
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

ÇOCUK VE AİLE HİZMETLERİ ÇERÇEVESİNDE "AİLE PLANI" UYGULAMASI, PLANIN "AİLE GRUP TOPLANTISI" MODELİ: KÜLTÜRLERARASI BİR KARŞILAŞTIRMA

Kadir Gündüz

DOKTORA TEZİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EYLÜL, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 1 (bir) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Kadir

Soyadı: GÜNDÜZ

Bölümü: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

İmza:

Teslim Tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Çocuk ve Aile Hizmetleri Çerçevesinde "Aile Planı" Uygulaması, Planın "Aile Grup Toplantısı" Modeli: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma

İngilizce Adı: "Family Plan" and "Family Group Conferencing" in Child Welfare: A Cross-Cultural Comparison

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Kadir GÜNDÜZ

İmza: .....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Kadir Gündüz tarafından hazırlanan "Çocuk ve Aile Hizmetleri Çerçevesinde "Aile Planı" Uygulaması, Planın "Aile Grup Toplantısı" Modeli: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İbrahim KISAÇ

(Psikoloji Anabilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi) .....

Başkan: Prof. Dr. Galip YÜKSEL

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi) .....

Üye: Prof. Dr. Mehmet GÜVEN

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi) .....

Üye: Doç. Dr. Yaşar BARUT

(Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi) .....

Üye: Doç. Dr. Davut AYDIN

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi) .....

Tez Savunma Tarihi: 06.09.2021

Bu tezin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü .....

TEŞEKKÜR

Bazen varlığının kaynağı ve göstergesi, etrafındaki destek grubudur. Bu tezi üreten de o destek grubu oldu. Başlaması da bitmesi de kendisinin maddi ve manevi desteği sayesinde olan dostum, hocam Prof. Dr. İbrahim Kısaç'a gerçekten minnettarım.

Prof. Dr. Galip Yüksel'in "gel, çalışmaya bir de kültürlerarası karşılaştırma boyutu ekleyelim" teklifi, bir yandan tezi daha anlamlı yaptı öte yandan da çalışmayı daha akıcı ve zevkli hale getirdi. Çalıştıkça fark ettim ki uzman görüşleri hem alanı daha iyi kavramama hem daha iyi analizler yapmama hem de daha etkili kaynaklara yönelmeme sebep oldu. Uzmanlarla görüşme teklifi de Prof. Dr. Mehmet Güven'den geldi. TİK üyelerine ayrı ayrı teşekkürler.

Tezi enstitü formatına koymaya gönüllü olduğunda çok mutlu olmuştum. Zamanla, Elif Müzehher Şensoy gibi genç bir akademisyeni ve kişiliği tanımış olmaktan daha fazla mutlu oldum. Teşekkürler Elif.

Bahsedilen ve bahsedilmeyen desteklerin yanında, onun desteği olmadan bu çalışma yapılamazdı, bu tez üretilemezdi. Eşim Saime Gündüz'ün desteğini anlatacak, ona teşekkür ve minnet ifade edebilecek fazla bir kelime yok. O benim cennetim.

Öğrendiklerimiz de varlık hanemize kaydolur. Bu bağlamda, sadece tezi değil varlığımı, hayatında hiç okula gitmemiş ama çocuklarına gelince "bu çocuklar okuyacak" diyen anneme, yine hayatında hiç okula gitmemiş ama annemin ültimatomuna "tamam hanım, patron sensin" diyen babama ithaf ediyorum.

Öğrenmek kadar haz veren az olgu var. Onun sayesinde öğrendiklerim, haz vermekten de öte; hayatımı anlamlandırıyor. Seyyid Cafer Tarık Gündüz benim öğretmenim, varlık ve neşe kaynağım, cennetimin diğer tarafı. Bu çalışma, onun vaktinden alınarak üretildi. Hakkını helal et oğlum. Bu tezi sana da ithaf ediyorum.

Destek o demek zaten. Ablalarım, abim ve kardeşim, eşimin ebeveyni ve kardeşleri, okyanusun iki tarafındaki dostlar, hepsi sadece bir telefon ötede değil, hemen yanı başımdalar. Bu tez onlara da ithaf olunur.

ÇOCUK VE AİLE HİZMETLERİ ÇERÇEVESİNDE "AİLE PLANI" UYGULAMASI, PLANIN "AİLE GRUP TOPLANTISI" MODELİ: KÜLTÜRLERARASI BİR KARŞILAŞTIRMA

(Doktora Tezi)

Kadir GÜNDÜZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2021

ÖZ

Bu çalışmada, ABD ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti çocuk esirgeme hizmetlerinin kültürlerarası bir karşılaştırması, 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı' modellerinin ABD çocuk esirgeme alanında incelenmesi ve Türkiye'ye uygun 'aile planı' ve 'aile grup toplantısı' modellerinin geliştirilmesi amaçlandı. Araştırma kapsamında, amaçlarda ifade edilenlerin dışında, ABD ve Türkiye çocuk esirgeme tarihçeleri; ABD çocuk esirgemesindeki sorunların yasal, yapısal ve kalıtsal olduğu; psikolojik danışma ve çocuk esirgeme etkileşimi; çocuk esirgemede 'güç temelli yaklaşım' ve 'babaların ailedeki katılımı' konuları incelendi ve tartışıldı. Nitel bir çalışma olan araştırmada veriler doküman incelemesi ile toplanmıştır. Doküman analizi ile yürütülen çalışma sonucunda, Türkiye çocuk esirgemesinin, daha önetkin ve önleyici bir yapıya sahip olduğu ve koruma altındaki çocuğu yetişkin hayatına hazırlamada ileri politikalar uyguladığı bulundu. Öte yandan hem çocuk esirgeme alanının akademide ele alınmasının hem de koruma altındaki çocukların ihtiyaçları için psikolojik danışma alanında oluşan ihtisaslaşmanın, ABD'de çok köklü ve yaygın olduğu tespit edildi. "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" uygulamalarıyla ilgili olarak, Türkiye şartlarına uygun modellerin geliştirilebilmesinin mümkün ve hatta gerekli

olduğu da görüldü. Bu meyanda da herhangi bir sebeple, bir çocuğun gönüllü olarak ÇHGM'ye verilmek istenmesi durumunda, konunun, bir 'Aile Grup Toplantısı'nda masaya yatırılıp orada bir 'aile planı' geliştirilmesinin, çocuğun ÇHGM'ye devrini engelleyebileceği öngörülmektedir. Araştırma sonuçlarının uygulamaya geçirilebilmesi açısından ise koruma altına alınmadan SED ile desteklenen çocukların, çocuk esirgeme kapsamında mütalaa edilmesi, SED rakamlarının 'her bin çocukta x" istatistiklerine yansıtılması ve bunun da Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) tarafından takip edilmesi önerilir. Bu arada, "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" modellerinin başka hangi alanlara uyarlanabileceği ve uygulamaya nasıl geçirilebileceği de ayrı araştırma konuları olarak teklif edilir. Araştırmada ABD çocuk esirgemesi için öne çıkan öneri ise ülkedeki ÇEK'lerin önetkin ve birincil-seviye önleyici uygulamalara geçebilmesine yardım edecek yasal ve finansal düzenlemelerin bir an önce yapılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk esirgeme, çocuk refahı, 'aile planı', 'aile grup toplantısı', psikolojik danışma, ABD çocuk esirgeme tarihi

Sayfa Adedi: 354

Danışman: Prof. Dr. İbrahim KISAÇ

“FAMILY PLAN” AND “FAMILY GROUP CONFERENCING” IN CHILD WELFARE: A CROSS-CULTURAL COMPARISON

(Ph.D Thesis)

Kadir GÜNDÜZ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

September, 2021

ABSTRACT

The purpose of this study was to make a cross-cultural comparison of the child protection philosophy and services in the USA and Turkey, examine the “Family Plan” and “Family Group Conferencing” models in the US child welfare, and develop 'family plan' and 'family group conferencing' models in accordance with Turkish culture. Additionally, within the scope of the research, the history of child protection in the US and Turkey; structural and legal inherent problems in the US child welfare; psychological counseling services and child welfare interaction; the uses of 'strengths-based approach' and 'father engagement' in “family plan” development have been examined and discussed, some briefly, some in details. The qualitative study was carried out with document analysis. Some major findings are that child welfare in Turkey employs more proactive and primary preventive applications and implements more advanced policies in preparing the child under protection for adult life than the US child welfare agencies. On the other hand, both ‘counseling services or therapy in child welfare’ and ‘child welfare research and studies’ in academia are very rooted and widespread in the US to the extent that “child welfare therapy” has been a long-standing

specialization. Developing “Family Plan” and “Family Group Conferencing” models in accordance with Turkish culture not only is possible but also necessary. When a family, for any reason, wants to give its child to the protection agency, it is foreseen that a "family plan" developed in a “family group conference” may prevent the transfer. In terms of the research implications: In Turkey, in-home children supported by SED (Social & Economic Support) should be considered within the scope of child protection, reflected in the statistics of “x per thousand”. It is suggested to study what other areas could benefit from the “Family Plan” and “Family Group Conferencing” models in Turkey and how to put them into practice. A highlight recommendation for the US child welfare is that legislative and financial arrangements should be made as soon as possible to help child protective agencies move to proactive and primary-level preventive applications.

Key Words: Child protection, child welfare, 'family plan', 'family group conferencing', psychological counseling and child protection interaction, history of child protection in the USA and Turkey

Page Number: 354

Supervisor: Prof. Dr. İbrahim KISAÇ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU ..... **i**
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ..... **ii**
JÜRİ ONAY SAYFASI ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZ ..... **vi**
ABSTRACT ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **x**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xvi**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xvii**
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xviii**
BÖLÜM I **1**
GİRİŞ **1**
Problem Durumu **1**
Araştırmanın Amacı **8**
Araştırmanın Önemi **8**
Sınırlılıklar **9**
Tanımlar **10**
BÖLÜM II **13**
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR **13**
Tezdeki Araştırma, Bilgi, Yorum ve Tartışmaların Değerlendirilmesinde Göz Önünde Tutulması Teklif Edilen Kavramsal Perspektif ve Kuramsal Yaklaşımlar **13**
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar **16**
ABD'de "Çocuk Esirgeme Hizmetleri" Gelişimine Giriş **19**
ABD'de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi **20**
Kadim Yıllar ***21***
"Sömürge Dönemi", 1875 Öncesi ve Kötü Şöhretli "Yetim Treni" ***24***
1875 Yılı ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler ***28***

Çocuk Bürosu (Children's Bureau) *29*
Kızılderililerin "Çocuk Esirgeme" Kapsamına Kabul Edilmeleri *32*
Siyahların "Çocuk Esirgeme" Kapsamına Kabul Edilmeleri *39*
Allegheny County Çocuk Esirgeme Hizmetleri **43**
Türkiye'de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi **52**
Kadim Yıllar / Kadim Çocuk Esirgeme Uygulamaları *54*
Evlat Edinme / Evlatlık Müessesesi *54*
Gayrimeşru (nesebi belirsiz) Çocuğun Kurumsal Olarak Korunması *56*
Kadim Diğer Bazı Kurumsal Uygulamalar *57*
Vakıflar, Cemiyetler Marifetiyle Sosyal ve Çocuk Esirgeme Hizmetleri *60*
Ahi ve Lonca Teşkilatları ve Onların Çocuk Esirgeme Faaliyetleri *63*
Köle Çocuklar, Osmanlıda Kölecilik Faaliyetleri, "Arap Köle Ticareti" *64*
Yetimhaneler / Darüleytamlar (Yetimler Yurdu), ... *66*
Islahhâneler *67*
Dârüşşafaka *70*
On Dokuzuncu Yüzyıl Bazı Osmanlı Son Dönem Çocuk Esirgeme Kurumları *73*
ÇHGM: Günümüz Türkiye Çocuk Esirgemesini Temsil ve İcra Eden Kuruluş Himaye-i Etfal Cemiyeti/ Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) – İstanbul – 1917 ..... *76*
1908: Himaye-i Etfal Cemiyeti - Kırklareli *76*
1917: Himaye-i Etfal Cemiyeti - İstanbul *76*
1921-Cumhuriyet Dönemi: Himaye-i Etfal Cemiyeti - Ankara *77*
1935-1980: Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) *81*
1981-2011: Çocuk Esirgemenin Tam bir Devlet Fonksiyonu olması *82*
2011 ve Sonrası (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü-ÇHGM) adıyla *83*
Çocuk Esirgeme Kavramı ve Alanı, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Onun Modern Zamanlardaki Kurumsallaşması **87**
Çocuk Esirgemenin Alanı ve Korunma İhtiyacı Olan Çocuk *88*
Çocuk Esirgeme Terimleri, Tanımlama ve Tartışma *91*
SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır *93*
Çocuk Esirgeme Kurumu, Devlet Bünyesinde Teşkilatlanması: Kavramsallaştırma, Tanımlama ve Uygulama *94*
Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme Alanı **103**
Kültüre Duyarlılık: Kültür, Kültürel Çeşitlilik, Çok-Kültürlü Toplum. Kültürel Farklılığın ve Duyarlılığın, 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı'na Yansıması *110*
Aile Terapisi: Kültürel Ünite Olarak Aile, ÇEK ve Aile İlişkisi *114*
Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletçiliğin, ÇE Uygulamalarında, Psikolojik Danışmanlıkta, 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı'nda Görülür Olması *118*
"Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı": Kavramsal Çerçeve, ABD Uygulamaları ve Tarihi Seyri **124**

"Aile Planı": Kavramsal Çerçeve, ABD Uygulamaları ve Tarihi Seyri 125
Güç Temelli Yaklaşım 132
Babaların Aile Planına Katılımı 138
Aile Grup Toplantısı 141
Aile Grup Toplantısı Modeli – Allegheny County Uygulaması 152
BÖLÜM III 157
YÖNTEM 157
Araştırmanın Modeli 157
Örneklem 158
Veri Toplama Araçları 159
Verilerin Analizi 161
BÖLÜM IV 165
BULGULAR VE YORUM 165
Tezdeki 'sınırlılık', 'ABD Çocuk Esirgemesi' İfadesinin Kullanımına Mani Değildir 166
ABD Çocuk Esirgemesi: Genel Yapısı, Kurumsal Müdahale Süreci, Aşamaları ve Hizmetlerin Yürütüldüğü Süreçle İlgili Bulgular 167
Merkezi Bir Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) Yoktur 172
Problem Merkezlidir: ABD'de Çocuk Esirgeme Problemle Tanımlanır; Kurumlar, Uygulamalar ve Faaliyetler de Probleme Odaklıdır 172
Önetkin ve Önleyici Değildir: ABD Çocuk Esirgemesi Aileye Yönelik Destek Hizmetleri Ailede Bir Problem Çıktıktan Sonra Başlatabilir 174
Ailede Problem Aramaya ve Bulmaya; Çocuğu Evden Uzaklaştırmada Hem Kolay Karar Vermeye Hem de Hızlı Hareket Etmeye Eğilimlidir ABD Çocuk Esirgemesi 176
ABD'nin Çocuk Esirgeme Anlayış ve Uygulamalarında Tarihî, Hukuki, Toplumsal, Sosyal ve Kültürel Çarpıklıklar Olduğu ve Günümüz Uygulamalarını da Hala etkiledikleri Görülmüştür 179
Siyahlara ve Kızılderililere Karşı Ayırımcıdır 186
Akademik Çalışmalar: ABD'de Çocuk Esirgeme Alanındaki Akademik Çalışmalar Dikkat Çekecek Kadar Büyük ve Yoğundur 187
Türkiye Çocuk Esirgemesi: Genel Yapısı, Kurumsal Müdahale Süreci, Aşamaları ve Hizmetlerin Yürütüldüğü Süreçle İlgili Bulgular 188
Türkiye'de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Merkezi Bir Kamu Kuruluşuyla Yürütülür. Aynı Konuda Yasanın Sorumlu Kıldığı Diğer Kamu Kurumları Da Mevcuttur 191
Türkiye'de Çocuk Esirgeme Alanının Tanımlanması ve Sınırlanması konusunda, Üniversite Camiasında Bazı Belirsizliklerin Olduğu Tespit Edilmiştir 192
SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır 195

HBÇ (Her Bin Çocuk): Türkiye Çocuk Esirgeme Alanında, HBÇ Değerinin Kullanımının Akademide Pek Revaç Bulmadığı Tespit Edilmiştir 197

Türkiye, 'İhmal' ve 'İstismar' Kavramlarını Çocuk Esirgeme Bağlamında Kendisi Resmi Olarak Tanımlamamıştır.....197

"Çocuğun Hakkı", Türkiye Çocuk Esirgemesinin Çıkış Noktası ve Temel Felsefesidir.....198

"Çocuk-ve-Aile Merkezli" Yaklaşım, ÇHGM Felsefesine, 'Çocuğun En Yüksek Yararı' İlkesine ve "Aile Bütünlüğünün Muhafazasına" Daha Uygun Öngörülmüştür.....199

"Önetkin ve Önleyici" Felsefesi ve Karakteriyle, Türkiye Çocuk Esirgemesi Alanında Örnek Bir Kuruluştur 200

Çocuğu Yetişkin Hayatına Hazırlama Konusunda, Türkiye Çocuk Esirgemesinin Çok İleri Uygulamalara Sahip Olduğu Görülmüştür 204

Evlat Edinme: Bu Çalışmanın Bir Bulgusu da Evlatlık Tartışmasını Daha Verimli bir Zemine Taşımanın ve Onu Yeniden Tanımlamanın Gerekli Olduğudur 206

Türkiye'de "Koruyucu Aile" Uygulama Modellerinin Türk Toplumunun Kültürüne Uygunluğunun Gözden Geçirilmesinin ve Kültüre Uygun Yeni Modellerin Geliştirilmesinin Bir Gereklilik Olduğu Tespit Edilmiştir 210

Kurum Bakımı Tartışması: Kurum Bakımı ile İlgili Problemlerin, Tercih Edilmese Bile, Kurum Bakımının Kendisinden Değil, Daha Çok Bakım Kurumunun İçinde Bulunduğu Şartlardan Kaynaklandığı Tespit Edilmiştir ..212

Akademik İlgi: Çocuk Esirgeme Alanına Akademik İlginin Az Olduğu Görülmüştür.....214

Psikolojik Danışma: Uygulamalar, Çocuk Esirgemede Kullanımı ve Bulgular 215

Kültüre Duyarlı Yaklaşımın Etkin, Etkili, Değerli ve Gerekli Olduğu; Eksikliğinde İse Danışma Etkinliğinin Kaybolduğu ve Terapinin Çalışmadığı Tespit Edilmiştir.....216

Aile ve Aile Ortamı: Kültüre Duyarlı Yaklaşımların ve Uygulamaların (Diğeri de Sosyal Adalet Olmak Üzere) Temel İki Ögesinden Birincisinin Aile Olduğu, Çocuk Esirgeme ve Ruh Sağlığı Uzmanlarının da Çocuğun ve Ailenin Her Türlü İhtiyacını, Yaratıcılığını ve Potansiyelini Aile Ortamında Desteklemeleri Gerektiği Tespit Edilmiştir 218

Sosyal Adaletin Sosyal Hizmet'in Bir Parçası Olması, Onu, Çocuk Esirgemenin de Psikolojik Danışman'ın da Parçası Yapar. Sosyal Adaletin Her İki Süreçte de Kişilerin ve Grupların Yararına Kullanılabileceği ve Kullanılması Gerektiği Tespit Edilmiştir.....220

ABD'de Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme Etkileşiminden Doğan Bulgular 223

Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme: Bulgular.....225

Uzman Görüşleri: Aile Planı", "Babaların Aile Planına Katılımı", Aile Planı geliştirilmesinde "Güç Temelli Yaklaşım" ve "Aile Grup Toplantısı" Konuları ve Uygulamaları Hakkında Uzman Kişilerin Görüşlerine İlişkin Bulgular 226

Konunun ve Uygulamanın Uzmanları, Aile Grup Toplantılarını En Çok Eleştirenlerdir 229

Aile Planı: ÇHGM Uygulamaları için Türkiye'ye Uygun, 'Çocuk ve Aile Merkezli' bir 'Aile Planı' Kavramına, Uygulanmasına ve Model Geliştirilmesine İlişkin Bulgular 229

ÇHGM Bünyesinde Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler Altında Bulunan Her Üç Gruptaki Çocuk Aileleriyle Yapılacak Çalışmalarda "Aile Planı"na ve Bunun İçin de "Aile Grup Toplantısı" Modeline Müracaat Edilmesinin Uygun Olduğu Tespit Edilmiştir..... 229

Balık Kılçığı Modeli: ÇHGM Uygulamalarına Yönelik Geliştirilen Aile Planı Modeli ve Onu Görselleştiren 'Balık Kılçığı Modeli' ile İlgili Bulgular 233

Aile Planı Gelişim Süreci, 'Balık Kılçığı Modeli' Şemasıyla Görselleştirilir ...2334

Temel Özellikler: ÇHGM Uygulamalarına Yönelik 'Balık Kılçığı Aile Planı Modeli'nin Temel Özellikleri veya Ön Şartları ile İlgili Bulgular 235

Aile Grup Toplantısı: ÇHGM Uygulamaları için Türkiye'ye Uygun, Aile Grup Toplantısı" Kavramına, Uygulanmasına ve Model Geliştirilmesine İlişkin Bulgular 239

ÇHGM Uygulamalarına Yönelik Aile Grup Toplantısının Temel Prensipleri..240

Koordinatörler ve ÇHGM 'Aile Grup Toplantısı' ile ilgili Bulgular..... 241

"Beşli Sosyal İlişkiler Modeli", 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı' Uygulamalarında Kullanılacak Kuramsal Çerçeveyi ve Zemini Oluşturur 242

ÇHGM Uygulamasına Yönelik Aile Grup Toplantısı Etkin Protokolü: Format 243

"Aile Toplantısı": Acil veya Başka Gerekli Durumlarda Uygulamaya Konulan ve Aile Grup Toplantısının Yerine Geçen Geçici Bir Uygulamadır 245

Beşli Sosyal İlişkiler Modeli: Giriş ve Bulgular 246

Süreç Odaklı ve Saygı: Sosyal İlişkilerde, Süreç Merkezli Kalmak ve Saygılı Davranmak İlişkiyi Anlamlı ve Verimli Yapar, İlişkinin Kalitesini Artırır 247

Sosyal İlişkinin, İlişkide Olanlarla Sınırlı Kalmadığı, Dolaylı veya Dolaysız, Bireyden İnsanlığa Kadar Uzanan Süreçte ve Süreçteki Her Safhayı ve Boyutu da Etkileyerek Geliştiği Bilinci, İlişkiye Anlamlandırır ve Kalitesini Artırır....247

ÇHGM'nin Faaliyetlerini ve Uygulamalarını Sosyal İlişkiler İlkeleriyle Yürütmesi, Kurumun Başarısına Katkı Sağlayacak, Hizmetlerini da daha Anlamlı Yapacaktır 248

Sosyal İlişkilerin Temel İlkelerini Yakalamak, İlişkiyi Daha Anlamlı ve Verimli Kılar 249

Kültürlerarası Karşılaştırma (Çocuk Esirgeme Bağlamında) 253

Kurumlaşma, Felsefe ve Yapısal Farklılıklar 253

Önetkin ve Önleyici Uygulamalar ve Çocuk Esirgemenin Alanı ile İlgili Farklılıklar..... 255

Psikolojik Danışma ve Akademik Alandaki Farklılıklar..... 256

'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı' Uygulama Farklılıkları 257

Sivil Toplum Kurumları, İstatistikler, Uygulama ve Faaliyetlerden Doğan Farlılıklar **257**

BÖLÜM V **261**

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER **261**

Sonuç ve Tartışma **261**

ABD Çocuk Esirgemesinin Temel Misyonu Çocuğu Ebeveyninin İhmal ve Suistimalinden Korumaktır. ABD'de ÇEK'lerin Kuruluş Amacı ve Mevcut Yasal Zorunluluğu Budur **262**

Türkiye Çocuk Esirgemesi ABD'ninkinden Çok Daha Önetkin ve Önleyicidir **262**

SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır **263**

ABD ÇEK'leri Kapsamlarındaki Her Bin Çocuktan Altısına Evinin Dışında Bakıyor. Türkiye'de Her 1000 Çocuktan Altısına Evinde Bakılması İçin Yardım Ediliyor **264**

Türkiye Çocuk Esirgemesi, Koruma Altındaki Çocuğu Hayata Hazırlama Konusunda ABD'ye Göre Çok Daha İleri Uygulamalara Sahiptir **266**

"Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" Model ve Uygulamaları: **267**

Genelde Çocuk Esirgeme Konusu Daha Özelde de Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme Etkileşimi, ABD Üniversitelerinde Çok Köklü ve Yaygındır **268**

Öneriler **268**

Araştırma Sonuçlarıyla İlgili Öneriler: ÇHGM'ye Yönelik **268**

Araştırmacılar İçin Öneriler: Üniversitelere, Psikolojik Danışma Alanına, Sosyal Hizmet Alanı ve Diğer Araştırmacılara Yönelik **271**

KAYNAKÇA **273**

EKLER **329**

EK 1. Görüşme Soruları **330**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. *Allegheny County Çocuk Esirgeme Kurumunun Gelişim Raporu*…….48
Tablo 2. *Allegheny County Demografi, Personel ve Bütçe Bilgileri*……50
Tablo 3. *Allegheny County ÇEK Faaliyetleri ve Ulusal İstatistiklerden Bazı Göstergeler*……...51
Tablo 4. *Türkiye ÇHGM'nin 2009-2019 Gelişim Raporu ve HBÇ Değeri*……87
Tablo 5. *ÇHGM Uygulamasına Yönelik Aile Grup Toplantısı Etkin Protokolü: Format*…243
Tablo 6. *Kurumlaşma, Felsefe ve Yapısal Farklılıklarına İlişkin Bulgular*……....253
Tablo 7. *Önetkin ve Önleyici Uygulamalar ve Farklılıklara İlişkin Bulgular*…….255
Tablo 8. *Psikolojik Danışma ve Akademik Alandaki Farklılıklara İlişkin* Bulgular……256
Tablo 9. *"Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" Uygulama Farklılıklara İlişkin Bulgular*……..257
Tablo 10. *Sivil Toplum Kurumları, İstatistikler, Uygulama ve Faaliyetlerden Doğan Farlılıklara İlişkin* Bulgular……257

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ailenin çocuğu yetiştirme kontrolü ve çocuğun kendini kontrol hakkı……14
Şekil 2. Allegheny County çocuk esirgeme hizmetleri kurumunun mevcut teşkilat şeması.....49
Şekil 3. ABD, Pennsylvania, Allegheny County, çocuk esirgeme şikâyet değerlendirme ve karar verme süreci…….52
Şekil 4. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) teşkilat şeması …….…….84
Şekil 5. Türkiye ÇHGM çocuk esirgeme şikâyet değerlendirme ve karar verme süreci……85
Şekil 6. Cinsel istismar şikâyet değerlendirme ve karar verme süreci……..…….……..86
Şekil 7. ÇE Kapsamındaki çocuk, onun içselleştirilmiş kültürü, ailesi ve çevresi ile olan etkileşimi……....105
Şekil 8. Kurum ve aile arasındaki uyumsuzluğun giderilip kooperasyonun artırılması….148
Şekil 9. Aile grup toplantısı süreci……...156
Şekil 10. Veri analizi akış şeması……163
Şekil 11. Aile planı geliştirme balık kılçığı modeli……..234
Şekil 12. Beşli sosyal ilişkiler modeli……..251
Şekil 13. Beşli sosyal ilişkiler modelinde diğer safhalar……..252
Şekil 14. Kurumların birincil-seviye önleyici uygulamalara sahip ve 'aileye hizmet' eğilimli olması…….……...…….263
Şekil 15. Kurumların çocuğu evden uzaklaştırma oranı ve çocuğu koruma odaklı olması…….265
Şekil 16. ABD ve Türkiye Çocuk Esirgemelerinin iki uygulama açışından karşılaştırılması……..267

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ÇE	Çocuk Esirgeme
ÇEK	Çocuk Esirgeme Kurumu
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
HBÇ	Her Bin Çocuk
SED	Sosyal Ekonomik Destek
STK	Sivil Toplum Kuruluşu

BÖLÜM I

GİRİŞ

"Bir kez gördün mü, artık onu görmezlikten gelemezsin" Kızılderili Atasözü

Problem Durumu

Tarihin derinliklerinden bu yana devletler veya toplumlar, bireylerin, ailelerin, bazen toplumun belli bir kesiminin ve genel olarak bütün toplumun refah düzeyini arttırmaya yönelik gayretler gösterirler ve politikalar uygularlar. Günümüzde artık, eğitilmiş bireylerin ve fonksiyonel ailelerin teşkil ettiği müreffeh bir toplum, bir devlet misyonu haline gelmiştir. Böylesi bir vizyonu hayata geçirecek şekilde kurumsallaşmaya ve gerekli sosyal politikalar üretilmeye de geçilmiştir. Bu bağlamda modern toplum uygulamalarında, devletler, katılımcı bir anlayışla, sivil toplum kuruluşlarını da yanlarına alarak, doğrudan çocuklara ve ailelere yönelik koruyucu ve önleyici sosyal hizmet politikaları geliştirmektedirler. Telekomünikasyonun hızlandığı ve yayıldığı küresel dünyamızda, toplumlar, sosyal politikalar konusunda birbirlerinden artık daha çok etkilenmekte ve bu sebeple politikalar sürekli yenilenmektedir.

Ailenin bütünlüğünü korumak ve fonksiyonelliğini muhafaza etmek için, sosyal hizmetlerde ve özellikle "Çocuk Esirgeme Hizmetleri" çerçevesinde, bütüncül yaklaşım, önleme, koruma ve destekleme prensipleri üzerinedir. Siyasi otorite ve çocuk esirgeme kurumları, en büyük önemi ve önceliği, sosyal riskleri önleyici politikalar üretmeye atfederler (Allegheny County, 2020a; ÇHGM, 2017). Aile içi dayanışmayı güçlendirmeye, aile bütünlüğünü muhafaza etmeye ve çocukları korumaya yönelik program ve politikalar, devlet ve hükümetler bazında kurumsal hizmetlerle desteklenmektedir. Modern zamanlarda, ailelerin

problemlerini çözmeye, onları desteklemeye, bu arada çocukların yüksek yararlarını gözeten, onların korunmalarını ve refahlarını destekleyici devlet stratejileri geliştirmek, önemsenen bir sosyal politika alanı olmuştur (Allegheny County, 2020a; ÇHGM, 2020b).

"Çocuk Esirgeme Hizmetleri" çerçevesinde, çocukların korunma ve bakımlarındaki evrensel ve modern anlayış, dört temel prensiple özetlenebilir:

1. Çocukların korunma ve bakım ihtiyaçlarında öncelik, gerekli tedbirlerin alınması ve çocuk esirgemenin kurumsal müdahalesini önleyici programların uygulanmasındadır (Allegheny County, 2020a; ÇHGM, 2017).
2. Çocukların korunma ve bakımları için kurumsal müdahale gerektiğinde, aile ile birebir beraber bir çalışma başlatmak ve çocuklara ailelerinin yanlarında hizmet vermek, esas prensiptir (Allegheny County, 2020a; ÇHGM, 2017).
3. Çocukların korunması için onların ailelerinin dışında bir yerlere yerleştirilmeleri konumuna geçilince, çocukların, aile sıcaklığına en yakın bir ortamda bakımlarını sağlayabilecek koruyucu aileler hedeflenir (Allegheny County, 2020a; ÇHGM, 2017). Bu sebeple akrabalar ve aile ile kültürel bağları olan diğer yakınlar seçilir.
4. Ailelerinden uzaklaştırılan, değişik bir ifade ile aileleri dışına yerleştirilen çocukların bir an evvel kendi ailelerine ve tabii ortamlarına dönmelerini hedefleyen sosyal politikalar ve protokoller uygulanır. Buna imkân sağlayacak bir "aile planı" geliştirilmesi için zemin hazırlanır ve yardım edilir (Allegheny County, 2020a).

Aile bütünlüğünün korunması, çocukların kendi evlerinde kalmaları ve kendi aileleri tarafından bakılmaları, evden uzaklaştırıldıklarında geri dönebilmeleri, yani her hâlükârda aile birliğinin ve bütünlüğünün daima hedefte tutulması çocukların sosyal ve psikolojik gelişmelerine en uygun olan yaklaşımdır. Bu sebeple "Çocuk Esirgeme" kurumları, aile bütünlüğünün ve çocuğun bakımının ailede kalmasının devamı için bir plan dâhilinde aileye destek ve hizmet veren sosyal politikalar geliştirirler ve uygularlar. Bu iyi niyet ve gayretlere rağmen, aileler için hazırlanan planların bazen yersiz olduğu ve yetersiz kaldığı ileri derecede fonksiyonellik arz etmediği ve yeteri kadar etkili olmadığı da gözlenmektedir.

Çocuk esirgeme hizmetlerinde, kurumların hazırladığı aile planlarının yetersiz ve etkisiz kaldığının bir olgu ve problem olarak kabul edilmeye başlanması, yeni arayışlara ve gelişmelere sebep oldu. Bu konudaki gelişmeler doğrusal bir ilerleme arz eder. Aile planı uygulamasındaki son yönelimler ve perspektifler, bu konuda ciddi ve büyük adımlar atarak, aileyi karar mekanizmasına çok daha fazla dâhil eden katılımcı bir anlayış ve yaklaşımla,

sonuca, çözüme ve performansa odaklanmış modeller ve yöntemler teklif ederler. Bu planlar sadece ailelerin katılımı ile sınırlı kalmaz, planların bizzat ailelerin kendileri tarafından geliştirilmesi için azami gayret gösterilir. Bu kavram ve uygulama, aile planlarının artık gerçekten de "aile merkezli" olması demektir. Yani planlar, aileler için, ailelere göre ve aileler tarafından geliştirilmektedir. Bu, doğrusal ilerleme zeminindeki ilk gelişmedir. Alandaki başarılı uygulamaların (Braithwaite, 2000; Carter, 2003; Merkel-Holguin & Wilmot, 2005) en tipik özelliği şudur ki "aile planları", her ailenin kendisi tarafından, kendi problemlerine, ihtiyaçlarına, imkânlarına ve aile geleneklerine göre hazırlanır ve ailelerin, hazırlanan "aile planları" çerçevesinde hareket etmeleri beklenir. Kendi planlarına sadık kalmaları ve plana uygun davranmaları durumlarında çocukların aileden uzaklaştırılmaları riski gittikçe azalır ve ailelerinden ayrı yerlere yerleştirilmiş olan çocuklar ise mümkün olan en kısa zamanda kendi tabii ailelerine geri döndürülür. Her iki durumda da istenen sonuca ulaşıldığında ve hatta çoğu durumlarda, sonuca yaklaşıldığında, artık kurumsal müdahale resmî olarak biter. Son on yıllarda, "aile planı" uygulamalarını aktif tutmak ve bu planları daha pratik ve işlevsel kılmak için geliştirilen yeni modeller ve yöntemler değişik adlar altında gittikçe artmakta ve yayılmaktadır (Lincroft & Resher, 2006; Wick, 2014).

Hizmetleri, çocuklara, kendi aile veya benzer yaşam ortamlarında vermeye ve aileden uzaklaştırıldıklarında da bir an önce geri dönmelerini sağlamaya yönelik olarak hazırlanan aile planlarının "aile merkezli" hale gelmesi, başlı başına büyük bir gelişme iken, alandaki doğrusal ilerlemeler çerçevesinde, son zamanlarda tercih edilen kavramlardan ve buna paralel olarak başvurulan uygulamalardan biri de "Aile Grup Toplantısı'dır (Family Conferencing, Family Group Conferencing, Family Teaming Conference, Family Group Decision Making vb.). Bu uygulamaya göre, hizmet verilen her aile, kendileri ile anlamlı ilişkileri olan akraba, komşu, arkadaş, aile dostu ve profesyoneller vb. aileye her yönden destek olabilecek kişileri bir araya getirip, onlarla birlikte, ailenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumlarına alternatifler, problemlerine çözümler üretebilecek ve aileyi adım adım istenen sonuca yönlendirebilecek kendilerine has bir "aile planı" geliştirirler. Bu perspektife göre kurumsal müdahale, "Aile Grup Toplantısı" için zemin hazırlama, bu konuda aileye hizmet götürme ve geliştirilen aile planını tanıma ile sınırlıdır.

Bir aile planını böylesine kendine has ve performans temelli yapan iki esas vardır. İlki, planın aile merkezli olması ve 'aile grup toplantısı' ortamında geniş aile desteği ile geliştirilmiş olmasıdır. İkinci esas ise, planın, ailenin ihtiyaçlarına yönelik ve aile üyelerinin de güçlerine, kabiliyetlerine ve kaynaklarına uygun olmasıdır. Nihayetinde bu plan, geliştirilmesi,

uygulanması ve değerlendirilmesi itibarı ile tamamen ailenin kendi planıdır. Plan geliştirilirken, aile, bütünsel ve genel olarak; üyelerin de bireysel olarak sahip oldukları ihtiyaçlar, güçlü oldukları noktalar, ulaşabilecekleri kaynaklar, ailenin özel etkinlikleri ve bireylerin de kendilerine has etkileri göz önünde bulundurulur. Alandaki ilerlemeler çizgisindeki bu doğrusal gelişme, planı, bir de "güç temelli" prensipler çerçevesinde hazırlanmış yapmaktadır. Bu bakımdan "aile planı" yeteri kadar detaylı, ulaşılabilir, uygulanabilir ve kolaylıkla değerlendirilebilir bir plandır. Plan, aile üyeleri ve aileyi destekleyenlerle beraber geliştirildiği için onda ortak bir akıl vardır; bireylerin ihtiyaçları ile beraber, planı daha anlamlı kılmak üzere güçlerini ve kaynaklarını da hesaba katar; ailenin geleneklerine ve bu sebeple de toplumsal kültüre çok aykırı olmaz; aileyi destekleyenlerin, maddi ve manevi yardım ellerini uzatmalarını kolaylaştıracak gerekli heyecan, enerji ve sinerjiyi üretir; sonuca ulaşmak için gerekli adımların atılmasını kolaylaştırır ve sürecin her safhasında tekrar gözden geçirilmeye, değiştirilmeye ve değerlendirilmeye çok uygundur.

'Aile Planı' ile beraber ona zemin teşkil eden 'Aile Grup Toplantısı'nı cazip, etkili ve fonksiyonel kılan etkenlerden başlıcaları şunlardır:

1. Toplantılar aile merkezlidir. Akraba, komşu ve arkadaşları ile bir araya gelen aileler, çocuklarının güvenlikte kalmaları adına, kendilerine en uygun planı, yine kendileri yaparlar (Anderson & Pennell, 2005; Merkel-Holguin, Nixon & Burford, 2003).
2. Toplantılar, aile üyelerinin güç, etki, etkinlik ve yaptırım güçlerini de plana yansıtır. Aile üyelerinin, "Aile Grup Toplantıları"na ve dolayısıyla "Aile Planı" sürecine katılmamaları halinde, bütün ailevi imkânlar ve güçler bilinmeyecek, fark edilmeyecek ve kullanılmayacaktır. Etkili bir plana ulaşılabilmesi ve geliştirilen planın uygulamaya geçirilebilmesi açısından aile üyelerinin bu sürece katılması büyük öneme ve konuma haizdir (Pennell, 2003; Waites, Macgowan, Pennell, Carlton-LaNey & Weil, 2004). Bu maddeyi daha açık kılan ve daha sistematik olarak ifade edilmesi için kullanılan kavram ve model "güç temelli yaklaşım"dır.
3. Aile toplantılarına, davet edilen akraba, arkadaş ve komşularla beraber, toplantıyı yönetecek profesyonel bir koordinatörün yanı sıra diğer bazı kurumsal temsilcilerin ve diğer profesyonel uzmanların da katılmış olması, plan için karar verme, amaç koyma, beklentileri geliştirme ve uygulamadaki görev taksimi yapma aşamaları için çok değerli fırsatlar sağlar (Stevens, 2003; Thomas, Cohen & Berrick, 2003).
4. 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı' modeli, kültüre duyarlı bir uygulamadır.

Görüldüğü gibi "Aile Grup Toplantısı", aileyi karar mekanizmasına daha fazla dâhil eden, sonuca, çözüme, performansa odaklanmış ve katılımcı bir yaklaşımdır ve her ailenin kendi problemine, ihtiyacına ve imkânına göre bir 'aile planı' hazırlanmasına zemin teşkil eder.

Türkiye Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) protokolü incelendiğinde, onların hizmet felsefesi ve çalışma prensipleri çerçevesinde de aile birliğinin korunması, çocuklara ve ailelere hizmetlerin öncelikle mümkün olduğu ölçüde kendi yaşam ortamlarında verilmesi hedeflenir (ÇHGM, 2017). Son on yıllarda bu gibi sosyal politikaları mümkün kılacak ve kolaylaştıracak yeni kavramlar ve uygulamalar geliştirilmektedir. Buna rağmen, kapsamlı bir "aile planı" ve daha etkili ve fonksiyonel planların geliştirilmesine zemin hazırlayan "Aile Grup Toplantısı" gibi modelleri devreye sokabilecek sosyal politikaların, Türkiye'de, yeteri kadar geliştirildiği ve uygulamada olduğu henüz gözlenmemektedir. İncelemelere göre bunun asıl sebebi, Türkiye'deki çocuk esirgeme felsefesi ve uygulamalarının diğer toplumlarınkinden, mesela açıkça, ABD'dekinden hem de Türkiye'dekinin lehine olmak üzere biraz farklı olmasından kaynaklanıyor. Buna rağmen, "Aile Grup Toplantısı" zemininde oluşturulan bir "Aile Planı" aslen, çocukların evlerinden uzaklaştırılma riskini azaltan, uzaklaştırıldıklarında da buna sebep olan faktörleri eleyip, çocukların ailelerine geri dönebilmelerini sağlayan çok etkili bir araç ve uygulamadır. Yine gözlemlere ve bazı okumalara göre, henüz tanımlanmamış ama ÇHGM protokolünde mevcut "hizmet planı", "uygulama planı" gibi terim ve kavramlar, zamanla ABD çocuk esirgemesindeki "aile planı" uygulamalarına dönüşecek ve Türkiye'deki çocuk esirgeme faaliyetleri arasında bir rutin oluşturacaktır. ÇHGM, bu uygulamaya, kopyalama şeklinde değil de onu kendi bünyesine uygun bir şekilde geliştirerek geçebilir. Öte yandan, uzman ve kurumsal destek hizmetlerinin hem resmi hem de sosyal mekanizmalarla ailelere servis edilmesi, Türkiye Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kendi vizyonuna ve misyonuna (ÇHGM, 2017) daha uygundur.

Öte yandan, "Aile Planı" uygulaması ve "Aile Grup Toplantısı" modeli çocuk esirgeme ile sınırlı değildir. Sosyal hizmetlerin birçok alanında da kullanılabilmektedir. Eğitimde, okullarda, diğer sosyal hizmetlerde, akıl ve ruh sağlığı alanında, aile içi şiddet ve aile krizlerinde alkol, uyuşturucu vb. diğer problemlerde, sağlık sorunlarında, ciddi sağlık kararlarının verilmesinde, engelli aile üyelerinin ve yaşlıların bakımı konularında, boşanma davalarında ve hatta bazen suç mahkemelerinde, "Aile Grup Toplantısı" modeline müracaat edilebilir ve "Aile Planı" bir araç olarak kullanılabilir (Bozic, 2017; PA FGDM Leadership Team, 2008). Özellikle daha çok ergenlerle ilgili suçlu çocuk davalarında, aile grup toplantısı modeli, bazen dava mahkemeye gitmeden çözülmesi, bazen de mahkeme

sonrasında hâkim kararının çocuğun yararına uygulanabilmesi için kullanılabilmektedir (Bozic, 2017; Doolan: 1999; Morris & Maxwell, 1998).

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yaptırdığı araştırma (Turğut, 2014), "Aile Grup Toplantısı" ve "Aile Planı" uygulamalarının bir sosyal ihtiyaç haline geldiğini göstermesi açısından manidardır. Araştırma, aile içi problemler söz konusu olduğunda, Türkiye genelinde evli bireylerin %62'sinin hiç kimseden yardım almadığını göstermektedir. Uzman kurum veya kişilerle görüşeceklerini belirtenlerin oranı ise, evli bireyler arasında ancak %3'tür (Beşpınar, 2014). Belki de hızlı kentleşme, bundan kısmen sorumlu olan bir olgudur. Buna dikkat çeken veriler, Türkiye'de nüfusun yaklaşık %93'ünün belediyelerin hizmet alanında yaşamını sürdürmesi ve yine Türkiye'nin AB ülkeleri arasında da en fazla çocuğa sahip ülke konumunda olmasıdır (ÇHGM, 2020b). Aile büyüklerinin otomatik olarak devreye girdiği "geniş aile" tipi, 2000'li yılların sonuna gelindiğinde %12 seviyesine kadar gerilemiş (Koç, 2014), akrabalık ve komşuluğu birlikte ele alan kültürel değerler, köylerden dışarıya yapılan göçlerle tam olarak çözülmüş olmasa bile zayıflamış, komşuluğun bir dayanışma mekanizması görevi yok denecek noktaya gelmiş (Özbay, 2014) ama bu işlevleri ikame edecek resmi veya sosyal yapılanmaya gidilememiştir. Özbay'a (2014) göre, bu ciddi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. İşte bu noktada "Aile Grup Toplantısı" ve "Aile Planı" araçları devreye girebilir ve bir işlevsel olabilir.

Aile, akraba, komşu ve arkadaşların, ailelere tabii destek olma özelliklerinin azaldığı ortam ve zamanlarda, bunların bu tabii fonksiyonlarını yerine getirebilmelerini sağlayacak veya onların yerini alabilecek daha başka resmi veya sosyal mekanizmaların devreye geçirilmesi gerekmektedir. Bu destek mekanizmaları, çocukların fiziki ve ruhi gelişimlerini iyi tamamlamaları ve daima güvenlik içinde hissetmeleri içindir. Bunu sağlayacak huzurlu ve düzenli bir aile yaşamının teminine, ailelerin içine düştükleri problemlerin ve geçimsizliklerin sağlıklı bir ortamda gündeme getirilebilmesine ve çözülebilmesine ve/veya idare edilebilmesine de yardım eder. İşte modern zamanlarda ve tam da bu noktada devletin sorumluluğu (Özbay, 2014) devreye girmektedir. Resmi sosyal kurumların, gerekli politikaları benimseyip, destek fonksiyonu görecek uzman ve kurumsal hizmetleri (Beşpınar, 2014), çeşitli resmi veya sosyal mekanizmalar halinde sistemleştirmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada irdelenecek olan "Aile Grup Toplantısı" modeli ve bu modelle geliştirilecek "Aile Planı" yukarıda bahsedilen ihtiyaçları karşılayacak ve boşlukları doldurabilecek mekanizmalardır.

Aile krizleri, mesela boşanma süreci ve sonrası, çocukların güvenliklerine ve ruh sağlıklarına tehlike arz etmemelidir. Boşanan çiftler, aile birliğini sona erdirirken, kendileri ve çocukları için de yeni bir psiko-sosyal dinamik oluştururlar. Bu sebeple, geliştirilecek toplumsal ve sosyal politikalar, ailelerin, hukuki sürecin yanında, maddi, sosyal ve psikolojik desteklere ihtiyaç duyabileceklerini de dikkate almalıdırlar. Ailevi problemlerin çözümünün ve hatta boşanmaların en az zararla kapatılabilmesi, düşmanca olmayan bir tutumla sonuca ulaşılabilmesi için de yukarıda bahsedilen mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Çavlin, 2014). "Aile Grup Toplantıları" ve "Aile Planları" bu bağlamdaki ihtiyaçlara da cevap verebilecek mekanizmalar olarak görülmektedir. Mesela Avusturalya hükümeti, bu konuda ciddi adımlar atmış ve "Çocuğa-Hizmet ve Çocuk-Güvenliği Merkezli" sosyal politikalar çerçevesinde, bir "Aile Anlaşmazlık Çözümü" programı geliştirmiştir. Bu program dâhilinde, ailelerin, mahkemeye gitmeden kendi aralarında konuşup çocukları için en iyisini karşılayacak anlaşmalara varmaları durumunda da hükümet belli hizmetleri finanse etmektedir (Australian Government, 2020).

Bu arada, Türkiye'de önceleri hızlı kentleşme ile başlayan ve daha sonra daha genel anlamı ile toplumsal ve ekonomik değişmenin doğurduğu uyum sorunları, çoğu zaman ailede, aile içi ve özellikle anne-baba ile çocuklar arasında yaşanan sorunlar olarak yansımaktadır. Aybars (2014b), bu konudaki farkındalığın ve ailelerin ulaşabileceği kurumsal destek hizmetlerinin çok sınırlı olduğuna değinir. Yine Aybars (2014a), bu sınırlılıkları ortadan kaldırabilmek için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ailelerin başvurabilecekleri kurumsal yapıların oluşturulmasının teklif edildiğini, bu arada çok bir mesafe kat edilemediğini ve sonraki planda bu sefer, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilmesinin vurgulandığını aktarır. İşte bu noktada, ailelerin kriz durumlarında veya ihtiyaç halinde başvurabilecekleri kurumsal bir yapı olarak, "Aile Grup Toplantıları" kurumsallaştırılabilir. Çözüm planının hem aileye özgün ve uygulanabilir hem de sonuçlarının takip edilebilir olması için de 'Aile Merkezli' aile planı uygulamasına müracaat edilir.

Bu araştırmada, çocuk esirgeme hizmetlerine yönelik uygulamalar olarak hem "Aile Planı" uygulamasının hem de bu planların geliştirildiği bir zemin olarak "Aile Grup Toplantısı" modelinin fonksiyonelliği ve ABD çocuk esirgemesindeki uygulaması betimlenmiştir. Bu modellerin, niye ve nasıl ÇHGM protokolüne girebileceği ve onun kurumsal uygulamalarına bir model teşkil edebileceği de bu araştırma kapsamında çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, (a) ABD ve Türkiye'de çocuk esirgeme hizmetlerinin çok genel hatları ile kültürlerarası bir karşılaştırmasının yapılması, (b) ABD çocuk esirgeme hizmetlerinde, "Aile Planı" uygulaması ve bu planların geliştirildiği bir zemin olarak da "Aile Grup Toplantısı" modelinin nasıl uygulandığının incelenmesi ve (c) bu inceleme doğrultusunda Türkiye'ye uygun 'aile planı' ve 'aile grup toplantısı' modellerinin geliştirilmesidir.

Bu temel amaç doğrultusunda daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. ABD'de çocuk esirgeme hizmetlerinde kurumsal müdahale nasıl oluşmaktadır ve süreç hangi aşamalardan geçmektedir?
2. Türkiye'de çocuk esirgeme hizmetlerinde kurumsal müdahale nasıl oluşmaktadır ve süreç hangi aşamalardan geçmektedir?
3. ABD'de çocuk esirgeme hizmetlerindeki aile planlarının oluşturulmasında kullanılan "Aile Merkezli" ve "Aile Grup Toplantısı" kavram ve uygulamalarına dayalı olarak Türkiye'ye uygun bir model nasıl olabilir?

Araştırmanın Önemi

Çocuk Esirgeme Hizmetleri çerçevesinde, çocukların bakımlarının, kendi ailelerinin yanında yapılması; aileden uzaklaştırılmaları durumunda ise, aile sıcaklığına en yakın bir ortamda tutulmaları ve bir an evvel ailelerine geri dönmeleri için gittikçe artarak ve yayılarak daha fazla başvurulan "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" kavram ve uygulamalarının Türkçe literatüre kazandırılması önemlidir.

Bu çerçevede, daha modern bir uygulama olarak kabul edilen hem "Aile Planı'nın "aile merkezli" bir şekilde geliştirilmesini hem de aile planlarının geliştirildiği bir zemin olarak "Aile Grup Toplantısı" modelini Türkiye'de alan çalışanı, uzman ve yetkililerin ve akademideki ilgililerin dikkatlerine ve bilgilerine sunmak da ayrıca önemlidir.

Aile planını daha bir aile-merkezli yapmada önemli addedilen "güç temelli yaklaşım" ve "babaların katılımı" gibi faktörlerin, "Aile Grup Toplantısı" modeli çerçevesinde nasıl uygulandığını betimlemek de bu araştırmanın önemini belirten başka bir noktadır.

PDR'de yapılan bu tez, Çocuk Esirgeme (ÇE) alanındaki kavram ve uygulamaları, ruh ve davranış sağlığı açısından da inceliyor. Çalışmadaki araştırma bulguları ve tartışma konuları, Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara ve bütün öğrencilere yönelik olarak sunulan sosyal hizmetler, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, özel yetiştirme hizmetleri, sosyal ve kültürel hizmetler vb. faaliyetleri yürüten profesyonellerin, mesela psikolojik danışmanların, rehber öğretmenlerin ve ÇE uzmanlarının da göz önünde tutabileceği bilgilerdir.

Yukarıdaki olguyu takiben, Türkiye'de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve özellikle Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) görevlileri, çocukları ilgilendiren konularda diğer uzmanlık alanları ile birlikte çalışmakta ve çocukların sosyo-psikolojik gelişimleri için gerekli olan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini hazırlamaktadır. Benzer şekilde okul ve diğer eğitim ve sağlık ortamlarında çalışan psikolojik danışmanlar da ailelere yönelik konsültasyon hizmeti sunmaktadırlar. Bu sebeplerle bu tez, çocuklarla ve ailelerle doğrudan çalışan uzmanlara kullanabilecekleri bilgi sağlayacak bir niteliktedir.

Bu çalışma, konu ile ilgili tartışmaların yoğunlaşması ve yaygınlaşmasına katkıda bulunabileceği için de önemlidir. Türkiye'de "Çocuk Esirgeme Hizmetleri" bünyesinde, daha modern bir modelin geliştirilip kazandırılmasına yönelik olarak, akademisyenler ve alandaki profesyoneller, bu çalışmadaki literatür çalışması ve önerilen perspektifleri tartışmalarına ve katkılarına malzeme olarak kullanabilirler.

Bu çalışma kapsamında incelenen kavram, teknik ve modellere göre, Türkiye'ye ve özellikle ÇE alanına uygun bir model geliştirilebilmesi hem ÇE alanına hem de akademik çevreye önemli bir katkı sağlayabilir.

Bu gayretler sırasında, bu kavramları ve uygulamaları yeni modeller ve yöntemler olarak sunarken, Türk toplumunun karakteristik sosyal ve kültürel özelliklerinin göz önünde tutulması da bu araştırmayı önemli yapan ilave bir faktördür.

Sınırlılıklar

Bu araştırmada, yasal ve kavramsal seviyelerde incelenip çalışılabilecek her türlü çocuk esirgeme terim, kural, protokol ve uygulamalarla ilgili bilgiler, tüm genel kaynaklardan toplanmıştır ki buna halka açık ABD'de Federal Hükûmet ve diğer yerel Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) kaynakları da dâhildir.

Aynı konuların alan uygulamaları ve onların gözlenmeleri ise, daha çok ABD, Pennsylvania Eyaleti, Allegheny County ile sınırlıdır.

Allegheny County ve onun bünyesindeki Çocuk Esirgeme Kurumu (Office of Children, Youth and Family Services) ile ilgili faaliyet bilgileri, belgeler ve istatistikler de halka dağıtılan broşürler ve yine halka açık internet sitelerinden alınmıştır.

Tanımlar

ÇEK: Adı ne olursa olsun, çocuk esirgemeden sorumlu resmi kuruluş. Türkiye örneğinde, mesela Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)

Aile Planı: Çocuk Esirgeme Kurumu'nun aile ile temasına sebep olan problemin çözümüne yönelik olarak, hedefleri, beklenen sonuçları, gerekli görevleri ana hatlarıyla belirten, kurum görevlisi ile aile arasında mutabakata varılan bir hizmet planıdır. (Child Welfare Information Gateway, 2020b & 2021c).

Çocuğun ÇEK kapsamına alınmasına sebep olan sorunların ele alınmasına ve çocuğun korunmasına yönelik olarak, aile üyeleri, ailenin seçtiği diğer destekleyici kişiler ve profesyonellerle birlikte, ailenin güçlü yönlerini, ihtiyaçlarını, hedeflerini de hesaba katarak geliştirilen yazılı bir hizmet planıdır (Allegheny County, 2020b).

Aile Grup Toplantısı: Hizmete kabul edilen ailenin, ÇEK'e sunacağı planın geliştirilmesi için davet ettiği ailenin tabii üyeleri, akrabaları, komşuları, yakın arkadaşları ve profesyonellerle birlikte başka bir profesyonelin koordine ve idare ettiği toplantıya işaret eder (Allegheny County, 2019a; Child Welfare Information Gateway, 2018a).

Güç Temelli Yaklaşım: Bireylere, ailelere ve topluluklara farklı bir bakış açısı gerektiren ve değişimin anahtarı olarak kabul edilen, paradigmatik bir geçişle, kötü, bozuk ve yanlış olana, probleme değil de insanların gücüne ve kaynaklarına ve birey, aile, kurum, toplum iş birliğine vurgu yapan yaklaşım (DePanfilis, 2018; Şahin, 2001).

Çocuk-ve-Aile Merkezli: (Bu tezde kullanılan özel bir tanımlama) Hem "çocuğun hak sahibi birey olduğu" hem de "aileye saygı ve destek" ön kabulleriyle, 'çocuğun yüksek yararı'nı, çocuğun kendi ailesi içinde bakılması ve korunmasında gören, gerekirse bunun için aileyi destekleyen, buna uygun davranan yaklaşım ve uygulama (Ulusal çocuk hakları strateji belgesi, 2013).

Hem “Çocuğun Hak Sahibi Birey Olduğu”, “Çocuğun Yüksek Yararı” ve “Çocuğun Yetiştiği Sosyal ve Kültürel Çevreye Saygı” ilkeleri doğrultusunda çocuğun yararını her türlü yarardan daha önemli ve öncelikli görmek ve buna göre davranmak hem de “Aile Kurumuna ve Ailenin Çocuğu Bakıp Gözetme Yükümlülüğüne Saygı ve Destek” ilkesi doğrultusunda, çocuğun aile içinde korunmasını sağlamak ve gerekirse bu amaç için aileyi desteklemek, *Çocuk-ve-Aile Merkezli* bir yaklaşım ve uygulamadır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

"*Çocuklarının bedenleri senin evindedir ama ruhları yarının evinde yaşar*."
Kahlil Gibran - 1883-1931
Çocukları korumak yarını korumaktır.

Tezdeki Araştırma, Bilgi, Yorum ve Tartışmaların Değerlendirilmesinde Göz Önünde Tutulması Teklif Edilen Kavramsal Perspektif ve Kuramsal Yaklaşımlar

Burada, tezin "Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar" bölümünü okumaya geçmeden önce yardımcı bir not mahiyetinde birkaç kuramsal yaklaşımdan, kavramsal perspektiften bahsedilmektedir. Onların, tezde işlenen araştırmalara ve diğer bilgilere, bilgilerin veriliş şekline, yapılan yorumlara ve geliştirilen tartışmalara okuma kolaylığı sağlayacağı ve okunanın da belli bağlamlara konmasına yardım edeceği beklenmektedir. Bu arada, tezin ana gündeminde olmadıkları için onlarla ilgili açıklamalara ve haklarındaki tartışmalara girilmemiştir. Sadece, tezdeki bilgi, yorum ve tartışmaların bahsedilen kuram ve perspektiflerdeki bağlamlarda okunmaları ve değerlendirilmeleri teklif edilmektedir.

- *Champagne'nin teklifi ile "Sosyal Genetik Bağlam"*

Bu perspektifle teklif edilen, "ABD toplumunun tarihî, hukuki, toplumsal, sosyal ve kültürel arka planının, bugünü ve bugünün çocuk esirgeme uygulamalarını hala etkisi altında tuttuğunu" öngören kuramsal bağlamdır. Bu "sosyal genetik bağlam", bu bölümdeki ve sonrasındaki yorumları daha anlamlı kılabilecek, dünün anlayış ve uygulamalarının, bugünün çocuk esirgeme politika ve faaliyetlerini nasıl etkilediğinin kavranılmasına da ışık tutabilecek mahiyettedir.

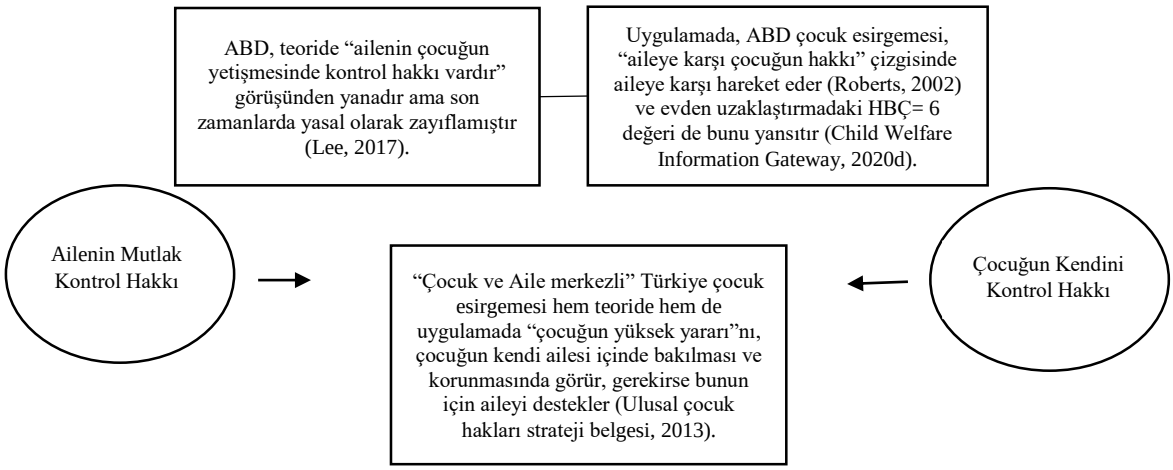
> Deneyimlerimiz, genetik olmayan bir mekanizmayla, genlerimizin etkinliğini şekillendirir. Basit ama daha yoğun bir ifade biçimiyle, biz tecrübelerimizle kodlanırız, daha doğrusu genlerimizi faal olup olmamak, şu veya bu faaliyeti göstermek üzere kodlayan bizim

> deneyimlerimizdir. Onların nesilden nesle nasıl geçirildiğini ve yine onların bugün tekrar nasıl davranışa dönüşebildiğini açıklayan olgu da budur (Champagne, 2011).

- *"Ailesine karşı çocuğun hakkı" kavramlaştırması*

Konuyla ilgili geleneksel yaklaşıma göre 'çocuğun nasıl yetiştirileceğine karar verme hakkı' ailenindir. 'Kontrol' kelimesi de kullanılarak daha değişik bir ifade ile 'ailenin, çocuğun nasıl yetiştirileceğini kontrol etme hakkı vardır' (Lee, 2017). Fakat Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi eğilim ve uygulamalar, çocuğa 'kendi hayatını kontrol etme hakkı' getirir (Milletlerarası Sözleşme, 1995). Bu iki ayrı yaklaşımı yansıtan *Şekil 1* düzleminde, mesela ABD çocuk esirgemesi teoride ortalarda olması gerekirken Lee'ye (2017) göre, Anayasa Mahkemesinin son kararlarıyla o özelliğini ve oradaki yerini teoride de kaybetti. Uygulamada ise zaten çocuğun kendi hayatını kontrol etme hakkı adına tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak aileye karşı hareket etmektedir. Çocuğun evden uzaklaştırılmasındaki en büyük etken de zaten budur.

Tezdeki bilgi, yorum ve tartışmaların yukarıda bahsedilen ve *Şekil 1'*de görselleştirilen bağlamda değerlendirilmesi okumaları ayrıca kolaylaştıracaktır.

Şekil 1. Ailenin çocuğu yetiştirme kontrolü ve çocuğun kendini kontrol hakkı.

- *Gilbert'in çocuk esirgeme kurumları sınıflaması*

Gilbert (1997), üzerinde çalıştığı çocuk esirgeme kurumlarını iki kategoriye ayırır. Yazara göre "çocuğu-koruma odaklı" (the child-protective orientation) ilk kategoriyi, İngiltere,

ABD ve Kanada oluşturur. Bu kategorideki ÇEK'lerin en tipik ve birincil özelliği "ailesine karşı çocuğun hakkı" kavramlaştırmasıdır. Ebeveynleri, anne-baba olma işlevlerini kaybetmiş, çocuğa zarar verecek potansiyel kişiler olarak görür. Çocuğun evine, polisi ve mahkemeyi da arkasına alarak, bir müfettiş tutumu ve 'suçlu bulma' edası ile gider, çocuğu korumanın ilk ve tepkisel yolunu, onu evden uzaklaştırmakta görür ve bu arada devletle aile arasına hasmane ve düşmanca bir ilişkinin tohumunu eker (Gilbert, 1997 & 2012).

Öte yandan İsveç, Danimarka, Finlandiya, Belçika, Hollanda ve Almanya, "aileye hizmet yönelimli" (the family-service orientation) grubu oluşturur. Bu grup ÇEK'leri, çocuk ihmal ve istismarını, psikolojik ve sosyo-ekonomik zorluklar, ilişki bozukluğu, evlilik sorunları, terapötik müdahale gerekliliği vb. ailede doğru gitmeyen işlerin işareti olarak alır. Sonra onları, aileye birer hizmet vasıtası olarak görür. En önemlisi de yapılacak işlere aile ile beraber ortak karar verir (Gilbert, 1997 & 2012).

Yazar, sonraki gözlemlerinde, bazı ülkelerdeki ÇEK'lerin değişmeye ve her iki grubun özelliklerini beraberce yansıtmaya başladıkları sonucuna varmış ve üçüncü bir kategori daha açmıştır (Gilbert, 2012). Bu tezle ilgili okumalarda göz önünde tutulması gereken bağlam, ABD çocuk esirgemesinin çocuğu koruma odaklı, Türkiye çocuk esirgemesinin ise "aileye hizmet yönelimli" olduğudur.

- *Çocuk esirgeme önleyici kavramsal çerçeve*

Dünya Sağlık Örgütünün geliştirdiği (WHO, 2012), Child Welfare Information Gateway'in (2021d) de oradan uyarladığı 'çocuk esirgeme önleyici kavramsal çerçevesi', önleyici uygulamaları üç kategoride veya üç seviyede ele almakta ve açıklamaktadır.

- ✓ *Birincil önleme:* Problemin oluşmasını önlemeye yönelik "koruyucu" uygulamalar. Çocuk esirgeme hizmetlerinde, muhtemel ihmal ve suistimal problemi oluşmadan önce, riski kaynağında elemeye ve çocuğu ÇE kapsamına alınmaktan korumaya yönelik ileriye etkili uygulamalardır. Birincil seviye önleyici faaliyetler ve uygulamalar çocuğa ve aileye yardımı, problem oluşmadan yapmak demektir.
- ✓ *İkincil önleme:* 'Daha kötüye gitmemesi' için "iyileştirici" uygulamalar. Çocuk esirgemede, problem oluştuktan ve çocukla ailesi ÇEK kapsamına alındıktan sonra, mesela, çocuğun evden uzaklaştırılmasını önlemeye, evden uzaklaştırılmış durumda ise geri gelmesini sağlamaya yönelik önleyici uygulamalardır.
- ✓ *Üçüncül önleme (tertiary):* 'Tekrar oluşmasın' kaygısıyla *iyileşme ve tedavi sürecinin iyileştirilmesine* yönelik uygulamalar.

Çocuk esirgeme kapsamındaki bir aile durumunda, çocuk tekrar ihmal ve suistimale uğramasın ve dosya kapandıktan sonra aile tekrar ÇEK kapsamına geri gelmesin şeklindeki önleyici uygulamalardır ama aile ile sadece ilk dosya açıkken ilgilenilir, dosya kapandıktan sonra ilgilenilmez. Levitt ve Wharf'a (1985) göre, üçüncül seviyedeki uygulamalar çocuk esirgeme alanında ne etkin ne etkili ne de önleyicidir.

'Çocuk esirgeme önleyici kavramsal çerçeve' bağlamında, bu tezin okunması sırasında göz önünde tutulması gereken olgular (i) Türkiye çocuk esirgeme faaliyetlerinin ve uygulamalarının %85'i (ÇHGM, 2019), ileriye etkili birincil seviyede önleyici uygulamalardır; (ii) ABD ÇEK'leri, birincil seviye önleyici uygulamalara haiz değildir. ABD çocuk esirgemesinin bu durumu hem yasal ve yapısal sınırlılıklardan hem de toplumsal ve kültürel arka plandan kaynaklanmakta olup enteresan bir şekilde Kanada çocuk esirgemesine benzer. ABD ile "çocuğu-koruma odaklı" çocuk esirgeme kategorisinde olan "*Kanada çocuk esirgemesinin "önleme"den anladığı, bireylere ve ailelere yönelik kalıcı, üçüncül düzey programlar geliştirmektir; ikincil ve birincil seviyede kayda değer hiçbir faaliyet ve uygulama görülmez*" (Levitt & Wharf, 1985).

Allegheny County'nin önleyici uygulamaları da ancak üçüncül ve belki ikincil seviyededir. Yani County'nin önlemler birincil derece değillerdir ve çocuğun çocuk esirgeme kapsamına alınmasını önlemek için düzenlenmemişlerdir (Allegheny County, 2011b).

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Çocuk esirgeme, sosyal hizmetlerin bir parçasıdır. Konuya sosyal hizmetler açısından da bakılsa, doğrudan çocuk esirgeme açısından da bakılsa her hâlükârda, bazı yazarların ve araştırmacıların ve daha çok Avrupa merkezli düşünürlerin aksine, çocuk konusu da çocuk esirgeme faaliyetleri de yeni ve modern bir kavram değildir. İnsanlık tarihi açısından bakıldığında, değişik bölgelerde ve değişik motiflerle, sadece çocuklarla ilgili ve onu korumaya yönelik farklı anlayışlar, dolaylı ve çoğu zaman dolaysız ve doğrudan çocuk esirgeme kavramları, politikaları ve uygulamaları geliştirilmekle kalınmamış, o tür anlayış ve uygulamalar sosyal anlamda kurumlaşmıştır. Ancak, çocuğun ayrı bir sosyal ve toplumsal fonksiyon olarak ele alınması, sadece çocuğa yönelik kavram, politika ve uygulamaların geliştirilmesi ve bunun da sistematik bir şekilde, yasalarla ve devlet eliyle yürütülmesi, modern zamanlara ait bir olgudur.

Bazı araştırmacılara göre, günümüze kadar süregelen hukuki anlayış, çocukların, sahip olunan menkul varlıklar olarak algılandığı ve öyle kabul edildiğidir (Bester & Kodish, 2017; Getis, 1995; Merriam-Webster, 2020; Pahman, 2019; The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2019). Ansiklopedik bir bilgi olarak, babanın gücü anlamındaki "Patria potestas" maddesi açıklanırken Merriam-Webster (2020) ve The Editors of Encyclopaedia Britannica (2019), Roma Aile Hukukunda (geniş aile bağlamında) ailenin erkek reisinin, karısı, çocukları, torunları, köleleri ve hatta azat edilmişleri üzerinde, onların ölümlerine bile karar verebilecek kadar hak ve yetki sahibi olduğunu ve bu sebeple çocukların, babaları tarafından alınıp satılabilen bir ticaret eşyası veya meta hükmünde bulunduğunu kaydederler. Bu anlayış ve uygulama, eski devirlerde bazen çocukların diri diri gömülmesini, dünyanın bazı yerlerinde günümüze kadar devam eden dul kalan kadınların kocaları ile beraber mezara konmasını ve bazı yerlerde hala devam eden namus cinayetlerini de açıklar mahiyette görünmektedir. Mesela Pahman (2019), *"313 yılında, İmparator Konstantin zamanında, insanlara çocuklarını satma izni verildi"* bilgisini aktarırken şu yorumu da düşer. "*Bakamayacakları veya bakmak istemedikleri çocukları öldürme yetkisi olan babalar göz önünde tutulduğunda, bu uygulama, (374 civarında, yürürlükten kaldırılana kadar) birçok bebeğin hayatını kurtarmış bir yasa olarak algılanmıştı."*

Montgomery'e göre (1988) bu tür anlayış ve uygulamalar aslen "çocukların korunması" bağlamında meşrulaştırılmıştır ve uygulamada günümüze kadar da sürmüştür. İngiltere genel hukuku, kelimenin tam anlamıyla çocukları babalarının kişisel malı olarak kabul ederdi (Maillard, 2012). Getis (1995) ve Maillard (2012), günümüz hukuk felsefesi ve uygulamasında bunun hala devam ettiğini; çocuk konusunda, aile egemenliğinin sahiplik kavramı ile desteklendiğini; çocukların, yargıçların kararlarına mübadele nesneleri olarak yansıdığını; özellikle babaların hakları hakkında "aldı", "verdi", "devretti" gibi mal, mülk ve emlak terimlerinin hala kullanıldığını vurgularlar. Yale Hukuk Fakültesi öğretim üyesi, bu sözü 2015'teki bir makalesinde vurguluyor. *"Benim savım, ebeveynlerin yasal haklarının ancak mülkiyet hakları bağlamında en iyi olarak anlaşılabileceğidir"* (Godwin, 2015).

Yukarı paragraftaki tarz algılayış ve o çizgideki toplumsal anlayış ve davranış, çocuğun tek sorumlusunu onun ebeveyni olarak tanırken hem aileye müdahaleyi zorlaştırdı hem de çocukların ayrı bir toplumsal grup olarak ele alınmasını engelledi. Üstelik eski çağların devlet felsefesi de sadece çocuğun bakımı ve korunmasını değil, eğitimini ve sosyal hizmetleri de birer devlet fonksiyonu olarak ele almamakla, devletin aileye müdahalesini ve

dolayısıyla çocuk esirgeme hizmetlerinin, devletin denetiminde organize ve resmi bir kurum olarak ortaya çıkmasını engelleyen veya en azından geciktiren bir faktör oldu.

Çocukların sahip olunan varlıklar olduğu şeklindeki anlayışlar ve uygulamalar daha çok dini motiflerle ama sadece kısmen ve göreceli olarak kırılmaya başlandı. Örnek olarak, İmparator Konstantin'in çıkardığı çocukların satılmasına izin veren kanunun yürürlükten kalkması, Romanın, Hristiyanlığı resmi bir din olarak kabul etmesinin sonrasına denk geldi (Pahman 2019). Sadece Hristiyan dünyasında veya İslam toplumlarında, doğu veya batıda, çocukların hukuksal ve toplumsal olarak korunmalarına yönelik dini motifler ve öğretilerle gelişen uygulamalar, genellikle daha çok yetimlerin bakımı ile ilgili olarak, onlara barınak sağlamak ve varsa mülklerinin korunmasına yönelik düzenlemeler olarak geliştirildi (Minnesota Department of Human Services, 1995; Timsit, 2018; Ünal, 2012; Öztürk, 1991).

Öte yandan hemen bütün ülkelerde çocukları korumaya yönelik organize gayretler, özel hayırsever dernekler ve dini kuruluşlar tarafından yer yer 18'inci ve daha çok 19'uncu yüzyılda başladıysa da (Goldsworthy, 2015) bunlar kanunlarla desteklenen veya denetlenen faaliyetler değillerdi. Buna rağmen, tabidir ki 19'uncu yüzyıl faaliyetleri, sonraki hukuki gelişmelere zemin hazırlamış oldu. Çocuk esirgeme hizmetleri çerçevesinde, bugünkü anlamda ihmalden ve istismardan kaynaklanan kurumsal müdahaleler ve bu faaliyetlerin bizzat devlet denetiminde yapılması, yirminci yüzyılda gelişebildi.

Modern çocuk esirgemenin ne kadar geç geliştiğini, bazı ülkelerden alınan kesitler açıklar mahiyettedir. Saygın bir kuruluş olan "Childtrends"ın hazırlattığı çocukluk indeksinde (Levinger & Gillette, 2020) İsveç, yüksek puanla ikinci sıradadır. Her ne kadar Spratt vd. (2015) daha 1902'de çocuklarla ilgili bir kanundan söz etse de bu, çocukların ihmal ve suistimale karşı korunması gibi bir işlev değil, daha çok suç işleyen çocuklarla ilgili bir düzenlemeydi. İsveç'te çocuk esirgeme hizmetleri konusu, ancak 1980'de çıkan sosyal hizmetler kanununun bir parçasıdır (Hessle, 1999; Andersson, 2002). Bu yazarlara göre İsveç'te sadece çocuklarla ilgili özel ve ayrı bir kanuni düzenlemenin olmamasının felsefi arka planında da çocukları korumadan ziyade aileleri destekleme motifi vardır.

"Childtrends (2018)"in hazırlattığı çocukluk indeksinde (Levinger & Gillette, 2020) Norveç, dördüncü sıradadır. Ülke ile ilgili bahsedilen, 1896'da aileleri tarafından ihmal veya terk edilen sadece 40 çocuğun bakımı için kurulan gönüllü bir organizasyon, kurumlaşmadan ziyade istisna bir faaliyettir. Norveç "Çocukları Koruma Kanunu" ancak 1953'te yürürlüğe girdi ve modern çocuk esirgeme hizmetleri de resmi anlamda bu tarihten sonra devlet

bazında ele alındı (Schwartz-Kenney vd.'den aktaran Miller, 2012). Norveç hakkındaki enteresan bir bilgiyi, Skivenes ve Thoburn (2016) aktarmaktadır. "Norveç'te, evlat edinmek hala nadiren kullanılan bir seçenektir."

Çocuklarla ilgili aynı indekste altıncı sırada yer alan Almanya'da (Levinger & Gillette, 2020), modern çocuk esirgeme hizmetleri endüstrileşmeye kadar geri gidebilmektedir. Endüstrileşmenin hızlandığı ve kapitalist uygulamaların toplumsal boyutta fark edilmeye başlandığı 19. yüzyılda, aileleri tarafından ihmal ve terk edilen çocuklar ve çocuk işçiliğinin artık endüstride norm haline gelmesi, devleti konuya müdahil olmaya itti. Çocuk işçiliği konusunda sınırlamalar ve çocuklara mecburi öğrenim düzenlemeleri konularında daha 1839'da kanunlar çıkarıldı. Buna rağmen çocuk esirgeme hizmetleri gönüllü ve daha çok dini organizasyonlar tarafında yürütülüyordu. Devlet eliyle yürütülen hizmetler ve gönüllü organizasyonların devletle koordineli çalışması ancak 1922'deki "Çocuk ve Gençlik hizmetleri" kanunu ile mümkün oldu (McGehee'den aktaran Miller, 2012).

Mesela yine Hollanda'da 1905'te "Çocuk Bakım ve Koruma Kurulları" oluşturulmasına rağmen çocuk istismarı 1960'lara kadar temel bir problem olarak ele alınmadı. Ancak 60'lı yıllarda başlayan çocuk ihmal ve istismarlarını işleyen ve çok yaygınlaşan medya raporları, 1970'li yılların başında "Hollanda Çocuk İstismarını Önleme Topluluğunun" kurulmasına ve konunun artık bir devlet fonksiyonu olarak ele alınmasına sebep oldu (Miller, 2012). Çeşitli ülkelerden verilen kesitler, konu ve tarihi hakkında giriş mahiyetinde bir bilgi vermektedir.

ABD'de "Çocuk Esirgeme Hizmetleri" Gelişimine Giriş

ABD'de "Çocuk Esirgeme Hizmetleri" gelişimine günümüzden bazı verilerle başlamak hem 'kavramsal çerçeveye giriş' fonksiyonu icra edebilir hem de onun tarihini okumayı kolaylaştırabilir. ABD'de federal, eyalet ve yerel hükûmetlerin çocuk esirgeme hizmetleri için harcadığı meblağ, 2002'de 22.2 milyar dolardı ve bunun 10 milyarlık %45'i, çocukların evden uzaklaştırılması için harcanmıştı (Huntington, 2006). Yıllık harcama, 2016'da 30 milyarı buldu (Stoltzfus, 2019). Bu kadar paranın harcanmasına rağmen, "Childtrends (2018)"in, çocuk esirgeme kalitesi açısından kendi kriterlerine göre hazırlattığı çocukluk indeksinde ABD, 176 ülke arasında, 36'ıncı sıraya yerleşebildi (Levinger & Gillette, 2020). (Not: Aynı yıl aynı indekste Türkiye, 66'ıncı sıradadır.) ABD'nin ancak 36'ıncı olabilmesi, yeteri kadar büyük bir problemken, detaylar daha büyük ve derin bir probleme, 2019'da her bin çocuktan 6'sının ailesinden uzaklaştırılmış (Children's Bureau, 2020b) olduğuna işaret

eder. “Acımasız” denecek kadar yüksek rakamları Roberts (2002) “parçalanmış evler’, ‘paramparça aile bağları” ifadeleriyle açıklar. Kızılderili ve siyahlarla ilgili dengesiz ve orantısız çocuk esirgeme istatistikleri, ırkçı ve ayırımcı uygulamalara işaret etmektedir (Child Trends Databank, 2019). Tarihi veriler ve bulgular, Kızılderililere ve siyahlara karşı ayırımcılık yapmanın ve hala kolay bir şekilde ‘çocuğu evden uzaklaştırmanın’, çok güçlü sosyal bir kurum olduğuna işaret ediyor. Tabii ki sadece bu yanlışların yapılması için değil ama ABD çocuk esirgemesi, bütün yanlışlarıyla beraber yaptığı işler için bugünlerde günde 82 milyon dolar harcıyor. Bazen toplumsal veya sosyal olaylar, hatta olagelen ve yapılabilecek yanlışlar öngörülebilir, çünkü olayların ve yanlışların bir kısmı meydana geldiği toplumda derinden gömülü olan olgulara duyarlıdır, ya onlara uygunluk arz ediyordur ya da reaksiyon ifade ediyordur (Oberman, 2002).

Bazı yıllar durum düzeliyor gibi görünür ve rakamlar kabul edilebilir noktaya gelmeye başlarken, ertesi yıl değişir veya başka bir noktada patlak verir. Wattenberg’un (2000a) özetlemesiyle “*Çok uzun zamandır çocuk esirgeme konusunda yalpalayıp duruyoruz, aile ve çocuk politikalarımızda asıl hedeflere henüz ulaşamadık*”. Evleri parçalayan, çocuklarla ebeveynleri arasındaki bağları paramparça yapan acımasız rakamları, “çocuk esirgememe” istatistikleri olarak da okumak mümkündür. ABD çocuk esirgeme hizmetleri gelişiminin tarihini okurken, okuyucu, “çocuk esirgememe” örneklerini hemen fark edecektir.

ABD’de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi

Konuyla ilgili kaynaklar, ABD çocuk esirgeme tarihini, onun devlet olma tarihinin başlatılmasına benzer bir şekilde, Avrupalıların bölgeye gelmesiyle başlatırlar. Bugün ABD olan topraklarda, Avrupalılar gelmeden önce, kendilerine sonradan “Kızılderililer” denilen milyonlarca insan yaşıyordu. O insanlar hala oradalar, toplumun bir parçasıdırlar ve onların tarihinin de çocuk esirgeme hizmetlerinin tarihçesine girmesi gerekmektedir. *“Sosyal kurumlar biziz.”* diyor Woolcock (2017). ABD toplumu, ancak Kızılderili, siyah, beyaz, göçmen her kesimle beraber biz ve bir olabilir. Toplumdaki her kesimin çocuk esirgeme tecrübe ve uygulamaları, sosyolojik anlamda kurumsaldır. Dolayısıyla, ABD topraklardaki çocuk esirgeme tarihçesinin daha anlamlı ve zengin olabilmesi için, bilinen her şeyin hesaba katılması, bilinmeyeni öğrenmeye açık olunması, henüz öğrenilmeyene ve bilinmeyene potansiyel bir saygı gösterilmesi, “başkaları” yaratılmaması, hatta başkaları bile olsalar onlarınkinin de çocuk esirgeme tarihçesine not düşülmesi, bir kurumsal yaklaşım gereğidir.

Kızılderililer, onların çocuk esirgeme anlayışları, uygulamaları ve kurumları hem ABD'nin genel tarihinde hem de ABD çocuk esirgeme hizmetleri tarihinde yerlerini almalıdır.

Akhavi'ye göre (1998), sosyolojik anlamda kurum, "bir toplumun devamına, oradaki sosyal hayatın anlamlı kılınmasına ve oradaki mevcut veya potansiyel temel sorunların çözümüne yönelik, toplum üyelerinin davranışlarını belli ilkeler ve kalıplar şeklinde kalıcı olarak düzenleyen bir ilişkiler ağı sürecidir". Veya yaygın bir tanımıyla, sosyolojinin konusu olan kurum, 'kültürün bir parçası olarak, o kültürün oluşturulduğu toplumda, sosyal ihtiyaçların karşılanabilmesi, rollerin, hakların, ayrıcalıkların, yükümlülüklerin sabit ve istikrarlı kalması için kendini belli davranış kalıpları ve kurallar şeklinde hissettiren, toplum üyelerini o kalıplara ve kurallara uymaları için zorlayıcı etkide bulunan, düzenli bir biçimde birbirini takip ederek gelişen ve süreklilik arz eden uyumlu ve örgütlü bir sosyal ilişki ve etkileşim ağıdır' (Bulut, 2020; Yeşilay, 2020; Güngörer, 2020; Nwankwo, 2015). Bu anlamda, Kızılderililerin çocuk esirgeme anlayış ve uygulamalarının da kültürel bir temeli vardır. Avrupalıların gelişinden önceki dönemde yaşandığı gibi hala da devam edegelen bu sosyal kurum, evlilik, çocuk doğurma ve yetiştirme, ebeveynlik, barınak sağlama, çocukların korunması ile ilgili kurallar sürecini ihtiva eder.

ABD çocuk esirgeme tarihçesinde "İngiliz Yoksul Yasaları"na (Elizabethan Poor Laws) gönderme yapılıp da ABD topraklarında oluşmuş ve hala da Kızılderililer arasında yaşayan sosyal kurumlara yer vermemek, onları ve kurumlarını toptan görmezlikten gelmek, konunun tarihçesine bir saygısızlık olur, onu güdük ve eksik yapar. Konunun tarihçesinde, Kızılderili sosyal kurumları yok saymak hem Avrupalıların oralara gidişlerinden beri süregelen, Kızılderilileri ve kültürlerini yok sayan, yok etmeye çalışan tarihi ideolojik ve siyasi anlayışı yansıtmaktadır hem de bugün, çocuk esirgeme hizmetlerindeki istatistiklerin niye Kızılderililerin aleyhine dengesiz ve orantısız olduğunu açıklamaktadır.

Kadim Yıllar

Burada kast edilen, ABD'nin sömürge öncesi devirlerde, Kızılderili toplumlarda kurumsallaşmış çocuk esirgeme anlayışı ve uygulamalarıdır. Bugünkü hayatları, çocuk yetiştirme ve koruma pratikleri ile ilgili önemli ölçüde araştırmalar var olmasına rağmen, Kızılderili sosyal kurumları, çocuk esirgeme tarihçesi kapsamında ele alan çalışmalara literatürde çok sayıda rastlanmamıştır. Çocuk esirgeme hizmetleri bağlamında, onların kadim anlayışları ve uygulamaları arasında şunlar vardır.

Çalışmalar, yüzlerce değişik kabile olmalarına ve kabileden kabileye değişiklikler arz edebilmelerine rağmen, Kızılderililerin genel olarak kendilerine özgü tipik kültürel özellikleri olduğunu ve bunun da kurumsal bir şekilde nesilden nesle devam ettiğini gösteriyor. Mesela, aşina olmayanları, "bu evde kim yaşıyor" diye sordurtacak kadar şaşırtan tipik bir özellik olarak, bebeğin doğumuyla beraber seçilen paralel bir ailenin de çocuğun büyütülmesi, desteklenmesi ve korunmasında çok aktif bir rol almasıdır (Light & Martin, 1986). Bu ikinci aile de neredeyse sürekli orada olduğu için dışarıdan bakanlar ve konuyu bilmeyenler "bu evin daimi üyeleri kim" diye sormadan edemez. Çok sınırlı kalmakla beraber, Türkiye'nin bazı bölgelerindeki "kirve" uygulaması buna benzetilebilir. TDV İslam ansiklopedisine göre "kirvelik", bir çocuğun sünnet düğününün giderlerini başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile arasında kurulan itibarî akrabalığa verilen addır (Nutku, 2002). Kızılderililerdeki bu itibari akrabalık, çocuğun hayatı boyunca devam ettiği için bu uygulamayla, çocuğun büyütülmesi ve korunması dört göz değil, sekiz göz denetimi altında gerçekleşir. Gerçekten de bu değişik bir çocuk esirgeme kurumudur.

Encyclopedia (2020), Kızılderililerin kadim bir çocuk esirgeme uygulamasını da şöyle aktarır: *"bebekler uzun bir süre (3 yıl) emzirildiği ve emzirme sırasında da cinsi temas yasağı olduğu için çocuklar genellikle dört yıl arayla dünyaya gelir, kürtaj da doğduktan sonra bebeği öldürmek de kesinlikle yasaktır."* Bebeklerin öldürülmemesi, bazılarına, çok basit ve sıradan görünebilir ama bu, sosyolojik anlamda, çok önemli bir çocuk esirgeme kurumudur. Aşağıdaki tarihi ve toplumsal gerçekler ışığında, bu Kızılderili çocuk esirgeme anlayışının önemi daha iyi kavranabilir. Çok eski zamanlardan beri insanların kendi çocuklarını öldürdüğü; yaygın bir bilgi olarak yedinci yüzyıl başlarına kadar Arapların, kız çocuklarının belli bir kısmını kurumsal olarak diri diri toprağa gömdükleri; *"Orta Çağ'dan 18'inci yüzyılın sonuna kadar en yaygın suç olduğu iddia edilmesine rağmen, yine de bebek öldürmenin Batı Avrupa'da yaygın bir şekilde uygulandığı"* (Jimmerson, 1990); yine yaygın ve genel bir bilgi olarak, Çin'de ve dünyanın başka yerlerinde insanların kendi çocuklarını hala şu veya bu sebeple öldürmelerinin bir gelenek olarak kabul edildiği; *"misyonerler ve batılı işadamlarının nakillerine göre, 19. Yüzyıl Pekin'inde, gece boyunca dışarıya terkedilen bebek cesetlerini toplamak üzere, polislerin sabahın erken saatlerinde el arabaları ile dolaştığı"* (Jimmerson, 1990); bugün itibariyle Kuzey Kore'de, Çinli erkeklerden olduğu tespit edilen bebeklerin, mecburi kürtajla alındığı, canlı doğanların devlet eliyle öldürüldüğü (Hawk, 2012) haberleri ve Hindistan istatistiklerinin bildirdiği kayıp kız bebekler, Kızılderililerin çocuk esirgeme kurumunun takdir edilmesini

kolaylaştırabilir. Devlet istatistikleri ve yazarlar, 1980'lerde ultrasonun gelmesiyle Hindistan'da kız çocukların sayısının hızla düştüğünü, mesela 2011 öncesi, her 1000 erkek bebeğe karşın sadece 806-900 kız bebeğin kayıtlara girdiğini, yine değişik bir hesaplamayla, şayet ailenin ilk çocuğu kızsa, ikinci doğumlarda, her bin erkek bebeğe karşın sadece 720-759 arası kız bebeğin dünyaya geldiğini ve hatta ilk iki çocuk kızsa, üçüncü doğumda, kız bebeklerin sayısının çok daha aşağı düştüğünü bildiriyorlar (Government of India, 2020; Manchanda, Saikia, Gupta, Chowdhary, & Puliyel, 2011; Sahni, Verma, Narula, Varghese, Sreenivas, & Puliyel, 2008).

Encyclopedia (2020), Kızılderili çocuk yetiştirme geleneklerinden diğer ikisini şöyle aktarır: (i) *"Avrupalıları, Kızılderililerin çocuk-disiplin uygulamaları arasında, fiziksel cezanın olmayışından daha fazla şok eden hiçbir şey yoktu."* Bu, sadece bir çocuk eğitimi konusu değil, aynı zamanda bir çocuk esirgeme kurumudur. (ii) Çocuklukta başlayan kendi kendini sınırlama ve acılara göğüs germe tecrübesi de, yetişkinlikte oldukça değerli olan özerkliğin geliştirilmesiyle yakından bağlantılı bulunmuştur.

Light ve Martin'in araştırmasında (1986), Kızılderili kadınlar, Kızılderili olmayan kadınlara kıyasla önemli ölçüde daha fazla kaynağa sahiptir. Çocuk esirgeme terminolojisine "geniş aile desteği" veya "destek sistemi" olarak giren bu faktör, çocuk esirgemede çok önemli bir konuma sahiptir. Kurum çalışanları, araştırma ve soruşturma için gittikleri ailelere, "Bu çocuğu yetiştirirken, etrafında sana destek verecek kişiler var mı, kimleri sıralayabilirsin?" diye sorarlar. Desteğin zayıflığı veya yokluğu riski arttıran faktörlerden sayılır. Yine aynı araştırmaya göre, Kızılderili kadınlar, başlarına ne gelirse gelsin, olayların parlak tarafına bakarlar. Muhakkak ki bu, çocuğa olumlu olarak yansıyacak bir özelliktir.

Kızılderililerin geniş aile pratikleri ve dolayısıyla daha büyük ve etkin destek sistemleri, değerlerin aktarılmasına yardımcı olurken, aynı zamanda sorumlu olduğu kişi sayısını arttırarak, çocuğun daha çok sorumluluk kazanmasına ve böylece onu korumaya yöneliktir (Kulis, Ayers, Harthun & Jager, 2016; Redhorse, Lewis, Feit & Decker, 1978; Renick, 2018). Destek sisteminin geniş olması, çocuğun soruları ve sorunları için sadece ebeveynine değil başka yetişkinlere de gidebileceği anlamına gelir; böyle bir destek sistemi, riskin azalması ve ruh sağlığının korunması açısından da son derecede önemlidir. Nitekim Machamer ve Gruber (1998), geniş aile ve destek sisteminin koruyucu özelliğini şöyle açıklar: *"Etrafındaki daha çok yetişkin sayesinde toplumun değerlerini ve inançlarını kazanması, çocuğu riskli davranışlara karşı korur."* Çocuktan sorumlu olanların hayata

olumlu bakmaları da hem bakıcıların hem de çocuğun etrafında kuvvetli bir destek sisteminin olması da arzulanır çocuk esirgeme kurumlarıdır.

"Sömürge Dönemi", 1875 Öncesi ve Kötü Şöhretli "Yetim Treni"

ABD çocuk esirgeme tarihçesi yazarları, 1875 ve öncesini siyasi otorite veya devlet nezdinde organizeli, sistematik hiçbir çocuk esirgeme hizmeti olmadığı şeklinde kaydederler (McGowan, 2005; Miller, 2012; Myers, 2008) ve bağımsızlık öncesi uygulamaları, daha çok İngiltere'deki gelişmeler ve onların buradaki kolonilerine yansımaları olarak ele alırlar. Öte yandan tarihçiler, sömürge dönemini ABD'nin bağımsızlığı ile bitirirler. Hakikaten de "beyaz adamın" perspektifinden öyle görünmektedir ama Kızılderililerin ve hatta siyahların öyle düşünmedikleri de bilinen bir gerçektir ama yine de bu başka bir konudur.

İngilizlerin bugünkü ABD topraklarına gelişiyle beraber ortaya çıkan uygulamalar, o günkü anlayışa ve ideolojiye göre "çocuğun menfaatine" olarak takdim ediliyordu, toplumsal ve sosyal olarak kurumlaşmıştı ve yasalarla da desteklenmişti. Fakat o dönemde, çocuklara ve çocuk esirgemeye, çocuk en yüksek yararı perspektifinden bakılmadığı için, bu tez açısından onlar, "çocuğu esirgememe" uygulamaları olabilecek politika ve faaliyetlerdi. Sömürge dönemi faaliyetlerinin ilki, Kızılderili çocukları, çalarak, gasp ederek veya savaş sonrası alıkoyarak ve hatta elden ele de satarak, çocuğun medenileşmesi için İngiliz ailelere teslim etmekti. "Çocuğun yararına" olarak görülen bu uygulamanın tabii ki ekonomik bir boyutu ve ırkçı motifleri de vardı fakat onların varlığı, uygulayıcıların o dönemde ileri sürdükleri, çocuğun menfaatinin medenileşmekten geçtiği politikasını yok etmez ve bu uygulamayı, bir "çocuk esirgememe" örneği olmaktan da çıkarmaz. Nitekim ileride 1691 yılı yasası incelendiğinde daha teferruatlı olarak görülebileceği gibi, Avrupalı bir kadının, siyah, Kızılderili veya melez bir babadan çocuk doğurması, kadının doğurduğu çocuğa iyi bakamayacağı ve çocuğun zayi olacağı anlamına geliyor; çocuk, anında annenin elinden alınıyor, iyi yetiştirilmesi için kiliseye veriliyor, bu hizmetin karşılığında da çocuk otuz yıl kilisenin malı sayılıyordu ve burada "çocuk esirgememe" olarak anılan bu uygulama, onlar için tam da bir çocuk esirgeme hizmetiydi. Bunlar çocuğu korumaya, esirgemeye yönelik ve onun yararına diyerek yasalarla yapılan uygulamalardı. Bunun dışında, altı çizilmesi gereken diğer başka bir "çocuk esirgememe" uygulaması daha var ki onu İngilizler ve sonra gelen diğer Avrupalılar bile çocuğun menfaatine olarak takdim etmediler. Köle çocuklar zaten ebeveynlerinden koparılıp başkalarına satılıyorlardı. Beyaz babanın kölesinden doğan çocuğu yasa, anasının statüsünden dolayı köle addetti ve babasının onu hür bırakmasını

teknik olarak imkânsızlaştırdı ve satmaya teşvik etti. Bir tek orada, evet, sadece orada, "çocuğun iyiliği için" denilmedi; çünkü kanun çocuğu bir meta (chattel) yapmıştı, mal da malın iyiliği için satılmazdı. Hangi zamanda ve mekânda olursa olsun, kimin tarafından yapılırsa yapılsın, bu, "çocuğu esirgememe" uygulamasıdır.

İngilizlerin ve diğer Avrupalıların gelişlerinden sonraki çocuk esirgeme tarihçesinden diğer bazı notlar şunlardır. İlk yetimhane 1729'da açıldı (McGowan, 2005). Bağımsızlıktan sonra sayıları çok hızla artan yetimhanelere siyahlar alınmadı; ilk siyah yetimhanesi 1822'de açıldı (Myers, 2006). Bu arada, özel teşebbüsün, özellikle Protestan kilisesi faaliyetlerinin hepsi, yasal düzenlemelerle desteklenmiş çocuk esirgeme(me) faaliyetleridir. Mesela, bir 1824 yasası, özel dernek statüsündeki 'New York Sığınma Evi'ne, çocukları toplama ve barındırma yetkisi vermişti, çocuğu ailesinin elinden alabilirlerdi (Ventrell, 2005). Çocuklara Yardım Derneği'nin isteği üzerine 'kötü davranma ve ihmali' konusunda çıkan bir 1881 yasası hem derneğe çocukları ailelerin ellerinden alma yetkisi verdi hem de onlara direnmeyi "görevlilerin çalışmalarına müdahale" addedip suç haline getirdi (Nelson, 1984).

Yoksulların, özellikle göçmenlerin ve çocuklarının durumlarının çok kötü olduğu, daha 1800'lü yılların ilk çeyreğinde resmi olarak bilinen gerçeklerdi. O tarihlerdeki bazı resmi raporlar, mesela meşhur olanlarından Massachusetts eyaleti adına hazırlanan 1821-Quincy raporu ve 1824'de New York eyaleti adına hazırlanan Yates raporu dönem çocuklarının içinde bulunduğu durumu açıklar. Yates, İngiltere dışından gelen göçmenlerin yarattığı muhtaç çocuklar havuzundaki çocukların genellikle Katolik ve Yahudi kökenli olduğunu, *"Çiftliklere, diğerlerine, açık arttırmayla satılan yoksul ailelerin, çok ihmal edildiklerini ve sahipleri tarafından tutuldukları muamelelerin barbarlık derecesine vardığını"*, bir yere satılamayan, kendilerine yardım da edilmeyen aile çocuklarının da "pislik, hastalık, aylaklık ve cehaletle" büyüdüğünü bildiriyordu (Quigley, 1997a). 1824'de hazırlanmış olmasına rağmen, rapor, 1900'lerin başında dikkate alındı ve ancak o zaman harekete geçildi.

Raporlara rağmen fazla bir faaliyet olmamasının sebepleri arasında şunlar sıralanabilir. (i) "Çocuk Esirgeme" olgusunun, 'devlet görevi' olarak kavramsal ve yasal bir karşılığı yoktu; (ii) ekonomik zorluklar ve (iii) mezhepçilik. Toplumun kültürel yapısını o dönemde daha baskın olan mezhep perspektifi oluşturuyordu. Böylesi bir kültürel ortamda eyaletler, belli düzenlemelere gidilmesi gerektiğinden hareketle hukuki bir altyapı hazırlamaya başladılar. Bu bağlamda, çocuk ihmali ve istismarı gibi konuların takibi, sivil ve dini organizasyonlara bırakılınca, gayet baskın ve o kadar da örgütlü olan Protestan kilisesi, hızla görevi üstlendi.

Sonrasında, "Çocukları Koruma ve Kurtarma Federasyonu" (National Federation of Child Rescue) adıyla şubeler zinciri oluşturdu ve değişik yerlerde örgütlendi (Pecora vd., 1992).

Sürekli göç alan ABD örneğinde, en başlangıçta, bu tür çocuk esirgeme hizmetlerinin merkezinde sonradan gelen göçmenler vardı (Scheuer, 1985). Toplumda yeni bir düzen sağlandıkça hem ülkeye girişler kontrol altına alındı hem de 19'uncu yüzyıla (1800'lü yıllara) gelindiğinde göçmen trafiği de yoğunlaşmaya başladı. 1840 ve 1859 yılları arasındaki 20 yıllık zaman diliminde, New York'tan ABD'ye giriş yapan göçmen sayısı, bir önceki yirmi yıla oranla altı kat daha fazlaydı; 1850'de yarım milyonu bulan New York şehir nüfusunun %45'i göçmendi, 1855'de aynı şehirde İrlandalı göçmenlerin sayısı, 200.000'e ulaşmıştı (Children's Aid Society, 2020; Köppe, 2005). Ülkeye hep aynı noktadan (New York'tan) giriş yapan, sosyal olarak da çok değişik bir çevreye desteksiz ve özellikle de maddi olarak hazırlıksız gelen bu yeni göçmenlerin iskânı için New York toplumu hazırlıklı değildi. Sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte yeni yeni gelişen "kiralık ev"ler çok düşük işçi ücretleri ile ödenemiyordu. Göçmenlerin önemli bir kısmı, sokaklarda kalıyorlardı. Kayda girmiş 1870'lerdeki gözlemlere göre, ailelileri ile beraber bile olsalar, evsiz barksız kalmış çocukların New York şehrindeki sayısı 20.000 ile 30.000 arasında bildirilir. Bu, okul çağındaki çocukların %12'sine tekabül eder. Tabii ki bu çocukların hemen çoğu göçmen çocuklarıydı (Boyer, 1992; Children's Aid Society, 2020; Schneider & Deutsch, 1969). Özetle, göçmen aileler evsiz ve işsizdi, çocuklar sokaklardaydı ve onlar, çocukça olanı veya karınlarını doyurmak için uygun olmayan eylemleri de yapıyorlardı. Bu hızlı göç trafiğini veya ABD'ye New York'tan göçmen girişini, toplumda zaten mevcut olan hızlı nüfus artışı, hızlı sanayileşme, şehirleşme ve 19. yüzyılın son çeyreğindeki ekonomik kriz bağlamında okumak gerekiyor. İşte böyle bir ortamda ve o şartlar altında "çocukları koruma" altına alma teşebbüsleri başladı. Çocukların ailelerinden uzaklaştırılmaları, çocuk sağlığı, çocuk iş gücü, çocuk ihmali ve istismarı gibi gerçek veya algılanan veya bahane olarak kullanılan motiflere dayanıyordu. Böylece, sokaklarda kalan evsiz ve işsiz göçmen aileler, çocuklarını ihmal ve sokağa terk etmiş konumuna sokuldular (Yarrow & Agenda, 2009).

Protestan kilise organizasyonlarının bu görevi hemen üstlenmesi, onların yerleşik ve güçlü bir teşkilatlanmalarının olması ile açıklanabilir bir durumdu. Bunun yanında Protestanları harekete geçiren başka bir faktör de ülkeye sonradan gelen göçmenlerin genellikle Protestan olmaması daha doğrusu Katolik göçmenlerin çoğalması idi. Yeni göçmen ailelerin ve dolayısıyla çocuklarının evsiz barksız kalmaları, sokaklarda düzenli olmayan davranışlarda bulunmaları ile mücadele adına çocuklar ıslah evlerine konmaya başlandı. Kanunları

çiğnemeleri durumunda da cezaevlerine konuldular. Daha sonra bu çocukların ülkenin geleceği oldukları, şayet müdahale edilmezse Katolik ebeveynlerinin şeytani fikirleri ile zehirlenecekleri, seçimlerde oy kullanıp toplumu etkileyecekleri şeklinde kaygılar oluşmaya başladı. Düzensiz ve istikrarsız hayatları sebepleri ile de yarının hırsızları, soyguncuları ve sokaklarda yaşayanları olarak toplumu bozacakları da kaygılar arasına girince, çözüm için bir kampanya başlatıldı. Bu çocukların, ailelerinden alınarak, iyi vatandaşlar olarak yetiştirilmeleri için "karın tokluğuna çalışan yarı köleler" (indentured servants/servitude) kavramına benzer şekilde (Gordon, 2011; McGowan, 2005), iyi ailelerin yanlarına yerleştirilmeleri için propaganda yapılmaya başlandı. Durum, toplumdaki resmi ve sivil duyarlı liderleri harekete geçirince, 1853'te New York'ta, ihmal edilmiş ve sokağa terk edilmiş konumunda kalan çocuklara yönelik olarak çok şubeli "Çocuk Yardım Topluluğu/Derneği" (Children's Aid Society) kuruldu. Kilise organizasyonları resmi yetkililerle birlikte iki grup çocuğa odaklandılar: yetimler ve fakirlerin çocukları. Amaç, bu ailelere orta-sınıf değerleri kazandırmak ve fakir çocuklar için alternatifler bulmaktı. Fakir çocukları da programa dâhil etmelerini haklı kılacak felsefelerini ise şöyle dile getirdiler.

> "ABD toplumunda iş, çalışma ve kendi kendine yeterli olmaya çok yüksek değer verilir; bu sebeple bu çocuklara daha küçük yaşlarda iyi çalışma ahlakı, çalışma becerisi ve belli sanatların öğretilmesi lazım; şayet bu çocukları ailelerinden ayırmazsak, onlar kendi ailelerinden kötü tutum ve fikirleri kaparlar. Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamayan ebeveynlerin sosyal olarak ayıplanması ve kınanması gerekir, çocukların istikballeri için plan da yapamazlar." (Axinn & Levin, 1997; Pecora vd., 1992).

Bulunan alternatiflerden biri, "Yetim Treni" olarak adlandırılan projeyle Protestan olmayan muhtaç çocukları ailelerinden uzaklaştırıp, iyi vatandaşlar olarak yetiştirilmeleri, bunun karşılığında da bedava iş gücü olarak kullanılmaları için memleketin iç taraflarında yerleşik olan ve genellikle çiftçilikle geçinen Protestan ailelere göndermek veya uygun bir aile bulunana kadar da ülkenin iç taraflarında yine Protestanlar tarafından oluşturulmuş ve idare edilen yoksul evlerine veya yetimhanelere yerleştirmekti (Axinn & Levin, 1997; Ellett & Leighninger, 2006; McGowan, 2005; Myers, 2008; Pecora vd., 1992). İstatistiklere göre, her iki ebeveynini kaybetmiş, gerçekten yetim olanlar, grubun sadece %27'sini oluşturuyordu, %69'unun ya annesi ya da babası mevcuttu. Hatta %4'ünün her iki ebeveyni de hayattalardı. Yetim olmayanların uzaklaştırılma sebebi sadece fakir olup evsiz kalan ailelerin çocukları olmalarıydı (Burrows & Wallace, 2000; Children's Aid Society, 2020; New York Public Library, 2020; Minnesota Department of Human Services, 1995; Timsit, 2018). "Çocuklara Yardım Topluluğu", çocukları sokaktan kurtarmak ve fakir evleri ve yetimhaneler gibi pek de istenmeyen kurumlarda yaşamaktansa, onlara birer aile ortamı sağlamak felsefesi ile

hareket ettiğini iddia ediyordu. Öte yandan aileleri de çocukları kabul etmeleri için onların birer iş gücü oluşturacağını söyleyerek ikna ediyorlardı. Böylece pratikte bu çocuklar genellikle, yerleştirildikleri ailelerin tarlalarında, çiftliklerinde karın tokluğuna çalışan köleler durumuna düştüler (Axinn & Levin, 1997; Ellett & Leighninger, 2006).

Aslında çocukların tarlalarda ve çiftliklerde çalışmaları anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir olgu idi. Çünkü makineleşmenin olmadığı ve her şeyin insan gücüne dayandığı o dönemlerde dünyanın her yerinde belli mevsimlerde aile üyelerinin hepsi tarlada veya çiftlikte çalışmak zorunda idiler. McGowan (2005)'a göre kabul edilemez olan, çocukların kötü muamele gördüklerini ve kötü etkilere maruz bırakıldıklarını bildiren çeşitli raporların olmasına rağmen hiçbir şey yapılmaması ve programın devam etmesiydi. İşçi sözleşmesiyle başka ailelere verilen çocukların çoğunluğu, ebeveynleri çocuk yetiştirmeye uygun görülmeyen ve Protestan olmayan ailelerdi. "Yetim treni" uygulamasıyla 1854 ve 1929 arasında ailelerinden uzaklaştırılan çocukların kayda giren sayısı 200 bine ulaştı. Program ancak 1930'da, kilise faaliyeti olduğu ve faaliyetlerinin hiçbir safhasında federal, eyalet ve yerel hükûmetlerin müdahalesi ve denetimi olmadığı sebebiyle durduruldu (Gordon, 2011).

Kiliselerin ve diğer derneklerin bu tür uygulamaları, yasal düzenlemelerle de desteklenen gerçek faaliyet olmalarına rağmen, niyeyse bilinmez veya (belki de çocuk esirgememe faaliyetleri oldukları için), çoğu çocuk esirgeme tarihçelerinde bahsedilmezler. Literatüre göre ABD çocuk esirgeme tarihi, genellikle 1874-1875 ve sonrasındaki olaylarla ivme kazanır ve oradan başlar (Crosson-Tower, 1999; Goldsworthy, 2015; Miller, 2012; McGowan, 2005; Myers, 2006; Myers, 2008).

1875 Yılı ve Sonrası Yaşanan Gelişmeler

1875-"Çocuklara Kötü Muameleyi Önlemek için New York Toplumu": (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children-NYSPCC): Birçok yazar ve araştırıcı, çocuk esirgemenin kurumsallaşmaya yönelmesini, Mary Ellen Wilson adlı bir çocukla ilgili gelişmelere bağlar (Goldsworthy, 2015; Miller, 2012; Myers, 2006). İç savaşta babasını kaybeden ve annesi tarafından terk edilen bir kız çocuğunun velayeti, bir takım gelişmelerden sonra nihayetinde bir bayana kalır. 1874'e gelindiğinde, çocuğun, velisinin elinde ihmal ve suistimale uğradığını öğrenen bir kilise görevlisi, çocuğa yardım etmek ve onu bulunduğu yerden kurtarmak ister. Polis, harekete geçmek için mevcut bir kuralın çiğnenmediği gerekçesiyle, soruşturma başvurusunu reddeder. Diğer yardım

organizasyonları da öyle bir misyonları olmadığı için harekete geçmezler. Haber kendisine ulaştığında, konuyla ancak, "Hayvanlara Kötü Muameleyi Önlemek için Amerikan Toplumu" (American Society for the Prevention of Cruelty to Animals) adlı bir kuruluşun başkanı ilgilenir. Bu organizasyon, kendi avukatını bu meseleyi çözmeye yönelik kanuni bir mekanizma bulması için tayin eder. Avukat da bir çeşit özel mahkeme talebi (ihzar müzekkeresi) çıkartarak konuyu mahkemeye taşır, hâkim de çocuğu bu velinin elinden alır. Sonrasında, Batı toplumunda ve belki de dünyada bir ilk olarak "Çocuklara Kötü Muameleyi Önlemek için New York Toplumu" (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children- NYSPCC) adlı bir sivil toplum kuruluşu hayata geçer (Crosson-Tower, 1999; Myers, 2008).

1877-"Hayırseverler Topluluğu": (COS-Charity Organization Society): 1877 yılında ilk şubesini Buffola'da açmış, kısa zamanda 100 şubeye ulaşarak ülke çapında teşkilatlanmıştır. Daha çok gönüllülerle başlayan topluluğun yine çok kısa zamanda hizmetlerini maaşlı ve tam zamanlı çalışanlarla yürütmeye geçmesi, sosyal hizmetlerin profesyonelleşmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Myers, 2006). Topluluğun, kendi çalışanları için başlattığı hizmet-içi eğitim programı, 1898'de bir 'sosyal hizmet okulu'na sonra da alanın ilgili ilk sosyal hizmetler yükseköğrenim kurumuna dönüştü; bugünkü adıyla, "Columbia Üniversitesi Sosyal Hizmetler Fakültesi" oldu (Myers, 2006).

1899-İlk çocuk mahkemesi: On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında çocuklarla ilgili göze çarpan son bir faaliyet, ilk çocuk mahkemesinin kurulmasıdır. Aslen suçlu çocuklar için veya onların yargılanmalarına yönelik olarak düşünülen ve daha çok yerel kadın derneklerinin gayretleri ve lobileriyle Chicago'da hayata geçirilen bu mahkeme, kuruluşuyla beraber iki önemli adıma daha sebep oldu. İlk sebep olduğu adım, on yıl içinde bütün eyaletler benzer mahkemelerini kurdular. Daha etkili olan adım ise bu mahkemelerin yetki alanları, daha kuruluşlarından itibaren sadece suçlu çocukları değil, ihmal ve istismara uğramış çocukları da kapsayacak şekilde düzenlendi (Children's Bureau, 2020a; Miller, 2012).

Çocuk Bürosu (Children's Bureau)

Yirminci yüzyıla girildiğinde, yani 1900'lü yılların başında bütün ABD'de, çocukları korumaya yönelik "Çocuklara Kötü Muameleyi Önleme Toplumu" (Societies for the Prevention of Cruelty to Children) adı altında birbirinden bağımsız, denetimsiz hizmet veren, çok yerel ve ancak kuruldukları şehirle ilgilenebilen 300 civarında sivil toplum kuruluşu

oluşmuştu. Yönetim yapısı gereği ABD'deki bölgelerin (County) üç binin üzerinde olduğu ve şehir sayısının on binlerin üzerinde olarak ifade edildiği göz önünde tutulursa, bu tür hizmetlerden mahrum çok fazla şehir bulunmakta idi. Kırsal kesime hizmet ulaştıracak bu tür kuruluşlar hemen hiç yok gibiydi. 1956'ya gelindiğinde çocuk esirgeme STK'ları 84'e düşmüştü ve 32 eyalette hiçbir çocuk esirgeme kurumu yoktu; daha sonra 1967'de sadece 10 tane çocuk esirgeme STK'sı kalmıştı (Myers, 2008) ki o zaman dilimi, bugünkü resmi ÇEK'lerin yerel olarak teşkilatlanmaya başladığı dönemdir.

1912: ABD'de modern anlamdaki çocuk hizmetleri, yirminci yüzyılda, 1900'lü yılların başında gündeme geldi. Konuyla ilgili 1909'da Beyaz Saray'da düzenlenen bir konferans, *"Ev hayatı medeni olmanın en yüksek ve değerli bir göstergesidir"* sonuç bildirisi yayınladı. Konferansta teklif edilen "Çocuk Bürosu", 1912'de *"Toplumun her kesimindeki çocukların refahı ve çocuk yaşamıyla ilgili tüm konuları araştırın ve rapor edin"* kanun emriyle kuruldu (Axinn & Levin, 1997; Children's Bureau, 2020a; McGowan, 2005).

Bu arada, çocuklara kötü muameleyi önleme, evinden uzaklaştırılan çocukları koruyucu aileye yerleştirme vb. Çocuk Bürosu fikrini doğuran ilk kaygılar, kenarda tutuldu ve büroya, bebek ölümleri, doğum istatistikleri, yetimhaneler, çocuk mahkemeleri, tehlikeli meslekler, çocuklarla alakalı kazalar, hastalıklar ve istihdam gibi konuları inceleme görevi verildi; zaten büro da Çalışma Bakanlığı bünyesinde faaliyete geçti (Children's Bureau, 2020a). İşe, "çocukları korumak bir vatanseverlik görevidir" sloganı ile 11 milyonluk bir gönüllü ordusu kurarak başladı. İlk kampanya ile çocukları tartma ve ölçmeyi, aileleri çocuk sağlığı konusunda eğitmeyi, çocukların oyun oynamalarını teşvik etmeyi, onların çalıştırılmamalarını ve okula devam etmelerini hedeflemişti (Children's Bureau, 2020a).

"Nasıl başlarsa, öyle gider" genel prensibini, Çocuk Bürosunun gelişiminde gözlemlemek tam olarak mümkün olmamaktadır. O, "çocuk refahı" görevi ve alanı ile kuruldu ve zaman içinde onu neredeyse tamamen terk edip bir çocuk esirgeme şemsiye organizasyonuna dönüştü. Öte yandan ilk faaliyetleri (veya faaliyetsizlikleri) bugünün çocuk esirgemesine hala yansıyabilmektedir. Çocuk bürosunun bütün faaliyetleri, sadece beyaz çocuklar içindi, Köleliğin yasaklanmasına, Kızılderililerin vatandaşlığa kabul edilmelerine rağmen hem siyahlar hem de Kızılderililer, Çocuk Bürosu faaliyetlerinin dışında tutuldular. Kızılderili ve siyah çocuklara ulaşmak için hiçbir gayret yoktu. Yoksul çocukları, ailelerinin elinden alıp yetimhanelere götüren veya binlerce kilometre uzaktaki başka ailelerin yanlarına hem de çalıştırılmak üzere yerleştiren ve kendi döneminde hala devam eden uygulamaların aleyhine

hiçbir faaliyet göstermedi. Kızılderili çocukların, zorla ailelerinin ellerinden alıp başka eyaletlerde yatılı okullara götüren 18 yaşlarına kadar aileleriyle görüştürmeyen ve 1960'lara kadar devam eden uygulamaya da karşı çıkmadı. Konuyla ilgili sunduğu rapor, okul yurtlarının ve çocukların yaz tatilinde çalıştırılma şartlarının düzeltilmesine yönelikti (Children's Bureau, 2020a). Bu tutum ve davranış günümüze, ırkçı ve ayırımcı kültürün hala devam ettiğine işaret eden siyah ve Kızılderili azınlıklarla ilgili dengesiz ve orantısız çocuk esirgeme istatistikleri (Child Trends Databank, 2019) olarak yansımaktadır. Çocuk Hizmetleri Bürosu 1918 yılını *"Çocuk Yılı"* ilan etti ve onu beyaz çocuklarla kutladı.

1946: Büro, bugünkü anlamda hiçbir çocuk esirgeme faaliyeti göstermeden, 1946'ya kadar devam etti. Önemli bir köşe taşı kabul edilen 1946-Sosyal Güvenlik Yasası ile birlikte büro, Sosyal Güvenlik Kurumuna bağlandı. Bu arada görevi de sadece yoksul çocuklarla ilgilenmeye indirgendi (Children's Bureau, 2020a; The Social Security Amendments, 1946). Büro hala bugünkü çocuk esirgeme alanında değildi ve ilgili hiçbir faaliyet göstermiyordu.

1962-63: Wattenberg (2000a), The Public Welfare Amendments Act (1962) kanununa, iki fonksiyon atfeder. (i) 'Yoksulluğa ve Eşitsizliğe Karşı Savaş' açan, çocukların eğitimini erken yaşlara çeken, ulusun tarihindeki en büyük 'önleyici' bir sosyal hizmet ve (b) çocuk istismarını önlemede yepyeni ve daha modern bir dalganın gelişmesine sebep olan çocuk esirgeme politikası. Gerçekten de çocuk esirgeme hizmetleri, ilk defa olarak bu kanunla federal seviyede resmi bir hüviyet kazandı; üstelik kanun, tüm eyaletleri, 1975'e varmadan kendi çocuk esirgeme dairelerini açmalarını, hiçbir ırk ve etnik ayırım yapmadan tüm vatandaşlara hizmet etmeleri gerektiğini, yoksa federal hükûmetten çocuk esirgeme için para alamayacaklarını belirtti; çocuk esirgeme uygulamaları ve kurumlaşmaları böylece bir ivme kazandı (Children's Bureau, 2020a; De Francis, 1956; McGowan, 2005; Myers, 2008; Pecora vd., 1992; Petr, 1998; The Public Welfare Amendments Act, 1962).

NOT: Bu yasanın mecbur tuttuğu şekilde, eyaletler henüz kendi çocuk esirgeme birimlerini kurmadan, yani 1960'lar öncesinde, bazı bölgelerdeki çocuk esirgeme STK'ları, siyah çocukları da kapsamlarına almayı kabul ediyorlardı ama ırkçılık ve ayrımcılık sebepleriyle, onları yetişkin hapishanelerine yerleştiriyorlardı (Peebles-Wilkins, 2020; Weaver, 2008).

Büronun çocuk esirgeme faaliyetleri, 1962 yasası ile başladı. Sonraki yıl büro, yeni kurulan "Sosyal Refah İdaresi"ne bağlandı ve kendisinin, çocuk esirgeme alanına ulusal lider olarak tayin edildiği açıklandı. Bu yasayla, çocuk esirgeme ile sosyal yardımlar arasında ilk defa olarak yasal bir bağ kuruldu; Büro hemen, çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili terminoloji ve

raporlama teknikleri geliştirip eyaletlere model olarak sundu. Eyaletler de o modelle, kendi eyalet yasalarını çıkardılar ve zamanla çocuk esirgeme ofislerini açtılar.

Çocuk Bürosu, o zamana kadar hiçbir şube açmadı, alana inmedi ve korunma ihtiyacı olan çocuklarla birebir ilgilenmedi, beyazlarla sınırlı da olsa "çocuk-ve-aile merkezli" kültürünü taşraya taşımadı. Üstelik 1962'de çocuk esirgemeye lider tayin edilince, hakikaten liderlik yapıp alanı değiştireceğine, alanda olup bitenin takipçisi oldu ve çocuk esirgemeyi problem odaklı bir alan olarak resmileştirdi. Geliştirdiği modelle de ABD çocuk esirgemesi, bütün ulusta, tanımının problemle yapıldığı, alanının problemle çizildiği, sorumluluk, yetki ve sınırlılıklarının da problemle tayin edildiği, topyekûn problem merkezli yerel kurumlar olarak teşkilatlandı (Child Welfare Information Gateway, 2021a; Oliver, 2014; Parton, 1985; Schene, 1998; The Child Abuse Prevention and Treatment Act, 1974; Yang & Ortega, 2016).

1963: Çocuk Bürosu'nun 'ancak problem durumunda devreye girebilen' çocuk esirgeme modeliyle, Allegheny County de kendi yerel kurumunu resmi olarak hayata geçirdi (Allegheny County, 2013a & 2021a).

Kızılderililerin "Çocuk Esirgeme" Kapsamına Kabul Edilmeleri

"İçindeki Kızılderili"yi öldür ve adamı (Kızılderili'yi) kurtar."

Bu başlık altındaki bilgilerin, pratik değeri nedir? *"Bugüne bilgiyi getiren de bugüne şekil veren de geçmiştir"* atasözü bağlamında tarihsel gelişim, Kızılderililerin çocuk esirgeme kapsamına *önce niye alınmadıklarını, *niye geç alındıklarını, *sonra da alınmalarının niye probleme dönüştüğünü *aleyhlerine olan dengesiz ve orantısız istatistikleri ve hatta *kısmen de olsa bazı çözümleri teklif eder. Her ne kadar devlet onların çocuklarını kurtarmak ve medenileştirmek için kaygılı olsa da çocuk esirgeme de dâhil hiçbir sosyal hizmet kapsamına alınmamalarına gösterilen mazeret, onların ABD vatandaşı kabul edilmedikleri ve vatandaş olmayanların kamu parasından yararlanamayacağı idi. Bu arada yatılı okullarda 18 yaşına kadar zorla tuttukları Kızılderili çocukların masrafları kamudan ödeniyordu.

Kızılderililerle ilişkiler ve tezin konusu açısından Kızılderili çocuklara uygun görülen çocuk esirgeme hizmetleri, iki fonksiyonlu bir bağlamda yürütüldü ve bugün için de öyle kaldı. "*Kızılderili'yi kurtarmak",* sadece bir slogan değil, bir devlet politikasıydı (Little, 2018). İki boyutlu veya iki fonksiyonlu bu politika, bir yandan Kızılderililere yönelik tutum ve davranışları zamanla daha düşmanca, daha olumsuz ve acımasız bir halde seyrettirirken

(Tetek, 2010), diğer yandan da organize Avrupa kültürüne, devlete, aynı Kızılderililileri aşağılık bir konumdan kurtaran ve onları medenileştirmeye çalışan iyiliksever-babacan bir rol atfediyordu (Hirschfelder & Molin, 2018; Little, 2018). İyiliksever-babacan devlet rolü ile kol kanat germe, aynı zamanda da kanadı altına aldıklarını ötekileştirme devlet politikası ve topluma yerleşen zihniyet, sadece Kızılderililerle sınırlı değildi. Başından beri siyahlarla ilişkiler ve sonra Katoliklerle ilişkiler de öyle yürümüştü. Daha çok, Katoliklerin hedef alındığı "Yetim Treni" uygulaması ve Kızılderililer için geliştirilen yatılı okul uygulaması yukarıdaki zihniyetin projeleri idi: "İçindekini öldür ve onu kurtar."

Kendi anlayış ve dünya görüşlerine göre İngilizlerin Kızılderili çocuklar için başlattıkları ilk faaliyet, korumak ve hizmet etmek için, onları Kızılderili özlerinden kurtarmak ve sivilleştirmekti. Bu düşünce ve tabii ki diğer bazı ekonomik sebeplerle, Kızılderili çocuklar kaçırılıp zorla İngiliz ailelerin evlerine medeniyet öğrenebilmeleri adına hizmetçi olarak yerleştirildiler. Sonrasında Kızılderili çocuklar özellikle "ticari meta" olmaya, alınıp satılmak suretiyle el ve ev değiştirmeye başlayınca, daha 1678'de Plymouth meclisi, kendi bölge halkına, Kızılderili çocukları satın alma yasağı getirdi (Fisher, 2017). Misyonerler bile, bu tür uygulamalarla Kızılderililere medeniyet teklif ettiklerini açıkça ifade ediyorlardı (McLoughlin, 1974). Federal Hükûmet, 1819'da Kızılderili çocuklar için 'sivilleştirme fonu' ayırdı ve başta kiliseler olmak üzere özel kuruluşlara *"Kızılderililerı medenileştirme" projesi geliştirmeleri için para verdi"* (Idaho Department of Health & Welfare, 2009). Kızılderililerin kendi yurtlarından çıkarılıp, topluca başka bölgelere sürülmeleri, bu yüzyılda daha bir hız kazandı. Uygulama, 1819'da 1819 bütçesine, Federal hükûmet,

> Federal hükûmetin Kızılderililer masasından sorumlu komisyon başkanı, 1867'de Kongre'ye sunduğu bir raporda, 'Kızılderili sorunu' ile başa çıkmanın tek başarılı yolunun, Kızılderili çocukları kabilelerinden tamamen ayırmak olduğunu açıkladı. Kızılderili halkı Hıristiyanlaştırabilmeleri umuduyla giden misyonerler, bizzat ABD hükümeti tarafından gönderildiği gibi, aynı zamanda paraları da hükümet tarafından ödendi" (Idaho Department of Health & Welfare, 2009).

Kızılderililerin, Avrupalılar gelmeden önceki nüfusları hakkında çok sağlıklı bir bilgi yok. Johansson'a (1982) göre bunun böyle olmasının sebebi, yapılan tahminlerin üretildikleri metotlardan hiçbirinin diğerini yanlışlayabilecek kadar bilimsel olmaması. 1960'lı ve 70'li yıllarda başlayan daha metodolojik çalışmalar sonucu üretilen ve en çok tekrarlanan tahminlere göre, Kuzey ve Güney Amerika kıtalarının tamamında bulunan Kızılderililerin sayısı 50-60 milyon civarında idi. Bunların 7-10 milyon kadarı, Meksika hariç, bugünkü Kuzey Amerika'da yani Kanada ve ABD topraklarında yaşıyordu (History, 2019; Hope, 2017; Johansson, 1982). ABD Dış İşleri Bakanlığınca yayınlanan bir kitapta Wallach (2010),

Avrupalılar bugünkü ABD topraklarında o dönemde, sadece iki milyon civarında yerli halkın yaşadığını ifade etmesine rağmen, Avrupalıların bu topraklara ilk geldikleri zamanlarda yerli nüfus hakkındaki bütün akademik tahminleri inceleyen Smith (2017), ulaştığı sonucu şöyle açıklar. *"Genel kabul gören rakama en yakın olanı, bugünkü ABD ve Kanada topraklarında 7 milyon civarında Kızılderili yerli nüfusun olduğudur."*

ABD'de her 10 yılda bir yinelenen nüfus sayımlarından ilki 1790'da yapıldı (Census Bureau, 2020a). Kızılderililer resmi olarak başka millet sayıldıkları, ABD vatandaşı olarak kabul edilmedikleri için nüfus sayımı kapsamına alınmadılar. Sonra, biraz siyasi, biraz sosyo-psikolojik ve biraz da ekonomik sebeplerle, "*ülkenin at ve öküzlerini bile içeren nüfus sayımlarında bir insan olarak tanınmaları*" gerektiğine karar verildi ve 1890'da bütün Kızılderililer sayıma alındı (Census Bureau, 2018). Avrupalıların bölgeye gelmeye başladığında bugünkü ABD ve Kanada'daki sayıları 7-10 milyon, sadece ABD'de belki 5 milyon, olarak tahmin edilen Kızılderililer, 300 yıl kadar sonra 1890 ABD'sinde yalnızca çeyrek milyon (resmi rakamla 248.253) olarak kaydedildi (Hope, 2017; Johansson, 1982). Tabii ki buharlaşan Kızılderili sayısı (şayet beş milyon diye esas alırsak), Avrupalıların buraya geldiklerindeki nüfusla sınırlı değil. O rakama ilave edilmesi gereken başka bir rakam daha var. Geçen üç yüz yıllık zaman diliminde ne kadar Kızılderili doğdu, yaşadı ve öldü? Bu soruyu Smith (2017), alanın uzmanlarından, "Kızılderili Soykırımı" kitabının yazarı Russell Thornton'a sorar. Onun, kendi kabataslak hesaplamasına göre, 1492-1900 arasında, tahmini toplam 12 milyon yerli halk öldü. Daha sonraları değişik sebeplerle Kızılderili sayısında artışlar gözlendi. Avrupalılar gelmeden önce Amerika'nın yerlileri ve asıl ev sahipleri olan, sadece ABD topraklarında, birbirinden bağımsız 567 ayrı kabile (Census Bureau, 2017) olarak yaşayan Kızılderililer bugün, 6.7 milyon nüfusla ülkenin sadece %2'sini oluşturan bir azınlık (Census Bureau, 2020b).

Kızılderililer, ancak 1924'de kendilerine vatandaşlık verildikten (History, 2020; The Indian Citizenship Act, 1924) sonra sosyal hizmetler kapsamına alındılar. Çocuk esirgeme hizmetlerinden de yararlanabilirlerdi ama ortada resmi bir çocuk esirgeme kuruluşu yoktu, özel dernekler veya kiliseler tarafından yürütülen faaliyetler sürecinde de daha evvel bahsedilen politik ve kültürel engeller tekrar tekrar devreye girmeye devam etti. Kızılderililer ile ilişkiler tarihinde, ötekileştirme o kadar ileri seviyeye gitmişti ki onların çocuklarına insani ve modern hizmetler sunulamadı. Moynihan raporu da (Moynihan, 1965) dönemin başkanına tam da bunu söylüyordu: *"Sivil hakların kanunla garanti altına alınması, ırkçılığı tek başına ortadan kaldıramayacak ve tam eşitliği sağlayamayacaktır."*

Çocuk esirgeme hizmetlerinde modern anlayış ve uygulamalar aile bütünlüğünü önceler ve çocuğun kendi evinde ve kendi ailesinin denetiminde yani tabi ortamında tutulmasını ve denetilmesini alanın bir "olmazsa olmaz" şartı olarak görür (Elvin vd., 2019; White, 2006). Ailesinden uzaklaştırılması durumunda ise aile sıcaklığına en yakın bir ortamda olmalarını sağlayabilmek için mesela akrabalar ve aile ile kültürel bağları olan diğer yakınlar seçilir veya çocuğun bakımını onun tabi ortamına en uygun ve yakın şekilde sağlayabilecek tabi koruyucu aileler hedeflenir (Allegheny County, 2020a; ÇHGM, 2017). Bu modern anlayışa rağmen, yirminci yüzyılın modern ABD federal hükûmeti, "yetim treni" uygulamasını 1929'a kadar devam ettirirken, benzer bir şekilde, 1869'da başlayan bir program dâhilinde 1960 yılında kaldırılana kadar, Kızılderili çocukları ailelerinden binlerce kilometre ötedeki yatılı okullara göndermeye devam etti (Hope, 2017; Johansson, 1982). Bu paragrafta, bu iki uygulamanın beraber zikredilmesinin sebebi, bugünkü çocuk esirgeme hizmetlerine, Kızılderililerle olan ilişkilerin tarihi arka planından bakmak gerekliliğini göstermek içindir. Fiziki savaş çoktan bitmişti ama yüzyıllardır devam eden politik ve kültürel savaş, en önemlisi de "ötekileştirme", çıkan bir kanunla hemen frenlenemiyordu. Federal hükûmet ve bazı kiliseler tarafından kurulan ve idare edilen bu okullarda,

> Kızılderili çocukların kendi dillerini, isimlerini, dinlerini ve kültürlerini kullanmaları veya uygulamaları yasaklandı, beyazlarınkinden aşağı olduğu için yaşam tarzlarını terk etmeleri gerektiği söylendi, kendilerine yeni Anglo-Amerikan isimleri verildi, kıyafetleri ve hatta saç kesme ve saç bakımı gibi uygulamaları da değiştirildi" (Little, 2018).

Federal hükûmet Kızılderililer masası dönem komisyon başkanı Hiram Price, 1885'de bir vesile ile projeyi açıklarken şöyle de savunuyordu: *"Onlara eğitim vermek onlarla savaşmaktan daha ucuz"* (Little, 2018). Süreç içerisinde yeni gelen bir diğer komisyon üyesi William A. Jones, 1903'te projeyi daha net açıklıyordu: *"Amaç, Kızılderililiği yok etmek ama bir insan geliştirmek"* (Churchill, 2004; Idaho Department of Health & Welfare, 2009). Resmi kayıtlara göre 1926 itibariyle Kızılderili çocukların %83'ü yatılı okullara alınmış durumdaydı (National Native American Boarding School Healing Coalition, 2020).

Daha sonrasında batıya doğru açılan ve oralara da hâkim olan ABD, 1800'lerin son çeyreğinde, Programın alandaki uygulama yetkilisi rütbeli asker Richard Henry Pratt'ın ağzından özetlenen "*Kızılderili buralardan gitmeli ya da… her ihtiyacı için tamamen bize bağımlı hale gelmeli"* devlet politikasıyla onları yukarıya Kanada'ya göç ettirebilmek için elinden geleni yaptı. Tarih bunun için önemlidir ki, kendilerine ayrılan kamplarda yaşamaya devam eden Kızılderililer, tam da Pratt'ın 1800'lerdeki vizyonuna uygun bir şekilde, kamplarda kalmalarına karşılık sabit bir maaş için devlete bağımlı bir hayat sürüyorlar.

Geçen yüzyılın ikinci yarısında iki gelişme birden oldu. 1960'larda çocukları evden uzaklaştıran yatılı okul uygulaması kaldırılırken, aynı yıllarda başlayarak 1970'lerde de resmi çocuk esirgeme kurumları oluştu ve hizmetler kiliselerin ve özel kuruluşların ellerinden alındı. Normalde bunun Kızılderililerin lehine çalışması ve onları rahatlatması gerekiyordu. Fakat toplumun kültürel yapısı, insanların zihniyetleri değişmediği sürece, Kızılderililerin hayatlarında fazla bir iyileşme beklemek zordur. Nitekim yeni devreye giren resmi çocuk esirgeme kurumları, Kızılderililerin aleyhine kullanılabilecek bir kanala dönüştürüldü. Yüzyıllardır devam eden "içindeki Kızılderili'yi öldürüp onu kurtarma ve medenileştirme projesi", şimdi yeni bir zeminde yürütülmeye başlandı. Kızılderili çocukları, yetiştirilmeleri için Kızılderili olmayan ailelere verme uygulaması devam etti. Bu sefer çocuk esirgeme kapsamında, geçerli hiçbir sebep olmamasına rağmen, Kızılderili ailelerin çocuk yetiştirme konusunda yetersiz oldukları konusunda bir görüş geliştirip, çocukları ailelerinden koparark beyaz Hristiyan ailelere evlatlık olarak vermeye başladılar (Brokenleg, 2012; Simmons, 2014). Mesela Renick'e (2018) göre, 1968 yılında South Dakota eyaletinde Kızılderililerin nüfusu sadece %7 iken, ailelerinden uzaklaştırılıp evlatlık olarak verilen Kızılderili çocuklar ise %40'a ulaşmıştı. Benzer bir şekilde, 1976'daki bir çalışma, değişik bölgelerdeki verileri inceleyerek %25 ile %35 arasında değişen miktarda Kızılderili çocukların mahkeme kararları ile ailelerinden uzaklaştırıldığını gözler önüne sermişti (Children's Bureau, 2020a).

Yukarıdakileri teyit ederek Deutch da (2019) 1978 yılı itibariyle, her 10 Kızılderili çocuktan üç tanesinin ailelerinden uzaklaştırılmış olduğunu kaydeder. Bu sebeple, günümüzün çocuk esirgeme hizmetlerini Kızılderililerle ilişkilerin tarihsel arka planıyla okumak, daha iyi bir değerlendirme sunar. Çocuk esirgeme kurumları tarafından evlerinden uzaklaştırılan Kızılderili çocukların %85'inin Kızılderili olmayan ailelerin yanlarına yerleştirildiği, Kızılderili çocukların kendi kültürleri ve kabileleri ile bağlarının koparılmaya çalışıldığı bir araştırma sonucuydu (Barsh, 1980). Diğer çocuk esirgeme istatistikleri de iç açıcı değil. Mesela korunma altına alınmış çocukların geneli ile mukayese edildiğinde, Kızılderili çocukların "orantısızlık" puanının "2.7" olması (Child Welfare Information Gateway, 2016a) bir problem, "denksizlik" puanının "1.55" olması (Child Welfare Information Gateway, 2016a; White, 2017) ise ayrı bir problemdir.

Raporlar ve şikâyetler üzerine bazı ısrarlı senato üyelerinin on bir yıllık gayretleri sonucu, Kongre, Kızılderililer için yeni bir kanun çıkardı (National Criminal Justice Reference Service, 1997; The Indian Child Welfare Act, 1978). Curtis ve Denby'ye (2011) göre, bu

sadece belli bir etnik grup için çıkan ilk ve tek kanun olarak tarihe geçti. "Kızılderili Çocuk Esirgeme Kanunu" olarak adlandırabileceğimiz bu düzenlemeyle (Indian Child Welfare Act-ICWA, 1978), Kızılderililerin kendi çocuk koruma sistemlerini kurmalarına izin verildi. Kızılderili çocukların ailelerinden uzaklaştırılması durumunda, çocuklar ancak kendi akrabalarından birine hem kabile organizasyonu hem de genel Çocuk Esirgeme Hizmetleri tarafından onaylanmış ama Kızılderili olan bir koruyucu aileye veya kuruma verilebilir (IOM and NRC, 2014). Aynı kanun, Indian Child Welfare Act-ICWA (1978), kabilelere, çocuk velayeti ve Kızılderili çocukları ilgilendiren evlat edinme konularında yargı yetkisi de verdi. Memnuniyetle karşılanmasına rağmen, problemsiz olmayan yasa, kabilelere ve onların kurumlarına ihmal ve suistimali önleyici programlar geliştirme izni veriyor ama kaynak sağlamıyordu.

ICWA, her ne kadar ABD senatosunda yapılmış bir kanun da olsa, aslen, iki egemen kişilik (Kızılderili kabileler ve ABD) arasındaki politik bir ilişkiyi de tanımlar. Kanuna göre ABD hükûmetinin, yerel çocuk esirgeme hizmetleri vasıtasıyla çocuk hizmetlerini denetleme hakkı ve sorumluluğu hala devam ediyor. Kanunun asıl vurguladığı, Kızılderili çocukların ailelerinden uzaklaştırılması ve özellikle evlatlık olarak verilmesi noktasına gelindiğinde, bu görevi kabilelerin kendi çocuk esirgeme hizmetlerinin üstlenme hakkı ve mecburiyeti olduğudur. Kanun teorik olarak böyle düzenliyor ama gözlemciler, bu kanunun (ICWA) ülke tarihinde en fazla ihmal edilmiş bir kanun olduğunu söylüyorlar. Renick'e (2018) göre kanun, kayıt tutma ve çocuklarla ilgili gelişmeleri kabilelere haber verme konularında standartlar koymamış. Standartların yokluğundan dolayı Kızılderili çocuklarla çalışan devlet görevlileri, rapor etmeyi isteğe bağlı olarak alıyorlar ve hala işlerini eski kültürle yapıyorlar. Öyle ki çocuk esirgeme hizmetleri kapsamına alınan bir çocuk hakkındaki raporun onun kabilesine dört yıl sonra ulaştığı bile gözlemlenebiliyor. Bu arada çocuklar, kabilelerinin onaylamayacağı yerlere çoktan yerleştirilmiş oluyor.

Olumsuzlukların bir kısmının hala devam ediyor olmasından sorumlu olan, sadece yukarıdaki paragrafta anlatılan kanuni boşluklar değil, usulsüz davranan görevliler de sorumlu. Bunun yanında, enteresandır ki, kanun kapsamına girmeyen Kızılderili kabileler de var. Vakti zamanda isimleri federal kayıtlara geçmeyen Kızılderili kabileler, federal hükûmet tarafından tanınmamakta, bu sebeple onlara Kızılderili muamelesi yapılmamakta, Kızılderililer için düzenlenmiş programlardan faydalanamamaktadırlar. Mesela böyle bir problem Virginia eyaletinde daha yeni düzeltilebildi. Eyalet tarafından resmi olarak tanınmasına rağmen federal hükûmet tarafından tanınmayan Virginia'daki altı Kızılderili

kabilesi için ABD senatosuna 2017'de sunulan bir kanun teklifi 2018'de kabul edildi (The Thomasina E. Jordan Indian Tribes of Virginia Federal Recognition Act, 2017 – P.L. 115-121). Bu kanun sayesinde, bu kabilelerin tarihi ve kültürel kimlikleri koruma altına alındı, federal hükûmetle doğrudan ilişki kurma statüsü kazandılar. Yasa onlara ekonomik imkânlar verdiği gibi, eğitim ve diğer sosyal alanlarla beraber, kendi çocuk esirgeme kurumlarını hayata geçirme imkânı veriyor.

Bu demektir ki durum göreceli olarak çok daha iyileşmiş ve istenen bazı ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, daha yapılacak çok şey var. Her yerde ve her zaman olduğu gibi ama özellikle bu gibi tarihsel, sosyal ve hatta ekonomik boyutlarda çok karmaşık olan Kızılderili toplumlarla olan ilişkilerde, süreci herkes için kabul edilebilir hale getirebilmek için sistemin çalışan ve fonksiyonel olan, yani işe yaradığı tespit edilen yanlarını, daha da düzeltilmesi ve hala değişmesi gereken yapısal kısımları ile beraber bir arada düşünen, veriye ve kanıta dayalı bilimsel çalışmalara, araştırmalara ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Mesela, Iowa eyaletindeki çocuk esirgeme istatistiklerinin Kızılderililer aleyhine çok orantısız bulunduğunda başlatılan iki yıllık bir hizmet-içi eğitim projesi, iki güzel ve anlamlı sonuç verdi. White (2017) sonuçları şöyle özetler: (a) Hem çocuk esirgeme çalışanları ile Kızılderili vatandaşlar arasındaki ilişkiler çok iyileşti (b) hem de Kızılderililerin aile fonksiyonları ve çocuklar için hedeflenen sonuçlarda da çok iyi ilerlemeler oldu. Bu tezin yazarı ve alanda birebir çalışan biri olarak, belki de bu araştırmaya veya projeye yapılacak en güzel yorum, çocuk esirgeme hizmetleri çalışanlarının Kızılderililere karşı tutum ve davranışlarının iyileşmesiydi. Hizmet içi eğitimin doğurduğu bir sonuç olarak, sosyo-kültürel arka plan devreden çıkmaya ve çocuk esirgeme çalışanları kendi gözlüklerini de çıkarmaya başlayınca, bakış açıları değişti, ilişkiler normalleşti ve kurum çalışanları kendi bağlamlarında daha evvel güvensiz ve riskli buldukları durumların Kızılderililer bağlamında güvensiz ve riskli olmadığını gördü. IOM and NRC (2014), bu tür araştırma ihtiyacının ancak bizzat çocuk esirgeme hizmetleri bünyesinde kurulacak araştırma merkezleri tarafından karşılanabileceğini öngörmektedirler. Onlara göre yapageldiklerini bilimsel bir şekilde gözden geçirebilmeleri, denenecek uygulamalar için ortamı bilimsel olarak hazırlayıp düzenleyebilmeleri, mümkün olan stratejileri seri bir şekilde deneyebilmeleri ve hatta performanslarını kurumsal boyutta değerlendirmeye tabi tutabilmeleri, kurumların kendi araştırma merkezleri sayesinde daha bir mümkün olacaktır. Tabii ki bu araştırma merkezlerinin Kızılderililerin bizzat kendi çocuk esirgeme hizmetleri kuruluşlarında da olması ayrıca önemlidir.

Sonuçta, kültürel olarak kalmayıp kanunlaşan, tarihte kalmayıp günümüze ulaşan ayrımcı ve ırkçı düşünce, politika ve uygulamalardan gelen birkaç örnek, sadece dün ne olduğunu değil, bugün olanın da niye böyle olduğunu açıklamaya yardım eder.

Siyahların "Çocuk Esirgeme" Kapsamına Kabul Edilmeleri

Şu iki not konunun ne olduğunu ve hatta ne olmadığını daha iyi anlatabilir.

(i) Çocuk esirgeme hizmetlerinin resmi kurumlarca doğrudan devlet eliyle yürütülmediği zamanlarda, mesela 1964 öncesinde, devletten onaylı olarak çalışan özel çocuk esirgeme kuruluşları, siyah çocuklara hizmet etmezlerdi.

(ii) Minnesota Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Tarihi profesörü Chambers (2000):

> ...farklı mı? Tamamen Amerikalı değil ve bu nedenle devletin ilgi ve korumasına tam olarak hakkı yok. Çoğunluk Amerika -"çoğunluk" kelimesiyle tek başına demografiyi kastetmiyorum, hükümette, iş dünyasında, dinde vb. etkili konumda olanları kastediyorum- siyahları azınlık olarak algıladı, bu garip siyah insanlar farklı. Farklıysan, Amerika'ya ait değilsin, onun parçası değilsin. Biliyoruz ki... Sadece ülkenin Güney'inde değil ama -özellikle 1880'den 1970'e kadar Güney'de- siyah çocuklar, kamu ya da özel, sosyal hizmetlerin bir parçası değildi. Kuzey veya Güney'deki siyahlar, kendi insanlarına yardım etmek için kendi kurumlarını geliştirmek zorunda kaldılar. Ta ki özel sektör, "bütün halklar, toplumun birer parçası olarak korunmayı ve teşvik edilmeyi hak ederler" diye, -vurgulayarak söylüyorum, onlar bile isteksizce ortaya çıkana kadar- siyah çocuklar, sosyal hizmetlerin dışında bırakıldılar.

Köleliğin resmi olduğu dönemlerde, siyahlar, kendilerinden sorumlu sahiplerinin dışında kimsenin müdahalesine açık değillerdi. Köleliğin kaldırılması ile beraber mahalli olarak çıkarılan eyalet kanunları ile çok sıkı bir ayrımcılık uygulanmaya başlandı ve beyazlar, resmi de olsa özel de olsa, asla onları kendi programlarına dâhil etmediler. Siyahlar ve tabi ki siyah çocuklar, toplumsal hayattan sürekli uzak tutuldular. Bu sebeple siyahlar, çocuk esirgeme problemlerini ve ihtiyaçlarını ancak kendi içlerinde sınırlı özel programlarla çok yetersiz bir şekilde gidermeye çalıştılar. Gerçi o dönemlerde devletin çocuk esirgeme hizmet programları yoktu ve bu sebeple çocuk esirgeme problemlerini ve ihtiyaçlarını beyazlar da özel programlarla idare ediyorlardı ama siyahlar hem çok azınlıktı hem de kölelikten yeni çıkmış bir toplum olarak maddi imkânları hemen yok denecek durumdaydı.

Eşit ama Ayrı: Anayasa mahkemesi, anayasayı yorumlaması gereken bir konuda, "eşit ama ayrı" uygulamasını onaylamakla (Plessy v. Ferguson, 1896), köleliğin kaldırılmasından beri devam eden resmi ayrımcılık kurallarına ve uygulamalarına hem meşruluk kazandırmış hem de bunu bir devlet felsefesi haline sokmuş oldu. Siyah çocuklar hala her türlü hizmetin dışında bırakıldı (Chambers, 2000).

1900: Yirminci yüzyılın hemen başında, Federal Hükûmet ilk defa ayırımcılık yapmadan siyahları ve bu tezin konusu bağlamında siyah çocukları bir sosyal programa resmi olarak dâhil etti. Babasız kalan çocukların esenliğini gözeterek, "annenin emekliliği" adlı bir programla, kocasının ardından yalnız kalan anneler için bütçeye özel bir kalem kondu ve bunun yönetimini de mutad olarak eyaletlere bıraktı (Bortz, 2021; Nelson, 1984). Ayırımcılığın zaten resmi olduğu o dönemlerde, eyaletler, siyah çocukları ve onların annelerini çok sudan bahanelerle bu imkânlardan yararlandırmadılar (Moehling, 2002).

1930-35: "Yeni Dönem" kampanyası ile Federal Hükûmet, yeni bir kanunla, çocuk yoksulluğu ve refahı bağlamında, ailelere ödenmek üzere özel bir harcama kalemi ihdas etti. Daha önce eyaletlerin, ayrımcılık yaparak siyah çocuklara yardım yapmadığını iyi bilen Federal Hükûmet, bu kanunda ırk sebebiyle ayrımcılık yapılamayacağına dair kesin bir dil kullandı ve ayrımcılığı yasaklayan bu dil sebebiyle siyah çocuklar, programdan yararlandılar. Fakat kanun bir takım değişiklikler için 1935'de yenilenirken, ayrımcılığı yasaklayan madde kanun metninden çıkarıldı. Bu, eyaletlerin ayrımcılığa devam etmesi ve siyah çocukların bu programdan yararlanamaması için sessiz bir onaylama anlamına geldi. İş o dereceye vardı ki sosyal hizmet uzmanları sadece siyah kadınlar için uygulamaya koydukları gece yarısı sürpriz ev baskınları ile evde bir erkeğin olup olmadığına bakıyorlar ve evde erkek varsa, burada para kazanabilecek bir erkek var bahanesiyle, çocuklar için ayrılan parayı vermiyorlardı (Neubeck & Cazanave, 2001).

1954: İkinci dünya savaşı sırasındaki toplumsal şartlar sebebiyle şehirlere göç edip beyazlara komşu olan siyahlar, çocuklarını kendi mahallelerindeki okullara göndermek isteyince, resmi ayrımcılık yüzünden kayıt yaptıramadılar. Bir veli, konuyu mahkemeye taşıyınca, dava nihayetinde 1954'te anayasa mahkemesinin önüne geldi. Çocuk hizmetlerindeki gelişmelere farklı bir boyut kazandıran bu gelişme "Brown vs. Board of Education" adıyla meşhur bir mahkeme kararıdır. Anayasa mahkemesi, 1896'daki "eşit ama ayrı" kararını bozarak, beyazlarla siyahların aynı okullara kaydedilmemesini anayasaya aykırı buldu (Brown V. Board of Education, 1954). Bunun sonucunda, siyahlar sadece okul seçiminde değil, kiralayacakları veya satın alacakları evler konusunda da farklı davranmaya başladılar. Bu gelişmeler, sadece eğitim alanındaki reformlarla sınırlı kalmadı, çocuk esirgeme kurumlarını da etkiledi (Haskins, 2007). Böylece ÇEK'ler farklı perspektifler geliştirmeye ve konuya farklı odaklanmaya başladılar.

ABD başkanına sunduğu raporda Moynihan (1965), *"Sivil hakların kanunla garanti altına alınması, ırkçılığı tek başına ortadan kaldıramayacak ve tam eşitliği sağlayamayacaktır."* demişti. Ayrımcılığın hukuki zemini kalmamıştı ama siyah çocuklar hala her çocuk hizmetten yararlanamıyordu. Resmi çocuk esirgeme kurumlarının henüz olmadığı 1950'li yıllarda, çocuk esirgeme STK'ları mevzuat yokluğu sebebiyle, siyahlara hizmet vermiyordu. Anayasa Mahkemesinin 1954 kararından sonra bile, siyah ve beyazları ayrı okullarda tutabilmek için bazı yerlerde okul bölgelerinin sınırlarını değiştirdiler; ev alıp satımlarına hileler karıştırdılar; hatta resmi okulları tamamen kapattılar, siyah aileler geriye kalan alternatif özel okul masraflarını ödeyebilecek durumda değillerdi, ödeyebilecek olanları da "mevzuat yok, anayasa mahkemesinin kararı bizi bağlamaz" diye kayıtlarını yapmadılar (Delinder, 2004). Şehir dışında, toplu taşıma vasıtalarının olmadığı bölgelerde yeni yerleşim merkezleri kurma uygulaması da böyle başladı.

1964: 'Yurttaşlık Hakları Kanunu' ile ayrımcılık, resmi veya özel her yerde, tamamen yasaklandı. Böylece, siyahların da sisteme entegre edilmesinin yolu açıldı. Bunun üzerine çocuk hizmetleri, beyaz-siyah ayrımı yapılmadan, yerel hükûmetlerce de tek elden yürütülmeye başlandı (The Civil Rights Act, 1964). Siyah ailelerin ve onların çocuklarının, çocuk hizmetleri kurumlarının doğrudan ilgi alanlarına girmesiyle bu kurumlar her türlü reform ve politika değişliklerine gitmek zorunda kaldılar (Haskins, 2007).

Bir zamanlar, çocuk esirgeme kapsamına alınmadıkları problemdi; alınmaları da problemsiz kalmadı. Problemin asıl sebebi olan ırkçılık ve ayırımcılık devam ettiği sürece problemler de devam edecek. Mesela, resmiyette eşit olan siyah aileler ve onların çocukları, resmi olmayan sebeplerle hala eşit değil. Hayatın her alanındaki istatistikler bize bunu böyle haber veriyor. Myers'in (2011) istatistikleri, her 1000 Beyaz çocuktan 12,6'sının, her 1000 siyah çocuk arasından ise 24'ünün orantısız ve denksiz bir şekilde çocuk ihmali ve suistimali sebebiyle çocuk esirgeme kapsamına alındığını gösteriyor

Child Welfare Information Gateway (2016a), son zamanların verilerini göz önünde tutarak, ırka dayalı "orantısızlık" indeks değerini, siyah çocuklar için "2", Kızılderili çocuklar için ise "2.7" olarak bildiriyor. Bu, çocuk esirgeme kapsamındaki siyah çocukların yüzdesinin, onların genel nüfustaki yüzdelerinin iki katı olduğu anlamına geliyor. Ülke çapındaki çocukların sadece %15'ini siyah çocuklar oluşturduğu halde, çocuk esirgeme kapsamına alınan çocukların %33'ü siyah (NCSL, 2020a). Bir çocuk esirgeme standardı olarak kullanılan risk faktörlerine bakıldığında, her 1000 siyah çocuktan 49.6'sı, buna karşılık her

1000 beyaz çocuktan sadece 28.6'sı tehlike bölgesinde. Yani siyah çocukların risk altında görülme veya algılanma oranı, emsallerinin neredeyse iki katı (Fluke, Harden, Jenkins & Ruehrdanz, 2011). Koruyucu aile yanında kalan ve ayrılan çocukların toplam sayısı, 2019'da 672.000 idi ve bu çocukların üçte biri siyah (Children's Bureau, 2020b).

Yukarıdaki istatistiklerin şu anda ne olduğundan daha önemli olan, niye böyle olduğudur. Bunun nedenini konuşmamak, çözmemek, çocuk esirgeme kurumlarının benzer problemlerle boğuşmaya devam etmesine, alandaki kamu harcamalarının artarak devam etmesine, harcanan paranın çözüm getirmediği gibi daha fazla problemler üretmesine sebep olacak. ABD çocuk esirgeme hizmetlerinin beğenilmeyen istatistikleri, bizzat, kurumun mevcut ve uygulamada olan politikaları ve yönetmelikleri sebebiyle oluşmaktadır. Politikalar boşlukta oluşmuyor, onların üretildiği bir ortam ve o ortamı oluşturan veya ona etki eden bir de arka plan var. Children's Bureau, Chibnall, Dutch, Jones-Harden, Brown, Gourdine, & Snyder (2003) da bunu böyle vurgular: *"Politikalar genellikle halkın algısı veya kamuoyu tarafından yönlendirilir, bu sebeple de çocuk esirgeme politikaları genellikle algılanan bir soruna veya krize yanıt olarak geliştirilir."* Bir ülkenin siyasi kültürünün iyi anlaşılması, o ülkenin hükümetinin tasarlanma şeklini ve liderlerinin aldığı siyasi kararları anlamlandırmaya da yardımcı olabilir (U.S. History, 2020).

1994'deki MEPA ve 1997'deki ASFA gibi diğer mevcut politikalar, kanunlar, önleyici hizmetlerden, aile birliğinden ve çocuğun aileye geri döndürülmesinden ziyade, çocuğun koruyucu ailelere yerleştirilmesine ve evlatlık edinilmesine odaklanmış durumda (Children's Bureau vd., 2003). Tekrar vurgulayarak, mevcut politikaların ve kanunların ne konumda oldukları, nasıl fonksiyon gösterdikleri, çözüme veya çözümsüzlüğe nasıl yardım ettikleri kadar önemli olan bir nokta, o politikaların ve kanunların neden o şekilde üretildiğini ve hangi arka plana dayanmış olabileceğini de irdelemektir.

Kamuoyunun veya halkın algısını etkileyen sosyo-kültürel arka plan ile yüzleşemeyince, durumu düzeltmek için çıkarılan kanunlar, getirilen yeni politikalar hedef alınan problemleri elemediği, düzeltmediği gibi başka problemlere yol açıyor (Roberts, 2002; Wexler, 2018).

> İşe yanlış olan beyanla başlamalı ve onu doğru olana dönüştürmeliyiz; yanlış beyanların kaynağını da ortaya çıkarmalıyız; aksi takdirde doğru olanı duymak tek başına bize yardımcı olmaz; onun yerini başka bir şey aldığı sürece, gerçek, ortama nüfuz edemez (Idaho Department of Health & Welfare, 2009).

Allegheny County Çocuk Esirgeme Hizmetleri

ABD'de çocuk esirgeme hizmetlerinin nasıl ve niye bölgesel yürütüldüğünü kavramaya yönelik olarak şu noktaları belirtmek faydalı olabilir. Federal hükûmet kurulmadan önce, eyaletler kendi başlarına (İngiltere'nin) birer koloni veya ayrı ayrı sömürge devleti durumundaydılar. ABD'nin bağımsızlığı doğrultusunda güçlerini birleştirirken, önce eyaletlerin belli konulardaki bağımsızlıkları anayasayla teminat altına alındıktan sonra federal bir birlik kurdular. Bu arada, Federal Hükümet'in hangi işlere karışabileceği ve karışamayacağı da belirlenmiş oldu. Federal hükümete verilmeyen yetkiler, eyalet ve yerel yönetimlere kaldı. Üstelik Federal hükûmet, yetkisi dâhilinde eyaletlerden bir şeyin yapılmasını istediğinde bile gerekli parayı da vermesi mecbur kılındı (Stoltzfus, 2019).

- *Çocuk Esirgeme Hizmetlerinde ABD Federal Hükûmeti*

Alanda, ailelilerle birebir çocuk esirgeme faaliyeti yürüten ulusal bir kuruluş yok, yani direk çocuklara ve ailelere yönelik çocuk esirgeme faaliyetleri bizzat federal hükûmet seviyesinde yürütülmüyor. "Çocuk Bürosu" (Children's Bureau), "Çocuk ve Aile Dairesi" (Administration for Children & Families.) vb. Federal seviyedeki resmi dairelerin fonksiyonları, bilgi toplamak, ulusal istatistikleri hazırlamak, önderlik ve rehberlik oluşturacak şekilde herkese açık bir bilgi havuzu sunmak, araştırma yapmak, yaptırtmak, çocuk esirgeme konusunda kriterler koymak ve uygulamalar teklif etmekten ibarettir. Federal hükûmetin ortaya koyduğu kriterler ve uygulamalar, haklarında kanun çıkarıldıysa, bağlayıcıdır ve bu sebeple de bütün ABD'de standart oluşturur. Mesela, çocuk esirgeme kurumlarının birincil gayesinin, çocuğun güvenliğini, aşina olduğu kişilerle beraber sürekliliğini ve esenliğini sağlamak olduğu (The Adoption and Safe Families Act-ASFA, 1997), yirmi iki (22) ay içinde kendi annesine ve babasına geri verilmeyen/döndürülmeyen çocukların evlatlık olarak verilme işlemlerinin başlatılacağı (The Adoption Assistance and Child Welfare Act, 1980), Kızılderili çocuklar konusuna Kızılderili yetkililerin bakacağı ve mümkünse Kızılderili ailelerde kalacağı (The Indian Child Welfare Act-ICWA, 1978) vb. konular bağlayıcıdır ve ulusal standartlardandır. Hakkında kanun olmayan kriterler ve uygulamalar da bazen bütçe ile ilişkilendirilir. O kurallar ve uygulamalar için teklif edilen parayı almak isteyen çocuk esirgeme kuruluşları (ki hemen hepsinin bu paraya ihtiyacı vardır), federal hükûmetin her türlü teklifini kabul eder ve uygular. Hakkında kanun çıkarılmamış konularda federal hükûmetin müdahale yetkisi yoktur ama parayı kesebilmek gibi bir yaptırım gücü de vardır.

- *Eyalet Hükûmetleri:*

ABD'de yerel olarak teşkilatlanmış olan ÇEK'ler, elli eyaletin çoğunda, eyalet kurumları olarak faaliyet gösterirler. Eyaletlerin on tanesinde ise faaliyetler, county seviyesinde, çok daha küçük çapta, yerel olarak yürütülür. Bunların dışında, District of Columbia ve ABD nüfusu altındaki Guam, Puerto Rico ve Virgin Islands vb. bölgelerde ve hatta Kızılderili bölgelerinde kabilelere ait ayrı ayrı ÇEK bulunabildiği için, bütün ABD'de 750 den daha da fazla resmi ÇEK mevcuttur (Child Welfare Information Gateway, 2018b).

Bu arada konuyla ilgili önemli bir bilgi şudur ki ABD'de toplumun sosyal refahından öncelikle sorumlu olan, eyaletlerdir (Stoltzfus, 2019). Her eyalet kendi nüfusunun güvenliğinden ve esenliğinden sorumludur. Bu sebeple, eyaletler, çocuk esirgeme hizmetlerinden de birincil derecede sorumludurlar.

Pennsylvania, çocuk esirgeme hizmetlerinin county seviyesinde kurulup yürütüldüğü eyaletlerden biridir. 13 milyon nüfusu ile ABD'nin beşinci büyük eyaleti olan Pennsylvania'da 67 county mevcut olup, her birinde, birbirinden bağımsız, birer çocuk esirgeme kurumu bulunur (University of Pittsburgh, 2002).

- *Allegheny County ve Çocuk Esirgeme Hizmetleri*

Avrupalıların gelmesiyle Fransız ve İngilizler arasında el değiştiren bu bölgeyi, daha sonra ABD başkanlığı da yapmış olan George Washington 6-7 kere ziyaret eder; ilkinde daha yeni bir yüzbaşı iken askeri ve siyasi bir görevli olarak gelir ve bölgeyi Fransızlardan temizlemenin yollarını arar. Ara sıra baş gösteren silahlı çatışmalar sonrasında, en son İngilizlerin elinde kalan bu Kızılderili yurdu, Pennsylvania'nın Güneybatısında, Ohio eyaletine yakın bir konumda. Kuzeyinden ve güneyinden gelen, Kızılderili adlarıyla Allegheny ve Monongahela nehirlerinin birbirine kavuşup da daha sonra Mississippi nehrine birleşecek olan Ohio nehrini oluşturduğu bir noktada bulunan Allegheny, nüfus olarak eyaletin ikinci büyük County'si. İçinde 130 belediye ve belediyelerle ilişkili ama onlardan bağımsız 43 eğitim-öğretim (okul sistemi) bölgesi var. County yöneticileri, county meclis üyeleri, belediye başkanları, belediye meclis üyeleri, okul sistemi bölge mütevelli heyet üyeleri, hepsi seçimlerle iş başına gelirler.

Bundan sonra verilen bilgiler, başka bir kaynak gösterilmediği sürece Allegheny County'den (2013) özetlenerek alınmıştır.

1788: Bölgenin, İngiltere kontrolüne geçmesiyle, Allegheny County 9/12/1788'de kuruldu.

1804: İngiliz Yoksul Yasalarının teklif ettiği üzere, fakir aileleri, çocuklarıyla beraber barındıracak ilk fakir evi açıldı. Fakir evleri için ilk eleştiri eğitim noktasından geldi.

> Çocukları yoksul evlerinde tutmanın en büyük problemi oydu ki o dönemde bile eğitim hem siyah hem de beyaz çocuklar için yaygın, ulaşılması kolay ve bedava olmasına rağmen, o evlerde kalan çocuklar için hemen hiçbir eğitim faaliyeti yoktu. Çocuklar zar zor okuryazar olabildikleri için, yoksullukları nesiller boyunca devam etti (Allegheny County, 2013a)."

Daha sonra zihin engelli suçluların barındırıldığı bir eyalet hastanesi olarak da kullanılan bu kompleks, 2008'de kapandığında bir yerel gazete haberi, İngiltere'de borçlu fakirler için kurulan ve sonra çok fazla eleştiri aldığı için kapatılan Marshalsea hapishanesine bir gönderme yaparak verdi (Pittsburgh Post-Gazette, 2008). *"Marshalsea fakirlerin, öksüzlerin, evli olmayan hamilelerin, tüberküloz hastalarının gönderildiği, şehrin çılgın, zihinsel özürlü, açıklanamaz ve anlaşılamaz kesimleriyle beraber yaşadığı bir yerdi."* Çocukların bakımı için de kullanılan o tür bir fakir evinin kaotik yapısını anlayabilmek ve çocuk yetiştirmek için korkunç bir yer olduğunu fark edebilmek için, yirmi birinci yüzyıla girilmiş olması gerekmişti.

1883: Ulusal bir organizasyon olan Çocuklara Yardım Derneği'nin (The Children's Aid Society - CAS) Pennsylvania şubesi, bir grup gönüllü kadın tarafından açıldı. Değişik bölgelerde birer alt şube açarak bütün eyalette teşkilatlanmış oldular. Beyaz çocukların korunması ve kollanmasına yönelik olarak (for the Care of European Children) faaliyete geçen kuruluşun amacı, çocukların menfaatine uygun olduğu sürece aile bütünlüğünü muhafaza etmek, aksi takdirde çocukları koruyucu ailelere vermek, daha olmazsa kurumlara yerleştirmekti; evlatlık verilmeleri için de çalışmaları vardı. O dönemde resmi çocuk esirgeme kuruluşları bulunmadığı için, devlet bu gönüllü kuruluşların faaliyetlerini madden ve manen desteklerdi (Allegheny County, 2013a).

- Bu yıl çıkan bir eyalet kanunu ile 2 ve 16 yaş arasındaki çocukların yoksul evlerinde 60 günden fazla tutulması yasaklandı ama bu, çocukların ebeveynlerinden uzaklaştırılıp başka bakım yerlerine, yetimhanelere götürülmelerini gerektiriyordu. Uzaklaştırılmalarının sebebi fakirlikti. County'deki yoksul evlerinin yöneticileri, çocukları ailelerinden uzaklaştırmamak için, eyalet kurallarını çiğneme pahasına da olsa, 60 günü dolduran çocukların kaydını sabah silip, öğleden sonra yeni gelmişler gibi tekrar kaydederek durumu idare ettiler. Enteresandır ki, fakirlikleri devam ettiği sürece, çocukların ailelerinden uzaklaştırılmalarına sebep olan kanunun arkasında, aile bütünlüğünü muhafaza etmeyi amaçlayan Çocuklara Yardım Derneği (The Children's Aid Society - CAS) vardı; çocukları, beğenilmeyecek şartlardaki yoksul evlerinden uzaklaştırmak adına,

herhangi bir ihmal ve suistimal olmadan, anne ve babalarından uzaklaştırıp başka ailelere vermek veya yetimhanelere koymak, Çocuklara Yardım Derneği üyelerine göre, 'çocuğun menfaatine' idi (The Historical Society of Pennsylvania, 2013).

1900'lü yıllara girildiğinde: Allegheny County, on dokuzuncu asrın ikinci yarısında bir sanayi merkezi oldu. Çoğu Avrupa'dan olmak üzere dünyanın her tarafından göçmenler bölgeye geldi. Osmanlı topraklarından, Yemen'den, Lübnan'dan, Girit'ten bile gelenler vardı. Allegheny County yirminci yüzyıla girdiğinde, dünyanın çelik üretme merkeziydi, şirketi ve fabrikası bu County'de olan Andrew Carnegie dünyanın en zengin insanıydı, nüfusu açısından Pittsburgh ABD'nin beşinci büyük şehriydi. *1902*'de açılan Allegheny County çocuk mahkemesi, çocukların yetişkinlerle aynı hapishanede tutulmaması kararını veren ilk mahkeme oldu. Felsefesi de, "cezalandırılmaktan ziyade çocukların yardıma ihtiyacı vardır" idi (Sites & O'toole, 2014).

*1913-21***:** Dul annelere ve çocuk refahı bağlamında düzenli maddi yardım başlatıldı.

1963: Daha evvel gönüllü çocuk esirgeme hizmeti veren özel kuruluşlar, County'nin açtığı ilk resmi kuruluş olan Çocuk Esirgeme Hizmetleri (Child Welfare Services-CWS) altında toplandı. Kuruluş, 1977'de adını Çocuk ve Gençlik Hizmetleri (Children and Youth Services-CYS) olarak değiştirdi. 1998'de ise bugünkü "Çocuklar, Gençlik ve Aile Dairesi (Office of Children, Youth and Families-OCYF) adını benimsedi (Allegheny County, 2013a)

*2001***:** Çoklu sistem yaklaşımı çerçevesinde çocuk esirgeme hizmetleri, kendi başına bir birim olmaktan çıkarılıp, sosyal hizmetler kapsamına alındı. Bunun felsefesi, aileyi sadece çocuk esirgeme kurumu ile baş başa bırakmamak, aileye diğer sosyal hizmetleri de götürmek ve çocuğun ailede kalmasını sağlamaktı. Bu yaklaşım ulusal seviyede dikkat çekince, medyada ve akademide tartışılmaya başlandı ve aileyi korumaya yönelik bir uygulama olarak ulusal bir model kabul edildi. Sonrasında Milwaukee eyaleti, Allegheny County sistemini, kendi eyaletinin tamamı için model aldığını ilan etti.

2006: Korunma altında olup da 18 yaşına yaklaşan çocuklar için, sonrasında onları hayata hazırlamak adına, "bağımsız yaşam" (Independent Living) programı başlatıldı.

2013: Aile Planı geliştirilmesi sürecinde, Aile Grup Toplantısı uygulamasına geçildi.

2016: Çocuk esirgeme hizmetleri çerçevesinde doğrudan babaları muhatap alacak ve onlarla beraber çalışacak bir birim (Father Engagement) oluşturuldu.

2017: Kuruma ulaşan şikâyetlerden hangilerinin soruşturulacağına karar vermeye yardımcı olacak bilgisayar destekli bir "Risk Ön Eleme Modeli" (Predictive Risk Model - PRM) kullanılmaya başlandı. Bilgisayarcı, iktisatçı ve sosyal bilimci uluslararası bir profesörler ekibi tarafından tasarlanan ve "Allegheny Aile Hizmetleri Ön Eleme Programı" (Allegheny Family Screening Tool - AFST) olarak adlandırılan bu algoritma programı, bir milyardan daha fazla (her County vatandaşı hakkında ortalama 800) istatistiksel bilgiye dayanıyor. Bilgiler, resmi ve kamusal olan okul, sigorta, sosyal yardım, hapishane vb. alanlardan geliyor. Özel sigorta, özel okul gibi oluşumlardan bilgi alamadığı için, sosyo-ekonomik durumu yüksek olanların bilgileri, sistemde daha az. Bu yüzden program (AFST), fakirleri hedef almakla, siyahlar arasında fakirlik yaygın olduğu için de siyahlar aleyhine ayrımcılık yapmakla eleştiriliyor. Buna rağmen Allegheny County (2019c) değerlendirme raporunda programın çalıştığını, araştırılması gereken şikâyetlerin ve bakıma muhtaç çocukların belirlenmesinde olumlu gelişme kaydedildiğini ve bu arada diğer olumlu boyutlarının da ortaya çıktığını bildiriyor. County'nin raporuna göre, ön eleme algoritma programı, hastaneye yatması gereken çocukların belirlenmesine de yardım ederken, istatistiklerdeki siyah beyaz eşitsizliğini de azaltıyor.

2019: "Merhaba Bebek" (Hello Baby) projesi, ön çalışmaya konuldu. Allegheny County her yeni doğan bebeğe "hoş geldin" deme niyetinde değildi. Son on yılda ailesinden uzaklaştırılan çocukların yarısına yakını beş yaş ve daha altı; sadece bir yaş altındakilerin ortalaması ise %20 (Allegheny County, 2019a). Kurum, iki yıl önce devreye giren algoritmayı kullanarak bebek bekleyen annelere risk puanı vermek, puanı yüksek çıkan annelere de bir an önce hizmet götürmek istiyor. Amaç, şimdilik yılda 240 anne adayına ulaşmak, onlara bebeklerine kendilerinin bakabilmesi için gerekli yardım ve desteği sağlamak ve böylece yeni doğan bebeklerin korunma altına alınmalarını önlemek. Kendilerine görüş sorulan iki akademisyenin de çekinceleri var. Veale (2019), ön eleme algoritma programlarını her derde deva gibi görmenin kendisi zararlıdır diye başlıyor ve anne adaylarını fişlemeyi etik bulunmuyor. Dalton'ın (2019) ilk çekincesi de aynı yerden; ön eleme algoritma programı, gidip bir anne adayının geçmişini kurcalıyor ve daha en başından güvensiz bir ortam oluşturuyor.

Tablo 1

Allegheny County Çocuk Esirgeme Kurumunun Gelişim Raporu

Allegheny County Faaliyet / yıl >	*2009*	*2017*	*Son dokuz yıl (2009-2017) değişiklik*
Evinden uzaklaştırılan çocuk sayısı	1960	1415	%28 olumlu azalma
Evinden uzaklaştırılan ve akraba veya aile dostuna teslim edilen (yüzdesi)	%34	%64	Olumlu olarak %88 artış
Akraba veya aile dostu dışında koruyucu aileye verilen	%42	%28	Olumlu olarak %33 azalma
Grup evinde kalan	%24	%8	Olumlu olarak %67 azalma
Allegheny County çocuk esirgeme kurumu, özellikle son on yıldır, çocukları aşina oldukları ailelerin yanlarına yerleştirmeyi önceliyor. Bu politikayla 2017'ye gelindiğinde, akraba yanına yerleştirilen veya yerleştirilemeyen çocukların istatistiği pozitif olarak değişti.			
Ailesinden uzaklaştırılan çocuk sayısı (her 1000 için) HBÇ	3.5	4.1	Olumsuz bir artış
NOT: Temmuz-2020 itibariyle, Allegheny County HBÇ= 6.8≈ 7 idi.			

2009-2017 arasında, evinden uzaklaştırılan (her türlü yaş grubundaki) çocukların ailelerinden uzak kalma ortalaması: 6 aydan biraz fazla En fazla etkiye maruz kalan grup bir yaş altı bebekler oluyor: Onların yarısı bir yıldan daha fazla evlerinden uzak kalıyor.

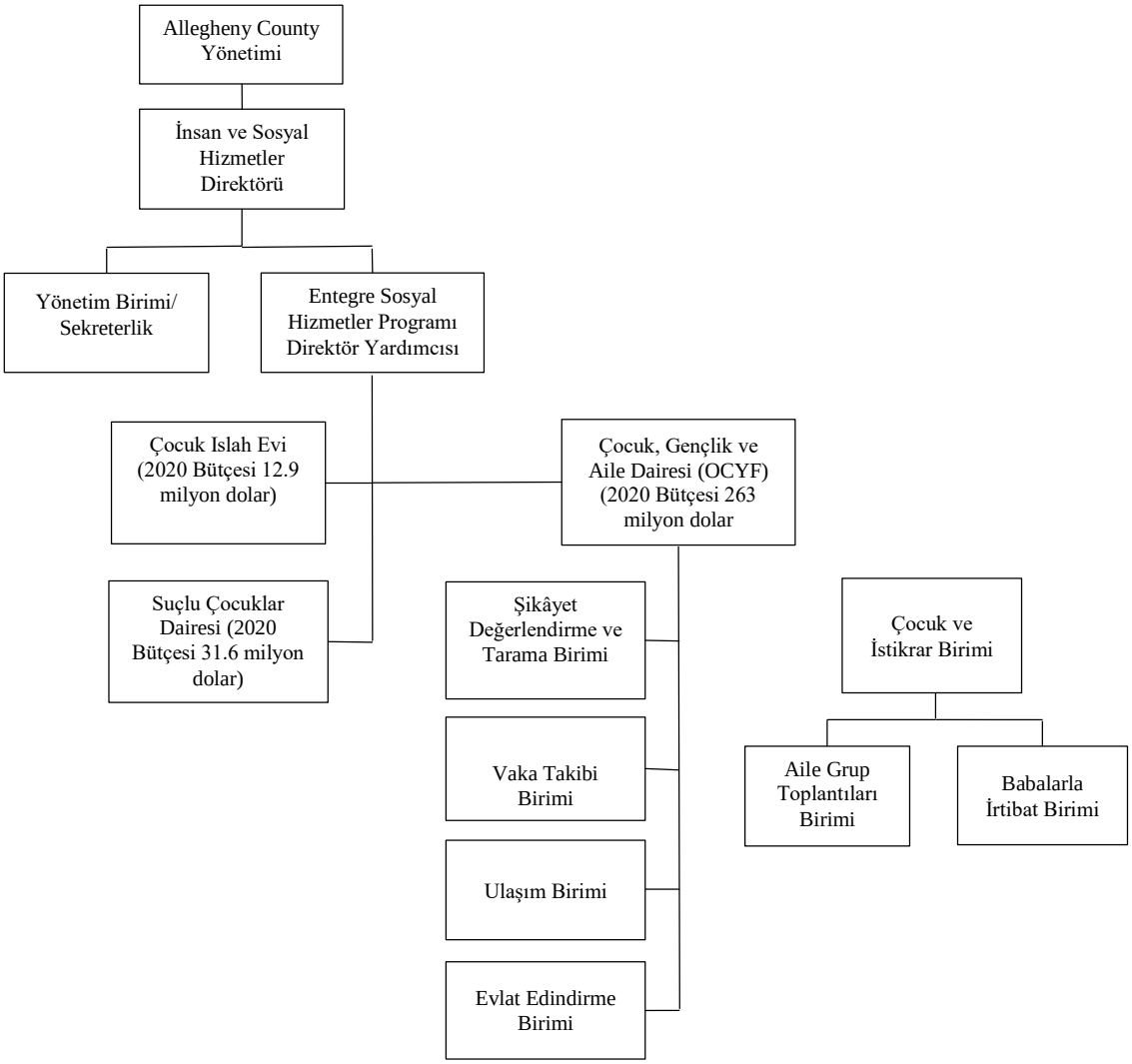
Evinden uzaklaştırılan çocukların %25 civarı	Bir ay civarında eve geri döner.
Evinden uzaklaştırılan çocukların %50 civarı	6 aydan biraz fazla ailelerinden uzak kalır.
Evinden uzaklaştırılan çocukların %25 civarı	Evlerine dönebilmeleri 19 aydan biraz daha fazla zaman alır.

NOT: Allegheny County. (2019a). *Child Welfare Placement Dynamics, 2008 through 2017: Long-Term Trends in Allegheny County's Child Welfare System.* DHS: Research Report. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2019/12/19-ACDHS-11, ChlidPlacementDynamics_12.11.2019-final.pdf, Allegheny County. (2019b). *Allegheny County Child Welfare Placement Information.* Analytics: Interactive Dashboard. Analytics: DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/index.php/2019/12/05/child-welfare-placement-interactive-dashboard/, Allegheny County. (2020c). *Mission*. Office of Children, Youth, and Families: DHS kaynaklarından uyarlanmıştır.

Yedi Temmuz, 2020 tarihi itibariyle, (1.807 aileden) toplam 3.860 çocuk, ÇEK kapsamı altında idi; 1.547'si evden uzaklaştırılmıştı; onların da yaklaşık 2/3'ü akrabalarının yanlarında idiler. Evinden uzaklaştırılan çocukların 117 tanesi herhangi bir ailenin yanına yerleştirilememişti, yani bakım koruması altındaki olup da grup evlerinde kalan çocukların oranı %7.6≈ 8 idi. Temmuz-2020 itibariyle evden uzaklaştırılan HBÇ= 6.8≈ 7 olmuştu.

Allegheny County'nin (2006) raporuna göre, 2005 fiyatlarıyla:

*Bir çocuğun koruyucu aileye verilmesinin çocuk esirgeme kurumuna maliyeti, yılda ortalama $25,000 iken, problem çıkmaması veya hızla çözülebilmesi için, aileye yapılacak yoğun bir desteğin yıllık maliyeti ise $10,000 veya daha az. Bu anlamda, ailelere doğrudan yardım yapmak, aslında daha ekonomik bir faaliyet.
*Benzer olarak, evsizlik problemi yaşayan ailelere planlı bir şekilde yardım için harcanan her bir dolar, şayet çocuğun ailede kalması ve uzaklaştırılmaması ile sonuçlanırsa, 12 dolar tasarruf edilmesine sebep oluyor.
*Çocuk uzaklaştırıldıktan sonra, ailenin istifade edeceği değişik servisler için harcanan her bir dolar, şayet çocuk ailesine dönebilirse, beş dolara yakın tasarruf sağlıyor.

Şekil 2. Allegheny County çocuk esirgeme hizmetleri kurumunun mevcut teşkilat şeması.

Tablo 2

Allegheny County Demografi, Personel ve Bütçe Bilgileri

Allegheny County Nüfusu	1.2 milyon
Allegheny County Yüzölçümü	2.000 kilometre kareden daha az.
Çocuk Esirgeme Kurumu kadrolu personel sayısı	688
ÇEK Sözleşmeli personel sayısı	200
ÇEK Bölge Müdürlükleri	4
OCYF 2020 Bütçesi	$263 Milyon
Federal Hükûmetten (Bütçeye katkı)	%18
Eyalet hükûmetinden	%63
County hükûmetinden	%18
Diğer kaynaklardan	% 1

NOT: Allegheny County. (2021a). *Office of Children, Youth and Families*. DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2020/08/Office-Profiles-CYF-2020.pdf kaynağından uyarlanmıştır.

Allegheny County'nin (2015) sunduğu, ailelerinden uzaklaştırılan çocukların evden uzak geçirdikleri sürelerdeki maliyetlerinin analizinden bazı kesitler (2012 yılı esas alınarak):

> Evinden uzaklaştırılmış, kurumun bakımı altında olan çocuk sayısı, önceki yıldan kalanlarla beraber 1503 idi. Sadece 2012'de evinden uzaklaştırılanların sayısı 1148 idi. Bu çocuklardan %18'i yeni doğmuş veya bir yaşını henüz doldurmamış, %14'ü 1-2 yaş arası, %15'i ise 3-5 yaş grubundandı. Yani çocukların %49'u beş yaşında ve daha küçük çocuklardı.
> Çocuklardan 910 tanesi, evinden uzaklaştırılmayı ilk defa tecrübe ederken, 238 tanesi daha önce bunu yaşamıştı. Bu çocuklardan %15'i evine döndükten sonra tekrar uzaklaştırılmak veya koruyucu ailesi değiştirilmek suretiyle iki veya daha fazla uzaklaştırmaya tabi oldu.
> Analizin yapıldığı yıl, 2015, itibariyle, çocukların %88'i eve dönmüştü ama 137 çocuk hala ne kendi evindeydi ne de evlatlık edinilmişti. Bu gruptaki çocukların uzaklaştırılmaları, barındırılmaları ve sunulan diğer hizmetlerin maliyeti, toplam çocuk başına "medyan" $17,159, "ortalama" ise $24,936 olmuştu.
> Çocuk başına günlük maliyet beş yaş ve altı çocuklar için $49.75, yaş grubu 15-17 için $118.59 idi. Yaş gruplarına bakılmaksızın incelendiğinde, evinden uzaklaştırılmış bir çocuğun günlük maliyeti ortalama $72.85 idi. Bu çocuklardan en fazla masrafa sebep olan 30 çocuğun, (çocuk başına) günlük masrafı $172.91 idi.

Allegheny County'de, bir çocuğun çocuk esirgeme kapsamına alınması, hemen her zaman benzer bir protokole tabidir. Kuruma ulaşan bir şikâyet raporu esas alındığında, herhangi bir çocuğun zarara uğradığı veya risk altında olduğu kanaati ağır basarsa, bir ÇEK görevlisi, soruşturmaya başlamak ve çocuğu görmek için 24 saat içinde harekete geçer, mümkünse evi ve diğer bütün aile üyelerini ama en azından şikâyette adı geçen çocuğu veya çocukları görmek zorundadır. Bu bir ön değerlendirmedir ve henüz şikâyette bahsi geçen çocuk için onun ailesi hakkında dosya açılıyor anlamına gelmez. Görevli, raporunu, "burada araştırmaya değer bir ihmal, istismar veya risk görünmüyor" şeklinde hazırlarsa, şikâyet dosyası kapanır. Görevli biraz daha araştırılmasını teklif ederse, soruşturma dosyası açar ve evdeki bütün çocuklarla, diğer aile büyükleriyle, özellikle suçlanan kişiyle ve muhtemel

şahitlerle mülakatlar yapar. Soruşturmanın normalde 30 gün içinde tamamlanması gerekir. Gerekirse bir 30 gün daha uzatılabilir (Allegheny County, 2020d).

Tablo 3

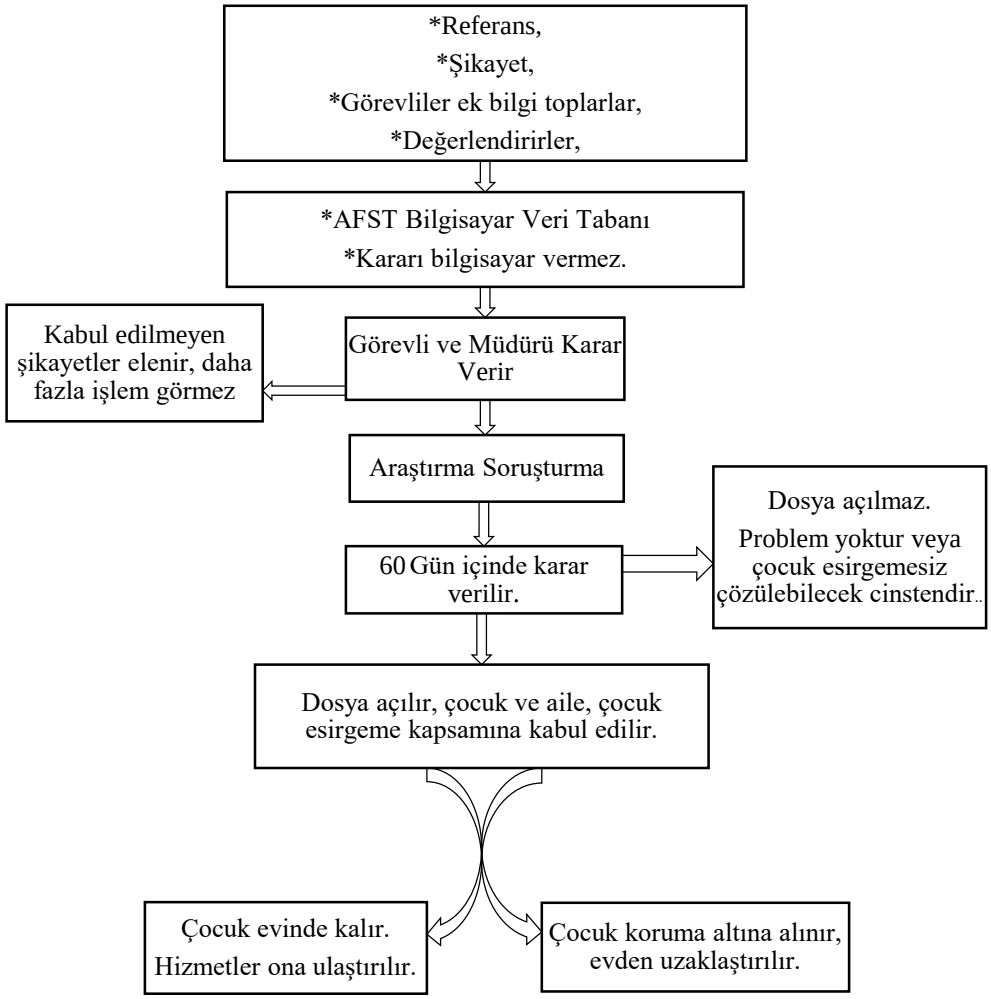
Allegheny County ÇEK Faaliyetleri ve Ulusal İstatistiklerden Bazı Göstergeler

2019 yılında, Allegheny County Çocuk Esirgeme Kurumuna ulaşan şikâyet sayısı	17,734 .78 County'deki HBÇ'den 78'i hakkında şikâyet var.
Ön elemeye takılan ve araştırılmasına ihtiyaç görülmeyen şikâyet sayısı	7,968 (%45)
Araştırılmak için vaka takibi bölümüne gönderilen şikâyet sayısı	7,851 (%44)
7851 araştırmadan sonra dosya açılan	1567 (%20) (Not: Bu sayı aile sayısı, çocuk sayısı değil)
Dosya açılan şikâyetlerin çocuğun evden uzaklaştırılması ile sonuçlanma oranı	%20 Toplam 303 civarında aile (çoğu zaman ailenin birden fazla çocuğu evden uzaklaştırılır)
Haklarında dosya açılan her yüz çocuktan %22.5'u bir yıl içinde evinden uzaklaştırıldı.	
2019 yılında, ülke çapında (bütün ABD'de) çocuk esirgeme kurumlarına ulaşan toplam şikâyet sayısı	4.4 milyon (HBÇ= 59.5)
Ailelerdeki diğer çocuklarla (kardeşlerle) beraber	7.9 milyon çocuk hakkında yapılmış oldu
Soruşturmaya konu olan çocuk	HBÇ= 47.2
Hakkında dosya açılan çocuk	HBÇ= 8.9

NOT: Allegheny County. (2019a). *Child Welfare Placement Dynamics, 2008 through 2017: Long-Term Trends in Allegheny County's Child Welfare System.* DHS: Research Report. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2019/12/19-ACDHS-11, ChlidPlacementDynamics_12.11.2019-final.pdf, Allegheny County. (2019b). *Allegheny County Child Welfare Placement Information.* Analytics: Interactive Dashboard. Analytics: DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/index.php/2019/12/05/child-welfare-placement-interactive-dashboard/, Allegheny County. (2020c). *Mission*. Office of Children, Youth, and Families: DHS, Child Welfare Information Gateway. (2021b). *Child maltreatment 2019: Summary of key findings.* Washington: DHHS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/canstats.pdf kaynaklarından uyarlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 3 ve aşağıdaki *Şekil 3*'e göre, "Çocuk Esirgeme Şikâyet Değerlendirme ve Karar Verme Süreci" şöyle çalışmaktadır. Çoğu profesyonellerce yapılan şikâyetler, onları değerlendirmede uzman bir birime yönlendirilir; birim görevlileri, arşiv kayıtlarını tarar, gerekirse ilave bilgi toplar ve şikâyeti bir formata koyup onu özel bir veri tabanına girer. (Not, veri tabanı Allegheny County için özel olarak geliştirilmiştir ve County, böyle bir veri tabanı ile çalışan ilk ve nadir ÇEK'lerden biridir.) Kararı bilgisayar vermez, sadece, karar vermeye yardım edecek bir risk değeri üretir. ÇEK görevlisi ve onun müdürü, şikâyetin değerlendirilmeye alınıp alınmayacağına karar verir. Mesela 2019 verilerine göre şikâyetlerin %11'i zaten ÇEK kapsamındaki çocuklar hakkındaydı ve onlar aileyle çalışan ÇEK görevlisine havale edilmiş; %45'i araştırmaya değer bulunmamış ve elenmiş; %44'ü hakkında araştırma kararı verilmiştir. Araştırmanın acilen başlaması ve 60 gün içinde

sonuçlandırılması gerekmektedir. Yine 2019 verilerine göre araştırmaların %80'i takipsizlikle sonuçlanmış, %20'si hakkında da dosya açılmıştır. Yine aynı yılın verilerine göre hakkında dosya açılan ailelerin %20'sinde en az bir çocuk takip eden bir yıl içinde evden uzaklaştırılmıştır (Allegheny County, 2019a).

Şekil 3. ABD, Pennsylvania, Allegheny County, çocuk esirgeme şikâyet değerlendirme ve karar verme süreci. Allegheny County. (2020c). *Mission*. Office of Children, Youth, and Families: DHS kaynağından uyarlanmıştır.

Türkiye'de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi

Sosyal olguların tarihini veya tarihsel olguları, modern terimlerle ve sonradan gelişmiş perspektiflerle tanımlamaya ve açıklamaya çalışmak hem araştırmayı daraltır hem de

araştırmacıyı, olanı atlamak mecburiyetinde bırakır, tarihe ve tarihe emeği geçmiş olanlara da haksızlık etmeye mahkûm eder. (1) Mesela, basit düzeyde veya muhtevalı fark etmez, sınırlı ve hatta yerel ama toplumun sosyo-kültürel zemininde kurumsallaşmış uygulamaları da çalışmak, alanın tarihçesine zenginlik katabilir. (2) Öte yandan, herhangi bir kaygıyla onları atlamadan, dini metinlere, dini kurumların uygulamalarına, yani dini güdülerle de yapılmış olanlara bakmak, söz konusu alanın tarihçesine katkıda bulunabilir.

Çocuk esirgeme, sosyal hizmetler bağlamında ele alınabildiği için, sosyal hizmetlerle ilgili kavramlaştırma ve kuramsal yaklaşımlar çocuk esirgeme konusunda da kullanılabilir. Bu perspektifle, insani bir anlayış ve sosyal bir davranış olarak ele alındığında, mesela Hall'a (1998) göre, *"sosyal hizmetlerin temelinde olan şey, sıkıntı ve ihtiyaç durumlarında, kendisini herhangi bir şekilde aynı grubun üyesi hisseden kişinin, diğerine yardım etme yükümlülüğüdür"*. Bu noktadan hareketle, bugünkü sosyal hizmetleri ve onun bağlamında çocuk esirgeme hizmetlerini, şahıslar nezdinde veya grup bazında, sosyal kurumlar olarak öncesinden beri zaten devam edegelen faaliyetlerin, modern yıllarda resmi bir hüviyete büründüğünü ve artık devlet tekeliyle yürütüldüğünü görmek çok daha kolaylaşacaktır. Bu vesile ile de tarihçeyi bahsedilen o sosyal kurumlarla başlatmak daha doğru olacaktır.

Tarihi itibariyle, sosyal hizmetler, topluluklarda, daha çok dini öğretilerle başlamış ve hayırseverlik üzerine inşa edilmiştir. Sosyal hizmetlerin bir parçası olarak, ortaya çıkan çocuk esirgeme hizmetlerinin ilk örnekleri de genelde hayırseverlerin fakir ve yetim çocuklar için başlattıkları programlardır. İşte böyle bir arka planla, yetimlerle, fakirlerle ve muhtaçlarla ilgili öğretiler, daha çok dinlerden gelir (Sethi, 2019). Bu bağlamda bahsedilecek örnekler, herhangi bir olgunun veya uygulamanın dinden geldiğini vurgulamak için değildir. Vurgulanan, dinden bile kaynaklanmış olsa, ilgili uygulamaların ve sosyal kurumların, çocuk esirgeme tarihçesinde yerini alması gerekliliğidir. İster dini kaynaklı, ister bireysel seviyede ve isterse şu anda sıradan olarak kabul edilen tarihi kavram ve uygulamaları, kendi tabi ortamlarında irdelemek, onlara gereken anlamı yüklememize yardım edebileceği gibi belki de bize bugün ve yarın için çok önemli öngörüler kazandırabilir. Bu araştırmacı, çocuk esirgeme alanında ABD'nin tarihçesinde yaptığı gibi Türkiye'nin kadim yıllarındaki bazı uygulamaları da onun tarihçesine taşımayı anlamlı bulmaktadır.

Kadim Yıllar / Kadim Çocuk Esirgeme Uygulamaları

Kadim uygulamaları, konunun bugünkü modern ölçütleriyle ele alıp değerlendirmeye kalkmak yanlış olacaktır. Uygulamaların devlet tekelinde olup olmadığı şeklinde ele almak da başka bir tartışma konusudur. Hall'un (1998) kuramsal çerçevesinden hareketle, kadim uygulamalar, kültürün de bir parçası olarak, daha çok sosyal kurum bağlamında ele alınır.

Konuya, sosyal ihtiyaçların karşılanabilmesine yönelik "sosyal kurum" açısından baktığımızda, sosyal alanda ve çocukları korumaya yönelik olarak, sınırlı, yerel ve ferdi uygulamalar şeklinde seyretseler bile kurumsal uygulamalar tarihin derinliklerinden beri mevcuttur. Türkiye örneğinde, sosyal hizmetlerin ve onun bünyesinde çocuk esirgeme hizmetlerinin tarihi, Osmanlı, Selçuklu ve daha öncesi dönemlere ve bazı dini ögelere ve öğretilere de dayanmaktadır. Kadim yıllardaki uygulamaları, dini motiflerle, hayatın tabi akışı içinde mümkün birçok etkenle, toplumun kendini idame ettirebilmesinin olmazsa olmaz bir şartı olmasıyla, mesela çocuksuz olmanın bir noksanlık kabul edildiği vb. gibi diğer kültürel faktörlerle de bağlantılı olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer toplumlarda ve bölgelerde de olabileceği gibi yaygın şekilde bilinen ve uygulanan bir alan olarak, Türk toplumunun kadim kültüründe çok rahat örnekleyebileceğimiz çocuk esirgeme söylemleri ve hizmetleri, *"Çocukluk düşüncesi son 400 yıla ait bir Avrupa icadıdır."* diyen Franklin'i (aktaran Şirin, 2019) yanlışlamaya yetecek kadar çoktur. Belki de bu noktayı en güzel özetleyen Akol'dur: *"Bizde çocuğu esirgeme faaliyet ve teşkilatı filhakika, vakıf yolu ile ve ferden çok eskiden başlamıştır."* (Akol'dan aktaran Çavuşoğlu, 1999). Bunu teyit ederek Canan (1981) dini olgulara, özellikle dini emirlerle mükellef olma konusunda ergenliğin önemli bir kriter sayılması ve ergenlik yaşına kadar çocuğun dinen yükümlü olarak görülmemesine atıfta bulunarak, İslam düşüncesinde ve Müslüman toplumlarda, başlangıçtan beri çocukla ilgili meselelerin ayrı bir inceleme konusu yapıldığını, bu sebeple de çocukla ilgili çalışmaların tarihinin, batıda iki asır öteye geçmemesine rağmen, İslam âleminde çok eski olduğunu bildirir. Aşağıda, kadim uygulamalardan bazı kesitler verilmiştir.

Evlat Edinme / Evlatlık Müessesesi

Muhakkaktır ki ailelerin bizzat kendi çocuklarını koruyup kollamaları en tabi ve en eski çocuk esirgeme kurumudur. Aileden olmayan çocuklar için bilinen en eski çocuk esirgeme uygulaması ise bütün eksikleri ve problemleriyle beraber "evlatlık müessesesi"dir. Türk toplumlarının kadim faaliyetleri arasında kurumlaşmış evlatlık edinme uygulamaları vardır.

Konuyu çalışmış olan bazı yazarlar (İzgi'den aktaran Aydın, 1995; Bay, 2018; Caferoğlu'ndan aktaran Özbay, 1999), ataerkil kültüre atıf yaparak, çocuk sahibi olmamanın büyük bir eksiklik olarak algılandığı eski Türklerde, özellikle Uygur, Yakut ve Kırgızlar arasında evlat edinme olgusunun varlığından bahsederler. Hatta konu kurumsallaşmış olduğu için hukuki bir zemine de oturtulmuştur. İzgi'den aktaran Aydın'a göre (1995), evlât edinenin ve evlâtlığın karşılıklı hak ve borçlarını tespit eden; evlâtlık edinilene diğer aile fertleriyle aynı haklara sahip bir statü veren; statünün, evlât edinen ailenin sonradan çocuk sahibi olması durumunda da geçerli kalacağını söyleyen ve çocuklarını geri almak istemeleri durumunda, o zamana kadar çocuk için yapılan masrafları evlâtlık verenlerin karşılamak mecburiyetinde olduğunu karara bağlayan hukuki belgeler de mevcut.

Nitekim Yazıcı (2007a) şöyle aktarır: "*Osmanlılarda evlatlık kurumu yeniden düzenlenerek koruyucu aile tarzında şekillendirilmiş, ...Müslüman Türkler arasında yaygın, ...Gayrimüslim tebaa tarafından da benimsenmiş*" ve bunu teyit edebilecek mahkeme kayıtları da boldur. Bu arada yazar, 1790 Bursa mahkeme kayıtlarından çıkardığı enteresan bir vakayı aktarır.

> Veledikurd Mahallesi'nden Kirkor veled-i Murad adlı Gayrimüslim kişi, müracaatında, maddî durumunun iyi olduğu dönemde evlât edindiği Karine binti Panos adlı altı yaşındaki çocuğun bakımından, bu sırada aciz olduğunu bildirmiş, kendisine nafaka bağlanmasını istemiştir. Kirkor'un ifadesi mahalleli tarafından da desteklenince Kadı, Hazine'den günlük üç para nafaka bağlanmasına hükmetmiştir."

"Besleme" ve "Oğulluk" şeklinde Osmanlı tipi "Koruyucu Aile" veya "Evlatlık" olarak yürütülen bu uygulama, olumlu ve olumsuz taraflarıyla beraber çocuk esirgeme fonksiyonu icra eder. Bu uygulama çerçevesinde bakıma muhtaç kız çocuğunun himayeye alınması "besleme", erkek çocuğunun himayeye alınması ise "evlatlık" veya "oğulluk" olarak adlandırıldı (Bay, 2018; Özbay, 1999; Sis, 2019). Her iki uygulama da geçici değildi, hayat boyuydu ve bu sebeple bunları birer evlatlık kurumu olarak görmek daha uygun düşer.

ÇHGM'nin (2020e) evlat edinme istatistikleri (yıllık 640 ortalama ile 2003-2019 arasında toplam 17.403) ve alanla ilgili diğer tartışmalar (Bay, 2018), Türk toplumunda son yüzyılda evlatlık müessesesinin zayıfladığı ve neredeyse yok olma noktasına geldiğinin habercisidir. Kimsesiz çocukların bakım ve gözetim ihtiyaçlarını karşılayan, korunup kollanmasını sağlayan "evlat edinmek", en eski olduğu gibi hala, mesela ABD'de 100 binin de üzerinde yıllık rakamlarla çok yaygın olan bir çocuk esirgeme faaliyetidir. Türkiye'de ise yanlış anlaşılmalar ve bilgilendirmeler, Türkiye'nin kültürüne uygun olmayan yasal düzenlemeler, sonrasında ortaya çıkan "evlat edinmemin, İslam dinince yasaklandığı ve/veya mahzurlu

görüldüğü şeklindeki" hatalı ve haksız dini tartışmalar, vb. sebeplerle bu en önemli metot, günümüz Türkiye'sinde, çocuk esirgeme alanında, neredeyse devre dışı kalmış durumdadır. Hâlbuki Yazıcı'dan (2007a) gelen "*Şer'iyye Sicillerinde bu alandaki malzemenin bolluğu dikkat çekicidir*" bilgisi, evlatlık müessesinin, Osmanlı günlük hayatının sıradan bir parçası olduğunu gösterir. Buna, Halife Ömer'in, bir sonraki başlıkta aktarılan, gayr-i meşru çocuk için verdiği velayet kararı da eklendiğinde, ister evlatlık olarak adlandırılsın, istenirse koruyucu aile kapsamında mütalaa edilsin, İslam dininin ailelerin kapılarını muhtaç çocuklara kapatmadığı, muhtaç çocukların aile ortamında bakılmasının yasaklanmadığı daha iyi müşahede edilebilir. Bu nokta bulgular kısmında tekrar tartışılmaktadır.

Konuyla ilgili şu notlar, kültürlerarası bir karşılaştırma için fikir vericidir. ABD'de 1851'den önce yasal bir evlatlık müessesesi yoktu (Adoption Network, 2021). İlk evlatlık yasası Massachusetts meclisi tarafından çıkarıldı (An Act to provide for the Adoption of Children, 1851). Benzer bir şekilde, sözleşmeli işçi olarak bir çiftliğe veya aileye yerleştirme değil de bugünkü anlamda koruyucu aile uygulaması da ABD'de 1900'lerde başladı (Bortz, 2021).

Gayrimeşru (nesebi belirsiz) Çocuğun Kurumsal Olarak Korunması

Nesebi belirsiz veya yasal bir terimle, gayrimeşru çocuğun, kurumsal olarak korunması toplumsal kültürde kadim bir çocuk esirgeme uygulamasıdır. Mesela, arşiv belgelerine göre:

> Kimsesiz çocuklar dışında ikiz, üçüz veya kusurlu doğumlarda aileye yardım için de maaş bağlanıyordu; Sofya civarında Etrepol'de 1851 yılında Hristos adlı birinin üçüz çocuğu doğunca, devlet para yardımı yaptı...1852'de sokağa bırakılan bir çocuğa (bakıcısına ödenmek üzere) 15 kuruş maaş bağlandı... Silivrikapı'da sokağa bırakılan bir çocuk Hatice adlı bir kadının bakımına verildi ve kendisine maaş bağlandı... Hatta bazen babasız doğan çocuklara da bağlanıyordu; 1854'te kocasının ölümünden 26 ay sonra çocuk doğuran bir bayana da maaş bağlandı (Ortaylı, 2000).

Bu bilgi, ABD'de "Louisiana vakası" olarak kayda geçen bir uygulama bağlamında daha anlamlıdır. Federal Hükümetin muhtaç çocuklar için ailelere dağıtılmak üzere eyaletlere sağladığı bir kaynak mevcuttur. Irkçılık veya ayrımcılık gibi çeşitli sebeplerle yer yer ve zaman zaman, eyaletlerin dağıtımda uygunsuzluk yaptıklarına dair şikâyetler Senato'ya ulaşıyordu ama hükûmet yine de sessiz kalıyordu. Ancak, Louisiana eyaletinin, 1960'da, evlilik dışı doğmuş 23.000 çocuğu sosyal yardım dağıtım listesinden çıkarmasına müdahil olmak zorunda kaldı (Murray & Gesiriech, 2004).

Tezatı gösterebilecek diğer bir uygulamaya göre, daha 1978 yılına kadar, İsviçre'de evlilik dışı doğan çocuklar, devlet marifetiyle, annelerinden alınıp, bir sözleşme ile çiftliklere, bakımları karşılığında elleri ayakları tuttuğunda çalışmaları için verilirdi (Caselli, 2019).

Kadim ve tipik diğer bir çocuk esirgeme hizmeti örneğini, Sis (2019) San'ânî'den aktarır. Kendisine, buluntu bir çocuk ile gelindiğinde Halife Ömer, çocuğun velayetini çocuğu getiren kimseye yüklemiş, nafaka konusunda ise devleti mesul kabul etmişti. Sis uygulamanın bir hadise dayandırıldığı yorumunu yapar. "Velisi olmayanın velisi sultandır." Daha sonra mahkemelere örnek teşkil eden bu olayda, dikkat edilirse, (a) çocuğun nesebi konusu tamamen arka planda tutulur, (b) çocuğun korunması ön plana geçirilir, (c) çocuk aile ortamına yönlendirilir, (d) Halife Ömer adamı çocuğa "vasi" tayin etmez, yani kararın gerekçesi bizim konumuz açısından "koruyucu aile "ye tekabül edebilecek şekilde hidâne veya vesayet ile gerekçelendirilmez, (e) Halife Ömer adamı "veli" tayin eder, kararını "velayet" şeklindeki hukuki bir gerekçe ile açıklar ki çocuk esirgeme terminolojisinde "velayet" Osmanlı uygulamalarındaki "tebenni"ye, daha doğrusu "evlatlık" edinmeye tekabül eder (Bardakoğlu, 1998). Bu tür uygulamalar on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sında hala devam ediyordu (Karatay, 2007; Ortaylı, 2000; Yazıcı, 2007a).

Kadim Diğer Bazı Kurumsal Uygulamalar

Varlıklarını toplumda sosyal, yapısal ve fiziki boyutlarda sosyal kurumlar olarak hissettiren, yukarıdaki faaliyetler ve uygulamalar burada çocuk esirgeme bağlamında okunmaktadır.

- *Çocuk Parası Uygulaması*

Kadim bir çocuk esirgeme uygulaması, çocuk parası ödemeleridir. Halife Ömer zamanında, düşkün ve kimsesiz yaşlıları maaşa bağlama uygulamasının yanında, ilk başladığında 'sütten kesildikten sonra' verilmeye başlanan ama daha sonra doğumla beraber uygulanmaya konan, önce def'aten ve sonra da aylık olarak, bugünün deyimiyle çocuk parası diyebileceğimiz şekilde, çocukları da maaşa bağlama uygulaması vardı (Eski, 2007). Çocuk esirgeme hizmetlerine giren ve bazen "süt yardımı" diye adlandırılan çocuk yardımı çok enteresan bir örnek teşkil eder. Hem Halife Ömer'in, dinin esas alındığı bir ortamda ve yine öyle bir devletin yöneticisi olması hem de onun yaptıklarının dini öğreti kabul edilmesi sebepleriyle, o dönemdeki çocuk yardımı (veya süt yardımı) uygulamasından bahsetmek dini bir referans olarak algılanmasına rağmen bu uygulama, o zamanın ve bölgenin dini olan İslam'dan kaynaklanan bir emir değildi. Halife Ömer'in hem "yönetici" hem de "kanun koyucu" olması sıfatları ile başlattığı sivil bir karar ve uygulamaydı. Bu araştırmacının vurgusu da şudur ki dini bir referans olsa bile böylesine bir uygulamayı atlamak hem o döneme hem de çocuk esirgeme hizmetleri alanının tarihçesine saygısızlık teşkil eder. Nitekim 20'inci yüzyıl

ABD'sinde buna benzer bir uygulama (WIC-Women, Infant and Children) ile belli bir gelir sınırı altında kalan hamile kadınlara süt ve süt mamulleri, tahıllı yiyecekler ve taze meyve ve sebze yardımı yapılır. Doğacak çocuk beş yaşına gelene kadar devam bu programdan ABD'deki çocukların hemen yarısı istifade eder. Halife Ömer'in çocuk yardımı konusuna dönecek olursak, onun 640 civarında başlattığı bu uygulama, Çelik'e (2017) göre, 700'lü yılların başlarında hala devam ediyordu. Belki çok daha uzun bir zaman devam etti; en azından bir asır civarında uygulamada kalmış ve kurumsallaşmış böylesi bir çocuk esirgeme politikası, çocuk esirgeme tarihçesinde yerini almak zorundadır. Sonra onun ne zaman hangi koşullar altında sona erdiği belki de başka bir araştırma konusudur.

- *Selçuklular ve İlhanlılar*

O dönemin kurumsal uygulamalar arasında Bezer (2002) ve Canan (1991), özürlüler, mesela körler ve kronik hastalığı olanlar, yetim çocuklar, kimsesizler, yaşlılar ve dul kadınlar için ayrı ayrı bakımevleri olduğunu bildirir. Gökbörü vakfiyesi, Musul ve Erbil'de, sahipsiz sokaklarda kalmış çocuklar için ayrı birer yetimhane hizmete sunmuş, her iki yetimhanedeki emzikli çocuklar için de sütanneleri tayin etmiştir (Canan, 1991). Türkiye toplumunun kadim tarihinde böylesi kurumsal uygulamaların ve daha on ikinci, on üçüncü yüzyılda annesiz babasız kalmış bebeklere sütannesi tayin etmek kadar ince bir çocuk esirgeme kurumunun bulunması gayet manidardır.

- *On Dördüncü Yüzyıl Bir Özel Teşebbüs Çocuk Esirgeme Örneği*

Öztürk (1991) kayıt belgesi ile beraber paylaşmaktadır. Hatta İbni Saib Ahmet İbni Rahat İbni Hattab isimli bir hayırsever tarafından Sivas'ta, 1321 yılında hayata geçen vakfın kuruluş amaçları arasında "bugün bile dikkat ve ilgimizi çekecek metotlarla koruyucu aile sisteminin tesis edildiği görülmektedir". Vakıf belgesi, muhtaç ihtiyar hanımlara, dullara, sakat ve güçsüzlere, cüzzamlılara, mahkûmlara, fukara ve miskinlere yönelik sosyal hizmetler arasında, yetimler konusunu özellikle ele alır, bakıma muhtaç kimsesiz çocuklar için yetimhane yerine koruyucu aile sistemi ihdas eder. Öztürk'ün (1991) tercümesi ile;

> ...fukara yetimlere bakmayı, talim ve terbiyelerini sağlamayı tekeffül eden ailelere, baktıkları çocukların sayısına ve zamanın icaplarına göre mütevellinin de hazır bulunacağı bir toplantıda, ümeranın tensip ve tayin edeceği miktarların sarf olunması şart edilmektedir...

Vakıf talimatnamesi, aile şefkatinden mahrum kalmış bakıma muhtaç çocukların, koruyucu ailenin öz çocukları ile birlikte bir aile yuvası sıcaklığı içerisinde ve bu arada kültürel olarak millî ve manevî değerlere sahip olarak yetiştirilmelerini de hedefler.

- *1915: Yirminci Yüzyıl Bir Özel Teşebbüs Çocuk Esirgeme Örneği*

Özel Çocuk Esirgeme Faaliyeti'ni yine Öztürk (1991) belgesi ile paylaşır. Bursa İnegöl'de Elhac Saffet Bey tarafından kayda geçirilen bir vakıf, dul kadınlara barınak sağlar, ancak buradaki incelik, bu barınağın anne-çocuk barınağı olup, bakıma muhtaç çocuğun bizzat annesi ile kalması için özel hedefinin olmasıdır.

- *Yakın Akraba Çocuklarının Korunup Gözetilmesi:*

Diğer toplumlarda da olabileceği gibi Türk toplumunda da, çocukların korunup kollanması için yakın akrabaların seferber olması ve çocukları himayelerine almaları çok güçlü bir sosyal kurumdur. Bu sosyal kurumu yazılı olmayan kurallara bağlayan bazı uygulama şekilleri de vardır. Bu uygulamalara göre, babaları ölen çocukların sahipsiz kalmamaları için, onların himayesini resmi olarak amcalarına devretmek adına, dul kalan kadınla kaynı evlendirilir. Anneleri ölen çocukların bakımlarının en iyi şekilde yapılabilmesi için de onların bakımlarının resmi olarak teyzelerine devredilmesi adına da dul kalan adamla baldızı evlendirilir.

Bu tez açısından çocuk esirgeme sosyal kurumu olarak ele alınan bu uygulamaların sosyal bilimler alanlarındaki adlarını kullanmak istersek, bir erkek öldüğünde geride kalan çocuklara daha iyi sahip çıkılmış olacağı düşünülerek, dul kadının ölmüş olan kocasının erkek kardeşi ile evlendirilmesine "Levirat", çocuklu bir kadın öldüğünde ise, geride kalan çocuklara en iyi anneliği yapacak kişinin çocukların teyzesi olabileceği düşüncesinden hareketle, karısı ölen erkeğin baldızı ile evlendirilmesine de "sororat" denir (Bağlı & Sever, 2005). Şu anda yaygın olmasa da Türkiye'de ve özellikle Doğu Anadolu'da karşılaşılan bu uygulamalar Holmgren'e göre (1986), Türkler arasında ve Batı Avustralya'da yaşayan bazı toplumlarda binlerce yıldır mevcuttur ve konunun sadece sosyal değil, politik ve ekonomik boyutları da vardır.

Bu konuda son bir nokta da Dalkesen'in (2007) gözlemi veya yorumudur. Ona göre, dul kadınlara güvenlik ve barınma imkânı sağlayan bu uygulama sayesinde, eski Türk toplumlarında kurumsal olarak pek dul kadın yoktur veya en azından dulluk çok kısa süren bir ara durumdur. Çocuk esirgeme açısından bu olgunun önemi odur ki dulların olmadığı veya az olduğu ortamlarda ve toplumlarda çocuk esirgeme ihtiyacı azdır ve hizmetler daha seri ve daha iyi sunulabilir.

- *Seyid'lerin Tabi Görevleri olarak Yetimleri Koruyup Gözetmeleri*

Savaşların sürekliliği, insanların göçer olması veya göçe zorlanması, kıtlık, salgın hastalıklar, özellikle eski devirlerde, fakirliği toplumda kalıcı kılar, erkeklerini savaşa

kurban veren kadınları ve toplumun en savunmasız kesimi olan çocukları herkesten daha fazla etkiler. Özellikle korunmaya ihtiyacı olan çocuğun, onu en fazla koruyacak anne veya babasını veya her ikisini kaybetmesi durumunda ortaya yetimler, fakirler ve muhtaçlar gibi bir sorun çıkar. Hangi saikle yapılmış olursa olsun, Türkiye toplumunun kadim tarihinde, fakir çocukların ve özellikle yetim çocukların, gözetilip korunması kurumsallaşmıştı. Bu uygulamalar Türklerin İslam'ı kabulü ile beraber hem ivme kazandı hem de daha derin ve yaygın bir şekilde kurumsallaşmaya başladı. Bu kadim uygulamaya sonraki bir bölümde tekrar değinileceği için burada sadece yetimleri koruyup kollama konusunun nasıl kurumsallaştığını teyit için Lammens'e müracaat edeceğiz. "Anne ve babanın ölmüş olması halinde yetimleri gözetmek "sayyid"lerin vazifelerinden biri idi" (Lammens'den aktaran Dönmez, 1986).

- *Çocukların Korunması Adına Onların Dul Kalmış Anneleriyle Evlenme*

Diğer kadim uygulamalar arasında, babasız kalmış çocukların korunup gözetlenmeleri için, arada ekonomik ve sosyal başka Saikler de olsa (çok eşliliğin yasak olmadığı zamanlarda ve mekânlarda), akrabalar dışında da toplumun diğer erkeklerinin, o çocukların dul kalmış anneleriyle evlenmeleri de sayılabilir. Bu uygulana gerçekten de daha çok dul kalan kadını ve onun çocuklarını koruma altına alma amaçlıydı.

Vakıflar, Cemiyetler Marifetiyle Sosyal ve Çocuk Esirgeme Hizmetleri

Vakıf kavramını üreten ve uygulamaları başlatan Türkler değildi ama Anadolu'ya geldikten sonra, vakıf uygulamalarını yaygınlaştıran, onu bir hayat ve devlet felsefesi olarak alan ve toplumsal bir sistem haline getiren onlar oldu. O kadar ki Dimez (2015) bunu, "Türkiye Selçukluları devrinde, şehirlerde halkın sosyal yaşamını düzenleyen ve denetleyen sosyal kurumlardı" diyerek özetler. Benzer bir kanaat ifade eden Yediyıldız (2019) da bu sosyal kurumların ve toplumsal sistemin vakıflar üzerinden yürütüldüğünü belirtir. Müslüman toplumlarda ve daha çok da Osmanlılarda kimsesiz çocukların korunması, genellikle koruyucu aile ve daha uygun tanımlamayla evlatlık uygulamaları şeklinde, on dokuzuncu yüzyılın sonundan son zamanlara kadar da daha çok imaretler ve yetimhaneler şeklindeki vakıf kurumlarıyla yerine getirildi (Karatay, 2017; Özcan, 2006; Sis, 2019; Ünal, 2012).

Bu başlık altındaki bilgileri ve vakıf faaliyetlerinin Türkler arasında daha fazla revaç görmesini ve onların eliyle yaygınlaştırılmasını açıklayabilecek bir olgu da şu olsa gerek. Tarihle ilgilenenler, belki tarafsız, belki yanlı, Türk toplumunu barış zamanlarında ve kendi

içinde "hayırsever" ve "dayanışmacı" bir toplum olarak tanımlar. Tam da bu tanımlamaya uygun olarak, Türklerin Anadolu'ya geçişlerinden sonra vakıf uygulamaları büyük bir ivme kazandı, yerleşim merkezlerinin imarı, ulaşımın kolaylaştırılması için yol, köprü, çeşme, dinlenme tesisleri (kervansaraylar) yapma, ticaretin yerleşmesi ve yaygınlaşması, halk sağlığı, kamuya açık yerlerin temiz tutulması, güvenlik, eğitim, çevre sorunları, sosyal yardım, çocuk esirgeme vb. hayatın hemen bütün alanlarındaki hizmetler, ya bizzat ya da dolaylı olarak vakıflar tarafından yerine getirildi (Ertem, 2011; Ünal 2012; Yediyıldız, 2019; Yörük, 2016). Sayılamayacak kadar çok işlevleri arasında vakıflar, sosyal risk altında olan, yoksullar, kimsesizler, özürlüler vb. korunması ve hizmet edilmesi gerekenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir boşluğu doldururdu. Bu sebeple de vakıflar, sosyal hizmet kuruluşlarının ve bizim konumuz açısından bizzat "Çocuk Esirgeme" hizmetlerinin" ilk ve en önemli nüvesini teşkil ederler (Özcan, 2006; Salim, 2011; Ünal, 2012). Toplumda zaten kurumlaşmış bir şekilde var olan, önceleri bireysel faaliyetler olarak devam eden çocuk esirgeme hizmetlerine, göreceli olarak, daha sistemli ve kurumsal geçiş, yine bizim konumuz açısından, yetim ve fakirler için faaliyet gösteren vakıflar üzerinden oldu.

Önceki başlıklarda bahsedilenlere ilave olarak, vakıflar üzerinden yapılan çocuk esirgeme uygulamalarına örnekler çoktur. Fatih Sultan Mehmet'in, 1400'lü yıllarda bizzat kendisinin kurdurduğu vakıflardan biri olan Ayasofya Camii ile ilgili vakfın talimatnamesinde, Yazıcı'nın (2007a) Fatih Mehmet II. Vakfiyelerinden aktardığına göre:

> ...caminin batı tarafına Daru't-Tâlim adıyla açılacak okula mekân olması için bir bina takdim edilmesi, talebeler için önceliğin yetim çocuklara verilmesi, kalan kontenjanın da diğer fakir Müslüman çocuklara ayrılması; Kalenderhâne ile ilgili kısmında ise, çevredeki fakirlere günde 40, muhtaç misafirlere de 15 akçe sarf olunması... , notları kaydedilmiştir.

Yazıcı (2007a), ikinci örnek vakayı, Süleymaniye Vakfiyesinden aktarır. Kanuni'nin (16'ıncı yüzyıl) Süleymaniye Vakfiyesi talimatnamesinde, vakfa tahsis edilen fon, yetim çocukların okul masrafları için düşünülen miktar, öğrencilere yılda iki defa elbise verilmesi, ihtiyaç sahipleri için çevrede mevcut olan aşhaneden okul çocuklarına ve diğer yetim ve fakir çocuklara günde iki defa yemek takdim edilmesi, ihtiyaç duyulduğu sürece vakıf fonundan aktarma yapılabileceği açıkça not edilmiştir. Diğer toplumlarda da olduğu veya olabileceği gibi ama özellikle Türkiye bağlamında vakıflar, sosyal hizmet kuruluşlarının ilk basamağını oluştururlar. Önemli bir fark, Türk kültüründe veya Türkiye çocuk esirgemesi tarihçesinde bu, mesela İngiltere'ninkinden 1000 yıl kadar öncesine gider. Çocuk esirgeme tarihçesine malzeme teşkil eden vakıf örneklerinin çalışılması, Avrupa'da, mesela sosyal hizmetler adına kayıtları daha fazla öne çıkan İngiltere'de, aynı yıllarda muhtaç çocuklar

için ne gibi imkânların olduğu sorusunu da gündeme getirir. Gündüz ve Kısaç (2021), o dönemlerdeki faaliyetlerin ve uygulamaların tamamının, yoksul ve muhtaç çocuklara karşı, bizzat onların aleyhine yürütülmüş olduğunu bildirmektedirler.

Yukarıdan beri gelen bilgiler, vakıf sistemi ile ilgili birkaç ipucu vermektedir. (1) Vakıf sistemi, sosyal risk altında bulunan ve korunma ihtiyacı olan yoksul, kimsesiz ve özürlülerin ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir fonksiyonu yerine getirirken, aynı zamanda Türk toplumunun sosyal hizmet tarihini de oluşturur. (2) Çocuk esirgeme uygulamaları arasında eski Türklerde evlatlık edinme ile ilgili hukuki alt yapı bulunmasına rağmen, asıl hukuki düzenlemeler vakıflar nezdinde veya devlet bazında genellikle yetimler üzerinden başlar. (3) Özellikle Selçuklu döneminde başlayan ve Osmanlı ile daha da gelişerek devam eden devlet felsefesi ve devlet politikası gereği (Bursa Vakıf Kültürü Müzesi, 2020), sadece vakıflar değil, "zekât", "hayır", ahilik, lonca, bazı diğer sosyal ve toplumsal olgular ve kurumlar da devletin fonksiyonunu ikame edecek şekilde devrede tutulurdu. Araştırmalar ve tanımlamalar öyle gösteriyor ki günümüzde devletten beklenen sosyal ve kamu hizmetlerinin, Selçuklularda ve sonra Osmanlılarda vakıf sistemi ile gerçekleşmesinin sebebi yapısaldır, kurumsaldır, yani bu durum bir devlet felsefesi ve devlet politikasıdır. Özellikle çocuk esirgeme hizmetleri on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına gelene kadar tamamen özel şahıslar ve özel vakıflar eliyle yürütüldü. Hatta padişahlar, hanımları, anneleri veya diğer devlet büyükleri de dâhil olmak üzere onların çocuk esirgeme veya diğer konularda kurdukları vakıflar da devlet kuruluşu olarak değil, özel vakıf statüsü ile faaliyet gösterirdi. Belki de bu felsefe ve politika gereğiyledir ki "Vakfiyeler üzerinde yaptığımız araştırmalar, ailenin korunması konusunda tarihte sergilenen hizmetlerin bugünkü seviyeden daha ileri metotlarla gerçekleştiğini göstermektedir" (Öztürk, 1991). Mesela, yaygın fiziki, sosyal ve hatta son derece tali risklere karşı sosyal güvenliğin, vakıflar marifetiyle karşılandığını ifade eden Beşer'in (1987) sıraladığı vakıf çeşitleri arasında, kimsesiz çocuklara, öksüzlere, yetimlere muhtaçlara yardım, öksüz kızlara çeyiz verilmesi için ayrı ayrı kurulmuş olan vakıfları da vardır. Bu bağlamda sosyal hizmetlerin kalbi sayılan (Çelik, 2020) vakıflarla yürütülen sosyal hizmetler konusunda, Osmanlılar kendilerine has bir sistem kurmuş oldular. Etkisi ve fonksiyonu bugünkü Türk toplumunda da hala devam eden vakıf sistemi, Öztürk'ün (1995), araştırmacılardan edindiği bilgilere göre, Osmanlı'nın son yüzyıllardaki maddi sıkıntılarını gidermek için, yönetimlerine yapılan müdahaleler ve mallarına el konmaya başlanması sonucunda, vakıflar zayıflamaya başladı. Öztürk'ün (1995) kendi gözlemlerine göre, Osmanlı'nın vakıflara müdahalesi, getirdiği yapısal ve

hukuki düzenlemeler sonucu, kamuya faydalı girişimlerde bulunacak vakıf mütevelli üyeleri bizzat kendileri muhtaç duruma da düşebildiler.

Ahi ve Lonca Teşkilatları ve Onların Çocuk Esirgeme Faaliyetleri

Günümüz Esnaf ve sanatkâr odaları gibi kuruluşları andıran bu oluşumlar, Selçuklular zamanında "Ahi"lik olarak ortaya çıkan, daha sonra Osmanlılarda zaman ve şartlar gereği kabuk değiştirip loncalar halini alan mesleki ve ticari örgütlenmelerdir. İslami bir geleneğe dayandırılabilmesine ve bu sebeple başka Müslüman toplumlarda da benzer uygulamaların bulunabilmesine ve hatta dini gelenek bazında Müslüman olmayan toplumlarda da olma ihtimaline rağmen, Ahilik daha çok Türk toplumunun ürettiği bir kurum; ancak lonca şeklindeki kurumlar, diğer toplumlarda da yaygın olarak mevcut. Her iki formda da bu kurumlar, Türk toplumunun ekonomik anlamda "üretim" mekanizmaları (Yıldırım, 2008) ve faal oldukları dönemde de devletin iktisadi can damarlarıdırlar. Özellikle ahilik, tabana dayalı, halkla içi içe bir örgütlenme biçimi olduğu, loncalar da daha çok vakıf sistemi ile beraber çalıştığı için, ekonomik örgütlenme olmalarının çok ötesinde aynı zamanda da sosyal oluşumlardır (Şahin & Demirbaş, 2017). Bu oluşumların çocuk esirgeme hizmetleri tarihi açısından konumuzla ilgileri, onların hem çocuk hizmetleri de sunan sosyal hizmet kurumları olarak fonksiyon göstermeleri ve hem de bilhassa, usta-çırak eğitimi şeklindeki yapıları gereği çocuklarla birebir çalışmaları sebepleriyledir (Akbaş & Bozkurt, 2018; Akgündüz, 2014). Bunu Özbirecikli de (2010) şöyle izah eder. "*Bu çocukların mesleki eğitimleri işyerinde devam ederken, Ahi Derneklerinin Zaviyesinde okuryazarlık, Ahilik kuralları ve din eğitimi içeren kurslar da verilirdi."*

Ahi'ler, şehir sayılabilecek yerlerde halkla iç içe ve doğrudan onlara neredeyse her konuda sosyal hizmetler sunan oluşumlardı. O kadar ki *"Selçuklu devlet otoritesinin zayıfladığı bir dönemde ahîler, şehirlerin siyasî, idarî, iktisadî, askerî yapısını koruyan ve emniyeti sağlayan yegâne kuruluşlar haline gelmiştir"* (Akgündüz, 2014). Yoksul çocuklar özellikle yetimler doğrudan onların ilgi alanlarına giriyorlardı. Bu sebeple onlar bir nevi, halkın sosyal yaşamını düzenleyen ve denetleyen bir olgu veya sosyal kurumlardı (Dimez, 2015). Bunu, loncaların klasik Osmanlı döneminde temel sosyal hizmet şekillerinden biri olduğunu söyleyen Sen, Aksular ve Samur (2009), *"bu yapılanmalar, ilk sivil toplum örgütleri olarak Osmanlı'da faaliyetlerde bulunmuşlardır"* diyen Bakılcı (2019) ve yine loncaları, *"sivil toplum kuruluşlarının (NGO) ataları"* olarak tanımlayan Cohen de (2001) teyit eder.

Loncalarla ve özellikle ahilikle ilgili çocuk esirgeme hizmetleri bağlamındaki okumalar gösteriyor ki bu kurumlar, ilgili uygulamalarında çocuğa hizmeti, (a) okul çağına geldiğinde bir mesleğe yönelik olarak, (b) babası veya velisinin de bulunmak zorunda olduğu bir aile sıcaklığı ortamında, (c) bugün biçimsel olarak tanımlayabileceğimiz mesleki diğer eğitim konuları ile birlikte, yine bugün informel olarak tanımlayabileceğimiz hayat ve toplum eğitimi ile birlikte bütüncül bir yaklaşımla ve (d) "hayat boyu eğitim" süreci şeklinde sunmuşlar. Bu özelliklerle beraber, fakir ve yetim çocukların hedef alınması, ahilik uygulamasını, sıradan ve ekonomik bir çıraklık enstitüsü olmanın ötesine, bir sosyal hizmet kurumu olmaya taşır ve onu kapsamlı bir çocuk esirgeme kurumu yapar.

Onların, değişen dünyada endüstrileşmeye ve endüstrileşme bağlamında da para-sermaye tekelleşmesine ayak uyduramamaları bir yana, Yıldırım'a göre (2008), Osmanlı'nın on yedinci yüzyıldan itibaren loncaların statülerini azaltan yapısal değişikliklere gitmesi ve loncaların arka planını oluşturan vakıflara el koymaya başlaması da loncaları zayıflatan ve sonunda bitiren etkenler arasındadır.

Ahiliğin kendini bir düşünce biçimi, hayat tarzı ve kültürel normlar şeklinde sosyal bir kurum olarak sergilemesi sebebiyledir ki teşkilat yapıları zayıflamasına rağmen toplumda sosyo-kültürel olarak devam ettiler, bir ara Mithat Paşa'nın Islahhaneleri şeklinde tekrar karşımıza çıktılar ve sonrasında da darüleytamların çalışma biçimlerini etkilediler. Erol'a göre (2019), din, ahlak ve gelenek üzerine inşa edilmiş olduğu için ahilik, günümüz Türkiye'sinde hala devam eden bir uygulamadır. Herhalde bunu yukarıda da ifade edilen sosyo-kültürel bir bağlamda söylüyor olsa gerek.

Köle Çocuklar, Osmanlıda Kölecilik Faaliyetleri, "Arap Köle Ticareti"

Çocuk esirgeme konusunu çalışırken, köle ticaretinin konusu ve malzemesi olan çocuklardan ve ilgili sosyal kurumlardan bahsedilmesi gerekmektedir. Osmanlıların, doğrudan veya dolaylı köleleştirme sürecinin içinde olmuş olması, konuyu Türkiye çocuk esirgemesinin tarihçesine taşımaktadır. Üstelik köleleştirme sürecinde özellikle çocuklar hedef alınmıştır ki bu tezin perspektifi de bunu zaten bir çocuğu esirgememe uygulaması kabul etmektedir.
Süreç, Müslümanların kontrolündeki bölgelerde cereyan ettiği ve alanda daha çok Arap asıllı Müslümanlar faal olduğu için "Arap Köle Ticareti" olarak bilinen bu faaliyetlerin iki türü var. Afrika'nın daha çok güneyinden ve batıya doğru iç bölgelerinden toplanan insanlar,

kuzeye Fas veya Mısır'a götürüldüğünde, literatürde "Sahara Köle Ticareti", doğusundan toplanarak Kızıldeniz tarafına götürüldüklerinde ise "Kızıldeniz Köle Ticareti" olarak geçer.

Avrupalıların 1500-1850 tarihleri arası 350 yıllık bir zaman diliminde köleleştirdiği, deniz yoluyla kıtanın Batısından çıkarıp Amerikalara götürdüğü 12.5 milyon Afrikalının kayıtları şaşırtıcı derecede düzenle tutulmuşken, Müslümanların kontrolü altındaki bölgelerde cereyan eden sözde "zenci" köle ticareti ile ilgili hemen hiçbir kayıt ve istatistik yok. Osmanlı istatistikleri ise kısmen mevcut, daha çoğu depolarda tasnif bile edilmeden beklemektedir (Toledano, 1982). Çok sınırlı verilerle, 650-1850 arası 1200 yıllık süreçte köleleştirilen insanların ne kadar olduğuna dair ulaşılan tahminler, 4.5 milyonla (Toledano, 1982) on sekiz milyon (Lovejoy, 2011; World Heritage Encyclopedia, 2020) arasındadır.

İşin esasında, "Arap Köle Ticareti", ne yapanlar açısından sadece Araplarla sınırlı ne de köleleştirilenler açısından Afrikalılarla. Osmanlı'nın da çok aktif olduğu köle ticaretinin kaynakları Balkanlardan Kafkaslara, özellikle Çerkez ve Gürcülere kadar uzanır. Oran olarak az olmuş olsa da Balkanlar, sadece Enderun ve Harem için değil, Arap toplumları için de bir köle kaynağı teşkil ederdi (Hunwick, 2003; Hunwick, 2005; Lovejoy, 2011; Pavlu, 2018; Toledano, 1982; Toledano, 1998; Toledano, 2007). .

Afrika kökenli siyahların Osmanlı bölgelerinde ticaretini yapmak, 1857'de muğlak bir dille yasaklandı ama kısmen devam etmesine göz yumuldu; sonrasında 1889'da kesin bir dille tekrarlandı; 1908'de beyaz köle ticareti de yasaklandı (Erdem, 1996; Toledano, 1982; Toledano 1998); Tanzimat sonrası köleliğe karşı çok fermanlar ve yasaklamalar getirildiği için ortada pek kölelik olgusu kalmadı ve bu sebeple Cumhuriyetin ilk yıllarında kölelikle ilgili yasal bir düzenleme olmadı; Türkiye Cumhuriyeti, 1926 tarihli, "Milletler Cemiyeti Köleliğin Önlenmesi Anlaşması"nı 1933'de onaylayarak köleliği resmi olarak yasakladı. Muhtaç çocukları, onları ev ve tarla işlerinde çalıştırmak hem de aile üyeleriyle evlendirmek için uygulanan "evlatlık" kurumu da giderek zayıfladı ve sonunda, 1964'de çıkan ve köleliği yasaklayan başka bir kanun kapsamında tamamen yasaklandı (Özbay, 1999).

Çocuk esirgeme ile ilgili bir tezde, köle konusu, köle ticareti ve istatistikleri niye mevcut? *Öncelikle belirtmek gerekirse, köle ve kölelik bilgileri, ABD'nin ekonomik, politik, sosyal, siyasi ve akademik her alanıyla ilişkilendirilen bir konu, her ortamda, her zaman, konuşulur, yazılır ve çizilir. Nitekim ABD, kültürler arası karşılaştırma bağlamında bu teze girince, Türkiye ile ilgili bazı kölelik bilgilerinin de teze girmesi uygun görülmüştür.

*Daha önce de ifade edildiği gibi, araştırmacının perspektifine göre, çocuk esirgeme hizmetlerine konu olabilecek her türlü sosyal veya hukuki kurumla beraber, "çocuğu esirgemeyen" kurumların da çocuk esirgeme tarihçesine girmesi gerekiyor. Kölelik konusunun bu teze girmesinin sebebi de Türkiye toplumunun tarihçesinde mevcut çocuğu esirgememe faaliyetleridir. Hunwick (2003), Hunwick (2005), Toledano (1982), Toledano (1998), Toledano (2007), konuyla ilgili verdikleri detaylardan bazıları:

>Müslümanların gözdesi kızlarla beraber bayan köleler veya çocuklardır. Bayanlar, haremlerde vazife yaparken, erkek çocuklar önceleri hizmetçi, büyüyünce de özel muhafız veya muhafız-hizmetçi olarak görev yaparlar.

> Hemen bütün İslam dünyasında ama özellikle Osmanlı'da, "yedi ila on yıl hizmetten sonra azat kuralına karşın (kanun değil, sadece tavsiye), serbest bırakılsalar bile, birçok kölenin ekonomik ve sosyal sebeplerle yaşamı boyunca "gel git"lerin olması ve köle statüsünü devam ettirmesi de yaygın.

>Osmanlı topraklarında, yılda 10.000 civarında, alınıp satılan kölelerin çoğunluğu hane içinde hizmetçi olarak kullanılan kız çocuklarıydı.

Yetimhaneler / Darüleytamlar (Yetimler Yurdu),

Bu tezin yazarı, genel bir prensip olarak yetimhaneleri, çocukları aile ortamında tutmakta başarısız kalmanın bir tezahürü olarak görür. Muhtaç, fakir ve yetimlerle ilgili öğretiler, çok daha başka toplumsal faktörlerin de etkisiyle, bireysel ve küçük gayretler olmaktan çıkınca, toplumda yetimhane uygulamaları şeklinde bir karşılık bulur. Mesela, on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, sürekli savaşla ve toplu göçler sebebiyle, özellikle yüzyılın ikinci yarısında, yetim ve fakir, korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaçları, artık kadim uygulamalardaki bireysel ve küçük gayretlerle ve hatta vakıflarla karşılanamayacak boyutlara erişmişti. Birinci dünya savaşından önce tahmini rakamlarla yetimlerin sayısı 100 bin civarındaydı (As, 2020; Salim, 2011) ve eytamhane fikri böyle bir ihtiyaçla ortaya çıktı. Türk kültüründe kadim anlayış ve uygulama, muhtaç çocukları aile ortamına yönlendirmektir. Yetimhane istatistiklerinden doğan kanaat odur ki bakıma muhtaç çocukların büyük bir çoğunluğu ailelere yönlendirildi (Karatay, 2007; Özbay, 1999). 100 bin yetim arasından sokakta kalanlar da oldu ama %80'e yakın bir bölümüne sivil kesim sahip çıktı. Başka sebeplerle beraber, ailelere yerleştirilemeyen çocukların bir arada eğitilmesi daha uygun görülünce, merkezi idare, yerel otoriteler ve hatta özel teşebbüs, yetim, fakir ve bakıma muhtaç çocuklar

için toplu bakım ve gözetim yerleri oluşturmaya başladılar (Koç, 2007; Salim, 2011). Osmanlı'nın son zamanlarındaki devlet ve saray merkezli yoğun sosyal hizmet ve çocuk esirgeme faaliyetleri, yani çocuk esirgeme konusuna devletin el atması sonucunda ortaya çıkan eytamhanelere ancak yirmi bin çocuk yerleştirilebildi (As, 2020; Salim, 2011).

Sonradan da dokunulacağı şekilde yine Türk toplumunun Ahilik'ten beri gelen kadim kültürü etkisiyle olsa gerek, yetimhaneler çocukların depolandığı yerler olarak değil, meslek kazanmalarına ve topluma üretken bireyler olarak katılmalarına yardım edilen ve iyi yurttaşlar olarak yetişmelerinin hedeflendiği yatılı okullar olarak ve doğrudan Eğitim bakanlığı bünyesinde planlandı. Bu da bu bölümün giriş cümlesinde zikredilen "çocukları aile ortamında tutmaktaki" başarısızlığı bir nebze olsun hafifletebiliyor. Bunda, mevcut eğitim sisteminin yaygın ve etkin olmaması, çocukların eğitim imkânı için bir arada tutulmasını da gerektirmiş olabilir. Ama yine de Canan (1991) yetimhaneleri "içtimaî açıdan bir tedenninin (gerilemenin ve seviyeyi düşürmenin) göstergesi" olarak tanımlar ve şöyle teklif eder, *"himayeye muhtaç çocuklar, müstakil çocuk müesseselerinde değil, aileler içerisinde himaye edilecektir. Öyle ise devlet, kimsesiz çocuklara, hasbî olarak bakan aile çıkmadığı takdirde, ücretle bakan aileler bulacaktır"*.

Çocuk esirgeme hizmetleri tarihçesi veren hemen bütün kaynaklar, mesela, McGowan, 2005; Miller, 2012; Myers, 2006; Özcan, 2006; Ünal, 2012), yetimhaneleri, bugünkü modern çocuk esirgeme hizmetlerinin çekirdeğini oluşturmuş olarak görürler. En azından ABD örneğinde, yetimhanelerin uygulamadan kalkması ile bugünkü çocuk esirgeme hizmetlerinin teşkilatlanması geçişli bir süreç arz eder (Crenson, 1998). Hakikaten de yetimhanelerin daha 1960'lardan önce başlayan bir süreçle, ABD'de, hızlı bir şekilde ortadan kaybolmaya başlamasının ardından, ABD federal hükûmeti 1967'de, alternatif uygulamalara zaten geçmiş bulunan eyaletlere, "koruyucu aile" programlarını zorunlu kılan bir kanun çıkardı (The Social Security Ammendense, 1967; Murray & Gesiriech, 2004).

Avrupa ile mukayese edildiğinde, Osmanlı'da, sosyal hizmetlere ve çocuk esirgemeye devlet, ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında müdahil olurken, ABD'de (Boston, Massachusetts) daha 1622'de resmi otoritelerce açılan yatılı bir fakir evi vardı.

Islahhâneler

Çelik'e (2020) göre, 1864'de çıkan İdare-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnâmesi, valiliklere, hastane, ıslahhane vb. kamu yararını gözeten binaların yapım, onarım ve idaresi görevlerini

de yükledi. Öyle anlaşılıyor ki zamanın Tuna valisi Mithat Paşa, yeni idari nizamnamenin ona yüklediği görevi değişik bir proje ile yerine getirdi. İlk uygulaması, bizzat kendisinin Niş'te, Maksudyan'a (2012) göre 1861'de, Öztürk'e (1999) göre 1863'te açtığı "Islahhane" oldu. Muhtaç, kimsesiz, problemli veya suçlu çocukların korunup kollanmalarına yönelik başlayan ve ilk iki yılda sayıları on beşe ulaşan (Maksudyan, 2012) Islahhane sistemi:

(a) Hem kuruluşu ve yapısı hem de bu tezin ilgisi açısından, bir çocuk esirgeme kurumuydu ve Eytamhane'ye (dar-ül eytama), bir basamak teşkil ediyordu.
(b) Adeta ahilik ruhunu tekrar ortaya çıkarıyor, yetim veya bakıma muhtaç çocuklar için sadece bir bakımhane değil, âdâb, ahlâk, milliyetperverlik tahsiliyle beraber (Yazıcı, 2007b), sanat ve meslek de öğreterek çocukları hayata hazırlarken, bir yatılı meslek okulu formatıyla da adeta ahilik kültürünü de modernize ediyordu.
(c) Temel bilgileri, bir sanat veya mesleği, değerleri, hayata ve topluma iyi yurttaşlar olarak hazır olmayı, bunların hepsini beraberce kazandırmaya çalışarak hem eğitime hem de bu tez açısından daha önemli olarak, çocuk esirgeme hizmetlerine, ahilik uygulamalarında olduğu gibi, bütüncül bir bakış açısı getiriyordu.
(d) Bu arada, kimsesiz, uyumsuz, suçlu çocukları ve hatta bazı okullarda özürlü çocukları da okula kabul ederek, bu sefer de bir kaynaştırma (inclusion) örneği sergiliyordu. Enteresandır ki "kaynaştırma" Avrupa'da, Islahhanelerden 100 yıl sonra, 1960'larda tartışmaya açıldı ve ancak ABD'nin öncülük etmesiyle 1970'lerde başlamak üzere yaygınlaştı (Yazıcıoğlu, 2018).
(e) Uyumsuz ve suçlu çocukların okullara kabulü ile de bir rehabilitasyon merkezi fonksiyonu icra ediyordu.
(f) Çocuk esirgeme açısından bugünün standartlarına uygun olarak çok büyük bir boşluğu dolduruyordu. Üstelik yüzyılın sonuna gelindiğinde, Sofya'dan Edirne'ye, Bursa'dan İzmir'e, Kastamonu'dan Halep'e kadar otuz küsur yıl gibi kısa bir zaman diliminde otuzdan daha fazla yerde muhtaç çocukları korumaya alarak çok büyük bir başarıya da imza atıyordu (Maksudyan, 2011; Öztürk, 1999; Yazıcı, 2007a).
(g) Daha ileriki yıllarda hizmete giren, daha modern ve daha kapsamlı sanayi mekteplerine ve sanat okullarına da bir geçiş teşkil ediyordu (Yazıcı, 2007a).

Dini bir ayrım yapılmadan, on üç yaş ve altı yetim, öksüz ve fakir çocukların öğrenci olarak kabul edildikleri ıslahhanelerde, temel eğitimle dericilik, demircilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık, iplikçilik, matbaacılık, demiryolculuk, kondüktörlük ve hatta modern çiftçilik gibi meslekler de öğretilirdi; öncesinde, okullar tamamen muhtaç erkek çocukların korunup

kollanmalarına yönelikken, birkaç yıl sonra bakıma muhtaç kız çocuklar için de 1868'de Rusçuk'ta bir ıslahhane açıldı ve zamanın anlayışına göre kız öğrencilere de meslek olarak, dikiş, nakış ve piyano çalma öğretildi (Öztürk, 1999; Yazıcı, 2007a). Islahhanelerde, bölge halklarının çocukları, kendi dillerini okuyup yazmayı öğrendikleri gibi, din derslerini de kendi dinlerindeki öğretmenlerden öğrenirlerdi (Yazıcı, 2007a). Özellikle bu nokta, çocuğu ve çocuğun menfaatini merkeze alan çocuk esirgeme anlayışının Osmanlılarda dünyanın diğer bölgelerine göre çok daha erken olgunlaştığı anlamına gelir.

Bu arada bu tezin yazarını, Islahhanelerle Ahilik arasında bir ilişki kurup Mithat Paşanın ahiliği modernize ettiği ve onu zamana uyarladığı görüşünü dayandırdığı bazı gözlemler ve olgular da vardır: mesela, ağırlıklı olarak yurttaşlık ve meslek eğitimini beraberce sunmak ve ekonomik atılıma zemin hazırlamak; muhtaç çocukların sokaklarda kalmalarını önlemekle, yaşam merkezlerinde istikrar ve sükûneti sağlamak; bu bağlamda da toplum güvenliği, şehrin veya kasabanın görüntüsünü ve sosyal yapısını değiştirmek vb. fonksiyonlar. Yeteri kadar incelendiğinde görülür ki Ahilik, fonksiyonel olduğu dönemlerde ekonominin can damarı idi. Selçuklu ve Osmanlı zamanlarında kentsel dönüşüm, Ahilik ve loncalar gibi sosyal kurumların vakıflar marifetiyle ürettiği imarı bir gelişmeydi. Barış zamanlarında sokakların güvenliği, özellikle Anadolu şehirlerinde, Ahiliğin bir fonksiyonuydu. Eğitimde üretken bireyi vurgulayan Ahiliğin başardığı en önemli katkılardan biri yurttaşlık eğitimi idi. Sosyal hizmetlerle beraber çocuk esirgeme hizmetleri, vakıflar üzerinden ama sonradan loncalar da katılmadan önce, tamamen Ahilerin eliyle yerine getiriliyordu. İşte bu sebeplerledir ki Islahhaneler ahilik ruhu ile ortaya çıkmış ama orada kalmayıp onu günün şartlarına uyarlamış yani onu modernize etmiştir. Üstelik özellikle, çocuk kavramının, ondan önceki bin yıldan beridir ayrı bir inceleme konusu olarak ele alındığı Türk kültüründe ve sonrası Osmanlı toplumunda, Islahhanelerin ahilikle ilişkilendirilmesi, çocuk esirgeme disiplinine daha uygun bir olgudur. Olgudur çünkü yukarıda sayılanlara ilaveten hem Islahhaneler hem de ahilik, okuma yazma, sanat ve meslek öğretmek gibi formel eğitimle, sosyal hayata, toplumsal katılıma ve yurttaşlık sorumluluğuna hazırlayan informel eğitimi bütüncül bir yaklaşımla beraber verirler. Hem de her ikisi de bunu hayat boyu eğitim yaklaşımı ile verir; sadece sanat ve meslek öğretmezler, üretime doğrudan katkıda bulunurlar, döner sermaye geliştirirler, üretici öğrencilere pay çıkarırlar, mezunlarını mesleğe yerleştirir, aralarında bir sosyal ağ kurdurarak hayat boyu öğrenmeye ve öğretmeye teşvik ederler.

Öte yandan, öğrencilerin, eğitimlerini kendi etnik dillerinde aldıkları, din derslerini de kendi dinlerindeki öğretmenlerden öğrendikleri eğitim politikasının, şayet olduysa diğer Batı ülkelerinde, Islahhanelere göre ne kadar önce başladığı veya Avrupa'nın böylesi bir uygulamaya Islahhanelerden ne kadar sonra geçebildiğini araştırmak da konu hakkında güzel bir bilgi verebilir. Bu tez, İngiltere ve ABD'deki uygulamaların, çocuk esirgeme açısından, o dönem için Islahhanelerin çok gerisinde kaldığını bildirmektedir.

Dârüşşafaka

Anne veya babasını kaybetmiş, bakıma muhtaç çocukların eğitimini üstlenen ve günümüz itibari ile misyonunu 1000 öğrenci ile devam ettiren bu kuruluşun arka planında, 1856 Islahat fermanı sonrasında Osmanlı okullarını hem sayı hem de kalite olarak aşan azınlık okulları, onlara olan yoğun rağbet ve azınlık okulu mezunlarının özellikle ticaret ve bankacılık alanlarında önemli mevkilere gelmesi var (Çelik, 2020; Keçeci Kurt, 2012; Yazıcı, 2007b). Azınlıkların din bağlamında ele alındığı, dinin de esas bir ölçüt kabul edildiği Osmanlı'da ileri gelen bürokratlar ve aydınlar, Müslüman çocuklar için de bir fırsat yaratmak adına önce küçük çapta bir faaliyet başlatırlar. Dârüşşafaka'nın (2020) kendi internet sitesine göre, dönemin matematikçisi, asker ve devlet adamı Yusuf Ziya Paşa'nın girişimiyle, Kapalıçarşı'daki esnaf gençleri hedef alan bir çıraklık okulu açılır; Türkiye'de sistematik ilk halk okulu sayılan bu "çırak mektebi"ne gelen öğrencilere her türlü ders aracı bedava sağlanır, ders verenler para almazlar, okul aydınlar arasında popüler olur; sonra diğer devlet erkânının da katılması ve nihayetinde padişah fermanıyla, okul öğrencilerinin eğitimine kaynak sağlamak için 1863'te "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye" derneği kurulur ve "çırak mektebi" 1873'e kadar devam eder.

Her ne kadar bir çıraklık okulu ile işe başlanmış olsa da As'ın (2020) kuruluş belgelerinden aktardığına göre, cemiyet daha ilk yönetmeliğinde, oluşturulacak yatılı bir okula da (Darüşşafaka) yer verir; her türlü barınma ve eğitim masraflarının cemiyetçe karşılanacağı bu okula 10 yaşından küçük 12 yaşından da büyük olmamak kaydı ile babasız kız ve erkek öğrenciler imtihanla kabul edilecektir. Üyeler, düzenli bir okul projesi üzerine yoğunlaşınca, Fransa büyükelçisi Esad Paşa'nın tavsiyesi ile Fransız lise modelinde olmasına karar verilen yeni okul, %12'si devlet kasasından, kalan kısmı da çoğu yüksek devlet erkânı hayırseverler tarafından karşılanarak (Ayhan & Maviş, 1994), Dârüşşafakati'l-İslâmiyye adıyla, yetimlerin korunup kollanmasını üstlenen, parasız, yatılı ve özel statülü elit bir okul olarak 1868'de eğitim ve öğretime başlar. Büyükelçi Esad Paşa tarafından Paris'ten getirilen ve

dernek üyeleri tarafından tercüme edilen kitaplar, Dârüşşafaka'da ders kitapları olarak okutulur (As, 2020). Hatta bu kitapları başka okulların da programlarına almasıyla, satışlarından Dârüşşafaka'ya gelir temin edilir. Okul, halk okulu olarak kalmaya devam eder; eğitim, 1903'te değiştirilinceye kadar tamamen gönüllü öğretmenlerle yürütülür; okulun programı, emsallerinden çok üstün kabul edildiği ve özellikle son iki senesi üniversite seviyesinde bulunduğu için, 1873'teki ilkleriyle beraber, 1884'e kadar Dârüşşafaka'yı bitirenler, yüksekokul mezunu sayılır (Darüşşafaka, 2020).

Okul, açıldıktan birkaç yıl sonra elektrik dersi ilave edilir, 1850'lerde Kırım savaşı sırasında telgraf sistemi ile tanışan Osmanlı'da, bu konuda hızla gelişen ihtiyaca binaen telgrafçılık da eğitim programına dâhil edilir. Yazıcı'dan aktaran As, 2020) bize, o dönemdeki yurt içi ve yurt dışı her türlü telgraf haberleşmesinin Fransızca olarak yapıldığını, bu sebeple de Fransızca eğitimi veren Dârüşşafaka mezunlarının Telgraf Nezareti'nde işe alındığını ve hatta her sene bunlardan ikisinin Paris'teki Telgraf Mektebi'ne ihtisas için gönderildiğini haber verir. Bu da aynı yıllarda İngiltere'den yurt dışına gönderilen bakıma muhtaç çocukların nasıl ve niçin gönderildiğine benzemez bir şekilde, Dârüşşafaka'nın bakıma muhtaç çocuklarının, eğitim için hem de o devrin şartlarında Paris'e gönderildiği olarak tercüme edilir. Hatırlanacağı üzere yurt dışına gönderme faaliyeti sadece Dârüşşafaka'ya has bir uygulama değildi. Islahhanelerde, eytam hanelerde, Himaye-i Etfal'ın misafirhanesi ve ziraat mektebinde kalan bakıma muhtaç çocukların başka şehirlere veya yurtdışına eğitim için gönderilebilmeleri konuşulan ve uygulanan bir alternatifti. Dârüşşafaka bunu günümüzde, Kültürlerarası Öğrenci Değişim Programı altında hala yapıyor.

Cumhuriyet'in ilanından sonra öğretmen ihtiyacına cevap vermek için de Dârüşşafaka, öğretmen yetiştiren bir okul işlevi üstlenir; 1955'te de başka bir ihtiyaca cevaben İngilizce eğitime geçer; önceleri sadece babasını kaybetmiş çocukları kabul ederken, 2012'den itibaren annesini kaybetmiş çocukları da kabul eder; son yıllarda yapılan bir tüzük değişikliği ile kapılarını Müslüman olmayan öğrencilere de açar; kız ve erkek bütün öğrencilerine liseyi bitirinceye kadar tam burslu, yatılı eğitim imkânı verir (Darüşşafaka, 2020).

Dârüşşafaka ile ilgili enteresan birkaç bilgiden biri, cemiyet kurucularının en başından itibaren, vakıf zihniyetiyle, faaliyetleri için gelir getirecek projelere yönelmeleri hem kendi öğrencilerinin kullanmaları hem de gelir elde etmek için kitaplar yazarlar veya tercüme ederler, başka okullar da bu kitapları benimseyince okula devamlı bir gelir kaynağı çıkar,

yazdıkları arasında özellikle cemiyetin adıyla tanınan "*Elifbâ"*, hesap kitabı, sözlük ve ilmihal büyük ilgi görür ve birçok defa basılır (Ayhan & Maviş, 1994).

Bir başka bilgi, cemiyetin ilk kurucuları hem hükûmet erkânı ile iyi ilişkiler içinde olma ve gerekirse okulun hamiliğini de üstlenebilmeleri için Sadrazam derneğin başkanı kabul edilir hem de Cumhuriyet'in ilânından sonra dernek başkanlığı başbakana devredilmiş olarak hala devam eder (Ayhan & Maviş, 1994).

Okulun büyük bağışçılarından birisi, Atatürk'ün annesi, Zübeyde Hanım'dır. Bağışına iliştirdiği iki vasiyetten biri, öğrenciler için mevsim meyvelerinin devamlı olarak hazır tutulmasıdır ki Dârüşşafaka bu doğrultuda, öğrenciler için okul koridorlarında sürekli meyve sepeti bulundurur; diğer vasiyet de yıllık Kur'an hatmi yaptırılması ve mevlit okutturulmasıdır ki Dârüşşafaka bu geleneği de her yıl Kadir gecesinde İstanbul Erenköy Galippaşa, Ankara Maltepe ve İzmir Alsancak Hocazade Camilerinde Kur'an-ı Kerim Hatmi ve Mevlit okutturup, duasını da yaptırarak yerine getirir (Darüşşafaka, 2020).

Dârüşşafaka'yı çocuk esirgeme hizmetleri açısından önemli kılan en derin boyutu, yetimlerle neredeyse hayat boyu ilişkide kalmasıdır. Bu konuda üç-dört nokta gayet manidardır.

(a) Okul daha düşünce safhasında iken, zaten babasız ve bazen annesiz bile olan yetimlerin mezuniyet sonrası da düşünülür ve tartışılır. Eğitimleri sonrası, yurttan ayrılmak durumunda kalan mezunların hepsinin, ama özellikle kızların, gidecekleri akrabaları varsa oralara teslim edilmeleri, isterlerse evlenmelerine yardım edilmesi veya bir işe yerleştirilmeleri daha en başından kuruluş yönetmeliğine girer (As, 2020). Kızların aynı kampüste mi yoksa başka bir bölge de mi okula devem edecekleri bile tartışılmasına rağmen, maddi sebeplerle kızların kabulü devamlı ertelenir ve bu ancak 1971'de gerçekleşir (Darüşşafaka, 2020).

(b) Öğrencilerin sınıfta kalmaları, okulla ilişkilerinin kesilmesi durumunda yetim çocukların sahipsiz kalacakları, onların nasıl korunup kollanacağı tartışılır; çözüm olarak, akademik eğilimi yüksek olmayan öğrencilerin sanayiye yönlendirilmesi, bakımlarının da oralarda yapılması ve meslek sahibi olmalarının sağlanması karara bağlanır (As, 2020; Darüşşafaka, 2020).

(c) Dârüşşafaka, öğrencilerini mezuniyet sonrası işe yerleştirme konusunda hassas ve aktif davranır. Bu perspektif hala devam etmektedir ve çocuk esirgeme kurumuna geçtiği şekliyle de kanuna bağlanmıştır. Türkiye'de çocuk esirgeme hizmetleri

çerçevesinde, 18 yaşını korunma altında bitiren çocuklara sosyal kurumlarda devlet memurluğu kontenjanı ayrılır ve bakıma muhtaç çocuklar için boş tutulur.

(d) Dârüşşafaka, öğrencilerini mezuniyetlerinden sonra da yalnız bırakmaz, üniversiteye devam ettikleri sürece de burs vermeye devam eder (Darüşşafaka, 2020).

On Dokuzuncu Yüzyıl Bazı Osmanlı Son Dönem Çocuk Esirgeme Kurumları

Çocuk esirgeme fonksiyonları açısından öne çıkan bazı kurumlar şunlardır:

- *Darülaceze*

Günümüz itibari hala faal olan, kuruluş amacına uygun olarak bakıma muhtaç çocuk ve yetişkinlere hizmete devam eden bu kurumun varlık sebebini kaynaklar genellikle, 19'uncu yüzyılın sonralarına doğru Balkanlardan ve Kırımdan gelen büyük göç dalgası sonucu, çoğu kadın ve çocuk, yoksul, yaşlı ve özürlülerin, çoğalan bir şekilde sokaklarda dilenir duruma düşmelerini gösterirler. Darülaceze, sokak çocuklarına temel ve mesleki eğitim kazandırmak, yaşlı ve özürlülerle beraber hepsine barınacakları birer mekân sağlamak ve büyüklere iş imkânı vermek gayesiyle, 18 civarında binadan oluşan bu yaşam kompleksi 1896'da hizmete girdi (Yıldırım, 1996).

Darülaceze kampüsünde, yetim ve kimsesiz çocuklar için bir yurt, onlar için ilkokul, içinde süt bebekleri için bir bakımhane, 0-4 yaş grubu için ayrı bir bölüm, kadınlar ve erkekler için ayrı kalma yerleri, yaşlılar için huzur evi, hastane, çamaşırhane, hamam, küçük ibadet yerleri (cami, kilise ve havra), fırın, hizmet binaları, genellikle el sanatları ile ilgili imalathane, inek ahırı vb. müştemilat vardı. Sokaklarda kalmış kadınlar, çocuklar ve hatta cami ve kilise kapılarına bırakılmış bebekler Darülaceze'ye getirilirdi. Kampüs aslında, adı üzerinde çalışmaktan aciz olanlar için kurulmuş olsa da, sakinleri arasında gücü olanlar imalathanede çalışabilirken çocuklar da orada sanat öğrenebilirlerdi; böylece çocuklar yeteri kadar büyüdüğünde yetişkinler hayatına, eğitim almış ve bir de sanat sahibi olmuş olarak katılırlardı (As, 2020; Canan, 1991; Çelik, 2020; Salim, 2011; Şenocak, 2010; Yıldırım, 1996). Planda, çeşitli sebeplerle hayata geçirilemeyen dilsiz ve körler için bir okul da vardı (As, 2020). Kampüsün en kenarına, yerleşkelerden 50 metre kadar uzağa konumlandırılan ahır ineklerinin sebebi, günlük süt ihtiyacı idi. Yıldırım (1996), daha detaylı bir bilgi verir: Ahır ineklerinden maksat, bebek ve çocukların taze süt ihtiyacı idi. Kampüsün 0-4 yaş grubu

bölümünde, 1903 itibariyle, 33 bakıma muhtaç çocuk vardı. Aralarındaki 17 süt bebeğinin bakımı, azami sağlık koşullarında uzman dadılar tarafından yapılırdı.

Kurumun varlık sebepleri arasında iki nokta daha vardır. (i) İstanbul'a sağlık sebepleri ile gelmiş kimsesizlerin ve fakirlerin, hastaneden sonraki nekahet dönemlerinde kalabilecekleri veya iş aramak için gelenlerin de iş bulana kadar geçici olarak barınabilecekleri "tabhane" ve "gurabahane" gibi kurumların amaçlarına uygun hareket etmemeleri (Yıldırım, 1996). Dönemin şartları ve özellikle göç dalgası göz önünde tutulduğunda, tabhane ve gurabahane gibi kurumların yozlaşmış olmaktan ziyade çok yetersiz kalmış olabilirler. (ii) On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sında manidar sayıda bebeğin sokağa terk edilmesini o zamanki savaşlar ve mevcut göçler açıklamaya yetmez. Konunun anlaşılmasına yardım edecek daha açıklayıcı bir bilgi belki de şudur: Osmanlı'nın başkentinde "fuhuşun yaygınlaştığı, sokaklara, cami ve kilise kapılarına terk edilen gayri meşru çocukların çoğaldığı" haberleri, daha on yedinci yüzyılın başlarından itibaren mevcuttur (Yıldırım, 1996).

- *Hamidiye Etfal Hastanesi*

Osmanlı'nın ilk çocuk hastanesi, özellikle çocukları bulaşıcı hastalıklara karşı koruma ihtiyacından hareketle, bir saray projesi olarak doğdu. İlk hedeflenen yaş grubu, 16 yaş altı çocuklardı. Belki de çocuklara daha doğmadan hizmet etmeye başlamak adına, hastanenin kadın hastalıkları kliniği ve doğumhanesi de vardı ve bu sebeple kadın hastalar yaş sınırı olmadan kabul edilirdi. Yıldırım (2010), mimarisinin, Berlin Kraliyet hastanesinin planlarının kullanılarak geliştirildiğini, temelinin Haziran 1898'de atıldığını, bir yıl içinde tamamlandığını, Haziran 1899'da tam teşekküllü bir hastane olarak açıldığında on binada faaliyet gösterdiğini ve röntgen makineleri de dâhil olmak üzere, o gün için mümkün olan her türlü teknolojinin de hastaneye getirildiğini bildirir. Bu arada, Fikriyat'tan da (2018) hastanenin, nöbetçi hekim odasını merkez alan bir telgraf sistemi ile donanımlı olduğunu, böylece acil bir durumun anında nöbetçi hekime bildirilebildiğini, nöbetçi hekimin de bulunduğu odadan, bütün bölümlerin durumlarını sorup kontrol edebildiği öğrenilmektedir.

Günümüzde halen Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi olarak hizmet vermeye devam eden bu kuruluşu, daha hizmete sunulduğu ilk yıllarda, 1902'de ziyarete gelen ekipteki ABD'li Doktor Nicholas Senn'in, hastane hakkında verdiği bilgiler arasında şunlar da vardır: *"...hiçbir hastadan para alınmamaktadır. Yaşı 1 ile 12 arasında olan çocuklar en sık başvuran hasta grubudur"* (aktaran Yıldırım, 2010).

- *Dulhane*

Bu kuruluşlara burada yer verilmesinin sebebi, çocukları, onların bakım ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde, varsa, anneleri ile birlikte bakıma almaları, aile bütünlüğünün devamı için azami gayret göstermeleri, geçici bir ikamet olmasına rağmen çocuklar için hemen bir okul kurmayı ihmal etmemeleridir. Aynı dönemde, "yoksul evleri" şeklinde hizmet veren ABD'deki emsalleri, çocukları anneleri ile beraber tutma konusunda çok titiz davranmazlar, fakir çocukları, ailelerinden ayırıp bakımları için yetimhanelere götürürler, hatta başka ailelere de verebilirlerdi. Osmanlı'nın "Dulhane" uygulaması bu açıdan da ayrıca manidardır. Eski adıyla "Eramilhane", daha sonraki yaygın adıyla Dulhane ihtiyacı daha çok, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru şahit olunan göçlerle birlikte ortaya çıkar. Göçle gelenlerin İstanbul'daki iskân ihtiyacı çok hızlı geliştiği için, imkânların zaten kısıtlı olduğu o dönemde devlet olaya el atmak zorunda kalır ve kullanılmayan kamu binalarını göçmenlerin iskânı için kullanır (Bay, 2017; Yıldırım, 1996).

Bursa'daki Dulhane ise bir özel teşebbüs veya hayırsever girişimidir. İnegöllüzâde Hacı Safvet Bey adlı şahıs, sahip olduğu bir binayı, kurulan bir vakıf marifetiyle, şehit eşleri öncelikli olarak kimsesiz dul kadınların barınması için "Dulhane" olarak bağışlar (Kuter, 2020). Kuter'in haberine göre, bina 1999 yılı itibari ile Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne devredilir ve Kadın Aile Eğitim Merkezi olarak tekrar hizmete açılır.

Öztürk'ün (1991) açıklamasıyla, 1915 Ramazan'ında, Dulhane olarak hizmete girdiğinde, binada 34 yatak odası, banyo ve tuvalet müştemilatı, mutfak, fırın, faal dokuma tezgâhları ile dolu büyükçe bir salon, bitişiğinde sebze ve meyve bahçesi, altında ve etrafında kira getiren dükkânlar mevcuttur; dükkân gelirleri ve dokuma işletmesi dulhaneye döner sermaye oluştururdu; Dulhane sakinlerinin yakınlardaki hastane ve fabrikalarda çalışabilmelerine aracı olunurdu; vakıf talimatnamesi, muhtaç durumda kalan dul kadınların çocuklarıyla beraber barındırılmaları ile ilgili orijinal hükümler taşırdı.

Dulhaneleri, bugünkü kadın konuk evleri ile beraber çalışan Erkan (2001), *"belirgin anlayış farklılıklarına rağmen, Dullarevi bugünkü konuk evlerinin temeli, çekirdeği ve önemli bir başlangıcı sayılabilir"* derken kullandığı kriterlerden biri de annelerin bu kurumlarda çocukları ile beraber kalabilmeleridir.

ÇHGM: Günümüz Türkiye Çocuk Esirgemesini Temsil ve İcra Eden Kuruluş Himaye-i Etfal Cemiyeti/ Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) – İstanbul – 1917

Kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların barındırılmasına, yerleştirilmesine, eğitim almasına ve meslek edinmesine yönelik çocuk esirgeme kurumsallaşması, izin ve destek almak suretiyle devletle koordineli bir şekilde, Osmanlı'nın son döneminde başladı. Türkiye çocuk esirgemesinin tarihsel gelişiminde ve faaliyetler zincirinde öne çıkan bazı kilometre taşları:

1908: Himaye-i Etfal Cemiyeti - Kırklareli

Osmanlı yirminci yüzyıla girdiğinde, yukarıdaki sayfalarda sıralanan bütün girişimlere ve kuruluşlara rağmen, bakıma muhtaç çocuklar sorunu hala çok büyük bir önem arz ediyordu. Vatandaşlar, özel kuruluşlar, küçük çapta da olsa mahalli de kalsa, çözüm üretmeye devam ettiler. Bu çerçevede, mesela, herhangi bir kayıt ve belge bulunamamasına rağmen (Çelik, 2020), birçok literatüre yaygın kanaate ve ÇHGM'nin bizzat kendi internet sitesine göre 1908'de, (bugünkü adı Kırklareli olan) Kırkkilise'de bir grup vatandaş, bakıma muhtaç çocuklara hizmet edebilmek için "Himaye-i Etfal Cemiyeti"ni kurdu (ÇHGM, 2020b; Deniz, 2019). Bu bilgiyi doğru olarak kabul ederek ilerlersek, Balkan savaşları çerçevesinde Bulgar Ordusunun 2012'de Kırklareli'ni ele geçirip de 2013'de geri çekildiği dönem zarfında cemiyetin çalışmaları akamete uğramış olmalıdır. Faaliyetleri mahalli olmuş olsa bile bu organizasyon ülke çapında belli bir etki yaratmış olmalı ki İstanbul ve Ankara'daki benzer faaliyetlere hem ilham kaynağı oldu hem de isim babalığı yaptı.

1917: Himaye-i Etfal Cemiyeti - İstanbul

Balkan savaşlarının daha fazla göçe sebep olması ve arkasından gelen Birinci Dünya Savaşı, bakıma muhtaç çocuklar sorununu daha da büyüttü. Himaye-i Etfal fikrini benimseyen İstanbul hayırseverleri, mevcut hükûmetin de mütevelli heyeti için gösterdiği adaylar ve manevi desteğiyle, Kırklareli ruhunu orada ama bu sefer ulusal bazda harekete geçirdi; İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti 6 Mart 1917 tarihi itibariyle kuruldu (Çavuşoğlu, 1999). Daha kurulduğu ilk yılda, Saray tarafından kamu yararına çalışan bir cemiyet olarak ilan edildi. Kırklareli (Kırkkilise) Cemiyeti de orada doktor olarak görev yapan Fuad Umay başkanlığında, İstanbul Cemiyetinin ilk şubesi olarak aynı yıl tekrar faaliyete geçti (Çavuşoğlu, 1999; Deniz, 2019). Sonrasında Kırklareli şubesi altında, Babaeski, Mustafa Paşa, Pınarhisar, Vize ve Üsküp'te ek şubeler açıldı (Okay'dan aktaran Deniz, 2019).

İstanbul şubesinin genel merkez kabul edildiği cemiyetin ilk faaliyeti, kimsesiz, bakıma muhtaç çocukları barındırmak için bir mekân hazırlamak oldu. İstanbul Firuzağa'da 100 yataklı olarak açılan ve "çocuk misafirhanesi" olarak nitelendirilen kurum, faal olduğu 1917-1922 zaman diliminde, toplam 2027 çocuk barındırdı (Deniz, 2019). Yazar'ın açıklamalarına göre, okuma-yazma eğitimi de sunulan misafirhanede, çocuklar devamlı tutulmuyor, ailelere evlatlık olarak veriliyor veya bakımları onlar tarafından yapılmak üzere koruyucu aile şeklinde esnaflara çırak olarak gönderiliyordu; ikinci bir misafirhane, "Ziraat Yurdu" projesi olarak açıldı, önemli bir eğitim ve himaye kurumu olarak 1931'e kadar faal olan Ziraat Yurdu'nda, belli kriterlere göre seçilen çocuklara, tatbikatlı tarım ve hayvancılık eğitimi verildi; tasarlanan diğer programlar, alternatif eğitim planları, mesela "Ziraat Yurdu" öğrencilerinin bazılarını eğitim amaçlı Macaristan'a gönderme kararı, cemiyet Ankara'da açılan yeni teşkilata yol açmak için faaliyetlerini dondurunca, projeler olarak dosyalarda kaldı; bu arada, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber, azınlıklar kendi bakım evlerini açıp kendi sistemlerini kuruncaya kadar, bütün çocuklar Himaye-i Etfal Cemiyeti mekânlarında misafir edildi. Deniz'in (2019) aktardıklarına göre, yukarıdakilere ilaveten, İstanbul cemiyeti İstanbul'da Şehzadebaşı, Bakırköy ve Üsküdar semtlerinde daha çok anneleri nazar-ı dikkate alarak halk sağlığı klinikleri açtı, gerekli ilaçları da ücretsiz dağıttı. Yıl 1920'ye gelindiğinde Himaye-i Etfal, o sıralarda yeni kurulan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâlet'ine "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı"na bağlandı (Türkeri, 2018).

1921-Cumhuriyet Dönemi: Himaye-i Etfal Cemiyeti - Ankara

Akyol'a göre (aktaran Çavuşoğlu, 1999), Kırklareli veya İstanbul'da çocuk esirgeme hizmetleri için çırpınan hayırseverler, o dönemde hemen kurtuluş savaşı arifesinde veya başlar başlamaz Ankara'ya geçtiler. Bu gelişme sonrasında, 30 Haziran 1921 itibariyle, Himaye-i Etfal Cemiyeti Ankara'da yeni bir teşkilat olarak tekrar kuruldu (Çavuşoğlu, 1999; ÇHGM, 2020a; Deniz, 2019). Bazı yazarlar, İstanbul faaliyetini göz ardı edip, Himaye-i Etfal'i Ankara ile başlatırlar. Hâlbuki konunun detayları farklı bir okuma teklif etmektedir. Şartlar öyle gerektirdiği için Ankara'da ayrı açılan cemiyet aslen Kırklareli'nde başlayıp İstanbul'da ulusal zemine çıkan çocuk esirgeme ruhunun bir devamıdır ve ancak o sayede Ankara cemiyetin genel merkez kabul edilebilmesi mümkün olmuştur. Şöyle ki:

(1) Dr. Adnan Bey, Muhtar Bey ve Emin Bey gibi bazı İstanbul cemiyeti kurucuları, aynı zamanda Ankara cemiyetinin de kurucuları oldu.

(2) Ankara Cemiyeti yönetmeliği, İstanbul cemiyeti yönetmeliğinin hemen hemen aynısı olarak kopyalandı (Çelik, 2020).

(3) Okay'ın (aktaran Hale, 2012) bildirdiğine göre Ankara'dan Refet Paşa, 26 Ekim 1922 gezisinde, İstanbul çocuk misafirhanesini ziyaret etti, Dr. Fuad Bey de 1922'de şehri ziyaret ettiğinde, İstanbul cemiyetinin, 18 Kasım tarihli yönetim kurulu toplantısına katıldı ki kendisi zaten İstanbul Cemiyetinin Kırklareli şube başkanlığını yapmıştı ve şimdi de Ankara cemiyeti kurucularındandı. Hatta 1919 itibariyle İstanbul cemiyetinin 20'den daha fazla şubesi (Deniz, 2019) olduğunu hatırlarsak, Ankara cemiyeti kurucuları arasında, Dr. Fuad Umay'a benzer pozisyonu olan başka kurucuların bulunması da muhtemeldir.

(4) Mevcut durumda bir İstanbul bir de Ankara hükûmeti vardı. İstanbul hükûmeti, yirmiye yakın şubesi ile Himaye-i Etfal'ı, 1920'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlayarak hükûmetin bir parçası yaptı (Türkeri, 2018). İstanbul hükûmetinin parçası olan bir kurumun, Ankara hükûmeti himayesinde bir şubesini açmak mantıki ve hukuki olarak mümkün değildi. O sebeple Ankara'da yeni bir cemiyet açıldı ve zamanla o genel merkez oldu.

(5) Bu arada, İstanbul cemiyeti de sonraki yıllarda, vizyona uygun bir şekilde, yıllık kongre toplantısını yapmayarak kendisini bir nevi feshetti ve genel merkezlikten düşürdü.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, İstanbul genel merkezken, İstanbul hükûmeti tarafından, sonra Ankara genel merkez olunca, bu sefer de Ankara hükûmeti tarafından resmi bir dille "kamu yararına çalışan cemiyet" olarak tanındı. Cemiyetin faaliyetlerini nispeten göz doldurucu bulan Cumhuriyet Hükûmeti, Cemiyet'i, sadece *"toplumun yararına hizmet eder nitelikte"* (Sarıkaya, 2007) bulmakla kalmadı, sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme konusuna, doğrudan müdahil olmayacağını da belirtti. Cemiyet'in Ankara kurucu üyesi, milletvekili, Eğitim Bakanı Mustafa Necati, *"şehit, dul ve yetimlere yardım işinin hükümete bırakılmamasını"* düşündüğünü açıkça beyan etti (Çelik, 2020).

Devletten çok sınırlı bir maddi destek alabilmesine rağmen görevi omuzlanan Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuk esirgeme hizmetleri, eğitimi ve çocuk hakları savunuculuğu konusunda, çok kısa bir sürede, sadece ülke çapında değil başka ülkelerin de dikkatini çekecek şekilde, yeni Cumhuriyet devletinin en önemli kuruluşu olarak ün kazandı (Libal, 2000).

Şimdiye kadar, Cemiyet'in özellikle İstanbul'daki faaliyetlerinden verilen örnekler, mesela, çocuklar için açılan mekânın misafirhane olarak adlandırılması, bakım yerinin sadece bir barınma yeri değil, onun çok ötesinde bir ziraat okulu olarak planlanması, mahallelerde ücretsiz sağlık klinikleri açılması, çocuk parklarını hizmete sunmaları ve hatta bir çocuk

bayramı ilan etmeleri çok manidardır. Türkiye'deki çocuk esirgeme hizmetleri ve konunun felsefesi, ABD çocuk esirgeme felsefesinden ve faaliyetlerinden, bu tezin yazarına göre, Türkiye'dekinin lehine olmak üzere çok farklıdır. ABD'de çocuk esirgemesi, çocuğun ihmal ve suistimal edildiği durumlarda, konuya parçacı bir yaklaşımla, çocuğa, ailesinden ve çevresinden bağımsız, neredeyse sanki çocuk sadece bir nesneymiş gibi (ki bu ancak son on yıllarda pozitif anlamda değişmeye başladı ama hala) polis gücünü arkasına alarak problem çözücü bir rolle yaklaşırken (U.S. Department of Justice, 2001), Türkiye'de Himaye-i Etfal ve sonrasındaki Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuk konusunda, onun annesinden başlayarak, geliştirici, destekleyici, eğitici yani problem çıkmasını önleyici müşfik bir akraba veya komşu rolü üstlenir. Bunu, Çocuk Esirgeme Kurumunun kuruluş yıl dönümü nedeniyle mecliste söz alan kanun koyucu Kaynarca (2012) da şöyle teyit eder. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ihdasına sebep olan 633 Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı *"sadece... korumayı değil, aileyi ve çocuğu bir arada desteklemeyi hedeflemiştir."*

Cemiyet'in kilometre taşlarından bundan sonraki yıllar için de bazı örnekler verilmesinin asıl sebebi, Türkiye'de çocuk esirgeme bağlamındaki hizmetlerin ve faaliyetlerin niteliğine, çocuğun, ailesi ve toplumla beraber bir bütün olarak ele alınmasına dikkat çekilmesi içindir. Aşağıdaki gelişmelerin, yukarıdaki bağlamla okunması, Türkiye'deki çocuk esirgeme hizmetlerinin manidarlığını daha açık bir şekilde ortaya koyar. Bundan sonraki tarih ve gelişmeler, başka bir kaynak belirtilmediği sürece, ÇHGM'den (2020a) alınmıştır.

- *Kuruluşla Beraber Başlayan ve Öne Çıkan Bazı Faaliyetler*

Çocuklar için yiyecek yardımı; "ailelerin durumuna göre, paralı ve parasız olmak üzere pastörize süt dağıtımı; anne ve çocukların ücretli veya ücretsiz olarak yararlanabileceği "sıhhi banyolar"; o gün için "Çocuk Bahçesi" olarak adlandırılan "çocuk parkı"; Ücretsiz diş muayeneleri ve diş tedavileri; Ankara'da (Keçiören) Çocuk Bakıcı Okulu; Sağlık ve vücut kilosu konusunda bir bilinçlenme yaratılmaya çalışılırken kuruma da gelir olarak düşünülen, para ile çalışan ve Ankara'da yaya trafiğinin yoğun olduğu bölgelere yerleştirilen ve tartı makineleri vb. faaliyetler öne çıkmaktadır (ÇHGM, 2020a).

- 1923'te *Himaye-i Etfal Cemiyetinin New York şubesi* açıldı.

- *1926 "Türk Kanuni Medenisi"*

1926'da kabul edilen Medeni Kanun, çocuk esirgeme ile ilgili maddeler içermesi sebebiyle önemli bir gelişmedir. *İsviçre Medeni Kanunu'ndan çeviri yoluyla alınan"* (Kılıçoğlu, 2016), hatta Fransızca tercümesinden alındığı için, tercüme hataları ile birlikte kopyalanan ve "Türk

Kanuni Medenisi" olarak adlandırılan 743 sayılı kanunun çocuk esirgeme ile ilgili maddeleri şöyle özetlenebilir. Kanunda, ana ve babanın çocuklarına karşı vazifelerini ifa etmemeleri, bedeni ve fikri tekâmülünü tehlikeye sokmaları veya onu terk etmeleri gibi durumlarda, çocuğun hâkim kararıyla anne-babadan uzaklaştırılıp başka bir aileye veya bir kuruma yerleştirilebileceği hükme bağlandı. Özbeşler (2018), yasanın, aileyi kurumdan daha önce zikretmesini, koruyucu aile düzenlemesinin öncelikli kılındığı ve ona hukuki bir zemin hazırlandığı şeklinde yorumlar ama buna rağmen uygulamanın pek uzun bir süre görülemediğini ve ancak 1990'lardan sonra müşahede edilebildiğini bildirir. Bay'a (2018) göre bunun sebebi, kanunun, "Koruyucu aile" anlamındaki Osmanlı tipi evlatlık müessesesini hemen tamamen işlemez hale getirmesiydi.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin ve sonrasında Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, çocuğu ailesinde tutmak için çok çaba sarf ettiği o dönemde, medeni hukukunu ithal ettiğimiz İsviçre'de fakir olmak, ana ve babanın çocuklarına karşı vazifelerini ifa etmedikleri anlamına geliyordu. 1926 İsviçre'sinde, fakir çocukların ve hatta bazen muhtaç durumda bile olmayan bebeklerin, bir eşya parçası gibi evlerinden uzaklaştırılmasını, o dönem İsviçre'sinde, "koruyucu aile"nin ne anlama geldiğini ve nasıl uygulandığını Caselli (2019) şöyle özetler:

İsviçre'de, 1800'lerde başlayıp 1970'lere kadar devam eden ve "sözleşmeli işçi çocuk" olarak tercüme edilebilecek "Verdingkinder" uygulaması ile çocuklar, sadece fakir oldukları için, devlet eliyle ebeveynlerinin izni olmadan alınıp, evlilik dışı doğmuş çocuklar annelerinden koparılıp, bir sözleşme ile özellikle çiftlik sahibi "normal!" ailelere, bakımları karşılığında çalışmaları için verilirdi; uygulama ancak, 1978'te çıkan "koruyucu aile" kanununun anne-babanın rızası şartını getirdiğinde durdu; bu uygulamanın ve çocukların varlığını hükümet 2013'te resmi olarak ikrar edip özür dilemesine ve tazminat taahhüt etmesine rağmen, konuyu teferruatıyla masaya yatırmadığı için kesin rakamları bilinmeyen ama yüz binlerle ifade edilen, şimdinin yaşlıları arasında hala hayatta olanlar var ama o kadar kırgınlar ki tazminat için bile olsa, o konuda devlet yetkilileri ile görüşmek istemiyorlar.

Bu uygulamaya maruz kalmış insanlar ve onların çocukları üzerinde bir araştırma yapan Küffer, Thoma & Maercker (2016), çocuklukta geçirdikleri travmaların, onların çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarını olumsuz etkilediğini, kendi çocuklarını yetiştirirken, karamsar bir tutum sergilediklerini, işlevsel hatalar yaptıklarını, çocuklarına karşı daha az duygusal ve daha fazla cezalandırıcı olduklarını, bunun da kendileri tarafından büyütülen

çocukların yetişkinlikteki akıl sağlıklarını etkilediğini, yani problemin nesiller arası bir boyuta ulaştığını buldular.

- *1928-Himaye-i Etfal Yoksul Kadına Yardım Cemiyeti,* eşini ve/veya çocuklarını kaybetmiş, yoksulluk çeken kadınların desteklenmesi için bir yan kuruluş daha açıldı.
- *1929-'23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı':* Bugün tek bir gün olarak kutlanılan bayram, 1929'da ilk defa başlatıldığı zaman, '23 Nisan' tarihini de içine alacak şekilde, "Çocuk Haftası" şeklinde bir hafta olarak kutlanmaya başlandı.

1935-1980: Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK)

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yeni adı Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) oldu. Hükûmet, yeni organizasyonu, yeni adıyla "kamu yararına çalışan dernek" olarak kabul etti.

- *Bu Dönemde Öne Çıkan Bazı Faaliyetler*

ÇEK, üniversitelerle iş birliği yapılarak, "Çocuk ve Aile Rehberlik Komitesi" kurdu. "Yaz Çocuk Kulüpleri" uygulaması başlatıldı. Dünya Çocuk Kitapları Sergisinde Çocuk Esirgeme Kurumu yayınlarını tanıtan stant açıldı. Kurumun yayınlarının çoğu çocuklara hitap eden tiyatro, piyes masal, "Ülkemizden Hikâyeler" gibi onlarca hikâye ve seviyelerine göre tarih kitapları olmakla birlikte aralarında, Yeni Doğan Çocuğun Özellikleri ve Bakımı, Annelere Öğüt, Yeni Doğan Çocuğa Nasıl Bakılır gibi annelere hitap eden ve hatta "Bilgisayar Eğitimine Giriş" şeklinde ebeveynlere ve çocuklara teknolojiyi tanıtan kitaplar da var.

- *1949: Devletin ilk defa olarak çocuk esirgeme hizmetlerinin hamisi olması*

'İhmal ve suistimal durumunda, hâkimin çocuğu ebeveyninden uzaklaştırabileceği' hakkındaki "5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun", çocuk esirgeme sorumluluğunu doğrudan devlete yükledi (ÇHGM, 2020b; Doğan, 2013).

- *1975: Çocuk bakım kurumlarının ön plana çıkması*

Özbeşler'e (2018) göre 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu'nda yerini alan "Koruyucu Aile" uygulaması yerine veya ondan daha fazla olarak, bu yıl, 1975'te, çocuk bakım kurumları ön plana çıktı ve bakım daha çok yurtlarda yapılmaya başlandı.

- *1979-87: Çocuk Mahkemelerinin Hayata Geçmesi*

Daha 1950'lerde meclis gündemine girmiş olmasına rağmen, "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun" (1979) ancak bu yıl çıkarılabildi. Kendisinin görev ve yetki alanında olmadığı için, çocuk mahkemelerinin emsallerinden 80 yıl kadar gecikmiş olması, çocuk esirgemenin ayıbı değildi ama Türkiye

bu konuda zayıf bir not almış oldu. Kanun, çocuk mahkemelerinin tüm yurtta ve beş yıl içerisinde kuruluşunu tamamlamasını emrettiği halde, ilk çocuk mahkemeleri ancak 1987'de, üstelik ancak sadece, Ankara, İstanbul, Trabzon ve İzmir'de faaliyete geçebildi (Çoğan, 2006).

1981-2011: Çocuk Esirgemenin Tam bir Devlet Fonksiyonu olması

1981: Ordunun, 1980'de sivil yönetime el koyması (Askeri Darbe) sonucu, ÇEK büyük bir ekonomik sıkıntı içine düştü. Sonrasında, 1981'de alınan bir Milli Güvenlik Kurulu Kararı ile ÇEK bütün şubeleri ile beraber feshedildi ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredildi. O zamana kadar bir cemiyet veya dernek olarak faaliyet gösteren, zaman zaman devletten de destek aldığı için yarı resmi olarak da nitelendirilebilecek ama aslen devletten bağımsız bir yönetim yapısı olan ve her il ve ilçedeki şubeleriyle üye tabanlı olarak çalışan ÇEK, bu noktadan sonra tam resmi bir devlet kuruluşu oldu.

1983'te, 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler Kanunu", iki yıl önce statüsü değişen ÇEK'in adını 'Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu' olarak değiştirdi. Bundan maksat, il ve ilçe şubeleri şeklinde çalıştığı için dağınık olarak algılanan çocuk esirgeme hizmetlerini merkezi bir yapıya kavuşturmak hem de sosyal hizmetlerle çocuk esirgeme hizmetlerini belli oranda bir araya toplamaktı. 2828 Sayılı Yasa ile beraber:

- Korunmaya ihtiyacı olan çocukların reşit oluncaya kadar bu Kanun hükümlerine göre Kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri kurumun görevi oldu.
- *"Korunmaya ve bakıma alınmış olup, iş görme gücüne sahip olanların, sosyal hizmet kuruluşlarının uygun görülen hizmetlerinde işe alınabilecekleri";* belli sayıda bir kadronun ayrılması; kamu kurum ve kuruluşlarının, istedikleri nitelikte korunmaya muhtaç çocuk bulunmaması durumunda bile ayrılmış kadroları, nitelikli aday çıkana kadar boş tutmak zorunda oldukları hükme bağlandı (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

  Türk Medeni Kanunu'nda bir çocuk esirgeme ve ana hizmet politikası olarak kabul edildiği halde, pek çalışmayan, çalıştırılamayan, daha sonraları da geri plana itilen "Koruyucu Aile" uygulaması, 1983 yasası ile beraber, çocukların korunmasına yönelik bir hizmet modeli olarak tekrar öncelikli hale geldi (Özbeşler, 2018).

1988'de, 3413 sayılı kanunla, korunma altında yetişen gençlere istihdam hakkı ile ilgili yasaya bir madde daha eklendi. Ek maddenin amacı, sayıları giderek artan korunmaya

muhtaç çocukları topluma kazandırmak, öğrenimini veya on sekiz yaşını tamamlayarak yurttan ayrılma aşamasına gelen gençleri sosyal güvenceye kavuşturmak ve üretim sürecine katmaktı. Bu sayede de kurumdan ayrılma aşamasına gelen en az 18 yaşını doldurmuş 1500 civarında (bu durumda yetişkin) çocuk, kamu kurum ve kuruluşlarınca istihdam edilmekte ve yetişkin hayatlarına daha az gelecek endişesi ile başlayabilmektedirler.

*1991'*de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinden çıkarılarak, kurumun statüsünün yükseltilmesi anlamına gelecek şekilde doğrudan Başbakanlığa bağlı bir birim oldu.

2005: "Çocuk esirgeme hizmetleri ile doğrudan ilgili olan son yasa, 5395 sayılı "Çocuk Koruma Kanunu"dur. Yasa: (i) 'Aileye Dönüş Projesi'ne hukuki dayanak teşkil etmiş; aileler, sosyal ve ekonomik yönden desteklenerek, kurum bakımında bulunan çocukların çok hızlı bir şekilde ailelerinin yanlarına dönmesini sağlar; (ii) 'Koruyucu Aile'yi 'bakım tedbiri' uygulamalarında bir hizmet modeli olarak vurgular; (iii) Daha evvel kapsam dışı olan suçlu çocukları, koruma altındaki çocuk tanımına alır (Namdar, 2019).

Çocuk esirgeme hizmetleri ile doğrudan ilgili olan son yasa, 5395 sayılı "Çocuk Koruma Kanunu"dur. Yasa: (i) 'Aileye Dönüş Projesi'ne hukuki dayanak teşkil etmiş; aileler, sosyal ve ekonomik yönden desteklenerek, kurum bakımında bulunan çocukların çok hızlı bir şekilde ailelerinin yanlarına dönmesini sağlar;

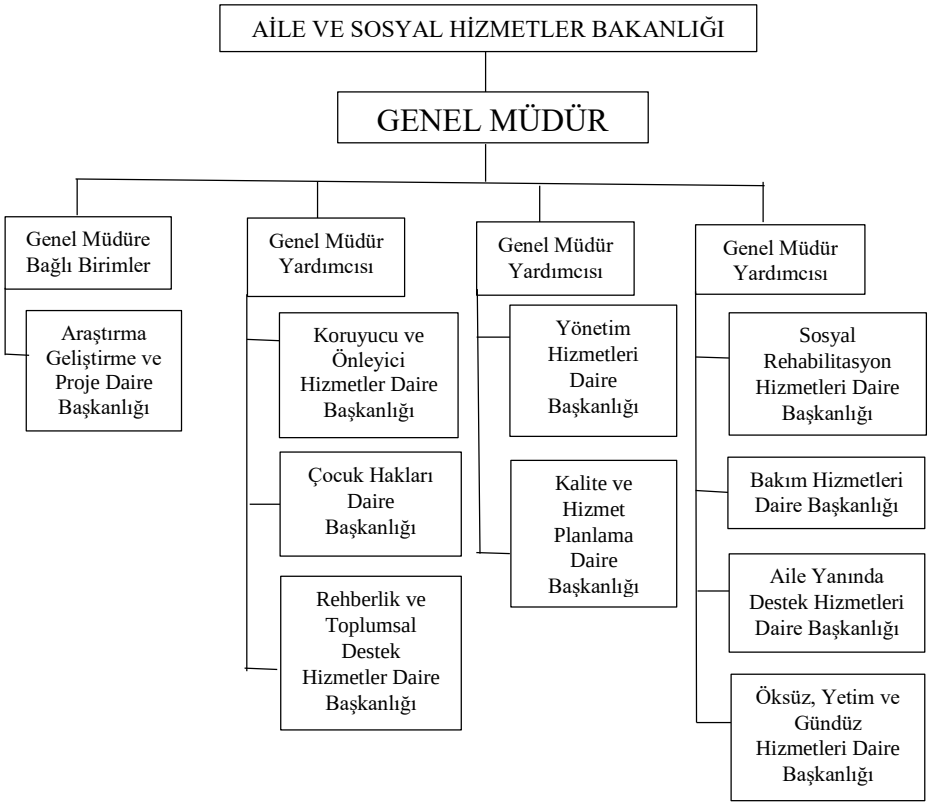
2011 ve Sonrası (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü-ÇHGM) adıyla

*2011'*de bir Kanun Hükmünde Kararname ile (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011), başbakanlığa bağlı bir birim olan "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu", yapılan idari bir değişiklikle ikiye ayrıldı. Kurumun çocuk esirgeme kısmı, yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde "Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü" oldu. Yasa yapıcı Milletvekili Kaynarca'nın (2012) ifadeleriyle bundan maksat, "*Türkiye'de bütüncül, kapsamlı ve tüm kurumların etkin ve entegre olduğu bir çocuk koruma politikası kurulmasıdır"*.

2012: Bir yıl önceki idari ve hukuki değişiklikleri yansıtacak kapsamlı bir "Koruyucu Aile Yönetmeliği" çıkarıldı (Özbeşler, 2018).

2018'deki yeni bir idari düzenleme çerçevesinde, ÇHGM'nin bağlı olduğu bakanlığın görev ve yetkilerindeki değişmeye bağlı olarak adı da "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" olarak değiştirildi.

2021'de, bakanlık yapısının değişmesi sonucunda ÇHGM, aşağıdaki şemada görüldüğü şekliyle, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na (ASHB) bağlı bir birim haline geldi.

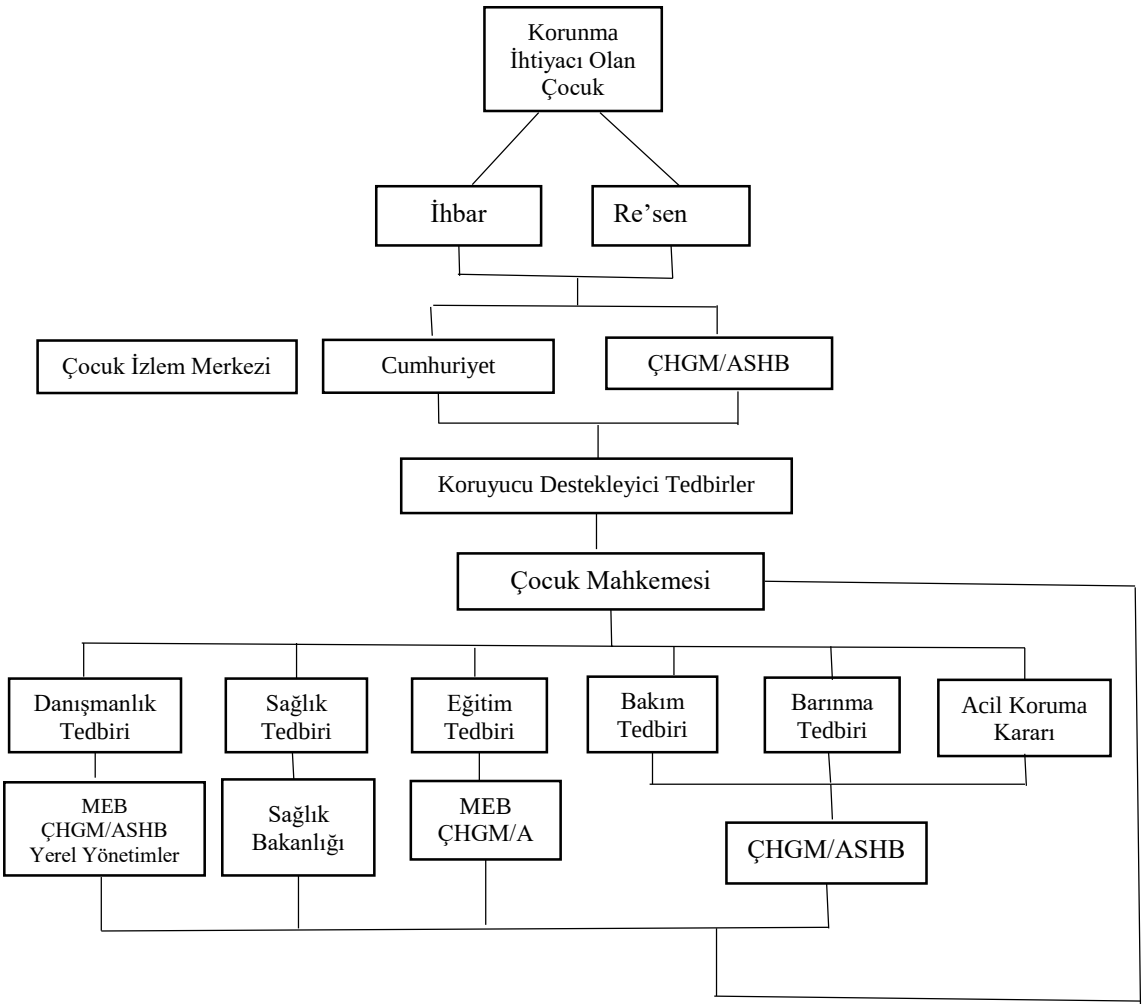

Şekil 4. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) teşkilat şeması. ÇHGM. (2021c). *Teşkilat Şeması.* ASHB. https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/teskilat-semasi/ kaynağından uyarlanmıştır.

Günümüz ÇHGM'si, kapsamındaki bir çocuğu, 'korunma ihtiyacı olan (korunmaya muhtaç) çocuk' olarak görür. Korunma ihtiyacı olan bir çocuğa sunulabilecek hizmetler de "koruyucu ve destekleyici tedbirler" olarak tanımlanır. Çocuğun, korunmaya ihtiyacı olduğuna, hangi koruyucu ve destekleyici tedbirin kendisi için sunulacağına hukuki bir süreçle karar verilir.

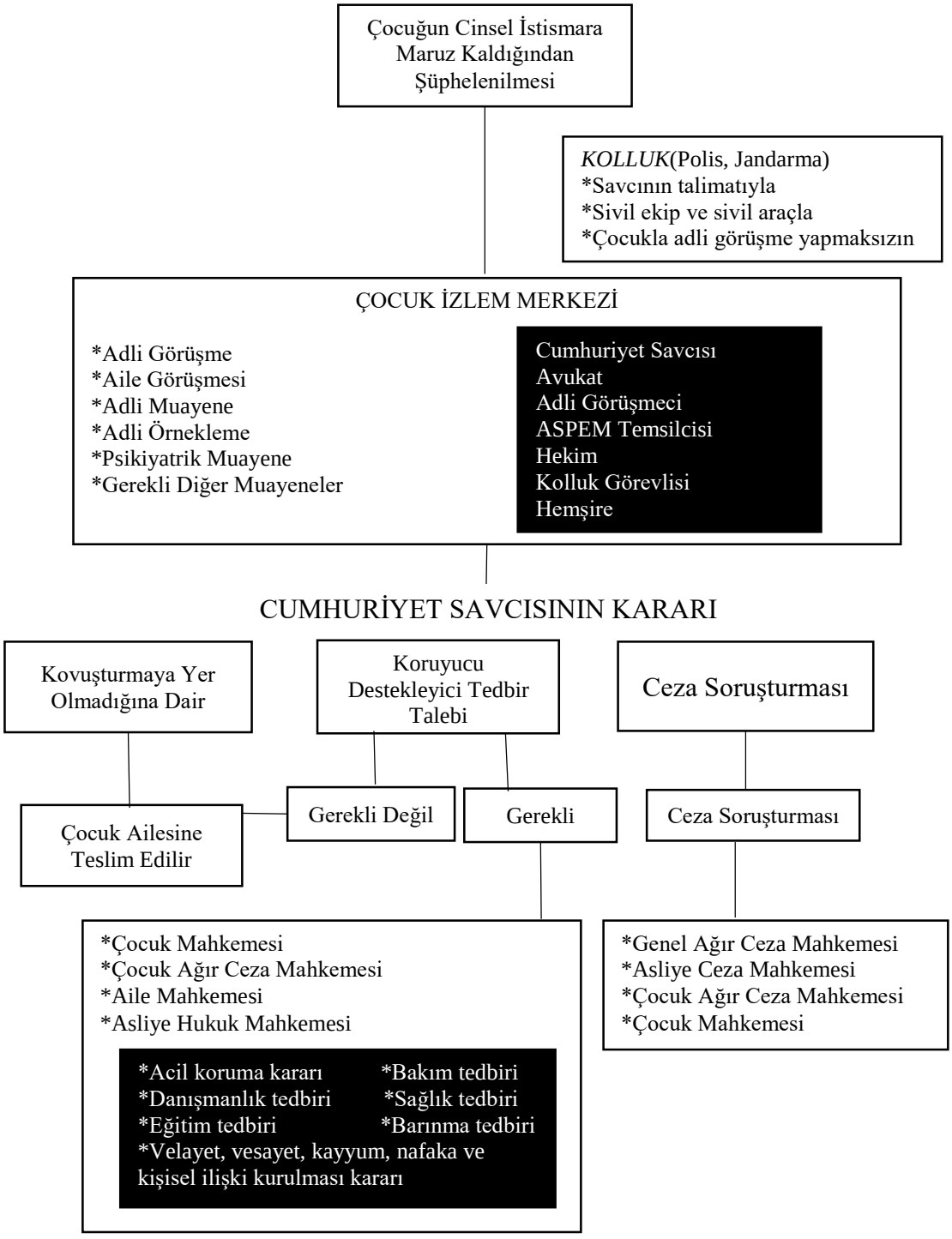
Aşağıdaki *Şekil 5*'de, ASHB bünyesindeki ÇHGM'nin ilgi ve görev alanına girebilecek bir çocuk için yapılacak araştırma, inceleme ve karar verme süreci gösterilmektedir. Hangi koruyucu ve destekleyici tedbirin hizmet planına gireceğine sosyal hizmet uzmanlarının ve savcıların incelemeleri ve soruşturmaları sonucunda, hâkim kararı ile ulaşılır. Danışmanlık ve eğitim tedbirleri sürecinde, çocuk ailesi ile beraber kalmaya devam eder. Bakım tedbiri

çocuğun evinde değil de bir kurumda bakım altına alındığı anlamına gelir. Sağlık tedbiri, gereğinde, çocuğun bir sağlık merkezinde veya sağlıkla ilgili bir kurumda bakılması şeklinde olabilir. Barınma tedbiri, çocuğun korunmasına yönelik olarak, (a) bütün ailesi ile veya (b) sadece annesi ile (c) benzer bir şekilde ama bu sefer annenin korunmasına yönelik olarak ÇEK denetimindeki çoğu zaman gizli bir mekânda bakım altına alınması demektir (Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 2006).

Şekil 5. Türkiye ÇHGM çocuk esirgeme şikâyet değerlendirme ve karar verme süreci. ÇHGM. (2018). Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar ile Mücadele Rehber Kitapçığı (Yayın No 7). Ankara: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM). https://www.aile.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf kaynağından uyarlanmıştır.

Cinsel istismar şikâyetleri, suç işleme hukuku ile ilişkilendirildiği için, aşağıdaki *Şekil 6*'da görüleceği üzere farklı bir sürece tabidir (ÇHGM, 2018).

Şekil 6. Cinsel istismar şikâyet değerlendirme ve karar verme süreci. ÇHGM. (2018). *Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar İle Mücadele Rehber Kitapçığı*

(Yayın No 7). Ankara: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM). https://www.aile.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf kaynağından uyarlanmıştır.

Kendi faaliyetleri çerçevesinde, son on yılın istatistiklerine bakmak, ÇHGM'nin yoğunlaştığı konuları ve nereye doğru seyrettiği hakkında bir fikir verebilir. Aşağıdaki Tablo 4'de 2009-2019 arası faaliyetleri özetlemektedir.

Tablo 4

Türkiye ÇHGM'nin 2009-2019 Gelişim Raporu ve HBÇ Değeri*

Çocuk sayısı / yıl >	2009	2019	Son on yıl (2009-2019) değişiklikleri
Koruyucu Aile yanına yerleştirilen	1,155	7,259	%628.5 Olumlu bir artış
Kurumlarda kalan	14,069	13,867	-%1
Bakım tedbirli, koruma altında (evinde olmayan)	15,224	21,126	%139
Evlat edindirilen	10,336	17,403	%165
SED	21,919	128,047	%584

Ülke çapında Çocuk Sayısı	23 milyon (22,876,798)
Bakım tedbirli, koruma altında (evinde olmayan) çocuk sayısı	21 bin (21,126)
Her 1000 çocuktan koruma altında (evinde olmayan)	(21,000 x 1000) ÷ 23,000,000 = .9≈1 (HBÇ: 1 çocuk)
SED (evinde desteklenen çocuk sayısı)	128 bin (128,047)
Her 1000 çocuktan (SED) evinde desteklenen çocuk sayısı	(128,000 x 1000) ÷ 23,000,000 = 5.56≈ 6 (HBÇ: 6 çocuk)
Evinde olmayan + Evinde desteklenen (Koruma + SED)	21,000 + 128,000 = 149,000
Her 1000 çocuktan (evinde veya korunmada) kapsam altında olan çocuk sayısı	(149,000 x 1000) ÷ 23,000,000 = 6.47≈ 6 (HBÇ: 6 çocuk)

NOT: * HBÇ: (Her Bin Çocukta) Her bin çocuk üzerinden elde edilen bir değer. ÇHGM. (2019). *Çocuk hizmetleri genel müdürlüğü 2019 yılı faaliyetleri.* Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/46052/c-ocuk-hizmetleri-genel-mu-du-rlu-g-u-2019-yili-faaliyetleri.pdf, ÇHGM. (2020c). *Temel Faaliyetlerimiz.* Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/37195/chgm-faaliyetler-ve-hedefler.pdf kaynaklarından uyarlanmıştır.

Çocuk Esirgeme Kavramı ve Alanı, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Onun Modern Zamanlardaki Kurumsallaşması

Yetimhaneler ve çocuk evleri, çocukları aile ortamında tutmakta başarısız kalındığının göstergeleridir.

(Kadir Gündüz)

Çocuk Esirgemenin Alanı ve Korunma İhtiyacı Olan Çocuk

Yasalarla beraber, çocuk esirgemenin alanını en iyi açıklayan olgu, 'korunma ihtiyacı olan çocuk'tur. Onun tanımı, çocuk esirgemenin alanını tayin ve tarif eder. Mesela ÇEK'ler, kapsamındaki çocuğu, 'korunma ihtiyacı olan çocuk' olarak görür. 'Korunma ihtiyacı olan çocuk' için sunulabilecek hizmetler de "koruyucu ve destekleyici" tedbirler veya hizmetler olarak tanımlanır. Hem korunmaya muhtaç çocuk hem de ona sunulacak tedbirler ve hizmetler, çocuk esirgemenin alan, kapsam ve görevini belirler.

- *Çocuk esirgemenin alanı dardır, çocukla ilgili her konuyu kapsamaz.*

Bu çalışmada görülmüştür ki çocuk esirgemenin, onun kurumunun ve korunmaya muhtaç çocuğun, hepsinin tanımını yasalar yapmaktadır. Bunun en bariz sebepleri (i) artık devletin el atmadığı ve yasalarla düzenlemediği hiçbir kamusal alan ve faaliyet kalmamıştır (ii) çocuk esirgeme kurumları dünyanın hemen her yerinde devlete bağlı resmi kuruluşlardır. Her iki durumda da haklarında yasalar vardır. Ortaya çıkışları, sorumlu tutuldukları asgari faaliyetler, hangi çocukların ÇEK kapsamında olacağı, uygulamalarını nasıl yürütecekleri hep yasalarla tayin edilmektedir.

Yasalarla beraber, çocuk esirgemenin alanını en iyi açıklayan olgu, 'korunma ihtiyacı olan çocuk'tur. Onun tanımı çocuk esirgemenin alanını tayin ve tarif eder. Mesela ÇEK'ler, kapsamındaki bir çocuğu, 'korunmaya muhtaç veya korunma ihtiyacı olan çocuk' olarak görür. 'Korunma ihtiyacı olan çocuk' için sunulabilecek hizmetler de "koruyucu ve destekleyici tedbirler" olarak tanımlanır. Hem korunmaya muhtaç çocuk hem de ona sunulacak hizmetler, çocuk esirgemenin alan, kapsam ve görevini belirler.

- *Korunma İhtiyacı olan / Korunmaya Muhtaç Çocuk*

Tezin yazarının literatürden topladığı detaylı bir tanım şöyle yapılabilir: Korunma ihtiyacı olan çocuk, ergenliğe ulaşsa bile henüz 18 yaşını doldurmamış, kendi ebeveyninin ihmal veya suistimali marifetiyle, hali hazırda şiddete, biyolojik veya psikolojik bir zarara, cinsel veya başka türlü bir istismara maruz kalmış veya an itibari ile eli kulağında böyle bir risk altında bulunan çocuktur. Veya 'sahipsiz ve kimsesiz, ebeveyni tarafından ihmal edilmiş veya istismara uğratılmış, her türlü beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen' şeklinde tanımlanır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Yasalar ve tanımlamalar bir yandan korunmaya muhtaç çocuğun kim olduğunu diğer yandan da çocuk esirgemenin ve onun kurumunun görev alanını tayin eder.

Yasalarda belirlendiği şekliyle ve anahtar kelimeler eşliğinde çocuk esirgemenin alanı ve kapsamı kimsesiz ve sahipsiz, ebeveyni tarafından ihmale veya suistimale uğramış veya ebeveynden kaynaklanan eli kulağında bir riske muhatap olan çocuklardır. Bu bağlamda, çocuk esirgemenin alanına, genel anlamdaki çocuk hakları, çocuk fakirliği, sağlık hizmetleri, çocuk eğitimi vb. perspektiflerden bakılmaz

- *Çocuk esirgemenin alanı, kapsamı veya görevi çocuk refahı değildir.*

Öte yandan çocuk refahı alanı geniştir, alanı ile ilgili ne resmi ne de gayri resmi hiçbir sınırlama yoktur. Bu sebeple tabidir ki çocuk esirgemenin alanı çocuk refahı değildir. ABD'de 'çocuk esirgeme' ve 'çocuk refahı' terimlerinin eş anlamlı ve birbirini ikame edermişçesine kullanılması ABD'ye has özel bir durumdur; konuyu da pozitif yapmaz.

1. "Çocuk esirgeme' ve 'çocuk refahı', ABD'de birbirinin yerine kullanılıyor olsa da hem kavramsal ve tanımsal hem yasal ve fonksiyonel hem de pratikte ve uygulamada, çocuk esirgeme, çocuk refahı değildir.
2. "Koruma" ve "refah" kelimelerinin ABD'de çocuk esirgeme bağlamında eş anlamlı gibi kullanılması, İngilizceden kaynaklanmaz. Mesela, İngiltere'de bu iki kavram birbiriyle eş anlamlı kullanılmaz veya en azından yaygın değildir. İngiltere'de eş anlamlı kullanılması da muhtemelen ABD literatürü etkisiyledir.
3. ABD'de "Çocuk refahı" deyimi çocuk esirgeme ile eş anlamlı kullanıldığı zaman bağlamı pozitif değildir, algısı hiç pozitif değildir, çağrıştırdığı da negatiftir. Şayet illa da pozitif olarak bakılmak istenirse, çocuk esirgemeye atfedilen kadar pozitiftir. ABD'de çocuk esirgeme çok pozitif çağrışımlar yapmaz ve bu sebeple çocuk esirgemeden çocuk refahı olarak bahsedilmesi, algıyı pozitife çevirmez.
4. Bu iki kavramın veya terimin birbirinin yerine kullanılıyor olması, ABD'ye has bir durumdur ve bazı özel sebepleri vardır. Şöyle ki:

   * İki terimin ABD'de eş anlamlı kullanılıyor olmasının sebebi "Çocuk Bürosudur".

   * "Çocuk Refahı" sözü, Çocuk Bürosu'nun ilk vizyonu sebebiyle meşhur olmuştur.

   ✓ Çocuk Bürosu, 'çocuk refahı' fonksiyonu beklentisi ile Çalışma Bakanlığı (Dep. of Labor) bünyesinde kuruldu (Axinn & Levin, 1997; Children's Bureau, 2020a). Çalışma Bakanlığı'na bağlandı çünkü kendisinden, ailenin ihmal ve istismarından kaynaklanan bugünkü gibi bir çocuk esirgeme fonksiyonu beklenmiyordu. Bu arada çocuk refahı sözü, büroyla beraber meşhurlaştı ve yaygın bir terim oldu.

- ✓ Çocuk bürosunun geliştirdiği ilk standartlar, sağlık, eğitim ve çocukların iş hayatı düzenlemeleri konularındaydı. Çocuk işçiliğinin yasal olduğu o dönemlerde, mesela, ilk fonksiyonlarından biri, konuyla ilgili standartlar geliştirmek ve endüstriye uyarlamak oldu (Children's Bureau, 2020a). O dönemde büro, aileden kaynaklanan çocuk ihmali ve suistimali konusuna girmedi.
- ✓ Daha sonra, çocuk Bürosu'nun 1946'da "sosyal güvenlik kurumu"na transfer olmasıyla, görev alanı sınırlandı ve sadece fakir çocuklarla, çocuk yoksulluğu ile ilgilenen bir kurum oldu (Children's Bureau, 2020a; The Social Security Amendments, 1946) ama hala bugünkü çocuk esirgeme konuları ile ilgilenmedi.
- ✓ Büro, 1953'te 'Sağlık, Eğitim ve Sosyal Refah Dairesi'ne bağlandı (Children's' Bureau, 2020a). Yani Çocuk Bürosu, kurulduğundan bu yana "çocuk refahı" tanımı altında kaldı ve zaten de ona göre davranıyordu.
- ✓ Nihayetinde 1962-63 mevzuatıyla, yeni kurulan "Sosyal Refah Dairesi'ne bağlanan Çocuk Bürosu aynı zamanda çocuk esirgeme alanının koordinatörü ve lideri olarak ilan edildi (De Francis, 1956; The Public Welfare Amendments Act, 1962). Büronun fonksiyonu ve misyonu bugünkü çocuk esirgemeye indirgendi.

- *Ortaya çıkan sonuç:* Çocuk refahı bürosu, çocuk esirgemenin liderliğini yapınca, ABD'de çocuk esirgeme, çocuk refahı ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlandı.

- Eş anlamlı kullanılmaları, çocuk esirgemenin alanını çocuk refahına çevirmedi.

Çocukların korunmaya ihtiyacı olduğu faktörünü, sahip olunan kıymetli bir eşyanın korunması gibi bir sürece sokan tarihi genel anlayış, çocukları ayrı birer kişilik olarak algılayamadı. Daha ziyade, onları ebeveynlerinin şahsi varlıkları olarak gördü, bu sebeple onlara ayrı bireysel haklar atfetmedi ve çocukları miras dağıtımında da göz önünde tutmadı (Bester & Kodish, 2017; Getis, 1995; Godwin, 2015; Maillard, 2012; Merriam-Webster, 2020). Zamanının şartlarında değerlendirildiğinde, Montgomery (1988), bu öngörünün yine de aslen "çocuğun korunması" bağlamında gelişmiş olduğunu teklif eder. Çocuğa sahip olmak anlamında olsun veya onu korumak bağlamında ele alınsın, fark etmez; her hâlükârda, çocuğun sorumluluğunu sadece onu ebeveynine veren, devleti kenarda tutan kültürel ve toplumsal yapılarda, 'korunmaya muhtaç çocuk' algısı da tanımı da gelişemedi.

Çocuğu ayrı bir varlık olarak mütalaa eden, kendine has hakları olduğunu kabul eden ve mirasta pay sahibi kılan öğretiler, zamanla gelişti, bazı gelişmeler de yine zamanla belgeleşti. Bu yazılı kaynaklardan bazıları dini metinler, bazıları da milletlerin tarihleri olarak

günümüze kadar ulaşabildi. Milletlerin sosyal ve kültürel tarihlerine bakıldığında, çocuğun bireyselleştirilmesi ve o doğrultudaki çocuk esirgeme ve koruma söylem ve hizmetleri, Türk toplumunun kültüründe kadim derecede çok eskidir (Gökçe, 1996). Dini metinler ise çocukları, sorumluluklarının sınırlı olması sebebiyle yetişkin kabul edilemeyen farklı bir kategori olarak sunar ama yine de onları, hakları olan ayrı bireyler olarak kabul eder. Mesela İslam düşüncesinde çocuklar hem varlıkları hem de korunmaları açılarından, hep ayrı bireyler olarak kabul edildi ve öyle çalışıldı (Canan, 1981). Fakat bunun devlet bazında da böyle alındığını ve toplumsal hukuka da böyle girdiğini söyleyebilmek çok zordur.

Çocuğun ayrı bir varlık olarak ele alınmadığı ve ailenin mutlak kontrolüne bırakıldığı toplumsal anlayışa karşı zamanla bir tepki gelişti. Liberal düşüncelerin toplumda daha fazla yaygınlaşması ile beraber, çocuğun ailesi dışında korunabileceği fikri ve hatta aileden tamamen bağımsız olarak ele alınabildiği bir ortam da gelişti. Sonunda ortaya çıkan "Ebeveyne karşı çocuk" bağlamı, kavramsal olarak çocuğun hakkını ebeveyninden bağımsız addetmek ve onu öncelemek demektir (Bartholet, 2009; Godwin, 2015).

Çocuk Esirgeme Terimleri, Tanımlama ve Tartışma

Alanda, "Korunmaya Muhtaç Çocuk" ve "Çocuk Esirgeme" kapsamı çerçevesinde kullanılan ihmal, suistimal ve istismar terimleri veya kavramları daha bir öne çıkmaktadır.

*Çocuk esirgeme alanında, ihmal, suistimal ve istismar tanımlarında, fail daima, çocuğun velisi veya vasisidir, yani ebeveyni veya koruyucu ailesidir. Çocuğa aynı eylemi yapacak, öğretmen, komşu bu kapsama girmez. Onların kapsamları ceza hukukudur.

*"İhmal" ile diğer terimler arasında niyet ve kasıt olup olmaması açısından daha belirgin bir fark vardır. İhmalde kasıt yoktur. "Suistimal" ve "istismar" arasında o kadar belirgin bir fark mevcut değildir, çoğu kez geçişli olarak da kullanılır. Her ikisinde de kasıt vardır. İstismarı, suistimalden ayıran nokta sadece maddi veya manevi menfaat teminidir.

İhmal: (İngilizce'deki 'neglect' kelimesine karşılık olacak şekilde) 'Gereken ilgiyi göstermemek, boşlamak, savsaklamak, savsamak, önem vermemektir' Türk Dil Kurumu (2020). Çocuktan sorumlu olan kişinin, çocukla ilgili olarak yapması gerekeni yapmaması, alması gereken tedbiri almaması suretiyle çocuğun fiziksel, tıbbi, eğitim veya duygusal temel ihtiyaçlarının karşılanmamasına sebep olmasıdır. Bu suretle çocuğun hayatını veya sağlığını tehlikeye atar; çocukta, bedeni, akli, cinsel ve psikolojik zarara sebep olur; çocuğun

esenliğine, sağlığına, gelişimine muhtemel zarar oluşturur veya ihtimalini doğurur (Allegheny County, 2020a). İhmalde çocuğa zarar kastı yoktur.

Suistimal: (İngilizce'deki "abuse" kelimesine karşılık olacak şekilde) "Görev, yetki (ve otoriteyi) kötüye kullanmaktır" Türk Dil Kurumu (2020). Çocuktan sorumlu kişinin, çocukla ilgili olarak, kasten, bilerek ve pervasızca, yapmaması gerekeni yapmak veya yapması gerekeni yapmamak suretiyle çocuğa bedeni, akli, cinsel ve psikolojik zarar vermesi veya muhtemel bir zarar ortamına sebep olmasıdır. (Allegheny County, 2020a). Suistimalde niyet ve kasıt olduğu için ceza hukukunun konusu olabilir. Türkiye'de ÇE alanındaki resmi dilde kullanılmıyor; ihmal dışındaki problemler kategorik olarak "istismar" olarak adlandırılıyor.

İstismar: (İngilizce'deki "explotation" kelimesine karşılık olacak şekilde) "Birinin iyi niyetini kötüye kullanmak, sömürmektir" (Türk Dil Kurumu, 2020). Çocuktan sorumlu kişinin çocuktan faydalanması, onu kendi çıkarı için kullanması ve/veya işletmesi suretiyle oluşur. Çocuğun bedeni, akli, cinsel ve psikolojik gelişimine engel teşkil eder ve o alanlarda da zarar verir. Doğrudan ceza hukukunun konusu olur Çocuktan sorumlu kişinin şahsi menfaat temin etmesi veya çocukla birisine menfaat sağlamasıdır. Türkiye'de ÇE alanında suistimal ve istismar ayrımı yapılmaz. Daha çok "istismar" kelimesi kullanılır. Bu sebepledir ki ABD ve Türkiye'de aynı statüdeki çocuklar bazen farklı kelimelerle ifade edilmektedir.

Çocuğa Kötü Muamele: ABD literatüründe 'maltreatment' olarak geçen bu kavramın tanımı: Ölüm, ciddi fiziksel veya duygusal zarar, cinsel istismar, sömürü ile sonuçlanan veya ciddi zarara yol açabilecek bir risk oluşturan ebeveyn veya bakıcıların eylemleri veya eylemsizlikleri (The Child Abuse Prevention and Treatment Act, 1974).

ABD Federal Hükümeti, 2010'daki bir kanunda "çocuk ihmali ve suistimali"ni beraberce tanımlar (The CAPTA Reauthorization Act, 2010). Eyaletlerde ve ABD nüfusu altındaki bütün bölgelerde asgari olarak kullanılması mecburi olan tanım şöyledir:

> Çocuk ihmali ve istismarı, anne ve baba da dâhil, çocuğa bakmakla yükümlü olan birinin yaptığı veya yapması gerekirken yapmadığı bir iş (davranış/eylem) ile çocuğun bedensel veya duygusal bir hasara, cinsel istismara uğramasına, bu konularda oluşması kuvvetle muhtemel bir riske maruz kalmasına veya ölümüne sebep olmaktır.

Eyaletler, Federal Hükümet'in tanımlamasını kullanarak, kendi tanımlarını ve kanunlarını daha değişik şekilde yapılandırabilirler. Eyaletin tanımı da County'ler için zorunlu olur.

Çocuk esirgeme alanında ve uygulamalarında, 'çocuğun ÇEK kapsamı altında olması' ile 'koruma veya korunma altında olması' farklı durumlardır.

Çocuğun koruma/bakım altında olması (ABD ÇEK'leri): Çek Kapsamına alınan çocuğun, mahkeme kararı ile evden uzaklaştırıldığına, bakımının evinin dışında yapıldığına işaret eder. ABD uygulamalarında, çocuğun korunma altına alınması (veya koruma altında olması), hâkim kararıyla çocuğun vesayetinin geçici olarak ÇEK'e verilmesi şeklinde işler. Bu statüdeki çocukların hemen çoğu, hali hazırda evden uzaklaştırılmıştır. Bu durumu ifade etmek için "bir yere yerleştirilmiş" anlamında (placed-placemet)" ve "bakımının evinin dışında yapılıyor olduğu" anlamında (out-of-home care) terimleri kullanılır. Vesayeti ÇEK'e devredilmiş çocuk evindeyse, uzaklaştırılması sadece eli-kulağında bir durumdur.

Çocuğun ÇEK kapsamında olması (ABD ÇEK uygulamaları): ABD örneğinde, ister evinden uzaklaştırılmış, koruma ve bakım altına alınmış olsun isterse evinden uzaklaştırılmamış ve bakımı hala kendi evinde olanları olsun, hakkında dosya açılan ve takip edilen bütün çocukları kapsar. Çocuğun ÇEK kapsamında olması, aslen çocuğa ama pratikte bütün aileye hizmet etme sürecidir.

ABD uygulamalarında ÇEK, ihmal ve suistimal duyumu sonrasında soruşturmasını tamamlar ve aile hakkındaki dosyasını mahkeme iznine gerek olmadan açar. Çocuğu evden uzaklaştırma niyeti ve gayreti olmadığı sürece, konu mahkemeye intikal etmez.

*Çocuğun koruma/bakım altında olması (Türkiye Örneği**):*** ÇEK Kapsamındaki çocuğun, mahkeme kararı ile evden uzaklaştırıldığına, bakımının evinin dışında yapıldığına işarettir.

ÇHGM terminolojisine göre, çocuğun bakımının evinde yapılmadığı, teknik ve yasal olarak, "çocuğun, 'bakım tedbiri' uygulaması altında olduğu" şeklinde ifade edilir.

Çocuğun ÇEK kapsamında olması (*Türkiye protokolü):* Çocuğun koruma ve destek hizmetlerinden yararlandırılması' veya 'çocuğa koruma ve destek tedbirleri uygulanması' şeklinde de ifade edilir. Gerekli soruşturmaları savcılık yapar, çocuğun herhangi bir tedbir uygulamasından yararlandırılması, hâkim kararıyla başlar.

SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır

Koruma altına alınmadan SED ile desteklenen çocukların ÇHGM kapsamında sayılmaları gerekir. Zaten ÇHGM, SED ile desteklenen çocukların sayısını kurum istatistikleri arasında düzenli olarak rapor etmektedir. Mesela 2019 raporunda, *"Koruyucu Aile Yanında: 7.259"*, *"Bakım Altında: 13.867"* ve *"SED ile Aile Yanında: 128.047"* çocuk bildirilmektedir (ÇHGM, 2019 & 2020c). Bunların toplamı, Türkiye'de resmi çocuk esirgeme kapsamındaki

çocukların sayısıdır. Buna, MEB, Sağlık Bakanlığı ve diğer kuruluşların bünyesindeki, çocuk esirgemenin yasal tanımına uygun çocuklar, şayet varsa, dâhil değildir. Bu arada, protokole göre SED ile aile yanında olan çocuklar hakkında alınmış bir tedbir kararı bulunmamaktadır, yani haklarında mahkeme kararı yoktur. Bu sebeple olsa gerek, ÇHGM onları kendi kapsamı altında saymamaktadır. Bu da literatüre uygun görülmemektedir. Bu tezin yazarına göre, o çocukların ÇHGM kapsamı altında sayılması, yasaya, ÇHGM'nin kendi protokolüne, literatüre ve işin tabiatına çok daha uygundur (ÇHGM, 2018 & 2020c; Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 2006; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011). Buradaki konunun gerekçeli bir tartışması bulgular kısmında yapılmaktadır.

Çocuk Esirgeme Kurumu, Devlet Bünyesinde Teşkilatlanması: Kavramsallaştırma, Tanımlama ve Uygulama

Yüzyıllardır STK'larla yürütülen çocuk esirgemeye, devlet ancak yirminci yüzyılda el atıp kendi bünyesine aldı. Bu süreçte birbirleriyle geçişli önemli toplumsal gelişmeler ve değişmeler oldu. Şöyle ki:

- Bugünkü uygulaması ile sosyal hizmetlerden, sağlıktan ve eğitimden sorumlu bir devlet anlayışı Batı düşünce ve uygulamalarında başladı. Özellikle İngiltere'de, sosyal hizmetlere zaten dolaylı veya dolaysız müdahil olmuş olan devlet, sanayileşmenin bir gerekliliği olarak endüstriye vasıflı eleman yetiştirmek ve erkeği, kadını hemen herkesi ve hatta engelli olan bireyleri bile kalkınmaya dâhil edebilmek için eğitimi de üstlendi ve onu yaygınlaştırdı, buna paralel olarak sağlık hizmetleri de yaygınlaştı, sonra buna devletin sosyal hizmetlerin tamamını doğrudan üstlenmesi eklendi. Daha öncesinde doğrudan bir devlet fonksiyonu olarak kabul edilmeyen sağlık, eğitim ve diğer sosyal alanlarda devlet devreye girince, çocuğa götürülecek hizmetlerin hemen hepsi bizzat devlet eliyle çocuğa da ulaşmış oldu.
- Paralel bir şekilde, çocuğun korunmasında aileye devlet eliyle yardım edilmesi fikri gelişti ve uygulamaları da hemen başladı. Mesela ABD örneğinde, daha 1900'lerde "annenin emekliliği" adıyla bir program (Nelson, 1984) başlatıldı; ardından 1912'de çocuk refahından ve çocuk yetiştirmede ailelere destek sağlamaktan sorumlu "Çocuk Bürosu" kuruldu (Children's Bureau, 2020a; McGowan, 2005); büyük ekonomik buhranda,

1930'da ve sonra 1935'de "çocuklu ailelere yardım" başladı (Neubeck & Cazanave, 2001; The Social Security Act, 1935); bir on yıl sonra ise devlet, çocuk yoksulluğuna daha özel bir dikkat geliştirdi (Children's Bureau, 2020a; The Social Security Amendments, 1946).

- Yukarıdaki maddelerdeki alanlarda ve benzer daha değişik konularda çocuk refahı sorumluluğunu üstlenmiş olan devlet, çocuğu desteklemeye ve onu himaye edip korumaya yönelik hizmetlerin hemen çoğunu ona götürmüş oldu.

- Geriye kalan alanlardan biri, çocuğu, ailedeki ihmal ve suistimalden koruma hizmeti idi. Bu hizmeti yüzyıllardan beridir yürüten STK'lar, çocuk refahı ile ilgili değil, çocuğu, kendi ebeveyni tarafından uğradığı veya uğrayacağı gerçek, algılanmış veya uydurulmuş ihmal ve suistimalden koruma konusunda uzmanlaşmışlardı. Devletin çocuk esirgeme adına devralacağı veya devraldığı alan da bu oldu.

- Bu arada yine paralel bir gelişmeyle "ailenin, çocuğun nasıl yetiştirileceğini kontrol etme hakkı" karşısında, "çocuğun kendi hayatını kontrol etme hakkı"nı gündeme getiren değişik yaklaşımlar da gelişmeye başladı (Lee, 2017). Devlet, çocuk esirgemeyi devraldığında bu nokta ABD'de, "Ailesine karşı çocuğun hakkı" şeklinde karşılığı olan bir gelişmeydi. Yani, 'çocuğun kendi hayatını kontrol etme hakkı', ABD çocuk esirgemesine, çocuğun hakkını ebeveyninden bağımsız ele alabilen bir anlayış ve uygulama olarak girdi (Bartholet, 2009; Godwin, 2015). Benzer olarak İngiltere örneğini, Erükçü ve Akbaş (2012), "*1899 yılında İngiltere" de yürütülen bir kampanya ile devlete çocukları ailelerinden koparma izni veriliyordu.*" diyerek özetlerler. Nitekim 1960'lı ve 70'li yıllarda ABD çocuk esirgemesi, yerel ÇEK'ler şeklindeki teşkilatlanmasını tam da bu "Ebeveyne karşı çocuk" bağlamında tamamladı.

- Bütün yukarıdakilerle beraber, ABD'de devlet, çocuk esirgemeyi de üstlendiğinde, çocuk refahına yönelik hizmet götürmeye matuf, aktif, girişimci ve önleyici bir felsefe ve fonksiyonla değil (çünkü onlar başka kurumlarla yerine getirilmişti), problem çıktığında müdahale eden bir anlayış ve uygulama ile ortaya çıktı. Gilbert (1997), çocuk esirgeme kurumlarını bu bağlamda sınıflandırır ve ABD ÇEK'lerinin 'çocuğu-koruma odaklı' olarak kurulmuş olduğunu teyit eder. Bu bağlamda 'çocuğu-koruma odaklı' olmanın anlamı, önce, ailesine karşı 'çocuğa kendi hayatını kontrol etme hakkı' vermek, sonra aileye giderken, ortada sadece korunmaya değil, belki de kurtarılmaya muhtaç bir çocuk algılamak ve sonra "ailesine karşı çocuğun hakkı"nı korumaktır (Antler & Antler, 1979;

Bartholet, 2009; Godwin, 2015; Nelson, 1984; Oliver, 2014; Parton, 1985; Schene, 1998; Yang & Ortega, 2016).

Bazı açılardan, siyasi bir gelişme veya tercih de sayılabilecek bu anlayışla teşkilatlanan, kurumlaşan günümüz ABD ÇEK'lerini, Federal Hükûmet şöyle tanımlamaktadır:

> 'Çocuk esirgeme kurumu', çocuğa kötü muamelenin oluştuğu aileler hakkında duyum ve şikâyetleri kabul etmek, gerekli soruşturma ve değerlendirmeleri yapmak, haklarında dosya açılan çocuğa ve aileye gerekli müdahale ve iyileştirme hizmetleri sunmakla görevlendirilen bir sosyal hizmet kurumudur" (Child Welfare Information Gateway, 2021a).

Her halükarda, çocuk ihmal ve istismarı, sosyal bir problem olmanın ötesinde aslen önemli bir halk sağlığı ve belirli bir konumda da kamu güvenliği sorunudur. ABD'nin bu soruna karşı tepkisi, İngiltere sömürge döneminden kaldığı şekliyle, çocuğu evden uzaklaştırmaktır. Çocuk esirgeme ABD'de devlet tekeline alınırken, çocuk ihmal ve istismarı sorununa çözüm olarak, zaten devrede olan çocuğu evden uzaklaştırma uygulamasına devam denildi. Denilebilir ki ABD'nin çocuk esirgeme tarihi neredeyse, çocuğu evden uzaklaştırma ve başka yerlere yerleştirme tarihidir. Yang ve Ortega'nın (2016) gözlemleriyle, ABD'nin korunmaya muhtaç çocuklar tarihi, çocukları evden uzaklaştırma da dâhil, ailelere karşı kuralcı ve cezalandırıcı bir tutum sergiler; çocuklara, ihmal ve istismardan arındırılmış bir hayat sunmak yerine, onlara sadece 'daha az istismar' anlayışıyla hizmet edilir.

ABD çocuk esirgeme sisteminin, "daha az istismar" mı yoksa "daha fazla istismar" anlayışıyla mı hizmet ettiğine örnek olabilecek bir uygulamaya Minnesota'da şahit olundu. Eyalet, Federal kanunların yeteri kadar açık olmadığı düşüncesi ile ve kadınların muhatap olduğu aile içi şiddete de dikkat çekmek için, 1999'da ihmal kanunlarına basit bir ekleme yaptı. Yeni çıkan kanuni düzenleme ile çocukların, karı koca kavgalarına şahit olmaları ihmal kapsamına alındı. İhmal genelde hem aile hakkında dosya açılmasına hem de çocuğun ÇE kapsamına girmesine ve hatta koruma altına alınmasına yeter bir sebep. Minnesota'nın yeni uygulaması, çok kısa bir süre içinde çok büyük kargaşalara sebep oldu. Eşinden veya yaşadığı hayat arkadaşından şiddet gören kadının çocuğu, şiddete şahit oldu, ihmale kurban gitti diye evinden uzaklaştırılınca ortalık iyice karıştı. Sonunda çocuk esirgeme yöneticileri ve şiddete karşı kadını savunan organizasyonların baskıları ve başarılı bir lobicilikle kanun iptal ettirildi (Edleson, Gassman-Pines & Hill, 2006). Aile içi şiddetin tanımı hatırlanacak olursa bazen sözlü kavga ve sesini yükseltmek bile şiddet olarak tanımlanır ve ÇE görevlisinin yorumuna göre evden uzaklaştırılmaya sebep olabilir.

Çocuğu-koruma odaklı İngiltere'de durum, ABD'den farklı değil (Birleşik Krallık, 2014).

> İngiltere'de koruma altına alınan çocuk sayısı, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin imzalandığı 2008 ve 2012 arasında %47 artmıştır... Bu artışlar, daha fazla çocuğun zarar görmüş olmasından ziyade risk altında bulunan çocukların daha iyi tespit edilmesinden kaynaklanmış olabilir... UNICEF 2007-Innocenti Raporu'na göre İngiltere, riskli davranış sahibi çocukların aile ve akran ilişkilerinin kalitesini değerlendirme ve 'çocuğun iyi olma hali' göstergelerine göre 21 ülke arasında son sırada yer almıştır. UNICEF 2013-Innocenti Raporu'na göre Birleşik Krallık, 29 ülke arasında genel sıralamada 16. olarak yer almıştır.

İstatistiklere bakıldığında, İngiltere'de koruma altına alınan çocukların sayısındaki artış, kaygı vericidir. Ülkede, evinden uzaklaştırılmış çocukların oranı, aynı ABD'de olduğu gibi, '6.7'dir (GOV.UK., 2021; Home for Good, 2021; Skivenes & Thoburn, 2016). 1992-2008 arası evinden uzaklaştırılan çocukların %91'i, dokuz yaş ve daha altı çocuklar, %39'a yakını ise, henüz yaşını bile tamamlamamış bebeklerdir (Ubbesen, Gilbert & Thoburn, 2015). Çocuğu evinden uzaklaştırmanın kendisi bir problemken, bunu bir de her bin çocuktan 6'sı gibi çok büyük rakamlarla yapmak, daha başka problemleri de beraberinde getirir. Nitekim "yeterince koruyucu ailenin olmaması, muhtaç ve savunmasız çocukların, güvenli olmayan kişilerin yanına ve uygun olmayan evlere yerleştirilmelerine sebep oluyor" (Marsh & Walker, 2019). Üstelik "binlerce çocuk, ailelerinden ve arkadaşlarından 150 kilometreden daha uzakta, hiç duymadıkları ve haritada bulamayacakları yerlerde yaşıyor" (Weale, 2019).

Bu arada Allegheny County'nin faaliyetlerinden bahsetmek ve buna bir soru ile başlamak konuyu açıklamakta faydalı olabilir. ABD'de, Pennsylvania'da ve tabiatıyla, Allegheny County'de, ailelerin ÇEK algıları nasıldır? University of Pittsburgh'a (2002) göre, birçok aile, ÇEK'in hayatlarında olmasını olumsuz bulur ve ilişkiyi, kötü bir tecrübe olarak kaydeder; birçok aile, ÇEK'in çocuklarını alıp götürmek için orada olduğuna inanır; ÇEK'in gelmesiyle beraber, artık kendilerinin, "kötü ebeveyn" olarak damgalandıklarını düşünürler. ABD'de ÇEK'leri, ÇEK faaliyet ve uygulamalarını, 'çocuk refahı' terminolojisi ile ifade etmenin sebebi, onu süslü kâğıtla paketlemek veya imaj değiştirmek için değildir. Zaten onun hakkındaki kötü imaj, adına 'çocuk refahı' demekle değişemeyecektir.

County'nin çocuk esirgeme kurumu (OCYF), haklarında dosya açılan ailelere, bilgilendirmek için, "Aile El Kitabı" (Allegheny County, 2011a) dağıtır. Kitapçık şu cümle ile başlar*: "Bu kitapçık, Çocuk Esirgeme Kurumu ile başı belada olan aileler içindir"*. Bir sonraki cümle, kurumun 'problem odaklı' olduğunu bildirir: *"Sorunları çözmek ve aile hayatınızı iyileştirmek için sizinle ortaklaşa çalışmak istiyoruz."* Bu arada, henüz yeni basılan versiyonunda (Allegheny County, 2020a), hafif bir düzeltme yapıldı ve "sorunları çözmek" sözü cümleden çıkartıldı, cümle *"Aile hayatınızı iyileştirmek için sizinle ortaklaşa çalışmak istiyoruz"* olarak kaldı. Kurum, kendisini ve ailelerle ilişkilerini açıklamaya, problemlerin neler olabileceğini anlatarak devam ediyor (Allegheny County, 2020a).

> Varoluşumuzun sebebi, çocukları suistimal ve ihmalden korumaktır. Kurumumuz ancak, bir çocuk hakkında, zarar gördüğü veya riskte olduğu haberi bize ulaştığında harekete geçer. Araştırmamız sonucunda çocuklarınızın, sizinle kaldığı sürece güvende olacakları kanaatine ulaşırsak, onlar sizinle kalabilir. Öte yandan, ebeveynlerle çocukları, güvenli bir şekilde aynı ortamda kalamayacak olursa, kurumumuz çocuklar için güvenli ve geçici bir yer temin eder.

Her halükarda, Allegheny County'nin tanımları ve uygulamaları Federal hükümetin problem odaklı tanımını yansıtmak durumundadır. Korunmaya muhtaç çocuğu ve ona götürülecek hizmetleri tanımlamak için, ihmal, suistimal ve istismar gibi eksiklerden, yanlışlardan, risklerden ve tehlikelerden hareket eden bir felsefeyi ve uygulamayı örnek almak zorundadır.

Çocuk merkezli felsefenin gerektirdiği "ebeveyne karşı çocuk" bağlamı uygulamada, herhangi bir problem durumunda, çocuğun ebeveyninden uzaklaştırılmasını doğurur. Bu perspektif, her ne kadar konuya çocuk merkezli yaklaştığını iddia etse de çocuğun evden uzaklaştırılması her durumda çocuğun lehine değildir. Bir çocuğun, aile için iyileştirici ve geliştirici destekler sağlanmadan evden uzaklaştırılması, sadece çocuk açısından değil, ebeveynler açısından da zararlara yol açabilir (Bilgin, 2020). Asıl olan çocuğun korunması ve esenliğidir ve çocuk ve ebeveyn hakları da birbirine karşıt değil, birbirleriyle uyumludur (Ocwtp, 2008). Çocuk-ve-aile merkezli uygulamanın temel felsefesi şudur ki çocukların büyümesi için en iyi yer, onun ailesidir; çocukların güvenliğini, kalıcılığını ve refahını sağlamanın en etkili yolu aileyi desteklemek ve güçlendirmektir (Child Welfare Information Gateway, 2020c). Bu sayede, bir yandan çocuğun ailede kalması kararı, ebeveyn hakları bağlamında verilmezken, diğer yandan da hem çocuğun hem de ailenin hakkı başarılı bir şekilde korunmuş olur. Çocuk-ve-aile merkezli yaklaşım ve uygulama, sadece ebeveynlerin çocuklarına zarar vermek istemedikleri varsayımıyla hareket etmez; onun yanında, ailelerin büyüme ve değişim kapasitelerinin olduğuna da inanır.

Bu arada çocuk-ve-aile merkezli yaklaşım başka alanlarda da etkin ve etkili görülmeye başlandı. Aile katılımı, insan hizmetleri, eğitim ve sosyal hizmet alanlarında da başarı için gerekli ve temel bir yetkinlik olarak kabul edilmektedir (Child Welfare Information Gateway, 2016b). Hatta sosyal adaletçi yaklaşım daha ileri bir adımla, hassas, savunmasız ve korunmaya ihtiyacı olan çocuğun tek başına ele alınamayacağını, sadece ailesi ile değil, toplumla birlikte ele alınması gerekliliğini vurgular (Cline, 2020; Sue, 2001; Wexler, 2016).

Türkiye örneğinde ise, Erükçü ve Akbaş (2012), çocuk esirgemenin kurumsallaşmaya başlamasının hemen öncesinde, 1850-1900 Osmanlı'sında on dokuz müstakil çocuk dergisi yayımlandığını bildirir. Onlar bu olguyu, *"çocuğa ve çocukluğa dair sosyolojik (bir) ihtimam"* olarak değerlendirirler ve *"elbette bunun da iktisadi, siyasal, adli tezahürleri*

olacaktı." derler. Aslında onların vurguladıkları "sosyolojik ihtimam", bir yandan o dönem toplumunun çocuğa bakış felsefesini yansıtırken, diğer yandan da oluşacak çocuk esirgeme kurumlaşmasını değerlendirebileceğimiz bir arka plan sunuyor. Çocuğun korunmasını ihtiyaçtan ziyade onun bir hakkı olarak öngören o dönem Türk toplumunun düşünsel ve kültürel arka planını yansıtan "sosyal ihtimam", Kırklareli, İstanbul ve Ankara'da "Himaye-i Etfal" olarak tezahür etti. İstanbul "Himaye-i Etfal Cemiyeti" devletle koordineli bir şekilde, 1917'de, özel bir teşebbüs olarak kurulmasına rağmen, devlet onu kamu yararına ilan edip, Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı bünyesine aldı. Ankara'da 1921'de tekrarlandığında da yine devletle koordineli bir şekilde kuruldu ve Cumhuriyet hükümetinin himayesinde faaliyet yürüttü. Muhakkak ki bu daha pratik bir politika idi, devletin bürokratik hantallığına maruz kalmadan çok büyük bir hızla yayılıp, ülkenin her tarafında faaliyet gösterir oldu. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kuruluş amacına ve kendisine yüklediği görevlerden bazılarına bakacak olursak yukarıda bahsedilen sosyal ihtimam daha iyi görülecektir. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çocuğa hizmet götürme ve onun hakkını verme faaliyetlerinden bazıları şunlardır (ÇHGM, 2020b):

> Fakir, hasta çocukların tedavilerinin sağlanması,
> Çocukların, tütün ve bağımlılık yaratacak maddelerden korunması,
> Okulların tatil zamanlarında fakir çocukların kırlara ve yazlıklara gönderilmesi,
> Çocuk kütüphanesi kurulması,
> Çocukların sağlıklı yetişmeleri için, oyun bahçelerinin, çocuk parklarının açılması,
> Çocukları barındırmak için açılan ilk yurdun, "çocuk misafirhanesi" olarak anılması,
> Çiftçiliğin de öğrenilmesi için, çocukların kaldığı bir yurdun ziraat ihtisas evi olması,
> Süt dağıtımı yapılması,
> Yaz Çocuk Kulüpleri uygulaması,
> Çocuk Bakıcı Okulu açılması,
> Çocuk yuvaları açılması,
> Muhtaç ailelere çocukları için para ve yiyecek yardımı yapılması,
> Anne-çocuk sağlığına yönelik ücretsiz muayene, diş tedavisi ve ilaç sağlanması.

Yukarıdaki faaliyetler, "Korunmaya Muhtaç Çocuklar / Çocuk Esirgeme" konusunda Türk toplumundaki sosyal ihtimamı ve Himaye-i Etfal Cemiyeti ile tezahür eden toplum felsefesini gösterir. Aktif, aksiyoner, girişimci ve önleyici bir düşünsel arka planla doğan cemiyetin çocuk esirgeme perspektifi hem çocuğun farklı tanımlanmasına hem de çocukla ilgili uygulamaların farklı bir boyuta taşınmasına yardım ediyor. Belki de denilebilir ki bu kültürel arka plan sebebiyle, 'Cumhuriyet Türkiye'sinde, dünyada bir ilk olarak, "23 Nisan, 1929 yılında Çocuk Bayramı olarak kutlandı" (Özden, 2020). Özetle, Türkiye'de 1917'lerde başlayan devlet himayesindeki çocuk esirgeme, kavramsal olarak, "çocuğun hakkı", uygulama olarak da "ona götürülecek hizmetler" olarak başladı ve faaliyetler de uzun bir süre, bu gelişmiş ve olgun anlayış seviyesinde seyretti.

Nitekim 1926-Medeni Kanun'la "çocuğun anne ve babasından uzaklaştırılabilmesi" ve "koruyucu aile"ye verilebilmesi hukuki bir zemin kazanmasına rağmen, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyetleri, hedefi ve odak noktası, hala çocuğun hakkını ona ulaştırmak ve evinden uzaklaştırılmaması için gerekli ve önleyici bütün tedbirleri almaya devam etmek oldu. Dikkat edilirse, aynı felsefe ve uygulama bugün de kısmen devam ediyor. Mesela, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne imza atan (Milletlerarası Sözleşme, 1995) Türkiye'nin bugünkü çocuk esirgemesi (ÇHGM), her bin çocuktan altısına evinden ayırılmaması ve kendi ailesinin bakımında kalması için sosyal ekonomik destek sağlıyor.

Çocuk Esirgeme Kurumu, 1970'lere kadar hala çocuk-ve-aile merkezli ve önleyici anlayışla faaliyet gösterirken, tek ve öncelikli sebep olmamakla birlikte, Avrupa norm ve standartlarına yöneldikçe, önleyici faaliyetleri azalmaya başlamış görünüyor. Buna rağmen son zamanlardaki ilgili kanunlar ve çocuk esirgeme faaliyetleri hala Türkiye çocuk esirgemesinin önleyici ruhunun ve fonksiyonunun devam ettiğini gösteriyor. Bugünkü ÇHGM'nin, dünkü Çocuk Esirgeme Kurumu ve daha öncesindeki Himaye-i Etfal Cemiyeti'yle aynı amaçları gütmesi ve aynı faaliyetlere hala devam etmesi sadece gereksiz değil mevzuat sebebiyle de imkânsızdır. Tabidir ki toplum, hizmet felsefesi ve devlet teşkilatlanması değişti ve hala değişiyor, dünkü çocuk esirgeme amaçlarını ve faaliyetlerini üstlenen çok daha başka kurumlar var bugün. Buna rağmen, bugünkü haliyle bile Türkiye çocuk esirgeme sistemi, çocuğun ihmal ve istismardan korunmasında önceliği, 5395 sayılı kanunun emrettiği şekilde, çocuk haklarının izlenmesi ve desteklenmesine ve çocuğun ailesi yanında korunmasına verir (ÇHGM, 2020b). Gerçi bu, felsefe olarak ABD'de böyledir ama oradaki uygulamalar, her bin çocuktan altısının evinden uzaklaştırılmasıyla sonuçlanır. Çocuklar bazen ebeveyni esrar kullandı diye bazen de anneleri ile babalarının veya anneleri ile onların hayat arkadaşlarının kavgalarına şahit oldular diye evlerinden uzaklaştırılabilirler.

ABD'de kurallar 'çocuğu evde tutmak esastır' der ama uygulamada çocuğun evinde kalması onun hakkı değilmiş gibi davranılır. Üstelik ABD çocuk esirgeme dili "çocukların hakkı" bağlamında değildir. Mesela, Allegheny County'nin (2020b), ÇEK kapsamına alınan ailelere dağıttığı 'Aile El Kitabı'nda "hak" kelimesi ancak kanunun tanıdığı hak bağlamında ve "çocuğun hakları ve sorumlulukları" şeklinde geçer. Türkiye'de ise çocuk esirgeme felsefesi yönetmeliklerde de uygulamalarda da çocuğun hakkından hareket eder. ÇHGM'nin "hak" dili, 'çocuk hakları', 'insan hakları', 'temel haklar' vb. kategorik anlamda değildir. ÇHGM'nin çocuk konusundaki dili ister ailesinin bakımında isterse kurum bakımında olsun, "çocuklara haklarına uygun bir ortam sağlamak" amacını vurgular. Hatta yabancı uyruklu

çocuklara yönelik oluşturulan "Sosyal Uyum Programı" bile, programın dilinde geçen "haklarına uygun" (ÇHGM, 2020b) felsefesi ile meşrulaştırılır. Çocukluğunda kurum bakımına alınmış ve 18 yaşını doldurmuş genç yetişkinlerin istihdam edilebilmelerine izin veren Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ve ilgili yönetmelikler de çocuğu hak sahibi yapar. ABD'de böyle bir uygulama henüz başlayamadı. Aşağıda özetlenen kurumsal faaliyetler, ÇHGM'nin hala çocuk-ve-aile merkezli bir felsefeye ve hizmet götürüp önleyici olmaya yönelik bir çocuk esirgeme anlayışına sahip olduğunu yansıtır (ÇHGM, 2020b ve 2020c).

Amaç: Kurumsal müdahale ihtiyacı oluşmadan, çocukların kendi ailelerinde yetiştirilmeleri yönünde önleyici hizmetlerin niteliklerinin geliştirilmesi ve niceliklerinin arttırılması;

Amaç: ÇHGM kapsamındaki çocukların eğitim seviyelerini yükseltmeye, gelişimlerine hız kazandırmaya, bakım sonrası sosyal hayata uyumlarına yönelik çalışmaları artırmak;

Amaç: Çocukla çalışan ÇHGM personeline, MEB ve DİB'e bağlı yatılı kuruluşlarda çalışan personele ve özel kreş çalışanlarına, çocuk ihmali, istismarı ve çocuk iletişim vb. konularda eğitim sunulur. Bundan amaç koruyucu ve önleyici hizmetlerin niteliğinin geliştirilmesi, niceliğinin arttırılmasına yönelik olarak "farkındalık çalışmaları ve eğitimler aracılığıyla çocukların risklerden korunmasına katkı sağlamaktır."

Amaç: Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmeti, tamamen BİRİNCİL SEVİYEDE önleyici bir uygulamadır. (Bu desteği alan çocuklar arasında, sokaklarda çalışmaktan veya dilenmekten kurtarılıp okula geri döndürülen çocuklar da vardır (Göçümlü, 2020).

Amaç: Bazı bakanlıkların ve kurumların temsilcilerinden oluşan il ve ilçe seviyelerindeki 'Koordinasyon Kurulları', bölgelerinde risk haritaları oluştururlar, tespit edilen risklere yönelik erken müdahale sistemi geliştirirler ve çocuğa yönelik bir ihmal ya da istismar oluşmadan, çocuğun kendisi, ailesi ve çevresinden kaynaklanabilecek sorun ya da ihtiyaçların kurumlar arası iş birliği ile giderilmesini sağlarlar.

'Çocuklar Güvende Programı' gereğince, sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan çocuklarla risk altında oldukları tespit edilen çocuklar izlenirler ve gerekirse haklarında önleyici bir şekilde, Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığıyla 'zamanında müdahale' ye tabi tutulurlar.

SED etkinliğinin ve önleyiciliğinin artırılmasına yönelik 'Okul-Destek Projesi' ile SED hizmeti alan çocuklar için akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenmektedir.

ÇHGM'nin de parçası olduğu Sosyal Hizmetler Bakanlığı mobil ekipleri, sokaktaki çocuklara ulaşır, çocuklara, cezalandırıcı bir polis gücü şeklinde değil de müşfik bir komşu gibi yaklaşır hem de başka bir aileye veya müesseseye değil de çocuğu kendi ailesine götürüp orada kalması için destek sağlar.

"Sosyal Medya Çalışma Grubu", çocukların dijital ve görsel medyada karşılaşabilecekleri riskleri tespit eder ve zararlı olan içeriklerin kaldırılmasına çalışır. Yıl 2019 sonu itibarıyla 158 içeriğe müdahalede bulunulmuştur. (Bu niye önemlidir? Mesela ABD örneğinde, bu konuda hiçbir adım atmadan -ki aslen etkisi de yetkisi de yoktur- "çocuk, muzır neşriyatla meşgul oluyor ebeveyni de onu ihmal ediyor" diye ÇEK bir çocuğu evden uzaklaştırabilir.)

"Ekranla Değil Akranla Büyüsün Çocuklar" kampanyası ile çocukların dijital ve sosyal medya ortamlarındaki kontrolsüz ve kötü amaçlı yaklaşımlardan korunması ve akranlarıyla sosyalleşmelerinin sağlanması için çocuk oyun alanları ve diğer alternatif fiziksel, sosyal ve kültürel yaşam alanları oluşturulur ve çeşitli aktiviteler düzenlenir.

Ailelerin, çocukların gelişim dönemlerine uygun kitap seçimi konusunda rehber niteliği taşıyan seçim kriterleri oluşturulur ve 0-6 yaş çocuklara uygun içerikli kitap listesi hazırlanır.

'Mobil Çocuk Sosyal Hizmet Birimleri' okulları ziyaret eder, risk grubunda olan çocuklar tespit edilir ve önleyici, koruyucu ve destekleyici tedbirler alınır ve uygulanır.

'Sosyal Uyum Programı', aslen bütün göçmen çocukların ama pilot çalışma olarak Suriyeli çocukların topluma uyumlarının sağlanması amacıyla hayata geçirilmiştir.

'Ücretsiz Bakım Hizmeti', koruyucu ve önleyici bir hizmet olarak, dezavantajlı grupların, özel kreş ve gündüz bakımevi ile çocuk kulüplerinden ücretsiz yararlanmalarını sağlar.

Risk altındaki çocukların korunma altına alınmadan, aileleri yanında kalmaları durumunda, çocukların bakım yükümlülüğüne destek olmak üzere, ailelere meslek edindirilme kursları teklif edilerek çalışma hayatına katılmaları sağlanmaktadır.

'Bir Meslek Bir Gelecek Projesi' ile koruma ve bakım altında olan ve SED ile desteklenen çocuklardan örgün eğitimine devam etmeyenler, mesleki eğitime yönlendirilirler.

'Benim Rehberim Programı' ile çocuklar, kendileri gibi korunma altında yetişmiş ve başarılı olmuş gençlerle bir araya getirilirler.

Koruma altında yetişen çocuklar 18 yaşını doldurduklarında, kendilerine ayrılan kontenjanlar yoluyla, kamuda istihdam edilebilmektedirler.

"Özel Sektör Prim Teşvik Uygulaması", kamuda değil de özel sektörde çalışmak isteyen gençler için, özel sektöre verilen teşvik uygulamasıdır (ÇHGM, 2020b ve 2020c).

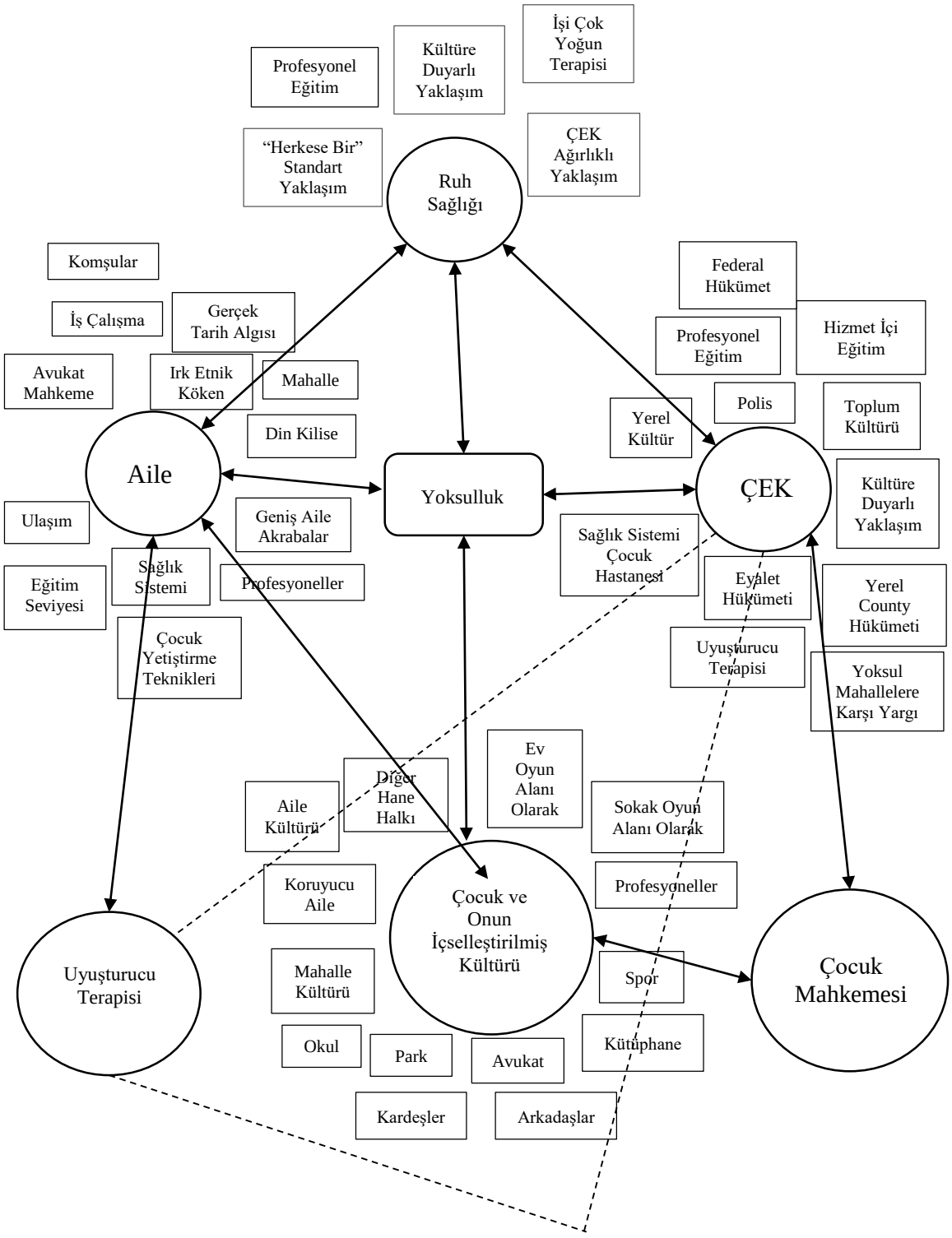
Bu faaliyetler, ÇHGM'nin aktif, aksiyoner, girişimci ve önleyici ruhunu yansıtıyor ve bu ruh hiç de azımsanacak ve kenara itilecek bir ruh değil. Bu ruh, ABD'nin hala kazanamadığı bir ruh. Mevcut haliyle ÇHGM, ailelerle yakın ve yapıcı bir ilişki içeresindedir.

Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme Alanı

Modern zamanların ÇEK'leri, özellikle ABD'dekiler, çocukları kendi ebeveynlerinin ihmal ve istismarından korumak için mevcuttur (Allegheny County, 2020b; Yang & Ortega, 2016). Çoğu durumda, bir ÇEK devreye girdiği zaman, ailenin zaten belli hizmetlere ihtiyacı vardır. ABD örneğinde, ihtiyaçların aileye sunulabilmesi için, çocuğun ÇEK kapsamında olması gerekir. Böyle durumlarda, hizmetin çocuğa ve aileye sunulabilmesi için, bazen ailenin isteğiyle ama bazen de onun hilafına, çocuk ÇEK kapsamına alınır (Font & Maguire-Jack, 2015). ÇEK görevlisinin hemen oluşturmaya başladığı hizmetler listesinin başında, yine ABD örneğinde, genellikle ruh sağlığı ve uyuşturucu terapisi değerlendirmeleri için yapılacak sevkler ve randevular vardır. Çocuk, birdenbire hayatında ve ailesinde daha önce farkına varmadığı özelliklerin ve ilişkilerin farkına varır. İçine doğup yaşadığı, o zamanlara kadar varlığını bile henüz hissetmediği yoksulluğu, hala anlayamaz, onu yorumlayamaz ama artık farkına varır ve hisseder. ÇEK'le beraber, federal, eyalet ve yerel hükümetin, hatta mahkemenin muhatabı olur. Mahkeme durumunda, çocuğa da bir avukat tayin edilir. Evden uzaklaştırılması durumunda, uyuduğu mekân, oynadığı alan, park, sokak, okul, her şey değişir. Çocuk, bunaltıcı duygusal yoğunluklara ve *Şekil 7*'dekine benzer, baş edilmesi zor bir ilişkiler ağına maruz kalır.

Bu bölümde, ruh sağlığının, psikolojik danışma kavram, model ve uygulamalarının, ÇE alanına taşınmasının ve burada tartışılmasının pratik sebebi yukarıdaki açıklamadır. Buna ilaveten, yoğun ÇE ve ruh sağlığı ilişkisini açıklayabilecek kuramsal bir arka plan da mevcuttur. ÇE faaliyetlerinin tabii ortamına bakılacak olursa, bir çocuğun ÇEK kapsamına alınmasının ÇEK açısından yorumu şudur ki, aile dinamiğinde iyi çalışmayan bir boyut vardır. Çocukla, bakıcıları, yani anne-babası arasında, sağlıklı olmayan bir ilişki mevcuttur. Bu durumda çocuğun, anne veya babanın, hatta ailedeki herkesin, belli hizmetlere ihtiyaçları vardır. Bunlar, sağlık konularına, psikolojik yardıma, çocuk yetiştirme tekniklerine, aile içi şiddet eğitimine, uyuşturucu terapisine, maddi yardıma ve evin temel ihtiyaçlarının

karşılanmasına yönelik hizmetler olabilir. *Şekil 7*'de görüldüğü gibi çocuk birdenbire kendisini çok değişik bir ortamda ve konumda bulur. ÇEK, çocuğa yeni elbise, bayram gibi bir tatil döneminde, hediye ve oyuncak da temin eder ama bütün bunlar çocuk için bunaltıcı olabilir. Olan bitenler, yoğun ilişkiler, çocuğun ve onun ebeveynlerinin mevcut ruh sağlığı problemlerini tetikleyebilir veya oluşmasına bile sebep olabilir. Şayet çocuk evden uzaklaştırılmışsa bütün bunların üzerine bir de o tür bir travma eklenir.

Şekil 7. ÇE Kapsamındaki çocuk, onun içselleştirilmiş kültürü, ailesi ve çevresi ile olan etkileşimi.

ÇE alanı ile ruh sağlığı arasındaki bir diğer kuramsal bağ yoksulluktur. Teknik olarak öyle olması gerekmediği halde ÇEK kapsamındaki çocuklar genellikle imtiyazsız ve avantajsız olarak algılanan ailelere mensuptur. Geniş bir literatür taraması yapan Pac, Waldfogel ve Wimer'in (2017) bulguları da bunu destekler. *"Çocuk esirgeme kapsamı altındaki çocuklar ve aileleri, büyük bir yüzde ile sosyo-ekonomik seviyesi düşük algılanan yerleşim bölgelerindeki fakirlerdir, bir azınlık gruptandırlar veya tek ebeveynli ailedirler."* Yoksulluk, bir yandan aileleri ÇE alanına iterken öte yandan da ruh sağlığı ihtiyacı doğurur. Wahowiak (2015), bu ilişkiyi şöyle ifade eder. *"...strese ve ruh sağlığı problemlerine kaynaklık teşkil eden ana faktörlerden biri de yoksulluktur."*

Özellikle ABD'de çocuk esirgeme, sadece yoksullukla değil, hemen neredeyse ruh sağlığı ve uyuşturucu bağımlılığı ile de iç içedir. İhmal ve suistimale sebep olan faktörlerden biri ruh sağlığı olarak görülürken, bizzat yoksulluğun kendisinin de ruh sağlığı problemine sebep olduğunu tespit eden araştırmalar da vardır. Kahn (2018), Texas'ta 2005-2013 yılları arasında, iş gücü piyasası ile çocuk ihmali ve suistimali istatistiklerine baktığında, işsizlik oranı ile beraber çocuk ihmali ve suistimalinin de arttığını, özellikle erkekler arasında, %1 (yüzde bir) oranındaki işsizlik artışı sırasında, çocuk ihmali ve suistimali istatistiklerinde de %.08 (yüzde bire yakın) bir artış buldu. Çocuk ihmal ve suistimalinin yoksul ailelerde daha yüksek çıktığını Berger ve Font (2015) da teyit eder. Bu bağlamda, belki de siyah ailelerde yoksulluk oranının yüksek olması sebebiyle, *"siyah çocuklara yönelik ihmal ve suistimal oranlarının, beyaz çocuklardan önemli ölçüde daha yüksek olduğunu gösteren çok sayıda kanıt mevcuttur"* (Bartholet, 2009).

Konuya, ÇE kapsamında olan çocukların ruh sağlığı ihtiyaçları açısından bakıldığında, bu çocuklar, çok yüksek risk altındadırlar (Leslie vd., 2005). Çocuğun ihmal edilmesi ve/veya suistimale maruz kalması, her halükarda çocuğa kötü muamele, onun kişilik gelişiminde, kişilerarası ilişkilerinde, okul ve iş fonksiyonlarında, hayat boyu kronik uyum problemi ve kişilik bozuklukları yaşamasına sebep olabilir (Peterson & Urquiza, 1993). Daha evvelinden kontrol altında olmuş olsa bile, ÇEK'in aileye dokunması ile birlikte, çocukların ruh sağlığı ihtiyaçları da tekrar başlar, artar veya oluşur. Genel nüfusun yaklaşık %18-22'sine kıyasla, koruyucu aile bakımındaki çocukların %80'inin önemli ruh sağlığı sorunları vardır (dosReis, Zito, Safer & Soeken, 2001; NCSL, 2019a). Koruma altındaki çocuklara, akranlarına oranla, psikiyatrik teşhis konma ihtimali 16 kat, reçete yazılma ihtimali ise 8 kat daha fazla çıkabilmektedir (GAO, 2011; Villagrana, 2010).

Öte yandan, çocukların ÇEK kapsamına alınmalarından %40'a sorumlu olan, ebeveynlerinin uyuşturucu ve alkol bağımlılığıdır (Children's Bureau, 2020b; Sepulveda & Williams, 2019). ÇEK kapsamındaki çocukların ebeveynleri, %80'lik bir oranla, uyuşturucu problemi olan insanlardır (TexProtects, 2018). ABD'nin "Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü"ne göre, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, ruh sağlığı problemidir (NIH, 2020). ÇEK kapsamına alınan çocukların ebeveynlerine ait ruh sağlığı bilgilerine bakılarak yapılan bir araştırma, iki önemli istatistik üretir. (a) ÇEK kayıtlarına göre, ruh sağlığı problemi olan aileler, %73 oranında ihmal ve suistimale sebep olmaktadırlar; (b) yine ÇEK kayıtlarına göre, ÇEK kapsamı altındaki çocukların ebeveynlerinin %35'i, ruh sağlığı teşhislidir (Staudt & Cherry, 2015).

ABD'de çocuk esirgemenin ruh sağlığı konusu ile iç içe olması, öncelikle, ÇE kapsamı altındaki çocukların ebeveynlerinin yüksek oranlarda ruh ve davranış sağlığı hizmetlerine ihtiyaçları olmasından kaynaklanır. Yaptığı bir literatür taraması ve 71 hastanede bildirilen 302 vakanın incelemesine dayanarak Nelson (1984), ÇE kapsamındaki çocukların ebeveynlerinin ciddi psikolojik sorunları olduğunu, ancak psikopat olmadıklarını tespit eder. Devamında ÇEK'in müdahalesi, sadece bu ihtiyacı tetikleyip daha da yükseltmekle kalmaz, çocuğun hayatında daha büyük problemlere de sebep olur. Amerikan Pediatri Akademisi'ne (American Academy of Pediatrics) göre, *"koruma altındaki çocuklarla gençler"in en büyük sağlık ihtiyacı, onların ruh sağlığı ihtiyacıdır"* (AAP, 2020).

Aynı görüşte olan Lewis (2011), bunun gözlemlediği sebebini de şöyle özetler:

> Çocuğun koruma altına alınmasına sebep olan hikâyenin kendisi genellikle rahatsız edicidir ve yeteri kadar da üzücüdür. Sonrasında, koruyucu aileye yerleştirilen çocuğa ne olduğu ile ilgili hikâyeler, paradoksal olarak, oraya gitmesine sebep olan hikâyeden daha da üzücü olabilir. Koruma altına almanın amacı, çocuğu güvensiz bir ev ortamından korumak içindi. Şimdi biz, bir yerde sabit kalmayıp yer değiştiren, koruyucu aile ile biyolojik aile arasındaki çatışmalı ilişkiye şahit olan, mahkemelere gidip gelmekten bıkan, ne zaman eve döneceğini bilmemenin de ötesinde eve dönüp dönemeyeceğini bile bilemeyen ve bütün bunların yarattığı stres ve sıkıntı altına giren çocuktan durumu idare etmesini bekliyoruz.

ÇEK, kapsamı altına aldığı çocuklar ve gençler için sadece ruh sağlığı ihtiyacı doğurmak veya mevcut olanı artırmakla kalmaz, onların ihtiyacını da tam karşılayamamakla problemin daha da büyümesine sebep olur. "Ulusal Ruh Hastalığı İttifakı" (National Alliance on Mental İllness), ÇEK kapsamı altında bulunan çocuklar ve gençlerle ilgili ruh ve davranış sağlığı konusundaki sorunları, *"İhtiyaçların Eksik Belirlenmesi, Ruh Sağlığı Hizmetlerinin Yetersiz Kullanılması, Uzman/Danışman Eksikliği, Erişilebilirlik Sorunları"* şeklinde dört başlıkta açıklar ve alandaki bazı istatistikleri aktarır (NAMI, 2016).

> Irk / etnik kökenler esas alındığında, karşılanmamış ruh sağlığı ihtiyacı, siyah çocuklar için %47,7, Asya kökenliler için %71,8, Latin kökenliler için %47,2, beyaz çocuklar için ise

> %30,7'dir. ÇEK ile çalışan çocuk psikiyatristlerinin, çocuk psikologlarının ve diğer ruh ve davranış sağlığı uzman ve danışmanların sayıları yeterli değildir. Çocuk psikiyatristlerinin olmadığı yerlerde, çocuk doktorları, genellikle çocuklara ruh sağlığı hizmetleri de sağlar.

Bu tür eleştiriler sonucunda veya eleştiri olmasa bile ÇEK'ler durumun veya eksikliklerin farkına vardıklarında, dünyanın her yerinde olduğu gibi, tipik, hantal birer devlet organizasyonu güdüsüyle hemen rakamları düzeltmek için ellerinden gelen bütün gayreti gösterirler. Daha çok çocuğun daha fazla terapi alabilmesi için kolları sıvarlar ama çocuğu evden uzaklaştırmanın kendisinin bütün problemlerin anası olduğu temeline hala inmezler. Colvin ve Thompson'ın (2020) araştırması, niteliğin değil, niceliğin vurgulandığını haber verir. Gerçi bunu yapan ÇEK Kurumu değil, ruh sağlığı kuruluşlarıdır ama o kuruluşları belli rakamlar üretmesi için sözleşme ile zorlayan ÇEK'tir.

ÇEK kapsamındaki çocuklarla çalışan bir ruh sağlığı uzmanı, ebeveynlerle, mahkemeyle, koruyucu aileyle ve çocuğun hayatında olan diğer profesyonellerle muhatap olur. Kimden onay alacağını, kime ne soracağını, ne kadar bilgi verebileceğini, rapor sunması gerektiğini, bunları da ayrıca sistem içinde öğrenmesi gerekir. Moore'un (2008) yorumuna göre,

> Farklı kurumlarla, mahkemeyle, okulla, biyolojik aile üyeleriyle, koruyucu aile üyeleriyle, çocukla, ve ÇEK görevlileri ile ayrı ayrı muhatap olmak, yani çoklu bir rol oynamak, danışman, terapist için doğal bir belirsizlik doğurur ve bu belirsizlik, ailesinden uzaklaştırılması sebebiyle çocuğun zaten yaşadığı belirsizliği daha da kötüleştirir.

Değişik başka bir nokta da terapi, danışma veya tedavi gibi bir süreç açısından ise ÇE alanında çalışan uzmanlar, çalıştıkları grubu çok farklı bulabilirler. Irk konusunun her zaman ve her yerde gündemde olduğu, etnik olarak çok fazla ve farklı grupların bulunduğu, sürekli göç alan ve son 50 yıldır sosyal farklılığın ve çeşitliliğin hem resmi hem de sosyal olarak özellikle vurgulandığı ABD toplumunda, çok büyük bir kültürel yelpaze var. Çok kültürlülük bir yaşam biçimi olunca, psikolojik danışma kavram, teori ve uygulamaları da o yönde gelişiyor. ÇEK'le çalışan danışmanlar ve uzmanların önüne hakikaten çok farklı kültürlere sahip çocuklar ve insanlar geliyor. Öte yandan bu grubu daha özellikli yapan bir başka olgu da travma konusu. Danışmanların hem çocukların geldiği ortamların hem de ÇEK'in faaliyetlerinin tetiklemiş olabileceği travmaları sürekli göz önünde tutmaları gerekiyor. Bu danışanlar grubunu bazen danışmanların canını sıkacak kadar farklı yapan bir başka olgu da terapilere devamsızlık konusu. Devamsızlığa sebep olan ana sebebi, danışanların çoğunun "danışan olmaya" gönüllü olmadıkları faktörünü, Thompson ve Colvin (2017), farklılıkların en başına koyar. Ackerman, Colapinto, Sharf, Weinshel ve Winauer (1991), gerçekten terapötik bir ilişkiye girmeyen bu insanların oluşturduğu "taklit terapisi" senaryosunun, bir yandan terapiyi istememelerinden ama öte yandan da ÇEK'in onları terapi seanslarına

gitmeye mecbur bırakmasından kaynaklandığını söylerler. Bu gibi sebeplerle, Egonsdotter, Bengtsson, Israelsson ve Borell'a (2020) göre, sadece ruh sağlığı terapistleri için değil alanın hemen bütün çalışanları için, çocuk esirgeme alanı, profesyonel sosyal hizmetin en önemli alanlarından biridir; fakat alandaki değerlendirmeler genellikle zaman baskısı altında yapılır, bundan dolayı da yine genellikle belirsiz verilere dayanır, sosyal adaletsizliğe sebep olur. ABD'deki çocuk esirgeme politikaları ve faaliyetleri yüzünden oluştuğu için belki de "taklit terapisi" tipi bir problem, sadece ABD'ye ve benzer uygulamaları olan diğer toplumlara has bir oluşumdur. Bu alandaki göreceli bir uzmanlaşmayı, yani "çocuk esirgeme terapisti"ni (child welfare therapist), Spielfogel, Leathers ve Christian (2016) şöyle tanımlarlar:

> "Çocuk esirgeme terapisti", çocuk esirgeme hizmetleri kapsamındaki çocuklara, gençlere ve ailelere ruh sağlığı alanında hizmetler sağlayan, terapi / tedavi sağlamaktan ve terapötik ilerlemeler hakkında mahkemeye sunulmak üzere rapor da yazmaktan sorumlu kişidir. Bazen onlar CYF kapsamı dışında, mesela okullarda, önleme amaçlı olarak da çalışabilirler.

Ruh ve davranış sağlığı hizmetlerini sunmakla görevlendirilen uzmanlar, danışmanlar, ihmal, suistimal veya istismara sebep olmuş ebeveynlerle ve onların mağdurları durumuna düşmüş çocuklarla çalışırken hem kuramsal açıdan hem de uygulamalarında, konuya ve danışanlarına, danışmanlık teorileri çerçevesinde yaklaşırlar. Bu, bir yandan, danışmanların çalışmalarını kolaylaştırıp daha anlamlı kılarken, diğer yandan da devam edegelen süreç boyunca, onlara sürekli değerlendirme yapabilme, yaklaşımlarını yenileyebilme imkânı da verir. Uzmanların kullanabileceği ve kendi anlayış ve stillerine uyarlayabilecekleri, klasik, eski ve yeni geniş bir müdahale yelpazesi vardır.

Çocuk esirgeme ve psikolojik danışma uygulamalarında, çocuklarla ve onların etrafındaki yetişkinlerle çalışılırken, öne çıkan bazı kavram ve kuramlar söz konusudur. Onların ilk grubunu, kültürel duyarlılık, kültürel farkındalık, çok kültürlülük, kültürel çeşitlilik, kültürel farklılık vb. kültürel vurgular oluşturur. İkinci grupta, ÇEK ve aile ilişkisi, ailenin kültürel bir ünite olması ve aile terapisi vardır. Üçüncü grupta ise çocuk esirgemeye, psikolojik danışmaya ve sosyal ilişkilere uyarlanacak 'sosyal adalet' kavram ve uygulamaları gelir.

Çok kültürlülük, kültürel çeşitlilik, tabii bir olgudur, sıradandır, tabiatta ve toplumda olanın ifadesidir. Fakat son zamanlarda, gündeme ideolojik boyutlarda ve bağlamlarda gelebilmektedir. Bu çalışmada, etnik veya kültürel değerlere, vatandaşlık değerlerinden daha fazla önem atfedilmez, ona özel bir üst kimlik fonksiyonu veya politik bir anlam yüklenmez. Çok kültürlülüğün, kültürel çeşitliliğin bu çalışmadaki yeri, anlamı ve fonksiyonu, çocuk esirgeme uygulamalarında, psikolojik danışma sürecinde ve sosyal ilişkilerde, (i) bilişsel olarak, kültürel farkındalık ve duyarlılığı, kültürel çeşitlilik olgusunu tanımanın; (ii)

davranışsal olarak da (a) kişinin kendisini kendi kültürel değerleriyle tanımasının ve tanımlamasının, (b) ona olmadığı gibi (mesela ABD örneğinde, siyah birine, siyah değilmiş gibi) davranmamanın (yani olduğu gibi muamele etmenin) önemini arz etmektir. (iii) Bu tezin yazarı, yukarıdaki bağlamlarda, her üç gücün (kültürel öge, ailenin bütünlüğü ve gücü ve sosyal adalet olgularının), 'aile planı' ve 'aile grup toplantısı' uygulamalarında, yerlerini almalarından, etkili ve etkin şekillerde kullanılmalarından yanadır. Aynı zamanda bu çalışma, çocuk esirgeme uygulamalarının, psikolojik danışma sürecinin ve sosyal ilişkilerin kültüre duyarlı bir şekilde yürütülmesinin uygunluğunu ve gerekliliğini de vurgulamaktadır.

Kültüre Duyarlılık: Kültür, Kültürel Çeşitlilik, Çok-Kültürlü Toplum. Kültürel Farklılığın ve Duyarlılığın, 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı'na Yansıması

Son zamanlarda hem çocuk esirgeme hem de ruh ve davranış sağlığı konularında en fazla vurgu, kültüre, çok kültürlü veya kültüre duyarlı danışma modellerine yapılır (Erkan, 2020; McPhatter & Wilson, 2015; NAMI, 2016; Pickover & Brown, 2017; Şahan & Akbaş, 2018). Konuyla ilgili alan araştırmaları, meta analiz taramaları ve diğer bazı göstergeler, ÇE ve ruh sağlığı alanlarında ve her iki alandaki uzman tutum ve davranışlarında, kültürel perspektifin ve yeterliliğin sadece değerli değil gerekli de olduğuna, teorik bir arka plan oluşturur (American Psychiatric Association, 2000; Bellamy, Gopalan & Traube, 2010; Griner & Smith, 2006). Aynı teorik arka plan, Sue ve Sue'nun (2008) bulgularında da vardır. Onlara göre, anekdot gözlemleri, klinik vaka çalışmaları, kavramsal analitik yazılar ve bazı ampirik çalışmalar, hepsi, aynı şeye işaret eder: "E*tnik veya sosyal azınlıklardan gelen danışanlar, çok kültürlü yaklaşım dışındaki mevcut psikolojik danışma modellerinin teklif ettiği kültürel yeterliği, tatmin edici bulmamakta"* ve danışmadan yeteri kadar faydalanamamaktadırlar.

Bu gibi sebeplerledir ki ABD Psikiyatri Derneği'nin, danışmanlara, terapistlere yardımcı olmak için tasarladığı 'Kültürel Formülasyon'a göre danışman, öncelikle ve süreç boyunca, kültürel ögeleri dikkatle raporlayacaktır (The American Psychiatric Association, 2000).

> (1) Danışanın kültürel kimliği, (2) kişinin rahatsızlığını açıklayabilecek kültürel faktörler ve modeller, (3) kişinin fonksiyonu ve psiko-sosyal çevresi ile alakalı hem de bu arada stres sebebi olabilecek ve stres durumlarında da kişiye destek sağlayabilecek kültürel faktörler, (4) danışman ve danışan arasında ilişkiyi etkileyebilecek kültürel faktörler (5) teşhis ve iyileşme/ iyileştirme süreci için genel bir kültürel değerlendirme.

Griner ve Smith'in (2006) kültürel formülasyon eşliğinde yürüttükleri araştırma sonuçları, belirli bir kültürel grubu hedefleyen danışma müdahalelerinin, herkes için geliştirilmiş

standart müdahale tekniklerine nispetle, dört kat daha etkili olduğunu gösterir. Kültürel formülasyonu farklı dil ve kültürlerden gruplarla çalışan Gainsbury'nin (2016) gözlemleri:

> Terapinin danışanın dilinde yapılması; danışanın kültürel bakış açısının, onun kültürüne ait detayların ve farklılıkların bilinmesi ve takdir edilmesi; danışmanların kültüre duyarlı tutum ve anlayışa göre eğitilmesi, bunların hepsi, kültürel yeterlikler ve kültüre duyarlı terapi örnekleridir. Özellikle uyuşturucu ve kumar problemi olan danışanların ailesini, yakınlarını, hatta toplum üyelerini danışma sürecinde tutmak, danışmaya daha içten katılmalarına, daha fazla danışma seanslarına gelmelerine, terapiden daha iyi sonuç alınmasına sebep oluyor. Üstelik kültüre duyarlı tedavilerin maliyet açısından da daha uygun olduğu görülmüştür.

Konunun önemi, kültürel yaklaşımın daha etkili olduğu ile sınırlı değildir. Yazarlar, kültürel yaklaşımın eksikliğinde, danışmanın etkinliğinin kaybolduğunu ve terapinin çalışmadığını kaydederler. Mesela, Bellamy, Gopalan ve Traube (2010), NSCAW (National Survey of Child and Adolescent Well-being) veri tabanını kullanarak yaptıkları çalışmada, *"Bir yıldan daha fazla koruyucu ailede kalan 439 kişilik gruptaki çocukların, almış oldukları yüksek orandaki ruh sağlığı hizmetinden yararlanmadığını gördüler"*. Sloan ve Toporek'e (2007) göre, yararlanılamamanın sebebi, *"psikoloji alanı ve danışmanlıkla ilgili, bizzat işin teorisi, kavramları ve bazı uygulamalarıdır ki onlar, etkisiz olmanın da ötesinde, kötü, hatta sorunun birer parçası ve danışana da doğrudan zararlıdırlar."* Sloan ve Toporek'i bu sonuca ulaştıran gözlemleri de (i) danışmanın kendi kültüründen bağımsız hareket ettiğini zannetmesi ve (ii) danışanın kültürünün ve içinde bulunduğu ortamın göz ardı edilmesidir. Sue vd.'ne (2006) göre ise, *"nedeni, terapi süreçlerinin, danışanların içinde bulundukları yaşam koşullarını, hayat tarzlarını, dillerini, ve kültürel tarihlerini dikkate almamalarıdır"*.

Çok kültürlülük, kültürel çeşitlilik tartışmaları çerçevesinde hem kavramlaştırma hem de tanımlama açısından tam bir anlayış ve dil birliği oluşmamış görünüyor. ÇE ve onunla ilgili ruh sağlığı hizmetleri, daha doğrusu onların beraber çalıştığı bireyler ve aileler tarafından bakıldığında, kullanılan kavramlar ve tanımlar açısından en uygun olanı "kültüre duyarlı" yaklaşımı görünmektedir. Ne olduğunu tanımlamak yerine, kültüre duyarlı bir çalışanın veya kültüre duyarlı sürecin özelliklerini vermek yeterli olabilir. Erkan'dan (2020) uyarlanarak:

1. Kültüre duyarlı bir çalışan (mesela ÇEK görevlisi veya ÇEK kapsamındaki bireylerle ve ailelerle çalışan ruh sağlığı uzmanı) hem kendinin hem de muhatabının kültürel özelliklerinin farkına varmaya gayret eder.
2. Çalışma veya danışma sürecinde, onları nasıl olumlu olarak kullanabileceği konusunda analizler yapar.
3. Analizlerini, farkına vardığı kültürel özelliklere uyumlu yöntem ve teknikleri tespit etmek için kullanır.

4. Çalışma veya danışma sürecinde, kültüre ilişkin niceliksel ve niteliksel gözlemlerini, tecrübelerini ve iç görülerini veri olarak toplar ve onları işlemeye çalışır.
5. Verilerini, kurumsal faaliyetlerin ve alan çalışmalarının kültürel duyarlılık konusunda iyileşmesi için paylaşır.
6. Kültüre duyarlı yaklaşımı diğer kültürel modellerden farklı yapan bazı noktalar vardır.
7. Kültüre özgü, kültür odaklı, kültürü özgül ağırlık kabul eden, kültürle sınırlı veya kendini kültürle sınırlayan bir yaklaşım değildir. Sadece danışanın kültürel bir kimliğinin olduğunu ve onun etkin bir çalışma veya danışma süreci için önemli olduğunu vurgular.
8. Kişiyi, bir kültürel grubun üyesi bağlamında ele almaz; belli bir gruba, topluma veya kültüre özgü iletişim, etkileşim veya terapötik müdahaleler listesi yoktur.
9. Kişilerin ve kültürlerinin politik ve tarihsel gerçeklerini, arka planlarını göz önünde tutmayı da teklif eder.
10. Sadece kültüre odaklanmadığı için, bireysel özellikleri de çalışma ve danışma sürecinde tutar. Kişinin hayat tarzını hem ailenin sosyal yaşamı ve onun daha geniş kültürel platformunda değerlendirir hem de düşünce, duygu, davranış ve onların saikleri açısından, bireysel düzeydeki değişkenleri de gözlem altında tutar.

Erkan (2020), kültürel duyarlılığı, *"kültürün insan hayatındaki öneminin ve psikolojik danışma süreçlerinde oynadığı rolün farkında olma"* ile başlatır. Yazarın teklif ettiği kültürel duyarlılık, danışmana, kendini, danışanı, danışma amaçlarını ve müdahalelerini, ortamı ve şartları kültürel açıdan da sürekli olarak değerlendirebilme ve esnek olabilme imkânları verecektir. Bunlar da bir danışmanın en fazla ihtiyaç duyduğu becerilerdir.

"Kültüre duyarlı olmak ne değildir?" sorusu, kültürel duyarlılık konusuna iyi bir bakış açısı kazandırabilir ki onun ne olmadığı, ABD'de özellikle önemlidir. Mesela ırk konusundaki bir duyarsızlık, insanlara, 'ırklarına, etnik kökenlerine ve kültürlerine bakmaksızın' muamele etmek; ortamda, renk körü gibi davranmak, tercih ve teşvik edilen bir tutum ve davranış biçimi değildir. 'Zaten öyle olamazsın' eleştirisinin de ötesinde, ABD'de istenen, arzulanan ve hatta teşvik edilen, farklılıkları görmek, herkese olmadığı gibi (mesela siyah birine, siyah değilmiş gibi) değil, olduğu gibi muamele etmektir. Bir ÇE çalışanının veya psikolojik danışmanın, kasıtlı veya kasıtsız olarak, kişinin ırksal veya kültürel geçmişini kabul etmekten kaçınması, farkında olduğunu hissettirmemesi durumunda, danışan, anlaşılmadığını, yanlış anlaşıldığını hissedebilir, alınabilir ve hatta kırılabilir; sonuç, ÇE görevlisi veya terapist ile azınlık kişi arasında bir uçurum ortaya çıkabilir ve bu da sürecin hem etkinliğinin hem de etkililiğinin kaybolmasına sebep olur (Sue & Sue, 2008).

Kişilerin ruh sağlığı hizmetlerinden daha fazla yararlanabilmesini mümkün kılacak faktör, hangi psikolojik teori temel alınacak olursa olsun, onun kültürel duyarlılık modeli ile uygulanmasıdır. Bunlardan biri, Erkan'ın (2020), "Bilişsel Davranışçı Terapi" ve "Gerçeklik Terapisi"nin kimi ilke ve kavramları ile sentezleyerek teklif ettiği "Esnek Merkezli Psikolojik Danışma (EMPD)" modelidir. Modele göre psikolojik danışma:

> İnsanların gerek içinde bulundukları yaşam dönemindeki gerekse daha sonraki dönemlerde yüklenecekleri; kendilerine, topluma ve doğaya yönelik sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli nitelikleri kazanmalarına ve varsa, söz konusu sorumlulukları yerine getirmelerini engelleyen sorunlarını çözmelerine yardım etmeyi amaçlayan profesyonel bir ilişki sürecidir (Erkan, 2015).

Bu modelle çalışan bir danışmanın hem kendisinin hem de danışanın kültürel özelliklerini tespit etmesi, tespit edebildiği kültürel özelliklerin sürece nasıl etki ettiğinin farkına varması, bu doğrultuda da danışanların kültürel faktörleri ile uyumlu yöntem, strateji ve teknikleri devreye sokması, bunların hepsi, bu modelin gerçekten kültür temelli ve merkezli olduğu anlamına geliyor. Bu da tam olarak DSM-IV'teki "Kültürel Formülasyon"un (The American Psychiatric Association, 2000) teklifine bir paralellik arz ediyor. EMPD, sadece "Kültürel Formülasyon"a uygun olmakla kalmaz, ABD ÇEK'lerinin kapsamları altındaki çocukların ve ailelerin çok kültürlülüğüne ve kültürel çeşitliliğine de paralellik arz eder. Mesela ABD'de, 1990 ve sonrasında, ÇEK koruması altındaki 0-12 yaş arası çocuklar için geliştirilmiş 10 özel psikolojik danışma teorisinden *"dokuzunun, davranış problemlerini iyileştirmeye, bir kısmının da aynı zamanda bilişsel esnekliği, bilişsel geri bildirimi ve zihinsel faktörleri geliştirmeye yönelik modeller ve müdahaleler teklif ettiği"* bulunmuştur (Hambrick, Oppenheim-Weller, N'zı & Taussığ, 2016).

DSM-IV tarafından kültüre duyarlılık boyutu, Hambrick, Oppenheim-Weller, N'zı ve Taussığ'in (2016) bulgularıyla da davranışçı ve bilişsel boyutları desteklenen Erkan'ın (2020) EMPD'sindeki temel noktalar şunlardır: *Psikolojik danışma, özünde bir öğrenme sürecidir. *Sorunlar kültürel bir ortamda oluştuğu gibi, psikolojik danışma müdahalesi de kültürel bir bağlamda gerçekleşir. *Bu sebeple de, sorunun anlaşılmasından çözümüne kadar her aşamada kültürün rolü dikkate alınmalıdır. *Böylece EMPD, bireyi, algıladığı kendi çevresi ve kültürü ile bir arada ele almayı hedeflemiş olur. *Buradaki temel gerekçe, yapılan işin doğrudan insanlara yönelik olması ve insanın da kültürel bir varlık olmasıdır. Üstelik EMPD, daha sonra çalışılacak olan ve kültüre duyarlı yaklaşımın da 'yoldaşı' ilan edilen (Erkan, 2020) "sosyal adaletçi" uygulamalar için de iyi bir zemin teşkil eder.

Bu arada bu başlığı bir anonim hikaye ile bitirmeden önce, kültür faktörünün, çocuk esirgemede nasıl rol oynayabildiğine örnek teşkil edecek bir çalışmayı, Egonsdotter, Bengtsson, Israelsson ve Borell (2020) sunmaktadır. Sosyal hizmet öğrencilerine sunulan bir çocuk esirgeme simülasyonunda, İsveçli ailelerin çocuklarına, Somali göçmenler arasındaki yaygın isimleri, benzer durumdaki Somalili ailelerin çocuklarına da İsveçlilerin aşina olduğu İsveçli isimleri tayin ederler. Somali ismiyle önlerine gelen bir çocuk söz konusu olduğunda, kendilerine verilen senaryoyu şiddet ve taciz olarak yorumlayıp çocuğun koruma altına alınmasını teklif eden öğrenciler, İsveç ismiyle önlerine gelen bir çocuk söz konusu olduğunda ise benzer senaryoyu, maddi imkânsızlık, evin küçük olması gibi mazeretlerle yorumlayıp, çocuğun koruma altına alınmasını teklif etmezler.

Bazen bir resim, bir karikatür veya bir hikâye, sayfalar dolusu anlam taşıyabilir. Bu çerçevede, kültürel duyarlılığın önemini anlatmak için şu anonim hikâye burada aktarılabilir.

> Lisans-üstü çalışmaları için ABD'ye gelen Hoshi, okulu bitirdikten sonra memleketine dönmez ve ABD'ye yerleşir. Yaklaşık 20 yıldır ABD'dedir. Alkol bağımlılığı geliştirince, yatılı bir tedavi merkezine gider. Tedavi kurumunun, hastaların bağımlılık problemlerini kendi aileleri ile paylaşmalarını istemek gibi bir uygulaması vardır. Aileyle temasın, tedavi programına gelip giden birçok danışan ve aile için olumlu bir adım olduğu, artık bir kurum tecrübesiydi. Konuyu aile üyeleriyle paylaşmak, hastaların, madde bağımlılığı konusunda dürüst olmalarına, muhtemelen birbirlerinden uzaklaşmış yakın aile üyeleriyle veya akrabalarıyla yeniden bağlantı kurmalarına ve kararın sorumluluğunu üstlenmelerine yardımcı oluyordu. Kurum bunu Hoshi'den de istedi.
> Hoshi, isteksizdi, ancak danışmanlar, kendisini, kurum ve program beklentilerine uymaya ikna etti. Ailesine, o anki hayatını ve tedavide olduğunu anlatan bir mektup yazdı. Cevap ancak, taburcu olduktan sonra dışarıdan takip programlarına devam ederken geldi. Ailesinin mektubunu paylaştığında kurum danışmanları çok şaşırdılar. Hoshi'nin ailesi hem hayatının ayrıntılarını program personeline ifşa hem de içki sorunu olduğunu kamuoyu önünde itiraf ederek aileyi "utandırdığı" için onu, evlatlıktan atıyor ve aile üyesi olmaktan çıkarıyorlardı. Hoshi hikayesinin gösterdiği gibi, kültürel açıdan uygunsuz bir müdahale, iyi niyetli de olsa, iyileşmeye ters etki edebilir. Danışana zarar verebileceği ihtimaline duyarlı olmadan "herkese uyan tek beden" uygulamasının yanlışlığı ortadadır. Neyse ki, Hoshi sonunda ailesiyle barıştı. O arada, program yönetimi de kültürel farkındalığın önemini vurgulayan hizmet-içi eğitim programı geliştirmekle meşguldü (SAMHSA, 2014).

Aile Terapisi: Kültürel Ünite Olarak Aile, ÇEK ve Aile İlişkisi

Çocuk esirgeme ve çocuğa ailesi ile beraber hizmet götüren psikolojik danışma, kültürel duyarlılıkla beraber, aileyi, aile terapisini ve sosyal adalet olgusunu da onu öne çıkarır. Önemli miktarda yazar ve araştırıcı, çocuk esirgeme ve ruh hizmetleri kapsamında, (a) kavram olarak aileyi, (b) çocuk veya yetişkinlere sağlanacak hizmetlerde genelde, bireyin değil de ailenin esas alınmasını ve hatta (c) terapinin, bizzat ailenin tabii ortamında yapılmasını vurgularlar (Colapinto, 1995, 2008 & 2018; Erkan, 2020; Minuchin ve Fishman, 1981; Nelson, 1984; Tomar, 2019; Şahan & Akbaş, 2018; Wexler, 2016).

Genelde de öyledir ama özellikle çocuk esirgeme ve ruh sağlığı hizmetlerinde, modellerin, kavramlaştırmaların, stratejilerin, çalışmaların ve uygulamaların, aile merkezli olması sadece pratik bir gerçeklik değil aynı zamanda da kuramsal bir gerekliliktir. Öncelikle aile, en küçük ve en temel kültürel bir birim olarak, özellikle çocuk esirgeme kapsamında, danışma sürecinin yürütüleceği en uygun bir ortam olarak teklif edilmektedir (Colapinto, 1995; Minuchin & Fishman, 1981). Öte yandan, kültüre duyarlı anlayış ve uygulamalarda, danışanın ve ailenin her türlü yaratıcılığını ve potansiyelini aile ortamında desteklemek ve sosyal adalet konusunu da gündeme ve sürece uyarlamak el ele yürür (Falicov, 2003). Yazar'a göre bunun sebebi, aile üyelerinin oluşturduğu 'ortak kimlik' ve onun yansıması olan 'aile ortaklaşması ve dayanışması' bağlamıdır ki o her türlü hizmet sürecinde kullanılabilir. IOM and NRC (2014) bu noktaya katılarak, bireyin ve ailenin gerilimini ve kaygısını azaltmanın yollarından birini, aile desteğini devreye sokmakta görür ve şunu teklif eder: *"Profesyoneller tarafından sunulan hizmetlerin aile ortamında yapılması aileyi güçlendirir; buna bilgiyi bile aile ortamında aktarmak dâhildir"*.

Bu bağlamda, yukarıdaki yazarlarla beraber Masten'in (2018), konuya getirdiği kuramsal açıklama, ruh sağlığı alanı ile beraber ÇE alanında da kullanılabilir. Ona göre aile ortamı, çocukların direnç geliştirmelerine ve yaşanılan bir travmanın atlatılabilmesine yardım eder. Yine ona göre problemlerin aile içinde çözülmeye çalışılması ve bu sayede çocuğun hala ailede kalması, çocuk için en iyi olandır ve çocuğun menfaati de aile merkezli yaklaşım ve uygulamalara kuramsal bir gerekçedir. Bu noktada *Şekil 7* çocuğun ve onun içselleştirilmiş kültürünün daha çok aile bağlamında ve ortamında geliştiği gerçeğinin yanında, ÇE bağlamındaki problemlerin de o ortamda oluştuğuna ve yine orada çözülmesinin daha pratik ve daha kalıcı olacağına işaret eder. Bu arada konunun kuramsal arka planının daha iyi anlaşılıp çalışılabilmesi için "Yapısal Aile Terapisi" terminolojisine de müracaat edilebilir. Onlara göre çocuklar kendilerini, ebeveynleri, kardeşleri ve diğer aile üyeleriyle etkileşime girdikçe geliştirirler, bu sebeple de çocuğa götürülecek hizmetler, ona aile ortamında takdim edilmelidir (Colapınto, 2018; Minuchin & Fishman, 1981). Kuramsal çerçeveye, bu sefer de sistem perspektifi ile bakıldığında, sistemin tamamı hedef alınır ve bu sebeple faaliyetler de aile merkezli olmalıdır (Scott & Teufel-Prida, 2019).

Konunun uzmanları, çocukla ebeveynini bir arada tutmanın veya evden uzaklaştırma olsa bile hizmetleri mümkün olduğu kadar hala aile ortamında çocuk ve diğer aile üyeleri ile beraber sunmanın önemini vurgularlar. Mesela Masten (2018), çocukların ebeveynleri ile biyolojik ve duygusal ilişkilerini sürdürmelerinin önemine dikkat çeker ve bu ilişkilerin

(takip edilip başıboş bırakılmadığı sürece, ihmal ve suistimal durumlarında bile), çocukların direnç geliştirmelerine ve yaşadığı travmanın üstesinden gelebilmelerine yardım eder. Falicov (2003) bir adım daha ileri gider ve geniş ailenin, tam da bu noktadaki önemini vurgular. Ona göre, aile ile çalışılırken, aile üyelerini, kendi aile ağlarını gösteren bir aile ağacı çizmeleri için teşvik etmek, kuşaklar arası kültürel ögeleri, problem kaynaklarını ve iyileştirmede kullanılabilecek temel güçleri keşfetmek açısından çok önemlidir. Walker (1995) aile ağacı alıştırmasını, bütün ailenin katıldığı bir faaliyet olarak özellikle teşvik ederken gerekçesi de şudur: *"Tehdit edici değildir, önemli bilgileri gün ışığına çıkarır, belki sorunlarıyla beraber de olsa kardeş ilişkilerinin yakınlığını hissettirir; gelecekteki oturumlarda kullanılmak üzere, bir harita görevi görür."* Çocukla ailesinin aynı platformda olmasının ve hizmetlerin beraberce aile ortamında sunulmasının, travmayı önleyici, tedavi edici, çocukta direnci ve iyileşmeyi arttırıcı özelliklerine dikkat çeken Masten'a (2018) göre *"bu gibi pratik ve terapötik katkıların çok daha ötesinde, çocuğun kendi ebeveynleriyle (sanal değil) gerçek, fiziki ve duygusal bir ilişki içinde olması onun çocukluk hakkıdır"*.

"Çocuk esirgeme kapsamında, çocuğu evden uzaklaştırmak ve hizmetleri, çocuğa ve yetişkine aile ortamında sunmamak, ne getiriyor?" sorusuna bir başka cevap da Kızılderili kökenli Rachel B. Kupcho'nun, "Sadece Sevgi Yetmiyor" diye adlandırdığı ve kendini anlattığı hikâyede vardır.

> 1977'de bebek olarak evlat edinilmiş biriyim. 2011 yılına kadar sadece, beni evlat edinen, harika ve sevgi dolu Kızılderili olmayan çifti ailem olarak tanıyordum. 24 yaşımdayken ilk defa tanışabildiğim biyolojik annem bana yaşlı gözlerle anlattı. Ben doğduğumda, annem henüz 19 yaşındaymış, kendisine bebek yetiştirmek için çok genç ve yetersiz olduğu hissettirilmiş, o da beni gönüllü olarak evlatlığa vermiş. Gözlerinde yaşlarla hastaneden bensiz ayrılmanın hayatının en zor günü olduğunu benimle paylaştı. Gönüllü olarak evlatlık verilmeme ve beni evlatlık edinen ailemden memnun olmama rağmen ben, belli bir kültürüm olmadan büyüdüm. Peki, annem niye kendini beni yetiştirmek için hazır hissetmedi? Çünkü hiçbir desteği yoktu. Çünkü bir nesil öncesinde benim annem de kendi annesinden uzaklaştırılmıştı. Evli olmayan büyükanneme, altı çocuğunu birden yetiştiremeyeceği söylenmişti. Kendisini, üç oğlunu tutabileceği sözü vererek üç kızı için haklarından feragat etmeye zorlamışlar. Büyükannem tüm çocuklarını kaybetme riskini göze alamamış ve bu yüzden üç kızı için ebeveynlik haklarından "gönüllü" olarak vazgeçmiş. Aslen ortada gönüllü olmak diye bir şey yokmuş. Sonuç olarak annem ve iki teyzem kendi aileleri, kendi toplumları ve kendi kültürleri dışında büyüdüler; benim annem desteksiz kaldı ve beni evlatlık verdi; beni evlatlık alan aile bana sevgi verdi ama bana kültürümü veremedi (Kupcho, 2015).

Çocuk esirgeme alanında, aile terapisi neden önemlidir? Çocuklara ve onun etrafındaki yetişkinlere sunulacak ruh ve davranış sağlığı hizmetleri çerçevesinde, aile terapisini vurgulayan Lewis'in (2011) gerekçesi, aile ortamının, biyolojik annenin (ve tabii ki babanın da) çocuklarının duygu ve düşüncelerini dinlemeleri için çok uygun bir ortam olduğunu öngörmesidir. Böyle bir ortam, terapiste de ailenin gizli güçlerini ve potansiyelini araştırma

imkânı verir. Aşağıdaki birkaç araştırmadan çıkarılacak bir ders, aile terapisinin, çocuğun kendi ailesi hakkındaki algısının doğru oluşması ve gerçeğe uygun olarak kalması için de çok önemli olduğudur. Steinberg, Catalano ve Dooley'nin (1981) iki California County'sinde yaptıkları araştırma, ailelerin durumlarındaki istenmeyen ekonomik değişiklikler, ailede gerilime neden oluyor, o da ebeveynleri çocuk ihmaline ve suistimaline sürüklüyordu. Wexler'in (2016) üç ayrı araştırmadan aktardığı bilgiye göre, koruma altında olan ve bakıcı ailelerde kalan çocukların %30'u, daha evvel kaldıkları yerler ÇEK standartlarına uygun olmadığı için evlerinden uzaklaştırılmışlardı ve ebeveynleri kalacakları uygun bir ev buldukları anda kendi ailelerine dönebileceklerdi. Her üç örnekte, aslında çoğu zaman, bu durumdaki çocukların koruma altında olmaları, çok geçici bir durum. Evden uzaklaştırılmak, kendi başına travmaya sebep olabilecek kadar büyük ve derin bir problemken, bir de çocuğun, ailesi hakkında, kendisine sahip çıkmadıkları, başlarından savdıkları, geri almadıkları şeklinde, kendisi ile ailesi arasındaki ilişkiyi daha da zedeleyecek yanlış düşüncelere de vesile olacak. Üstelik koruma altındaki çocukların tipik özelliklerinden biri de evlerinden ayrılmalarından dolayı kendilerini suçlamalarıdır (Noble, 1997). Hem mağdur olan çocuğun hem de onu mağdur eden veya öyle algılanan ebeveynlerin, problemin anlaşılması ve çalışılabilmesi için ortak bir platformda olmaları gerekir. Bütün aile üyeleri ile beraber yürütülecek bir aile terapisi, problemin nedenlerini anlayabilmeleri, çocuğun kendini suçlamaktan vazgeçebilmesi ve rahatlayabilmesi, çocuk-ebeveyn ilişkilerinin düzelebilmesi ve barışık bir ortama ulaşılabilmesi için aile üyelerine yardım eder.

Aynı konuya başka bir açıdan bakıldığında, sonuç yine durumu aile ortamına götürmeyi gerekli kılar. İnsanlar, özellikle çocuklar, sosyal bağlamlarda öğrenirler ve bu nedenle de başkalarının, mesela ebeveynlerin davranışları, çocuğun geliştirdiği kabul edilebilir davranışları belirlemede çok önemli rol oynar (Tomar, 2019). Suistimal edilirken gördüğü yanlışı, doğru olanla değiştirebilmesi için, çocuğun ebeveynini aynı ortamda doğru olanı yaparken gözlemlemesi gerekir. Bunu sağlayabilecek mekanizmalardan biri de aile terapisidir. Benzer olarak Gilbert (2019), Skinner ve Bandura çizgisinde, sosyal öğrenme teorisini anlatırken bir örnekleme verir. Mesela, ebeveynlerinin birbirlerini veya kardeşini taciz ettiğini gören küçük bir çocuk, muhtemelen bu davranışı taklit edecektir. Tersine bir durumda, ebeveynlerinin nazik ve uygun davranışlarını gördüğünde de taklit edebileceği olumlu bir davranış gözlemlemiş olur. Aile terapisinin başarmak istediği de zaten budur.

Ackerman, Colapinto, Scharf vd.'nin (1991) "forum" olarak adlandırdıkları bir uygulamaya göre, aile üyeleri, profesyoneller ve ÇEK görevlileri bir araya gelip, sorunları ve olası çözümleri tartışırlar. Terapistin görevi toplantıyı idare etmek, gerekli müdahaleleri gerekli zaman ve yerlerde yapmak, aslen katılımcıların birbirlerini dinlemelerine yardımcı olmaktır. Yazarlara göre mesela, aile terapisinden ne sonuç beklendiğini herkes öğrenebilir. Bu tür bir forumda, sadece terapistler değil, iyi gözlemci olanlar, herkesin gündemi, rolü ve kaygısı hakkında fikir edinebilir; mesela, bir baba, ailesinin bütünlüğünü korumak için gösterdiği gururlu ve öfkeli davranışlarının, aile içinde nasıl bir korku kaynağı olduğunu, aile içi şiddet anlamına geldiğini öğrenebilir. Belki de forum, ailenin güçlü taraflarını vurgulayarak, bazı problemlerin çözümü için onları öne çıkararak, ailenin terapi için olan isteksizliğini de kırabilir. Enteresandır ki, yazarlar, aile grup toplantısı modelinin henüz ABD'ye gelmemiş olduğu bir dönemde, benzer kavramlaştırma ve uygulamaları önermektedirler. Onların teklifleri, sonraki bölümlerde işlenecek olan 'aile grup toplantısı'na sadece kavramsal ve pratik bir destek değil, aynı zamanda da psikolojik ve hatta terapötik bir zemin teşkil edebilir.

Scott ve Teufel-Prida (2019) ve Haley, Nate, Golden ve Zazzarino (2019) tarafından yukarıda aktarılanlar açısından bakıldığında, özellikle çocuk esirgeme alanında hem ÇE faaliyetlerinin hem de ruh sağlığı hizmetlerinin, çocuğun içinde bulunduğu sosyal bağlama ve aileyi güçlendirmeye yönelik yapılması, iyileştirici olmanın ötesinde ve ondan daha önce koruyucu bir fonksiyona haiz olacaktır. Nitekim Brendler ve Brendler (2011),

> Yıllar boyunca geliştirdiğimiz ve kullandığımız ve etkili olduğuna şahit olduğumuz bir yaklaşım olarak, ailenin tüm üyeleri ile birlikte çalışılmasını öneririz. Babayı, anneyi tek başına ele almak, bir anne ile oğlunu veya baba ile kızını ailenin bütünlüğünden soyutlamak, ilişkiyi aile yapısının bir parçası olarak görmemek anlamına gelir. Böylesi bir parçalanma yerine, terapistler, sağlıklı etkileşimler yaratmak için, bir bütün olarak ve farklı konfigürasyonlarda aile ile birlikte çalışmalıdır.

Sosyal Adalet ve Sosyal Adaletçiliğin, ÇE Uygulamalarında, Psikolojik Danışmanlıkta, 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı'nda Görülür Olması

ABD'deki uygulamalarda, ÇEK'lerin bir ailenin hayatına girmesi ve sonra da onları, aile terapisi de dâhil olmak üzere ruh sağlığı uzmanlarına sevk etmeleri, aile terapisi için sevk edilmeleri, çoğu zaman gerçek ve bazen de algılanmış sorunlar sebebiyledir. Takdir edilir ki sorunlar kültürel bir bağlamda oluşur. ÇE çalışanlarının ailelerle ilişkisi, ruh sağlığı hizmetlerindeki danışan-danışman etkileşimi, hepsi, bireylerin getirdikleri kendilerine has kültürel arka planlarla oluşuyor. Buna ilave olarak, bu kişilerin ister ÇE çerçevesinde isterse danışma ve terapi sebebiyle de olsa bir araya gelmeleri, kendi kültürel arka planlarından

daha değişik, neredeyse üçüncü bir kültürel ortamda meydana gelir. Sorunun oluşmasından, anlaşılmasına, gündeme getirilmesine, masaya yatırılmasına, çözülmeye uğraşılmasına ve sonra değerlendirilmesine kadar her aşamada kültür tekrar tekrar devreye girer.

ÇE ve psikolojik danışmada, kültüre vurgunun önemli kıldığı iki nokta, bir önceki başlık altında çalışılmış olan 'aile' ve burada tartışılacak olan sosyal adalet konusudur. Sosyal adaletçiliğin buradaki bağlamı, her türlü grubun, sosyal ve ekonomik imkânlardan nasıl ve ne kadar faydalanabildikleri noktasıdır. Bu tez açısından sosyal adalet hem bir çocuk esirgeme konusudur hem de ÇEK kapsamındaki insanlara sunulacak ruh sağlığı hizmetleri sırasında, gündemde tutulacak ve hatta terapiye girecek bir noktadır. Sosyal adalet konusunu vurgulayan, terapi sürecine taşımayı teklif eden ve hatta uygulayan yazar ve araştırmacılardan bazıları: Cline, 2020; Colapinto, 2007; Crethar & Ratts, 2008; Duan & Brown, 2016; Erkan, 2020; Morgaine, 2014: Motulsky, Gere, Saleem & Trantham, 2014; Palmer & Parish, 2008; Powers & Faden, 2006; Sue, 2001; Thomas, 2020; Wexler, 2016.

Hem ÇE hem de ruh sağlığı alanlarında sosyal adalet kavram ve uygulamalarını, sosyal adaletçiliği gerekli kılan, onları her iki alanın da olmazsa olmazı yapan kuramsal temel, öncelikle, sosyal adaletsizlikle sosyal adaletsizliğe uğrayanların ruh sağlıkları arasında mevcut olan çok açık ve net olan ilişkidir (Crethar & Ratts, 2008). Bu ve buna benzer bulgular sonucu, alandaki ÇE görevlilerinin üye olabildikleri mesleki kuruluş NASW aynı kuramsal temelde, çalışma alanlar geliştirmiştir. Etik standartlar, ÇE ve ruh sağlığı alanlarındakiler de dâhil, sosyal hizmet uzmanlarını, sosyal adaletsizliği reddetmeleri ve hatta çalıştıkları çocuklar ve aileler adına, sosyal adaletin savunuculuğunu yapmaları için teşvik eder (NASW, 2017). Kuramsal temelin belirginleşmesine en fazla yardım eden veriyi ise ABD sağlık bakanlığı raporu (DHHS, 2001) sağlar. Rapor, ruh sağlığı ile ayrımcılık, baskı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi bilimsel ve resmi bir dille vurgular. Ruh sağlığı hizmetlerine erişimsizlik aynı zamanda eşitsizlik anlamına gelir veya ona sebep olur. Her iki durumda da Crethar ve Ratts'ın (2008) teklif ettiği sosyal adaletçilik modeli açısından, bu durum bir sosyal adalet sorunu oluşturur. Türkiye örneğinde, Köse'nin (2020) gözlemine göre, pahalılığından dolayı, Türkiye genel popülasyonunda, ruh sağlığına erişimsizlik vardır; bu sebeple bir okul öğrencisi için, ruh sağlığı konusunda destek alabileceği tek ulaşılabilir uzman, okul rehber öğretmenidir. Türkiye'de okul rehber öğretmenleri PDR mezunudurlar ama her bir rehber öğretmen başına 1000'den daha fazla öğrencinin düştüğü bir ortamda, ruh sağlığı hizmeti hala erişilmez demektir. Türk PDR Derneği'nin haber ve yorumuna ve yine konunun uzmanlarına göre bir rehber öğretmenin ortalama 250 öğrenciyle ilgilenmesi

gerekirken, bazı illerde, her bir rehber öğretmene binden fazla öğrenci düşüyor; 2012 itibariyle, mesela Bayburt'ta, basit bir matematiksel orantılamaya göre, 2 bin 786 öğrenciye ancak bir rehber öğretmen düşüyor (Turkpdristanbul, 2012). Sosyal adaletsizlik kendini burada iki kere gösterir. Birincisi, Köse'nin (2020) işaret ettiği, ruh sağlığına genel popülasyondaki erişimsizliktir. İkincisi de okullarda yeteri kadar rehber öğretmen olmaması ve olanların da görev yapamayacak kadar yüklü olmalarıdır. Rehber öğretmenlerin eksik olduğu veya paylarına binden daha fazla öğrencinin düştüğü ortamlarda, *"bireylerin* (öğrencilerin) *bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olma"* (Yüksel, 2009) fonksiyonlarını icra edememeleri, öğrencilerin maruz kaldığı sosyal bir adaletsizlik örneğidir.

Sosyal adalet konusu, ÇE istatistikleri ve ÇE alanındaki ruh sağlığı faaliyetleri ile daha iyi anlatılıp kavranabilir. Mesela, Pac, Waldfogel ve Wimer'in (2017) bulgularına göre, ABD'de ÇE kapsamındaki çocuklar genellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük algılanan yerleşim bölgelerindeki fakir, azınlık veya tek ebeveynli ailelerden gelirler. Öte yandan çoğu zaman ailelerin ÇEK kapsamına alınmalarına sebep olan stres ve ruh sağlığı problemleri de aslen "yoksulluk" kaynaklıdır (Wahowiak, 2015). Yoksulluk, özellikle, ergenler için sürekli bir stres kaynağı teşkil eder (Hage, Ring ve Lantz (2011). Sadece ergenler değil, bütün yoksul çocuklar, ruh sağlığı ihtiyaçları açısından çok yüksek risk altındadırlar (Leslie vd., 2005). Alkol/uyuşturucu bağımlılığı ve ruh sağlığı arasında da kuvvetli bir ilişki vardır (Shaw, Egan & Gillespie, 2007; Thompson, Wall, Greenstein, Grant & Hasin, 2013). *Şekil 7*'ye dikkat edildiğinde, ailelerin, ÇE alanının, ruh sağlığı hizmetlerinin ve tabii ki çocuğun, hepsinin yolu "yoksulluk"ta kesişmektedir. Biraz dolaylı da olsa, uyuşturucu bağımlılığının yolu da yoksulluktan geçebilmektedir (Pac, Waldfogel & Wimer, 2017). Şayet ÇEK, kapsamına aldığı çocukla ilgili dosyayı mahkemeye taşımaya karar verirse, bu sefer de çocuk mahkemesi yoksulluğun tabii bir uzantısı durumuna düşer.

"Fırsata Geçiş (MTO)" olarak adlandırılan bir uygulama çerçevesinde bütün ABD çapında, federal hükümetin yüksek yoksulluğa sahip konut projelerinde yaşayan rastgele seçilmiş ailelere, daha düşük yoksul mahallelere taşınmaları için imkânlar sunuldu. O aileler ve çocukları şimdi bir veri tabanıyla onlarca yıldır takip ediliyor. Benzer araştırmaların benzer sonuçları verdiği bu araştırmalardan birinde, Chetty, Hendren ve Katz'a (2016) göre:

> Aileleri taşındığında 13 yaşından daha küçük olan (12 yaş ve altı) çocukların üniversiteye devam oranları daha yüksek; daha yirmili yaşlarının ortasında iken bile kazançları kontrol grubuna göre %31 daha yüksek; yetişkinliklerinde daha iyi mahallelerde yaşama oranları daha yüksek; kendilerinin tek ebeveynli aile olarak kalma ihtimalleri daha düşük çıktı.

> Bütün bunlara, yoksulluğun daha düşük olduğu bir mahalleye, daha doğrusu, yüksek yoksulluğa sahip bir mahalleden, göreceli olarak sadece daha iyi yoksul bir mahalleye taşınmak sebep oldu.
> Çocuğun hayatı ne kadar daha çok yeni taşınan mahallede geçtiyse, etkileri da o kadar çok çıktı. Yani, çocuklukta daha iyi bir çevreye maruz kalma süresi, uzun vadede iyi ve güzel sonuçların temel belirleyicisi oluyor.
> Bulgular, yüksek yoksulluk içinde yaşayan küçük çocuklu ailelere daha düşük yoksul mahallelere taşınmaları için imkân sunulmasının, yoksulluğun nesiller arası sürekliliğini de azaltabileceğini gösteriyor.

Aynı alanda benzer bir çalışma yapan Leventhal ve Brooks-Gunn (2003), yaşanılan mahallenin sosyo-ekonomik düzeyinin, ruh sağlığı gelişimi üzerindeki etkilerinin deneysel kanıtlarını ortaya çıkardı. İki ayrı grubu takip eden yazarların çalışmaları şöyle özetlenebilir.

> Birinci grup çok kötü bir mahalledeki hükûmet fakir evi konutlarından, birazcık daha az kötü başka bir mahalledeki hükûmet fakir evi konutlarına taşınmışlardı. Birinci grubun taşındığı yeni mahallede herkes benzer sosyo-ekonomik seviyede idiler. İkinci grup ise çok kötü bir mahalledeki hükûmet fakir evi konutlarından, birazcık daha az kötü ama hükûmet fakir konutlarının olmadığı başka bir mahalleye, özel şahıslardan kiralanan evlere taşınmışlardı. O mahalle sakinlerinin sosyo-ekonomik seviyeleri birbirlerine o kadar da benzer değildi. Her iki grupta da taşınmanın etkisi, 8-13 yaş arası taşınan çocuklar üzerinde çok daha belirgindi. Birinci gruptaki çocukların, yetişkinliklerinde, depresyon, kaygı ve bağımlılık gibi psikolojik sorunları olma oranları, kontrol gruplarına kıyasla, ortalama %25 daha az çıktı. İkinci gruptaki benzer çocukların durumu birinci gruba göre üç kat daha iyiydi.

Alandaki verilere bakarak Sue (2001), *"psikoloji ve psikolojik danışma, halkın menfaati için kullanılabilir bir yapıya sahiptir ve kullanılmalıdır da"* görüşünü ortaya koyar ve bunu sağlayacak modellerin de çok kültürlü yaklaşım ve sosyal adaletçilik olduğunu söyler.

Sosyal Adaletçi Danışmanlar Derneği (CSJ)'nden Crethar ve Ratts (2008), "Psikolojik danışmanlıkta sosyal adaletçilik nedir?" sorusuyla beraber bir model teklif ederler. Onlara göre danışmanlıktaki sosyal adaletçilik çok yönlü bir yaklaşımdır. Danışmanlar, bireysel olarak hissedilen sosyal adaletsizliği ve toplumdaki iyiliklerin, güzelliklerin sosyal dağıtımındaki adaletsizlikleri beraber ele alırlar. Hem bireysel gelişimi hem de kamusal ortak faydayı paralel bir süreçle el ele olarak amaçlarlar ve teşvik ederler. Bu yaklaşım, bireylerin ve grupların güçlendirilmesinin yanı sıra onları toplumdaki ve sistemdeki adaletsizlik ve eşitsizliklerle yüzleşmeyi de içerir. Onların bu bağlamdaki modeli şöyledir:

> Bunu yaparken danışmanlar, çalışmalarına rehberlik edecek dört kritik ilkeye dikkat ederler. Bunlar, eşitlik, erişim, katılım ve uyumdur.
> • Eşitlik, kaynakların, hakların ve sorumlulukların toplumun tüm üyelerine adil bir şekilde dağıtılmasıdır.
> • Erişim, sosyal açıdan adil bir dünyanın anahtarıdır. Bireysel gelişime ve kişinin kendi kaderini tayin edebilmeye izin veren bir yaşam standardının gerçekleşebilmesi için hayati önem taşıyan kaynaklara, hizmetlere, güce, bilgiye ve anlayışa herkesin erişebilmesine dayanan ortak fayda ve adalet kavramlarını içerir.
> • Katılım, sosyal olarak adil bir dünya için de çok önemlidir. Bu ilke, toplumdaki her kişinin kendi yaşamlarını ve bağlamları ve sistemleri içindeki diğer insanların yaşamlarını etkileyen kararlara katılma ve bunlara danışma hakkını tanımlamaktadır.

> • Birlikte yaşama anlamında "Uyum" (Harmony): Bir sosyal adaletçilik gerekliliği olarak, herhangi bir bireyin veya grubun kendi varlıklarına, sosyal ve kültürel çıkarlarına izin veren faaliyetlerin oluşabildiği bir sosyal uyum ilkesidir (Crethar & Ratts, 2008).

Anonim bir deyişe göre, terapi, ruh sağlığı hizmetleri sosyal adaletsizliğin çözümü değildir, Kızılderililere karşı ayrımcılığın, siyahlara karşı ırkçılığın, göçmenlere karşı iticiliğin, yoksulluğun, ÇEK'lerin sebep olduğu travmaların, topyekûn sosyal adaletsizliğin çözümü herhalde sosyal adalettir. ÇE ve ruh sağlığı hizmetlerinde, sosyal adalet gerekli durum ve konumlarda sürece girmez ve orada tutulmazsa ne olur? İnsanlara sosyal hizmet olarak sunulan ÇE hizmetlerinin ve danışmanlığın bizzat kendileri birer sosyal adaletsizlik kaynağı olurlar; onla da kalmazlar ve daha ileri giderek, sosyal adaletsizliğin daha fazla hissedilmesine, çoğalmasına ve daha da yaygınlaşmasına sebep olurlar.

Genelde sosyal hizmetlerin ama bu tez açısından özellikle çocuk esirgeme hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olan sosyal adaletin tanımından ziyade, onun, ÇE faaliyetlerine ve o kapsamdaki ruh sağlığı hizmetlerine nasıl taşınabileceği, bu alanlara olabilecek katkıları ve o alanlarda nasıl üretilebileceğini çalışmak daha pratiktir. Bu konuda, Wattenberg'ün (2000b) teklifleri, çocuk esirgemede, sosyal adalet uygulamaları olarak alınabilir.

> (i) Odaklanabileceğimiz iki stratejiden birincisi, sosyal hizmet uzmanlarımızı, yöneticileri ve bütün ÇE görevlilerini, işlerine şöyle bir soru ile başlamaları için eğitebiliriz. Aileyle ilgili bir şikâyeti incelerken ve aile hakkında dosya açıp açmamaya karar verirken, önce şunu soracaklar. "Bu ailedeki çocukların ne gibi ihtiyaçları var?" İşe, "ortada ne gibi ihmâl ve suistimal belirtileri var acaba?" diye başlamayacaklar.
>
> (ii) İkinci olarak, evsiz kalma, uyuşturucu kullanımı, ruh sağlığı, ihmal ve suistimal gibi olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldığımızda, yetişkinlerin, ebeveynlerin davranışlarına odaklanmak yerine, önce şunu sorabilir miyiz acaba? "Çocuklar nasıl, durumları ne âlemde?" Sanırım bu, konuya, çok önemli yeni bir bakış açısı kazandırır.

Benzer bir şekilde, kültür, ruh sağlığı ve sosyal adalet yazarlarının bazı soruları veya vurguları, belli uyarlamalarla hem çocuk esirgeme alanında hem de ruh sağlığı hizmetlerinde sosyal adaletin önemini de açıklayan uygulama noktaları olarak ele alınabilir.

> Kendisine yapılan ayrımcılığı, başarıya ulaşmak için gereği kadar çalışmamasına mazeret olarak kullandığını hissettiğin aile üyesi veya danışan karşısında, durum ile başa çıkabilecek yeterli bilgi ve becerilerin var mı (Duan & Brown, 2016)?
> O durumda olan, o hislerle yaşayan ve o anda bir destek ve hatta sosyal bir savunucu ihtiyacında olan bir aile üyesi veya danışanla çalıştığında, sosyal olarak ezilenler adına, adaleti teşvik etmek ve sosyal savunuculuk yapmak için hangi becerilere sahipsin (Duan & Brown, 2016)?
> Çalıştığın aile üyesi veya danışanın, şayet sosyal olarak ötekileştirilmiş, marjinal kalmış bir gruptan ise, onun kendisinin ve grubunun müttefiki olmaya ne kadar hazırsın (Duan & Brown, 2016)?
> Okulunda veya işyerinde, kanunla açıktan korunmayan bir konuda, doğrudan ve net bir ayrımcılığa maruz kalmış, biyo-psiko-sosyal özelliklerle beraber, içselleştirilmiş baskı duyguları yaşayan aile üyesi veya danışanla çalışmak durumunda kaldığında, donanımın, konuyla ve durumla baş edebilecek bir seviyede midir (Decker, Manis & Paylo, 2016)?
> Daha kendi hayatında iken beyazların çoğunluk statüsünü kaybedeceği gerçeğine karşı, daha tutucu bir tutum ve diğer gruplara karşı da düşmanca duygular geliştirmeye başlayan beyaz

bir aile ile çalışmak durumunda kaldığında, ona yardım edebilecek bir sürece ne kadar hazırlığın var (Craig & Richeson, 2014)?
Yaşadığı bölge, kasaba itibarı ile azınlık durumunda (nüfus olarak ancak %10 konumunda) kalan ve kendisine de hemen hayatının her safhasında azınlık olduğu hissettirilen beyaz bir aile üyesine yardım edebilecek bilgi ve becerilerin var mı (Barlow, 2014)?
Çalıştığın aile veya danışan, sosyal adalet konusunu sürece soktuğunda, onu, süreç için kullanabilecek hangi bilgi ve becerilerin var?

Yukarıdaki sorular hem sosyal adaletin önemine ve nasıl kavramlaşacağına dair bir çerçeve sunarlar hem de yine sosyal adaletin nasıl uygulamaya dönüşeceğine dair fikirler verirler.

Türkiye ortamında kültürel duyarlılığın ve sosyal adaletçilik anlayışının ne kadar oturduğu noktasında bu tezin yazarının birkaç gözlemi var. Psikolojik danışma alanında başka kültürlerde geliştirilmiş danışma teknikleri, kültürel değerlerin farklı olması sebebiyle bazen uygulanamıyor. Bu tür tekniklerin, adaptasyon çalışmaları bile yapılmadan alana sokulması kültüre duyarlı olmamak anlamına gelir. Kültürel farklılık olgusuna da sosyal adaletçilik uygulamalarına da aykırıdır. Daha da ötesi, uygulama zorluğunu gören uzmanlar, hala önceki paradigmalarda kalmayı yeğleyip, 'bu tür teknikler, okul öncesinde başlayarak alana sokulmalıdır, liseye geldiklerinde onları uygulamak zor olmaz' önermesiyle kültürün değiştirilmesini teklif edebiliyorlar. Kültüre duyarlı tutum ve sosyal adaletçilik, başka kültürlerde geliştirilen etkinliklerin *"aynısını almak yerine, ülkemiz kültürel, sosyo-ekonomik özelliklerine uygun, araştırma sonuçlarına göre şekillendirilen PDR etkinlik ve uygulamaları ön plana çıkartılmalıdır"* diyebilmeyi gerektirir (Yüksel, 2009).

ÇE alanında konu, özellikle ABD'de, dönüp dolaşıp sosyal adalete, sosyal adaletçiliğe geliyor. Yang ve Ortega'nın (2016) gözlemlerine göre, aileler ile ÇE görevlileri arasındaki çok farklı beklentilerin mevcut olması, bir aile için kabul edilebilir olan bir davranış, ÇE görevlileri için çocuğu evden uzaklaştırma gerekçesi olarak tezahür edebiliyor. ÇEK'in polis gücü, değersiz görülen yoksul ailelerle ilişkileri baskı ve sosyal adaletsizlik olarak devam ettiriyor. Kültüre duyarlı yaklaşımın yoksunluğundan kaynaklanan bu durumu, Egonsdotter, Bengtsson, Israelsson ve Borell (2020), "problemi merkeze alan bir açık arama yaklaşımı" olarak yorumlarlar. Onlara göre bu anlayış, uygulamaya da şöyle geçer. Bu yaklaşımdaki ÇE görevlileri, bir çocuğun içinde bulunduğu zorlukları, tabii olarak zaten problemli olan bir grubun ve o grup kültürünün duruma yansımış hali olarak görürler; yapacakları iş, grup kültürünün bir şekilde "düzeltilmesi"dir; daha kestirme olan çözüm ise çocuğu problemli kültürden "kurtarmak"tır, çocuk evden uzaklaştırılır ve bir koruyucu aileye yerleştirilir. Hâlbuki çocuk esirgemeye yüklenen sorumluluk, birilerinin kültürünü değiştirmek değildir. Onun yerine, eldeki parasal ve diğer maddi kaynakları, sosyal hizmet ve destek şeklinde, risk altındaki çocuklara ve ailelere ulaştırmak, çocuğun emniyetini ailesi içinde sağlamak,

çocuğun hayatına istikrar kazandırmak, çocuğun esenliğini temin etmektir; bütün bunlar da zaten sosyal adaletin ÇE alanına girmesi demektir (Cline, 2020).

Morgaine (2014), sosyal adalet kavramının ve uygulamalarının çocuk esirgeme alanına girmesini özellikle bu gibi sebeplerle çok önemli bulur ve *"sosyal adalet, sosyal hizmetin ayrılmaz bir parçasıdır"* der. Morganie'yi haklı kılan kriter, sosyal adaletle beraber kültürel faktörlerin de devreye girmesidir. Yardım alan kişinin, toplumdan, kültürden ve bağlamdan bağımsız olmadığı çerçevede sosyal adalet, danışmanlığın da ayrılmaz bir parçası olur (Crethar & Ratts, 2008). Zaten çok genel bir kanaat, sosyal adalet ile genel sağlık, esenlik, iyi hissetmek arasında çok önemli bir bağlantı olduğudur. Sosyal adalet, ÇE sorunlarını da ruh sağlığı ihtiyacını da azaltacaktır. Sosyal adaletin yokluğu, bireylerde sadece fiziksel ve duygusal sıkıntılar olarak ortaya çıkmakla kalmaz, onun eksikliği fiziki ve duygusal savunmasızlık, bir de onun üstüne, kaynaklara erişimsizlik ve hatta refahın toplumsal bazda topyekûn düşük olması şeklinde de müşahede edilebilir (Hage, Ring & Lantz, 2011).

Çok kültürlülük, kültüre duyarlılık, hizmetlerin aile merkezli olması ve aile ortamında sunulması ve sosyal adaletçilik konuları ve ilgili bilgiler aslen, ÇE kapsamındaki çocuklara ve onların ailelerine daha iyi yardım edebilmek için kullanılır. Buradan kazanılan öngörü ve perspektifle, ÇE ve ruh sağlığı çalışanları, bu çocukların niçin ÇE kapsamında olduklarını daha iyi kavrayabilirler, kendi perspektiflerini, tutum ve davranışlarını gözden geçirebilirler ve yardım amaçlarını ve safhalarını da ona göre planlayabilirler. Muhakkaktır ki sosyal adalet konusunun ÇE protokollerine ve faaliyetlerine yansımadığı, sosyal adaletçiliğin bir hayat tarzı ve alan uygulaması olamadığı durumlarda ve konumlarda, "korunmaya muhtaç çocuk" tanımı da çocuk esirgeme uygulamaları da sosyal adalete yardım edemeyecek ve hatta bizzat sosyal adaletsizliğin kaynağı olacaktır.

"Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı": Kavramsal Çerçeve, ABD Uygulamaları ve Tarihi Seyri

Belki ondan daha güzel bir olgu yoktur ve yine belki, aklın ve en güzel fonksiyonu plan yapmaktır.

Denilebilir ki bir konuda plan yapmamak, aslen o konuda başarısızlığı planlamak demektir. 'Aile Planı' burada, iki boyutla gündeme gelmektedir: (i) Problemin çözümsüz, ailenin başarısız kalmasından kaçınmanın önemli bir yolu veya çözüme ve başarıya uzanan yolun önemli bir stratejisi, aileyi bir planla güçlendirmektir. (ii) 'Aklın en güzel fonksiyonunun, plan yapmak olduğu' rehberliği ile plan geliştirme sürecine birden fazla akıl sokmaktır.

Planın önemi ve "aile planı"nın gerekliliği ÇEK faaliyetlerine yansıdığında: (A) Aileyi plan geliştirme sürecine sokmak, hatta planı aile-merkezli kabul edip, karar sürecini aileye devretmek ortak akıldır ve aklın kendisi kadar güzeldir. (B) Sürece daha fazla akıl sokmak ve aileyi de güçlendirmek anlamında, 'aile planı'nı, 'aile grup toplantısı' modeli ile üretmek ise daha güzel olanıdır. En güzeli, aile için, aileye göre ve aile tarafından geliştirilen plandır.

> Süreçte rolleri olduğunda ve kendileri geliştirdikleri için onları sahiplendiklerinde, ebeveynlerin aile planlarını takip etme ve gerekliliklerini yerine getirme olasılıkları daha yüksektir.

ABD'deki uygulamasıyla, "Aile Planı", çocuk esirgeme kurumunun bir aile hakkında dosya açması ile başlayan süreçte, çocuğun evden uzaklaştırılmasını önlemeyi, uzaklaştırılmışsa geri dönmesini sağlamayı hedefleyen, ebeveynlere, bazen çocuklara, bazen koruyucu ailelere ve kısmen de profesyonellere ödev ve görev yükleyen bir plandır. Daha çok, çocuğun evden uzaklaştırılmasıyla ilişkilendirilmesine rağmen, bu planlar, çocuk evde kaldığı zamanlarda da kullanılır. Değerlendirme ÇE görevlisi tarafından yapılır ve konu mahkemeye intikal etmişse, gelişmeler, hâkime de rapor edilir. Bundan, çocukların güvenliklerinin temini, onların fiziki, akli, sosyal ve psikolojik gelişimlerinin inkıtaya uğramayıp inkişaf etmesi ve aile birliğinin ve düzeninin korunması amaçlanır (University of Pittsburgh, 2002).

ABD'de, çocuk esirgeme hizmetleri, 1960'lı yıllarda başlayıp 70'lerin ortasına kadar devam eden bir süreçte, mesela Allegheny County'de 1963'te, devlet eliyle yürütülmeye başlandı. Konuya devlet el attığında, çocuğun evde kalması, uzaklaştırıldığında da geri döndürülmesi esas alındı ve bu bir plana bağlandı. Çocuklarla ilgili bir şikâyet ulaştığında ÇEK, kurumsal olarak devreye girer ve görevliler de hemen söz konusu aile için kolları sıvarlardı. Bu sebeple, bu hizmet türü, tarihi olarak hem ismen hem de kavram olarak "Vak'a Planı" (Case Plan), Bakım Planı (Care Plan) veya "Hizmet Planı" (Service Plan) şeklinde başladı (Child Welfare Information Gateway, 2018a; Allegheny County, 2011a). Aile, çocuklarını idare etmekten ve ihtiyaçlarını gidermekten aciz olarak algılanır, çocuklar da ÇEK'in kapsamına alınırdı. ÇEK görevlileri uzman olarak kabul edilir, aile üyeleri, planın geliştirilmesi sürecinin dışında tutulurdu. Ebeveynlere, ödev listeleri sunulur ve belge olarak imzalatılırdı. Kurumun, ailelere dikte ettiği ödevleri kayıt altına alan bu belgeler, aslında hemen her aile için kullanılan standart planlardı. Sunulduğu dönem itibariyle, University of Pittsburgh'un (2002) değerlendirme raporuna göre:

> Hizmet Planları, aile hakkında dosyanın açılmasından itibaren altmış gün içinde yapılır. Şayet çocuk evden uzaklaştırılmışsa ilk 30 gün içinde tamamlanır.

Bunlar, her aile için aynı hedeflerin ve hizmetlerin belirlendiği planlardır.
Değerlendiriciler, bu tür "standart planların", aile katılımını engellediğini belirtmişlerdir.
Profesyonel grupların ve sivil örgüt kurumlarının, bu uygulamaya ciddi itirazları vardır.
Plan imzalamadıklarını, kendilerine bir kopya verilmediğini iddia eden ebeveynler vardır.

Servis planlarının uygulanması ile birlikte, eşzamanlı (concurrent) planlar da devreye girdi. Eşzamanlı plan, çocuğun evden uzaklaştırılabileceği veya geri dönemeyeceği ihtimaline karşı, koruyucu aileden daha sabit bir yere, nereye yerleştirilebileceğine dair bir alternatifin de servis planında yerini almasıdır ki genellikle bu, çocuğun evlat edinilmesidir. Evden uzaklaştırılması durumunda, ebeveynleri yasal haklarını korurken, çocuk, onu evlat edinmeye gönüllü bir aileye, evlatlık edinilmeme riskine rağmen, ("at risk", "legal risk"), "muhtemel evlatlık" olarak verilir. Evlat edinilen çocukların %80'i, beş yaş ve daha küçük çocuklardır (ASPE, 2011) ve çocukların evlatlık edinilmek için bekleme süreleri ortalama üç yıldan fazladır (ANLC, 2020). Eşzamanlı planın amacı, çocuğu, mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda ve en az bir rahatsızlıkla, sabit bir yere yerleştirmektir. Ailesine geri verilmemeye karar verildiğinde, çocuğun kalmaya devam edeceği yer, alternatif olarak daha öncesinden karara bağlanmıştır. Bu vesile ile çocuğun geri dönemeyeceği anlaşıldıktan sonra onu evlatlık edinecek bir aile arayışı, geç başlamamış ve vakit kaybedilmemiş olur hem de bu süreçte çocuk bir koruyucu aileden diğerine yer değiştirmemiş olur.

Eşzamanlı plan uygulamasının arkasında iki boyutlu bir beklenti vardır. Bir yandan, "çocuğun ailesine dönemeyeceği ihtimali masada tutulur"ken, diğer taraftan, daha da olumsuz olarak, eşzamanlı bir planla, "çocuğun ailesi ile yaşamasının her zaman en güvenli veya en iyi seçenek olmadığı da peşinen kabul edilir" (Child Welfare Information Gateway, 2018c). Bu son noktayı açıklayabilecek olgu, ABD toplumunun sosyo-kültürel arka planıdır. Geleneksel olarak ABD'de, çocukların aileden uzaklaştırılması mutattandır. Mesela, 1691 yasasında ifade edildiği üzere, annesi kanuna karşı geldi diye çocuk, doğumla beraber anneden uzaklaştırılırdı; yetim olmayan çocuklar, 1700'lerde başlamak üzere fakir oldukları için yetimhanelere yerleştirilirdi; 1850'lerden 1930'lara kadar devam eden yetim treni uygulamasıyla, fakir çocuklar kendi ailelerinden uzaklaştırılıp uzak diyarlardaki ailelere, çoğu zaman dönmemek üzere, işçi olarak yerleştirilirdi. 1850 – 1950 arasında, Kızılderili çocuklar, 18 yaşına kadar asla eve dönmemek üzere, zorla yatılı okullara taşınırlardı; yakın zamanlara kadar, yetim veya öksüz olmadıkları halde ve bazen sırf fakir oldukları için çocuklar, (geçici olarak değil) temelli olarak başka ailelere teslim edilirdi (Gordon, 2011; Johansson, 1982; University of Pittsburgh, 2002). Bütün bu faaliyetler o zamanın anlayışına göre çocuk esirgeme faaliyetleri idi ve "Çocuklara Kötü Muameleyi Önleme Derneği" (New York Society for the Prevention of Cruelty to Children- NYSPCC), Çocuklara Yardım

Derneği" (Children's Aid Society) vb. kuruluşlar tarafından yürütülürdü. Nelson (1984), *"çünkü"* diyor, o zamanki organizasyonlar *"aile dirliği prensibiyle değil, çocuğu kurtarmak prensibiyle hareket ediyorlardı, 'kurtardıkları' çocukları da bakıcı ailelere ve kurumlara yönlendiriyorlardı".* Ohio Eyaleti'nde 2006'da çıkarılan bir kanun, "çocuk kurtarma operasyonlarının" günümüze kadar devam ettiğine işaret eder. O zamanlara kadar hala görevde olan yarı resmi bir organizasyon hakkındaki şikâyetlerin çoğalması üzerine Kanun (Legislative Service Commission, 2006), (1) İstismar veya ihmal haberi geldiğinde, görevini, derhal çocuklara el koyarak yerine getiren organizasyonun (Humane Society) yetkisini iptal etti, (2) Eyalet ÇEK'ine, ihmal, istismar ve bağımlılık raporlarına yönelik bir "Alternatif Çözüm" geliştirme yetkisi verdi, (3) County seviyesindeki ÇEK'lerin, haklarında şikayet olmayan aileleri veri tabanında araştırmalarını yasakladı ve kanunsuz araştırmayı suç yaptı. Kanunun dili 2006'ya kadar çocuğu evden uzaklaştırmanın ne kadar kolay bir işlem olduğu hakkında açık ve net bir bilgi veriyor.

Yukarıdaki tarihsel arka planla çocukların hala çok kolay evden uzaklaştırılabildiği günümüz ABD'sinde çocuk, mevcut protokole göre, genellikle, şartlar müsait olduğunda ailesine geri döndürülme düşüncesi ile uzaklaştırılır. Federal kanunların teklif ettiği üzere, çocuğun eve dönebilmesi için 22 ay kadar beklenir ve sonrasında evlatlık edinilmesi için işlemler başlatılır (The Adoption and Safe Families Act-ASFA, 1997). Bir çocuk ÇEK kapsamına alındığı zaman, ÇEK görevlisi hemen bir aile planı geliştirmek için kolları sıvar. Çocuk evden uzaklaştırılmışsa, planın en önemli ve birinci maddesi, "çocuğun eve dönmesi için gerekenlerin yapılması" olur. Fakat bu arada alternatif plan uygulaması gereği, çocuğun geri dönmeyeceği ihtimali ile evlatlık verilmesine dair planlar geliştirilmeye başlanır. Şayet çocuk evden uzaklaştırılmamışsa, planın, en önemli ve birinci maddesi, "çocuğun evden uzaklaştırılmaması için gerekenlerin yapılması" olur. Alternatif bir plan geliştirilmesi için, ÇEK görevlisi aileye sorar; "Çocuğu evden uzaklaştırmak durumunda kalırsak, gitmesi için tercih ettiğiniz, bir akraba veya tanıdığınız var mı?"

Öte yandan, ÇEK bir ailenin hayatına girdiği zaman, yine genellikle, aileyi ruh sağlığı uzmanına havale eder ve terapist, seanslar için genellikle ailenin evine gider. Ruh sağlığı uzmanı terapi süreci için bir amaç ve o doğrultuda bir plan geliştirmek durumundadır. Öte yandan ise aynı terapist, ÇEK'e ve gerekirse mahkemeye de raporlar hazırlamak zorundadır. Ruh sağlığı uzmanının, ÇEK'le beraber kol kola ve tabii ki ÇEK'in aile planına da uyumlu çalışması gerekir. Moore (2008), buradaki bir probleme dikkat çeker. Aile planındaki çocukla ilgili değişkenler, "Evde kalmaya devam edecek mi?", "Evden mi ayrılıyor?",

“Ailesine mi dönüyor?”, “Hiç mi gelmiyor?” şeklindeki tezat sorular ve tabiatıyla muğlak cevaplar, terapistlerin elini kolunu bağlıyor, onlara rahat çalışabilecekleri net ve açık bir alan bırakmıyor. Terapist, çocuklarla, ebeveynleriyle iletişim kurmada ve onlara, olan bitenle nasıl başa çıkılacağı ve ne beklemeleri gerektiği konusunda yardım sunma konusunda zorlanıyor. Moore (2008), konuya devamla, soruyor:

> Bir terapist, çocukla ailesi arasındaki bağları iyileştirmeye ve kuvvetlendirmeye çalışırken, ÇEK onu evden uzaklaştırabilir ve bağı koparabilir. Çocuk koruyucu ailede ise hem kendi biyolojik ailesi ile bağları sağlıklı devam etmez hem de koruyucu aile ile bağ kurması ve onu geliştirmesi gereklidir. Terapist, biyolojik aile ile bağların kopmaması ve hala kuvvetli kalması için de çalışabilir. Bu olmadan çocuk eve dönerse, temas kesildikten sonra ailesine dönmesi yeni bir problem oluşturuyor. Üstelik bir de başka bir aileye evlatlık verilirse, koruyucu aile ile kurduğu ve biyolojik ailesi ile sürdürdüğü bağlantılara ne olur, çocuğun kendisinde neler oluşur?

Çocuk esirgeme alanında, yapılan işin felsefesi ve muhtevası değiştikçe, plan da kurumun dikte ettiği bir belge olmaktan çıkmaya başladı. Her zaman, masaya konan bilgi yeni olmayabilir, arka plan olarak kullanılacak felsefe şimdi üretilmemiş olabilir. Daha evvel kullanılmayan, işleme girmeyenler gündeme alınmaya başlanınca, eski bilgiler, çoktandır ortada olan bakış açıları ÇE politikasına etki etmeye başlar. Aile merkezli politikalara temel olarak gösterilen böyle noktalardan biri de “Ebeveyn Karinesi” kuralıdır (Parental Presumption Rule). UsLegal’a (2020) göre, *“hukukta ebeveyn karinesi, çocuğun velayetinin başka bir kişi yerine uygun olan biyolojik ebeveyne verilmesinin gerektiği argümanıdır”*. Ebeveyn karinesi konunun hukuki temeline yardım ederken, NRC de (1993) son zamanlarda ortaya çıkan sosyal etkileşim modellerini ve ÇE alanında psikopatolojinin bireysel olmadığı görüşünü tartışmaya sokarak, konuya ruh sağlığından destek sağlar. Ona göre ÇE alanındaki problem, stres faktörlerinin de çok ötesindedir, çocuğa kötü muamele, aile, topluluk ve toplum bağlamında görülmelidir, bu sebeple de ailenin ve etrafının da karar sürecinde kalması bir gerekliliktir. Aileyi devreye sokmanın ve hatta onu merkeze almanın temel felsefesi, Child Welfare Information Gateway’e (2020c) göre, çocukların büyümesi için en iyi yer kendi ailesidir, çocukların güvenliğini, kalıcılığını ve refahını sağlamanın en etkili yolu da aileyi destekleyip güçlendirmek ve ne yapılması gerektiğine aile ile beraber karar vermektir. Yine Ohio’dan verilebilecek bir örnekle, çocuğu evden uzaklaştırmayı ancak 2006’da zorlaştıran kanunun çıkması ile beraber, eyaletin ÇE hizmet-içi eğitim dairesi, çocukların evlerinde kalmalarının niçin daha uygun olduğunun felsefesini şöyle açıklamaya başladı. “Çağdaş Amerikan hukukunda, çocukla ailesi arasındaki ilişki en iyi şekilde “ebeveyn karinesi” ile tanımlanır (Ocwtp, 2008). *“Biz varsayarız ki ebeveynler, çocukları*

için en iyisini isterler, onların çıkarlarını gözetirler ve öyle de davranırlar. Şüpheli durumlarda sorun ailenin lehine çözülür."

Çocuğu aileden çok kolay uzaklaştırabilen ve konuya çocuk merkezli olarak yaklaştıklarını iddia eden uygulamaların temel felsefesine göre, çocuk hakları, ebeveyn hakları bağlamında ele alınır ve çocuğun hakkı ebeveyn haklarından daha öncelikli var sayılır (Bartholet, 2009; Godwin, 2015). Çocuk merkezli felsefenin gerektirdiği "ebeveyne karşı çocuk" bağlamı, kavramsal olarak çocuğun hakkını ebeveyninden bağımsız addeder ve güya çocuğun hakkını önceler. Uygulamada ise, problem durumlarında, çocuğun ebeveyninden uzaklaştırılmasını hem kolaylaştırır hem de gerektirir. Her ne kadar bu perspektif konuya çocuk merkezli yaklaştığını iddia etse de çocuğun evden uzaklaştırılması her durumda çocuğun lehine değildir. Bir çocuğun, aile için iyileştirici ve geliştirici destekler sağlanmadan evden uzaklaştırılması, sadece çocuğa değil, ebeveyne de zarar verir (Bilgin, 2020).

Aile merkezli bakış açıları ve felsefeler oturdukça, eski olguları görebilmek ve kavrayabilmek de kolaylaştı. Aile-Merkezli yaklaşımlar, çocuğun hakkını, "ebeveyne karşı çocuk" bağlamında görmezler. Asıl olan çocuğun korunması ve esenliğidir ve çocuk ve ebeveyn hakları da birbirine karşıt değil, birbirleriyle uyumludur (Ocwtp, 2008). Aile-Merkezli uygulamanın temel felsefesi şudur ki çocukların büyümesi için en iyi yer, onun ailesidir; çocukların güvenliğini, kalıcılığını ve refahını sağlamanın en etkili yolu aileyi desteklemek ve güçlendirmektir (Child Welfare Information Gateway, 2020c). Bu sayede, bir yandan çocuğun ailede kalması kararı, ebeveyn hakları bağlamında verilmezken, diğer yandan da hem çocuğun hem de ailenin hakkı başarılı bir şekilde korunmuş olur. Aile-Merkezli yaklaşım ve uygulama, sadece ebeveynlerin çocuklarına zarar vermek istemedikleri varsayımıyla hareket etmez; onun yanında, ailelerin büyüme ve değişim kapasitelerinin olduğuna da inanır.

Bu arada aile-merkezli yaklaşım başka alanlarda da etkin ve etkili görülmeye başlandı. Aile katılımı, insan hizmetleri, eğitim ve sosyal hizmet alanlarında da başarı için gerekli ve temel bir yetkinlik olarak kabul edilmektedir (Child Welfare Information Gateway, 2016b). Çocuk esirgeme alanında, değişen felsefeye uyum çoğaldıkça aile planları, kurumun dikte ettiği belgeler olmaktan çıkmaya başladı ve sonunda onların tamamen aileler tarafından yapılması ve karar verilmesi sürecine geçildi. Kurumu değil de aileyi merkeze alan bu yaklaşımdaki ana varsayımlar ve gözlemler arasında değişik faktörler mevcuttur. Mesela, aile terapisi yaklaşımları, bireyi ailesi ile ele almak gerekliliğini ön plana çıkarırlar (Colapinto, 1995;

Minuchin & Fishman, 1981; Nelson, 1984). Sosyal adaletçi psikolojik danışmanlık taraftarları ise çocuğun veya bireyin tek başına ele alınamayacağının da ötesinde, hassas ve savunmasız kabul edilen çocukların, sadece ailesi ile değil, toplumu ile birlikte ele alınması gerekliliğini vurgular (Cline, 2020; Sue, 2001; Wexler, 2016).

Aslından değişiklik iki boyutluydu ve ailenin plana katılması gelişmenin ikinci boyutuydu. Birinci aşamada plan, belli bir aileye has ihtiyaçları ve ödevleri kapsayacak şekilde, "aileye özel" olarak geliştirilmek istendi. Bu çerçevede, planın geliştirilmesinde ailenin katkısı çoğaldıkça onun ismi, "Aile Planı" olarak değişti. Zamanla, ailenin katkısının daha da fazla olması gerekliliği ortaya çıktı. Plan, sadece aileye özel olmakla kalmadı, daha ileri gidildi ve plan aile merkezli, yani, ailenin geliştirdiği bir plan haline geldi. Değişen asıl boyut şuydu ki çocuğun karşı karşıya kaldığı ihmal ve riskin tespit edilmesi durumunda bile, çocuğu aileden uzaklaştırmak yerine, çocuğun güvenliğini ve esenliğini sağlarken ve riski ortadan kaldırmaya çalışırken, çocuk hala ailesinin yanında tutulabilirdi. Çocuğun aileden uzaklaştırılması durumunda harcanacak paranın, aileye harcanarak, çocuğun kendi tabii ortamında tutulması, problemin bizzat kaynağında çözülmesi yeğlendi. Bu tutum, bir plana bağlanırken de problemin çözüm merkezi olan aile, ana aktör oldu.

Ailelere dikte edilen 'Vak'a Planı' uygulaması, ailelerin de katkısını almaya imkân tanıyan 'Aile Planı' ile yer değiştirmesine rağmen ilk uygulamalarda, ailelerin katkısı çok azdı. Çocuk esirgeme hizmetleri bünyesinde nelere ihtiyaç duyulduğunu, bu ihtiyaçları karşılamak için yapılması gerekenleri aile adına belirleyen, hala esirgeme görevlileriydi. Ancak, kurumun belirlediği ihtiyaçların nerede ve nasıl karşılanabileceği konusunda aileden katkı alınabilirdi (Child Welfare Information Gateway, 2018a; University of Pittsburgh, 2002).

Çocuk esirgemedeki yeni vizyon oturdukça ve uygulamalar çocuk esirgeme kurumunu değil de aileyi merkeze almaya başladıkça, aile planları da şekil ve içerik olarak değişmeye başladı. Aile Planı kapsamındaki ilk gelişmelere ve değişmelere, planın geliştirilmesi sırasında ailenin katkısı göz önünde tutularak başlandı. Aile üyelerinin mevcut problemi nasıl algıladığı, bunun yanında başka hangi problemlerini masaya yatırdığı, algılanan ve sıralanan bu problemleri nasıl tanımladıkları önem kazandı. Aile üyelerinin, problemler ışığında hangi ihtiyaçları belirledikleri, bu ihtiyaçların karşılanması için kimin hangi görevleri yerine getireceği konularındaki görüşlerine, planda yer ve hatta öncelik verilmeye başlandı (Child Welfare Information Gateway, 2018a; University of Pittsburgh, 2002).

Bu gelişmeler sonucunda "Aile Planı" şu tanıma ulaştı: ÇEK kapsamına alınan çocukların veya çocuklarıyla ilgili olarak haklarında dosya açılan ailelerin, çocukların bakımlarının kendi evlerinde devam edebilmesini, evden uzaklaştırılan çocukların eve geri dönebilmesini hedef alan, aile üyelerinin güç, kabiliyet ve ihtiyaçlarını hesaba katarak, aile tarafından, aileye göre ve aile için geliştirilen bir plandır (DePanfilis, 2018; University of Pittsburgh, 2002). Plan detaylıdır ve sosyo-psikolojik gereksinimleriyle beraber hedefleri, onlara ulaşmak için üyelerin belli bir zaman diliminde yerine getirecekleri sorumlulukları ve planın işleyip işlemediğini takip edecek bir değerlendirme mekanizmasını da içerir. Böylesi bir plan, bir taraftan, çocukların daha iyi bakımlarına ve ihtiyaçlarının daha iyi karşılanmasına yöneliktir. Diğer taraftan ise, ailenin fonksiyonunu arttırmayı, aile üyelerinin gelişimlerine katkı sağlamayı, ailenin ve üyelerinin, problem çözme tekniklerini öğrenmelerini ve sonraki durumlarda, problemlerini, ÇEK'in müdahalesi olmadan, gerekirse ailenin destek gruplarını da devreye sokarak ama aile içinde çözebilme becerisi kazanmalarını amaçlar.

Aile üyelerinin kaygı ve düşünceleri göz önünde tutulup da onların girdilerine yer verilince, planların, profesyonel ofisler yerine, aile toplantılarında geliştirilmesi ve aile üyelerinin kendi ifadeleri ile yazılması kâğıt üzerinde prensip olarak kabul edildi ama uygulama hala problemli. Her bin çocuktan altısının koruma altında olduğunu kaydeden ABD çocuk esirgeme istatistikleri (Children's Bureau, 2020b), alanda, kültürün hala çok değişmediğinin bir habercisi sayılır. Mesela, "aile merkezli aile planı" anlayışı Allegheny County'de 2012 yılında vizyona girmesine rağmen, ailelere dağıtılan "Aile El Kitabı"nda, planın adı "servis planı" olmaktan çıkıp ancak 2020'de (Allegheny County, 2020b) "Aile Planı" olabildi. Üstelik kitapçıkta, planın tamamen aile tarafından geliştirileceği kaydı hala yok. El kitabının yeni baskısı ailelere konuyu şöyle açıklıyor:

> Ailelere yardımcı olma konusunda eğitimli olan ÇEK görevlileri, kişisel veya aile içi sorunların, maddi problemlerin çözümünün kolay olmadığını bilirler. ÇEK çalışanı bile olsa bir yabancının size tavsiyede bulunmasının sizi üzebileceğinin de farkındadırlar. Her ne kadar söyleyecekleri şeyler varsa da sizin söyleyeceklerinizi de dinlerler. Sizden kendiniz ve aileniz hakkında konuşmanızı isteyecekler. ÇEK görevlileri ile yapacağınız söyleşiler, herkesin aileniz içinde bulunduğu durumu anlamasına yardımcı olacaktır.

County'nin 2012'de uygulamaya geçen yeni vizyonuna göre, *"aileler, kendi problemleri, ihtiyaçları ve onların gerekli çözümleri konusunda uzmandırlar"* ve ÇEK çalışanları ailelere hiçbir şey dikte edemez ve tavsiyede bulunamazlar (Allegheny County, 2020a). Öyle görünüyor ki ÇEK kültürünün değişip de görevlilerin, ailelere, onları üzebilecek tavsiyelerde bulunmayacağı bir çalışma ortamının oluşması biraz daha zaman alacak.

Türkiye'de ÇE alanında, ABD'dekine benzer bir aile planı uygulaması mevcut değildir. Bazı ÇHGM yayınlarında, "*hakkında hizmet planı oluşturulmamış*" ya da "*kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılamamış çocuklar*" (ÇHGM, 2020b) şeklinde bahsi geçen bir "hizmet planı" vardır ama onun da tanımı yapılmamıştır. Anlaşıldığı kadarı ile hizmet planı, hakkında tedbir kararı alınan çocuğun, 'koruyucu ve destekleyici" tedbir modellerinden hangisine yönlendirileceği, nerede ve nasıl bakım altında olacağı ile ilgilidir. Benzer bir şekilde, bazı ÇHGM yayınlarında, mesela 'Danışmanlık tedbiri kararlarının uygulama usul ve esasları hakkında tebliğ'de (2008) zikredilen bir de "uygulama planı" vardır. Bundan maksadın, belki hepsinin ama özellikle '*danışmanlık tedbiri kararının yerine getirilmesi için hazırlanacak*' bir plan olduğu anlaşılmaktadır ama bu tezin yazarı, ÇHGM yayınlarında bir 'uygulama planı' tanımına rastlamamıştır. Bu halleriyle, ÇHGM 'hizmet planı' ve yine ÇHGM 'uygulama planı' günümüz ABD'sindeki 'aile planı' kavramına ve uygulamasına tekabül etmez.

Öte yandan yine ÇHGM yayınları, çeşitli sebeplerle ailesinin bakımı altında olmayan çocukların, birkaç durumda, aile ve yakın çevrelerine dönmelerinin veya döndürülmelerinin hedeflendiğini, 2005-2017 arasında, SED sayesinde aileye döndürülen Çocuk sayısının 11.485 olarak gerçekleştiğini (ÇHGM 2020b; 2020c ve 2020e) bildirir. Çocukların aile dışında kalmalarına sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılabilmesi, çocuklar daha eve dönmeden, ev ortamının iyileştirilmesi de hedeflenmelidir. Aile planı böyle bir ortamda ve böylesi bir ihtiyaçla devreye girer.

Güç Temelli Yaklaşım

Genel bir kabule göre 1990'lı yıllar, ABD'de ve hatta Batı merkezli dünyada çocuk esirgemede bir dönüm noktası olmuştur. Bundan kısmen sorumlu bir faktör ailelerinden uzaklaştırılan çocukların sayısındaki artışlardır. Child Trends Databank'ın (2019) aktardığı istatistikler, 1980'li yılların ortalarında koruyucu aile gözetimindeki çocuk sayısının bir önceki on yıla göre %45 düştüğüne ama sonra, 1990'lı yılların başından itibaren tekrar göreceli ve düzenli bir şekilde artmaya başladığına ve 1999'a ulaşıldığında, her binde sekiz (7.9) çocuğun ailesinden uzaklaştırıldığına işaret ediyor. Oliver (2014), o zaman ve ortamda, rakamların skandal, çocuk esirgemenin aşırı müdahaleci ve artık ne yaptığını bilmeyen kurumlar olarak algılandığını benzer bir gözlem olarak paylaştıktan sonra, sosyal servisler ve ruh sağlığı hizmetleri bünyesinde, daha önceki yıllarda teklif edilmeye başlanan birey merkezli perspektiflerin uygulanmaya konmasının öncelik kazanmaya başladığını belirtir.

Ona göre, birey ve bireyi güçlendirme merkezli görüşme teknikleri konusundaki tartışmalar, çocuk esirgeme hizmetleri bünyesinde, sorumlulukların ve karar verme sürecinin aileye yönlendirilmesi ile sonuçlanacak "aile merkezli" perspektiflerin geliştirilmesi şeklinde karşılık buldu (Oliver, 2014).

Çocuk hizmetlerinde planlamanın ve servislerin kurum-merkezli olarak ailelere dikte edilmekten çıkarılıp, aile-merkezli olarak ele alınmaya ve uygulanmaya başlaması, bazı olguları da beraberinde getirdi. (a) Plan yapmak ve karar vermek gibi sorumluluklarla yüz yüze kalan aileler daha geniş aile üyelerine yönelmeye, (b) daha geniş aile üyeleri de çocuk hizmetleri kapsamına alınan aile ile daha yakın ve doğrudan ilgilenmeye ve (c) kurum görevlileri de geniş aile üyelerinin potansiyel etki ve faydalarına dikkat etmeye başladılar. Böylece değişim uygulamada bir sürece dönüşürken, arka planda da çocuk hizmetlerindeki anlayışın ve felsefenin de bir değişim sürecine girmesine sebep oldu. Aile-merkezli felsefenin ve uygulamanın kazandırdığı yeni gözlemler ve perspektifler sayesinde öne çıkan olgulardan biri de aile ile ilişkilerde ve aile planlarının geliştirilmelerinde güç temelli (Strenghts Based) yaklaşımların benimsenmesidir.

Bir sosyal hizmetler sözlüğünde Barker (2003), güç temelli yaklaşımı şöyle tarif eder: Sosyal hizmet ve diğer profesyonel uygulamalarda, bireylerin içinde bulunduğu zorlukları aşmalarına ve sıkıntılarının üstesinden gelmelerine yardım edebilmek için onların kaynaklarını, yeteneklerini, destek sistemlerini ve motivasyonlarını vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, ailedeki işlevsel bozukluğu, bireysel rahatsızlıkları ve problemlerin varlığını görmezden gelmez; daha ziyade birey ve grup seviyesinde herkesin kendi esenliklerini kazanabilmeleri ve muhafaza edebilmeleri için kullanılabilecek şekilde güçlere ve kaynaklara vurgu yapar.

Güç temelli yaklaşım, gücü ve kaynakları tanınıp da desteklendiğinde bireylerin kendilerini değiştirecekleri ve geliştirecekleri varsayımına dayanır. Bireylerin içinde bulundukları durumu kendi ifadeleri ile tanımlama, kendi hedeflerini koyma ve kendi planlarını yapma hakları olduğunu, bireylerin güç ve kaynaklarını ve hatta güçlendirilmelerini insan hakları ve politik kontekste anlamayı ve problemler karşısında bireylerin potansiyel olarak sahip oldukları dayanıklılıklarını, cesaretlerini, güçlerini ve çözüm için gerekli kaynaklara ulaşmadaki potansiyel yeteneklerini vurgular (Robbins, Chatterjee ve Canda, 2012).

Çocuk hizmetlerinde güç temelli yaklaşım ailelerle çocuk esirgeme kurumu arasında iş birliği gerektirir. İşbirliği önce, çocuk esirgeme kurumunun endişelerinin ne olduğu ile

başlar. Hemen ailenin güç ve kaynaklarına odaklanılır, bu arada kurumun güç ve kaynaklarının da ailenin hizmetinde olacağı vurgulanır. Sonra çocukların güvenlikte kalmaları için ne olması gerektiğine bakılır; bu ailenin bu konuda bir plan geliştirmesidir. En sonunda yapılan bir değerlendirme ile çocuk ihmali ve suistimalinin olma ihtimali bir ölçeğe vurulur. Bu adım, kurumun ne yapacağına, aileyi desteklemeye veya dosyayı kapatmaya karar vereceği bir aşamadır (Government of Western Australia, 2011).

Her alanda, eğitimde, yönetimde, sosyal hizmetlerde, ruh sağlığı konularında ve hatta kanun yapmakta bile kullanılabilen güç temelli yaklaşım (Reiter, 2010; Rapp, Saleebey & Sullivan, 2008; Gibbons & Gray, 2005), göreceli olarak yeni bir gelişme sayılır. 1980'lerde Kansas Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Fakültesindeki çalışmalarla ortaya çıkmaya başladı (Weick, Rapp, Sullivan & Kishardt, 1989; Saleebey, 2008). Özellikle ruh sağlığı konularında teşhis, tanı, fişleme, problem taraması, hatayı ve yanlışı bulma gibi uygulamaların artık çok aşırıya kaçıyor olarak algılanması sonucunda bir tepki olarak doğdu (Saleebey, 1996). Artık, aile katılımı, insan hizmetleri ve eğitim alanlarında başarı için gerekli olarak kabul edilmektedir ve artık Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi tarafından akredite edilen eğitim programlarında temel bir yetkinlik olarak kabul edilmektedir (Child Welfare Information Gateway, 2016b).

Çocuk hizmetleri dâhil bütün sosyal hizmetlerde, güç temelli yaklaşımlardan önceki anlayış ve uygulamalar daha tekdüzeydi. Problem tespit edilir, düzeltilmesi istenir ve beklenir, sonra da gereken işlem yapılırdı. Tekdüze uygulamalarda alan çalışanları, bireylerdeki muhtemel dayanma ve değişme gücünü aramak ve gözlemlemek yerine daha çok problemlere, hatalara ve eksik yanlara odaklanır (Saleebey, 1996). Buna benzer olarak, yine tarihsel süreci içinde çocuk esirgeme hizmetleri süreci de problem merkezlidir ve genelde eksik ve yanlış olana odaklanır. Oliver'in (2014) bu konuda aktardığı özetle şöyledir: Çocuklar ve onlarla ilgili olarak da aileler için ortaya çıkan riskleri elemek adına, çocuk esirgeme hizmetlerinin genel eğilimi, güzel niyetlerle ama hala o riskleri oluşturan problemlere odaklanmaktır.

Güç temelli yaklaşımlar, bireylere ve ailelere daha iyi yardım edebilmek için problem merkezli yaklaşımlara alternatifler olarak ortaya çıktı. Problem ve yanlışa odaklanmak yerine onların güçlerini, kabiliyetlerini ve kaynaklarını merkeze alır. Bireylerin ve ailelerin kendi problemlerini çözmek adına geliştirecekleri hedeflere ulaşabilmelerine yardımcı olmak isteyen görevliler, güç temelli yaklaşımla, enerjilerinin tamamını yardım bekleyenlerin güçlerini ve kaynaklarını belirleyebilmek için kullanır (Kim & Bolton, 2013). Her ne kadar 1990'lı yılların sonlarında çocuk hizmetlerinde, çocukların skandal oranda

ailelerinden uzaklaştırılmaları, paradigmanın değişmesinde hızlandırıcı bir katalizör görevi görmüş olsa da asıl motif bu alandaki entelektüel ve psikolojik hazırlıktı. On yıllar boyu devam edegelen araştırmalar gösteriyordu ki ailelerin dayanıklılığına, koruyuculuğuna ve gücüne odaklanmak çocuk hizmetlerini daha etkili ve daha stratejik kılar, bu arada da daha güzel sonuçlar elde edilmesine vesile olur (Children's Bureau, 2016). Araştırmaların sürekliliğini ve etkinliğini örneklemek adına Fusco'nun (2019) son bir çalışması özetlenebilir. Uyuşturucu kullandıkları için çocuk esirgeme kapsamına alınan ailelerde yüksek oranda başarısızlık yaşanır. Başarısızlığın genel sebebi de uyuşturucu kullanan bireylerle çok sağlıklı bir iletişim kurulamaması, bu sebeple de bireylerin aile planına sadık kalamaması ve plandaki hedeflerin akamete uğramasıdır. Bilindiği gibi çocuk esirgeme riske ve probleme odaklanır. Hâlbuki iletişim kopukluğunun sebebi bizzat onların problemlerini merkeze almaktır. Öte yandan güç temelli yaklaşım iletişimi sağlayacak ve muhafaza edecek güçlü bir stratejidir. Bu çalışmada, küçük çocuklu 336 annenin çocuk hizmetleri dosyaları risk faktörleri açısından incelendi. Onlara uygulanan bir anketle de kendileri ile çalışan resmi görevlileri güç temelli yaklaşımları açısından nasıl algıladıklarına bakıldı. Araştırma sonuçları gösterdi ki uyuşturucu kullanan anneler böyle bir problemi olmayan annelere oranla güç temelli yaklaşım boyutlarını daha düşük olarak algılıyorlar. Değişik bir ifade ile bireysel ve ailevi riskler ile güç temelli yaklaşımların uyuşturucu kullanan anneler tarafından düşük algılanması arasında bir ilişki vardır (Fusco, 2019).

Kral (1989), güç temelli yaklaşımı bir özdeyiş ile açıklar: *"İnsanlardan yanlışı aramalarını istersek, genellikle onları bulurlar ve durum hakkındaki görüşleri belli yönde şekillenir ve renklenir. İnsanlardan başarıları aramalarını istersek, genellikle bulurlar ve durum hakkındaki görüşleri de o yönde şekillenir ve renklenir."*

Güç temelli yaklaşıma sistematik bir bakış atacak olursak:

1. Bu yaklaşımın kalkış noktası herkesin değişebileceği ilkesidir (Pulla, 2017).
2. Herkes kendi problemini çözme konusunda uzmandır (Pulla, 2017; Saleebey, 2000).
3. Birey, kendisinin değişimine ve gelişimine yardım edecek kendine has bazı genel özelliklere sahiptir: (i) Potansiyeli, (ii) gücü ve (iii) yetenekleri (Pulla, 2017; Hammond, 2010; Saleebey, 2000).
4. Problemler ve sıkıntılar kişileri güçlerini fark etmekten alıkoyabilir.
5. İş birliği bu yaklaşımın olmazsa olmazıdır. Herkes herkesle iş birliği edecektir. Bu bağlamda da esnek olunmalı ve aradaki farklar değerli kabul edilmelidir (Hammond, 2010).

6. Bu yaklaşımın teorisyenleri temel prensipler ve standartlar teklif ederler.
    a. Hedefe yöneliklik,
    b. Güçlerin vurgulanması ve değerlendirilmesi,
    c. Mevcut ve potansiyel kaynakların belirlenmesi,
    d. Güç ve kaynakların hedefe ulaşmada nasıl yardımcı olacağının belirlenmesi,
    e. Ümitvar olunması ve ilişkilerin de ümit aşılamamak için kullanılması,
    f. Seçim yapıldığının farkında olunması ve seçimlerin anlamlı kabul edilmesi (Rapp, Saleebey & Sullivan, 2008).
7. Söz konusu olan bazı güçleri adlandırmak istersek: teşvikçi olmak, güç katmak, dayanıklılık, maneviyat, toplumla iç içe olmak, başa çıkma becerisi, yetkinlik, etkililik, eğitim, zeki olmak, sosyal beceriler, neşeli olmak, iş deneyimi ve becerileri, yetenekler, baş etme mekanizmaları, boş zamanları iyi değerlendirme, eğlenceli olma, sosyal ilişkiler, desteklemek, yaşam, finans ve haklar, sağlık, varlıklar, kaynaklar, hizmet sunumu ve erişimi (Sands, 2001; Saleebey, 2000).
8. Güçlü yönlere odaklanmak, zorlukları görmezden gelmek ve zayıf tarafları inkâr etmek anlamına gelmez.
9. Zayıf taraflar, gelişim alanları, öğrenilecek konular ve atılması gereken adımlar olarak görülür.
10. Güç temelli yaklaşım daha önce neyin nasıl çözülmüş olduğuna dikkat çeker. Bu bazı güçleri ortaya çıkaracağı gibi, şu anda çalışmayanın ne olduğunu da ortaya çıkarabilir. Bundan sonraki adım şimdi neyin çalışabileceğini kavramaya çalışmak ve onu plana dâhil etmektir.

Güç temelli yaklaşımın, kurumsal bağlamda başka farklı fonksiyonları da vardır. Güç temelli yaklaşıma sahip bir alan çalışanı: (1) Hem kendisinin hem de kurumunun güçlü yanlarını kullanır. (2) Çalıştığı kurumu kurumsal güçler ve iyileştirilmesi gereken alanları açısından değerlendirebilir. (3) Organizasyondaki kültürü etkilemede ve olumluya doğru değiştirmede rol üstlenebilir. Bireysel ve çevresel güçlere vurgu, bireyleri yalnızca kişisel hedeflerine ve hayallerine ulaşmaya değil, aynı zamanda çalıştığı ailelerin, kendi kurumunun ve toplumun gelişimine ve büyümesine katkıda bulunmaya yönlendirir ve daha fazla büyüme ve gelişme için bir uyarıcı görevi görür.

Modelin dezavantajlarına değinen araştırıcılar daha çok, modelin felsefi ve ideolojik arka planına ve teorisiyle uygulaması arasındaki boşluklara dikkat çekerler, etkinliği ve etkililiği hakkında yeterli araştırma olmadığını vurgularlar, modelin yapısından kaynaklanabileceği

şekliyle gözden kaçırılıp ihmal edilen zayıf yönlerin, sonunda bireyi daha az etkili oldukları noktalara sürükleyebileceği ve güce dayalı planın işlemesine de engel teşkil edebileceği tehlikelerini hatırlatırlar. Mesela McMillen, Morris ve Sherraden (2004), güce dayalı yaklaşımın gerçekten kayda değer yeni bir şey sunmadığı ve etkililiği ve etkinliği konusunda da araştırma sonuçlarına dayanmadığı kanaatindedirler.

Jones'un (2021) eleştirilerinden birincisi, kontrol edilmeyen veya izlenmeyen zayıflıkların sadece eldeki planı değil, kişinin etkinliğini ve hatta kariyerini bile raydan çıkarabileceği şeklindedir. Ona göre, ihmal etmek ve kenara itmek yerine, zayıf yönler izlenmeli, öncelikli addedilenleri mümkün olan en kısa sürede güçlendirmek ve en azından yukarı çıkarmak için harekete geçilmelidir. Jones'un (2021) ikinci eleştirisi ise model yetkinliğe (competency) odaklanırken değerleri, mesela karakteri unsurları kenarda tutar. Ona göre bilgi ve beceri yetkinliğe işaret eder ama onun kadar önemli olan bilgi ve becerinin nasıl ve ne kadar kullanılacağıdır ki bu da bir değer ve karakter konusudur. Benzer felsefi bir eleştiriyle Lee (2019), güç temelli modelin teorik temeli ile uygulaması arasındaki boşluğa dikkat çeker. Yazara göre, güç temelli model teoride danışan ile uygulayıcı arasındaki gerçek empatiye dayanan bir ilişkiyi vurgularken pratikte uygulayıcıların değerler sisteminin önemine ve süreci etkilediğine fazla dikkat etmez.

Güç temelli model için öyle bir iddiada bulunulmasa ve hatta aksi bile iddia edilse de Gray'in (2011) analizlerine göre, model çok güçlü bir liberal arka plana sahiptir. Rasyonel belirleyici olarak takdim edilen özerk benlik ve kontrolün bireyde olduğu görüşü, esasen liberal ve bireyci bir görüştür. Yazar devamla, sosyal hizmetlerde var olmayan bu tür bir siyasi aktivizmin, toplumda mevcut olan ve kişisel ve sosyal gelişmeyi engelleyen yapısal eşitsizliklere sünger çektiğini, kendi kendine yardım ve kendi kendine sorumluluk varsayımlarının da aslen çağdaş neoliberal kavramlar olduğunu ve bunların da temel demokratik bir anlayış ve sivil katılımın en temel eylemi olan 'birbirimizi önemsemek' prensiplerine aykırı düştüğünü kaydeder.

Bazı eleştirilerin varlığına rağmen güç temelli yaklaşım birçok alanda uygulama imkânı bulabilmektedir. Çocuk esirgeme faaliyetlerinde ve aile planı toplantılarında da yaygın olarak kullanılmaya başlamasının altındaki temel varsayım, doğru şekilde uygulandığında güç temelli ve aile merkezli uygulama, çocukları zarar görmekten koruyabilir. Öte yandan güç temelli ve aile merkezli uygulamanın amacı, çocuğun korunmasının ve esenliğinin kendi ailesinin yanında gerçekleşmesini sağlamaya yöneliktir (Ocwtp, 2008).

Babaların Aile Planına Katılımı

"Günümüz Amerika'sının hemen tüm toplumsal problemlerinde bir 'baba faktörü' mevcuttur."

"Babalar aileyi terk ettiğinde de anneler babaları aileden uzak tuttuğunda da bedelini çocuklar öder."

Babanın aile planının bir parçası olması istendiği gibi baba tarafı akrabaların da aile grup toplantılarının tabii üyeleri olmaları beklenir. Baba ve baba tarafı akrabaların karar sürecinde olmaları, potansiyel olarak daha iyi bir plan, aileye daha fazla destek ve gerektiğinde çocuk için hazır koruyucu aile anlamına gelir. Baba tarafı akrabaları tespit ve onların katılımını temin etmenin daha sağlıklı ve en kestirme yolu, babaları devreye sokmakla mümkün olur.

Babanın ortada olmaması, arkasından, baba tarafı akrabaların ailenin hayatında olmamaları, çocuğun bedel ödemesi ve zincirleme olarak da ilgili pek çok toplumsal sorunun ortaya çıkması sonucunu doğuruyor. Günümüz ABD'sinde, her dört çocuktan biri tek ebeveynle, onların da %83 gibi bir çoğunluğu sadece anneleriyle yaşamaktadır (National Fatherhood Initiative, 2015; Census Bureau, 2020c). 1960'lar sonrasında sayıları giderek artan "babasız büyüyen çocuklar", önceleri bir problem olarak algılanmadı. Anne sevgisinin çocuklara yeterli olabileceği, onların gelişim ve refahında babanın etkisinin manidar olmadığı varsayıldı. ÇEK'ler, bu felsefi arka planla sürekli anne merkezli kaldı, baba ve baba tarafı akrabaları devreye sokmaya pek gayret etmedi. Bu tür politika ve uygulamalar, zaten kenarda kalmak isteyen babaların da çocuk esirgeme hizmetlerine olan güvenlerinin neredeyse sıfırlanmasına sebep oldu. Ancak son on yıldaki ABD araştırmaları, böylesi bir felsefenin çok yanlış olduğuna, baba veya babayı temsil edecek bir üyenin yoksunluğunun aileye ve çocuklara sebep olduğu zararlara dikkat çekti. Konu toplumsal bir kriz olarak algılanmaya başladığında, babasız büyüyen çocukların oranı %23'lere varmıştı (National Fatherhood Initiative, 2015; Census Bureau, 2020c).

Tarihsel, geleneksel ve yapısal olarak ABD ÇE hizmetlerinde: (a) Federal hükûmet arka planda kalmayı tercih eden, yapılması gerekenleri mahalli idarelerden ve hatta özel teşebbüslerden bekleyen hukuki, siyasi ve sosyo-kültürel bir yapıya sahiptir. (b) Federal yapı ve toplumsal kültürle beraber eyalet ve county seviyesindeki yerel ÇE kurumları da çocukları aileden hemen uzaklaştırmaya yönelik olarak müdahaleci bir davranış içindedirler. (c) ÇEK'ler, anne merkezli olmakla, babayı ve baba tarafı akrabaları devreye sokmamakla bilinir. Son on yıllarda babasız büyüyen çocuklar toplumsal bir kriz konusu olarak ele alınmaya başlandığında, babanın, amca, hala, babaanne vb. gibi baba tarafı akrabaların da

devreye girmesini sağlamak, onların katılımlarını artırmak, her üç seviyedeki hükûmetin de hedefi oldu. Aile ve çocuk esirgeme hizmetleri bağlamında babalar, bu yüzyılın başlamasıyla birlikte ilk defa doğrudan federal hükûmetin konusu oldu (Tollestrup, 2018).

Öte yandan ABD ÇEK'lerinin kurumsal ve kültürel yapılarından bağımsız olarak, babaların çocukların hayatında olmalarını etkileyen daha başka toplumsal ve sosyal faktörler de vardır. (1) En baştaki faktör, çocuğun doğumuna neden olan ilişkide erkeğin baba olma niyetinin olmamasıdır (Lindberg, Kost, & Maddow-Zimet, 2016).

(2) "Baba faktörü"nü çok etkileyen veya değişik bir ifade ile babanın yokluğuna sebep olan önemli boyutlar arasında, evlilik dışı beraber yaşam (Manning, Smock, Dorius, & Cooksey, 2014) ve evlilik dışı çocuk yapma (Carlson, VanOrman, & Pilkauskas, 2013) en başta sayılan etkenler arasındadır. Üstelik bu olgu zincirleme bir probleme de sebep olabilmektedir. Evlilik dışı doğan çocukların, yetişkinliklerinde evlilik dışı çocuk yapma ve "baba faktörü"nün yokluğuna sebep olma riski daha yüksektir (Högnäs & Carlson, 2012).

(3) Babaların ailede aktif olmalarını etkileyen diğer büyük bir faktör de babaların ekonomik durumu yani bir gelirinin olup olmadığıdır (Bronte-Tinkew & Horowitz, 2010; Bronte-Tinkew, Ryan, Carrano, & Moore, 2007; National Fatherhood Initiative, 2015). Bu sebeple çocuk esirgeme bağlamında babalara, istihdama yönelik hizmetler sunmak, babaların katılımını ve devamını sağlamak açısından çok önemlidir.

(4) Araştırma bulgularına göre, babaların, çocuklarının hayatında kalmalarındaki en önemli faktör, annelerin tutumlarıdır yani annelerin, hayatlarına başka bir erkek almalarının yanında baba-çocuk ilişkilerine engel olmaları, babaların katılımına etki eden en genel faktörlerden birisidir (Puhlman & Pasley, 2013; Smith-Stover, Easton, & McMahon, 2015; Stevenson, Fabricius, Cookston, Parke, Coltrane, Braver, & Saenz, 2014).

(5) Baba yokluğuna sebep olanlar listesine, boşanma ve babanın cezaevine düşmesi de eklenebilir (National Fatherhood Initiative, 2015).

(6) Çocuk esirgeme kapsamındaki ailelerde babaların katılımına engel teşkil eden önemli faktörlerden biri de alan çalışanlarının babalara karşı olumsuz ve itici tutum ve davranışlarıdır (Sonenstein, Malm, & Billing, 2002).

Baba yoksunluğunun sebep olabileceği, değişik bir ifade ile babasız büyüyen çocukların maruz kalabileceği olumsuz noktaları açığa çıkaran ve yetkilileri harekete geçmeye sevk eden araştırma sonuçlarından bazıları da şunlardır:

*Babanın aile hayatında olmaması, erken doğuma, bebeklerin daha düşük ağırlıkta doğmalarına ve doğmuş bebeklerin de ilk 28 gün içinde dört kat daha fazla oranda ölmelerine sebep olabilmektedir (Alio, MbahKornosky, Wathington, Marty, & Salihu, 2011).

*Babasız evlerdeki çocukların yoksulluk oranı %47,6 ile iki ebeveynli aile çocuklarına kıyasla, dört kat daha fazladır (ASPE, 2013; Semega, Fontenot, & Kollar, 2017). Alanda yapılan bir çalışma çocukların yoksulluk oranını, iki ebeveynli ailelerde %8 olarak bulurken, sadece anne tarafından yönetilen tek ebeveynli ailelerde ise bu oran %41 olarak çıkar (Child Trends Databank, 2019).

*Babasız evlerdeki 18 yaş altı ergenlerin hamile kalma oranı babalı evlerdeki gençlerden 3,5 kat daha fazladır (Lang, Rieckmann, DiClemente, Crosby, Brown, & Donenberg, 2013).

* McLanahan, Tach, & Schneider'in (2013) elliden fazla araştırma taramasından çıkardıkları sonuca göre, baba yokluğu en çok, eğitim, akıl sağlığı, istikrarlı ilişkiler kurabilme ve sürdürebilme ve iş gücü başarısı alanlarında negatif etkilere sebep olmaktadır.

*Babasız büyüyen çocuklar, emsallerine nazaran çok daha fazla istismar ve ihmale maruz kalabilir, akıl ve davranış bozukluğu, özellikle erkek çocuklar şiddet ve suç eğilimi geliştirebilir, %71 oranında liseyi bitirmeyebilir, %70'i ıslah ve/veya cezaevlerine düşebilirler. Aksine, babalı evde büyüyen çocuklar, eğitimleri boyunca %40 daha az sınıf tekrarı ve daha iyi fiziki, bilişsel ve duygusal gelişim arz etmektedirler; ÇEK kapsamına alınma ihtimalleri de daha düşüktür (Rosenberg & Wilcox, 2006).

Yukarıdaki olumsuz listeyi daha anlamlı bir bağlama koyabilmek, 'baba faktörü'nün olumlu olarak etkilediği boyutlara dikkat çekmekle mümkün olabilir. Onlar arasında şunlar da vardır: Çocukların esenliği ve refahı, babaların kendi esenlikleri ve refahı, kadınların esenliği ve refahı ve evliliğe kazandırdığı doyum ve memnuniyet (National Fatherhood Initiative, 2015). Aynı evde çocuklarıyla beraber yaşamayan babalar bile, çocuklarının hayatlarında kaldıkları sürece, hala onlara önemli katkılar sağlarlar. Mesela, koruyucu aileye gitmiş olan çocukların tekrar anneleri ile birleşmelerinde hızlandırıcı bir katalizör görevi yerine getirirler (Coakley, 2008; D'Andrade, 2017; DePanfilis, 2018; Malm & Zielewski, 2009).

Bütün bu araştırma bulgularıyla konunun bir kriz olarak algılanması, sadece babaların devreye sokulması gayretlerinin başlamasına değil, bu arada baba ve baba tarafı akrabalara ulaşmanın öneminin daha iyi anlaşılmasına sebep oldu. ÇE hizmetlerinde babalar hakkındaki bu olumlu gelişme şöyle sembolize edilebilir. 'Babaları anlamak ve kavramak, onların da babalığı anlayıp kavramalarına yardımcı olur." Bu bağlamda, Allegheny County son

yıllarda, babaların katılımını, çocuklarıyla ilgilerinin devamını ve bu arada babalar için gerekli hizmetlerin sağlanmasını temin etmek üzere onlarla birebir çalışacak "Babalarla İrtibat Kurma ve Çalışma Uzmanları"nı (Father Engagement Specialists) devreye soktu (Allegheny County, 2019d). Bu uzmanların misyonu:

> İlgisiz babaları bulup, onların diğer ÇEK görevlileri ile irtibatını sağlamak;
> Çocukları ile aralarındaki engellerin ortadan kaldırılmasına yardım etmek;
> İhtiyaç duyulan servisleri sağlamak veya uygun servislere yönlendirmek;
> Babanın muhatap olduğu resmi durumlarda onlara destek ve bilgi sağlamak;
> İlgili ve gerekli konularda babaları bilgilendirmektir (Allegheny County, 2019d).

Türkiye örneğinde de ÇHGM, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi (TDV KAGEM) tarafından yürütülen "Baba Olmak" Projesini, kurumunun faaliyetleri arasında zikretmektedir (ÇHGM, 2017). Babaların aileden kopmalarını önlemeye ve babalık fonksiyonlarını kavrayıp daha iyi icra edebilmelerine yönelik "Baba Olmak" projesi, 2015'ten bu yana baba ve baba adaylarına ulaşmaya devam ediyor (TDV, 2019).

Bu arada hem Alleghey County'i hem de ÇHGM'yi harekete geçirmesi gereken araştırma sonuçları, babaların ve onların aile planlamasına katılımının niçin ve ne kadar önemli önemli olduğunu gösteren veriler olarak da ele alınır. Mesela son yılların ABD çocuk esirgeme babalarla beraber amca, hala, babaanne vb. baba tarafı akrabaların da devreye girmelerini sağlamak, aile planı toplantılarına katılımlarını artırmak, county, eyalet ve federal seviyede her hükûmetin ortak hedefi oldu. Aileyle irtibatta olan baba tarafı akrabalar, aile planı toplantılarına katılabilecek üyelerdir ve bu da potansiyel olarak hem daha iyi bir plan hem de daha fazla aile desteği anlamına gelir. Baba tarafı akrabaları tespit etmenin daha sağlıklı ve en kestirme yolu, babaları devreye sokmakla mümkün olmaktadır. Baba tarafı akrabalar, bir yandan aile desteği sağlarlarken diğer yandan da çocuğun evden uzaklaştırılmasının gerektiği durumlarda çocuk için koruyucu aile olma görevi ifa edebilirler.

Aile Grup Toplantısı

"Aile Planı" kavramı ve uygulaması zamanla gelişti, önceden aileye ödev olarak verilen plan, daha sonra ailenin katkısı da alınarak, aile ile beraber geliştirilen bir plana dönüştü. Zamanla, ailenin kendisi tarafından geliştirilen bir planın, çocuğun evden uzaklaştırılmasını önleyici veya eve dönmesinde hızlandırıcı rolü bir olgu olarak kabul edilince, Yeni Zelanda "Aile Grubu" modeli genel bir kabul gördü ve hızla yayıldı. "Aile Grubu", bir aile planının geliştirilmesi ve yürütülmesi sürecinde, aileye destek olmak için bir araya gelebilecek, çekirdek aile dışındaki kişileri kapsar. Bunlar, akraba, arkadaş, diğer aile dostları ve profesyonellerdir. Cozzola ve Shevell (2016), avukatların, terapistlerin/danışmanların, ÇEK

görevlilerinin de orada olması gerektiğini söylerler. Hatta koruyucu aile de gruba katılabilir. "Aile Grup Toplantısı", geliştirilmesinden hedefe ulaşılmasına ve değerlendirilmesine kadar devam eden aile planı sürecinde, katılımcıların aile ile ilişkilerinden ve aile üzerindeki etkilerinden azami faydanın temin edilmesine çalışılmasıdır. Aile Grup Toplantısı'nda plan, daha etkin bir platforma oturtulur ve daha geniş ve derin bir perspektifle geliştirilir, planı hayata geçirecek daha çok destek bulunur, plan doğrultusunda atılması gereken adımların gerçekleşmesi ve plandaki hedeflere daha etkili ve hızlı bir şekilde ulaşılması amaçlanır.

Tarihsel olarak aileler, kendi rutin sorunlarını çözmek veya acil durumlarda krizlerle başa çıkmak için çevrelerini toplamak, onlara danışmak ve onların desteğini ve yardımını almak konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Genellikle gayri resmi olarak organize edilen bu doğal çevre ve destek, tüm kültürlerde problem çözme uzmanlığı ve gayri resmi destek sağlamanın bir aracı olarak tezahür eder. Hemen bütün kültürlerde, maddi sıkıntı, istihdam ve aile içi çatışma durumlarında, çocuk yetiştirme ve o konudaki sorunlarla karşılaşıldığında ve hatta sağlık problemleri ile baş başa kalındığında, aile çevresine müracaat edilir ve onlar da doğal olarak devreye girerler (Child Welfare Group, 2021). Resmi sosyal hizmet yardım sistemlerinin geliştirilmesinden önce ailelerin çevresinde, genellikle sadece kendi akrabaları, arkadaşları, komşuları ve dini/kültürel kurumları vardı. Bugün bu, sadece erişimi zor bir yol olmakla kalmaz, aynı zamanda yetersiz de kalır.

Modern zamanlarda artan ulaşım, eğitim, hareketlilik, ekonomik baskılar veya fırsatlar, aile üyelerinin kendi tabii topluluklarından ve diğer aile üyelerinden uzak mesafelerdeki yeni yerlere yerleşmelerine neden oldu. Şehirleşme ve/veya yeni yerlere yerleşme sonucunda aileler, klasik kültürde alışık olunan geleneksel tabii çevrelerini ve onların desteklerini de hemen yanı başlarında bulamadılar. Problem sadece geniş aile yapısının aşınması ile de sınırlı değildi. Aileler, yeni çevrelerin getirdiği hesapta olmayan yeni sorunlarla karşılaşmaya başladılar. Yeni veya eski bütün sosyal sorunların mahiyetleri değişti ve karmaşıklaştı. Bununla beraber aileler için artık hem yeni sorun çözme teknikleri hem de tabii desteğin yerini alabilecek yeni uzmanlıklar gerekti. Yeni yerlerin ve yeni zamanların profesyonelleri işte bu sebeplerle devreye girmeye başladı (Child Welfare Group, 2021).

Profesyonellerin devreye girmesi ile beraber çok daha başka problemler de ortaya çıkmaya başladı. Uzmanlar, devlet görevlileri, devlet gücünü arkalarına alarak, ailelere ne yapacaklarını dikte etmeye başladılar. Hatta mahkeme marifetiyle, aile planlarına, onların kültürlerine çok aykırı beklentileri de koymaya başladılar. Bunun kendisi yeteri kadar büyük

bir problemken, bu beklentileri karşılamayan ailelerden çocukları ayırmaya başladılar. Ailelere destek ve onların sorunlarını çözmeye yardımcı olmak için devreye giren profesyonellerin çalışma şekli, problemli aileler için çok daha başka ve yeni bir problemin kaynağı olmaya başladı (PA FGDM Leadership Team, 2008).

Demokratik toplumlarda olmaması gereken veya yirmi birinci yüzyılın arifesinde beklenmeyen bu tür faaliyetlerin doğurduğu sorunlar, kanun koyucuların önünde dağ gibi biriktiğinde alternatif çözümler aranmaya başlandı. Ailelere, problemleri için geniş aile desteğine tekrar ulaşmalarına yardım etmeye veya klasik kültürdeki bu güçlü uygulamayı modern ögelerle ikame etmeye yönelik akademik ve resmi girişimler, alternatif tekliflerin üretilmesine sebep oldu. Bunlar arasından, felsefi bir arka planla beraber sistematik bir uygulama tarihine de sahip "Aile Grup Toplantısı", Yeni Zelanda'daki bazı gelişmelere dayandırılır. Kaynakların (European Network, 2012; Huntington, 2006; Merkel-Holguin, Nixon & Burford, 2003; Morris & Maxwell, 1998; PA FGDM Leadership Team, 2008; Rush, 2006; Smull, Wachtel & Wachtel, 2012) özetlediğine göre, bir önceki paragraftaki sorunlara örnek teşkil edecek şekilde, Yeni Zelanda'da en büyük yerli kabilesi Maori çocukları, onların gelenekleri, değerleri ve inançları hiç göz önünde tutulmadan, ailelerinden uzaklaştırılıyordu. Muhatapları tarafından ırkçılık olarak mütalaa edilen ÇEK faaliyetleri toplumda büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Kabile büyükleri, devlet yetkililerine gidip, kabilenin binlerce yıldır mevcut olduğunu, ailelerle ve çocuklarla ilgili problemlerin yeni olmadığını ama kabilenin binlerce yıldır bu tür problemleri kendi içinde zaten çözdüğünü, son on yıllarda devreye giren ÇEK'lerin işgalci faaliyet yürüten bir devlet organı durumuna düştüğünü dile getirdiler. Çalışmalar sonucunda hükûmet, Maori'lerin bu konulardaki problem çözme tekniklerini 1989'da çıkarılan bir yasayla Çocuk Esirgeme protokolüne entegre edince ortaya "Aile Grup Toplantısı" modeli çıktı.

Yeni Zelanda modeli kısa sürede tüm dünyaya yayılan bir süreç yarattı ve öncelikle Avustralya, İngiltere, İrlanda, Kanada ve ABD'ye yayıldı (Smull, Wachtel, & Wachtel, 2012). ABD'ye "Aile Karar Grubu" (Family Group Decison Making-FGDM) olarak giren, daha sonraları uluslararası terminolojideki şekliyle "Aile Grup Toplantısı" modeli (Family Group Conferencing-FGC) olarak yaygınlaşan uygulama, aksi takdirde profesyoneller tarafından alınabilecek önemli ailevi kararlar almak için eş, dost, akraba vb. aile destek ağlarını bir araya getirir (Allegheny County, 2016; Hall, 2004; Huntington, 2006; Olson, 2009; PA FGDM Leadership Team, 2008). Model, aile grubunun süreçte olmasıyla, ailevi sorunları çözmede daha iyi sonuçlar alınacağı; profesyoneller tarafından geliştirildiğinde

planların ailenin kültürünü yansıtmayacağı ve ailelerin bizzat kendilerinin yaptığı planlar sayesinde aile üyeleri ile profesyoneller arasında daha az çatışma yaşanacağı öngörülerine dayanır (Merkel-Holguin, Nixon ve Burford, 2003; Rush, 2006). Model, çocuk esirgeme alanına uygulanması durumunda ise çocukla ilgili işler hakkında ve bu doğrultuda bir aile planının geliştirilmesinde karar verme yetkisini aileye kaydırır. Birincil karar verici aile olduğu için, planı bizzat aile üyeleri yapar ve bu da profesyonellerin geliştirmesi durumunda ortaya çıkacak kültürel uyumsuzlukları ve aile-kurum arasındaki tansiyonu önlemiş olur.

- Aile Grup Toplantısı ile ilgili bazı özellikler, etkililiğine ve etkinliğine dair notlar:

1. Teorik Farklılık: Bu modelin ilk özelliği çocuk esirgemenin felsefesine getirdiği radikal değişikliktir. Aile Grup Toplantısı modeli ailelerin güçlü yanlarının da olduğu, çocukların problemler karşısında dirençli ve yetenekli oldukları, ailelerin kendi sorunlarını çözmede uzman oldukları ve kültürel avantajlarının da bulunabileceği felsefesi ile işe başlar. Önceki klasik uygulama, sorunları olduğu için ailelere güvenilemeyeceği ve problemlerin ancak dışarıdan gelen profesyoneller tarafından düzeltilebileceği inancına dayanıyordu. Uzmanlar sorun aramaya, görülen sorunları çözmeye ve bu doğrultuda tavsiyelerde bulunmaya odaklıydılar. Ailelerin güçlü yanları olabileceği, kendileri hakkında ve problemlerini çözme konusunda uzman olabilecekleri göz ardı edilirdi. Önemli başka bir nokta da klasik uygulamada çocukların korunmaya muhtaç oldukları ve problem hakkında her şeyi bilmemeleri gerektiği vurgulanırken, aile merkezli bu modelde ise çocukların zaten problemden yeteri kadar haberdar oldukları, korunma ihtiyaçlarına rağmen çocukların dirençli ve problemlerin üstesinden gelmeye donanımlı oldukları vurgulanır. Bu arada klasik uygulamada uzmanların yapacağı bir planın ailenin kültürüne ters düşebileceği gerçeği, yani ailelerin kültürleri hesaba katılmazdı. Aile Grup Toplantısı modeli ise ailelerin kendi sorunlarını çözmede uzman olduklarını, aile grubunun hem kendi durumlarına ve kültürlerine en uygun hem de çocukların bakım ve korunmaları için en iyi planı geliştireceklerine inanır. Yani bu model, bir yandan çocukların emniyeti, esenliği ve bakımı için, aile grubundan destek alan ailelere güvenirken diğer yandan da aileyi bir güç kaynağı olarak kullanır (Bozic, 2017; PA FGDM Leadership Team, 2008).
2. Uygulamada Radikal Değişiklik: Model, klasik çocuk esirgeme uygulamalarının ötesine geçen ve çocuğu ailesi ile beraber çalışmaların ve hizmetin merkezine koyan bir uygulamayı teklif eder. Bu modeli en cazip yapan olgu da aileyi hizmetin merkezinde tutacak üç yaklaşımın beraberce uygulanabilmesidir. "Aile Merkezli", "Güç Temelli" ve "Kültüre duyarlı" olmak. Her üç yaklaşım da bu modelin temel özelliklerindendir. Aile

Grup Toplantısı modelinde aile merkeze alınır, ailenin güçlü yönleri paylaşılır, problemlerin çözümünde kullanmak üzere aile üyelerinin güçlü yönlerine, aile üyelerinin kendi aralarındaki ve aileyle kurum arasındaki olumlu ilişkilere odaklanılır, problemin çözümünde ve planın geliştirilmesinde kültürel avantajların kullanılması beklenir (DePanfilis, 2018; Huntington, 2006; Morris & Connolly, 2012; Ocwtp. 2008).

3. Aile grubu toplantısı modelinin doğurduğu enteresan bir gelişme de vardır. ÇEK kapsamındaki bir ailenin, geleneksel olarak ÇEK'ten ve ÇEK görevlisinden beklenti seviyesi yüksek olur. Hatta ÇEK çalışanı, kurumun ebeveynlerden beklentilerini aktardıkça, ailenin de ÇEK'ten beklentileri artar. Huntington (2006), tam bu noktada bir gözlemini aktarır. ÇEK çalışanlarının raporlarına göre, iyi çalışan bir grup toplantısında, grup üyelerinin aileden beklentisi ÇEK'in aileden beklentisinin çok üzerine çıkar.
4. Toplantıyı, aile dışından bir koordinatör yönetir. Koordinatör, üyeler ve konu hakkında önyargılı fikirler sunmaktan ve yargılayıcı olmaktan kaçınır.
5. Bu uygulamanın en göze çarpan safhası, "özel aile zamanı" dır (Doolan, 2011). Aile ile ilgili hizmetler, kaynaklar ve resmi beklentiler hakkında aileye bilgi veren profesyoneller belli bir süre için toplantı odasını terk eder ve aileyi karar aşamasında yalnız bırakırlar. Ailenin profesyoneller dışında onu destekleyenlerle yalnız kaldıkları bu zaman diliminde, eş, dost ve akrabalar, kendi sevdiklerinin sorumluluğunu alma fırsatına sahip olurlar. Yukarıdakileri vurgulayan Smull, Wachtel ve Wachtel (2012), modern müdahaleci devlet tarihinde daha önce hiçbir hükümetin, ailelerin haklarına ve potansiyel güçlerine bu kadar saygı göstermemiş olduğunu belirtirler.
6. Aile ve konu ile ilgili mümkün olan özel ve resmi bilgiler paylaşıldıktan sonra aile grubu, koordinatörün eşliğinde çocuğun esenliğine ve geleceğine yönelik ve resmi beklentileri de tatmin edecek bir aile planı geliştirir. Uzmanlara düşen, geliştirilen planı yasal konular ve çocuğun güvenliği açısından değerlendirmek ve planın uygulanmasına yardım edebilecek kaynakları aileye teklif ve temin etmektir. Planın ilerlemesini, uzmanlar ve aile üyeleri beraber izlerler, gerekli değerlendirmeleri yapmak için ise genellikle üçer ay veya altışar ay aralıklarla takip toplantıları düzenlenir (Allegheny County, 2015; Bozic, 2017; Hall, 2004; Huntington, 2006; Morris & Maxwell, 1998).
7. Aile grup toplantısı modeli, ailenin zayıf olan sosyal ağının güçlenmesine, belki gündemde olmayan bazı bağların kurulmasına, mevcut olan bağların güçlenmesine vesile olabilir (Huntington, 2006; Pennell & Burford, 2000). Yani model, aile, hizmet kuruluşları, ÇEK çalışanları ve diğer profesyoneller arasında daha anlamlı bir iş birliği

sağlayabilir. Ailenin destek grubunun devreye girmesiyle aile kaynaklarının daha fazla kullanılması, zaten sınırlı olan resmi kaynakların, aileleri güçlendirmede daha etkin ve verimli kullanılmasına izin verir (Hall, 2004). Üstelik ailelerin bu tür uygulamalardan daha güçlü ve daha yetenekli olarak çıkmaları hem çocuklar için daha iyi bir gelecek hem de ÇE hizmetlerine daha az ihtiyaç duyulması demektir. Bu arada çocuklar ve onların ebeveynleriyle doğrudan çalışırken, (a) Bir yandan alan çalışanları, ailelerin deneyimlerini, endişelerini, umutlarını, hayallerini ve değişim süreçlerini gözlemlemek ve anlamaya çalışmakla yeni şeyler öğrenirler ve alanlarında yetkinleşir ve daha deneyimli olurlar. (b) Öte yandan aile üyelerinin, profesyonellerin de katıldığı toplantılardan, katılım tecrübelerinden ve yaşanan olumlu değişim sürecinden problem çözme becerisi kazanmaları, onların uzun vadede daha başarılı olma olasılığını arttırır (Queensland Government, 2013). Bu noktayı teyiden, Bozic'in (2017) teklifine ve gözlemlerine göre, aile grup toplantılarının sadece tek bir sorunu çözmekle kalmadığı ve bir çocuğun, bir gencin veya bir ailenin karşılaştığı diğer sorunlara zincirleme bir şekilde çözüm bulunduğu tespit edilmiştir. Aile grup toplantısı modeli, aileyi problem çözme ve karar verme için bir güç kaynağı olarak kullanır. Bozic'in (2017) Bosna-Hersek'ten aktardığı verilere göre, aile grup toplantısından üç ay sonra yapılan kontrollerde, aile ilişkilerinde ve stres kaynaklarının elenmesinde olumlu değişme ve gelişmeler gözlemlenmiştir. Ailelerin 2/3'si, onların da kendi problemlerini çözebilme yeteneği kazanmaları için Aile Grup Toplantısı modelini başka ailelere önermekten mutluluk duyacaklarını da ifade etmişlerdir. Benzer bir şekilde, van Zyl, Barbee, Cunningham, Antle, Christensen ve Boamah'in, (2014) bulguları da aynı noktaları teyit etmektedir. Diğer standart uygulamalarla mukayese edildiğinde aile grup toplantısı modeli, ailelerin ve destek grubu üyelerin doyumlarının artmasına, kendi güçlerini hissetmelerine, çocuklarda kaygı seviyesinin azalmasına ve koruyucu aile sisteminden çıkıp kendi ailelerine dönen çocukların sayısında artış yaşanmasına sebep olduğu görülmüştür. Bu arada aile grup toplantısı, çocuk ihmal ve suistimalinin azalmasına, aile bütünlüğünün muhafazasına ve ailelerin ve toplum üyelerinin birbirlerine yakınlaşmasına vesile olabilmektedir (Huntington, 2006; Pennell & Burford, 2000).

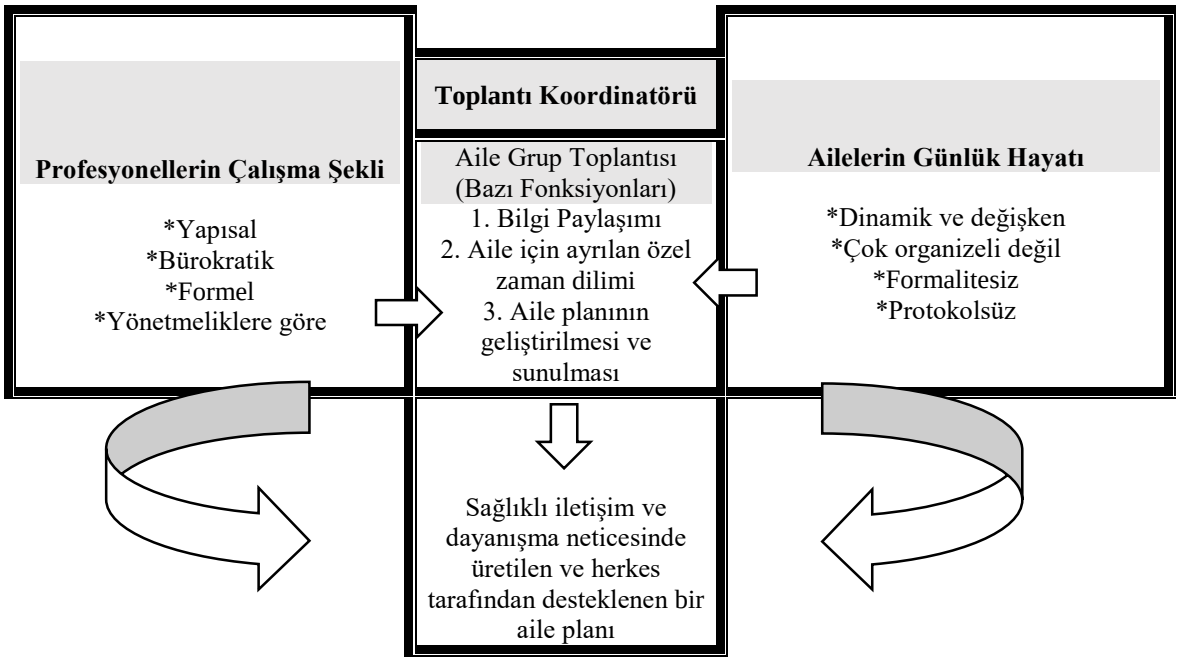
8. Aile grup toplantısı, problemlerin dışında veya problemlerin çözümünün sonunda, ailenin başarısını kutlamak için de yapılabilir (Queensland Government, 2013). Aile ve resmi kurum çalışanlarının daha anlamlı ve verimli ilişkiler geliştirebilmelerine zemin

hazırlamak adına onları bir araya getirmek için, bazen ek kararlar alınması gerektiği için de aile grup toplantılarına müracaat edilebilir.

9. Bozic (2017), bir çocuğun veya bir gencin uyumsuz ve anti sosyal davranışları tekrarlama ve ihlal etme olasılığının yüksek olduğu durumlarda aile grup toplantısının çok uygulanabilir olduğunu teklif etmektedir. Neff'in (2004) literatür taraması sonuçlarına göre de aile gurubu toplantısı modelinin, diğerlerine bariz bir üstünlüğü vardır ve araştırma bulguları da hem dikkate değer ölçüde tutarlıdır hem de yeteri kadar ikna edicidir. European Network (2012), Avrupa'da yapılmış yüzlerce akademik çalışma sonucuna göre, Aile grup toplantısının çok değişik şartlar altında da olsa farklı kültürel ortamlarda etkili ve verimli olduğunu bildirmektedir. Çalışma ve gözlemler gösteriyor ki aile grup toplantılarında geliştirilen aile planları, problemleri etkili ve verimli bir şekilde çözmede ve bu vesile ile hem aile içi hem de aileler ile ÇEK'ler arasında tansiyonu düşürmede bir katalizör olma fonksiyonu da icra ederler. California'dan aktarılan şu vak'a, Aile Grup Toplantısının fonksiyonunu açıklamak için iyi bir örnektir:

> Bir siyah babanın çocuk esirgeme ve 'Aile Grup Toplantısı' tecrübesi: Doğum sonrası ruh sağlığı bozulan anne ile meşgul olan baba, geçici olarak bakması için yeni doğan bebeği yetişkin kızına bırakır. Hastane kanalıyla olaydan haberi olan Çocuk Esirgeme Kurumu hemen müdahil olur, konuyu mahkemeye taşır ve çocuğun kendi anne-babasına geri dönmesine yıllarca mani olur. Çocukta oluşan davranış bozuklukları ve zamanla gelişen bazı olaylar sebebiyle, ÇEK çocuğu başka koruyucu ailelere ve hatta başka şehirlere gönderir. Dokuz yıldan daha fazla süren mücadelenin sonunda bir gün, aile ÇEK'ten 'Aile Grup Toplantısı' teklifi alır. Hem anne hem de baba tarafı akraba ve arkadaşlar toplantı salonunu doldurur, herkes aileyi destekler. ÇEK aile ile ilgili elindeki bilgileri paylaşınca, bütün katılımcılar o bilgilerin yanlış olduğuna şahitlik ederler. İşin rengi değişmiştir ama çocukla ebeveynleri arasında yeterli bir bağ oluşmadığı için, psikologlar nezaretinde yapılan çalışmalar sonucu çocuk aileye 6-7 ay sonra dönebilir. Çocuk bu arada 10 yaşına ulaşmıştır. Baba hala şaşkın: *"Bir Aile Grup Toplantısıyla on yıldır süren travmadan kaçınma imkânı vardı da şimdiye kadar kimse niye bu teklifi bize yapmadı?"* (Mirsky, 2005). (Not: Bu vak'anın on yıl önceki başlangıcında, 'Aile Grup Toplantısı' henüz uygulamada değildi.)

10. Bu model, resmi makamlar adına hareket eden, belli bir protokole ve bürokratik davranışlara sahip profesyonellerle tabii hayatlarında değişken ve dinamik yapılara sahip aileleri bir araya getiren, konuları ve problemleri birbirleri açısından görmelerini ve böylece beraber çalışmalarını sağlayan bir köprü görevi icra eder (European Network, 2012; Huntington, 2006; Morris & Maxwell, 1998). *Şekil 8* bunu görselleştirir:

Şekil 8. Kurum ve aile arasındaki uyumsuzluğun giderilip kooperasyonun artırılması. European Network. (2012). Family Group Conferencing. www.fgcnetwork.eu/en/fgc/ kaynağından uyarlanmıştır.

Şekilde öne çıkan üç fonksiyon:

(i) Bilgi paylaşımı: Profesyoneller, aile üyelerinin başarılı bir aile planı geliştirmesi ve plandaki hedeflere ulaşabilmeleri için konuyla ilgili ve aileye yardımcı olabilecek her türlü yasal ve mesleki bilgiyi ve kaynağı aile ile paylaşırlar.

(ii) 'Aileye özel' zaman dilimi: 'Aile Grup Toplantısı'nın önemli bir dilimi, aile üyelerinin özel olarak görüşmeleri için ayrılan "Aile Zamanı"dır. Bütün profesyonellerin toplantı odasından çıktığı ve aile üyelerinin planlarındaki konuları kendi aralarında değerlendirip sonuca bağlamaları için ayırılan bu zaman dilimi bazen Aile grup toplantısının en uzun zaman alan kısmı olabilir.

(iii) Aile planının onaylanması: Plan, 'Aile Zamanı' diliminde aile grubunca detaylarıyla tartışılır ve bir sonuca bağlanır, sonra da toplantı odasına dönen profesyonellere özetlenir. Profesyoneller açıklama talebinde bulunabilirse de yasal ve güvenlik endişelerini karşılayan bir plan, onaylanarak ailenin hizmet planı haline gelir (European Network, 2012; Huntington, 2006; Morris & Maxwell, 1998).

11. Aile Grup Toplantısı modeli, ailenin bir bütün olarak devrede olabildiği bütün alanlarda kullanılabilir. Mevcut durumda, pozitif sonuç yüzdesi yüksek 'Çocuk Esirgeme' başta olmak üzere, 'Suçlu Çocuklar', 'Ruh ve Davranış Sağlığı', 'Eğitim' ve 'Erken Çocukluk' alanlarında daha öncelikli ve yaygın olarak kullanılmaktadır (Bozic, 2017; Child Welfare Information Gateway, 2020d). Yine Bozic'in (2017) Bosna-Hersek istatistiklerinden aktardığına göre, Aile Grup Toplantısı modelinin kullanılmasında en yaygın sebepler şunlardır: Ebeveynlerin boşanması; okul aile iş birliği; hastalık, uyuşturucu problemi, çocuk gelişimi vb. aile problemleri ve aile geçimsizliği.
12. Araştırmalara göre, geleneksel modellerle kıyas edildiğinde aile grubu toplantısı modeli, aile üyelerinin ve özellikle babaların çok yüksek oranda katılımına, çocukların güvenliği ve esenliği için daha fazla sorumluluk almalarına vesile olur (Huntington, 2006).
13. Hâkim, mahkemece tayin edilmiş yetkili, ÇEK yöneticileri, çocuğun avukatı ve bazı durumlarda da ebeveynlerin, planı veya plandaki bir unsuru veto etme yetkisi vardır.

- Aile grup toplantısı modeli ile ilgili zorluklar, çekinceler ve eleştiriler:

1. Modelle ilgili ilk dikkat çekilmesi gereken nötr bir nokta var. Gruplarda ve kültürlerde tabii olarak güçlü ve etkin kabul edilenler, toplantının gidişatını ve planın içeriğini etkilerler. Yaşlılar, büyük aile grubunun önderleri kabul edilenler, koca, ailede daha fazla para kazanan, daha eğitimli olan, toplumda statüsü daha yüksek olan, bunların hepsi potansiyel karar vericidirler. Olanı biteni iyi takip etmeyen bir koordinatör, toplantının birileri tarafından domine edildiğini anlayamayabilirler. Bu noktanın nötr olmasının sebebi, belki de o grubun kültüründe bu beklendik ve istendik bir durumdur. Huntington (2006), böyle bir olgunun kabul edilebilir olduğu konuların ve durumların olabileceğini, ama mesela, evlilik, boşanma ve mal paylaşımı vb. gibi meselelerde, kabul edilemeyeceği durumların olacağına dikkat çeker.
2. İlk maddeyi takiben, toplantıyı aile dışında etkilemeye çalışan katılımcılar da olacaktır. ÇEK çalışanları bilerek veya bilmeyerek, aileyi belli kararlara itmeye yeltenebilirler. Onun dışında belli misyonları ile bilinen organizasyonlar, toplantıyı etkileyecek faktörlerdir. Kim, Pierce, Jaggers, Imburgia ve Hall'a (2016) göre, mesela çocuğu desteklemesi ve savunması için mahkemece tayin edilmiş CASA görevlileri, ebeveynlere karşı hasmane tutum ve davranışlarıyla; bazı koruyucu aileler, çocuğun geri dönme planlarını sabotaj etmeye çalışmalarıyla bilinirler. Bu grupların olumsuz katılımları, grup onaylamasa bile aile tarafından kabul edilemeyecek tavsiyeleri, sonunda ebeveynleri

bunalmasına ve kapanmalarına, toplantıya katılım performanslarının düşmesine sebep olabilir. Tecrübeli koordinatörlerin varlığı bu bağlamda daha bir önem kazanır.

3. Aile grup toplantısı modelini, cinsel taciz vakalarında uygulamanın kendine has zorlukları vardır (Huntington, 2006); çoğu zaman böyle durumlarda onu kullanmak uygun değildir.
4. Modelin, aile-içi şiddetin süregeldiği aileler için uygun olmadığını öngören yazarlar bulunmaktadır (Huntington, 2006; Pennell & Burford, 2000). Şiddet mağdurunun, fail ile aynı çatı altında toplanmayı kabul etmesi şartıyla, aile grup toplantılarının yapısı ve çalışma şekli hesaba katıldığında, modelin bu tür durumlarda özellikle çalışıyor olması beklenir. Şiddet uygulamanın zayıflık olduğu prensibinden hareketle, bu tür toplantı modelinde akraba, arkadaş ve diğer grup üyelerinin de hissettirmesiyle, ailenin güçlü yanları ortaya çıkarılacak. Güçlü yanlarıyla, şiddet görenin kendine itimadı artacak, kendini koruma kapasitesi devreye girecek. Şiddet uygulayanın kendi güçlü yanlarının farkına varması ise onun şiddet eğilimini törpüleyecek. Grup üyelerinin desteğinde ve nezaretinde, aile kendi güvenlik planını geliştirecek. Bu doğrultuda düşünen diğer yazarların görüşlerine göre, modelin başarılı olma şansı bazı şartların yerinde olması ile mümkündür. Aile-içi şiddet konusunda uzmanlaşmış profesyoneller toplantıda hazır olmalı; şiddeti uygulayan, toplantıya sorumluluğunu peşinen kabul ederek gelmeli; mağdur toplantıya psikolojik hizmetle hazırlanarak gelmeli; toplantının koordinatörleri ve şiddet uzmanları, toplantı sırasında mağdurun, asla kenara itilmiş ve susturulmuş duruma düşmediğinden emin olmalı; toplantı sırasında ve sonrasında, mağdur ve diğer katılanların her türlü güvenliği garanti altına alınmalı; gerektiğinde konunun emniyet güçlerine ve suç mahkemelerine intikal ettirileceğinden toplantıdaki hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır (Carter, 2003; Sen, Morris, Burford, Featherstone, & Webb, 2018). Şayet öyle bir değerlendirilmeye ulaşılırsa, şiddet uygulayan ve hatta bazen şiddet gören de ruh sağlığı hizmetlerine yönlendirilirler.
5. Mahkemeye intikal etmiş vak'alarda çocukların haklarını savunmakla görevli avukatlar ve diğer görevliler, doğrudan aileye ve onun destek grubuna dayandığından bahisle, aile grup toplantılarının, çocuğun güvenliği ve esenliği için çok iyi bir kanal olmadığı görüsündedirler (Huntington, 2006) çünkü karar sürecinde kendileri yoktur. Mesela Barthelot'e (2009) göre bu uygulama, çocuk ihmali ve suistimali sebebiyle ÇEK kapsamına giren ebeveynlerin elini güçlendirmekten, devletin müdahale yetkisini sınırlamaktan ve toplum sorumluluğunu köreltmekten başka bir işe yaramaz

6. ÇEK görevlileri ve aileler arasında, isteksiz, güvensiz, iş birliği yapmak istemeyen ve çatışma modunda kalmak isteyen bireylerle, anlamlı ve verimli ilişkiler kurabilmek hem işin hem de insanın doğasına aykırı olacaktır. Böyle durumlarda, bir aile grubu kurulması, aile grup toplantısı modeli ile verimli bir toplantı yürütülmesi ve üzerinde anlaşmaya varılacak bir aile planı geliştirilmesi de o derece zordur (Queensland Government, 2013).
7. Modelinin uygulanmasına engel teşkil edecek veya onu zorlaştıracak bazı potansiyel olgular mevcut olup, aile grubuna aile dışı kişileri davet etmek bazı durumlarda özellikle zordur. Mesela aile üyelerinin, davet edilenler veya profesyoneller tarafından suçlanma, damgalanma, saygısızlık görme, karar verme süreci dışında tutulma vb. bir beklenti içerisine girmeleri, onları, kendi eş, dost ve akrabaları, resmi ve gayri resmi taraflarla iş birliği yapmaya isteksiz kılar (Altman, 2008). Bir aile grubu kurmanın zorluklarından diğer biri de ebeveynlerin özellikle kendileriyle çatışma yaşadıklarında diğer aile üyeleriyle sorunlarını paylaşmaya isteksiz olmalarıdır (Morris & Connolly, 2012; Olson, 2009). Bu arada aile, (i) zayıf bir sosyal ağa sahip, (ii) kurumsal olmayan desteğe, yani eş, dost ve akrabaya güvensiz, (3) ortak problemini başkalarıyla çözme konusunda isteksiz olabilir (Bozic, 2017). Özellikle gençlerin yaşadığı bir zorluk da yetişkinlerin ve profesyonellerin, tartışmaya katılmaları için onlara fırsat vermemeleridir. (Kim, Pierce, Jaggers, Imburgia, & Hall, 2016). Gençlerle, özellikle ergenlerle ilgili bir kaygı vardır. Bozic (2017) modelin gençler için de iyi çalıştığını ifade ederken, Doolan (1999) ve Morris ve Maxwell (1998) gözlemlerini, aile grup toplantılarının ergenlerin varlığında çok iyi çalışmadığı şeklinde aktarırlar. Bu arada aile üyelerinin, özellikle ebeveynlerin ruh ve davranış sağlığı durumları, aile grubu kurmaya ve toplantıyı yürütebilmeye engel teşkil edebilmektedir (Kemp, Marcenko, Hoagwood, & Vesneski, 2009).
8. Bosna-Hersek örneğinde, Aile grup toplantılarını tecrübe eden ailelerin 1/3'i, onu başka ailelere, problem çözücü bir model olarak tavsiye etmeyeceklerini bildirmişlerdir (Bozic, 2017) ki modeli beğenmeyen ailelerin miktarı da manidardır.
9. Öte yandan, ailenin karar sürecinde bulunması ve planı geliştiren olması hem gerçekten sorun çözücü etkin bir plan yapmak anlamına gelmez hem de (etkin veya değil) planın etkili olarak uygulanacağı anlamına gelmez. Nitekim bir Allegheny County (2016) araştırmasında, aile grup toplantısı sürecinden, uygulama biçiminden ve profesyonellerin performanslarından genel olarak memnuniyetlerini dile getiren aile üyeleri, toplantı sonucundan memnun kalmamışlar veya değişik bir ifade ile toplantının değişikliğe sebep olacak olumlu bir sonuçla bitmediğinden şikâyet etmişlerdir.

10. Modelin etkinliği ve etkililiği hakkında net sonuçlar üretemeyen araştırmalar da vardır (Kim, Pierce, Jaggers, Imburgia, & Hall, 2016). Mesela Hollinshead, Corwin, Maher, Merkel-Holguin, Allan ve Fluke (2017), toplam 542 ailenin oluşturduğu karşılaştırmalı çalışmalarında Aile grup toplantısı modeli ile bazı çocuk esirgeme olguları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığına karar verdiler. Onlar araştırmalarında, Aile Grup Toplantısı uygulamasının, aileleri tekrar ÇE kapsamına alınmaktan ve çocuklarını da evden uzaklaştırılmaktan koruyacak kazanımlara ve iyileşmelere sebep olduğuna dair hiçbir delil bulamadılar. Bu netsizlik ve/veya modelin aleyhindeki araştırma bulguları üzerine Huntington (2006) bazı felsefi ve pratik açıklamalar teklif eder: (i) Önde gelen eleştiriye göre model, Amerikan kültürüne uygun değildir; bireycilik, bireysellik değerlerine aykırıdır; (ii) model, mukimleri arasında yakın ilişkilerin mevcut olduğu küçük yerleşim yerlerinde daha iyi çalışabilir ama insanların sosyal olarak yalıtılmış kaldığı büyük yerleşim merkezlerinde iyi çalışmaz.
11. Modelin doğuşu ile ilgili okumaların da teklif ettiği gibi Yeni Zelanda Maori kabilesinde ilişkilerin informelligi kadar kültür de yapısal görünmektedir, bu sebeple de sosyal ilişkiler yaptırımcı ve tamamlayıcıdır. Akrabalar ve kabile üyeleri bir yandan kabilenin yapısal boyutunu kullanarak çözüm üretirler diğer yandan da çok iyi bir yardım ve destek unsuru oluştururlar, çözüm için beraber çalışırlar. Bu özellik, kabile kültürünü kısmen muhafaza eden Kızılderili gruplar ve hala geleneksel ilişkilerini devam ettiren son zamanların göçmenleri hariç, ABD kültüründe şu anda pek olmayan bir unsurdur. Nitekim gözlemler gösteriyor ki günümüz ABD'sinde ne aileler sorunlarını akrabaları ile pek paylaşmaya ne de akrabalar aileye destek adına zamanlarından ve paralarından fazla bir fedakârlık yapmaya istekliler (Gündüz, 2017). Her iki olgu da modelin etkin ve etkili bir biçimde uygulanabilmesine engel teşkil etmektedir.

Aile Grup Toplantısı Modeli – Allegheny County Uygulaması

PA FGDM Leadership Team'in (2008) aktardığına göre, ABD'de Federal Hükümet bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) olarak görev yapan "American Humane" kuruluşuna, Yeni Zelanda'daki gelişmeyi bir sosyal politika olarak incelemeye alması ve eyaletlerle çalışarak ABD'ye kazandırması için fon verdi. Bundan faydalanan Pennsylvania eyaleti, Yeni Zelanda'daki ile beraber, mevcut diğer aile odaklı modelleri de değerlendirmeye aldı. Değerlendirmeler ve bazı yerel çalışmalar sonunda en uygun olduğuna karar verilen Yeni Zelanda "Aile Grubu" modeli 1999'da, Pennsylvania'da kademeli olarak 12 pilot bölgede

uygulamaya geçirildi. On yıldan kısa bir süre içinde, uygulama eyaletteki bütün bölgelere yayıldı. Bu çerçevede modeli 2013'te benimseyen Allegheny County'de (2015) cereyan etmiş bir örnek vak'a, Aile Grubunun önemini ve nasıl işleyebileceğini çok iyi resimler.

> Bu örnek vak'ada aile, annenin alkol bağımlısı olduğu ve çocuklarını ihmal ettiği iddiası üzerine çocuk esirgeme hizmetleri kapsamına alınır. Aile gurubu toplantısında anne, ısrarla alkol problemi olmadığı iddiasıyla plan gelişimini sekteye uğratır. Toplantının akamete uğradığı bir noktada teyze dayanamaz, devreye girer ve anneyi ve en sonki alkol testini nasıl geçtiğini açıklamaya davet eder. Annenin teyzeye anlattığı hikâyeye göre anne, alkol testini, kızından aldığı idrar numunesini vererek geçmiştir. Teyze, anneyi, bu kadar insanın vaktini ve gayretlerini boşa çıkarmamaya, problemini inkâr etmemeye ve alkol probleminden kurtulmak için gerekli olanı yapmaya davet eder. Bu konuda akrabalarının her türlü yardımı esirgemeyeceğine de teminat verir. Toplantının sonunda anne hemen yeni bir alkol testine gönderilir ve testi geçemez. Toplantıya araba sürerek gelmiştir ve çocukları da beraberinde getirmiştir. Testi geçememesi, alkollü iken araba kullanıp çocukların hayatını tehlikeye attığı anlamına gelir. Bu sebeple çocukların hemen o anda aileden uzaklaştırılıp teyzeye teslim edilmesine ve annenin problem konusunda pozitif mesafe kaydettiği müşahede edilene kadar da orada kalmalarına karar verilir (Gündüz, 2017).

Allegheny County (2015), aile grup toplantılarını açıklarken ailelere, bu toplantılar için kuracakları birlikteliklerin kalıcı olacağını, hayatlarında meydana gelecek değişiklikler için güçlü yanlarının ortaya çıkacağını, problem çözme yetisi kazanacaklarını ve sonraki problemlerde kurumsal yardıma ihtiyaçlarının kaybolacağının ümit edildiğini ifade eder. 'Aile Grubu'nun tanımlanmasını veya kimleri ihtiva edeceğini belirleyen en önemli etken, sahip olunan ÇE felsefesi ve o doğrultudaki uygulamalardır. Bu sorunun Allegheny County'deki (2015) cevabı, genişletilmiş aileyi tanımlayıp üyelerini belirleyecek tek merciin bizzat ailenin kendisinin olduğudur. Daha doğrusu Allegheny County, aile grubunu veya Aile Grup üyelerinin kimler olduğunu tanımlamaz çünkü bunun tanımlanması tamamen aileye bırakılmıştır. Aile, akrabalarını, komşularını, arkadaşlarını, hatta aileye hizmet sağlayan diğer kurum temsilcilerini davet edebilir. Bu listedeki anahtar kelime, 'tabii ve/veya informal destek'tir. Tabii destek verebilecek kişiler, aileye destek verecek fakat bunun karşılığında aileden maddi bir destek almayacak kişilerdir (Allegheny County, 2015).

Farklı türleri olmasının yanında farklı yerlerde farklı uygulamalara da maruz kalan aile grup toplantısının tek bir formatı yoktur. Allegheny County (2015) konuyla ilgili broşüründe aşağıdaki formata her toplantıda sadık kalınmasının karara bağlandığını bildirir. Aile için görevlendirilmiş ÇEK çalışanı Aile Grup için çalışmaları önce sadece aile ile toplanarak başlatır. Bu hazırlık toplantısında, kurum elemanı aileye bu 'Aile Grubu'nun niteliği ve mahiyeti hakkında bilgi verir. Bu arada ailenin güçlü yanları, ihtiyaçları, arzulanan hedefler hakkında da aile üyelerinden bilgi toplar. Sonra, katılacak kişilerin belirlenmesi için ailenin belli bir ilişki içinde olduğu güvenebileceği büyük bir havuzdaki bütün kişilerin gözden geçirilmesine, grubun kurulmasına yardımcı olur. Bunlar, toplantı sırasında ve sonrasında

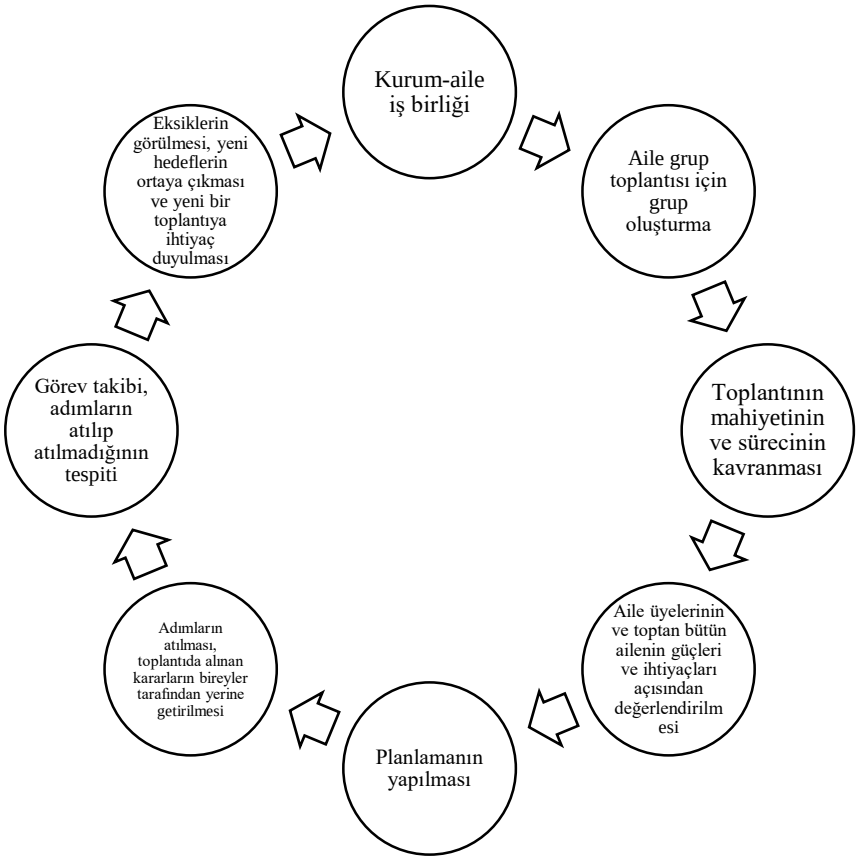
aileye duygusal, sosyal, fiziki ve hatta maddi destek verebileceği düşünülen akraba, arkadaş, komşu, iş arkadaşı, çocukların öğretmeni, dini lider, servis sağlayıcı vb. kişiler olabilir. Sonraki aşamada bu gruplardan seçilen ve katılmayı kabul eden kişiler toplantıya davet edilir. Toplantının etkinliğini ve verimliliğini artırmak için önceden belirlenmiş bir gündem takip edilir. Gündemin her maddesi için en az bir poster kullanılır ve herkesin görebileceği şekilde duvara asılır, bantlanır. Allegheny County uygulamasında böyle bir toplantının yapılandırılmış tipik bir gündemi aşağıdaki gibidir.

1. Toplantının takdimi, mahiyeti ve mahremiyeti: Toplantıyı idare eden koordinatör (facilitator) bu tür toplantıların felsefesini, amacını, nasıl çalıştığını ve toplantının mahremiyetini açıklar. Toplantı sırasında konuşulanların toplantı odasından dışarı çıkmasının ve alakasız kişilere aktarılmasının etik kuralına aykırı olduğu hatırlatılır.
2. Planlanan hedefler: Aile üyeleri toplantı sonunda karara bağlamak istedikleri hedefleri belirlerler. Toplantı koordinatörü bu hedefler üzerinde mutabık olunduğundan herkesin emin olması için çalışır.
3. Tartışmaya açık olmayan mahkeme kararları: Mahkemenin şart koştuğu hedeflerin pazarlık konusu olmadığı ve aynen aile planına girmesi gerektiği hatırlatılır ve bunların neler olduğu da sıralanır.
4. Temel kurallar: Toplantı sırasında uyulması gereken, iletişimi ve herkesin katılımını sağlayacak kurallar, katılanlar tarafından belirlenir ve toplantı boyunca referans olarak kullanılması için herkesin göreceği bir şekilde yazıya dökülür.
5. Aile hikâyesi: Aile üyelerinin gönüllü olarak paylaştıkları aile hikâyeleri, toplantının merkezinde bu ailenin olduğunu vurgular, katılanlara aile için empati geliştirmede yardımcı olur, hikayeler güzellikleri ve problemleri de içereceğinden, toplantıyı belli bir bağlama sokar ve toplantıyı daha bir problem çözme temelli yapar.
6. Hedeflere ulaşmaya yardım edecek olan bireysel kabiliyetler/ailevi güç: Karara bağlanan hedeflere ulaşmada hangi bireyin hangi kabiliyetinin faydalı olacağı ve ailevi gücün nasıl işleyeceği yine aile üyeleri tarafından masaya yatırılır.
7. Bu hedeflerin tayininde rol oynayan ihtiyaçların belirlenmesi: Bu daha çok bireylerin ve toptan ailenin ihtiyacı olan sosyo-psikolojik motifleri dillendirmeye ve anlamlandırmaya yöneliktir.
8. Beyin fırtınası: Grup üyeleri, sınırsız bir şekilde, ihtiyaçların karşılanabilmesine yarayacak mevcut hizmet ve kaynakları, imkân ve ihtimalleri listelerler.

Katılımcılar, sadece bu safhada değil, bütün toplantı sırasında, görüşlerini açık yüreklilikle ve samimi bir şekilde ifade ederler.

9. Yapılacak İşler Listesi ve görev dağıtımı: Amaca ulaşmaya yönelik, aile üyelerine ve diğer katılımcılara tayin edilen görevler, atılacak adımlar, her bir adımın hangi zaman dilimi içinde kimin tarafından yerine getireceği, hepsi kayıt altına alınır.
10. Ne yanlış gidebilir: Planda neyin yanlış gidebileceği şu sorularla çalışılır: Alternatif adımlar teklif edilebilir mi? Bir kriz önleme planı geliştirilebilir mi? Daha önce benzer krizlerde aile yardım ve destek için kime ve nasıl ulaştı?
11. Özel aile zamanı: Aile üyelerinin, profesyonellerden ayrı kendi aralarında görüşmesi için ayrılan zaman dilimidir. Aile grubu, planlarındaki konuları resmiyete girmeden önce son bir defa kendi aralarında değerlendirirler ve bir sonuca bağlarlar. Aslen bu madde ailenin seçimine bırakılmıştır. Aile bu maddeyi işletmek istemeyebilir.
12. Kapanış ve bir sonraki toplantı: Katılanlara teşekkür edilerek desteklerinin devam etmesinin önemi hatırlatılır ve bir sonraki toplantının yer ve zamanı belirlenir. İlk toplantıdaki herkes sonraki toplantılara gelemeyebilir. Toplantı koordinatörü, her ekip üyesine planın yazılı bir kopyasını sunmayı taahhüt eder. Bunun bir amacı da kendilerine görev düşen kişilere yapması gerekenleri ve bunu hangi zaman diliminde yapmalarının beklendiğini hatırlatmaktır (Allegheny County, 2015).

Aile planını periyodik aralıklarla değerlendirmek, gözden geçirmek, güncellemek ve aile faaliyetlerinin profesyonel hizmetlerle bütünleştirilmesini sağlamak için müteakip ekip toplantıları yapılır. Allegheny County uygulamalarında, her 90 günde bir yapılır. Tabii ki ilk toplantıya katılan aile üyeleri dışındaki kişilerin sonraki toplantılara da katılması gerektiği gibi bir beklenti yoktur. Aile grup toplantısının içeriği ve süreci *Şekil 9*'da özetlenmiştir.

Şekil 9 Aile grup toplantısı süreci. Allegheny County. (2015). *Conferencing and Teaming in CYF*. DHS: https://www.alleghenycounty.us/Human-Services/News-Events/Accomplishments/Conferencing-and-Teaming.aspx kaynağından uyarlanmıştır.

Sonraki toplantılar aynı zamanda ailenin profesyoneller de dâhil sosyal çevresi ile ilişkisini muhafaza etmesine, plandaki hedeflerin gözden kaçırılmamasına ve ihmal edilmemesine, hata ve eksiklerin giderilmesine ve çok önemli bir nokta olarak ailenin başarılarının takdir edilmesi ve kutlanmasına da yarayacaktır. Bu arada ailenin etrafındaki kaynakları etkili ve verimli bir şekilde kullanmayı, ortaya çıkan aksaklıkları ve yapılan yanlışları açıkça masaya yatırabilmeyi ve çözüm yolları geliştirmeyi öğreneceği, zamanla ailenin özgüveninin artacağı ve problemleri kendi başlarına çözme yetisinin gelişeceği beklentisi de vardır. Bir diğer deyişle nihai hedef şudur ki bir plan yapıp, bu plan dâhilinde belli hedeflere ulaşabilmek için kaynakları verimli ve etkili biçimde kullanmayı öğrenebilen aile daha sonraki krizlerde bunu profesyonellere ihtiyaç kalmadan çözebilir. Genelde çocuk esirgeme hizmetlerinde ve aile grup toplantılarında üretilen aile planlarında nihai hedef de zaten çocukların güvenliğinin, esenliğinin ve her türlü ihtiyaçlarının kendi ailelerinin bakımı altında gerçekleştirilebileceği bir ortam yaratmaktır (DePanfilis, 2018; Ocwtp, 2008).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel yöntem yaklaşımıyla, doküman analizi kullanılarak, ABD ve Türkiye çocuk esirgeme yasaları, politikaları, uygulamaları, faaliyetleri ve istatistikleri, onların tespit edilebilen felsefi ve kültürel arka planları hep beraber okundu, incelendi, yorumlandı ve karşılaştırmalı olarak tartışıldı. Alanın 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı' uygulamaları, ABD ve Türkiye'deki mevcut durumları açısından, tanımlandı ve betimlendi.

Olanı ve görüneni aktardığı için tanımlayıcı ve yine olanı ve görüneni anlamlandırmaya çalıştığı için de yorumlayıcı olması, doküman analizi, görüşme, betimsel ve içerik analizi vb. nitel veri toplama ve analizi yöntem ve tekniklerini de kullanması (Glaser & Strauss, 2006; Norman & Yuanna, 2018; Wilson, 1998) bu çalışmayı nitel bir araştırma yapmaktadır. Bu terimlerin değişimli olarak birbiri yerine kullanılabilmesine dikkat çeken Nassaji (2015), tanımlayıcı ve betimleyici araştırmaları kategorik olarak nitel araştırmalar olarak kabul eder.

Nitel araştırmada, incelenen konunun detaylı bir şekilde tanımlanması ve açıklanması, konunun derinlemesine ve tüm olası ayrıntıları ile sayısal olmayan bir biçimde incelenmesi, konu etrafındaki mevcut ilişkilerin ortaya çıkarılması, ilişkilerin anlamının ve türünün keşfedilmeye çalışılması, tarama, gözlem ve görüşme ile elde edilen bulguların yorumlanması hedef alınır (Baltacı, 2019; Bowen, 2009; Flick, 2009; Patton, 2002; Taşdöğen, 2019). Araştırma sürecinde inceleme yapılan ortamda herhangi bir değişiklik yapmadan yürütülen gelişimci araştırmalar, araştırılan konunun geçmişini ve şimdiki durumu tespit ederek bu durumların karşılaştırılması yöntemini kullanır (Taşdöğen, 2019). Neyin araştırılacağı noktasına gelinince, Glaser ve Strauss (2006), araştırmacının kendi

merakını ve hatta onun kendi şahsi tecrübelerini ve kaygılarını, bir araştırma probleminin ortaya çıkabilmesi için yeterli bir motivasyon olarak görürler.

Bu araştırmada doküman analizinin seçilme sebepleri, onların etkin ve etkili olma sebepleri ile aynıdır. Bu tezin araştırmacısı tarafından özellikle önemli görülen sebepler, Marshall ve Rossman'dan (1995) alınmıştır. (1) Bir nitel araştırmaya en iyi hizmet eden model, literatür taramasıdır. (2) Çalışmanın önemini destekler ve odaklanmayı kolaylaştırır. (3) Bulguları açıklamaya ve onların doğrulanmasına hizmet eder. (4) Çalışma boyunca, olaylar arasındaki bağlantıların anlaşılmasında, açıklanmasında ve değerlendirilmesinde, araştırıcının gelişimine rehberlik eder. (5) Araştırıcıya, teori ile olgular arasında yeni bağlantılar keşfedebilmesine, verileri ve bulguları bağlamlarına oturtabilmesine yardım edebilecek teorik yapılar ve kategoriler sunar. (6) Araştırıcının, ikna edici ve faydalı bazı yeni tanımlar, yorumlar, kavramlar ve hatta veri toplama stratejileri geliştirmesini sağlar. Doküman analizinin seçilmesini açıklayan yukarıdaki sebeplere ilaveten, Bowen'in (2009) da katıldığı gibi dokümanlar, (7) güvenilir veri kaynaklarıdır, (8) çeşitli biçimlerde de olsa hep tabi ortamlarda elde edilebilirler, (9) kendilerine erişim pratiktir, (10) zaman açısından daha iyi idare edilebilir ve verimlidir, (11) araştırmacı veya araştırma süreci, onları değiştirmediği için, birden çok kez okunabilir ve incelenebilirler, (12) gözlemle elde edilemeyecek verileri de içerebilirler. (13) görüşme tekniğinin öznelerinden farklı olarak, unuttukları ayrıntılar yoktur ve son olarak da (14) dokümanlar, görüşmede gerekli sorular veya gözlemlenmesi gereken durumlar için de ipucu verebilirler. Bütün bunlar, araştırmayı daha eleştirel ve kapsamlı yapar. Bu araştırmada doküman analizinin tercih edilmesi de aynı sebeplerledir.

Not: Bu çalışmada, herhangi bir kurumun etik incelemesine ve onayına başvurulmadı.

Örneklem

Örneklem, nitel araştırmaların da konusudur. Genel olarak denilebilir ki en iyi örneklem, çalışmanın amacına en iyi hizmet edendir. Yazarların görüş birliğine vardığı üzere, doküman analizi ile beraber betimsel ve içerik analizinin de kullanıldığı nitel bir araştırmada "amaçlı örneklem" kullanılır (Baltacı, 2019; Flick, 2009; Koç, 2017; Patton, 2002; Ward, 2012). *"Amaçlı örneklem, sınırlı kaynakların en etkili kullanımı için bilgi açısından zengin vakaların belirlenmesi ve seçimi için nitel araştırmada yaygın olarak kullanılan bir tekniktir"* (Patton, 2002). İhtimale dayanmayan bir örnekleme yaklaşımıdır ve bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiğinde tercih edilmektedir (Koç, 2017).

Bu çalışmada amaçlı örneklem tercih edilmesinin ana sebebi sudur. Çalışmada, kimlerin (bu tez bağlamında nelerin), seçileceğine araştırmacı karar verir; araştırmasının amacına en uygun olanları örnekleme alır (Marshall & Rossman, 1995; O'Leary, 2017; Ward, 2012). O'Leary'nin analojisi hem doküman analizini hem de amaçlı örneklemeyi çok güzel anlatır. Bu tezde de onların secimi için gösterilebilecek sebepleri oluşturmuş olur. Ona göre dokümanlar, bir görüşmede araştırmacıya bilgi veren şahsiyetler olarak kabul edilir, araştırmacı soruyu sorar, cevap teşkil eden satırların altını çizer. Ne araştırdığını ve ne soracağını bildiği sürece araştırmacı, kimin cevap verebileceğine de karar verendir. Aynı şekilde, örneklemine ancak aradığını bulabileceği dokümanlar seçer.

Bu araştırmada "görüşme" tekniği de kullanıldı. Nitel araştırmayı doküman analizi çerçevesinde, görüşmeyi de doküman analizi bağlamında görmek isteyenler için, Bowen'in (2009) perspektifi açıklayıcıdır. Ona göre, görüşmeler yazılı metinler haline dökülen kayıtlar üzerinden analiz edildiği için, görüşmeler aslen yazılı metinler sayılırlar. Flick'in (2009) teklifine göre, uzmanlarla kişiler olarak değil de onların uzmanlıkları ile görüşülür, değişik bir ifade ile onlar, çalışmada tek bir vakayı veya kişiyi değil, bir uzmanlığı veya uzmanlar grubunu temsil ederler; onlar da konu, alan ve uygulamalardaki metodolojik problemleri görünür hale getirirler. Bu gelişmeler ve anlayış üzerine, daha derin verilerin toplanabilmesi için yarı yapılandırılmış bir anketle, beş uzmanla bireysel görüşmeler yapıldı.

Khdour'un (2015) açıklamalarına göre, yarı yapılandırılmış bir anketle yapılan görüşme türünde, hepsi değilse de bazı sorular önceden hazırlanır. Görüşmelerin genel amacı, yoruma açık olabilecek şekilde, sorulara karşılık olarak uzmanlık bilgilerini ortaya çıkarmaktır; istenen bilgileri çıkarabilmek için de anket, önceden yarı biçimde yapılandırılır yani görüşülen uzmanlara, ne hakkında konuşacaklarına dair bir yapı sunulur (Flick, 2009). Teorik olarak, uzman görüşlerinin konu hakkında anlamlı bilgiler içereceği anlayışına uygun olarak, bu araştırma çerçevesinde de yapılan görüşmeler, araştırmaya anlamlı katkılar sağladılar.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma bir "doküman incelemesi" ve "betimsel analiz" modeli ile yapıldığı için araştırmacı daha çok belgelere yoğunlaştı. Zeegers ve Barron (2015), bir araştırma metodu olarak doküman analizinin nitel bir vaka incelemesi olarak da ele alınabileceğini ifade ederler. Onların teklifine göre araştırıcı, bir olay, olgu, program veya organizasyon hakkında

derin ve yoğun tanımlama ve betimleme yapabilmek için, belirli doküman, kanun, kurum yönetmelik ve yönergeleri, araştırma raporları ve her türlü yazılı materyale başvurabilir. Bowen (2009)'a göre de organizasyonları anlatan çalışmalar, raporlar, kurum yazışmaları, literatür, hepsi, potansiyel ampirik veri kaynağıdır ve bu sebeple araştırmacı, üzerinde çalıştığı bağlama ilişkin verilere odaklanır. Zaten doküman analizi, araştırılan konu ile ilgili literatür taramasının yanında araştırmacının yaptığı gözlem ve görüşme kayıtları ile diğer belgeleri de içerir (Baltacı, 2019).

Nitel çalışmalarda esas olan, ne, nasıl, nerede, ne zaman ve niçin sorularına (Baltacı, 2019), ABD çocuk esirgemesi adına bulunabilecek cevaplar için, mesela, ABD çocuk esirgeme tarihçesi, alanın kuramsal ve kavramsal boyutu, mevcut yasa ve standartlar, yıllık ulusal istatistikler vb. bilgiler için Federal Çocuk Bürosu'nun elektronik belge ve bilgilerine basılmış raporlarına müracaat edildi. Bu çalışmada en fazla kullanılan kaynaklardan biri, Federal Çocuk Bürosu'dur. Onun bazı yayınları "Children's Bureau", birçoğu da "Child Welfare Information Gateway" olarak yayınlanmaktadır. Aşağıda bazıları belirtilen 'Federal Çocuk Bürosu' faaliyetleri, oradan gelen kaynakların daha fazla seçilmesine etki eden önemli bir faktör olmuştur.

*Çocuk esirgeme standartlarını oluşturan odur ve oluşturmaya hala devam eder;
*Senato üyeleri ile yakın çalışır, yeni kanunların çıkmasında ve bütçelemede rol oynar;
*Çocuk esirgeme konularını en fazla araştıran, araştırtan, toplayan, yayan resmi kurumdur;
*1990'da başlattığı uzun dönem çocuk esirgeme araştırması devam etmektedir.
*Ülkedeki ÇEK'lerden topladığı yıllık istatistiklerle bir veri bankası oluşturur;
*Kurum bakımında 18 yaş altı ergenler için ayrı bir veri bankasını daha faal tutar;
*Ulusal çocuk esirgeme istatistiklerini oluşturur;
* Yıllık "çocuğa istismar ve kötü muamele" raporu yayınlar;
*Yılık ayrı bir "çocuk ihmal ve sustimali raporu" yayınlar (Children's Bureau, 2020a).

Alanın uygulamaya dönük boyutu için ise daha çok Allegheny County ve "Çocuk, Aile ve Gençlik hizmetleri Ofisi"nin (the Office of Children, Youth and Family Services) halka açık, elektronik belge ve bilgilerine ve basılı broşürlerine yönelindi. Araştırıcının, bölgeye ve o kuruma aşina olması bu kaynakların seçilmesinde etken oldu. Bu arada kısmen Pennsylvania eyalet belgelerine de müracaat edildi.

Nitel çalışmalarda esas olan ve yukarıda da ifade edilen "ne, nasıl, nerede, ne zaman ve niçin" sorularının Türkiye çocuk esirgemesiyle ilgili cevapları için Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (ÇHGM) bilgi ve belgeleri ve elektronik dokümanları esas alındı. Konu ile

ilgili mevcut uygulamaların ve politikaların incelenmesi ve gözlenmesi için de yasalara, yönetmeliklere ve talimatnamelere de müracaat edildi.

Doküman analizinden elde edilen verileri teyiden, ABD'deki "Aile Grup Toplantısı" uygulamalarında, ailelere, kendi "Aile Planlarını" geliştirmelerine yardım etmede uzmanlıkları bulunan sınırlı sayıdaki bireylerle de görüşme yapıldı. Teorik olarak, uzman görüşlerinin konu hakkında anlamlı bilgiler içereceği anlayışına uygun olarak, bu araştırma çerçevesinde yapılan görüşmeler de, araştırmaya anlamlı katkılar sağladılar. Araştırmacı 13 kişiye böyle bir görüşme için gönüllü olup olmayacaklarını sordu. İlk etapta 9 kişi gönüllü oldu. Daha sonra dördü çeşitli sebeplerle görüşmeyi reddetti. COVID-19 şartları sebebiyle görüşmeleri yüz yüze yapmak mümkün olmadı. Geriye kalan toplam beş gönüllüden üçü ile görüşme, TEAMS üzerinden internet ortamında yapıldı. Diğer ikisi soruları yazılı olarak cevaplamak istediler. Araştırmacı onlardan sadece birini arayıp telefonla daha fazla açıklama alabilmek için ilave sorular sordu. Özetle, bu görüşmeler de ayrı bir veri kaynağı oldu.

Öte yandan, amaca göre seçilmiş ve araştırılan konuları yansıtan, kitaplar, makaleler, gazeteler ve internet ortamında bazı bilgiler de hem doküman analizi örneklemine dâhil edildi hem de veri toplama aracı olarak kabul edildi.

Araştırmacı bir alan çalışanı olduğu için, onun güncel çalışmaları ve rutin gözlemleri de çalışma için toplanan veriler olarak kabul edildi.

Verilerin Analizi

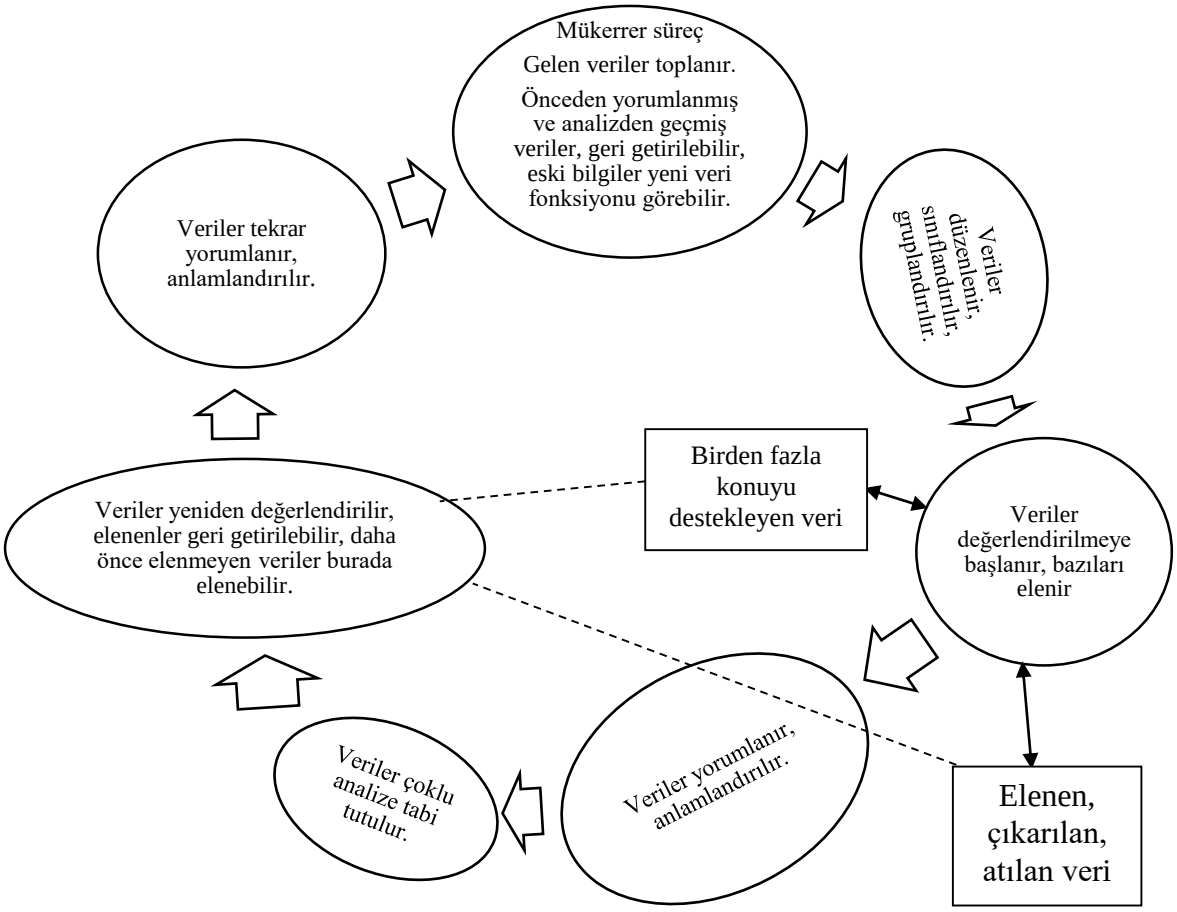
Genelde bilimin ve yöntem açısından da nitel veri analizinin ilk ve en belirgin ögesi betimlemedir. Bu çalışmada da "ne", "nasıl" ve "ne anlama gelmektedir" vb. sorulara cevap kaynağı teşkil edebilecek dokümanların ve elde edilen verilerin betimsel analizleri yapıldı. Williams (2019), Goodman (2011) ve Glaser ve Strauss (2006)'a göre bu, beklenen bir araştırma safhasıdır çünkü dokümanların ve elde edilen bilgilerin araştırmaya fayda sağlaması için içerikleri açısından da analiz edilip yorumlanması gerekmektedir. Bowen da (2009) doküman analizini *"belgelerin araştırmacı tarafından bir değerlendirme konusu etrafında ses ve anlam vermek için yorumlandığı bir tür nitel araştırma"* olarak vurgular.

Özellikle bu araştırma kapsamında, araştırmacının bir alan çalışanı olması, okuduğunu ve gözlemlediğini yorumlamasını kaçınılmaz kılarken diğer yandan onu kolaylaştıran bir faktör oldu. Verilerin nasıl analiz edildiği noktasında bu tezin araştırıcısı, analizi, iki tarafında da değer taşıyan, doğrusal olmayan ve kendini yakalayan, mesela 'daire' gibi bir hat olarak

görür. Hattın başındaki değere göre, Aspers ve Corte'nin (2019) ifade ettiği şekliyle, nitel araştırmalar tek bir metoda ve desene indirgenemez. Benzer bir şekilde, verilerin analizi de sabit bir formüle indirgenemez. Nitel çalışmaların öncüsü kabul edilen Glaser ve Strauss (2006), nitel çalışmaların planlama aşamasında, metodolojik protokollerin çoğunun önceden geliştirilemeyeceğini, aslında onların araştırma sırasında elde edilen verilerden ortaya çıkacağını öngörürler. Onlara göre analizin nasıl yapılacağı, elde edilecek verilere bağlıdır, nitel çalışmalarda da elde edilecek veriler kestirilemez. *"İyi bir nitel analizi, araştırıcı inşa eder"* diyen O'leary'nin (2017) modeli de nitel analiz hattının diğer değeridir. O'leary'nin veri analiz safhaları şunlardır: (1) Verilerin düzenlenmesi, (2) girilmesi ve kodlanması, (3) tematik analiz yoluyla anlam arayışı, (4) anlamın yorumlanması ve (5) sonuç çıkarılması. Böylece nitel araştırma ve onun veri analizi, kendini yineleyen ve yenileyen dairesel bir hat üzerinde, yeniden okuma, bir daha gözden geçirme ve tekrar etkileşime girme sürecidir. Bu çalışmanın veri analiz akışı, O'leary'nin modelinden esinlenerek *Şekil* 10'da görselleştirilmiştir.

Bu araştırmada görüşmelerin geliştirilip uygulanması ve kayıtlarının değerlendirilmesi de dâhil, genellikle aşağıdaki veri akışı modeli takip edildi. Araştırmacı, önce tezin geçici bir iskeletini çıkardı; iskelet, araştırmacıya başlıkları ve alt başlıkları kazandırdı. Sonra veriler bu başlıklar altında toplandı. Ek bilgi olabilecek bilgileri de "havuz" adıyla başka bir başlık altında topladı. Böylece, verileri daha detaylı toplamış oldu. Bilgilerin, verilerin çoğu tek bir dosyada toplanmasına rağmen bazı başlıklar için ayrı dosyalar tutuldu.

Görüşmelerde, başlıklardan ve muhtemel yan başlıklardan oluşan bir taslak kullanıldı. Bu sayede notlar, görüşme sırasında daha düzenli toplanmış oldu.

Şekil 10. Veri analizi akış şeması.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu çalışmanın amacı, (a) ABD ve Türkiye'de çocuk esirgeme hizmetlerinin çok genel hatları ile kültürlerarası bir karşılaştırmasını yapmak, (b) çocuk esirgeme alanında, kurumsal müdahale çerçevesinde, "Aile Planı" uygulaması ve planların geliştirildiği bir zemin olarak da "Aile Grup Toplantısı" modelinin ABD'de nasıl uygulandığını incelemek ve (c) Türkiye'ye uygun bir 'aile planı' modeli geliştirmektir. Bu temel amaç için daha ayrıntılı bilgilere ulaşmaya yardım edecek alt problemler tespit edilmekte, bulunan cevaplar da bulgular olarak kaydedilmektedir. Bulgular, alandaki çalışmalar eşliğinde tartışılıp yorumlanarak aşağıdaki başlıklar altında, sunulmaktadır.

1. ABD'de Çocuk Esirgeme Genel Yapısı, Kurumsal Müdahale Süreci, Aşamaları ve Hizmetlerin Yürütüldüğü Süreçle İlgili Bulgular
2. Türkiye'de Çocuk Esirgemenin Genel Yapısı, Kurumsal Müdahale Süreci, Aşamaları ve Hizmetlerin Yürütüldüğü Süreçle İlgili Bulgular
3. Psikolojik Danışma Uygulamalarının Çocuk Esirgemede Kullanımına İlişkin Bulgular
4. Uzman Görüşleri: 'Aile Planı', 'Babaların Aile Planına Katılımı', Aile Planı geliştirilmesinde 'Güç Temelli Yaklaşım' ve 'Aile Grup Toplantısı' Konuları ve Uygulamaları Hakkında Uzman Kişilerin Görüşlerine İlişkin Bulgular
5. Aile Planı: ÇHGM Uygulamaları için Türkiye'ye Uygun, 'Çocuk ve Aile Merkezli' bir 'Aile Planı' Kavramına, Uygulanmasına ve Model Geliştirilmesine İlişkin Bulgular
6. Balık Kılçığı Modeli: ÇHGM Uygulamalarına Yönelik Geliştirilen Aile Planı Modeli ve onu Görselleştiren 'Balık Kılçığı Modeli' ile İlgili Bulgular
7. Aile Grup Toplantısı: ÇHGM Uygulamaları için Türkiye'ye Uygun, Aile Grup Toplantısı" Kavramına, Uygulanmasına ve Model Geliştirilmesine İlişkin Bulgular
8. Beşli Sosyal İlişkiler Modeli: Bulgular

9. Kültürlerarası Karşılaştırma: ABD ve Türkiye Çocuk Esirgeme Hizmetlerinin Genel bir Karşılaştırmasında Ortaya Çıkan Bulgular. Not: İlgili bulgular bu başlık altında verilmekte, tartışılması ve yorumlanması ise "Tartışma, Sonuç ve Öneriler" bölümünde yapılmaktadır. Çalışmanın sonucunda birkaç bulgu, daha net olarak öne çıkmaktadır.

- Çeşitli kriterler açısından mukayese edildiğinde, istatistiklerin ve uygulamaların teklif ettiğine göre, Türkiye çocuk esirgemesi ABD çocuk esirgemesine nazaran çok daha önetkin ve önleyici uygulamaları devreye sokar; çocuğun ailesi yanında korunmasına ve aile bütünlüğünün muhafaza edilmesine azami gayret gösterir; koruma altındaki çocuğu yetişkin hayatına hazırlama konusunda çok daha ileri uygulamalara sahiptir. Öte yandan hem çocuk esirgeme alanı hem de koruma altındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçları, akademik ihtisas alanları olarak Türkiye'de çok zayıf olmasına karşın, ABD üniversitelerinde çok köklü ve yaygındır.
- Türkiye çocuk esirgemesinde, "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" uygulamalarının, ÇHGM faaliyetleri için elverişli ve fonksiyonel olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin şartlarına uygun olarak geliştirilen, 'aile planı' ve 'aile grup toplantısı' modellerinin, 'Balık Kılçığı Modeli' ve 'Sosyal İlişkiler Modeli' eşliğinde ÇHGM faaliyetlerinde kullanılması da mümkün, kullanışlı ve faydalı görünmektedir.
- Çalışmada öne çıkan bir nokta da Türkiye'de akademik camiada çocuk esirgemenin tanımı, alanı, alandaki bazı kavramlar ve uygulamalar hakkında standartlar henüz oturmamış durumdadır. Bulgular kısmında bu konu da tartışılmaktadır.

Tezdeki 'sınırlılık', 'ABD Çocuk Esirgemesi' İfadesinin Kullanımına Mani Değildir

- Bu araştırma, uygulamada, daha çok ABD, Pennsylvania Eyaleti ve Allegheny County'deki faaliyetlerle sınırlıdır. ABD'de 750 küsur ÇEK vardır; bu sebeple de Allegheny County uygulamaları, ABD çocuk esirgemesinin tamamına genellenemez.
- Öte yandan, tezin gövdesinde de geçtiği gibi, bulgularda da "ABD çocuk esirgemesi" şeklinde genel ifadeler mevcuttur.
- Şu not açıklayıcıdır: "ABD Çocuk Esirgemesi" bilgi, bulgu ve yorumları, Allegheny County'nin bilgi, bulgu ve uygulamalarından ulaşılmış genellemeler değildir. Onlar, genel anlamda ABD çocuk esirgemesinin tamamıyla ve doğrudan ABD genel çocuk esirgemesi ile ilgili bilgi ve bulgulardır. Şöyle ki:

- ABD'de mevcut 750'nin üzerindeki ÇEK'lerin farklı uygulamalara sahip olması gayet tabidir ama aksine, benzer ve standart uygulamaları daha çoktur. Buna sebep olan da ÇEK'lerin kendi bütçeleri için kullandıkları maddi kaynaklarıdır. Bütçeleme açısından aralarında büyük farklar olmasına rağmen, ÇEK'lerin finans kaynakları ortalama olarak, %11 yerel, %43 Eyalet Hükûmeti ve %46 da Federal Hükûmet olarak gösterilmektedir (DeVooght & Cooper, 2012). Sadece yerel kaynaklarını kullanması şartıyla bir ÇEK, federal kanunlara ve içinde bulunduğu eyalet kurallarına aykırı olmayan her türlü işi yapabilir. Eyalet parasıyla, eyalet protokolünü takip eder ve sadece eyaletçe onaylanmış uygulamaları yürütür. Elli eyalet arasında sabit standartların oluşmaması da makul karşılanır. Federal hükûmetten gelen parayla yapılacak işler bellidir, sabittir ve onlar bütün ABD çapında standart oluştururlar.
- ABD çocuk esirgemesinde, mesela, çocuk ve ailesine ancak bir problem oluştuktan sonra destek ve hizmet götürülebileceği, ulusal bir standarttır. Bir başka ulusal standart ise koruyucu ailede 22 ay kalan çocuğun evlatlık edinilmek üzere bekleme listesine konmasıdır. Eyaletlerin çoğunda Federal Hükûmetin finansal katkısının %50'nin çok üzerinde olduğunun ve mesela Alabama çocuk esirgeme bütçesinin %100 federal hükûmetten geldiğinin (NCSL, 2019b) göz önünde tutulması, konuyla ilgili ne kadar ulusal standart oluşabileceğini de açıklar mahiyettedir.

Yukarıda anlatılan sebepler ve benzer bir mekanizmayla, "ABD Çocuk Esirgemesi" olarak verilen bilgi ve bulgular hakkında yapılan yorumlar: (i) Federal kanunlardan ve uygulamalardan, (ii) Federal hükûmetin dolaylı müdahaleleriyle ulusal seviyede oluşan standartlardan; (iii) konunun uzmanlarından ve araştırıcıların tekliflerinden gelmektedir. Yani onlar, Allegheny County bilgi ve bulgularıyla yapılan genellemeler değillerdir.

Çalışmanın problemi ve alt problemine ilişkin elde dilen bulgular konularına göre tartışılıp yorumlanarak aşağıdaki başlıklar altında sunulmaktadır.

ABD Çocuk Esirgemesi: Genel Yapısı, Kurumsal Müdahale Süreci, Aşamaları ve Hizmetlerin Yürütüldüğü Süreçle İlgili Bulgular

- Yirminci yüzyıl ABD tarihinde iki önemli gelişmenin, çocuk esirgeme alanında köşe taşı fonksiyonu icra ettiği tespit edilmiştir.

  (i) Birincisi, ABD başkanı Theodore Roosevelt'in Beyaz Saray'da ev sahipliğini yaptığı ilk "Çocuk ve Gençlik Konferansı"nın, "*Ev hayatı, medeni olmanın en yüksek ve değerli*

bir göstergesidir" sonuç bildirisi ile bitmesi; sonrasında devam edegelen gelişmelerin 1912'de Çocuk Bürosunun kurulması ile neticelenmesi ve artık yavaş yavaş, çocuk esirgemenin devletin bir sorumluluk alanı olarak kabul edilmeye başlanmasıdır ki bu süreç yarım asırdan daha fazla tuttu.

(ii) ABD yirminci yüzyıl çocuk esirgemesinde ikinci köşe taşı, Çocuk Bürosu'nun kurulmasından 50 yıl sonra çıkarılan ve eyaletleri, 1975'e kadar çocuk esirgeme teşkilatlanmalarını tamamlamaya mecbur tutan kanundur (Myers, 2008; The Public Welfare Amendments Act, 1962).

- 'Çocuk esirgemeyi de içine alacak şekilde ondan daha kapsamlı modern bir çocuk refahı anlayışı ile işe başlayan Çocuk Bürosu'nun, bebek ölümleri, çocuk işçiliği, çocuk kazaları ve ölümleri, yetimhanelerin olumsuz şartları, çocuk mahkemeleri vb. problemleri araştırıp azaltmayı, aynı anda maddi ve manevi çocuk refahı konularını da araştırıp yükseltmeyi hedeflediği ve bunların hepsinin önetkin ve önleyici faaliyetler olduğu tespit edilmiştir.
- Ev hayatını medeni olmanın en önemli göstergesi kabul eden Çocuk Bürosu'nun, evden uzaklaştırılan ve çocukluklarını aileleriyle geçirmelerine müsaade edilmeyen on binlerce çocuk için, çocukları ideolojik sebeplerle ve keyfi olarak evlerinden uzaklaştıran uygulamaları durdurmak için hiçbir faaliyet göstermediği de tespit edilmiştir.
- Yüksek bir vizyonla kurulan Çocuk Bürosu'nun, azınlıklara karşı federal hükûmet seviyesinde ayırımcılık yaptığı ve önetkin ve önleyici programlarına azınlık çocuklarını ve ailelerini dâhil etmediği tespit edilmiştir.

  Yeni kurulan (1912) Çocuk Bürosu, bir yandan çok önemli olumlu bir gelişme özelliği taşırken, diğer yandan da çifte standart örneği teşkil eden olumsuz bir vurdumduymazlık sergiler. Olumlu özelliği hem güzel bir hizmet başlatmasından hem de çocuk esirgemeyi bu yeni hizmet bağlamında genel çocuk refahının bir parçası olarak görmesinden gelmektedir. ABD Kongresi yeni kurduğu Çocuk Bürosu'nun görevini şöyle tayin etmişti: "*Halkın her kesiminde, çocuk hayatı ve refahı ile ilgili bütün meseleleri araştırmak ve rapor etmek"* (Children's Bureau, 2020a). Olumsuz özelliği ise, *1912 ve sonrasında 1929'a kadar, yoksul çocukları ebeveynlerinin ellerinden alıp, evlerinden yüzlerce ve bazen de binlerce mil uzaklıktaki eyaletlere, çoğunu bir daha geri döndürmemek üzere, gönderen yetim treni uygulaması faal kalmaya devam etti (Children's Bureau, 2020a); **başka bir projeyle, Kızılderili çocukları zorla evlerinden koparıp, 18 yaşlarına kadar hiç dönmemek üzere diğer eyaletlerdeki yatılı okullarda tutan

uygulama 1978'e kadar devam etti (The Indian Child Welfare Act, 1978); ***O zamanlar, yürüttüğü önetkin ve önleyici uygulamalarına azınlık çocukları ve aileleri dâhil etmeyen Çocuk Bürosu, yaptığını veya yapmadığını "eşit ama ayrı" olarak kötü şöhrete ulaşmış bir ilke ile savundu.

İkinci köşe taşı görevini ifade eden The Public Welfare Amendments Act (1962), aslen bir 'sosyal güvenlik kanunudur'. Kanun çocuk esirgemeyi sosyal güvenliğin veya genel sosyal hizmetin bir parçası olarak görür ve yerel yönetimleri 1975'ten önce kendi ÇEK'lerini kurmaya ve ayırımcılık yapmadan hizmet etmeye teşvik eder (Children's Bureau, 2020a; Myers, 2008). Federal hükûmetin bu manevrasının, çocuk istismarını önlemede yepyeni ve daha modern bir dalganın gelişmesine sebep olduğunu öngören Wattenberg (2000a), bu kanunu, "Yoksulluğa ve Eşitsizliğe Karşı Savaş" açan, çocukların eğitimini erken yaşlara çeken, ulusun tarihindeki en büyük 'önleyici' sosyal hizmet olarak tanımlar. Bunu benzer bir ifadeyle De Francis (1956) de teyit eder; "*İlk defa olarak, çocuk esirgeme hizmetleri çocuk refahı kapsamında ve resmi olarak ele alındı*."

- Yirminci yüzyıla girildiğinde, yani 1900'lü yılların başında bütün ABD'de, çocukları korumaya yönelik "Çocuklara Kötü Muameleyi Önleme Toplumu" (Societies for the Prevention of Cruelty to Children) adı altında birbirinden bağımsız, denetimsiz hizmet veren, çok yerel ve ancak kuruldukları şehirle ilgilenebilen 300 civarında sivil toplum kuruluşu olduğu görülmektedir. Yönetim yapısı gereği ABD'deki bölgelerin (County) üç binin üzerinde olduğu ve şehir sayısının on binlerin üzerinde ifade edildiği göz önünde tutulursa, bu tür hizmetlerden mahrum çok fazla şehir bulunmakta idi. Kırsal kesime hizmet ulaştıracak bu tür kuruluşlar hemen hiç yoktu. 1956'ya gelindiğinde çocuk esirgeme STK'ları 84'e düşmüştü ve 32 eyalette hiçbir çocuk esirgeme kurumu yoktu; daha sonra 1967'de sadece 10 tane çocuk esirgeme STK'sı kaldığı görülmüştür.
- ABD çocuk esirgeme hizmetlerinin, ulusal seviyede, merkezi ve tek bir çocuk esirgeme kurumu (ÇEK) ile yürütülmediği gözlemlenmektedir.
- Modern dönemde ABD çocuk esirgemesinin resmi kurumlaşmaya 1962-1975 arasında yerel teşkilatlar olarak geçtiği ve bu sebeple tüm ABD'de 750'nin üzerinde ÇEK bulunduğu tespit edilmiştir.
- ABD çocuk esirgeme bünyesindeki kurumsal müdahaleler, yasalar çerçevesinde sadece ÇEK'ler tarafından yürütülebilir; başka kurumlar, konuya müdahil olamazlar.

- ✓ Bunun bir istisnası, güvenlik güçlerine tanınmıştır (U.S. Department of Justice, 2001). Çocuğun güvenliğinin tehlikede olduğu, örneğin, ebeveyn tutuklanıp, hastaneye götürülüp de çocuk sahipsiz kaldığı zaman, polis, ÇEK acil servisini arayıp bir görevlinin gelmesini bekler. Şayet çocuğun olay yerinden uzaklaştırılması acil ise, polisin, çocuğu derhal himayesine alma ve çocuk esirgeme yetkililerine sonradan teslim etme yetkisi vardır. ÇEK'lere yapılan ihbarların %20'si de zaten polis kaynaklıdır (Child Welfare Information Gateway, 2021b; Edwards, 2019).

- Araştırma ve soruşturma safhasının, çocuğun emniyetinin riskte olduğu değerlendirmesi ile sonuçlanması durumunda, çocukla beraber bütün aile üyelerinin hepsi ÇEK kapsamına alınır; bu durum, kurumsal müdahalenin başlangıç noktası kabul edilir.
- Araştırma ve soruşturma safhası da dâhil, bir ailenin ÇEK'e cevap vermesi, araştırma ve soruşturmaya müsaade etmesi, ÇEK'le iş birliği yapması ve onunla uyum içinde çalışmasının, tamamen ailenin kararına kaldığı; ailenin gönüllü olmadığı durumlarda, soruşturma safhası da dâhil bütün faaliyetler için hâkim kararı gerektiği tespit edilmiştir.
- Çocuğun evden uzaklaştırılmadığı vak'alarda ÇEK'ler, faaliyetlerini mahkeme kararı olmadan başlatabilmekte, aylar ve bazen yıllar boyu süren hizmet sürecini de durumu mahkemeye intikal ettirmeden sürdürebilmektedirler.
- ABD'de bir ÇEK, tanımlanan problemin konusuna ve kapsamına göre, gözetimini ve faaliyetlerini çocuğu ailesinde tutarak veya ailesinden uzaklaştırarak yapmaya karar verebilir. Bu çalışmanın tespit ettiği noktalardan biri de korunma ve bakımı için çocuğu kendi ailesinin yanında tutmanın ve hizmeti aileye götürmenin esas prensip olduğudur.
- ÇEK, çocuğu ailesinden uzaklaştırma kararını mahkemeye taşımak zorundadır. Zaten çocuğun evinden uzaklaştırılabilmesi, ABD'de ancak hâkim kararı ile mümkün olur.
- Çocuğun bakım ve korunması için ailesinin dışında nereye yerleştirileceği konusunda ilk karar mercii ailedir. Aile, kurum ve mahkeme tarafından da onaylanması şartıyla, eş, dost ve akrabalarından en uygun olanını, koruyucu aile olarak seçer.
- Ailenin bir kaynağı olmadığı veya tercih belirtmediği durumlarda, etnik ve kültürel bağları da gözeterek, çocuğun bakımının aile sıcaklığına en yakın bir ortamda yapılmasını sağlayabilecek koruyucu bir aile bulmak kurumun görevi olur.
- Gözlemlenen ve tanımlanabilen problemin düzeltilmesine veya bertaraf edilmesine ve nihai hedef olarak kurum müdahalesinin sonlanmasına yönelik olarak aileye, "aile planı" adıyla kendisi için, kendi problemlerine, ihtiyaçlarına, imkânlarına ve geleneklerine uygun bir gelişim planı hazırlamasına yardım edilir.

- Aileye, kendi aile planını, destek kişilerle beraber geliştirebilmesi için, bir aile grubu kurması ve planını bu aile grup toplantısında geliştirmesi yönünde yardım edilir.
- Aile planının gerektirdiği hizmetler aileye sunulur veya aile gerekli hizmet kuruluşlarına yönlendirilir. Bu çerçevede sunulan hizmetlerin faturasını genel olarak ÇEK üstlenir.
- ÇEK görevlilerinin, koruma altındaki bir bebeği en az haftada bir, diğer çocukları ise ayda bir kere ziyaret etmesi, bakım ve korunmaları hakkında gözlem ve değerlendirme yapması, mesela Allegheny County'de yasal bir zorunluluktur.
- ÇEK görevlileri, çocuğun ve ebeveynlerin, aile planı çerçevesinde kaydettikleri gelişmeyi tespit etmek ve genel bir değerlendirme yapmak için üç veya altı aylık belli periyodlarla toplanır. Aile planını beraberce gözden geçirir veya aile planını yenilerler.
- Çocuğun evden uzaklaştırılmış olduğu durumlarda, gelişmeleri tespit ve genel gidişatı değerlendirmek için konu, genellikle üçer aylık periyodlarla mahkemede görüşülür.
- Kendi planını uygulamada ailenin manidar bir ilerleme kaydettiği kaydedilip de gerisini kurum gözetimi olmadan tamamlayacağı kanaati oluştuğunda, ÇEK kurum müdahalesini sonlandırmak için gerekli girişimleri yapar.
- ÇEK kapsamı altındaki bir çocuk, yasanın kabul ettiği bir engeli veya mazereti bulunmadığı takdirde, 18 yaşına ulaştığında da kurum müdahalesi sonlandırılabilir. Çocuk hala lise öğrencisi ise yaş sınırı otomatik olarak 19 olur.
- Federal hükûmetin düzenlemesi ve özel bir fonla, gerektiği ve/veya genç tarafından talep edildiği durumlarda, yerel ÇEK'lerin, kurumsal müdahalenin sonlandırılma sınırını üç seneye veya 21 yaşına kadar uzatabilme yetkisi vardır. Uzatmanın başlaması ve devam etmesi için, gencin liseyi bitirmesi, lise sonrası akademik veya mesleki bir okula veya bir işe hazırlama ve yerleştirme programına kayıtlı olması ve bu arada herhangi bir işte ayda en az 80 saat resmi olarak çalışıyor olması gerekmektedir.
- Ailesinin dışında bir yere yerleştirilme şeklindeki kurumsal bir müdahaleye 14 yaş veya sonrasında muhatap olan bir çocuk, 16-24 yaş arasında, 'Bağımsız Yaşam' (Independent Living) programından yararlanabilir. Bu program gence, kendi başına bir eve çıkmasına ve geçici olarak onun kira, yiyecek, kamu hizmetleri, çocuk bakımı, giyim, ulaşım ve eğitim gibi masraflarına yardım eder. Bundan amaç, gencin, bağımsızlık kazanmasına, yaşam becerisi geliştirmesine, gelecek planını hayatın gerçeklerine göre yapmasına, topyekûn yetişkinliğe hazırlanmasına yardım etmektir.

Merkezi Bir Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) Yoktur

- ABD çocuk esirgemesinin, resmi teşkilatlanmasını 1962-75 yılları arasında tamamladığı; yerel teşkilatlanma sebebiyle de bugün 750'nin üzerinde ÇEK bulunduğu tespit edilmiştir.

Çocuk esirgemenin merkezi bir kurumla teşkilatlanmamasında, sömürge döneminden kalan ABD yerel idare mekanizması önemli bir rol oynar. ABD anayasasına da geçen bu kültürel olguya göre, toplumun sosyal refahından öncelikle sorumlu olan, eyaletlerdir (Stoltzfus, 2019). Kendi nüfuslarının güvenliğinden ve esenliğinden sorumlu olan eyaletler, dolayısıyla kendi coğrafyalarındaki çocuk esirgeme hizmetlerinden de birincil derecede sorumludurlar.

ABD'de yoksulluğun yerel bir problem olarak algılanması, yine İngiltere'den kalan kültürel bir miras (Gündüz & Kısaç, 2021) sebebiyledir. Benzer değerleri hemen hemen aynıyla kopyalayan ABD'de de yoksulluk ve ondan pek ayrı işlemeyen çocuk esirgeme, sürekli olarak yerel bir problem olarak görülmeye devam etmiştir. Bu idari ve kültürel faktörler, ABD çocuk esirgemesinin yerel olarak teşkilatlanmasına sebep olan önemli olgulardır.

Merkezi devlet organlarının hantallaşma eğilimi ve ortaya çıkardıkları bürokrasi göz önünde tutulduğunda, ABD çocuk esirgemesinin merkezi olmayan yapısının kötü bir durum arz etmemesi gerekmektedir ama işin finansal boyutu devreye girdiğinde uygulamanın çocuğun en yüksek yararına olmadığı görülmektedir. Little'a (2000) göre bu durum, tek düze bir politika eksikliğine ve uygulama tutarsızlıklarına sebep olmaktadır ama bu hala küçük bir problemdir. Asıl büyük problem ise, yerel yönetimlerin böyle bir sorumluluğu üstlenecek maddi imkânları olmadığı ve bazen vizyonları da olmadığı için çocuklara bu hizmet ulaştırılamamıştır. Mesela, 1956'da 32 eyalette resmi veya STK hiçbir çocuk esirgeme kuruluşu veya hizmeti yoktu (Myers, 2008). Şimdi bütün yerel yönetimlerde ÇEK mevcut ve kendi bütçelerine yerel katkıları ortalama ancak %11 civarında.

Problem Merkezlidir: ABD'de Çocuk Esirgeme Problemle Tanımlanır; Kurumlar, Uygulamalar ve Faaliyetler de Probleme Odaklıdır

- ABD'de ÇE alanının problemle tasvir edildiği, ÇEK'le ilgili tanımların problem eşliğinde yapıldığı, yetki ve sınırlılıklarının da problemle tayin edildiği tespit edilmiştir.
- Problem-merkezli ÇEK felsefe ve uygulamalarının ülkenin tarihi tecrübelerinden geldiği ve bugüne taşındığı konusunda ciddi ipuçları tespit edilmiştir.

Federal Hükümet'in ilgili internet sayfası, ÇEK tanımını problem odaklı olarak yapmaktadır.

> ‘Çocuk esirgeme kurumu’, çocuğa kötü muamelenin oluştuğu aileler hakkında duyum ve şikâyetleri kabul etmek, gerekli soruşturma ve değerlendirmeleri yapmak, haklarında dosya açılan çocuğa ve aileye gerekli müdahale ve iyileştirme hizmetleri sunmakla görevlendirilen bir sosyal hizmet kurumudur (Child Welfare Information Gateway, 2021a).

Öte yandan yerel ÇEK’lerin, bütçelemede de %90 oranında federal ve eyalet hükûmetlerine bağımlı olmaları sebebiyle, Federal Hükûmetin problem odaklı ÇEK felsefesini benimseyip uygulamak zorunda kaldıkları anlaşılmıştır. Mesela, kuruluş amacını ve bütçe ihtiyacını da göz önünde tutması gereken Allegheny County, kendi varlığını ve fonksiyonunu, ailelere dağıttığı el kitabında, Federal hükümetin problem odaklı politikasına uygun olarak açıklamaktadır: “*Varoluşumuzun sebebi, çocukları suistimal ve ihmalden korumaktır. Kurumumuz ancak, bir çocuk hakkında, zarar gördüğü veya riskte olduğu haberi bize ulaştığında harekete geçer*” (Allegheny County, 2013b; Allegheny County, 2020a).

Bir problem oluştuktan sonra harekete geçmenin kendisi, o kurumun problem odaklı olduğunu açıklayan önemli bir faktördür. Nitekim Gilbert’in (1997; 2012) çocuk esirgeme sınıflaması da ABD ÇEK’lerinin niçin problem odaklı olduklarını buna benzer bir şekilde açıklar. Yazara göre ABD, Kanada ve İngiltere, “çocuğu-koruma odaklı” (the child-protective orientation) grubunu oluşturur. Bir ihbar sonrası, yani problem oluştuktan sonra harekete geçmenin tabiatına da uygun olarak, bu gruptaki ÇEK’lerin ilk tepkisi, çocuğun muhatap olduğunu, kötü bir muamele olarak okumaktır. Konu, ihmal ve suistimal bağlamına konduktan sonra, hangi hizmetlerin sunulabileceği ve tabidir ki bu arada, durumun kanunlar nezdinde ne olduğu masaya yatırılır. Yani, “çocuğu-koruma odaklı” yaklaşımın yönelimi, önce çocuğa karşı işlenmiş kötü muameleyi ve aile fonksiyonlarındaki eksik ve yanlışları bulmak için araştırma yapmak, sonra çözüme yönelik hizmetler sunmak, bu arada hasmane bir tavırla konunun potansiyel olarak ceza gerektiren hukuki bir boyutunun olabileceğini de göz önünde tutmaktır (Antler & Antler, 1979; Gilbert, 1997).

Problem odaklı felsefe ve faaliyetlerin sebep olduğu veya problem odaklı kalmaya sebep olan en önemli özeliklerden biri, bugünkü ABD çocuk esirgeme anlayış ve uygulamalarının önetkin ve önleyici bir karaktere sahip olamadığı gerçeğidir. Problem odaklı olmanın maliyetine gelince, literatür, en etkin ve maliyeti en düşük önleyici uygulamaların birincil derecedeki uygulamalar olduğunu, çocuğun kurum bakımına gelmesini önlemek gerektiğini tavsiye eder. Buna rağmen mevcut yapıları ile ABD ÇEK’leri, ancak ikincil ve üçüncül önleyici uygulamalar yürütebilirler. Bunun sonucunun maliyeti şöyle açıklanır:

(a) Birincil derecedeki önleyici uygulamalar için harcanmayan her bir dolar için ÇEK’ler, dokuz dolar harcarlar (Children's Bureau vd., 2003). Yani ailenin durumunu

düzeltmenin, ihtiyaçlarını giderip de çocuğun ailesinden uzaklaştırılmasını engellemenin maliyeti çok daha düşüktür. Nitekim Allegheny County (2006) kendi masraflarını açıklarken, kurum bakımı sağlamanın çocuk başına (2005 fiyatlarıyla) 25,000 dolara mal olduğunu, problem çıkmadan aileye yapılacak desteğin maliyetinin ise $10,000 veya daha az olduğunu rapor eder. Wisconsin eyaleti örneğinde ise yıllık çocuk esirgeme masrafı 500 milyon dolardır. Sağlık, ruh sağlığı, ıslahhane, hapishane, eğitim, verim kaybı vb. dolaylı masraflarla beraber toplam yekûn 789 milyon dolar olur. İşin en önemli noktası ise bundan daha başkadır. Parayı ihmal ve suistimal oluştuktan sonra harcayan Wisconson, birincil önleyici uygulamalar için harcayacağının tam 98 kat fazlasını harcamak zorunda kalmaktadır (Hall, 2004). Pahalı yolun maliyeti ABD halkına yılda (2016 fiyatları ile) 30 (otuz) milyar dolara mal olmaktadır (Huntington, 2006; Stoltzfus, 2019).

(b) Bahsedilen 30 milyar dolar sadece direk maliyettir. Sağlık, psikolojik danışmanlık, hastane, hapishane, verim kaybı vb. dolaylı masraflarla beraber maliyet, 2012 fiyatları ile 80 milyar dolara çıkar (Gelles & Perlman, 2012; National Child Abuse and Neglect, 2014; Child Welfare Information Gateway, 2017).

Çocuğu evden uzaklaştırmanın dolaylı masraflarını şu örnek iyi açıklamaktadır. Mesela koruyucu aileye yerleştirilerek bazen okul değiştirmek zorunda kalan çocukta davranış bozukluğu ve disiplin sorunu geliştiği bilinmekte, yine çocuğun dört ila altı aylık akademik ilerleme kaybına uğradığı tahmin edilmektedir (Allegheny County, 2013b). Bu problemler çocuğun yerinin her değiştirildiğinde artarak devam etmektedir. Neticesinde çocuk esirgeme, özel eğitim veya alternatif okul, psikolojik danışma ve hatta hastaneye düşme masraflarını yüklenmek zorunda kalmaktadır.

Önetkin ve Önleyici Değildir: ABD Çocuk Esirgemesi Aileye Yönelik Destek Hizmetleri Ailede Bir Problem Çıktıktan Sonra Başlatabilir

- ABD çocuk esirgemesi çocuğa hizmet götürmeye yönelik önleyici olarak değil, ancak bir ihbar ve şikâyet sonrasında problemi tespit için harekete geçebilir.
- Problem odaklı tanımlama ve görevlendirmenin gereği ve sonucu, bir ABD ÇEK'inin, problem oluşmadan önce aileye ulaşamadığı tespit edilmiştir. ÇEK'ler, çocuğun muhatap olabileceği potansiyel bir ihmal veya suistimali önleyici, mesela, korunma ihtiyacı olan çocuğu bulmaya yönelik önetkin tarama vb. faaliyetler gösterememekte, bu da böyle bir olgunun onların görev tanımlamasında olmadığından kaynaklanmaktadır.

- ABD ÇEK'leri, harekete geçebilmek için, yasa gereği, çocuğa kötü muamele ihbarının kendisine ulaşmasını beklemek zorundadır. ÇEK'in bir aileye hizmet başlatabilmesi için:

*Önce ÇEK'in bir duyum/şikâyet alması ve soruşturma açması ve soruşturmanın;

**Çocuğun ailenin elinde ihmal ve suistimale maruz kaldığı hükmü ile neticelenmesi;

***Çocuk ve ailenin ÇEK kapsamına alınması ve bir dosya açılması gerekmektedir.

Little (2000) buradaki asıl problemi her şeyden önce kavramsal seviyede görür ama pratik bir soru sorar. 'Hakikaten, ABD çocuk esirgemesinin önleyici uygulamalara geçmesini önleyen nedir?' Hangisinin hangisini doğurduğu bulmacasında bu çalışmanın ulaştığı bir sonuca göre, kendisinin tarihî, hukuki, toplumsal, sosyal, kültürel arka planı ve onun oluşturduğu yasal düzenlemelerle, günümüz ABD çocuk esirgemesi bir kısır döngüye girmiş durumdadır. Problem odaklı oldukları için işlerine önleyici ve önetkin faaliyetlerle başlayamazlar, çocuğun gelişmesindeki ve yetişmesindeki rolünden ziyade, ailenin hatasını bulmaya odaklanırlar (Wattenberg, 2000b), üstelik devletin çocuğa hatalı aileden daha iyi bakabileceği (Little, 2000) gibi yanlış ve kötü sonuç getiren politika ve uygulamalar geliştirirler, sonra da kendi politikaları ve uygulamaları kendilerini bağlamaya devam eder, önleyici olmaya teşebbüs ettikleri zaman bile önetkin olamazlar. Önleyici faaliyetler, ancak 'daha fazla problem oluşmasın', 'problem krize dönüşmesin' diye başlatılır (Allegheny County, 2021c). Mesela Allegheny County'nin (2021c) bu yıl devreye giren önleyici uygulamalar paketinde, asıl vurgulanan amaçlar şunlardır: "Evinden uzaklaştırılmış çocukların ailelerini, çocuklarının dönebilmesi için hazırlamak, döndüklerinde de tekrar uzaklaştırılmalarını önlemeye çalışmak." Bu son madde özellikle önemlidir çünkü bir kere evinden uzaklaştırıldıktan sonra evine dönen çocukların tekrar evinden uzaklaştırılma oranı Allegheny County'de %22'dir (Pennsylvania Partnerships for Children, 2020).

Welfare Information Gateway'in (2021d) teklif ettiği 'çocuk esirgeme önleyici kavramsal çerçeveye' göre, Allegheny County'nin önleyici programları ikincil ve üçüncül seviyedeki önlemler kategorilerine girebilmektedir. Yani bu önlemler birincil derecede değillerdir ve çocuğun çocuk esirgeme kapsamına alınmasını önlemek için düzenlenmemişlerdir. Birincil önleyici uygulamaların yokluğunu yine Allegheny County (2011b) kendisi açıklar ki ÇEK perspektifinin çok dar olması, önleyici paketin çocuk esirgeme bağlamında geliştirilebilmesini çok zorlaştırmaktadır. Birincil önleyici uygulamalar kenarda tutulmak zorunda kalınca, geriye Allegheny County'nin (2011b) önleyici programlarının açıklandığı

dokumandaki uygulamalar kalır. Önleyici programdaki uygulamalardan biri çok sistemli terapi hizmetleridir ve hedef kitle de hâlihazırda ÇEK kapsamında olan 11-17 yaş grubu çocuklardır. Çok enteresan olarak, çocuk ÇEK kapsamına alındıktan sonra 'aile planı' geliştirmek için başvurulan aile grubu toplantıları, halkla ilişkiler veya şikâyet (telefon) hattı bile pakete önleyici uygulamalar olarak alınmıştır (Allegheny County, 2011b). Yine önleyici programlar olarak sıralanan günlük okul sonrası programlar, yaz programları, evsizlik sorunu için geliştirilen bir uygulama, bunların hepsinde hedef grup yine hâlihazırda ÇEK kapsamındaki ailelerdir (Allegheny County, 2021b).

Özetle ABD çocuk esirgemesi, erken müdahale, ilgilileri bilinçlendirme, farkındalık ve toplumsal duyarlılık yaratma ve problemin oluşmasını önlemeye yönelik olarak gerekli ön harcamalar yapma vb. önetkin ve olumlu sonuçlar yerine, oluştuktan sonra problem çözmeye, problemin krize dönüşmesini önlemeye ve olumsuz sonuçları ortadan kaldırmaya yoğunlaşmaktadır (Child Welfare Information Gateway, 2017).

Ailede Problem Aramaya ve Bulmaya; Çocuğu Evden Uzaklaştırmada Hem Kolay Karar Vermeye Hem de Hızlı Hareket Etmeye Eğilimlidir ABD Çocuk Esirgemesi

- ABD Çocuk Esirgemesi, aileye bir problem arayıp bulmak için gitmeye, çok kolay kararlarla çocuğu evden uzaklaştırmaya ve bu konuda hızlı hareket etmeye eğilimlidir.
- ABD çocuk esirgeme kurumsal kültürünün, ebeveynlere, yanlış bir şey yaptıkları, suçlu olmasalar bile kötü anne ve babalar oldukları, potansiyel olarak çocuğa zarar verebilecek kişiler olabilecekleri peşin hükmüyle yaklaşma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir.
- İhbar veya şikâyet sonrası aileye gönderilen ÇEK çalışanına, kurumunun ona yüklediği veya ondan beklediği görev, çocuğa karşı yapılan yanlışın mahiyetini tespit etmek, failini bulmaya çalışmak, çocuğun zarar görüp görmediğini, risk altında olup olmadığını tespit etmek ve aileye çözüm olabilecek hizmetler teklif etmek şeklinde sıralanmaktadır.
- ÇEK çalışanlarının, aileye, ortada sadece korunmaya değil, belki de kurtarılmaya muhtaç bir çocuk vardır düşüncesi ve beklentisi ile gittikleri tespit edilmiştir.
- ÇEK çalışanlarının, şahit oldukları durumu, evin içinde gördükleri manzarayı ve ebeveynlerin raporlarını yanlış yorumlayarak, çocuğun ihmal, suistimal ve istismara maruz kaldığı kanaatine ulaştıkları da gözlemlenmiştir.
- ABD'de çocuk esirgeme alanında her yıl:
  - ✓ Her bin çocuktan ortalama 60 tanesi hakkında ihbar veya şikâyet yapıldığı;

- ✓ Her bin çocuktan 47'sinin araştırma ve soruşturmaya tabi tutulduğu;
- ✓ Her bin çocuktan ortalama on tanesinin, ebeveyne ihmal, suistimal ve istismar suçlamasıyla, ÇEK kapsamına alındığı;
- ✓ Başlangıç istatistiklerinin yüksek olması sebebiyle, evinden uzaklaştırılan çocukların istatistiklerinin de yüksek (Her Bin Çocukta 6) olduğu tespit edilmiştir.

- ABD çocuk esirgemesinin, çok kolay kararlarla ve çok miktarda çocuğu evinden uzaklaştırdığı da bu çalışmanın bulguları ve sonuçları arasındadır.
  - ✓ Son 20 yılda geçici veya temelli olarak ailesinden uzaklaştırılan, bakım tedbiri altına alınan çocukların sayısının dokuz milyondan daha fazla olduğu;
  - ✓ 2019'da, evinden uzaklaştırılan çocukların yarım milyona yakın (437,238) olduğu;
  - ✓ ABD koruyucu aile sistemi havuzundaki çocukların ortalamasının devamlı olarak her bin çocukta 6 (altı) olarak seyrettiği;
  - ✓ Yıl içinde sisteme girip çıkan çocuklarla beraber, koruyucu aile bakımı hizmetlerine tabi tutulan çocukların yıllık ortalamasının ise her bin çocukta 10 (on) olduğu;
  - ✓ ABD'de evinden uzaklaştırılan çocukların %84'ünün, fiziksel bir kötü muamele, istismar, suistimal veya taciz olmadan evlerinden uzaklaştırıldığı;
  - ✓ Evden uzaklaştırılma sebepler arasında ana-babaya yapılan 'ihmal' suçlamasının %63 ile birinci sırada bulunduğu,
  - ✓ Çocuğun evden uzaklaştırılmasının %10 sebebinin evsizlik olduğu tespit edilmiştir.
- Problem Merkezli ÇEK felsefe ve faaliyetlerinin, aslen ABD'nin tarihi tecrübelerinden kaynaklanabileceği konusunda ciddi ipuçları tespit edilmiştir.
- ÇEK kapsamındaki çocukların evden uzaklaştırılması ve evlerinin dışında bakılması için harcanan paranın, 2002 yılı için 10 milyar olduğu, aynı yıl ABD federal, eyalet ve yerel hükûmetlerin çocuk esirgeme hizmetleri için harcadığı toplam meblağın ise 22.2 milyar doları bulduğu tespit edilmiştir.

Problem odaklı olmanın, zincirleme daha önemli problemlere yol açtığı görülmüştür. Mesela, ancak ihbar sonrası harekete geçebilme olgusu, ÇEK çalışanlarında müfettiş tavrı geliştirmeye sebep olabilmektedir (Kral, 1989). İhbar veya şikâyet sonrası aileye gönderilen Kendilerine başlangıçta müfettiş veya dedektif görevi yüklendiği için yani ihbarla harekete geçen ÇEK çalışanlarının odak noktasında, 'çocuklar ne durumda' veya 'çocukların ne ihtiyaçları var' soruları değil, 'annesi babası ona ne yaptı' şüphesi yatmaktadır (Wattenberg, 2000b). Problem başladıktan sonra harekete geçen ve aileye, çocuğa karşı yapılan yanlışın

mahiyetini tespit etmek, failini bulmak ve çözüm teklif etmek üzere aileye giden ABD Çocuk Esirgemesinin temel tutum ve varsayımlarının şunlar olduğu bulunmuştur.

(a) Resmi otorite ile aile arasında hasmane sayılabilecek bir ilişki söz konusudur. ÇEK'ler, çocukları ailelerin ellerinden alan kurumlar olarak algılanırlar. ÇEK çalışanı göreve, hak edene cezasını verecek kolluk kuvveti edasıyla başlar (Antler & Antler, 1979; Gilbert, 1997; 2012). Kurumun beklentisi de tamamen suç işliyor olmasalar bile aile büyüklerinin, ebeveynlik işlevlerini kaybetmiş, kötü niyetli ve potansiyel sapkın davranış gösterebilen kişiler olabileceği yönündedir (Gilbert, 1997; 2012)
(b) Araştırma ve soruşturma sırasında gerekirse polis gücünü kullanabileceği ve hatta konuyu mahkemeye taşıyabileceği ihtimalleri onun güvenceleridir. Bunları aileye hissettirmekten ve bazen açıkça söylemekten imtina etmez.
(c) Aileye, kurtarılmaya muhtaç bir çocuk vardır düşüncesi ve beklentisi ile gider (Antler & Antler, 1979; Nelson, 1984; Yang & Ortega, 2016).

Yukarıdaki senaryoyla, kurumsal kültür de o yönde olduğu için, ÇEK çalışanlarının, aileye, orada problem bulmak için gittikleri ve bizzat problem aradıkları bildirilmiştir (Besharov, Lowry, Pelton, & Weber, 1998; Kral, 1989; National Technical Assistance, 2008; Parton, 1985; Pelton, 2010). Çocuğun ihmal ve suistimale uğradığı kanaati oluştuğu zaman devreye giren ilk ve öncelikli tepki "çocuğu kurtarma" motivasyonu olur.

Bu arada Little (2000), evden uzaklaştırma durumunda, mesela İngiltere'de ebeveyn hakları saklı tutulurken, ABD'de ise ana-baba haklarının çok daha fazla ve biraz da kolayca iptal edildiğini aktarır ve bunun önemli sebeplerinden birini de şöyle gözlemlediğini bildirir. Batı Avrupa'dan farklı olarak ABD'de, çocuklara (kendi çocuğu gibi değil) başkalarının çocukları olarak bakılmaktadır (Little, 2000). Bulgularda detaylarıyla tartışıldığı üzere, toplumun tarihi, sosyal ve hukuki yapısı, çocukların bir meta olarak algılandığı kültürel arka plan, sonucunda ÇEK'lerin problem odaklı olarak ve çocuğu kurtarma misyonu ile işe başlamaları, günümüzde, çocukları evden uzaklaştırılmasını kolaylaştırıyor.

Çocukların evden uzaklaştırılmasını kolay yapan bir faktör, ÇEK kapsamı altında çok çocuk olmasıdır. ÇEK kapsamı altındaki çocukların sadece %25'i evden uzaklaştırılır ama ÇEK kapsamına alınan çocukların istatistiği "Her Bin Çocukta 10" olarak çok yüksektir. Her yıl bunun bir çeyreğinin evden uzaklaştırılmasıyla evinde yaşamayan çocukların oluşturduğu havuz, "Her Bin Çocukta 6" olarak seyreder (Child Welfare Information Gateway, 2021d).

Çocuğu evden uzaklaştırma kültürü ile ABD'deki evlatlık edinme kültürünün birbirleriyle ilişkili olduğu daha doğrusu birincisinin ikincisini tetikleyebildiği de tartışılmıştır. Bütün dünyadaki evlatlık edinmelerin yarısı, sadece ABD'de oluşmakta, bu rakam da yılda 120 binden daha fazla çocuğa (United Nations, 2009) denk gelmektedir. Census Bureau'ya (2003) göre ABD ailelerinin %4'ünde, en azından bir tane evlatlık çocuk bulunmaktadır. AstridBeeMom'a (2015) göre bunun önemli bir sebebi, ABD'de evlat edinmenin çok daha kolay olmasıdır. ABD'de anneler, bebeklerini evlatlık verme kararını, doğum sırasında hatta doğumdan önce bile imzalayabilirler. Evlat edinilen bebeklerin üçte biri, önceden planlanmış bir şekilde doğumundan önce onu bekleyen bir aileye evlatlık olarak verilir. Şayet doğumla beraber olmazsa, bir ay içinde evlatlık alan aileye ulaştırılır (ASPE, 2009).

Yukarıdaki ASPE istatistiği iki noktayı da beraberinde getirmektedir: (i) Çocuğu evde kendi ailesi bakımı altında tutmak için birincil önleyici tedbirlerin uygulanmaması, çocuğun evlatlık verilmesine sebep oluyor. Bu, çocuk esirgeme adına çok büyük bir eksikliktir. (ii) Özellikle yoksulluğun ve/veya yeterli aile desteğinin olmadığı durumlarda, çocuğun evlatlık verilmesi, çocuk esirgeme adına daha büyük bir eksikliktir. Üstelik bu tutum ve davranışa hem evlatlık veren hem de evlatlık kabul eden açısından bakıldığında, ABD tarihinde çocuğun bir ticari mal gibi görüldüğü olgusunun günümüz kültürüne iyice sinmiş olduğu, evlatlık vermeyi de kabul etmeyi de kolaylaştırdığı görülmektedir (AstridBeeMom, 2015).

ABD'nin Çocuk Esirgeme Anlayış ve Uygulamalarında Tarihî, Hukuki, Toplumsal, Sosyal ve Kültürel Çarpıklıklar Olduğu ve Günümüz Uygulamalarını da Hala etkiledikleri Görülmüştür

> Çocuk ve ebeveyn hakları arasında kurulmuş denge, devlete aileye müdahale etme rolü veren toplumsal yapı, bugünün çocuk esirgeme politikaları, hepsi, tarihi olaylar tarafından şekillendirildi. Bu tarihi keşfetmek, mevcut çocuk esirgeme uygulamalarını şekillendiren politikaların daha iyi anlaşılmasını sağlar (Tennessee Center for Child Welfare, 2009).

- Çarpıklıkların, sömürge döneminde, Kızılderili çocukların, ailelerinden uzaklaştırılıp İngiltere'den gelen ailelere medenileştirilmek için verilmesiyle başladığı görülmüştür.
- Beyaz kadınların, resmi kocaları olsa bile, beyaz olmayan erkeklerden olma çocuklarını, daha sağlıklı bir ortamda büyümeleri için (annelerinden alıp) kiliseye devreden kanuni uygulama da ilk çarpıklıklar arasında gözlemlenmiştir.
- Aynı dönemlerde, beyaz adamın siyah kadından olan kendi çocuğunu yasal zorunluluk sebebiyle köle olarak kaydettirmeye mecbur tutulması ve onu satabilmesi de çok farklı bir çarpıklık olarak tespit edilmiştir.

- ABD toplumu kölelik döneminde, (İngilizce ifadeleriyle, chattel, commodity) meta kabul edilen siyahi çocukların, annelerinden uzaklaştırılıp satılmaları da tarihi çarpıklıklardan biri olarak kaydedilmiştir.
- Yoksul çocukların, çoğu zaman zorla ailelerinden uzaklaştırılıp yetimhanelere bakımları için götürülmeleri de toplumdaki çarpıklıklara örnek olarak kaydedilmiştir.
- Yetim treni uygulamasıyla çeyrek milyona yoksul çocuğun ailelerinden uzaklaştırılıp, (çoğu zaman geri dönme imkânı olmadan) binlerce kilometre uzaklıktaki koruyucu ailelere gönderilmesi de ABD toplumundaki çarpıklıklara örnek olarak kabul edilmiştir.
- Kızılderili çocukların, (18 yaşlarına kadar geri dönemeyecekleri bir program dâhilinde), ailelerinden uzaklaştırılıp başka eyaletlerdeki yatılı okula gitmeye mecbur bırakılmaları da bahsedilen çarpıklıklar arasında gözlemlenmiştir.
- Dünyada ilkler arasında ve güzel bir vizyon kabul edilen, Federal Hükûmetin kurduğu "çocuk bürosu"nun, geçen yüzyılın ilk çeyreğinde giriştiği önetkin ve önleyici çocuk hizmetlerini, Kızılderili ve siyah çocukları dışlayarak yapması da ABD toplumunun hem de modern zamanlarda cereyan etmiş çocuk esirgeme anlayış ve uygulamaları arasındaki çarpıklıklardan biri olarak kaydedilmiştir.
- Günümüz ABD çocuk esirgeme istatistiklerinde, azınlıklara karşı manidar seviyelerde orantısızlık ve eşitsizlik olduğu da günümüz uygulamalarındaki çarpıklıklar arasındadır.

Dikkatli bir tarih incelemesi, problem odaklı çocuk esirgeme algısının ABD tarihinin derinliklerinden geldiğini, yani günümüz çocuk esirgeme politika ve faaliyetlerindeki aşırılık ve çarpıklıkların kalıtsal ve sistematik olduğunu, onların aslen dünün tarihi, hukuki, toplumsal, sosyal ve kültürel çarpıklıklarının günümüze yansımaları olduğunu ortaya çıkarır. Bu bağlamda ilk göze çarpan olgu şu olmuştur: Sömürge döneminde de bugün de ABD'de varlığını sürdüren İngiltere kaynaklı kültür ve uygulamalar, yoksulluğu değil yoksulun kendisini problem yapmış; yoksulu, sosyal düzeni bozan ve dolayısıyla cezalandırılması ve kontrol altında tutulması gereken bir unsur olarak görmüştür (Hall, 1998; Hansan, 2011a; Hansan, 2011b; Gündüz & Kısaç, 2021; Morgan, 1975; Patton & Pellman, 2005; Quigley 1997a; Quigley 1997b; Sethi, 2019; Wattenberg, 2000a; Wattenberg, 2000b). Devamında, yukarıdaki olgunun etkisiyle sürekli olarak, korunmaya ihtiyacı olan çocuğun yoksulluğu öne çıkarılıp vurgulanmış, dolayısıyla yoksulluk ve ÇEK ilişkisi hep önde tutulmuştur. Yani çocuk korunmaya ihtiyacı olduğunun öncesinde ve ötesinde olumsuz yoksul algısı ile muamele görmüştür (Bartholet, 2009; Child Trends Databank, 2019; Crenson, 1998; Doucher, 2011; Kahn, 2018; Oberman, 2002; Pac, Waldfogel & Wimer, 2017; Roberts,

2003; Şenocak, 2005; Taylor, 2015). Bu arada, yoksula karşı; aileyi sorgulayıcı, yargılayıcı ve cezalandırıcı; yoksulun problemini, çocuğunu evden uzaklaştırarak çözmeye odaklı kültür ve uygulamaların tarihi kökleriyle beraber günümüz ABD çocuk esirgemesinde devam ettiği yorumlarının da ivme kazandığı gözlemlenmiştir (Copeland, 2002; Guggenheim, 2020; Huntington, 2006; Mundorff, 2009; Oliver, 2014; Parton, 1985; Pelton, 1978, 2010; Roberts, 2002; Wexler, 2018; Yang & Ortega, 2016).

Champagne'nin teklif ettiği sosyal genetik bağlam, 1691 yasasıyla ilgili aşağıdaki yorumları daha anlamlı kılabilecek ve dünün anlayış ve uygulamalarının, bugünün çocuk esirgeme politika ve faaliyetlerini nasıl etkilediğinin anlaşılmasına da ışık tutabilecek mahiyettedir.

> Deneyimlerimiz, genetik olmayan bir mekanizmayla, genlerimizin etkinliğini şekillendirir. Basit ama daha yoğun bir ifade biçimiyle, biz tecrübelerimizle kodlanırız, daha doğrusu genlerimizi faal olup olmamak, şu veya bu faaliyeti göstermek üzere kodlayan bizim deneyimlerimizdir. Onların nesilden nesile nasıl geçirildiğini ve yine onların bugün tekrar nasıl davranışa dönüşebildiğini açıklayan olgu da budur (Champagne, 2011).

ABD tarihinde, bağımsızlık öncesi çıkartılmış 1691 ve 1699 Yasaları, deneyimlerin, tarihi olayların, eski yasaların ve toplumun tarihten gelen sosyo-kültürel yapısının günümüz politika ve uygulamalarına nasıl eşlik ettiği noktasına iyi bir örnektir. Bu iki yasanın yorumlanarak çalışılması, alanla ilgili tarihi uygulamaları, o uygulamaların yasa diline nasıl geçtiğini, o yasalarda olup bitenin günümüze çocuk esirgeme anlayış ve politikalarına nasıl yansıdığını daha iyi açıklar mahiyettedir. Bugünkü ABD'nin nüvesini teşkil eden Virginia yönetimi, hür siyahların artmasını, daha doğrusu siyahların hür olmasını önlemek için gerekli tedbirler adına çocukları da ilgilendiren bir yasa çıkarır. "Çocuk esirgememe" konusuna iyi bir örnek teşkil eden bu yasa ile beraber ve bu tarihten itibaren, Avrupalılar "beyaz" olur. Yasanın tam metni "ABD'de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi" başlığı altında verilmiş olduğu için burada tekrar edilmeyecektir. Yasanın dilindeki çarpıklığın daha iyi görülebilmesi için aynı meclisin, 1699'da imza attığı başka bir yasadan aynen alıntı burada verilmektedir:

> "…ithal edilen zencilerin tanımlanamayacak derecedeki barbarlıkları, hiçbir görgü kuralı bilmeyen kabalıkları, çok yabancı hem de çok acayip dilleri, akıllarındaki sığlık ve zayıflık, onların Hristiyanlıkla ilgili bir şeyler öğrenebilmelerini ve Hristiyan olabilmelerini imkânsız kılar." (Virginia & Hening, 1823; Foner, 1975). NOT: Hristiyan bir kişinin köle yapılamayacağı ve bir kölenin Hristiyan olmakla kölelikten çıkarılması gerektiği prensibi, bu yasayla işlemez hale gelmektedir. Kölenin "Hristiyan oldum" demesi onu Hristiyan yapamayacaktır çünkü siyahların Hristiyan olabilme kabiliyetlerinin olmadığı kanunla hükme bağlanmıştır.

1691 ve 1699 yasalarından, o günlerin toplumsal, ekonomik ve hukuki yapısının günümüz çocuk esirgemesine nasıl bir arka plan oluşturduğuna dair dersler çıkarmak mümkündür.

- Öncelikle, çıkarılan kanun hem o günkü toplumun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapıyı yansıtmakta hem o zihniyetin nasıl bir hukuk diline dönüştüğünü gözler önüne sermekte hem de o günkü hukuki, toplumsal, sosyal ve kültürel yapının bugüne nasıl bir arka plan oluşturduğunu göstermektedir. Mesela bugün de farklı ve acayip görülen bir zenci kültürü, konuştuğu zaman farklı olduğu hemen fark edilecek bir zenci aksanı, toplumsal, sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerle oluşan/oluşturulan ve çocuk esirgeme görevlilerinin girmekten çekindiği ve çoğu zaman bazı tedbirler alarak, peşin hükümlerle gittiği zenci mahalleleri var. O gün siyahlara ve Kızılderililere karşı kullanılan dil, bugün yasal değildir ama kültürel olarak devam etmekte, modern ABD'deki siyah ve Kızılderililerle olan ilişkileri hala etkilemekte, siyah ve Kızılderililerin aleyhine olmak üzere hem ekonomik yapıya hem de çocuk esirgeme istatistiklerine yansımaktadır.
- Nikâhlı kocası bile olsa beyaz olmayan birinden gelen bebeği, çok kolay bir kararla beyaz annenin elinden alan ve daha iyi yetiştirilmesi için başkasına (o gün için kiliseye) veren yasada konu, annenin beyaz veya siyah olmasının veya bebeğin kime, (kiliseye veya başkasına) verilmesinin daha ötesindedir. Uygulamanın dikkat edilmesi gereken boyutu, çocuğu annenin elinden almanın ve başkasına vermenin ne kadar kolay olduğudur ve bu, üç yüz yıl öncesinde kalmış, o güne mahsus bir uygulama olarak görülmemektedir. Aynı uygulama, aynı ülkede, yüzlerce Güney Amerikalı göçmen ailesi vizesiz olarak sınıra dayandığında 2017 ve 2018'de de görüldü. ABD yönetimi, bütün dünyanın gözü önünde, bebekler da dâhil 18 yaş altı çocukların hepsini, "çocuğu koruma altına alma" prensibi ile ana-babalarının ellerinden aldı. Üç yüz kusur yıl önceki uygulamanın yansımaları, sadece bugünün göçmen politikaları ile sınırlı değil. Günümüz çocuk esirgeme hizmetlerini bilenler, bugün de sadece sınırlarda değil, ABD'nin dört bir yanında, sadece göçmen ailelerin değil, siyah, beyaz, her türlü vatandaşın çocuklarının dünkü kadar kolay bir şekilde ebeveynlerinden uzaklaştırıldığını, yetiştirilmeleri için başkalarına verildiğini, ebeveyne sağlanmayan maddi desteğin, çocuğa bakan başkalarına kamu malından verildiğini çok iyi bilirler. Bugünkü uygulamada, ebeveynlerinden uzaklaştırılıp da akraba veya akraba olmayan koruyucu ailelere teslim edilen çocukların durumunda (şayet koruyucu aile, bakım parası alıyorsa), evsiz barksız dahi olsalar, çocukların anne-babaları, o evlerde daimî olarak kalamazlar. Mesela büyük annenin bakıcı aile olması durumunda, çocuğun annesi gidip kendi annesinin evinde daimî olarak kalamaz. Şayet bu analoji, 'konuyu 1691 kanunu ile ilişkilendirmek

hakikaten çok zor diye' kenara atılacaksa, o zaman bugünkü uygulamayı meşrulaştıran olgunun ne olduğunun tarihten bağımsız olarak açıklanabilmesi gerekmektedir.

- Bu madde, köleliğin hala tam olarak resmi olmadığı, siyahların bir kısmının hür ve serbest olduğu, diğerlerinin ise hala sözleşme ile geçici hizmetli veya geçici köle olduğu bir dönemde kanunlaşıyor. Sözleşmenin öngörülen zamanda bitirilmesini yasaklayan da bu kanun. Yasağı dinlemeyip hizmetlisini serbest ve hür bırakan efendiyi cezalandırıyor ve hür bırakılanı da eyalet dışına sürüyor. Bu hukuki, sosyal, toplumsal ve kültürel arka plan, bugünün ABD'sinde göçmen politikasına nasıl bir yön veriyor, siyahlarla ve Kızılderililerle olan ilişkileri nasıl etkiliyor ve aynı arka plan günümüzün modern çocuk esirgeme hizmetlerine nasıl yansıyor? Bu da çıkarılabilecek ayrı bir ders oluşturuyor.
- Kanun, kiliseyi sistemin bir parçası yapıyor. O çağda hemen her yerde kilise merkezli bir kültür vardı. Yeni topraklara temelli yerleşmeye niyet eden İngilizlerin kendi dini kurumlarını daha fonksiyonel yapmak istemeleri anlaşılabilir bir durumdur. Üstelik o zamanki toplum henüz daha değişik alternatif resmi veya sivil organizasyonlara sahip değildi. Sonuçta, devletin kolluk görevlileri çocuğu ebeveyninin elinden alıyor ve bakımı için kiliseye veriyordu. Bu arada bebeği elinden alınan anne, ayrıca bir de ceza ödemek zorundaydı. Devletin kestiği cezayı kilisenin toplaması demek, kiliseye devlet bütçesinden istihkak ayırmak demektir. Bu uygulama, hukuki bir dile oturtuldu, devlet bütçesi ile ilişkilendirildi ve toplumsal yapının resmi bir boyutu oldu. Sonraki yıllara, günümüze, sosyo-kültürel bir arka plan oluşturdu.
- Nitekim 1853'e gelinip de çocuk esirgeme konusunda artık kurumsal bir çalışma yapılması gerekliliği ortaya çıktığında, devlet yine işi Protestan kilisesine havale etmişti ama o zamanın seküler yapısı yüzünden bunu resmi bir görevlendirme yapmadan ve hukuk dili kullanmadan yapmıştı. Üstelik hukuk diline de pek gerek yoktu çünkü toplumsal ve sosyo-kültürel alt yapısı veya arka planı iki yüz kusur yıl öncesinden hazırlanmıştı ve o güne de ulaşmıştı. Zaten kilise de işi kilise adına yapmıyordu. Kilise, adamlarına "Çocuk Yardım Derneği" (Children's Aid Society) kurdurmuştu. Yani yetim treni bir kilise projesi olarak değil, bir hayır kuruluşunun faaliyeti olarak yürütüldü. On yedinci yüzyıldaki mekanizma ile kilise, çocukları devletin kolluk görevlilerinden teslim alıyordu. Daha sonrasında, tam bir yüzyıl devam eden başka bir uygulama ile Kızılderili çocukların %83'ü ailelerinden binlerce kilometre ötedeki yatılı okullara taşındığında, kilise hemen devletinin yanında saf tutmakta gecikmedi. Belki de devletin omuz omuza çalışacağı bir ortağa ihtiyacı vardı. Okulları açan kiliseydi, çocukları okullara teslim eden

yine devletin kolluk görevlileri veya başka memurları idi, mekanizma hala aynıydı, üstelik seküler bir şekilde yürüdü.

Çocuk esirgeme hizmetleri bugün bu işi nasıl yapıyor? Seküler uygulamanın çok daha oturduğu bugünün ABD'sinde, kilise ön safta değil artık ama mekanizma aynı. Çocuk esirgeme, kâr amacı gütmeyen mevcut sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapıyor. Çoğu durumda çocuk esirgeme kurumu, daha doğrusu kurumun ileri gelenleri, kendi sosyal çevrelerindeki insanlara, yeni geliştirilen bir politikaya veya projeye uygun yeni bir organizasyon kurulmasını telkin ediyor. Bazen organizasyonla proje bazında anlaşıyor bazen de bizzat çalışanlarının parasını ödüyor ve kendi projesini onlar eliyle yürütüyor. Çocukları ailelerinden uzaklaştırıp sivil kuruma veya kurumun yönlendirdiği yere götüren, yine devletin memurları. On yedinci yüzyılda çocuk esirgeme hizmetleri ile ilgili bir proje kiliseye devredildiğinde, devredenlerin yaptıklarını haklı kılan çok gerekçeleri vardı. Devlet, çocukları ailelerinden alıp çoğunun bir daha dönmeyeceği şekilde çok uzaklara götüren yetim trenine gayri-resmi onay verdiğinde de ortada çok haklı gerekçeler vardı. Tam yüzyıl süren bir uygulama ile Kızılderili çocukları ailelerinden koparan devletin haklı gerekçeleri muhtemeldir ki yüzden de fazlaydı. Aynı mekanizma ile çocukları ailelerinden uzaklaştıran ve sivil toplum kuruluşları marifetiyle başkalarına veren bugünün modern çocuk esirgeme kurumunun yaptığı işler için, önceki yüzyıllardakine benzer eski veya yeni ama çok haklı gerekçeleri var. Gerekçe sıralamanın, yapılanı ne gerekli ne de meşru kılmadığının kararı belki ancak elli veya yüz yıl sonra verilecek.

Belki daha keskin bir analoji İngiliz Yoksul Yasaları (Elizabethan Poor Laws) devreye sokularak yapılabilir. Allegheny County (2013) ve Patton ve Pellman'in (2005) teklifine göre Amerikan şehirleri, fakirlik sorununa, İngiltere'den ithal ettikleri "Yoksul Yasaları" çerçevesinde yaklaştılar. Bunu Wattenberg (2000a) şöyle özetler: "*Sömürge dönemi Amerika'sı, İngiliz Yoksul Yasalarını, fakir çocukları ayrı bir kategoride tutma ve belli kurumlarda barındırma ilkesiyle beraber benimsedi.*" Fakir çocuklar, yoksul evlerine yerleştirildi, onlar için ayrı yatılı "çalışma evleri" açıldı, yetim olmadıkları halde yetimhanelere gönderildi veya karın tokluğuna çalışmaları için (ailelerinden uzak mekânlara) başka ailelere gönderildi. Bu arada iyice kurumsallaşmış olan kölelikle beraber, bu anlatılanların hepsi, 19'uncu yüzyıla gelindiğinde, kalıcı bir şekilde topluma iyice yerleşmişti. Hansan'a (2011b) göre, bugünün ABD'si *"daha İngiliz sömürgesi iken, sürgün etme ('uzaklaştırma'-Removal) kuralıyla beraber İngiliz Yoksul Yasalarını,*

fakirlere ve çocuklarına yönelik yardım modeli olarak aldı". Minnesota, Hennepin County, İngiliz Yoksul Yasalarının sürgün uygulamasını bu devirde yapmaya kalktı. Otobüs biletini fakirlerin eline verip, "hadi doğduğunuz yere gidin" uygulaması, ancak mahkemece anayasaya aykırı bulununca durdurulabildi (Wattenberg, 2000a).

İngiliz Yoksul Yasalarının teklif ettiği şekilde, çocukları annelerinden ayırıp, bakımları için başka yerlere verme fikri, Kızılderili çocukları medenileşmeleri için Avrupalı ailelere yerleştirme uygulamasıyla belli derecede kurumsallaşmaya başlamıştı ve bu uygulama "çocuğun iyiliği" içindi. Yukarıdaki 1691 kanunu ile bu uygulamaya hukuki bir zemin de kazandırıldı; çocuk annesinden alınıp, çocuğun en iyi bir şekilde yetişmesi için kiliseye verildi. Wattenberg'un (2000a) bahsettiği *"köleliğin kurumsallaşmış olması"*, köle çocuklarının ebeveynlerinden koparılıp başkalarına satılmalarını da kapsıyordu ama bir tek burada, evet, sadece burada, çocuğun iyiliği için denilmedi; çünkü kanun çocuğu bir meta (chattel) yapmıştı ve eşyanın satışı, eşyanın iyiliği için olamazdı. Fakir oldukları için çocukları, New York eyaletinin 1875'te "kapatın buraları" diye kanun çıkarmak zorunda kaldığı ihmal ve suistimal merkezleri olan (Doucher, 2011) fakir çocuk depolarında tutmak, fakir çocuklara yetim muamelesi yapmak, "çocuğun menfaatine" olarak, artık tamamen kurumsal bir çocuk esirgeme uygulaması olmuştu. Sonrasında, yirminci yüzyıl ABD'sinde 1920'lere kadar devam eden yetim treni uygulaması ile fakir çocuklar ailelerinin ellerinden alındılar, ona eşlik eden yatılı okul uygulamasıyla Kızılderili çocuklar, ailelerinden alınıp çok uzak yerlere götürülüp 18 yaşına kadar döndürülmediler.

Yetimhanelere gelince, onlar, genellikle çocukları ailelerde tutmakta başarısız kalmanın bir göstergesidir ve ABD'de bundan muaf değildi. Çocukları, fakirlik yüzünden ailelerinden ayırmanın sosyal bir kuruma dönüştüğü ABD'de, yetimhane çocukları arasında hem babasını hem de annesini kaybetmiş çocuklar %20'nin altındaydı (Crenson, 1998). Mesela 1915'te New Orleans yetimhane çocuklarının sadece %15'i hem annesini hem de babasını kaybetmiş yetimdi (Taylor, 2015). Diğer %80 veya %85 için yetimhaneler, fakir çocukların depolandığı mekânlardı. Aslında problem bundan daha büyüktü. Fakirlikten dolayı, maddi olarak kendini toparlayana kadar, çocuklarını yetimhanelere bırakan ailelerin, onları geri alabilme garantileri de yoktu; ebeveynlerinin rızaları alınmadan çocuklar, geri döndürülemez bir uygulamayla ve çoğu zaman hizmetçi olarak başka ailelere verilirdi (Oberman, 2002). İşin aslına bakılırsa, bütün bunlar, "çocuğun menfaatine", rutin, normal çocuk esirgeme hizmetleriydi. Bugün itibariyle,

alanın çalışanlarının ve muhatap ailelerin çok iyi bildiği şey, modern çocuk esirgeme hizmetlerimiz bünyesinde, dünkü kadar rahat, kolay ve rutin bir şekilde, çocukların, ebeveynlerinden alınıp, başka ailelere verilmesi, üstelik "çocuğun menfaatine" denilmesidir. Günümüz ABD'sinde çocuklar, yasal olarak fakir oldukları için evinden uzaklaştırılmaz, bugünün kullanılan terminolojisi "ihmal" 'dir. İhmal çocuğu evinden uzaklaştırma sebepleri arasında %70'e yakın seyrederken, %10 sebep de evsizliktir (Children's Bureau, 2020b). Üstelik ihmal ile yoksulluk arasındaki ilişki de her zaman çok yüksek çıkmaktadır (Kahn, 2018; Kim, Wildeman, Jonson-Reid & Drake, 2017; Myers, 2011; Pac, Waldfogel & Wimer, 2017; Roberts, 2003; Sedlak vd., 2010) İşin özeti, dün başka sebeplerle, bugün ise ihmal ve evsizlik bahanesiyle bu ülkede çocukları ailelerinden ayırmak, kurumlaşmış, normal, rutin bir çocuk esirgeme hizmetidir

- Bu kanunun çok önemli bir özelliği de bu toprakların tarihinde, belki de dünya tarihinde bir ilk olarak Avrupalılar için "beyaz" tanımlamasının kullanılmasıdır. Bu yeni tanımlamanın en önemli sebebi şu olsa gerek. Başlangıçta bu topraklara yeni gelenleri İngiliz veya Hristiyan olarak tanımlamak yeterli idi çünkü gelenler İrlanda, İzlanda veya İskoçya'dan da olsa İngiltere civarındandı. İngiliz milliyetçiliği onları da İngiliz görmeyi (daha doğrusu öyle adlandırmayı) gerektiriyordu. Hristiyan olsalar bile Kızılderililer ve siyahlar "İngiliz" veya "Hristiyan" kapsamına sokulmadılar. İngiltere bölgesi dışından da göçmenler gelmeye başladığında, dil hala değişmedi. "İngiliz" veya "Hristiyan" "Avrupa'dan gelen" anlamında kullanıldı. İngiltere dışından gelenlerin çok daha fazlalaşması, yeni gelenlerin kendilerini kendi etnik yapılarıyla tanımlamaları, Hristiyanlığın Kızılderili ve siyahların arasında daha fazla yaygınlaşması, Avrupa'dan gelenlerin daha başka mezheplerden olması ve Hristiyan yerine kendilerini kendi mezhep adlarıyla tanımlamaları, İngiliz ve Hristiyan kelimelerinden daha tanımlayıcı bir özelliğin bulunmasını gerektirdi. Bunun bulunmasına da siyahlar yardım etti. "Beyaz" tanımlaması, Hristiyan bile olsalar siyahları devre dışı bırakabilecek en uygun tanımlama oldu. Kızılderililer ise zaten "indian" diye adlandırılarak bambaşka bir kategoriye konmuşlardı.

Siyahlara ve Kızılderililere Karşı Ayırımcıdır

- ABD Çocuk Esirgemesi Özellikle Siyahlara ve Kızılderililere Karşı Ayırımcıdır.

- ABD çocuk esirgemesinde istatistiklerin, Siyahların ve Kızılderililerin aleyhine dengesiz ve orantısız olduğu bulunmuştur.
- Mesela 2019 Pennsylvania verilerine göre, siyah çocuklarla melezlerin evden uzaklaştırılma oranının, onların toplumdaki nüfus yüzdelerinden iki kat daha fazla; beyaz çocuklarla karşılaştırıldıklarında da siyah çocukların ikinci kez evden uzaklaştırılma oranının diğerlerinden beş kat fazla olduğu tespit edilmiştir.
- Tarihi veriler ve elde edilen bulgular, ABD çocuk esirgemesinde zaten çok güçlü sosyal bir kurum olan 'çocuğu evden uzaklaştırma' kurumsal politika ve kuralının, özellikle siyahlara ve Kızılderililere karşı, ayırımcı bir tavırla uygulandığına işaret etmektedir.
- Mesela, 1912'de kurulan Federal çocuk bürosunun, "eşit ama ayrı" şeklinde doktrinleşen ve yasal olarak yapılabilen ayrımcılıklarla, o zamanki önetkin ve önleyici çocuk hizmetleri faaliyetlerine dâhil edilmedikleri tespit edilmiştir.
- Köleliğin yasaklanmasına, Kızılderililerin vatandaşlığa kabul edilmelerine rağmen hem siyahların hem de Kızılderililerin, çocuk esirgeme kapsamı dışında tutulmaya, kapsam altına alındıklarında da hala ayırımcı uygulamalara maruz kalmaya devam ettikleri kaydedilmiştir.

Akademik Çalışmalar: ABD'de Çocuk Esirgeme Alanındaki Akademik Çalışmalar Dikkat Çekecek Kadar Büyük ve Yoğundur

- Çocuk esirgeme alanında araştırma ve geliştirme açılarından liderlik, STK'lara aittir. Bazı STK'lar, üniversite bünyesinde araştırma merkezleri olarak kurulmuştur, araştırmaları için de genellikle hibe veya kontrat yoluyla resmi ve özel kurumlardan kaynak almaktadırlar.
- Children's Bureau'nun (2021), ulusal veri tabanı sadece Pennsylvania'da 90 adet özel Koruyucu Aile ve Evlat Edindirme kuruluşu göstermektedir.
- Cause IQ (2021) veri tabanı, ABD'de, çocuk istismarını önlemeye yönelik olarak faaliyet gösteren 1.508 özel kuruluş sıralamaktadır.
- ABD'de çocuk esirgeme alanının akademide ve psikolojik danışma alanında kuvvetli bir karşılığının olmasının sebepleri arasında şunlar tespit edilmiştir.
  - ✓ Alanda, ihtisaslaşmış yüzlerce gayri resmi kuruluşun, STK'ların mevcudiyeti.
    *Bunların varlığı ve faaliyetleri, akademide tabi bir karşılık bulmakta,
    **bizzat kendileri veya üniversitelerle ortak araştırmalar yürütmekte,
    ***veya kaynak sağlayıp üniversitelerde araştırmalar yaptırmaktadırlar.

- ✓ ABD'de akademik alanın neredeyse kıyas götürmeyecek kadar geniş olması, binlerce araştırma üniversitesinin mevcudiyeti hemen her konunun akademide geniş olarak çalışılabilmesine izin verir.
- ✓ Çok önemli bir etken de ABD çocuk esirgemesinin büyük, yani ÇE kapsamındaki çocukların oran olarak, dolayısıyla da sayı olarak, çok yüksek olmasıdır. ABD'de her bin çocuktan 60'ı hakkında ÇEK'e şikâyet ulaşır; soruşturulanlar her bin çocukta 47; ÇEK kapsamı altına alınan, her binde 18; evinden uzaklaştırılan da her binde 6'dır (Children's Bureau, 2021a). Rakamlar, akademinin gözünden kaçmayacak kadar büyük olup, araştırılmayı gerektirir.
- ✓ Çocuk esirgeme alanının çok büyük olması, ÇE kapsamındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçları için mesela 'çocuk esirgeme terapisi' şeklinde özel bir ihtisaslaşma konusu yaratmakta, konuyla ilgili psikolojik danışma model, teknik ve uygulamalarının geliştirilmesi için yapılan yeni araştırımalar da akademiyi ayrıca zenginleştirmektedir. Bütün bu sebeplerle, ABD çocuk esirgemesi, üzerinde çalışılmayı ve uzmanlaşmayı gerektirecek kadar büyük bir havuza sahiptir ve akademide de çok büyük bir karşılık bulması anlaşılır bir durumdur.

Türkiye Çocuk Esirgemesi: Genel Yapısı, Kurumsal Müdahale Süreci, Aşamaları ve Hizmetlerin Yürütüldüğü Süreçle İlgili Bulgular

- Tarihi itibariyle Türkiye'de ulusal çapta organize çocuk esirgeme faaliyetlerinin, devlet gözetim ve denetiminde ama önce özel teşebbüs olarak başladığı, Cumhuriyet hükûmeti ile beraber yarı-resmi sayılabilecek bir statüye geçirildiği, görev ve yetkinin 1981'de Sağlık Bakanlığı'na devredilmesi ile de faaliyetlerin resmi olarak doğrudan devlet eliyle yürütülmeye başlandığı tespit edilmiştir.
- Türkiye'de, çocuk esirgeme hizmetlerinin yürütülmesinden Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) sorumlu olmasına rağmen, bazı uygulamalar için Sağlık ve Eğitim bakanlıklarının doğrudan sorumlu oldukları bulunmuştur.
- Türkiye'deki çocuk esirgeme hizmetlerinin,
  - ✓ *'Çocukların, korunma ve bakıma ihtiyacı oluşmadan, kendi aile ortamında yetiştirilmelerini sağlamak'* felsefesi ve amacıyla yola çıktığı,
  - ✓ Çocuğun ve ailesinin yoksul olması durumunda devreye girecek şekilde, '*ekonomik yoksunluk, çocuğun korunma altına alınmasına neden olacaksa, kurum bakımı*

yerine, ekonomik yardım ve destekleyici hizmetlerle çocuğu kendi ailesinin yanında tutmak' için uygulamalar geliştirdiği tespit edilmiştir.

- *"Kurumsal Müdahale":* Çocuğun barınacak bir evi olmaması veya kendi aile ortamında, çocuğa karşı tehdit, tehlike gibi riskler rapor edildiğinde, çocuğun güvenlik ve esenliğini sağlayabilmek için bakımının ev dışında yapıldığı 'bakım' ve 'barınma' tedbirlerinin 'kurumsal müdahale'yi oluşturduğu gözlemlenmiştir.
- *"Kurumsal Destek":* Erken teşhis ve müdahale işlevi gören, önetkin, önleyici ve çocuğun bakımını kendi aile ortamında sağlamayabilmeye yönelik "destekleyici" uygulamaların, çocuk esirgeme çalışmalarının %85'ini kapsayacak şekilde 'Kurumsal Destek' faaliyetleri grubunu oluşturduğu (bu arada alanda 'kurumsal müdahale' dışındaki bütün faaliyetleri kapsadığı) tespit edilmiştir.
- Çocuk esirgeme alanında, problemleri daha oluşmadan önce kaynağında çözmeye yönelik ileriye etkili ve birincil derecede önleyici faaliyetlerin bir kısmının, ÇHGM ile beraber olsa da ÇHGM dışındaki kurumlar tarafından başlatılıp yürütülebildiği görülmüştür. Örnekler:
  - ✓ Bağlı bulunduğu bakanlık bünyesindeki diğer bazı birimlerle ÇHGM, çocukları sokaklardan toplayıp ailelerine götürür ve onlara maddi destek verir.
  - ✓ 'Sosyal ve Ekonomik Destek' (SED), çocuğun bakımının kendi ailesi yanında yapılması ve aile bütünlüğünün muhafaza edilmesi için ailelere verilen destektir.
  - ✓ İl ve ilçe seviyelerinde, ÇHGM'nin de parçası olduğu bir uygulamayla, değişik bakanlık ve kurum temsilcileri ile oluşan kurumlar arası "Koordinasyon Kurulları", çocuğa yönelik potansiyel ihmal ya da istismarı oluşmadan önlemeye çalışır.
  - ✓ "Sosyal Hizmet Merkezleri", risk altındaki çocukları izler, gerektiğinde, "Zamanında Müdahale" ve "Çocuklar Güvende" gibi programlarla, ailelere kurumsal destek verir.
  - ✓ Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün çocuk yoksulluğu ile mücadele alanındaki "Şartlı Eğitim Yardımları", okula devam oranında ciddi bir artış sağlamıştır.
  - ✓ "Okul-Destek Projesi" programıyla, SED çocukları için, akademik, sosyal ve sportif etkinlikler düzenlenir ve aynı zamanda bir izleme programı olarak da kullanılır.

Bütün bunlar, çocuğun ÇEK kurum bakımına ihtiyacı oluşmaması için izleyici ve önleyici uygulamalar olarak devrede tutulurlar.

- Önleyici ve/veya izleme uygulamalarla erişilenlere ilaveten, ebeveynleri tarafından korunma altına alınması talep edilen veya haklarında ihbar bulunan çocuklar da

mevcuttur. Bu çocukların 'koruyucu ve destekleyici tedbirlere' ihtiyacı olup olmadığına zemin teşkil edecek inceleme ve araştırma, savcılık nezaretinde sosyal hizmet uzmanlarınca yürütülür.

- 'Korunma' tavsiyesi ile sonuçlanan inceleme ve araştırma raporu mahkemeye, çocuğun 'koruyucu ve destekleyici' bakım modellerinden hangisine yönlendirileceğini, nerede ve nasıl bakım altında olacağını teklif eden bir 'hizmet planı' ile beraber sunulur. Çocuğun 'korunma' altına alınıp alınmayacağı ve ne tür bir 'destekleyici ve koruyucu tedbir' uygulanacağı kararının yetkilisi hâkimdir.
- ÇHGM terminolojisine göre, (a) ÇHGM kapsamındaki çocuk, 'korunma ihtiyacı olan çocuk' olarak adlandırılır; (b) Korunma ihtiyacındaki çocuğa sunulabilecek hizmetler de "koruyucu ve destekleyici tedbirler" olarak tanımlanır.
- Hakkında 'koruyucu ve destekleyici tedbir' kararı alınan çocuk, kendisi için oluşturulan bir 'hizmet planı' ile yasaların öngördüğü aşağıdaki tedbir uygulamalarına tabi tutulur.
  (i) 'Danışmanlık Tedbiri', ailelere çocuk yetiştirme, çocuk eğitim ve gelişimi ile ilgili kurumsal destek sağlayan önleyici bir izleme programıdır. Tam kurumsal bir müdahale olmayan bu uygulama, yerel yönetim, MEB ve ÇHGM'nin yerel temsilcilerinden oluşan bir kurul tarafından yürütülür.
  (ii) 'Sağlık Tedbiri', beden ve ruh sağlığı veya bağımlılık tedavisi konularında ihtiyacı olan çocuklara, geçici veya sürekli tıbbî bakım, rehabilitasyon sağlamaya yönelik bir izleme programıdır. Sağlık Bakanlığı ÇHGM ile koordineli olarak yürütür.
  (iii) 'Eğitim Tedbiri', ihtiyaç sahibi çocukları, yatılı veya gündüzlü olarak diğer çocukların da devam ettiği okullara, meslek veya sanat edinmeleri için ilgili kurslara veya çıraklık yapabilecekleri iş yerlerine göndererek eğitim imkânı açan izleyici ve önleyici bir kurumsal destek programıdır. Bu tedbirin uygulamasını, Milli Eğitim Bakanlığı ÇHGM ile koordineli olarak yürütür.
  (iv) 'Bakım Tedbiri', ailenin çocuğun bakımını yerine getiremediği durumlarda devreye giren bir 'kurumsal müdahale'dir. Bu uygulamada çocuk, ailesinin dışında, bir koruyucu aileye, bakım yurduna vb. bir kuruma yerleştirilir.
  (v) 'Barınma Tedbiri', problemi olan çocuklu ailelere, tehlike altındaki hamile kadınlara sunulan bir barınma hizmetidir. Bu 'kurumsal müdahale', ÇHGM tarafından yürütülür.
  (vi) 'Acil Koruma Tedbiri': Kriz idaresi olarak da adlandırılabilecek bu kurumsal müdahale uygulamasını, ÇHGM, MEB ve yerel yönetimlerle koordineli olarak

yürütür. ÇEK'in dikkatine getirilen çocuğun durumu, ilk beş gün içinde mahkemeye intikal ettirilir. Mahkemenin bekleneceği sürede, emniyet ve esenliğinin korunamayacağına inanılan çocuk, mahkeme gününü bekleyene kadar, geçici olarak 30 günlük periyodlarla ÇEK hizmet modellerinden yararlandırılır.

- Hakkında 'bakım tedbiri' kararı alınan çocuklar, öncelikle kan bağı bulunan akrabalara ya da ana-baba-çocuk ilişkisinin kurulduğu ve çocuğun iletişim içinde olduğu komşu gibi yakın çevre ailelerden uygun olanlara yerleştirilir.
- Çeşitli sebeplerle ailesinin bakımı altında olmayan çocukların, aile ve yakın çevrelerine dönmeleri veya döndürülmeleri hedeflenir.
- Kurum müdahalesinin sonlandırılması: Bir çocuk için bakım ve korunma hizmeti, çok genel bir prensip olarak, bakım ve korunma kararına sebep olan tehlike, risk veya şartların ortadan kalktığı sonucuna ulaşılınca veya çocuk reşit olunca sona erdirilir. Bakım ve korunma kararı hâkim tarafından verilmiş yasal bir karar olduğu için, onun kalkması için de yeni bir hâkim kararı gerektirir.
- Koruma altında yetişen ve 18 yaşını dolduran gençler, kendilerine ayrılan kontenjanla kamuda istihdam edilir. Kamu kurum ve kuruluşları, koruma altında yetişen gençlere ayrılan kontenjanı, istedikleri nitelikte korunmaya muhtaç çocuk bulunmaması durumunda bile o kanaldan gelenler için boş tutmak zorundadırlar.
- Kamuda değil de özel sektörde çalışmak isteyen gençleri, özel sektördekilerin istihdam etmeleri için "Özel Sektör Prim Teşvik Uygulaması" devreye sokulmuştur.
- Koruma altında yetişen ve 18 yaşını dolduran gençler, üniversite eğitimleri boyunca 25 yaşına kadar Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun (KYK) yurtlarında ücretsiz olarak kalabilir
- Koruma altında 18 yaşını doldurup üniversite kazanamamış gençler, iş bulana kadar iki sene daha devlet kurumlarında kalmaya devam edebilir.

Türkiye'de Çocuk Esirgeme Hizmetleri Merkezi Bir Kamu Kuruluşuyla Yürütülür. Aynı Konuda Yasanın Sorumlu Kıldığı Diğer Kamu Kurumları Da Mevcuttur

Türkiye'de, çocuk esirgeme hizmetlerinin yürütülmesinden Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) sorumlu olmasına rağmen, bazı uygulamalar için Sağlık ve Eğitim bakanlıklarının doğrudan sorumlu oldukları bulunmuştur. Türkiye'nin önetkin, önleyici ve kapsamlı çocuk esirgeme faaliyetleri, zaten başka kurumların da işin içinde olmasını gerektirecek niteliktedir. Mesela, önleyici ve destekleyici uygulamalar yerel seviyede de

başlatılıp yürütüldüğü için valiler ve kaymakamlar nezdinde diğer resmi kurum temsilciliklerinin de devrede olması gerekmektedir. (Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 2006; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Türkiye'de Çocuk Esirgeme Alanının Tanımlanması ve Sınırlanması konusunda, Üniversite Camiasında Bazı Belirsizliklerin Olduğu Tespit Edilmiştir

Türkiye'de mevcut literatürde geçen bazı noktalara, bu vesile ile "çocuk esirgeme"nin tanımına ve kapsamına değinmenin, konuyla ilgili kavramsal bir açıklama sunmanın önem arz ettiği bu çalışmada daha net görülmüştür.

- *Çocuk Esirgemenin Alanı Çocuk Refahı değildir*. Bu çalışmada ortaya çıkan dikkat çekici bir bulgu, Türkiye'de "çocuk refahı" kaygısıyla ve onun terminolojisini kullanarak, çocuk esirgeme alanı ve kurumu ile ilgili değerlendirici ifadelerde bulunulduğu ve bunun hatalı olduğudur.
- *Çocuk esirgemenin alanı dardır.* Çocuk esirgemenin alanını dar bulup tenkit edenlerin olduğu gözlemlenmiştir. Çocuk esirgeme gibi ihtisaslaşmış, ihtisaslaşmış olması da gereken bir hizmet birimini, darlığı sebebiyle tenkit etmenin, literatüre, alanın kendi tabiatına, ihtisaslaşma olgusuna ve her türlü yasal düzenlemelere aykırı olduğu tespit edilmiştir.
- *Çocuk esirgemenin ve onu yürütmekle sorumlu tutulan ÇHGM'nin, görev alanının, yetki ve sınırlılıklarının kanunlarla belirlendiği tespit edilmiştir.* Bu çalışmada görülmüştür ki çocuk esirgemenin de korunmaya muhtaç çocuğun da tanımını yasalar yapmaktadır. Hangi çocukların ÇHGM kapsamında olacağı; ÇHGM'nin sorumlu tutulduğu asgari faaliyet ve uygulamalar, hepsi, yasalarla tayin edilmektedir.

Türkiye'de çocuk esirgeme literatüründe sıkça tekrar edilen fakat bu tez açısından hatalı bulunan noktalardan ilki, çocuklarla ilişkisi olan her türlü sosyal ve toplumsal sorunu, çocuk esirgemenin alanına transfer eden ve ÇHGM'yi sorumlu tutan tutum ve davranıştır. Bu da çocuk esirgemenin alanını tanımlamamaktan ve sınırlamamaktan kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmetlerle ilişkisi bağlamında, çocuk esirgemenin ne olup olmadığına bakmak daha öncelikli bir perspektiftir. 'Sosyal hizmetler' kavramı daha geniştir ve çalışma şekli ve sebebi farklı olmakla beraber "çocuk esirgeme" hizmetlerini de içine alır.

Çocuk esirgemenin kapsamını belirleyen anahtar kelimeler çocuğun sahipsiz kalması, ihmale veya suistimale veya eli kulağında bir riske muhatap olması ve bundan da dolaylı veya dolaysız ebeveyninin sorumlu olmasıdır. Buna rağmen Türkiye'deki bazı yazar ve araştırmacılar, anahtar kelimelere müracaat etmeden, çocuklarla ilgili her türlü sosyal ve toplumsal sorunları doğrudan çocuk esirgeme kapsamında görme eğilimindeler. Kreş veya yuva ihtiyacı, okul öncesi eğitim eksikliği, çocuk sağılığı ve hatta çocuk yoksulluğu (Acar & Acar, 2013), "çocuk esirgeme" bağlamında tartışılmaktadır. Mesela şu ifade ediliyor: 'Sayıları milyonları bulan yoksul çocuklar farklı şekillerde korunma ihtiyacı içindedir' (Acar & Acar, 1992). Bir not düşersek: Engelli çocukların da korunmaya muhtaç olmasına benzer olarak ne engelli çocuklar ne de çocuk yoksulluğu, çocuk esirgemenin direk sorumluluğu değildir. Üstelik, birçok makalede genellikle kaynaksız olarak zikredilen "bir milyon korunmaya muhtaç yoksul çocuk" ifadesinin doğru olup olmadığı da başka bir konudur. (i) 'Sayıları milyonları bulan yoksul çocuklar' ifadesi bir bulgu olarak gelmemektedir (ii) verilere dayalı olarak ileri sürülen bir tahmin olarak da iddia edilmemektedir, (iii) hiçbir kaynak gösterilmemektedir, (iv) doğru olsa bile bilgi eskidir, yenilenmesi gerekmektedir. En başta ifade edildiği gibi çocuk esirgemenin alanında değildir.

Türkiye'de, "çocuk esirgeme" sözü neredeyse terkedilmiş ve yerini "çocuk refahı"na bırakmış durumda. Böyle bir durum hem çocuk esirgemeyi tanımsızlaştırır hem de onun kapsamını sınırsızlaştırır, üstelik onu sosyal hizmetlerle özdeşleştirir. Mesela, 'her çocuk korunmaya muhtaçtır' karinesi, çocuk esirgeme alanı hakkında hiçbir şey söylememektir. Bu karine, çocukların sevecen ve tehlikelere karşı savunmasız, haklarını elde edebilmek ve onları koruyabilmek hatta bakılmaları ve korunmaları için yetişkinlerin yardımına ihtiyaçları olduğunu söyler ama çocuk esirgemenin alanına dair hiçbir fikir vermez. Hâlbuki:

A. 'Korunmaya muhtaç' veya tercih edilen şekliyle 'korunma ihtiyacı olan çocuk', literatürden çıkarıldığı şekliyle, 'henüz 18 yaşında olmayan, kendi ebeveyninin ihmal veya suistimali marifetiyle, hali hazırda şiddete, biyolojik veya psikolojik bir zarara, cinsel veya başka türlü bir istismara maruz kalmış veya an itibari ile eli kulağında böyle bir risk altında bulunan' şeklinde tanımlanır. Bu bağlamda, çocuk esirgemenin alanına, genel anlamdaki çocuk hakları, çocuk fakirliği, sağlık hizmetleri, çocuk eğitimi vb. perspektiflerden bakılmaz.
B. Çocuk esirgeme kurumu, mevcut örneğinde ÇHGM, resmi bir devlet kuruluşudur. Onun görev alanını, yetki ve sorumluluklarını kanunlar belirler.

Buna paralel olarak, Sosyal Hizmetler Kanunu (1983), korunmaya muhtaç çocuğu, 'beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan, sahipsiz, terkedilmiş, ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk' olarak tanımlar. Bu da Türkiye çocuk esirgemesinin veya kurum adıyla, ÇHGM'nin görev alanını belirler.

Çocuk esirgeme hizmetleri ile doğrudan ilgili olan son yasa, 5395 sayılı 'Çocuk Koruma Kanunu'dur (2005). O da korunma ihtiyacı olan çocuğu, 'bedeni, sosyal, zihni, sosyal, ahlâkî ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen, suç mağduru olan veya suça sürüklenen, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi' olarak tanımlar.

Çocuklar her zaman için sağlık, eğitim, spor ve hatta sosyal hizmetlerin konusudur; buna rağmen bir çocuğun herhangi bir sebeple sosyal hizmetler alanına girmesi, onu otomatik olarak çocuk esirgeme konusu yapmaz. Bunu örnekleyecek olursak, herhangi bir toplumda, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmamış olması toplumsal bir sorundur, çocuk esirgeme hizmetleri açısından bir kaygı kaynağıdır ama doğrudan bir çocuk esirgeme konusu değildir. Bir sonraki aşamada, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasına rağmen, sigorta, ulaşım vb. sebeplerle, çocukların sağlık hizmetlerine erişememeleri sosyal ve toplumsal bir sorundur ama hala çocuk esirgemenin kapsamında değildir. Sağlık hizmetlerine erişim konusunda her türlü sosyal ve toplumsal engelin ortadan kalkmasına rağmen, çocuğun, ebeveyninin veya bakıcılarının ihmal ve suistimal sebebiyle sağlık hizmetlerine erişememesi, çocuk esirgemenin konusu olur. Anahtar kelime ebeveyn ihmali devreye girmiştir. Benzer örnek okuldan verilebilir. Eğitimden sorumlu olan otoritenin devlet olduğu bir toplumda, şayet eğitim bakanlığı bir kasabaya okul açmamışsa veya diğer kasabaya taşımıyorsa, okula gidemeyen çocuk, çocuk esirgemenin konusu olmaz. Devlet sınırlı da olsa çocuğu okula ulaştırabiliyor da anne baba çocuğu, hazırlamıyor ve ulaşım vasıtasını kullanmıyorsa, ihmal ve suistimal devreye girmiştir ve şimdi o çocuk "çocuk esirgeme"nin görev alanına girer.

Öte yandan çocuk refahı faaliyet, uygulama ve politikaları, genel bir tanımlama ile çocukların, yetenekleri açısından kendilerini gerçekleştirmeleri, her açıdan gelişimlerini tamamlamaları ve mutluluklarını artırmaları için takip edilmeleri ve desteklenmelerine yöneliktir. Çocuk refahı alanı, sadece fiziki ve bilişsel değil, duygusal, ruhi, manevi vb. bütün gelişim boyutları açısından, çocuğun gelişimini tamamlayabileceği, etrafında bulunan

bireyler ve içinde bulunduğu çevreyle ilişkili olarak kendine özgü potansiyelini gerçekleştirebileceği yer ve ortamdır. Yani gelişiminin gerçekleşebilmesi için çocuğun dışında, mesela aile ortamının iyileştirilmesine, kuvvetlendirilmesine ve tam gelişime uygun bir toplum düzeni kurulmasına ihtiyaç vardır. Çocuk esirgeme bu tür kaygıların, uygulamaların, daha net bir ifade ile kamu politikaların sadece bir parçasıdır.

UNICEF'in (2013) konuyla ilgili açıklamasına göre, çok boyutlu bir kavram olan çocuk refahı, çocuk hayatının tüm yönleri ile ilgilenir ve ekonomik gelir, beslenme, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik ve sosyal hizmetleri kapsayarak insanların fiziksel, biyolojik, psikolojik, duygusal ve sosyal durumlarının iyileştirilmesini amaçlar. Bu sebeple de devletlerin, çocuk refahını iyileştirici ve artırıcı bir dizi sosyal politikalar geliştirmeleri, yasal düzenlemeler yapmaları ve kamu kurumları oluşturmaları gerekmektedir. Görüldüğü gibi bu, çocuk esirgemenin alan ve görevinin çok dışındadır.

Çocuk refahı, çocuğun iyi olma hali yaklaşımıdır; çocukların mevcut ve gelecekteki imkânlarını daha iyi kullanmasını ve artırılmasını mümkün kılacak ortamı sağlamayı ve gerekli koşulları hazırlamayı gerektirir. Bunlar evle sınırlı değildir, okulda, mahallede, tiyatroda, hastanede, topyekûn çocuğun günlük hayatının kesişebileceği her yer ve ortamdır. Aslında, çocukların iyi olma halinin boyutları, doğum öncesi gelişimden başlayarak, bebek ölümleri, kreş ve bakım evleri, okul öncesi eğitim, ilk ve orta öğrenim, sağlık, sosyo-ekonomik faktörler, sosyal politikalar, gelir dağılımı, erişim, fırsat eşitliği vb. birçok endeks ve göstergelerle takip edilir. Hatta çocukların kendi koşullarını nasıl içselleştirdikleri, ihtiyaçlarını ve doyumlarını nasıl ifade ettikleri de çocuğun iyi olma halini anlatan indekslerdir. Bütün bu indeks ve göstergelerin, çocuk esirgeme verilerinden çıkarılamayacağı bir gerçektir. Bu gerçeğin tercümesi de hem "çocuk esirgeme çocuk refahı değildir" hem de bu iki kavram veya deyim birbirlerini ikame edercesine kullanılamaz.

SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır.

Bu çalışmada ortaya çıkan bir bulgu da SED ile ailesi yanında desteklenen çocuklar, ÇHGM tarafından çocuk esirgeme kapsamında mütalaa edilmemektedir. Koruma altına alınmadan SED ile desteklenen çocukların da ÇHGM kapsamında sayılmaları gerekir. Zaten ÇHGM, kurumunun istatistiklerini sıralarken, SED ile desteklenen çocukların sayısını da düzenli olarak bildirmektedir. Mesela 2019 verilerine göre, "*Koruyucu Aile Yanında: 7.259"*, *"Bakım Altında: 13.867"*, ve *"SED ile Aile Yanında: 128.047"* çocuk bulunmaktadır

(ÇHGM, 2019 & 2020c). Toplam 149.073, Türkiye'de resmi çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların sayısıdır. Buna, MEB, Sağlık Bakanlığı ve diğer kuruluşların uhdesindeki, çocuk esirgemenin yasal tanımına uygun çocuklar, şayet varsa, dâhil değildir. Bu arada, protokole göre SED ile aile yanında olan çocuklar hakkında alınmış bir tedbir kararı yoktur, yani haklarında mahkeme kararı bulunmamaktadır. Bu sebeple de olsa ÇHGM'nin onları kendi kapsamı altında saymaması, literatüre uygun görülmemektedir. Bu tezin yazarına göre, o çocukların ÇHGM kapsamı altında sayılması, yasaya, ÇHGM'nin kendi protokolüne, literatüre ve işin tabiatına çok daha uygundur (ÇHGM, 2018 & 2020c; Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

- *Yasal gereklilik:* Yasa yapıcı, milletvekili, Kaynarca (2012), Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ihdasına sebep olan ilgili yasal mevzuatı, *"sadece... korumayı değil, aileyi ve çocuğu bir arada desteklemeyi hedeflemiştir"* diye açıklar. Yasanın diliyle:

> Öncelikle, çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek,...Aile bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi ve manevi ve sosyal destek sağlamak (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Yasa, tüm çocukları değil, çocuk esirgeme bağlamında belli risklere haiz "bakıma muhtaç" çocukları desteklemeyi zorunlu kılıyor. Bu bir çocuk esirgeme uygulamasıdır ve bu sebeple de sayısal ve istatistiksel olarak ülkenin çocuk esirgeme kapsamında gösterilmelidir.

- *ÇHGM protokolü:* Yasal görev kendisine tevdi edilmiş olan ÇHGM de amaçlarından birini şöyle ifade etmektedir: *"Çocukların korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmeden aile ortamında yetiştirilmelerini sağlamaya"* yönelik, önleyici hizmetlerin niteliğinin geliştirilmesi, niceliğinin arttırılması (ÇHGM, 2020c). Takdire çok şayan bu 'birincil seviye önleyici' uygulama ile desteklenen çocuklar, koruma altındakilerle beraber 149 bin olarak 2019-çocuk esirgeme kapsamına dahil edilmelidir.

ÇHGM, *'çocukların, korunma ve bakım ihtiyacı oluşmadan, kendi ailelerinde yetiştirilmelerini sağlamak'* için yola çıkar. Bu düşünce, mesela, *'ekonomik yoksunluk, çocuğun korunma altına alınmasına neden olacaksa, kurum bakımı yerine, ekonomik yardım ve destekleyici hizmetlerle çocuğu kendi ailesinin yanında tutma'* şeklinde pratiğe dökülür

- Yasa, korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanacak bazı tedbir uygulamalarını yürütme sorumluluğunu, ÇHGM dışında, MEB, Sağlık Bakanlığı vb. kurumlara da vermektedir (ÇHGM, 2018; Çocuk Koruma Kanunu, 2005). O tür uygulamaların altındaki çocuklar,

ÇHGM çatısı altında olmasa bile, hala ülkenin genel çocuk esirgeme kapsamındadırlar. Ülkede alanın liderliği kendisine verilmiş olan ÇHGM, konuyla ilgili her türlü faaliyet ve istatistiği, ülkenin çocuk esirgeme kayıtlarına ve istatistiklerine yansıtmalıdır.

HBÇ (Her Bin Çocuk): Türkiye Çocuk Esirgeme Alanında, HBÇ Değerinin Kullanımının Akademide Pek Revaç Bulmadığı Tespit Edilmiştir

- Bazı yazar ve araştırıcılar, Türkiye'deki toplam çocuk sayısı ile mukayese ederek, ÇHGM'nin koruması altındaki çocuk sayısını düşük bulma ve bunu negatif olarak yorumlama eğilimindeler. Bu tür bir bakış açısı da konunun literatürüne aykırıdır.

Genel uygulamaya göre her bin çocuktan (HBÇ) kaçının koruma altında olduğu "değer", çocuk esirgeme hizmetlerinde bir gösterge olarak kullanılır. Mesela, ABD'de yerel ÇEK yöneticileri, şayet kendi yerel istatistikleri, '6' (altı) olan ABD ulusal HBÇ ortalamasından düşük çıkarsa, kendilerini başarılı olarak kaydederler. Bu değerin yüksek olması:

(a) Toplumdaki bir probleme işaret ediyor olabilir. Mesela ABD'de uyuşturucu kullanımının toplumsal bir krize dönüştüğü zaman diliminde veya problemin daha yoğun olduğu bölgede, çocuk esirgeme HBÇ istatistikleri hemen yukarıya tırmanmaya başlar.

(b) Veya çocuk esirgeme kurumunun, işi abarttığı ve gereksiz bir şekilde çocukları koruma altına aldığı anlamına gelebilir ki bu, HBÇ= 6 değeri ile ABD'de böyledir.

(c) HBÇ değerinin büyük olması arzulanmaz ve büyümesi için de bir gayret gösterilmez.

Mesela, Türkiye'nin '1' olan HBÇ değeri, '6.7' olan İngiltere istatistiğinden (GOV.UK., 2021; Home for Good, 2021) düşüktür ve bu Türkiye'nin lehine yorumlanır.

Türkiye, 'İhmal' ve 'İstismar' Kavramlarını Çocuk Esirgeme Bağlamında Kendisi Resmi Olarak Tanımlamamıştır

İlgili yasalar ve ÇHGM mevzuatı, korunma ihtiyacı olan çocuğu tanımlarken, onun "ihmal veya istismar" edilmiş olabileceğini ifade eder. Buna rağmen, onların ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu yine kanun ve ÇHGM yönetmelikleri diliyle tanımlamaz. Türkiye çocuk esirgemesinin kendisinin yaptığı resmi 'ihmal' ve 'istismar' tanımları yoktur. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımlarını kullanmaktadır.

"Çocuğun Hakkı", Türkiye Çocuk Esirgemesinin Çıkış Noktası ve Temel Felsefesidir

ÇOCUĞUN HAKKI felsefesi ve ÖNETKİN VE ÖNLEYİCİ karakter, bu çalışmada öne çıkan ve göze çarpan Türkiye çocuk esirgemesinin önemli iki özelliğidir. Çalışma, Türkiye çocuk esirgemesinin 'çocuğun hakkı' anlayış ve felsefesi ile doğduğunu ve halen de "*sosyal adalet ve hak temelli yaklaşım*" esas alınarak devam ettiğini belirlemiştir. Yüzyıl öncesinde, Himaye-i Etfal olarak başlayan çocuk esirgeme, çocuğu, hak sahibi ve misafir, faaliyetlerini de ona sunulacak, yani çocuğa götürülecek hizmetler olarak kavramsallaştırdı.

Türkiye'de sadece çocuk esirgeme felsefesi değil, Sosyal Hizmetler Kanunu (1983), Çocuk Koruma Kanunu (2005), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (2011), ÇHGM (2020b) vb. yasal mevzuat ve uygulamalar da "çocuğun hakkı" dilini kullanır ve (uygulamada problemler olsa da) "her çocuğun aile yanında yaşama hakkı vardır" düsturuyla hareket eder. ÇHGM'nin çocuk konusundaki "hak" dili, 'çocuk hakları', 'insan hakları', 'temel haklar' vb. kategorik anlamda değil, ister ailesinin bakımında isterse kurum bakımında olsun, "*çocuklara haklarına uygun bir ortam sağlanması*" amacını vurgular. Hatta yabancı uyruklu çocuklara yönelik oluşturulan "Sosyal Uyum Programı" bile "*haklarına uygun*" (ÇHGM, 2020b) felsefesi ile meşrulaştırılır. Öyle ki "çocuk esirgeme" olarak adlandırılsa bile, Türkiye'deki uygulama, hala çocuk-ve-aile merkezlidir ve çocuğun hakkını koruma amacını güder. Hatta ÇHGM bünyesinde bir de "Çocuk Hakları Daire Başkanlığı" mevcuttur. Çocukların muhtaç olduğu şey, haklarının kendilerine ulaştırılması ve korunmasıdır. En büyük haklarından biri, bir aile ortamında bulunmaları ve bizzat kendi aileleri ile yaşamalarıdır. Belki de 'çocuğun hakkı' anlayışının inşa ettiği kültürel arka plan sebebiyle, Cumhuriyet Türkiye'sinde, dünyada bir ilk olarak, "23 Nisan, 1929 yılında Çocuk Bayramı olarak kutlandı" (Özden, 2020).

Türkiye çocuk esirgemesinin hem "çocuğun hakkı" konusunda hassas olduğunu hem de daha çok önetkin ve önleyici uygulamalara yöneldiğini vurgulayan bir bulgu, Kuzey Avrupa ülkeleri ile ilgili bir bilgi bağlamında da vurgulanmaktadır. "*Avrupa'da bazı sistemler, terkedilmiş ama ebeveyni bulunabilecek çocukları, yasal olarak, koruma altına almaz ve devlet programlarına dahil etmezler*" (Ferrara vd., 2016). Görüldüğü gibi sokakta bir problem vardır ve ne probleme ne de çocuğun hakkına dikkat edilmemektedir.

"Çocuk-ve-Aile Merkezli" Yaklaşım, ÇHGM Felsefesine, 'Çocuğun En Yüksek Yararı' İlkesine ve "Aile Bütünlüğünün Muhafazasına" Daha Uygun Öngörülmüştür

- Bütün toplumlarda ve kültürlerde aile bütünlüğünün genel bir prensip, ilgili uygulamaların da benzer olmasına rağmen farklı sonuçlara ulaşılabilmesinin, alana temel teşkil eden felsefi farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.
- Farklı felsefi yaklaşımların, önce uygulama sürecini farklılaştırdığı gözlemlenmiştir. Aile bütünlüğünü esas aldığını kayda geçen farklı çocuk esirgeme kurumlarının, felsefi farklılıklarla daha en başta, farklı bir hizmet sürecine girdikleri ve sonucu daha oradan değiştirmeye başladıkları gözlemlenmiştir.

Mesela ABD çocuk esirgemesi, karar ve hizmet sürecindeki 'çocuk merkezli' yaklaşımını şu öngörülerle yürütür:

(i) Çocuk, çocuk esirgeme hizmetlerinin merkezine "ebeveyne karşı çocuk" bağlamında konulur. "Ebeveyne karşı çocuk" bağlamı, kavramsal olarak çocuğun hakkını ebeveyninden bağımsız addetmek ve çocuğun hakkını öncelemek demektir (Bartholet, 2009; Godwin, 2015). Bu tezin yazarına göre, çocuğu ailesinden bağımsız değerlendiren yaklaşım, pratikte çocuk merkezli kalamaz, çocuğun en yararına da olamaz ve yanlıştır.

(ii) Hem "çocuğu-koruma odaklı" hem de 'problem odaklı' olan ABD çocuk esirgeme hizmetleri süreci, 'ebeveyne karşı çocuk' bağlamında, 'çocuk merkezli' hüviyetini kaybeder. Ebeveynin hatasını bulma ve onu düzeltme öncelenir (Gilbert, 1997 & 2012). 'Ebeveyni çocuğa ne yaptı' sorusu ve şüphesi sürecin odak noktası olur. Tamamen suç işliyor olmasalar bile aile büyüklerinin, ebeveynlik işlevlerini kaybetmiş, kötü niyetli ve potansiyel sapkın davranış gösterebilen kişiler olabileceği öngörüsü gelişir (Gilbert, 1997 & 2012; Wattenberg, 2000b). Zaten yanlış olan 'çocuk merkezli' yaklaşım, tamamen ortadan kaybolur.

(iii) 'Ebeveyne karşı çocuk' bağlamı, ABD çocuk esirgemesindeki tarihi, yasal ve kültürel değerleri de devreye sokar: Tarihi bir veri olarak, "Çocuğun ailesi ile beraber yaşamasının her zaman en güvenli veya en iyi seçenek olmadığı peşinen kabul edilir" (Child Welfare Information Gateway, 2018c). Ardından, devletin çocuğa hatalı aileden daha iyi bakabileceği öngörüsü, çocuğun evden uzaklaştırmasına önemli bir motivasyon sağlar (Little, 2000; Wattenberg, 2000a).

Görüldüğü şekliyle çocuk merkezli yaklaşım uygulamada, mesela herhangi bir problem durumunda, çocuğun ebeveyninden uzaklaştırılmasını gerektirir. Her ne kadar bu perspektif konuya çocuk merkezli yaklaştığını iddia etse de çocuğun evden uzaklaştırılması her

durumda çocuğun lehine değildir. Bir çocuğun, aile için iyileştirici ve geliştirici destekler sağlanmadan evden uzaklaştırılması, sadece çocuk açısından değil, ebeveynler açısından da zararlara yol açabilir (Bilgin, 2020).

'Çocuk-ve-Aile Merkezli' bakış açıları ve felsefeler oturdukça, eski olguları görebilmek ve kavrayabilmek de kolaylaştı. Çocuk-ve-Aile merkezli yaklaşımlar, çocuğun hakkını, "ebeveyne karşı çocuk" bağlamında görmezler. Asıl olan çocuğun korunması ve esenliğidir ve çocuk ve ebeveyn hakları da birbirine karşıt değil, birbirleriyle uyumludur (Ocwtp, 2008). Çocuk-ve-Aile merkezli uygulamanın temel felsefesi şudur ki çocukların büyümesi için en iyi yer, onun ailesidir; çocukların güvenliğini, kalıcılığını ve refahını sağlamanın en etkili yolu aileyi desteklemek ve güçlendirmektir (Child Welfare Information Gateway, 2020c). Bu sayede, bir yandan çocuğun ailede kalması kararı, ebeveyn hakları bağlamında verilmezken, diğer yandan da hem çocuğun hem de ailenin hakkı başarılı bir şekilde korunmuş olur. Çocuk-ve-Aile merkezli yaklaşım ve uygulama, sadece ebeveynlerin çocuklarına zarar vermek istemedikleri varsayımıyla hareket etmez; onun yanında, ailelerin büyüme ve değişim kapasitelerinin olduğuna da inanır.

"Önetkin ve Önleyici" Felsefesi ve Karakteriyle, Türkiye Çocuk Esirgemesi Alanında Örnek Bir Kuruluştur

Bu çalışmada öne çıkan ikinci önemli özellik, Türkiye'de çocuk esirgeme uygulama ve faaliyetleri, %85 önetkin ve önleyici bir felsefe ile oluşturulmuştur. Çocuk esirgeme literatürünün teklif ettiği ve gerektirdiği şekilde, ÇHGM kapsamı, koruma altında olmadan SED ile desteklenenlerle beraber ele alındığında, kapsamdaki çocukların %15'i, hakkında bakım tedbiri kararı alınmış ve koruma altında tutulan çocuklardır (ÇHGM, 2019). Çocuğun hakkı ve çocuğun hakkının aile içinde yaşaması olduğu anlayışının motive ettiği yasal düzenleme ve uygulamalar, problemi kaynağında ve oluşmadan önce çözmeye yönelik önleyici ve ileriye dönük karakteri oluşturmaktadır. Türkiye çocuk esirgemesinin tarihinden alınacak kesitler de o zamandan beri çocuğun, ailesi ve toplumla beraber bir bütün olarak ele alındığını gösteren bulgulardır. Şöyle ki Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin ve sonrasında "Çocuk Esirgeme Kurumu"nun kuruluş amacı, kendisine yüklediği görev ve hayata geçirdiği uygulamalar, kurumun, çocuğun korunmasını 'sosyal bir ihtimamla' (Erükçü & Akbaş, 2012), bir ihtiyaçtan ziyade onun bir hakkı olarak gören düşünsel ve kültürel bir arka planla işe başladığını gösterir. Bugün yaygın olarak uygulamada olan klasik çocuk esirgeme amaç ve görevlerine ilaveten, Cemiyet'in çocuğa hizmet götürme ve onun hakkını verme ruhu ve

felsefesi bugün de ayaktadır. ÇEK'in erken yıllardaki faaliyetleri arasında, çocuk refahı ve çocuk yetiştirme konularında yayınladığı profesyonel diziler, o zamanların popüler bir uygulamasıydı (Libal, 2016).

Anneye ve çocuğa, ailelerin durumuna göre pastörize süt dağıtımı; yine ailelerin durumuna göre ücretli veya ücretsiz "sıhhi banyolar"; çocukların, tütün ve bağımlılık yaratacak maddelerden korunması ve bugün bu listeye muzır neşriyattan korumanın da eklenmesi; çocukları barındırmak için açılan ilk yurdun, "çocuk misafirhanesi" olarak anılması, anne-çocuk sağlığına yönelik ücretsiz muayene, diş tedavisi ve ilaç sağlanması vb. (Türkeri, 2018). Bunların bir kısmı normalde devletin sosyal refah görevleri arasına girmektedir ama burada dikkat edilirse, faaliyetler, adını ve fonksiyonu Himaye-i Etfal veya Çocuk Esirgeme olarak ilan eden bir kuruluş tarafından yürütülmektedir.

Öte yandan ilgili yasalar, Türkiye çocuk esirgemesinin önetkin ve önleyici karakterini teyit eden ilk bulgulardır. Mesela Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'deki (2011) faaliyetler, yasa diliyle ilgili kuruma, "görevler" olarak tevdi edilmiştir ki bu nokta *"SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır"* başlığı altında daha detaylı olarak sunulmuştur. Sonra, yasa'dan aldığı görev doğrultusunda ÇHGM, çocukların korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmeden aile ortamında yetiştirilmelerini ve bu doğrultuda önleyici hizmetlerin niteliğinin geliştirilmesini ve niceliğinin artırılmasını kendine amaç edinmiştir (ÇHGM, 2020b; ÇHGM, 2020c).

Türkiye'de çocuk esirgeme alanı, (i) "Koruyucu Önleyici Hizmetler" (ii) "Aile Odaklı Hizmetler" ve (iii) "Bakım Hizmetleri" olmak üzere üç ana eksen etrafında düzenlenmiştir (ÇHGM 2020b). İlk iki ekseni, tamamen önetkin önleyici hizmetler oluşturur ve çocuğun bakımı kendi evinde devam eder. Sadece 'bakım hizmetleri' veya 'koruma altında tutma', çocuğun bakımının kendi evinin dışında yapıldığı anlamına gelir; yani çocuğa koruyucu aile, çocuk evi veya diğer başka kurum ortamlarında hizmet edilir ki bu çocuklar, ÇHGM kapsamı altındaki tüm çocukların %15'ini teşkil eder; diğer çocuklar önleyici ve aile odaklı hizmet almaktadırlar (ÇHGM 2019).

Benzer bir şekilde, 1593 sayılı kanun (Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, 1930), çocuğun korunmasına ve sağılığına hem fiziki hem sosyal ve toplumsal hem de ruhi çok boyutlu bir bakış açısı kazandırmıştır. 1930'larda başlayan ve çocuğun korunmasına, devlet, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet vb. kurumlarla bütüncül bir yaklaşım getiren bu anlayış ve uygulama

(Türkeri, 2018), yasalar çerçevesinde hala devam etmektedir. Günümüzde, korunma ihtiyacı olan çocuklara sağlanacak bazı tedbir uygulamalarını yürütmenin sorumluluğu, ÇHGM ile koordine etmek üzere MEB, Sağlık Bakanlığı gibi kuruluşlarındır (Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 2006).

Türkiye Çocuk Esirgeme'sinin, problemin ortaya çıkmasını önlemeye yönelik karakterini, yasalardan sonra en iyi teyit eden diğer iki bulgu, çocuk esirgeme uygulamalarının bizzat kendi yapısı ve ÇHGM istatistikleridir. ÇHGM faaliyetlerinden "Danışmanlık Tedbiri", risk altında olduğu kanaatine varılan çocuklara, bir problem çıkmasın diye aileleriyle birlikte destek sağlar (ÇHGM, 2016 & 2019). Yapısal olarak hem çocuğa bütüncül bakan çok kurumlu bir uygulamadır hem de en öncelikli ve en fazla kullanılan koruma uygulamasıdır. Bu çalışmada ortaya çıkan önemli bir bulgu, Türkiye'de çocuk esirgeme uygulamalarının %85 ile çocuğu evde tutmaya yönelik önetkin ve önleyici olduğudur (ÇHGM, 2019). Bunu en iyi anlatan ve vurgulayan olgu veya istatistik, toplumdaki her bin çocuktan kaçının kurum ve/veya koruyucu aile bakımı altında olduğu HBÇ (Her Bin Çocuk) değeridir. Bu değer, çocuk esirgeme hizmetlerinde bir gösterge olarak kullanılır, değerin büyük olması arzulanmaz. Türkiye'de, 18 yaş ve altı her bin çocuktan (.9'dan yuvarlanmış haliyle) sadece '1'inin bakımı kendi evinde yapılmamaktadır, yani ÇHGM kapsamında bakım tedbiri uygulamasındadır (ÇHGM, 2019 & 2020c). Türkiye'nin değerine kıyasla, Allegheny County'nin HBÇ değeri '8.7', Pennsylvania eyaletininki ise '7.3'tür (Pennsylvania Partnerships for Children, 2020). ABD geneli için '6' (Child Welfare Information Gateway, 2020a & 2020d), İngiltere için ise '6.7'dir (GOV.UK., 2021; Home for Good, 2021).

Bir diğer açıklamayla, mesela 2019 istatistiklerine göre, ÇHGM kapsamı altındaki çocuk sayısının (yuvarlanmış rakamlarla), 150 bin olduğu; bunların %15'e yakın kısmını oluşturan 21 bininin bakım tedbirleri uygulamalarıyla koruma altında bulunduğu; %85'e yakın diğer kısmının da çocuğu evde tutmaya yönelik önetkin ve önleyici destek program ve uygulamalarına dâhil oldukları bulunmuştur (ÇHGM, 2019 & 2020c). Yine bu çalışma Türkiye'de kamu parasının, çocuk esirgeme önleyici uygulamaları bağlamında, hak sahibi her bin çocuktan altısını evinde tutmak için harcandığını bulmuştur. "Korunma altına alınmaksızın ailesi yanında desteklenen" olarak tanımlanan bu çocuklar da çocuk esirgeme istatistiklerine, Türkiye'de her bin çocuktan (HBÇ= 6) altısının ÇEK kapsamı altında olduğu ama sadece HBÇ 1 (bir) tanesinin evinden uzak bakım altında olduğu beş çocuğun da ÇEK kapsamına girmemesi için desteklendiği şeklinde yansımaktadır. Bu bulgu Türkiye çocuk

esirgemesinin önetkin ve önleyici ruhu hakkında iyi bir fikir verir. ABD çocuk esirgemesi ise birincil-seviye önleyici uygulamalara para harcamamakta, onun yerine, her bin çocuktan altısını evinden uzak tutmak için harcamaktadır. Türkiye çocuk esirgemesinin birincil-seviye önleyici faaliyetlerinden bazıları şöyle tespit edilmiştir.

- ÇHGM'nin de parçası olduğu il ve ilçe 'Koordinasyon Kurulları', kendi bölgelerindeki çocuklar için risk haritaları oluşturur, tespit edilen risklere yönelik erken müdahale sistemi geliştirir, çocuğun kendisinden, ailesinden ve çevresinden kaynaklanabilecek sorun ya da ihtiyaçları kurumlar arası iş birliği ile gidermeye ve çocuğa yönelik potansiyel ihmal ya da istismarı oluşmadan önlemeye çalışırlar.
- ÇHGM'nin, bağlı bulunduğu bakanlık bünyesindeki diğer birimlerle beraber yürüttüğü "mobil ekipler" projesi, sokakta kalan çocuklara ulaşır, (bir kurum veya koruyucu aile yerine) çocuğu kendi ailesine götürür ve aileyi maddi ve manevi destekler.
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılıp yürütülen ve sonra ÇHGM'nin de yetkilendirildiği 'Sosyal ve Ekonomik Destek' (SED) hizmetinin amacı, çocuğun bakımının kendi ailesi yanında yapılmasını ve aile bütünlüğünü muhafaza etmektir.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Hizmet Merkezleri, sosyal hizmet alanlarla beraber risk altında olduğu tespit edilen diğer çocukları izlemeye alır ve gerektiğinde "Zamanında Müdahale" ve "Çocuklar Güvende" gibi önleyici programlarla, çocuğun ailesinin bakımında kalması için kurumsal destek sağlar.
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün, ailelere sağladığı 'Şartlı Eğitim Yardımı', okula devam oranında ciddi artış sağlamaktadır.
- Okul-Destek Projesi" programı çerçevesinde, SED hizmetinden yararlanan çocuklar için hem 'SED Hizmeti Etkinliğinin Artırmaya' hem de önleyici bir izleme programı olarak kullanmaya yönelik olarak akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenir.

Çocuğun kurum bakımına ihtiyacı oluşmaması için devreye sokulan izleyici ve önleyici uygulamalardan sorumlu olan biraz da ÇHGM bünyesindeki şu birimlerdir. Bu birimler ABD'deki bir ÇEK'lerin yapısında bulunamazlar.

Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Daire Başkanlığı
Çocuk Hakları Daire Başkanlığı
Rehberlik ve Toplumsal Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı
Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı

- Önetkin ve önleyici bir anlayışla, problem durumlarında ihtiyaç olacak ve devreye girecek uygulama ve faaliyetlerin, herhangi bir ihtiyaç oluşmadan halka sunulmasını

teklif eden yazarlar da var (Sanders, Higgins, & Prinz, 2018). Yazarlar ABD'de veya Avusturalya'da yaygın olan bir ÇEK uygulamasından bahsetmektedirler. ÇEK kapsamına alınan çocukların ailelerinden, genellikle ve öncelikle, cezalandırmak için ev ödevi verircesine, ebeveynlik veya çocuk yetiştirme kurslarına, programlarına devam etmeleri istenir. Bağlamı itibariyle bunlar popüler programlar değillerdir ve aile tarafından da 'damgalanmak' olarak algılanmaktadır. Yazarların teklifi, bu tür programları hiçbir damgalama veya mecbur tutma olmadan ve konuyu çocuk esirgeme ile irtibatlandırmadan herkese açık, her yerde ve her zaman sunmaktır. Konunun ebeveynlik olması gerekmiyor; bu teklif birincil önleyici bir strateji olarak kullanılabilir ve bambaşka konulara uyarlanabilir.

Çocuğu Yetişkin Hayatına Hazırlama Konusunda, Türkiye Çocuk Esirgemesinin Çok İleri Uygulamalara Sahip Olduğu Görülmüştür

Bu çalışmanın ulaştığı sonuçlardan biri de şudur ki Türkiye çocuk esirgemesi, çocukla neredeyse hayat-boyu ilişkide kalır, istikrarlı bir hayata geçene kadar, onu yetişkinliğe eriştikten sonra da desteklemeye devam eder. "Bakım tedbiri" hizmetlerinden yararlanmış çocuklara, onlar yasal olarak çocukluktan çıktıktan sonra da hizmet etmeye devam etmek, Türkiye çocuk esirgeme felsefesinde onların hakkı bağlamında mütalaa edilir (Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Bunun uygulanmasından sorumlu kurum ÇHGM (2020c), bu konudaki amacını şöyle geliştirmiştir: "ÇHGM kapsamındaki çocukların eğitim seviyelerini yükseltmeye, her türlü gelişimlerine hız kazandırmaya, bakım sonrası sosyal hayata uyumlarına yönelik çalışmaları artırmak..." Çocuğu yetişkin hayatına hazırlama uygulamaları arasında şunlar da vardır: Onu, bir sanat ve iş sahibi olması için meslek kurslarına gönderme; meslek öğrenmesine yardımcı olma, bir işe yerleştirme, üniversiteyi bitirene veya 25 yaş civarına kadar barınma hizmeti sağlama; kamuda istihdam edilebilmeleri için kontenjan ayırma; özel sektörde çalışmak isteyenlere yasal prim uygulaması açma vb. hizmetler, çocukların yetişkinlik hayatlarına hazır başlayabilmeleri için sunulur (ÇHGM, 2020b; 2020c; 2021a; Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Bu çerçevede, mesela Haziran 2020 itibariyle ilgili bakan, "*bugüne kadar devlet koruması altında yetişmiş yaklaşık 53 bini aşkın gencimizi kamu kurum ve kuruluşlarına yerleştirmiş oluyoruz*" açıklaması yapmıştır (Yeni Haber, 2020). Bu bağlamda, Türkiye çocuk esirgeme felsefesi ve uygulamaları hem daha insanî ve hakkani hem de daha olgun ve ileridir.

Dikkat edilirse, neredeyse hayat boyu süren bu ilişki ve destek uygulaması Türkiye'nin kadim yıllarından gelen bir anlayış ve tecrübedir. Vakıflar aracılığı ile bakılan, o zamanlar için daha çok yetimler ama diğer yoksul çocuklar, hayata birer meslek sahibi olarak hazırlanırlar ve desteklenmeleri, evlenmelerine kadar devam ederdi. Mesela Dârüşşafaka örneğinde, okulun varlığı henüz daha düşünce safhasında iken, çocuklara mezuniyet sonrasında nasıl hizmet edileceği düşünülmüş ve projelendirilmişti. Sınıfta kalan veya akademik eğilimde olmayan öğrenciler, mesleğe yönlendirilir ve desteklenmeye orada devam edilirdi; mezunları işe yerleştirme konusunda hassas ve aktif olunurdu, daha yüksekokula gitmek için burs verilirdi, evlenmelerine yardım edilirdi ve bütün bunlar daha en başından, kuruluş yönetmeliğine girmişti (As, 2020; Darüşşafaka, 2020).

Bu tür politika ve uygulamaların değerini, araştırma sonuçları çok daha iyi açıklar. Kurum bakımı altındaki gençlere bakım ve barınma hizmetleri sunmanın, onların erken yetişkinlik hayatlarına çok olumlu katkılarda bulunduğunu tespit eden yeteri kadar araştırma da mevcuttur. Mesela ABD'de 18 yaşına erişip de kurum bakımını terk eden gençlerin, beş sene sonra, yarıya yakınının evsiz ve işsiz oldukları gözlenmiştir (Trump, 2020). Koruyucu ailede kalma süresi 18 yaşından sonra uzatılan gençlerle, aileyi terk eden gençler mukayese edildiğinde, kısa bir süre için bile olsa destek almaya devam edenlerin hayat tecrübeleri ve standartları önemli derecede iyi çıkmaktadır. Yaş haddi sonrası bir yıl daha koruyucu aile desteği almış gençlerin durumuna 21 yaşındayken bakıldığında, emsallerine oranla daha iyi eğitim ve iş imkânlarına sahip oldukları, hatta aile kurmada bile daha başarılı oldukları bulunmuştur (Rosenberg & Abbott, 2019). Courtney, Flynn ve Beaupre'nin (2013) aktardıklarına göre, konuyla ilgili İngiltere'de ortaya çıkan ve araştırmalarla desteklenmiş anlayış ve uygulamaları, Kanada uyarlamaya çalışmakta ve mesafe katetmektedir; yazarlar İngiltere tecrübelerinin ABD'de pek bir karşılık bulamadığını da not etmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki kendi ailesiyle olmayan çocukların yetişkinliğe geçişlerini ve toplumsal hayata başarılı ve verimli kişiler olarak katılmalarını sağlamada, onları 18 yaşından sonra bir müddet daha bakım tedbirleri dâhilinde tutmaktan daha iyi bir reçete yoktur. Belki de bu sebeple Almanya çocuk esirgemesinin çıtayı yükselttiği nokta, korunma ihtiyacı olan çocuklar için genelde 21 yaş, gereken başka durumlarda da 27 yaş olmuştur (Del Valle & Bravo, 2013).

Evlat Edinme: Bu Çalışmanın Bir Bulgusu da Evlatlık Tartışmasını Daha Verimli bir Zemine Taşımanın ve Onu Yeniden Tanımlamanın Gerekli Olduğudur

- Türkiye'de evlat edinmenin önünde kültürel ve hukuki engeller vardır.
- Türkiye'de evlat edinilen çocuk sayısı yılda ortalama 640 olarak bulunmuştur. 2003-2019 yılları arasında ÇHGM toplam 17.403 çocuğun evlatlık edinilmesine vesile olmuştur ki bu da yılda ortalama 640'tir. İstatistiklerin ve ÇHGM yayınlarının ortaya çıkardığı bir bulgu, evlat edinmenin, günümüz Türkiye'sinde önemsenmediği ve ihtiyacı olan çocukları evlatlık edinecek yeteri kadar ailenin öne çıkmadığı ve bunun bazı kültürel sebeplerinin olduğudur. Türkiye'nin çok kuvvetli yetim kültürü göz önünde tutulduğunda ise, evlatlık uygulamasının yaygın olmamasındaki ana sebeplerin, sadece kültürel engeller olamayacağı sonucuna varılmıştır.
- Türkiye'de evlatlık problemi, toplumun kültürüne uymayan bir evlatlık tanımıyla işe başlayıp, tartışmayı ve yasal mevzuatı onun üzerine inşa etmekten kaynaklanmaktadır.

Aileden olmayan çocuklar için bilinen en eski çocuk esirgeme uygulaması evlatlık müessesesidir ve Türk toplumlarının kadim faaliyetleri arasında hukuki alt yapısı ile beraber kurumlaşmıştır (Aydın, 1995; Bay, 2018; Özbay, 1999) Daha sonra İslam dininin öğretileriyle (Bardakoğlu, 1998), bakıma muhtaç çocukların aile ortamında bakılması süregelmiştir. Nitekim Yazıcı'nın (2007a) ifadeleriyle, *"Osmanlılarda evlatlık kurumu yeniden düzenlenerek koruyucu aile tarzında şekillendirilmiş, ... Müslüman Türkler arasında yaygın, ... Gayrimüslim tebaa tarafından da benimsenmiş"* olduğu mahkeme kayıtları ile sabittir. Nitekim Osmanlı'da evlatlık edinmenin "*koruyucu aile tarzında şekillendirilmiş"* olmasını Bay (2018), "Osmanlı tipi evlatlık müessesesi" olarak tanımlar ve sonra şu gözlemini paylaşır. Ona göre 1926 Medeni Kanun'un, "koruyucu aile" anlamındaki Osmanlı tipi evlatlık müessesesini hemen tamamen işlemez hale getirmesi, bakıma muhtaç çocukların kurumlarda barındırılması ile sonuçlandı.

Türkiye'nin kadim kültüründe evlatlık uygulamasının sıradan ve yaygın bir rutin olması göz önünde tutulduğunda, bugünkü tıkanıklığın kültürel faktörlerden daha ağır basmak üzere yasal mevzuattan geliyor olması gerektir. Her ne kadar ÇHGM (2021b) onu "*durumu evlat edindirilmeye uygun bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır*" şeklinde 'soy bağı' ifadesi kullanmadan tanımlıyorsa da süreç ve beklenti onun daha ötesine gitmektedir. Mesela, evlatlığın tanımını ve fonksiyonunu "*...soy bağı meydana getiren hukuksal bir kurum*"a

(Akyüz, 2012) indirgemek veya "*evlat edinilen ve ayırt etme gücüne sahip olmayan küçüklerin nüfus kaydına ana ve baba adı olarak evlat edinen eşlerin adlarını yazmak*" (ÇHGM, 2021b), toplumun kültüründe ne kadar karşılık buluyor ve toplum üyelerinin evlatlık edinme karar ve davranışlarını ne kadar etkiliyor? Bay'ın (2018) da tespit ettiği gibi, 1926'da "Türk Kanuni Medenisi"nin Osmanlı tipi evlatlık müessesini iptal etmesiyle ortaya çıkan bir problem, sonraki kanunlarla da devam ettirilmektedir. Bu sebeple de ÇHGM, çok önemli ve manidar bir çocuk esirgeme faaliyetinden hala yeteri kadar yararlanamamaktadır. Çünkü 'tam evlât edinme rejiminin benimsendiği İsviçre Medenî Kanunundan alınan kanun metni yeterince uyumlu olmamış, iki değişik sistemden özgün bir sentez elde edilememiştir' (Kizir, 2009). Karataş'a (2020) göre Türkiye'de, evlat edinme sisteminin hukuk ve sosyal hizmet açılarından iyileştirilmesi gereken yönleri vardır ve bu sebeple, "*ilgili yasal düzenlemeler hızla taranarak, uygulama güçlükleri ve eksiklikleri belirlenmeli ve giderilmelidir*". Yazarın değerlendirmesine göre, "*Eski Medeni Kanun'daki evlat edinme hükümlerinin zorlaştırıcı etkisi*", koruyucu aile uygulamalarına da zarar vermektedir. Çünkü evlatlık edinmeyle ilgili yasalardaki zorlukları aşabilmek için koruyucu aile uygulaması evlat edinmeye bir basamak olarak kullanılmaktadır.

Bu tez yazarının bulgu ve tespitlerine göre yeni tartışmaya buradan başlamak gerekmektedir.

(a) Çocuk esirgeme gibi sosyal alanlardaki uygulama farklılıkları aslen, toplumların sosyal felsefelerinin farklı olmasından kaynaklanır. Şayet Türk toplumunun sosyal felsefesi onun sosyal ve çocuk esirgeme yasa, politika ve uygulamalarına yansımıyorsa, gözden geçirilmesi gereken bir durum mevcuttur.
(b) Vatandaşların davranışları ve alandaki uygulamalar, nihayetinde toplumdaki yasal düzenlemelerin de bir yansımasıdır. Çocuk esirgeme ve evlatlık konularında vatandaş davranışları ve kurumsal uygulamalar istendik yerde değilse, toplumun sosyal felsefesi ile yasalar arasında bir uyuşmazlık söz konusudur ve gözden geçirilmeyi gerektirir.
(c) En fazla kültürel direnç, hukukla soy bağı kurmak veya küçüğün ana-baba hanesine evlat edinenlerin adlarını yazmak gibi masum addedilen noktalara yapılmaktadır. Bu sebeple yine bu çalışmaya göre, yasaların toplumsal kültüre uygunluğunu gözden geçirmek ve onu öncelemek bir gerekliliktir.

Yukarıda önerilen tartışmaların bir takım yasal mevzuat değişikliklerine sebep olabileceği de tahmin edilebilir. Bu tezin öne çıkardığı bulgular, evlatlığın tanımının bu toplumun kültürel gerçeklerine uygun hale getirilmesini gerektirmektedir. Evlatlığın, Türkiye'nin

tarihinde mevcut uygulamalara göre tanımlanması ve yasal mevzuatın da o tanıma göre tekrar gözden geçirilmesi gerekliliği bu çalışmanın bir bulgusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu arada, belki de yasaların toplumun kültürel yapısını yansıtmaması ve evlatlık tanımının kültürel değerlere uygun yapılmaması yüzünden, bir de suni bir dini tartışma ortaya çıkmaktadır. En fazla da ÇHGM'nin evlatlık faaliyetlerinin tıkanmasına sebep olan bu haksız ve desteksiz tartışma, İslam dininde evlat edinmenin yasak olduğu iddiası ile ortaya çıkmaktadır. İslam'da evlatlığın yasak olduğu tartışması yenidir, moderndir ve evlatlığın modern ama Türk toplumunun kültürel gerçeklerine uygun olmayan bir şekilde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. İslam, evlat edinmeyi ve/veya koruyucu aile olmayı yasaklamaz. İslamin temel kaynağı Kur'an, evlatlık müessesesinin nasıl düzenleneceğini, hukuki yapısının ne olduğunu açıklar. Kur'an'da bahsedilen, yasaklanmayan, teşvik edilen, yapılanması açıklanan evlatlık kurumu, aşağıdaki hukuki düzenlemelere haiz bir olgudur:

(I) Çocuğun nesebinin belli olmaması, evlatlık edinilmesine engel değildir (Aydın, 1995).

(II) Evlatlık edinilen çocuğa, biyolojik anlamda anne ve babalık iddiası yapılmaz; değişik bir deyişle soy bağı kurulmaz, çocuk üzerinde nesep iddia edilmez. İlgili Kur'an ayeti konuyu açıklayıcıdır: "… *evlâtlıklarınızı da gerçek oğullarınız yapmamıştır... Evlâtlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın*." (Ahzâb Suresi-4&5, 2020).

Buradaki en önemli vurgu şudur. Onların biyolojik çocuklar olarak iddia edilmelerini yasaklaması, Kur'an'ın, 'evlatlık' olgusunu kabul ve tavsiye etmesi anlamına gelir. **İkinci olarak, önemli olan kimin adının nereye ve nasıl yazıldığı veya yazılmadığı değil, çocuk ve aile yakınlarının, onun ailenin biyolojik çocuğu olmadığını bilmeleridir. *** Kur'an'ın evlatlığı tanımasından ve tanımlamasından anlaşılan odur ki "İslam'da evlatlık yoktur" diyenlerin ve ÇHGM'nin faaliyetlerine engel teşkil edenlerin itirazı bu ayetlerden kaynaklanmamaktadır. Onların itirazı, evlatlığın yanlış tanımlanmasına, yanlış tanımlanan evlatlığa ve yanlış tanım üzerine inşa edilen yasal düzenlemeleredir.

(III) Soy veya nesep bağı olmadığı için evlatlık edinilen, evlatlık edinene mirasçı olmaz (Aydın, 1995; Karim, 2018).

(IV) Yine nesep bağı olmaması sebebiyle, evlatlık edinilen çocukla ailenin diğer üyeleri arasında evliliğe engel teşkil edebilecek mahremiyet oluşmaz; yani evlat edinilen, ailenin diğer üyeleri ile evlenebilir (Aydın, 1995; Karim, 2018).

Yukarıdaki paragraf, bu çalışmada ortaya çıkan bulgunun önemini, yani evlatlığın, Türkiye'nin tarihindeki mevcut uygulamalara göre tanımlanması ve yasal mevzuatın da o

tanıma göre tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini vurgular mahiyettedir. Öyle görülüyor ki kültüre duyarlı olmayan yasalar, dolaylı olarak da olsa evlat edinmenin önünde engel teşkil etmektedir. Türkiye'de hem pozitif hukuk ve hem de ÇHGM, çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarını da göz önüne alarak, toplumun kültürüne uygun yeni yapılanmalara geçebilecek ve yeni metot ve uygulamalar geliştirebilecek araç ve gereçlere sahiptir.

Bu arada tartışmalara zenginlik katabilecek bilgi ve bakış açılarının da mevcut olduğu tespit edilmiştir. Mesela, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç gibi Kuzey-Avrupa ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde, korunma ihtiyacı olan çocukları evlatlık olarak vermek tercih edilen bir uygulama değildir. O sistemler uzun dönem koruyucu aile uygulamaları geliştirmeyi daha çok tercih ederler (Holtan, Handegård, Thørnblad, & Vis, 2013).

Tartışmalara veri sağlayabilecek başka bir bilgi de Osmanlı tipi evlatlık müessesinin benzeri bir uygulamanın ABD'de de mevcut olduğudur. ABD çocuk esirgemesi, "Çocukluk dönemi bitene kadar kalıcı yasal velayet" (SPLC-Subsidized Permanent Legal Custodianship) uygulamasına sahiptir. Çocuklar evlatlık olarak verilmez ve koruyucu bir aileye geçici olarak değil 18 yaşına kadar devredilirler. Bu uygulamada kurum aradan çıkar ve çocukla her türlü kararın verilmesi de koruyucu aileye devredilir. Osmanlı tipi evlatlık müessesesinde de aile çocuğa, evlenene kadar velilik ederdi.

Little (2000), evlatlık edinmenin niçin İngiltere'de ön planda olmadığını açıklarken şunları aktarır: 10-11 yaş sonrası oluşan evlatlık ilişkilerinin sonradan bozulma oranı %49'dur. Hatta 3 ve altı yaşlarda yapılan evlatlık edinmelerin bile %5'i sonradan bozulmaktadır. Genel olarak, yapılan her beş evlatlıktan biri (%22 oranla) sonradan bozulmaktadır. "*Evlatlık edinmelere dışarıdan baktığında, çocuğun hayatında maddi bir iyileşme görürsün ama duygusal gelişimleri ekonomik durumlarındaki kadar parlak değildir"* (Little, 2000).

Konuyla ilgili bir başka bilgi de özellikle ÇHGM kapsamı altındaki her çocuğun zaten evlatlık edinilemeyeceğidir. Koruma altında olsun ya da olmasın bazı çocukların evlat edindirilmesi hukuksal olarak mümkün olamamaktadır (ÇHGM, 2021b).

Türkiye ile ilgili evlatlık tartışmasından koruyucu aile konusuna geçerken, bu tezin yazarına göre, konunun düğümlendiği nokta şudur. Bardakoğlu (1998), Yazıcı (2007a) ve Bay'ın (2018), dikkat çektikleri ve "Osmanlı tipi evlatlık müessesi" olarak takdim ettikleri uygulama, Osmanlı'nın evlatlık tanımlamasına uygun gerçek bir evlatlık uygulamasıdır. Teknik adları ile "hidâne", "tebenni" ve "kefalet" (kafalah) uygulamaları, geçici değillerdi, (şartlar öyle gerektirdiği için bazen geçici olabilmelerine rağmen) hayat boyuydu ve bu

sebeple onları birer evlatlık kurumu olarak görmek daha uygun düşer. Özbay (1999), Karatay (2017) ve Sis (2019) de onları evlatlık müessesesi olarak görürler. Zaten bu uygulamalar Türkçe'de erkek çocuklar için "evlatlık" veya "oğulluk", kızlar için ise "besleme" şeklinde karşılık bulmuştu. Bunlar, Osmanlı toplumunda son derece yaygın bir şekilde uygulanıyordu (Bay, 2018). Yine Yazıcı'ya (2007) göre, bu tür uygulamalar on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sında bile hala devam ediyordu. Yazarın "Şer'iyye Sicillerinde bu alandaki malzemenin bolluğu dikkat çekicidir" demesi hasebiyle bu örnek, evlatlık müessesinin Osmanlı günlük hayatının sıradan bir parçası olduğu şeklinde de yorumlanabilir (Bay, 2018; Yazici 2007a). Öte yandan, konunun düğümlendiği noktayı açıklayacak olgu ise, bazı yazarların aynı uygulamadan, niçin "Osmanlı tipi koruyucu aile" olarak bahsettikleridir. Çünkü onlar, evlat edinmenin tanımını, başka kültürlerde gelişen tanımlamalarla ele almakta ve Osmanlı uygulamasını da o tanımlamalara göre tam bir evlatlık uygulaması olarak görememektedirler. Bu da evlatlık konusunun niçin yeniden gözden geçirilmesi ve 'evlat edinme' olgusunun niçin toplumun kültürüne uygun olarak yeniden tanımlanması gerektiğine işaret eder.

Türkiye'de "Koruyucu Aile" Uygulama Modellerinin Türk Toplumunun Kültürüne Uygunluğunun Gözden Geçirilmesinin ve Kültüre Uygun Yeni Modellerin Geliştirilmesinin Bir Gereklilik Olduğu Tespit Edilmiştir

- Bu çalışma sırasında incelenen ÇHGM istatistiklerinin ortaya çıkardığı ve ÇHGM'nin kendisinin de rapor ettiği bir bulgu, Türkiye'de yeterli sayıda koruyucu aile olmadığıdır. Türkiye'deki toplam koruyucu aile sayısı (2019 itibariyle) 5967'dir. Bu çalışmanın bir bulgusu da Türkiye'de her on bin (10,000) aileden sadece üçünün koruyucu aile olmak için öne çıktığı şeklindedir.
- Yeteri kadar koruyucu aile olmamasının kültürel ve yasal boyutları da vardır.
- 1926 Medeni kanunundan bu yana, "koruyucu aile uygulaması"nın hukuken ve teknik olarak mümkün olduğu halde uygulanmadığı, 1961 Anayasasıyla gelen düzenlemelerin devreye girmesiyle hayata geçtiği ama çok yavaş seyrettiği bilinmektedir.
- Mevcut 'koruyucu aile uygulaması' ile ilgili eleştiriler arasında, bakımın geçici olması, akrabalara ulaşma konusunda yeteri kadar gayret sarf edilmemesi, uygulamanın Türk toplumunun kültürel değerlerine uygun olmaması gibi noktalar vardır.

- Mevcut problemler arasında şunlar da zikredilmektedir: Toplumda konuyla ilgili yeterli farkındalık yaratılmamış olması, aile denetimlerinde uluslararası standartların kullanılmaması, koruyucu aile hizmetinin yeterince profesyonelleşmemiş olması, alanda ilgili uzman danışmanlık sisteminin oluşmaması vb. noktalar, sayılanlar arasındadır.
- Mevcut 'koruyucu aile' tanım ve uygulamasının, Türk toplumundan yeşermiş bir kavram ve uygulama olmadığı bilinmektedir. Belki de asıl problem, başka bir kültürde ortaya çıkmış bir uygulamayı, hiçbir uyarlama çalışması yapmadan, Türkiye çocuk esirgemesine kazandırmaya çalışmaktan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, 'koruyucu aile' kavram ve uygulaması da toplumun kültürüne uyarlanabilecek şekilde yeniden tanımlanmalı ve yeni tanıma uygun yeni modeller üretilmelidir.

Bıyıklı'nın (1995) ifade ettiğine göre 1961-1995 arası otuz küsur (34) yıl boyunca ortalama yılda ancak 90 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilebilmiştir. O gün de bugün de Türkiye'de çocuk esirgeme faaliyetlerinde, koruyucu aile olmak için yeteri kadar ailenin öne çıkmadığı bilinmektedir (Bay, 2018; Baysal, 2017; ÇHGM, 2020d; Gökçe, 1983; Karatay, 2007; Özbeşler, 2018; Serdar, 2000). ÇHGM istatistikleri, 2019 itibariyle, 13,867 çocuğun aile ortamında değil de kurumlarda misafir edildiğini, 'koruyucu aile' yanına yerleştirilenleri ise 7,259 olarak bildiriyor (ÇHGM, 2020b ve 2020c). İstatistikler, kurumdaki 'koruyucu aile' sayısının yıldan yıla artmakta olduğunu gösteriyor ama seyri hala yavaş. Bu arada, kurumlarda yaşayan çocukların, yaşadıkları toplumun bir parçası olmalarına, bir eve, aileye ve mahalleye aidiyet geliştirmelerine yardım ediliyor, eğitim, sağlık, meslek edindirme, ulaşım vb. topluma yönelik tüm hizmetlerden, kurum bakımında olmayan çocuklarla aynı süreçlere tabi olarak yararlanıyorlar (ÇHGM, 2020b).

Bazı araştırmacılar, akraba bağı olmayan çocukların bakımındaki geçiciliğin, Türk toplumunun kültürel değerlerine uygun olmadığını bildirirken (Gökçe, 1983; Karatay, 2007), diğer bazıları da alandaki kültürel değerlere uygun olmayan yasaların, konunun çözümüne yardım etmediğini bildirirler (Bay, 2018; Gökçe, 1983).

Konuyla ilgili bir anekdot: İnternetin henüz yaygın olmadığı dönemde, bu tezin yazarı, ilahiyat alanında uzman kabul edilen Hayrettin Karaman'a, koruyucu aile konusunun ilahiyat fakültelerinde nasıl çalışıldığını, konuyu açıklayan makale, tez, bildiri vb. akademik çalışmaların neler olduğunu sormuştu. Karaman'ın cevabı özetle şöyleydi: "Ben ilahiyat fakültelerinde konuşulan, tartışılan, yazılan, çizilen şeyleri takip ederim, bilirim; inan, bu konuda bir tane bile çalışma yok." Bu durum birkaç olguya işaret etmektedir.

i. Çocuk esirgeme alanı o dönem akademisinde yeterince karşılık bulan bir konu değildi. Bu çalışmanın bir bulgusu, bu gözlemin bugün için de doğru olduğudur.
ii. Konuyla ilgili akademik çalışmaların olmadığı veya az olduğu bir dönem, aynı dönemde ülkede yeterince koruyucu aile olmadığını da işaret edebilir. Nitekim yirmi yıl öncesi yazarları, yeterli koruyucu ile olmadığını bildirmişlerdir (Gökçe, 1983; Serdar, 2000).
iii. Kültürel değerlerin dinle bağlantısı noktasından hareketle, koruyucu aile konusunda toplumsal duyarlılığı ve katılımı artırabilmek için, Diyanet camiasına görev düştüğü, bu çalışmanın bir bulgusu olarak ortaya çıkmaktadır. İlahiyat uzmanlarının elinde konuya ışık tutacak ve algıyı değiştirecek kadar yeterli malzeme vardır (hayatsende.org., 2021).

Kurum Bakımı Tartışması: Kurum Bakımı ile İlgili Problemlerin, Tercih Edilmese Bile, Kurum Bakımının Kendisinden Değil, Daha Çok Bakım Kurumunun İçinde Bulunduğu Şartlardan Kaynaklandığı Tespit Edilmiştir

- Türkiye'de koruma altında olan çocukların %65'inin, (koruyucu aile yanında değil), kurum bakımı altında olduğu görülmüştür.
- Türkiye'de kurum bakımı altındaki çocukların 2019'daki sayısı 13.867'dir. Aynı yıl, koruyucu aile yanındaki çocukların sayısı da 7.259 olarak tespit edilmiştir.
- Koruma altındaki bütün çocukların (21.106) bir aile ortamında yasayabilmeleri için ya kendi ailelerine veya akrabalarına döndürülmeleri (ki birçok durumda mümkün değildir) veya 11.000'den daha fazla yeni koruyucu aile bulunması gerektiği tespit edilmiştir.
- Çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların koruma altında ve kurum bakımında olmalarının genelde dört sebebi olduğu ortaya çıkmıştır. (i) Ailesine veya akrabasına döndürememek; (ii) Evlatlık verilmesini sağlayamamak; (iii) Koruyucu aile bulamamak ve (iv) Sağlık, tedavi, eğitim vb. özel şartlar sebebiyle çocuğun yararının temelli veya geçici olarak kurum bakımını gerektirmesi.
- Genellikle, kurum bakımına alternatif olarak gösterilen koruyucu aile ile beraber çalışıldığında konunun, hangisinin hangisine üstün olduğu şeklinde ele alınmaması gerektiği görülmüştür. Hangisinin çocuğun ihtiyacına veya çocuğun ihtiyacının hangisine daha uygun olduğu şeklinde değerlendirmek gerektiği ortaya çıkmıştır.
- Korunmaya muhtaç çocuğun, yaşı, cinsiyeti, fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları tartılıp değerlendirildiğinde kararların daha isabetli olduğu tespit ve teklif edilmiştir.

- Kurum bakımı ile ilgili tartışmalarda, eleştirilerin daha çok bakım kurumunun fiziki (ve tabi ki sosyal ve psikolojik) şartlarına karşı geliştirildiği, eleştiri oklarının, kurum bakımının kendisine çok daha az yönlendirildiği görülmüştür.

Bu noktaya dikkat çeken Li, Chng ve Chu, (2019), örnek alınan kurumun nerede olduğuna, araştırmanın veya gözlemin ne zaman yapıldığına dikkat edilmesi gerektiğinin önemli olduğunu hatırlatırlar. Onların da dikkat çektiği gibi ekonomik olarak yeni gelişmekte olan bir ülke kurumunun fiziki şartları ebetteki mesela bir Batı Avrupa kurumununkinden çok daha kötü çıkabilir. Nitekim yazarlar, Romanya ve Almanya'dan alınan örneklerde, daha az gelişmiş olan Romanya kurumları sebebiyle daha bir düşük ortalama çıktığını öngörürler. Veya gözlemler yirmi yıl kadar önce Türkiye'deki kışla tipi kurumlar üzerinden yapılmışsa, sonuç bugünkünden çok daha farklı yansıyacaktır. Çünkü sadece Türkiye'de değil çoğu ülkede kurumlar son on yılda modernleştirildi ve iş gücü de daha eğitimli hale getirildi.

Öte yandan, Li, Chng ve Chu'nun (2019) da işaret ettiği gibi, koruyucu aile ile kurum bakımını karşılaştıran araştırmalar arasında, koruyucu aile lehine sonuçlanan çalışmalar olduğu gibi, ikisi arasında bir fark bulamayan araştırmalar da mevcuttur.

- ✓ Değişik 19 ülkeden 3.888 çocukla yapılan farklı 75 çalışma, Van Ijzendoorn, Luijk ve Juffer (2008) tarafından bir meta analize tabi tutulduğunda, yetimhanelerde kalanlarla koruyucu ailelerdeki çocukların entelektüel gelişimleri, IQ numaraları, karşılaştırıldı; "İnsani Gelişme Endeksi" (Human Development Index) yüksek olan yani gelişmiş ülkelerdeki yetimhane çocuklarının IQ'larında küçük gecikmeler kaydedildi.
- ✓ Buna karşılık, Goemans, van Geel ve Vedder, (2015), otuz yılı kapsayan araştırmalarında, koruyucu aile uygulamasının, çocuğun gelişimine ne pozitif ne de negatif bir etkisinin olmadığını buldular.
- ✓ Benzer olarak, Whetten vd. (2009), araştırmalarında, koruyucu aile ile kurum bakımı arasında çocukların gelişimleri açısından kayda değer hiçbir fark bulamadılar.
- ✓ Aynı örneklem üzerinde yapılan takip çalışmasında ise Whetten vd. (2014), kurum bakımı altındaki çocukların, özellikle beden sağlığı ve duygusal problemlerle baş etme konularında koruyucu aile yanında kalan çocuklardan daha iyi çıktıklarını buldular.

  Bunlara istinaden Hall'a (2013) göre, "*Kurum bakımı veya koruyucu aile uygulaması, birbirinden ne daha iyidir ne de daha kötü. Ancak söz konusu herhangi bir çocuğun kendi şahsi yapısına ve ihtiyacına binaen, biri diğerinden daha iyi veya kötü olabilir*".
- ✓ İsrail çocuk esirgemesi kurum bakımını, diğer profesyonel uygulamalara nazaran hem daha olumlu hem de daha koruyucu bulmaktadır (Benbenishty vd., 2015). Yorumlara

göre, oranın profesyonelleri ‘bağlanma’ ve ‘aile ortamı’ konularına aşina olmalarına ve yine aile ortamına verdikleri önemden dolayı bir çocuğu kolay kolay evden uzaklaştırmamalarına rağmen kurum bakımını hala koruyucu aileye tercih etmektedirler.

- ✓ Avrupa’da en düşük kurum bakımı oranlarına sahip ülkelerin başında Hollanda, Fransa, İtalya ve Almanya gelmektedir; 2010-2012 itibariyle İtalya ve Almanya’da, kurum bakımı %50 idi (Del Valle & Bravo, 2013).

Bilinen ve uygulamada ÇEK’lerin önüne devamlı çıkan bir gerçek, bütün çocukların koruyucu aileye gönderilemeyeceğidir. Mesela günümüzde, kurum bakımındaki çocukların önemli bir miktarı ergenlerdir. Özellikle davranış bozukluğu, ruh sağlığı problemi olan, saldırgan kişiliğe sahip şiddet eğilimi gösteren ergenler, yetişkin hayatına geçiş aşamasında bakım tedbirinin uzatıldığı gençler ve bulunduğu beldede ailelerin kültürüne çok yabancı göçmen sığınmacılar için kurum bakımı, bazen bir süreliğine bile olsa çok daha uygundur. Mesela 2013 rakamlarıyla, ABD’de çocuk esirgeme kapsamında kurum bakımına alınanların %62’si erkektir, ortalama yaş 14’tür, %36’sinin DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) standartlarına uygun ruh sağlığı, %45’inin davranış bozukluğu, %10’unun da ‘engelli’ teşhisi vardır (NCSL, 2020b). Netice olarak, mümkünse tamamen koruyucu aile uygulamasına geçmek isteyen ülkeler bile bakım kurumlarını sıfırlayamazlar. Üstelik ülkelerin GDP’leri arttıkça, kurum bakımları daha modernleştirmekte, profesyonel uzmanlar devreye girmekte ve özellikle terapötik çalışmalarda koruyucu ailede başarılamayacak seviyede tedavi ve ilerleme kaydedilebilmektedir.

Yukarıdaki sebeplerle, azaltılması hedeflenirken bile, bir toplumda kurum bakımının alternatif olarak daima muhafaza edilmesi bir gerekliliktir. Bu gerekliliğin getirdiği diğer bir yükümlülük de mevcut bakım yerlerinin hem aile ortamına benzer uygulamalarla zenginleştirilmesi hem de uzman ve daha profesyonel personelle yürütülmesi gerekliliğidir.

Akademik İlgi: Çocuk Esirgeme Alanına Akademik İlginin Az Olduğu Görülmüştür

- Bu çalışma sırasında, Türkiye’de, özellikle çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçlarını konu edinen yazı ve araştırmalar yok derecesinde azdır.
- Bu çalışma sırasında, Türkiye’deki psikolojik danışma alanının, çocuk esirgeme konusuna özel bir ilgisinin oluşmadığı bulgusu ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili bir yorum, böyle özel bir ilgiyi doğuracak ortamın Türkiye’de mevcut olmadığı şeklinde yapılabilir.

- Türkiye'de, akademik camiada görülen çocuk esirgemenin tanımlanması ile ilgili akademik ve entelektüel belirsizlik ve HBÇ gibi önemli bir kriterin kullanılmaması, alana olan akademik ilginin az olduğunu ifade eden diğer göstergelerdir.
- Alandaki bazı araştırmalar, çocuk esirgemeye olan akademik ilgi hakkında fikir verir mahiyettedir. Üniversitelerin ve diğer araştırıcıların ÇE alanına az vakit ayırdığı, Aslan'ın (2019) araştırmasında da gözlemlenebilen bir bulgudur. Araştırmacı, Ulusal Tez Merkezi, Dergipark, Ulakbim, Google Scholar, Asos Index, İdefix, Kitapyurdu, Nadir Kitap, Kitapseç ve D&R gibi kaynaklar üzerinden, "Mağdur çocuk" ile ilgili yaptığı bir literatür tarama çalışmasının sonuçlarını şöyle bildirmektedir. Sonuçların genel dağılımına bakıldığında, 1980-2018 yılları arasında 229 makale, 248 tez ve 120 kitap çalışması olup toplamda 597 eserin olduğu anlaşıldı. Aslan'a göre (2019), 38 yıllık bir zaman aralığı düşünüldüğünde mağdur çocuk ile ilgili yapılan çalışmalar yetersizdir ve bu alanda daha fazla çalışma gereklidir. Yapılan çalışmaların çoğunlukla 2000 yılı sonrasında yapıldığı da bu vesile ile öğrenilmiştir.

Psikolojik Danışma: Uygulamalar, Çocuk Esirgemede Kullanımı ve Bulgular

- Modern dönem toplumlarında, özelikle ABD'de, çocuk esirgeme kurumlarının, çocukları kendi ebeveynlerinin ihmal ve istismarından korumak için kurulduğu bu çalışmanın bulguları arasındadır. Konuyla ilgili diğer bulgular aşağıda verilmektedir.
- ÇEK'lerin, çocuğun dünyasına aileden kaynaklanan ihmal ve suistimal iddiasıyla girdiği; sonrasında çocuğun, yerel, eyalet ve federal hükümetlerinin muhatabı olabildiği; hatta konu mahkemeye intikal edince, çocuğun, kendisine tayin edilen avukatla beraber hâkimin önünde oturmak zorunda olduğu tespit edilmiştir.
- Evden uzaklaştırılma durumunda, sadece uyuduğu mekân değil, oynadığı alanlar, park, sokak, okul, hemen bütün çevresinin değiştiği de ayrı bir bulgudur. Mahkemelik olmaktan veya evden uzaklaştırılmaktan bağımsız olarak, çocuğun, bunaltıcı bir yoğunluğa ve baş edilmesi zor duygusal bir ilişkiler ağına maruz kaldığı da daha düşündürücü bir bulgudur.
- Önceki bulguların üstüne eklenmesi gereken diğer bir bulgu da bir çocuğun ÇEK kapsamına alınmasının ÇEK açısından yorumu şudur ki, aile dinamiğinde iyi çalışmayan bir boyut vardır. Çocukla, anne-babası arasında, sağlıklı olmayan bir ilişki mevcuttur.
- Çocuk esirgeme ve psikolojik danışma etkileşiminin pratik sebebi de budur. Çünkü ABD ÇEK'leri, kapsam altına alınan çocukları ve ebeveynlerini, çok yoğun olarak ruh sağlığı

hizmetlerine ve genellikle aile terapisine sevk ederler. Diğer taraftan, ebeveynlerin ve çocukların, bu tür hizmetlere zaten ihtiyaçları da vardır.

- ABD'de, "çocuk esirgeme terapisi", çocuk esirgeme hizmetleri kapsamındaki çocuklara, gençlere ve ailelere ruh sağlığı alanında hizmetler sağlayan, ÇEK'lere ve çocuk mahkemelerine rapor hazırlayan yeni bir ihtisas alanı olarak doğmuş durumdadır.
- ABD'de, ÇE alanında çalışan uzmanların, farklı bir çalışma ortamında oldukları, aile terapistlerinin, terapilerini aile ortamında uygularken, her zaman olmasa bile çoğu zaman, bizzat aileye, ailenin evine gittikleri de bu çalışmanın ayrı bir bulgusudur.
- Son bir bulgu da çocuk esirgeme ve psikolojik danışma alanlarında, son zamanlarda, üç yaklaşımın giderek ağırlık kazandığıdır. (a) Kültürel çeşitlilik ve kültüre duyarlılık, (b) Aile ortamının hizmetler için en uygun yer olduğu ve (c) sosyal adaletçilik.

Kültüre Duyarlı Yaklaşımın Etkin, Etkili, Değerli ve Gerekli Olduğu; Eksikliğinde İse Danışma Etkinliğinin Kaybolduğu ve Terapinin Çalışmadığı Tespit Edilmiştir

- Son dönemlerde hem çocuk esirgeme hem de ruh sağlığı konularında en fazla vurgunun, kültüre, çok kültürlü veya kültüre duyarlı danışma modellerine yapıldığı görülmüştür.
- Çok kültürlülük, kültürel çeşitlilik tartışmaları çerçevesinde hem kavramlaştırma hem de tanımlama açısından tam bir anlayış ve dil birliği oluşmamış olduğu, çocuk esirgeme ve psikolojik danışmada en uygununun "kültüre duyarlı" yaklaşım olduğu tespit edilmiştir.
- DSM-IV'ün geliştirdiği "Kültürel Formülasyon"un, danışma sürecinde, kültürel faktörlerin gözden geçirilmesini ve onlara duyarlılık gösterilmesini teklif ettiği gözlemlenmiştir. Danışmana, (1) danışanın kültürel kimliğine, (2) danışanın rahatsızlığını açıklayabileceği, (3) stres sebebi olabilecek veya stres durumlarında danışana destek sağlayabilecek ve (4) danışman ve danışan arasında ilişkiyi etkileyebilecek kültürel faktör ve modellere (5) teşhis ve iyileşme/ iyileştirme süreci için genel bir kültürel değerlendirme yapılmasına özel olarak dikkat etmesi ve onları raporlaması tavsiye edilmektedir.

Günümüz toplumları, çok kültürlü olduklarının bilincine yeni yeni varırken diğer yandan da çok kültürlülük daha önce vurgulanamayan bir olgu olarak şimdi gündeme gelebilmektedir. Ulaşım kolaylığıyla, günümüz insanları bazen topluca gittikleri yeni bölgelerde kültürel çeşitliliği de artırmaktadırlar. Ayrıca, modern toplumsal sebeplerle, ortaya çıkan yeni sosyal gruplar da kültürel çeşitliliği artırmaktadır. Artık, çok kültürlülük etnik, ırk ve sosyo-

ekonomik statü ile sınırlı değildir. Foronda, Baptiste, Reinholdt ve Ousman'ın (2015) da işaret ettiği gibi, insanlar için kültürün kapsamı ve genişliği bunlardan çok daha fazlasıdır; günümüz uygulamalarında çok kültürlülük, kültürel çeşitlilik, aile yapısıyla, cinsiyetle, hatta cinsel ilişki tercihiyle kendilerine sosyal bir kimlik yükleyen her türlü grupla da gelmektedir. Bu paralelde ve bu tezin konusuyla alakalı olarak, Pennsylvania'da ve Allegheny County'de resmi olarak hiçbir sınırlama olmaksızın temel bir değer kabul edilen '*kültürel farklılık ve çeşitlilik* 'ten ne kastedildiği ve nasıl işlediği bu çalışmada şöyle bulunmuştur. "Bireylerin, deneyimlerin ve perspektiflerin, mümkün olan en geniş bir şekilde temsil edilebilmesi anlamına gelir ve hizmetler de kişilere, onların hedeflerine ve tercihlerine açıkça saygı ifade edecek şekilde sunulur (Allegheny County, 2006 & 2020a; PHMC, 2018).

Bazen bir olgunun veya kavramın varlığı ve ne olduğu, onun yokluğu ve ne olmadığı ile de anlatılabilir ve açıklanabilir. "Kültüre duyarlı olmak ne değildir?" sorusunun da kültürel duyarlılık konusunu açıklayabilecek iyi bir teknik oluşturduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada yukarıdaki sorunun ortaya çıkardığı bulgu şu olmuştur. Özellikle ABD'de siyah-beyaz ırk ilişkileri bağlamında, kültür konusunda tarafsız kalmanın; toplumda 'renk körü' gibi davranmanın; insanlara, "ırk, etnik köken ve kültürlerine bakmaksızın" muamele etmenin, tercih ve teşvik edilen tutum ve davranış biçimleri olmadığı tespit edilmiştir. Eleştiri, "zaten öyle (mesela renk körü) olamazsın" ile de sınırlı değildir. ABD örneğinde, yine bu çalışmanın bir bulgusu olarak aksine bir olgu ortaya çıkmıştır. Farklılığı görmenin, herkese (olmadığı gibi değil, mesela siyah birine, siyah değilmiş gibi değil) olduğu gibi muamele etmenin, istenen, arzulanan ve hatta teşvik edilen bir tutum ve davranış olduğu tespit edilmiştir. Bir ÇE çalışanının veya psikolojik danışmanın, kasıtlı veya kasıtsız, muhatabının ırkını veya kültürel geçmişini tanımazlıktan gelmesi, farkında olduğunu hissettirmemesi durumunda, danışan, anlaşılmadığını, yanlış anlaşıldığını hissederek kırılır, ÇE görevlisi veya terapist ile arasında bir uçurum ortaya çıkabilir. Sue ve Sue'ya (2008) göre böyle bir durum, sürecin hem etkinliğinin hem de etkililiğinin kaybolmasına sebep olur.

Bu bağlamda, toplumun durumunu daha iyi okuyup değerlendirebilmek, sosyal hizmetlerin ve çocuk esirgeme faaliyetlerinin etkinliğini artırabilmek, alanda uygun ve ilgili strateji ve müdahaleleri geliştirebilmek için de kültüre duyarlı yaklaşımların öne çıkması gereklidir. Bu gereklilik, sosyal hizmet uzmanlarının ve psikolojik danışmanların çocuk esirgeme alanında çalışmaları durumunda daha bir önem arz eder. Çalışmaların teklif ettiği şekliyle, kültüre duyarlı olmayan yaklaşımlarla, yoksulluğun devreye girdiği durumlarda görevliler,

ortamı ve şartları yanlış okumaktadırlar. Bu çalışma, çocuk esirgeme alanında kültüre duyarsızlığın ve onun sebep olduğu yanlış algıların, çocuğun evden uzaklaştırılmasını kolaylaştırdığını, onun da çocukta ruh sağlığı ihtiyacı gelişmesine sebep olduğunu tespit etmiştir. Sonrasında, kültüre duyarlı olmayan psikolojik danışmanların çocuğun derdine çare olamadığı ve hatta durumu kötüleştirdiği de bu çalışmanın bulguları arasındadır.

Kültüre duyarlı yaklaşımın daha etkili olduğu yanı sıra, kültürel yaklaşımın eksikliğinde ve terapinin çalışmadığı noktasında, ABD sağlık bakanlığı raporu (DHHS, 2001), azınlık grupların ruh sağlığı hizmetlerine yeteri kadar ulaşamadığını, erişebildiklerinde de terapötik olarak yeteri kadar faydalanamadıklarını bildirir. Birbirinden bağımsız iki ayrı araştırmada, Bellamy, Gopalan ve Traube (2010) ve McCrae, Barth ve Guo (2010), tam da ABD Sağlık Bakanlığı'nın bu bulgusunu desteklerler. Onlar, araştırmalarında belli bir grup çocuğun süreçlerini birkaç yıl boyunca izlerler ve gruplarındaki çocukların almış oldukları ruh sağlığı hizmetlerinin, onlara bir yarar sağlamadığını hatta durumlarının kötüleştiğini bulurlar. Bakanlığın bulgusunu yorumlarken Sue vd. (2006), olanları şöyle açıklarlar. *"Nedeni, terapi süreçlerinin, danışanların yaşam tarzlarını, dil farklılıklarını, kültürel tarihlerini ve içinde bulundukları yaşam koşullarını dikkate almamalarıdır."* Değişik yazarlar bu olguyu desteklemekte, kültürel perspektifin ve yeterliliğin değerli ve hatta gerekli olduğunu, günümüz psikolojik danışmanlığında daha yüksek başarı şansının, ancak kültüre uygun müdahalelerle gerçekleşebileceğini vurgulamaktadırlar (American Psychiatric Association, 2000; Bellamy, Gopalan & Traube, 2010; Erkan, 2020; Griner & Smith, 2006; McCrae, Barth & Guo, 2010; Sue & Sue, 2008; Sue, Zane, Nagayama-Hall & Berger, 2009).

Aile ve Aile Ortamı: Kültüre Duyarlı Yaklaşımların ve Uygulamaların (Diğeri de Sosyal Adalet Olmak Üzere) Temel İki Ögesinden Birincisinin Aile Olduğu, Çocuk Esirgeme ve Ruh Sağlığı Uzmanlarının da Çocuğun ve Ailenin Her Türlü İhtiyacını, Yaratıcılığını ve Potansiyelini Aile Ortamında Desteklemeleri Gerektiği Tespit Edilmiştir

- Aile ortamının terapötik, aynı zamanda ailenin de en küçük ve en temel kültürel bir birim kabul edilmesi hem psikolojik hem de kültürel gerekçelerle, çocuk esirgeme ve ruh sağlığı hizmetlerinin de aile ortamında sunulmasını bir gereklilik haline getirmektedir.
- Aile ortamının, ebeveynlerin, çocuğun duygu ve düşüncelerini dinlemeleri, çocuğun kendi ailesi hakkındaki algısının doğru oluşması, terapistin de ailenin gizli güçlerini ve potansiyelini araştırıp keşfedebilmesi için çok önemli ve uygun olduğu bildirilmiştir.

- Aile ortamının, çocuğun terapötik direnç geliştirmesine, negatif olaylarla ve hatta yaşanılan bir travmayla bile baş edebilmesine yardım ettiği gözlenmiştir.
- Hem çocuğun hem de ailenin gerilimini ve kaygısını azaltmanın yollarından birinin, aile içi iletişimi devreye sokarak, aslen aile desteğini faaliyete geçirmek olduğu bunun da çözümü bizzat aile içinde üretmeye yardım etmek anlamına geldiği tespit edilmiştir.
- Yukarıdaki maddelerin rehberliğinde, ailenin yüz yüze olduğu problemlerin yine aile içinde çözülmeye çalışılmasının, bu sebeple çocuğun hala evde kalmasının, çocuğun en yararına olduğu tespit edilmiştir. Bu, aile için de en iyi olandır.

Genelde de birçok alan için de öyle olduğu ileri sürülebilir ama özellikle ÇE alanında ve onun bağlamında da ruh sağlığı hizmetlerinde, kavramlaştırmaların, modellerin, stratejilerin, çalışmaların ve uygulamaların, aile merkezli olması sadece pratik bir gerçeklik değil aynı zamanda da kuramsal bir gerekliliktir. Çok kültürlü ve kültüre duyarlı anlayışın ve uygulamaların temel iki önemli ögesinden biri, danışanın ve ailenin her türlü yaratıcılığını ve potansiyelini aile ortamında desteklemektir (Falicov, 2003). Çünkü, aile üyelerinin oluşturduğu ortak bir kimlik ve dayanışma vardır (Falicov, 2003) ve bu sebeple *"Profesyoneller tarafından sunulan hizmetlerin aile ortamında yapılması aileyi güçlendirir; buna bilgiyi bile aile ortamında aktarmak dahildir"* (IOM and NRC, 2014).

Bu arada konunun kuramsal arka planının daha iyi anlaşılıp çalışılabilmesi için "Yapısal Aile Terapisi" terminolojisine de müracaat edilebilir. Onlara göre çocuklar kendilerini, ebeveynleri, kardeşleri ve diğer aile üyeleriyle etkileşime girdikçe geliştirirler, bu sebeple de çocuğa götürülecek hizmetler, ona aile ortamında takdim edilmelidir (Colapinto, 2018; Minuchin & Fishman, 1981). Kuramsal çerçeveye, bu sefer de sistem perspektifi ile bakıldığında, sistemin tamamı hedef alınmalıdır ve bu sebeple de faaliyetler de aile merkezli olmalıdır (Scott & Teufel-Prida, 2019).

Bütün bu sebeplerle, yukarıda da ifade edildiği üzere, bu çalışmanın bu başlıkla ilgili önemli bir bulgusu odur ki çocuk esirgeme ve ruh sağlığı hizmetlerinin aileye götürülmesi sadece mantıki bir sonuç değil aynı zamanda profesyonel bir zorunluluktur.

Sosyal Adaletin Sosyal Hizmet'in Bir Parçası Olması, Onu, Çocuk Esirgemenin de Psikolojik Danışman'ın da Parçası Yapar. Sosyal Adaletin Her İki Süreçte de Kişilerin ve Grupların Yararına Kullanılabileceği ve Kullanılması Gerektiği Tespit Edilmiştir

- Sosyal adalet konusunu çocuk esirgeme ve psikolojik danışma süreçlerine uyarlamanın, kültüre duyarlı yaklaşım ve uygulamaların temel ögelerinden olduğu ve sosyal adaletçiliğin çocuğun ve ailenin yararına kullanılması gerektiği tespit edilmiştir.
- Sosyal adalet konusunun veya sosyal adaletçiliğin, kültüre kaynaklık yapan, sosyal çeşitliliği oluşturan, sadece ırka dayalı, etnik veya göçmen grupları değil, diğer her türlü grubun, sosyal ve ekonomik imkânlardan nasıl ve ne kadar faydalanabildikleri bağlamında devreye girdiği gözlemlenmiştir.
- Sosyal Hizmet görevlileri ulusal derneği NASW'in, ÇE çalışanlarına, sosyal adaletsizliği reddetmelerini ve hatta çalıştıkları çocuk ve ailesi adına, sosyal adaletin savunuculuğunu yapmalarını profesyonel bir davranış ve gereklilik olarak tavsiye ettiği gözlenmiştir.

Vera & Speight'e göre (2003), sosyal adaletçilik, eşitlikçilik, çok kültürlü psikolojik danışmaya girdi. Amerika Psikolojik Danışmanlar Birliği (The American Counseling Association) çok kültürlü yaklaşımı birliğin resmi diline soktu (ACA, 2014). Bu durumda, çok kültürlülüğün tanınması, sosyal adaletçilik faaliyetlerine ve uygulamalarına yol vermelidir (Sue, D.W., Sue, D., Neville & Smith, 2019). Alandaki verilere bakarak Sue (2001), "*psikoloji ve psikolojik danışma, halkın menfaati için kullanılabilir bir yapıya sahiptir ve kullanılmalıdır da*" görüşünü ortaya koyar ve bunu sağlayacak modellerin de çok kültürlü yaklaşım ve sosyal adaletçilik olduğunu söyler. Bütün bunlara, azınlıklara yönelik çok sayıda çalışmaya, onca kuruluşlara, uygulamalara, modellere ve müdahalelere rağmen diyor Melonson (2015), "ruh sağlığı hizmetlerine erişimde, kullanımda ve sonuçlarda eşitsizlikler hala devam ediyor". Sonuçta, sosyal adalet konusunun ÇE alanına kavramsal bazda girmiş olduğu bu çalışmanın da bulgusudur. Konuyla ilgili ikinci bulgu ise, ÇEK'in kurumsal kültürünü hala değiştirmediği ve sosyal adaletçi uygulamaları geciktirdiğidir.

Morgaine (2014), sosyal adalet kavramının ve uygulamalarının çocuk esirgeme alanına girmesini çok önemli bulur ve "sosyal adalet, sosyal hizmetin ayrılmaz bir parçasıdır" der. Morganie'yi haklı kılan kriter, sosyal adaletle beraber kültürel faktörlerin de devreye girmesidir. Yardım alan kişinin, toplumdan, kültürden ve bağlamdan bağımsız olmadığı çerçevede sosyal adalet, danışmanlığın da ayrılmaz bir parçası olur (Crethar & Ratts, 2008). Zaten çok genel bir kanaat, sosyal adalet ile genel sağlık ve esenlik, iyi hissetmek arasında çok önemli bir bağlantı olduğudur.

Sosyal adalet konusu sadece bazı gruplarla veya sadece azınlıklarla sınırlı değildir. Mesela, kendisine yapılan ayrımcılığı, başarıya ulaşmak için gereği kadar çalışmamasına mazeret olarak kullanan aile üyesi veya danışan durumunda konu bir azınlıkla ilgili olabilir ama ABD'de yaşadığı bölge, kasaba itibarı ile azınlık durumunda (nüfus olarak ancak %10 konumunda) kalan ve kendisine hemen hayatının her safhasında azınlık olduğu hissettirilen beyaz bir aile üyesine profesyonel şekilde yardım etmek de sosyal adaletçiliktir. Veya mesela, daha kendi hayatında iken beyazların çoğunluk statüsünü kaybedeceği gerçeğine karşı, daha tutucu bir tutum ve diğer gruplara karşı da düşmanca duygular geliştirmeye başlayan beyaz bir aile ile çalışmak durumunda kalındığında, sosyal adaletçi yaklaşım, hala o kişiye yardım edebilecek etkili ve etkin bir malzemedir.

Bulgular, çok yoksul bölgelerde yaşayan küçük çocuklu ailelere daha düşük yoksul mahallelere taşınmaları için imkân sunulmasının, yoksulluğun nesiller arası sürekliliğini de azaltabileceğini göstermektedir. Çocuğun hayatı ne kadar daha çok yeni taşınan mahallede geçtiyse, etkileri da o kadar çok çıktı. Yani, çocuklukta daha iyi bir çevreye maruz kalma süresi, uzun vadede iyi ve güzel sonuçların temel belirleyicisi olmaktadır. Özetle, sosyal adaletçiliği en güzel anlatabilecek olgular, araştırmalar ve istatistiklerdir.

ABD örneğinde, "Fırsata Geçiş (MTO)" olarak adlandırılan bir uygulama çerçevesinde, çok yoksul ve federal hükümetin konut projelerinde çok kötü şartlarda yaşayan rastgele seçilmiş ailelere, daha düşük yoksul mahallelere taşınmaları için imkân verildi. On yıllarca takip edilen aileler ve çocukları, yüzlerce uzun sureli çalışmalara konu oldular. Benzer araştırmalar, hemen genellikle benzer sonuçları verdi. Mesela, Chetty, Hendren & Katz'in (2016) araştırmalarına göre, aileleri taşındığında 13 yaşından daha küçük olan (12 yaş ve altı) çocukların üniversiteye devam ve yetişkinliklerinde daha iyi mahallelerde yaşama oranları, daha yirmili yaşlarının ortasında iken bile gelirleri kontrol grubuna göre %31 daha yüksek kendilerinin tek ebeveynli aile olarak kalma ihtimalleri de daha düşük çıktı.

Aynı alanda benzer bir çalışma yapan Leventhal ve Brooks-Gunn (2003), yaşanılan mahallenin sosyo ekonomik düzeyinin, ruh sağlığı gelişimi üzerindeki etkilerinin deneysel kanıtlarını ortaya çıkardı. (a) Araştırmanın birinci grubu, çok kötü bir mahalledeki hükümet yoksul konutlarından, daha az kötü başka bir mahalledeki hükümet yoksul konutlarına taşınmışlardı. (b) İkinci grup ise çok kötü bir mahalledeki hükümet yoksul konutlarından, daha az kötü ama hükümet yoksul konutlarının olmadığı başka bir mahalleye, özel şahıslardan kiralanan evlere taşınmışlardı. Birinci gruptaki çocukların, yetişkinliklerinde,

depresyon, kaygı ve bağımlılık gibi psikolojik sorunları olma oranları, kontrol gruplarına kıyasla, ortalama % 25 daha az çıktı. İkinci gruptaki benzer çocukların durumu birinci gruba göre üç kat daha iyiydi. Her iki grupta da taşınmanın etkisi, 8-13 yaş arası taşınan çocuklar üzerinde çok daha belirgindi. Bütün bunlara, yoksulluğun daha düşük olduğu bir mahalleye, daha doğrusu, yüksek yoksulluğa sahip bir mahalleden, göreceli olarak sadece daha iyi yoksul bir mahalleye taşınmak sebep oldu.

Teklif edildiği üzere sosyal adaletçilik, ÇE istatistikleri ve ÇE alanındaki ruh sağlığı faaliyetleri ışığında daha iyi anlatılabilir ve daha iyi kavranabilir. Mesela, Pac, Waldfogel ve Wimer'in (2017) bulgularına göre, ABD'de ÇE kapsamındaki çocuklar genellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük algılanan yerleşim bölgelerindeki fakir, azınlık veya tek ebeveynli ailelerden gelirler. Öte yandan çoğu zaman çocukların ve ailelerin ÇEK kapsamına alınmalarına sebep olan stres ve ruh sağlığı problemleri de aslen "yoksulluk" kaynaklıdır (Wahowiak, 2015). Yoksulluk, özellikle, ergenler için sürekli olarak stres kaynağı teşkil eder (Hage, Ring ve Lantz (2011). Sadece ergenler için değil, bütün yoksul çocuklar, ruh sağlığı ihtiyaçları açısından çok yüksek risk altındadırlar (Leslie vd., 2005). Alkol ve uyuşturucu bağımlılığının da ruh sağlığı bünyesinde ele alınabildiği çerçevede, yoksullukla uyuşturucu kullanma arasında da kuvvetli bir ilişki vardır (Shaw, Egan & Gillespie, 2007; Thompson, Wall, Greenstein, Grant & Hasin, 2013). Bu sonuçlar, yukarıda bahsedilen "Fırsata Geçiş (MTO)" araştırma sonuçları ile beraber okunduğunda, çocukların durumunun iyileştirilmemesinin, onları yetişkin hayatında nelere maruz bıraktığı ve bunun nasıl bir sosyal adalet konusu oluşturduğu daha iyi kavranabilir.

Bu başlığı kapamadan önce çözüm olarak önerilebilecek iki bulgu daha var. Sosyal Adaletçi Danışmanlar Derneği'nin (CSJ) başkanı Hugh C. Crethar ve aynı derneğin (CSJ) saymanı Manivong J. Ratts biraz da derneğin pozisyonunu belirtmek adına konuya "Psikolojik danışmanlıkta sosyal adaletçilik nedir?" sorusuyla giriş yaparak bir model teklif ederler. Danışmanlara, çalışmalarında rehberlik edecek dört kritik ilke şunlardır: *(i) Eşitlik, (ii) Erişim, (iii) Sosyal, toplumsal veya demokratik katılım ve* (iv) *Birlikte yaşama anlamında "Uyum" (Harmony)* (Crethar & Ratts, 2008). Sosyal adalet konusunda hassas olmanın veya sosyal adaletçi bir tavır ve tutumla çalışmanın, ilk getirisi ÇE sorunlarını da ruh sağlığı ihtiyacını da azaltacak olmasıdır; sosyal adaletin yokluğu, bireylerde sadece fiziksel ve duygusal sıkıntılar olarak ortaya çıkmakla kalmaz, onun eksikliği fiziki ve duygusal savunmasızlık, bir de onun üstüne, kaynaklara erişimsizlik ve hatta refahın toplumsal bazda topyekûn düşük olması şeklinde de müşahede edilebilir (Hage, Ring & Lantz, 2011). Bu da

bireylere sıkıntı ve stres, gruplara ayrımcılık ve topluma da yüksek kamu harcamaları olarak tercüme edilir.

Çözüm adına ikinci bulgu, Wattenberg'den (2000b) gelir. Onun teklifleri, çocuk esirgemede, sosyal adalet uygulamaları olarak alınabilir.

> (i) Odaklanabileceğimiz iki stratejiden birincisi, sosyal hizmet uzmanlarımızı, yöneticileri ve bütün ÇE görevlilerini, işlerine şöyle bir soru ile başlamaları için eğitebiliriz. Aileyle ilgili bir şikayeti incelerken ve aile hakkında dosya açıp açmamaya karar verirken, önce şunu soracaklar. "Bu ailedeki çocukların ne gibi ihtiyaçları var?" İşe, "ortada ne gibi ihmal ve suistimal belirtileri var acaba?" diye başlamayacaklar.
> (ii) İkinci olarak, evsiz kalma, uyuşturucu kullanımı, ruh sağlığı, ihmal ve suistimal gibi olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldığımızda, yetişkinlerin, ebeveynlerin davranışlarına odaklanmak yerine, önce şunu sorabilir miyiz acaba? "Çocuklar nasıl, durumları ne alemde?" Sanırım bu, konuya, çok önemli yeni bir bakış açısı kazandırır.

Sosyal adalet araştırmaları kişilerin bilincine hitap eder ve rahatsızlık da çıkarabilir. Mesela Morgaine (2014), ÇE görevlilerinin sosyal adalet anlayışlarını, uygulamaya yönelik olarak görmek istediğinde önce, onların sosyal adaleti nasıl tanımladıklarına baktı. Onların, sosyal adaleti, bireysel haklara, insan haklarına dayalı olarak kavramsallaştırmaya çalıştıklarını, açıkça sosyal adaletin küresel ve kültürel anlamlarını dışladıklarını buldu. Spielfogel, Leathers ve Christian'ın (2016), ÇE alanında ama başka bir noktadaki araştırmalarına göre, ÇE görevlileri, rollerini ve alanlarındaki mevzuatı çok iyi biliyorlar. Her iki araştırma sonucu, bu tez yazarının gözlemleri ile beraber değerlendirildiğinde şöyle bir durum teklif edilebilir. Rollerini ve ÇE mevzuatını çok iyi bilen ama sosyal adalet kavramları, anlayışları zayıf ÇE görevlileri, kuralları uygulayınca, ortaya sosyal adaletsizlik çıkıyor veya geriye o kalıyor. Bu da çocuk esirgeme alanındaki problemlerden sorumlu olanın, doğrudan ve bizzat ÇE mevzuatı olduğu sonucunu doğuruyor. Bazen sosyal adaletin ne olmadığını göstermek konuyu daha iyi vurgulayabilir. Onun içindir ki NASW (2017), oluşturduğu etik standartlara şunu da eklemiştir. "*Sosyal hizmet uzmanları, sosyal adaletsizliği reddetmeli ve hatta çalıştıkları çocuklar ve aileler adına, sosyal adaletin savunuculuğunu da yapmalıdırlar.*"

ABD'de Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme Etkileşiminden Doğan Bulgular

- Çocuk esirgeme bünyesinde psikolojik danışma çalışmaları ABD'de eski, yaygın ve kuvvetli bir akademik alandır.
- Daha 1950'lerde, aile terapisi alanını, çocuk esirgemeye uyarlama çalışmaları da başlamıştır (Kerig, 2011; Minuchin & Fishman, 1981).

- ABD'de daha 1990'li yıllarda "Çocuk Esirgemede Psikolojik Değerlendirme Rehberi" gündemdeydi (APA, 1999) ve alanın ayrı bir uzmanlık alanı olduğu tescil edilmişti.
- Bu çalışmayla, günümüz ABD'sinde, 'Çocuk Esirgeme Terapisi' diye ayrı bir uzmanlık alanının var olduğu ve kendine has literatürünün de ayrıca oluştuğu tespit edilmiştir.

Psikolojik danışma alanının ABD'de ihtisaslaşmasına, şu iki olgu ayrıca etki etmiştir.

(i) İlk etken, ABD'de ÇE kapsamındaki çocukların oran olarak, dolayısıyla da sayı olarak, çok yüksek olmasıdır. ABD'de her bin çocuktan 60'i hakkında ÇEK'e şikâyet ulaşır, her bin çocuktan 47'si soruşturulur, her bin çocuktan 18'i ÇEK kapsamı altına alınır (Children's Bureau, 2021a). Her bin çocuktan 6'sı da evinden uzaklaştırılır (Child Welfare Information Gateway, 2020a & 2020d). ABD çocuk esirgemesi, üzerinde çalışılmayı ve uzmanlaşmayı gerektirecek kadar büyük bir havuza sahiptir.

(ii) ABD'de çocuğun ÇEK kapsamına alınması ile birlikte akıl ve ruh sağlığı istatistikleri yoğun bir şekilde değişmeye başlar. Çocuk esirgeme faaliyetleri açık ve net bir şekilde çocukların ruh sağlığının bozulmasına sebep olur. Leslie vd. (2005), kontrol gruplarıyla yaptıkları çalışmalarda, çocukları takip etmeye, ÇEK'le irtibatlarının beş ay öncesi kayıtlarından başlarlar. ÇEK'in hayatlarına girmesinden sonra hemen üç ay içinde, deney grubu çocuklarında, %50 daha fazla ruh sağlığı ihtiyacı oluşur. Bu durum da aynı şekilde, alanda uzmanlaşmayı teşvik eden bir fonksiyon icra eder.

(iii) Genel bir kabulle, araştırma ve geliştirme açılarından, ÇE alanında liderlik, STK'lara aittir. Üniversite bünyesinde araştırma merkezleri olarak kurulmuş STK'lar da mevcuttur. Hem bu merkezlerin varlığı hem de diğer STK'ların araştırma üniversitelerine kaynak sağlayıp çocuk esirgeme kapsamındaki çocuklar için araştırmalar yaptırmaları, çocuk esirgeme terapisinin ihtisaslaşmasına katkı sağlamaktadır.

Spielfogel, Leathers ve Christian (2016), uzmanlaşmanın hali hazırda oluştuğunu, bazen ÇEK kapsamı dışındaki çocuklarla, mesela okullarda da önleme amaçlı olarak çalışabilmelerine rağmen, onları hala "çocuk esirgeme terapisti" şeklinde ayrı uzmanlar olarak sınıflandırırlar ve farklı olarak tanımlarlar.

Alanın zenginliğini anlatan bazı araştırmalar da mevcuttur. Mesela, Hambrick, Oppenheim, Weller, N'zı ve Taussig (2016), yaptıkları bir alan taramasında, ÇEK koruması altındaki 0-12 yaş arası çocuklar için 1990 ve sonrasında geliştirilmiş 10 (on) ruh sağlığı ve psikolojik müdahale metodu tespit ederler. Altı tanesi, ÇEK kapsamındaki çocuklar için geliştirilmiş,

tamamen yeni müdahale metotlarıdır. Diğer dördü ise başka amaçla geliştirilmiş ama çocuk esirgeme kapsamındaki çocuklar için uyarlama çalışmaları yapılmıştır.

Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme: Bulgular

- Bu çalışma sırasında, Türkiye'de, özellikle çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçlarını konu ve hedef alan yazı ve araştırmalara rastlanmamıştır. Bu da Türkiye'deki psikolojik danışma alanında, çocuk esirgeme konusuna ilginin az olduğu bulgusunu ortaya çıkarmaktadır.
- Türkiye'de Psikolojik danışma alanının ayrı bir ihtisaslaşmayla çocuk esirgemeye uyarlanmasının ilgi çekmediği bulgusu, bu çalışmada erişilen bazı kaynaklardan, dolaylı olarak da çıkarılabilmektedir.

Konuya ışık tutabilecek birkaç tarama çalışması mevcuttur. İlk araştırmada, Güven, Kısaç, Ercan ve Yalçın (2009), "Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi" makalelerini, 1990 ve 2008 itibariyle kategorize ettikleri tablolarında, çocuk esirgeme hizmetleri ile ilgili ayrı bir kategori yoktur. Benzer şekilde, Tiryakioğlu'nun (2014), "Ankara University Journal of Special Education" makaleleri üzerinden, 2004-2013 zaman dilimi için verdiği sonuçlarda da çocuk esirgeme hizmetleri ile ilgili ayrı bir kategori yoktur. Daha önceki bir çalışmayı, bu sefer, 2006-2015 arası, "Journal of Counseling Psychology" ve "Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi" için tekrarlayan Güven, Özhan, Kaynak ve Kurt-Demirbaş'ın (2018), konulara göre ürettikleri tablolarında da çocuk esirgeme ayrı bir başlık olarak verilmemiştir. Bu, o dergilerde veya hatta diğer dergilerde çocuk esirgeme ile ilgili araştırmaların olmadığı anlamına gelmez ama konu hakkında yeterli akademik ilginin bulunmadığına işaret eder.

Yukarıdaki bulgularla ilgili yapılacak yorumlardan biri, çocuk esirgeme hizmetlerinin de ruh sağlığı hizmetlerinin de birer sosyal hizmet faaliyeti olduğu ve çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçlarının, genel kitle içerisinde zaten giderildiği şeklinde yapılabilir. Buna rağmen bilinen bir gerçek de şudur ki Türkiye genel popülasyonunda, ruh sağlığına erişimsizlik vardır (Köse, 2020; Turkpdristanbul, 2012). Bu durumun koruma altındaki çocukları daha fazla etkilediği hakkında bir çalışmanın görülmemiş olması, erişimsizliğin onların problemini büyütmediğine işaret etmez.

Türkiye'de, "rehberlik ve psikolojik danışmanlık" bölümü mezunlarının çalıştıkları alanlardan biri de çocuk esirgeme hizmetleridir. Bu çalışmada, onların, koruma altındaki çocuklar bağlamında özel bir eğitime tabi tutulduklarına dair bir bilgiye ulaşılamadı. Bu arada Türkiye'de, ÇE kapsamındaki çocuklarla çalışılırken, genel kitleden farklı, özel

psikolojik danışma ilke ve tekniklerine ihtiyaç duyulup duyulmadığına dair çalışmalar da mevcut değildir. ABD'de bu konuda bir yoğunlaşma ve göreceli bir uzmanlaşma olması, Türkiye'de de bire bir böyle bir ihtisaslaşmanın doğmasını gerektirmeyebilir. Türkiye çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların, kendilerine özgü bir danışmanlık hizmeti gerektirip gerektirmediği, alan çalışanları üzerinden de tespit edilebilir. Türkiye'de ÇE kapsamında ve koruma altındaki çocuklar bu açıdan incelenmeden, bunun bir eksiklik olduğu söylenemez, aslen doğması da gerekmiyor olabilir.

Uzman Görüşleri: Aile Planı", "Babaların Aile Planına Katılımı", Aile Planı geliştirilmesinde "Güç Temelli Yaklaşım" ve "Aile Grup Toplantısı" Konuları ve Uygulamaları Hakkında Uzman Kişilerin Görüşlerine İlişkin Bulgular

'Aile Grup Toplantısı' konusunda ve uygulamasında uzman olan kişilerle yapılan bireysel görüşmelerden elde edilen sonuçlar, sorulan sorulara ve konu başlıklarına göre aşağıda bulgular olarak verilmektedir

- Uzmanların, 'Aile Grup Toplantısı'nda geliştirilen 'Aile Planı'nı nasıl tanımladıkları:
  - ✓ Ailenin merkezde ve direksiyonda olması;
  - ✓ Kararı aileye bırakmak ve aile planını sahiplenmesine yardım etmek;
  - ✓ Aile, planı yapmakla tüm sorumluluğu da kabul etmiş olur;
  - ✓ Ailenin ihtiyaçlarına ve isteklerine odaklanmak;
  - ✓ Aile üyelerinin güçlü yanları, planın geliştirilip gerçekleştirilmesi için kullanılır;
- Uzmanların, "Aile Planı" kavram ve uygulaması ile ilgili gördükleri zayıf/güçlü yanlar
  - ✓ Çok pratik ve kolay olmakla birlikte! ;
  - ✓ Sorunsuz bir model değil; belki de yalın ve sade değil;
  - ✓ Sonuç üretmede veya sonuca ulaşmada problemli;
  - ✓ Takip eden toplantılar gerektirdiği için herkesi masada tutmak zor;
  - ✓ Aile üyelerinin ve aileye destek olacak eş, dost ve akrabaların katılımı zayıf;
  - ✓ Aileler ve genellikle anneler, toplantıya katılımın önündeki ilk engellerden biri;
  - ✓ Akrabaları ve arkadaşları ile ilişkilerini çoktan kesmiş aileler de var;
- Uzmanlar tarafından teklif edilen ve aile planlarının daha etkin ve etkili olarak geliştirilebilmesine yardım edecek gözlem ve fikirler:
  - ✓ Teorideki gibi iyi çalışmıyor, gözlemlenebilen mânialar var;
  - ✓ Model ancak ÇEK çalışanlarının ve ailenin onu benimsemesi ile mümkün olur;

- ✓ ÇEK çalışanları arasında, modelin gerekliliği ve verimi konusunda yeteri kadar ikna olmayanlar da çok;
- ✓ İşleri çok olduğu için ÇEK çalışanları, modele gereken zamanı ayıramıyor;
- ✓ ÇEK çalışanları, aile ile ilişkilerinin kalitesini artırmak için daha fazla gayret etmeli;
- ✓ ÇEK çalışanları, aileleri, kendi desteklerine ulaşmaları için daha fazla teşvik etmeli;
- ✓ Hem ÇEK çalışanları hem de aile üyeleri güç temelli yaklaşımdan vazgeçmemeli;
- ✓ Model, eş-koordinatörlü olduğundan tek koordinatör, işe zayıf başlamak demektir.
- ✓ Teorideki gibi çalışabilmesi için, duruma, aileye, zamana ve konuya göre uygulayıcıların, modelde, uyarlamalar yapabilme becerisi ve yetkisi olmalıdır.

- Uzmanların, 'Aile Grup Toplantısı' modelini nasıl gördükleri:
  - ✓ Çok güzel bir düşünce ve etkili bir model ancak reçetedeki gibi uygulanması lazım;
  - ✓ ÇEK çalışanlarının modelden taviz vermesi, uygulamanın önündeki en büyük engel;
  - ✓ 'Aile Grup Toplantısı' ailenin direksiyonda olduğu bir karar süreci;
  - ✓ Ailenin, kendi hedefleri için kendisine destek olacakları devreye soktuğu bir süreç;
  - ✓ Ailenin kendi fikir ve düşüncelerinin çözüm olarak alındığı bir süreç;
  - ✓ Aileler, mevcut toplumsal şartlar sebebiyle ve özellikle anneler, süreci tıkayabilir;
- Uzmanların, modelin maksadını nasıl anladıkları ve açıkladıkları:
  - ✓ Aileye götürülen bir hizmet olma özelliğine tutarlı bir uygulama yapmak;
  - ✓ Aileye yönelik ve tutarlı olup, hizmetin kalitesini artırmak;
  - ✓ ÇEK'i ve diğer kurumları kenarda tutup, ailenin kendi kaynaklarına yönlendirmek;
  - ✓ Ailenin, kendi sorunu için liderliğine ve kalıcı çözümler üretmesine yardım etmek;
  - ✓ Maksat arkadaş ve akrabaları destek için devreye sokmak.
- Uzmanların, toplantının koordinatörlüğü ile ilgili görüşleri:
  - ✓ ÇEK çalışanının toplantının koordinatörlüğünü yapması bazen uygun düşmüyor (bir aile üyesinin yapmasına müsaade eden başka modeller var);
  - ✓ Ailenin, ÇEK çalışanı için geliştirdiği, pek de olumlu olmayan algı onun koordinatörlük yapmasına gölge düşürüyor;
  - ✓ ÇEK çalışanları eğitimden geçmişlerdir, yeterli sayılırlar;
  - ✓ Bu model, aslen, eş-koordinatörlü bir uygulama; tek koordinatör olmak ÇEK çalışanına fazladan bir stres yüklüyor;
- Uzmanlara göre, "Güç Temelli Yaklaşım" ve onun aile planı gelişimindeki konumu:
  - ✓ Güç temelli yaklaşım, aile grup toplantısının motorudur;
  - ✓ Plandaki hedefler, aile üyelerinin güçleri ile eşleştirilmelidir;

- ✓ Aile üyelerinin güç ve kabiliyetleri, aile planı geliştirilmede önemli bir rol oynar.
- ✓ Güç temelli yaklaşım, ailenin katılımını arttırır.
- ✓ Planın hayata geçirilmesinde kullanılmıyorsa, güç ve kabiliyetleri tespit edip kâğıda dökmenin çok bir anlamı yoktur.
- ✓ Modelin bu kısmı, güç ve kabiliyetlerin tespiti, özellikle önemlidir ve uygulamaya daha elverişli hale gelecek şekilde geliştirilmelidir.

- Babaların 'Aile Grup Toplantısı'na katılımı ve 'Aile Planı'nın geliştirilmesi sürecindeki rolü ile ilgili uzman görüşleri:
  - ✓ Konumları ve rolleri açısından, ailenin korunmasında, babalar daha önemlidir.
  - ✓ Babanın katılımı aile bütünlüğünü sağlayan önemli bir faktördür.
  - ✓ Babalarla ve baba tarafı akrabalar da aile planı gelişimine olumlu katkı sağlarlar.
  - ✓ Babalar ve baba tarafı akrabalar annenin yükünü hafifletecek sorumluluklar alırlar.
  - ✓ Babaların katılımı, çocuklarla ilişkiyi arttırdığı gibi ilişkinin kalitesini de yükseltir.
  - ✓ Koruyucu tutum ve davranışları sebebiyle, ailenin aleyhine algıladıkları durum ve kişilere karşı babaların tereddütsüzce tepki göstermesi aleyhine kullanılır.
  - ✓ Babaların saldırgan olarak algılanan tutum ve davranışları aslen, onların koruyucu tutumlarından ve çocukları hakkındaki tutkularından kaynaklanır.
  - ✓ Babaların katılmaması veya onların istenmemesi, aile ve aile planı aleyhinedir.
- Uzmanların, 'Aile Grup Toplantısı' modeli ve uygulanabilirliği hakkındaki tanımladıkları zayıf ve güçlü yönler, problemler ve engeller:
  - ✓ Kolay uygulanabilen ve pratik bir modeldir; doğru uygulandığında etkindir.
  - ✓ En büyük problem uygulamadan kaynaklanır; işin teorisine aykırı tutum ve davranış, modelin uygulanmasına en büyük engeldir.
  - ✓ Toplantının nerede yapılacağı da bazen bir engel teşkil eder; başkasının evine gitmekten hoşlanmayanlar vardır; toplantı yerine ulaşım zor olabilir.
  - ✓ ÇEK çalışanının yetersizliği, planlamaya yeterli zaman ve enerji ayırmaması, gönülsüz ve bürokrat davranması, modelin doğru uygulanmasına engeldir.
  - ✓ Yeterlilik gerektiren, uygulamaya geçirilmesi zor ve karmaşık bir modeldir; bir eş-koordinatör olmadan, ÇEK çalışanı bu işin üstesinden kalkamaz.

Konunun ve Uygulamanın Uzmanları, Aile Grup Toplantılarını En Çok Eleştirenlerdir

Bu konuda yaygın olarak bilinen bir olgu şudur ki aile grup toplantılarını en çok eleştirenler, konuyu en iyi bilenler ve uygulamada da en tecrübeli olanlardır. Özellikle sahaya inen, toplantıların koordinatörlüğünde uzmanlaşanlar, sistemin nasıl çalışacağını, ne zaman ve nasıl tıkanacağını, nasıl bir tavır takınılacağını hem de bu arada sistemin güçlü veya geliştirilmesi gereken yanlarını çok iyi bilirler. Onların görüşleri değerlidir çünkü yapıcıdır.

Aile Planı: ÇHGM Uygulamaları için Türkiye'ye Uygun, 'Çocuk ve Aile Merkezli' bir 'Aile Planı' Kavramına, Uygulanmasına ve Model Geliştirilmesine İlişkin Bulgular

- Bu konudaki ilk bulgu: Türkiye'de, daha doğrusu ülkede çocuk esirgemeden sorumlu ÇHGM protokolünde, 'aile planı' uygulamasının mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

Bazı ÇHGM yayınlarında, "*hakkında hizmet planı oluşturulmamış*" ya da "*kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılamamış çocuklar*" (ÇHGM, 2020b) şeklinde bahsi geçen bir "hizmet planı" vardır ama onun da tanımı yapılmamıştır. Anlaşıldığı kadarı ile hizmet planı, hakkında tedbir kararı alınan çocuğun, 'koruyucu ve destekleyici" tedbir modellerinden hangisine yönlendirileceği, nerede ve nasıl bakım altında olacağı ile ilgilidir. Benzer bir şekilde, bazı ÇHGM yayınlarında, mesela 'Danışmanlık tedbiri kararlarının uygulama usul ve esasları hakkında Tebliğ'de (2008) zikredilen bir de "uygulama planı" vardır. Bundan maksadın, belki hepsinin ama özellikle '*danışmanlık tedbiri kararının yerine getirilmesi için hazırlanacak*' bir plan olduğu anlaşılmaktadır ama bu tezin yazarı, ÇHGM yayınlarında bir 'uygulama planı' tanımına rastlamamıştır. Bu halleriyle, ÇHGM 'hizmet planı' ve yine ÇHGM 'uygulama planı' günümüz ABD'sindeki 'aile planı' kavramına ve uygulamasına tekabül etmez.

ÇHGM Bünyesinde Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler Altında Bulunan Her Üç Gruptaki Çocuk Aileleriyle Yapılacak Çalışmalarda "Aile Planı"na ve Bunun İçin de "Aile Grup Toplantısı" Modeline Müracaat Edilmesinin Uygun Olduğu Tespit Edilmiştir

- Konuya ve ilgili tartışmalara boyut kazandıracak önemli bir bulgu da şudur ki Türkiye'de çocuk esirgeme hizmetleri çerçevesinde hizmet alan veya değişik bir ifade ile koruyucu ve destekleyici tedbirler altında bulunan üç grup çocuk olduğu gözlemlenmiştir.

- ‘Danışmanlık’ ‘Bakım’, ‘Barınma’ ve diğer tedbir uygulamalarında, aşağıda sıralanan her üç gruptaki çocuk aileleriyle yapılacak çalışmalarda ‘Aile Planı’na ve bunun için de ‘Aile Grup Toplantısı’ modeline müracaat edilmesinin uygunluğu tespit edilmiştir.

Tespit edilen uygunluğun önemli bazı gerekçeleri üç grup çocukla birlikte verilmektedir.

(I) Üç gruptan ilkini, ‘Danışmanlık Tedbiri’ ve öncesi bazı uygulamalarla, izleme altında olan çocuklar oluşturur. Önetkin ve önleyici karaktere sahip, çocukların evlerinden uzaklaştırılma riskini azaltmaya yönelik uygulamalarda, çocuklar aileleri ile birlikte izlenir ve ailelere çocukları için kurumsal destek sağlanır. Bu arada ‘Danışmanlık tedbiri kararlarının uygulama usul ve esasları hakkında tebliğ’ (2008), uygulayıcı kurumdan ve danışmandan, danışmanlık tedbirinin uygulanmasının ve bu iş için hazırlanacak uygulama planının, “ailenin kararlara katılımını sağlamaya elverişli olacak şekilde” yürütülmesini ister. Tanımı yapılmamış ve hatta ABD örneğindeki aile planına tekabül etmiyor olsa da (i) hem bir uygulama planından bahsedilmiş olması hem de (ii) ailenin kararlara katılımının sağlanmasına vurgu yapılması sebepleriyle ve aşağıdaki gerekçelerle, bu tezde işlenen aile planı, Türkiye’de çocuk esirgeme danışmanlık tedbiri sürecinde de kullanılabilir ve çok elverişli görünmektedir.

1. Önleyici izlemenin daha sistematik olarak yapılabilmesini sağlar.
2. Aileyi karar verme sürecinde sistematik bir aktör yapar.
3. Aile üyelerinde konu ile ilgili daha iyi bir farkındalık yaratır.
4. Sorumluluğun daha olumlu olarak algılanıp, üstlenilmesine sebep olur.
5. Sorumluluğun aile içinde ve destek grubu arasında paylaşılmasına yol açar.
6. İzleme sürecinin verimini arttırır; ondan optimum faydanın temin edilmesini sağlar.
7. Bütün bunlar, izleme programının başarıyla ve daha erken bitmesine, kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasına vesile olur.

(II) Maddi ve ailevi sebeplerle veya çocuklarının istikbali ve iyiliği gerekçesiyle, aileleri tarafından gönüllü olarak ÇHGM’ye devredilen çocuklar, ikinci grubu oluştururlar. ‘Bakım Tedbiri’ uygulamasıyla kurumsal müdahale altındaki çocukların önemli bir miktarı, çoğu zaman yoksulluk veya bazı ailevi sebeplerle, ailelileri tarafından gönüllü olarak ÇEK’e teslim edilmektedir (ÇHGM, 2020b; Karatay, 2007; Şenocak, 2005). Bu olgu, özellikle ABD ile mukayese edildiğinde, çok manidar bir farklılık arz eder. (Not: Bunun ABD’deki istisnası, anneliğe hazır olmadığını düşünen genç ve bazen bağımlı müptelası anneler, hamilelik sırasında verilmiş bir kararla bebeklerini üçüncü şahıslara

evlatlık olarak verebilmektedirler.) ÇHGM'ye göre (2020b) Türkiye'deki durumun iki ana sebebi vardır:

A. ÇE kurumları yatılı okul gibi algılandığı için yoksullar, bunu bir 'eğitim fırsatı' addedip, çocuklarını ÇEK'e devrediyorlar. SED uygulamalarının bunu önlemeye yönelik olduğunu açıklayan ÇHGM bile, kurumunun yatılı olduğunu vurgular. *"2828 sayılı yasa, yoksulluk kökenli nedenlerle çocukların yatılı kurumlarda zedelenmesini önleyen bir sisteme geçilmesi olanağını vermiştir"* (ÇHGM, 2020b).
B. ÇEK kurumlarında 18 yaşını tamamlayan çocuklara iş imkânı verilmesi ve kamu sektöründe kontenjanlar ayrılması, çocuğunun istikbali için kaygılı fakir ailelere cazip görünmektedir. Tünelin diğer ucundaki "iş garantisi" olarak algılanan bu uygulama, çocuklarını 'eğitim fırsatı' için ÇEK'e devreden/devretmek isteyen ailelere ikinci bir motivasyon kaynağı olmaktadır.

Bu tezin yazarı, Türkiye'de alan çalışanlarından bir yetkiliye, *"çocuğun ailesine geri dönmesi için bir plan yapılıyor mu, böyle bir plan dâhilinde ailelere ödev düşüyor mu, ailelerden ne beklentiler var?"* diye sorduğunda cevap suydu. *"Çocuğu getirip teslim eden, bizzat ailenin kendisi; aile, fikrini değiştirirse gelip çocuğunu alır; bizim hem öyle bir beklentimiz yok hem de bunun için bir plan gerekmez."* Hâlbuki öyle bir zamanda ve durumda, 'aile grup toplantısı' modeli ile geliştirilen bir 'aile planı' farkındalık yaratır, aile üyeleri ve akrabalar arasındaki sorumluluk anlayışının gelişmesine yardım eder, yardımlaşma ve destek davranışını harekete geçirir, ailenin karar değiştirmesine ve çocuğun ÇHGM'ye devrini önlemeye sebep olabilirdi. Bu noktadan bakıldığında 'aile planı' birincil önleyici bir çocuk esirgeme uygulaması olarak da kullanılabilir.

Daha sonraları SED uygulamaları, ailelerin çocuklarını ÇHGM'ye devretmesini engellemeye yönelik olarak devreye girdi ve nitekim tabloyu da değiştirdi. ÇHGM istatistiklerine göre 2005-2017 arasında, SED uygulaması ile 11.485 çocuk evine döndürüldü (ÇHGM, 2020e).

ÇHGM bünyesinde hala benzer çocukların olduğu muhakkaktır. 'Aile planı' uygulaması bu noktada tekrar devreye girer. (i) Bu noktadan sonra, aile planları ikincil önleyici uygulama olarak geliştirilir ve çocuğun, varsa, ebeveynine veya akrabasına dönmesini kolaylaştıracak bir katalizör rolü ifa edebilir. Daha sonra, periyodik aralıklarla aile grup toplantılarında gözden geçirilen aile planı, ailenin çocuğu geri almasına veya yine zamanla akrabaların devreye girmesine yardım edebilir. Çocuğun eve veya akrabasına döndürülmesi sürekli

masada tutulur. (ii) Çocuğun ÇHGM'ye devrine sebep olan aile şartları bilindiği için, o şartları düzeltmeye ve negatif faktörleri elemeye yönelik olarak ve hatta SED gibi gerekli destekler de devreye sokularak geliştirilir. Aile planının başarılı bir şekilde ilerlemesi, ailenin veya akrabalarının çocuğu ÇHGM'den geri alması kararını oluşturabilir. (iii) Öte yandan aile planları, çocuk henüz eve dönmeden, ev halkının ve ev ortamının fiziki, sosyal ve psikolojik olarak iyileştirilmesi yönünde geliştirilir. Bu hem çocuğun geri alınma kararına yardım eder hem de kurumdan aileye daha az sorunlu ve yumuşak bir geçiş mümkün kılar.

1. Bu hassas duruma rağmen, aile planı uygulaması, bu tür ailelerle anlamlı ilişkiler geliştirme imkân ve beraber çalışma fırsatı yaratır.
2. ÇHGM'nin, çocuklar için eve dönme beklentisi olmamasına rağmen, ailelerle, bir 'aile planı' zemininde beraber çalışmak, çocukların eve dönmesini gündeme koyar.
3. İlk gruptaki çocuklar ve aileleri için teklif edilen ve aile planına gösterilen gerekçelere, ikinci grup çocukların aileleri ile çalışırken de müracaat edilir.
4. Özellikle farkındalık yaratma, sorumluk duygusu geliştirme ve sorumluluğun paylaşılması gibi getiriler, çocuklarını ÇHGM'ye kendileri teslim eden ailelerle çalışırken çok daha fazlasıyla ihtiyaç duyulan hedeflerdir.
5. Aile grup toplantısı modelinde geliştirilecek bir aile planı, ailenin desteklerini ve kaynaklarını devreye sokmakla, çocuğun eve dönüşünü mümkün kılabilir.
6. Sadece çocuğun eve dönüşü hedefini ortaya çıkarmakla kalmaz, onu hızlandırabilir.
7. Aile planı, hedefe, daha az kamu kaynağı kullanılarak ulaşılmasına yardım eder.

(III) Üçüncü grubu da değişik sebeplerle ailelerinden uzaklaştırılan veya yakın aile üyelerini kaybettikleri için kurumsal müdahale altına alınan çocuklar oluşturur. ÇHGM, özellikle bu üçüncü grubun, yani çeşitli sebeplerle ailesinin bakımı altında olmayan çocukların, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya döndürülmelerini hedefler (ÇHGM, 2020b; ÇHGM, 2020c). Bunlar arasında, sokaklarda çalışmaktan veya dilenmekten kurtarılıp ailesine ve okula geri döndürülen çocuklar da vardır. 'Aile planları' da en iyi olarak, böyle bir ortamda ve böylesi bir ihtiyaçla devreye girer. Üstelik aile planları bu süreci hızlandırabilecek vasıtalar olarak da kullanılır.

1. Böylesi durumlarda, aile planı, çocuğun aile dışında kalmasına sebep olan faktörlerin elenebilmesi için aileyle beraber sistematik bir çalışma zemini yaratır.
2. Çocuklar daha eve dönmeden, ev ortamının iyileştirilmesi hedefi yaratır ve bu yöndeki çalışmayı hızlandırır.

3. Hem ilk gruptaki hem de ikinci gruptaki çocuklar ve aileleri için öne sürülen gerekçelerin hepsi, bu gruptaki çocukların aileleri ile çalışırken de geçerlidir.
4. Aile planıyla daha çok ortaya çıkan farkındalık, sorumluk alma ve paylaşma tutum ve davranışları, çocuğun ailesine dönebilmesi için birer mekanizma görevi yapar.
5. Üstelik aile planı, aileye dönme sürecini hızlandırabilecek vasıtalardır.
6. Çocuğun eve daha çabuk dönmesi, kamu kaynaklarında da tasarruf sağlar.

Bütün bu sebeplerle, ilgili kavram ve uygulamalara dayalı olarak Türkiye'ye ve şartlarına uygun bir "Aile Grup Toplantısı" modeli oluşturma hem mümkün hem de kullanışlı ve faydalı görünmektedir. Bunun detayları, aşağıda, "Aile Grup Toplantısı" başlığı altında çalışılacak ve tartışılacaktır.

Balık Kılçığı Modeli: ÇHGM Uygulamalarına Yönelik Geliştirilen Aile Planı Modeli ve Onu Görselleştiren 'Balık Kılçığı Modeli' ile İlgili Bulgular

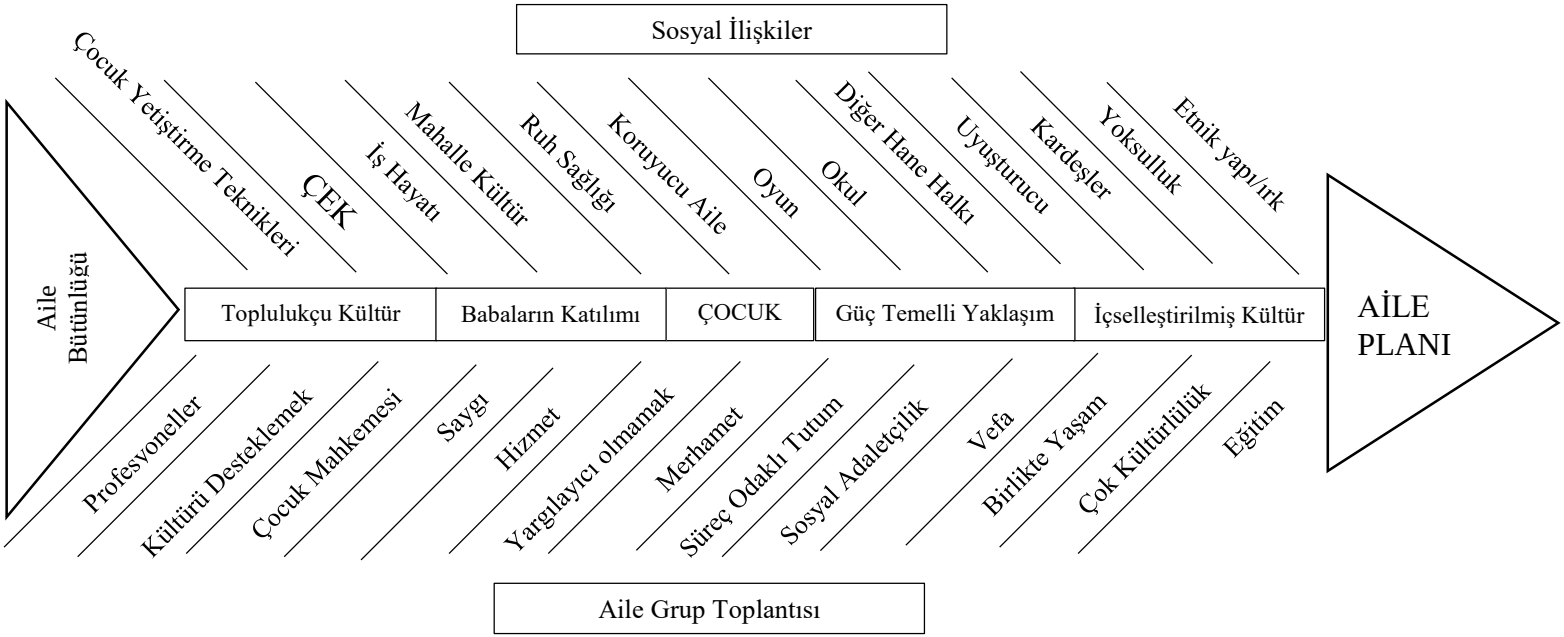
'Aile Planı' uygulamasının ÇHGM faaliyetlerinde niçin elverişli ve fonksiyonel olacağı, bir önceki başlıkta bulgularıyla beraber işlendi. Bu başlık altında ise ÇHGM Uygulamalarına Yönelik Geliştirilen "Balık Kılçığı Aile Planı Geliştirme Modeli", modelin süreci, özellikleri veya ön şartları, modeldeki bazı kavram ve uygulamalarla ilgili bulgular işlenmektedir.

Şekil 11'de görselleştirilen modelin temel yedi özelliği, onun yedi ön şartı olarak da okunur:

1. Bu modelin en öncelikli özelliği / ön şartı, aile planı geliştirme sürecinde çocuğun durum ve ihtiyaçlarını merkezde tutmaktır. Plan, çocuğun emniyeti ve esenliği için geliştirilir.
2. Babanın 'Aile Planı'na katılımı için mümkün olan her vasıta kullanılır.
3. Bu model, toplulukçu bir perspektife / özelliğe sahiptir. Şayet varsa, toplulukçu yapıyı ve o yöndeki kültürel ögeleri, çocuğun yararına olmak üzere devreye sokmaya çalışır.
4. Toplulukçu perspektife rağmen çocuk, aile planında hala bir bireydir. Asıl olan, çocuğun, aileyi, kültürü, kişileri, olayları ve kendi ihtiyaçlarını nasıl içselleştirmiş olduğudur.
5. Güç temelli yaklaşım, aile planı geliştirme sürecinin vazgeçilmez bir parçasıdır.
6. Aile planı, 'Aile Grup Toplantısı' zemininde geliştirilir.
7. Balık kılçığı aile planı modeli, sonraki başlıklarda detaylı olarak açıklanacak 'Beşli Sosyal İlişkiler Modeli' çerçevesinde yürütülür.

Modelin süreci ve bazı özellikleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki başlıklarda çalışılmaktadır.

Aile Planı Gelişim Süreci, 'Balık Kılçığı Modeli' Şemasıyla Görselleştirilir

Şekil 11. Aile planı geliştirme balık kılçığı modeli.

Temel Özellikler: ÇHGM Uygulamalarına Yönelik 'Balık Kılçığı Aile Planı Modeli'nin Temel Özellikleri veya Ön Şartları ile İlgili Bulgular

Yukarıda *Şekil 11*'de görselleştirilen 'Balık Kılçığı Aile Planı Modeli'nin temel özellikleri veya ön şartları ile ilgili bulgulardan bazıları aşağıda, ara başlıklarda verilmektedir.

- *ÇHGM Aile Planı'nın, Çocuk ve Onun İhtiyaçları Çevresinde Geliştirilmesi, Çocuğun Güvenlik ve Esenlik Riskini Azaltacağı Tespit Edilmiştir.*

ÇOCUK, balık kılçığı diyagramında gösterildiği gibi, aile planı geliştirme sürecinde merkezi bir konumdadır çünkü ailenin ÇHGM kapsamında olma sebebi çocuktur. Çocuğun güvenliği ve esenliği için geliştirilen aile planı da amacı ve işlevi itibari ile çocuk-ve-aile merkezlidir.

(a) ÇHGM'ye konu olan olgu ve onun için yürütülecek uygulama çocuk-ve-aile merkezli olduğu için, aile planı uygulaması da çocuk-ve-aile merkezli olacaktır.

(b) Aile planı, çocuğun evden uzaklaştırılmasını önlemeyi; evde kalmasını; şayet evden uzaklaştırılmışsa geri dönmesini hedefleyen amacı itibari ile de çocuk-ve-aile merkezlidir.

(c) Aile, çocuğun güvenlik ve esenliği için plana konan hedefe ulaştığında, hedefe uygun faaliyetleri plana uygun bir şekilde yerine getirdiğinde, aile planı da fonksiyonunu icra etmiş olur. Bu, çocuğun emniyet ve esenliği sürecidir; bu sebeple de çocuk-ve-aile merkezlidir.

- *'Babaların Aile Planına Katılımı'nın, çocuğun yüksek yararına olduğu bildirilmiştir.*

✓ Türkiye'de hem tek ebeveynli aileleri, sosyolojik, demografik ekonomik açılardan ele alan yaklaşımların hem de "baba" konusunda yapılan ve geliştirilen araştırma veya programların olmadığı veya yetersiz kaldığı, bu çalışmanın ilk başlangıç bulgusudur.

✓ Diğer başlangıç bulguları ise bazı istatistiklerden gelmektedir. 2020 verilerine göre, Türkiye'de toplam aile sayısının %9,7'sini tek ebeveyn ve çocuklu ailelerin, onların da %77'sini kadın ve çocuklardan meydana gelen ailelerin oluşturduğu tespit edilmiştir.

✓ Türkiye'de toplam hane halkının %7,5'i, anne-ve-çocuk aileleri olarak kaydedilmiştir.

✓ Çocuğu ile yaşamayan babaların ancak yarısı çocuğu ile düzenli görüşmektedir.

✓ Bu çalışmada öne çıkan önemli bir bulgu da şudur: Babanın evden uzak olması veya tutulması, baba tarafı akrabaların da uzak kalması şeklinde sonuçlanmaktadır. Yani çocuk bir de halasız, amcasız, babaanne ve dedesiz büyümek zorunda kalmaktadır.

✓ ÇHGM yayınları tarandığında, Türkiye'de, çocuk esirgeme bağlamında babalarla ilgili sadece tek bir program bulunduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'de, babaların ailedeki fiziki yokluğu, yukarıdaki istatistiklerle başlamaktadır (ASAGM, 2011; TÜİK, 2021). Fiziki varlıklarına rağmen, fonksiyonel olarak kayıp babalar, bu çalışmanın kapsamında değildir.

Hemen bütün kültürlerde, özellikle Türk kültüründe (ASAGM, 2011), babanın evde olmasının gerekli olduğu vurgulanır. Cinsiyet rolleri veya sorumluk alma açısından erkek çocukların hayatında, baba veya onu ikame edecek dede, amca, dayı, bazen ağabey vb. yakın akrabaların olması beklenmekte, anneler de çocukları teşvik edebilmektedirler. Öte yandan babanın maddi sorumluluğu geleneksel zamanlardan beri değişmeden devam etmektedir.

Türkiye'de, tek ebeveynli ailelerle ilgili doyurucu yayınların olmadığı (ASAGM, 2011) bulgusu, daha evvel verilen başka bir bulgu ile de örtüşmektedir. Türkiye'deki akademik camianın çocuk esirgeme alanına ilgisi çok zayıftır. Öte yandan bu noktayı teyit eden bir bulgu daha var. Yine çocuk esirgeme bağlamında, babalarla ilgili Türk akademisi tarafından yapılan araştırmalar veya geliştirilen "baba" programları gözlemlenememektedir. TDV'ye (2019) göre, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi (TDV KAGEM) tarafından 2015'te başlatılan "Baba Olmak" Projesi, göründüğü kadarı ile Türkiye'nin ilk ve tek 'baba' programıdır. ÇHGM'nin (2017) desteklediği ve kurumun faaliyetleri arasında zikrettiği program, 'babaların aileden kopmalarını önlemeye ve babalık fonksiyonlarını kavrayıp daha iyi icra edebilmelerine yönelik' şeklinde açıklanmaktadır.

Yukarıdaki bulgular ve bilgiler, "babanın aile planına katılımı"nın önemi bağlamında verilmekte ve tartışılmaktadır çünkü çocuğun en yüksek yararına olan odur. Babanın aile planının bir parçası olması istendiği gibi baba tarafı akrabaların da aile grup toplantılarının tabi üyeleri olmaları beklenir. Babanın aile planına katılması, genellikle, baba tarafı akrabaları da devreye sokmanın anahtarıdır. Baba ve baba tarafı akrabaların karar sürecinde olmaları, potansiyel olarak daha iyi bir plan, aileye daha fazla destek ve gerektiğinde çocuk için hazır koruyucu aile anlamına gelir. Baba tarafı akrabaları tespit ve onların katılımını temin etmenin daha sağlıklı ve en kestirme yolu, babaları devreye sokmakla mümkün olur.
Tezin ikinci bölümünde, "Aile Planı: Kavramsal Çerçeve ve Tarihi Seyri..." ve "*Babaların Aile Planına Katılımı"* alt başlığında, 'babanın varlığının çocuk üzerindeki "olumlu ve olumsuz etkileri"ne ilişkin bulgular işlendi. Babanın sağladıkları ve eksikliğinde olanlar göz önünde tutulduğunda, babanın aile planına katılmasının çok akıllı bir yatırım olduğu kesindir. Başlığı kapatırken şu son iki bulgunun özellikle masada tutulması gerekmektedir.

- ✓ Babanın aileye katılımını etkileyen en önemli faktörün, annenin tutum ve davranışı olduğu, araştırma sonuçlarıyla gelen bir bulgudur. Baba'nın evi terk etmesi durumunda ilk bedeli çocuğun ödediği zaten bilinirken, annesinin onu babadan veya babayı evden uzak tutması durumunda da çocuğun ikinci kez bedeli ödediği öğrenilmiştir.
- ✓ Çocuk esirgeme kapsamındaki ailelerde babaların katılımına engel teşkil eden önemli faktörlerden biri de alan çalışanlarının babalara karşı olumsuz ve itici tutum ve davranışlarıdır (Sonenstein, Malm, & Billing, 2002).

Babanın katılımına annenin engel olabilmesi yeteri kadar büyük bir problemken, ÇEK çalışanının da babaya karşı negatif tavır alması profesyonel bir davranış değildir.

- *'İçselleştirilmiş kültür' aile planına yansımakla, onu pratik ve daha kalıcı yapar.*

Çocuk ve ailedeki her birey, aile bağlamında ve ortamında gelişen ve oluşan ihtiyaçları, problemleri, olayları, tepkileri, kişileri, aileyi, ortamı, çevreyi ve kültürü kendilerine göre içselleştirirler (Ho, 1995). İçselleştirilmiş kültür, bir yandan bireysel etkileşim, algı ve tecrübeye dayalı olarak bireye özeldir, diğer yandan ise bir üst düzeyde de aileye özeldir. Yani ihtiyacın veya problemin çocukta içselleştirilmiş bireysel bir boyutunun olduğu gerçeği ile beraber, aynı ihtiyaç veya problem, bir de aile düzeyinde içselleştirilmiştir. Bu sebeple, ÇHGM'nin devreye girmesine sebep olan ihtiyaç veya sorunların, oluştuğu aile bağlamında ve ortamında farklı bir gerçeklikle içselleştirilmiş olması önemli bir noktadır. O nokta, bir aile planının gerçekten de aile ortamında geliştirilmesi gerektiğini vurgular. Sosyal bir olayın, oluştuğu bağlamda, bu durumda aile ortamında ele alınması, işin tabiatına daha uygundur. Colapinto (2018) ve Minuchin ve Fishman'a (1981) göre, çocuklar kendilerini, ebeveynleri, kardeşleri ve diğer aile üyeleriyle etkileşime girdikçe geliştirirler; bu sebeple de çocuğa ve aileye götürülecek hizmetler, aile ortamında ve ailenin kendi bağlamında takdim edilmelidir. Benzer bir şekilde, sistem perspektifinden bakılınca da ailenin tamamı ve özellikle aile sisteminin tamamı hedef alınır (Scott & Teufel-Prida, 2019). İhtiyacın veya problemin nasıl ifade edileceğine, nasıl bir çözüm geliştirileceğine, çözüm sürecinde kimin etkin ve etkili olacağına ve ne yapacağına, bütün bunların plana yansımasına yön verebilecek temel etken, çocuğun ve ailenin içselleştirilmiş kültürüdür. Aile planının, oluştuğu bağlamda ve aile ortamında, çocuğun ve ailenin içselleştirilmiş kültürü hesaba katılarak geliştirilmesi, çözümü de daha pratik ve daha kalıcı yapar (Ho, 1995).

- *Şayet mevcutsa, toplulukçu ögeleri ÇHGM aile planı için kullanmak, aileye saygıyı arttırır, planı daha etkili ve etkin yapar, hedefe ulaşmayı da daha mümkün kılar.*

Kültürün zaten geçişli bir karaktere sahip olması, Türkiye'de toplumun kültürel bir geçiş içinde bulunması, günümüzün küresel iletişim gerçekliği, bunların hepsi, toplumlar için kültürel tanımlamalar yapmayı zorlaştırmaktadır. Böyle bir gayretin gereksiz olduğu durumlar da mevcuttur. Benzer tanımlamayı, aile seviyesinde yapmak daha da zordur. Kültürel ögelerin kullanışlı olmaları sebebiyle, araştırıcılar, aileyle yapılan çalışmalarda ve özellikle aile-planı uygulamalarında, kültürel ögelerin devreye sokulmasını şiddetle tavsiye ederler (Chupein, 2018; Ho, 1995). Kültürel girdisi olmayan bir planın, ailenin kültürel ögelerine ters düşme ve çalışmama ihtimali yüksektir. Hatta Chupein (2018), toplulukçu kültürün ağır bastığı bir yerli aile örneğinde, bireyselci bir planın, kendi başına, ailenin hedefine ve başarıya ulaşması önünde büyük bir engel oluşturduğunu söyler.

Kültürel ögelere değer vermek ve onların aile planında kullanılmasını teşvik etmek, suni ve zorlama bir ortam yaratmakla eşdeğer görülmemelidir. Kültüre duyarlı olmak bağlamında, mesela, bu tezin yazarının alan deneyimleri şu iki davranışın önceden elenmesi gerektiği yönündedir. (i) Alan çalışanının, aile için kültürel bir tanımlama yapması, kültürel tevazuya aykırıdır. Alan çalışanının, normal şartlar altında, böyle bir yetisi de yetkisi de yoktur. (ii) Alan çalışanının, aileyi, kendisini kültürel olarak tanımlamaya teşvik etmesi de profesyonel bir davranış değildir. Ailenin bunu saygısızlık olarak yorumlaması ilişkiyi bozar. Ho'ya (1995) göre, ancak aile konuyu kendiliğinden açıp belli bir noktaya getirdiğinde, alan çalışanı, konuyla ne yapacağına ve onu nasıl kullanacağına karar verir. Aslen, konunun konuşulmasına gerek yoktur çünkü planın bizzat ailenin kendisi tarafından yapıldığı durumlarda aile, kendi kültürel ögelerini kendi planına zaten yansıtır. Görevliye düşen, çocuğun, aile bireylerinin veya topyekûn ailenin olanı, biteni, sorunu, ihtiyacı, olayı, çevreyi ve kültürü nasıl içselleştirmiş olduklarını gözlemlemektir. ÇEK çalışanı, çocuğu merkezde tutmaya devam edip, "Toplulukçu kültür" ögelerini, onun emniyet ve esenliğini sağlamaya ve artırmaya yönelik olarak değerlendirecektir.

Yine bu tez yazarının gözlemlerine göre, aile grubunun büyük, desteğin de güçlü olması, bir paket program gibi hem karar verme gücünün hem de yapılacak işlerin sorumluluğunun paylaşılmasını da beraberinde getirmektedir. Daha doğrusu desteğin güçlü olması böyle bir olgu oluşturmaktadır. Falicov (2003) ve Merkel-Holguin'un (2004) gözlemleri de bu yöndedir. Böyle bir olgu, toplulukçu kültür özelliğine işaret etmektedir. Zaten bazı yazarlara göre, Türkiye'deki yaygın kültür, toplulukçu kültür ögelerini daha fazla taşımaktadır

(Hofstede Insights, 2021; Wasti & Erdil, 2007) ve hemen tüm kültür sınıflamalarında Türk kültürü, toplulukçu kültürler arasında gözlemlenmektedir (Erkan, 2020).

- *Güç temelli yaklaşım, daha etkin ve etkili bir aile planı geliştirmenin ön şartıdır.*

Güç temelli yaklaşım, çocuğun korunmasının ve esenliğinin kendi ailesinin yanında gerçekleşmesini sağlamaya yöneliktir (Ocwtp, 2008). Bunu sağlayabilmek için de hem aileyi bir güç kaynağı olarak alır hem de ailenin, grup üyelerinden de güç ve destek almasını sağlar (Bozic, 2017; PA FGDM Leadership Team, 2008). Uzman görüşlerinde de ortaya çıktığı gibi, güç temelli yaklaşım, aile grup toplantısının motorudur; yarattığı atmosferle, ailenin sürece katılımını çoğaltır; ailenin katılımı da iyi bir aile planı gerçekleştirmenin ön şartıdır.

Aile Grup Toplantısı: ÇHGM Uygulamaları için Türkiye'ye Uygun, Aile Grup Toplantısı" Kavramına, Uygulanmasına ve Model Geliştirilmesine İlişkin Bulgular

Akraba, komşu ve dostların, etraflarına tabii destek olma özelliklerinin zayıfladığı günümüz ortamında, onların fonksiyonlarını yerine getirmelerini sağlayacak yeni teknikler ve/veya yeni sosyal mekanizmalar gerekmektedir. Bütün bu tabii ve sosyal mekanizmalar, çocukların fiziki ve ruhi gelişimlerini iyi tamamlamaları ve daima güvenlik içinde hissetmeleri içindir. Yeni mekanizmalar, bunu sağlayacak huzurlu ve düzenli bir aile yaşamının teminine, ailelerin içine düştükleri problemlerin ve geçimsizliklerin sağlıklı bir ortamda gündeme getirilebilmesine, çözülebilmesine ve/veya idare edilebilmesine yardım edecektir. Modern zamanlarda ve tam da bu noktada devletin sorumluluğu (Özbay, 2014) devreye girmektedir. Resmi sosyal kurumların, gerekli politikaları benimseyip, destek fonksiyonu görecek uzman ve kurumsal hizmetleri (Beşpınar, 2014), sosyal mekanizmalar halinde sistemleştirmeleri gerekmektedir. Buna destek olarak, mesela, "İkinci Beş Yıllık (1968-1972) Kalkınma Planı'nda, ailelerin başvurabilecekleri kurumsal yapıların oluşturulması teklif edilmiş; sonra "Sekizinci Plan"da da bu sefer aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilmesi vurgulanmıştır (Aybars, 2014b). İşte bu noktada, ihtiyaç halinde, ailelerin başvurabilecekleri kurumsal bir yapı ve yukarıda geçen ihtiyaçları karşılayacak ve boşlukları dolduracak mekanizmalar olarak, "Aile Grup Toplantısı" kurumsallaştırılır. Çözüm planının hem aileye özgün ve uygulanabilir olması hem de sonuçlarının takip edilebilir kılınması için de "Aile Planı" uygulamasına geçilebilir. Uzman ve kurumsal destek hizmetlerinin resmi ve gayri resmi sosyal mekanizmalarla ailelere servis edilmesi, Türkiye Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kendi vizyonuna ve misyonuna daha uygun olacaktır (ÇHGM 2020a).

Aile planının ÇHGM faaliyetlerinde fonksiyonel olacağını teklif eden ve tartışan bulguları kullanarak, ilgili kavram ve uygulamalara da dayanarak, Türkiye'ye ve şartlarına uygun bir "Aile Grup Toplantısı" modeli oluşturmanın hem mümkün hem faydalı hem de kullanışlı olacağı bu çalışmanın bulgularından biridir. 'Çocuk-ve-aile merkezli felsefe', 'babaların aile planına katılımı' ve aile planı geliştirilmesinde 'güç temelli yaklaşım', 'aile grup toplantısı' modelinin dayanacağı ilgili kavram ve uygulamaları oluşturur.

ÇHGM Uygulamalarına Yönelik Aile Grup Toplantısının Temel Prensipleri

'Aile Grup Toplantısı' modelinin temel varsayımları: (1) Çocuğun güvenlik ve esenliğini en iyi sağlayacak olan, onun kendi ailesidir. (2) Aile, kendi ihtiyacını ve sorununu çözmede uzmandır. (3) İhtiyacı ve çözümü doğrultusunda hedefi ve hedefe ulaştıracak adımları bir aile planıyla aile kendisi tayin eder. (4) Aileye destek ve kaynak sağlamaları, aile planının geliştirilmesi ve uygulanmasına yardım etmeleri için aile tarafından seçilen akraba, arkadaş, komşu, profesyonel görevli vb. kişiler, 'Aile Grubu'nu oluştururlar. (5) 'Aile Grup Toplantısı' da bu kişilerin aileye destek için bir araya gelmeleridir.

- *'Aile Grup Toplantısı' Modeli, ÇHGM Aile Planı Geliştirmek İçin Alanın En İyi Çocuk Esirgeme Standartlarına Dayalı Bir Uygulamadır.*

Aileyi karar sürecine sokan aile planı uygulaması ve ailenin kendi tabii destek ve kaynaklarını kullanarak daha etkili ve etkin çözüm üretmesine vesile olabilecek aile grup toplantısı modeli, birçok alanda benimsendi. Çocuk esirgeme alanına girince, aile planı uygulaması bağlamında kullanılmaya başlandı. Konuyla ilgili alandaki yaygın kanaat, aslen onun bir reform olmadığı ama çocuk esirgeme kurumlarının şimdiye kadar üstlendiği en güçlü bir girişim olduğudur (Child Welfare Group, 2021). Etkinliği ve etkililiği daha çok, çocuk esirgeme alanındaki mevcut en iyi uygulama standartlarına dayalı bir model olmasından gelmektedir (Child Welfare Group, 2021; Singer, 2002).

- *'Aile Grup Toplantısı' Modeli, Aile Planlarını Daha Etkin ve Etkili Kılan 'Kültüre Duyarlı', 'Güç Temelli' ve 'Aile Merkezli' Yaklaşımları Bünyesinde Barındırır*

"Aile Merkezli", "Güç Temelli" ve Kültüre Duyarlı" yaklaşımlar: (i) Çocuk esirgeme hizmetlerinin temel gereksinimleridir. (ii) Hem bir aile planının sıhhatinin, etkin ve etkili olduğunun göstergeleridir hem de o planı öyle yapan yardım ve yapı malzemeleridir. (iii) Aynı zamanda da 'Aile Grup Toplantısı' modelinin temel özelliklerindendir. Bu modelle çocuğun güvenlik ve esenliği, o bağlamda da aile merkeze alınır, ailenin güçlü yönleri

paylaşılır, problemlerin çözümünde kullanmak üzere aile üyelerinin güçlü yönlerine, onların kendi aralarındaki kurumla olan olumlu ilişkilere odaklanılır, problemin çözümünde ve planın geliştirilmesinde kültürel avantajların ve çevresel faktörlerin kullanılması istenir (DePanfilis, 2018; Ocwtp. 2008). Bu tez, çocuğa hizmetin, onun ailesi, yakınları ve çevresiyle kurulacak iletişimin ve çalışmaların doğuracağı etkileşimin, bunların hepsinin, bir "Beşli Sosyal İlişkiler Modeli" çerçevesinde yürütülmesini öngörür.

- *Aile Grup Toplantısı Modeli, Toplulukçu Kültür Ögelerine Daha Uygundur*

Bireyci-Toplulukçu kültür çizgisinde aile grup toplantısı modelini, bireycilik, bireysellik değerlerine aykırı bulan ve mesela Amerikan kültürüne uygun olmadığını belirten yazarlar vardır (Barthelot, 2009 ve Huntington, 2006). Konuya diğer taraftan bakan yazarlar da ABD bağlamında, toplulukçu kültür ögelerinin gözlemlendiği azınlıklar ve özellikle Kızılderili kabileler için aile grup toplantılarının daha işlevsel olduğunu ve daha iyi sonuç verdiğini aktarırlar (Chupein, 2018; Ho, 1995). Zaten kültüre duyarlı olması gereken çocuk esirgeme uygulamaları için aile grup toplantıları, ailenin kültürüne saygı gösteren bir uygulamadır. Bu tez yazarının gözlemlerine göre, aile grubunun büyük, desteğin de güçlü olması, bir paket program gibi hem karar verme gücünün hem de yapılacak işlerin sorumluluğunun paylaşılmasını da beraberinde getiriyor. Falicov (2003) ve Merkel-Holguin'un (2004) gözlemleri de bu yönde. Bunlar da toplulukçu kültür ögeleri gibi duruyor.

Öte yandan bazı yazarlara göre, Türkiye'deki yaygın kültür, toplulukçu kültür ögelerini daha fazla taşımaktadır (Hofstede Insights, 2021; Wasti, & Erdil, 2007) ve hemen tüm kültür sınıflamalarında Türk kültürü, toplulukçu kültürler arasında gözlemlenir (Erkan, 2020).

Koordinatörler ve ÇHGM 'Aile Grup Toplantısı' ile ilgili Bulgular

Önemli miktarda yazar, mesela Barn ve Das (2016), Barnsdale ve Walker (2007), Burford ve Pennell (1995), Hall (2004), Merkel-Holguin (2004), Maxwell ve Morris (1993), aile grup toplantısı koordinatörlerinin bağımsız olmasını teklif ederler. "*Sürecin vakadan bağımsız bir koordinatörünün olması*" (Doolan, 2011) veya en azından koordinatörün vakada verilen kararlardan bağımsız olması gerekmektedir. Fakat Doolan'ın bağımsız koordinatör teklifi, ÇEK'lerin mevcut uygulamalarına uygun düşmemektedir. Çünkü onlar ailelilerle birebir çalışan kendi sosyal hizmet uzmanlarını, aile grup toplantılarını organize etmek ve koordinatörlüğünü de yapmak üzere görevlendirirler.

- Bu tezdeki uzman görüşleri de yukarıdaki teklifleri desteklemektedir. Üstelik daha pratik bir çözüm olarak da eş koordinatörlü bir uygulama teklif edilmektedir. Uzmanlara göre:

✓ Toplantının koordinatörlüğünü ÇEK çalışanının yapması, bazen uygun düşmez. (Koordinatörlüğü, aileden birisinin yapmasına elverişli başka modeller de vardır.)

✓ ÇEK çalışanı, soruşturmayı yapan, aile hakkında dosya açılmasına karar veren ve bazen çocuğun uzaklaştırılmasını teklif eden kişidir. Ailenin, ÇEK çalışanı için geliştirdiği, pek de olumlu olmayan algı, onun koordinatörlük yapmasına gölge düşürür.

✓ Bu sebeple, aile grup toplantılarına eş-koordinatörle hazırlanmak daha uygun düşer.

✓ Üstelik modelin zorlukları ve karmaşıklığı da göz önünde tutulacak olursa, bir eş koordinatör olmadan, ÇEK çalışanı bu işin üstesinden kalkamaz.

- Bu çalışmanın, konuyla ilgili bir başka bulgusu da bağımsız olmasından daha ziyade, koordinatörün, aileye ve kültürüne aşina olması ve hatta aile grubuna benzer olmasıdır.

Koordinatörün kültürel olarak ve hatta ırk, etnik köken gibi faktörler açısından aile grubuna benzer olması da teklifler arasındadır (Barn & Das, 2016; Barnsdale & Walker, 2007; Burford & Pennell, 1995; Maxwell & Morris, 1993; Merkel-Holguin, 2004).

Bu arada Hall (2004), koordinatörlük alanında uzmanlaşmış başka bir devlet organının olmasından yanadır. Şayet aile grup toplantısı yaygınlaşacak ve daha birçok alanda da uygulamaya sokulacaksa, bu çok pratik bir çözümdür. Benzer olarak, Bozic'in (2017) örnek ve tekliflerinden dersler çıkarılacak olunursa, koordinatörlerin bu konuda uzmanlaşmış ayrı bir kurumdan gelmesi ve mümkünse hukuk eğitimlerinin de olması en uygun olandır.

"Beşli Sosyal İlişkiler Modeli", 'Aile Planı' ve 'Aile Grup Toplantısı' Uygulamalarında Kullanılacak Kuramsal Çerçeveyi ve Zemini Oluşturur

Bu çalışmada, ÇHGM faaliyetleri, ÇEK-aile ilişkileri, aile içi ilişkiler, ailenin etrafıyla olan ilişkileri, hepsinin sosyal ilişkiler bağlamın olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifade biçimiyle, 'Aile Grup Toplantısı' bir sosyal ilişkiler platformu, orada geliştirilen 'Aile Planı' da bir sosyal ilişkiler ürünüdür. Bu sebeple de bu çalışma, 'aile planı', 'aile grup toplantısı' ve alternatif 'aile toplantısı' uygulamalarının, yine bu çalışmada ortaya çıkan bir 'sosyal ilişkiler' bulgusu çerçevesinde yürütülmesini öngörmektedir. Öngörülen "Beşli Sosyal İlişkiler Modeli" ileriki sayfalarda bulgular şeklinde işlenmektedir.

ÇHGM Uygulamasına Yönelik Aile Grup Toplantısı Etkin Protokolü: Format

Baştan beri sıralanan bulgular rehberliğinde ÇHGM bünyesine uyarlanan etkin bir 'aile grup toplantısı' protokolü ve o doğrultuda geliştirilen etkili bir format, Tablo 5'de verilmektedir.

Tablo 5

ÇHGM Uygulamasına Yönelik Aile Grup Toplantısı Etkin Protokolü: Format

I. ÖNEMLİ NOKTALAR

- Fonksiyonu, sadece toplantıyı idare etmenin çok ötesinde olan koordinatör, bu sebeple, 'oturum başkanı' veya 'moderatör' olarak adlandırılmaz. Haftalar süren toplantı öncesi hazırlıkları, plana geçirilen hedef ve faaliyetlerin gerektirdiği servisleri, planın takibini, değerlendirmesini, sonraki toplantıların organizasyonunu koordine eden ve toplantıyı idare eden, aynı kişidir ve bu fonksiyonları sebebiyle 'koordinatör' olarak adlandırılır.
- Verimli bir sonuç için toplantılar 90 dakika ile sınırlandırılır. Şayet yemekli olarak planlanıyorsa, toplantı programa iki saat olarak konur.
- Toplantı sırasında gündem madde madde ilerlerken, grup üyelerinin hepsinin her maddeye katılması, girdilerini sağlaması, çekincelerini koyması, kaygılarını ve ümitlerini paylaşması son derece önemlidir.

II. TOPLANTI ÖNCESİ

1. Koordinatör seçimi / tayini: ÇHGM modelinde koordinatör, ÇHGM için çalışan kişilerden, yani ÇHGM kapsamındaki ailelerle günlük işlerde muhatap olanlar arasından seçilmemelidir. Koordinatörün misyonu ve fonksiyonu kurumu değil, aileyi temsil etmek ve desteklemek olmalıdır. Ön lisans seviyesinde hukuk eğitimlerinin olması tercih edilir. Koordinatörlük hizmet içi eğitimi, 'güç temelli', 'kültüre duyarlı' ve 'sosyal adaletçi' yaklaşımlarla hazırlanmalı; çocuk esirgeme hukukunu içermeli ve babaların ailedeki önemi konusuna özel bir yer ayırmalıdır.
2. Hangi durumlarda ve hangi ailelere uygulanacağı: Koordinatör çalışmalarını ÇHGM talimatnamesi doğrultusunda yürütür. Kurum kapsamı altındaki bütün ailelere uygulanması ve bunun istisnalarının ne olacağı, şayet bütün ailelere uygulanmayacaksa, ailelerin hangi kriterlerle seçileceği talimatnamededir.
3. Hazırlık; ailenin hazırlanması: Bu haftalar sürebilecek bir süreçtir.
   a) Koordinatör, uygulamaya tabi olacak aileyi (mükerreren) ziyaret eder.
   b) Aileye uygulamanın amacı, mahiyeti ve formatı hakkında bilgi verir.
   c) İhtiyaç veya sorun, ailenin onu nasıl algıladığı hakkında bilgi toplar.
   d) Şimdilik ne tür çözüm öngördüklerini anlamaya çalışır.
   e) Aile grubunu oluşturması için aileye yardım eder. Bu süreçte, koordinatör aktiftir. Ailenin uygulamadan maksimum faydalanabilmesi için, faal olarak akrabalarını, arkadaşlarını veya uygun diğer tanıdıkları paylaşmasını aileden ister. Yine, ihtiyaç veya sorun bağlamında, faydalı olacağına inandığı profesyonellerin katılabileceğini aileye hatırlatır ve teklif eder.
   f) Katılımcıların nasıl davet edileceği konuşulur.
   g) Aile toplantının yerine ve zamanına karar verir.

NOT: ÇHGM uygulamasında, aileyi ve katılımcıları teşvik etmek, optimum katılımı sağlamak ve bu arada aileyi onurlandırmak için, yemekli-toplantı uygulaması önerilir. Masrafları, aile başına önceden tayin edilen bir bütçe dâhilinde, kurum karşılar. Yemeğin menüsüne, nasıl hazırlanacağı veya nereden sipariş edileceğine aile karar verir.

4. Aile grubu üyelerinin seçimi ve davet edilmesi:
   • Nine, dede, amca, teyze, hala gibi çok yakın akrabaların katılımı, ÇHGM modelinde "olmazsa olmaz"dır.

   Aile grubu üyelerinden maksat, aile ile ilişkilerinden ve aile üzerindeki etkilerinden azami yararın temin edileceği kişilerdir. Genellikle bunlar nine-dede, amca, teyze, hala dayı gibi en yakın akrabalardır. Başarının sırrı, en yakın akrabaların orada olmasında saklıdır. ÇHGM bu konuda azami dikkati ve en yakın akrabaların katılımı için de azami gayreti göstermelidir. ÇHGM modelinde yakın akrabalar, "olmazsa olmaz" kabul edilmelidir.
   • Katılımcıların davet edilmesi, aslen koordinatörün işi olmalıdır.

   Her ne kadar ailede bu işi yapacak ve yardım edecek kişiler olsa da asıl görevli koordinatördür. Bundaki amaç:
   a) Koordinatör, aile grubu üyelerinin hepsine toplantı hakkında bizzat bilgi verir.
   b) Haklarında karar verilen katılımcıların, davet edildiğinden bizzat emin olur.
   c) Sadece yazılı formatla değil, katılımcılara telefonla da ulaşır.

NOT: Toplantı sırasında konuşulanlar, teklif edilenler, itiraz edilenler, agenda maddelerine göre başlıklar açılarak kaydedilir. Bir uygulamaya göre, her agenda maddesi için ayrı bir poster kullanılır. Talimatname, poster uygulamasını öngörüyorsa, koordinatörün toplantı öncesi yapacağı işlerden bir de posterleri hazırlamaktır.

III. TOPLANTININ GERÇEKLEŞMESI: AİLE GRUP TOPLANTISI

ÇHGM uygulamasına yönelik olarak, aile grup toplantısı için tipik bir gündem aşağıdaki gibi yapılandırılır.

1. HOŞ GELDİNİZ VE TAKDİM: Koordinatör, bir hoş geldin selamı ile katılımcıların dikkatini çeker ve kendini çok kısa bir şekilde takdim ederek toplantıyı açar. Sonra toplantının takdimini yapar. Onları davet ederken gerekli açıklamayı yapmış olmasına rağmen, toplantının amacını, felsefesini, katılımcıların fonksiyonunu tekrar açıklar. Toplantının aileye özel olduğunu, onun mahremiyetini vurgular. Toplantı sırasında konuşulanların toplantı odasından dışarı çıkmasının ve alakasız kişilere aktarılmasının etik kurallarına aykırı olduğunu da hatırlatır.
2. TANIŞMA: Koordinatör kendisini öncekinden biraz daha detaylı tanıtır. Koordinatörün kendini tanıtma şekli, katılımcılar için kendini tanıtma formatı olur.
3. TOPLANTININ TEMEL KURALLARI VE ADABI: Toplantı sırasında uyulması gereken, verimi arttıracak, herkese söz hakkı verecek, iletişimi kolaylaştıracak, kurallar, katılanlar tarafından belirlenir ve toplantı boyunca referans olarak alınır.

NOT: (a) Şayet poster kullanılıyorsa, belirlenen toplantı kuralları, ilgili başlıktaki postere herkesin göreceği bir şekilde yazılır. (b) Bu noktadan itibaren, konuşulan ve karar verilen maddeler, ilgili posterlere kaydedilmeye başlanır.

4. AİLENİN, İHTİYACIN VE PROBLEMİN HİKÂYESİ, AİLENİN GELENEĞİ: Aile, gönüllü olarak, kendi hikâyesini, öne çıkan güzel ve problemli yanları ile beraber kısaca anlatır. Aile, ihtiyacın ve problemin ortaya çıkış hikâyesini, ailenin geleneğini, geleneksel çözüm yollarını ve rutinlerini de paylaşır. Paylaşmak, bir yandan aile bağlarını arttırırken diğer yandan da toplantının amacının sadece bu aile için olduğunu vurgular. Ailenin ve ihtiyacının hikâyesi, problemi, katılımcılar için daha anlaşılır yapar ve onu belli bir kontekste oturtulmasına yardım eder. Bu vesile ile de çözüm teklifleri ve tartışmalar da ailenin ihtiyaç ve sorunu bağlamında yapılır ve toplantının daha bir problem çözme temelli olmasına yardım eder.
5. AİLEDEN BEKLENEN VE TARTIŞMAYA AÇIK OLMAYAN NOKTALAR: Şayet, mahkemenin aileye tayin ettiği hedef ve verdiği görevler varsa, onlar tartışmaya açık değildir. Çocuğun güvenliği ve esenliği adına, çocuk esirgeme kurumunun aileden beklentileri de tartışmaya açık değildir. Koordinatör bunları açıkça belirtir, posterlere kaydeder ve bunların aile planına aynen geçmeleri gerektiğini hatırlatır.
6. AİLENIN HEDEFLERİ: Hedefler, toplantı gündemindeki ihtiyaç ve sorunlarla sınırlı değildir, tartışma birinci dereceden aile üyeleri ile de sınırlı değildir. Hedef tartışmalarına herkes katılır, koordinatör bile. Aile üyeleri ailenin toptan ve kendilerinin bireysel hedeflerini ifade ederler. Hedefler, her toplantıda sınırlı sayıda konur. Koordinatör, toplantı bitiminde karara bağlanmış olacak, özellikle eldeki ihtiyaç ve soruna yönelik hedeflerin: (a) Herkes tarafından aynı şekilde anlaşıldığından emin olmaya çalışır. (b) Katılımcıların da hedefler üzerinde mutabakata varıldığından emin olmaları için çalışır.
7. AİLE VE ÜYELERİNİN GÜÇLÜ VEYA KAYGI UYANDIRAN YANLARI. (a) İlk bakılacak nokta, ailevi güç ve ailenin kaygı uyandıran yanlarıdır. (b) Sonrasında, üyelerin bireysel yetenekleri, güçlü tarafları ve iyileştirilmesi gereken yanları çalışılır. (c) Yeteneklerin, güçlü ve kaygılı yanların tespiti, bir önceki basamakta ortaya konan hedeflere ulaşmaya nasıl yardım edebilir veya engel olabilir bağlamında tartışılmalıdır.
8. GÖREV PAYLAŞIMI: Hedefe ulaşmak için atılacak adımlar "yapılacak işler" şeklinde listelenir, tüm aile grubu üyeleri arasında görev taksimi yapılır, kimin neyi ne zaman yapacağı tablolaştırılır ve bütün bunlar bir plan şeklinde kayıt altına alınır.
9. BİLGİ VE KAYNAKLARIN PAYLAŞIMI: Hedeflere ulaşmayı ve görevleri yerine getirmeyi pratikleştirecek, kolaylaştıracak bilgi ve her türlü maddi ve manevi kaynaklar paylaşılır.
10. NE YANLIŞ GİDEBİLİR VE 'B' PLANI: (a) Geliştirilen planla ilgili olarak, neyin hesaba alınmadığı, neyin yanlış gidebileceği veya çalışmayabileceği, kimin hatalı ve ihmalkâr davranabileceği göz önünde tutulur ve alternatif adımlar teklif edilir. (b) Eldeki planla ilgili veya değil, eski veya yeni bir ihtiyaç ve problemle karşılaştığında, ailenin ne yapabileceği de bir 'kriz önleme planı' şeklinde plana iliştirilir. Aile, aile grubunu destek ve kaynak olarak kullanabilir mi, kimi ne zaman devreye sokabilir, kime nasıl ulaşabilir, bütün bunlar da kayıt altına alınır.

NOT: Şayet toplantı yemekli olarak planlandıysa, yemek arası burada verilir. Yemek, koordinatörün ve profesyonellerin de katılacağı şekilde planlanır.

11. ÖZEL AİLE ZAMANI: Aile planının geliştirilmesi için gerekli her türlü özel ve resmi bilgi alış-verişi de bittikten sonra, koordinatör ve diğer profesyoneller, toplantı odasını terk ederler. Aile grubu üyeleri, taslak haline gelen aile planındaki konuları son bir defa, bu sefer sadece kendi aralarında değerlendirirler ve bir sonuca bağlarlar. NOT-1: Bu madde ailenin seçimine bırakılmıştır. Aile özel aile zamanı istemeyebilir. NOT-2: Şayet toplantı yemekli ise ve aile grubu üyeleri öyle uygun görüyorlarsa, yemek arasını özel aile zamanı olarak değerlendirirler. Böyle bir durumda, koordinatör ve profesyonellerin yemeklerini ayrı yiyebilmeleri için ayrı bir mekân gerekmektedir.
12. PLANIN SUNUMU VE KABULU: Aile grubu, kendilerine ayrılan zamanda, planı tekrar tartışır ve son düzeltmeleri yapar. Plan, özel aile zamanında tekrar gözden geçirildiği ve belki hafif değişikliklere de uğradığı ama daha önemlisi ailenin planı olduğu için son bir defa daha gruba sunulur ve grubun onu onaylaması beklenir. ÇEK görevlisi, çocuğun güvenlik ve esenliğine yönelik kurum beklentilerini tatmin eden planı, resmi bir belge olarak kabul eder. Sonrasında koordinatör ve/veya diğer görevliler, planın uygulanmasına yardım edebilecek kaynakları aileye temin ederler.
13. KAPANIŞ VE BİR SONRAKİ TOPLANTI: Grup öncelikle, bir sonraki toplantı yer ve zamanını belirler. Sonra koordinatör küçük bir kapanış konuşması şeklinde: (a) Kabul edilebilir bir aile planını başarı ile tamamladıkları için herkesi tebrik eder. (b) Katılımları ve katkıları için grup üyelerine ve diğer profesyonellere teşekkür eder. (c) Sonra, aileyi desteklediklerı için grup üyelerine bir defa daha ayrıca teşekkür edip, aileyle temasta kalmaya ve desteklemeye devam etmeleri için de teşvik eder; (d) Toplantıyı, resmi olarak kapatır.

IV. TOPLANTI SONRASI
1. Planın yazılı kopyası grup üyelerine gönderilir: Koordinatör, tüm grup üyelerine planın yazılı bir kopyasını gönderir. Bundan maksat biraz da kendilerine düşen görevleri ve bunu hangi zaman diliminde yapmalarının beklendiğini hatırlatmaktır.
2. Uygulama: Planın ilerlemesini, koordinatör, ÇEK görevlileri ve diğer profesyoneller ve aile üyeleri kendileri beraber izlerler.

V. TAKİP VE GÖZDEN GEÇİRME
1. Takip toplantısına hazırlık: Aile grup toplantıları genelde üçer veya altışar ay aralıklarla tekrarlanır. Önceden karar verilen tarihteki takip toplantısı için koordinatör, aileyi tekrar ziyaret eder. Daha önceki sürece benzer bir şekilde, aileyi toplantıya hazırlar ve aile grubu oluşturması için aileye yardım eder. İkinci toplantıya katılacakları davet eder.
2. Her toplantıya gelme şartı yoktur: İlk toplantıdaki herkesin sonraki toplantılara da gelmesi şart değildir.
3. Değerlendirme ve yeni plan geliştirme: İkinci toplantıda, ailenin, daha önce hazırlanan planın neresinde olduğu değerlendirilir. Gerekiyorsa, planda değişiklik yapılır. Tamamlanan hedefler, yenileriyle değiştirilir.
4. Süreç, aile kurum kapsamından çıkarılana kadar devam eder. Aile planını periyodik aralıklarla gözden geçirmek, değerlendirmek, güncellemek ve aile faaliyetlerinin profesyonel hizmetlerle bütünleştirilmesini sağlamak için müteakip aile grubu toplantıları, aile kurum kapsamından çıkarılana kadar devam eder.

NOT: Allegheny County. (2015). *Conferencing and Teaming in CYF*. DHS: https://www.alleghenycounty.us/Human-Services/News-Events/Accomplishments/Conferencing-and-Teaming.aspx, The Child Welfare Policy and Practice Group. (2021). *Family Team Conferencing.* FTC Definition and History. http://childwelfaregroup.org/?page_id=542 kaynaklarından uyarlanmıştır.

"Aile Toplantısı": Acil veya Başka Gerekli Durumlarda Uygulamaya Konulan ve Aile Grup Toplantısının Yerine Geçen Geçici Bir Uygulamadır

Aile Grup Toplantısı esas kabul edildiği için ondan taviz vererek yapılan toplantılar istisna sayılırlar. İstisnai durumlarda yapılan iki uygulamadan birincisi, (i) çekirdek aile üyelerinin, grup üyeleri olmadan toplanması, ikincisi ise (ii) akraba ve arkadaşlar destek grubunun, çekirdek aile olmadan toplanmasıdır. ÇHGM bunları yapılandırarak istisna olmaktan çıkarır ve belli durumlarda başvurulan uygulamalar şeklinde talimatnamesine koyabilir. Yani 'aile toplantısı'na, 'aile grup toplantısı'nın beklenemeyeceği durumlarda müracaat edilir.

- Konuyla ilgili ilk ilke, 'Aile Grup Toplantısı' esastır. "Aile Toplantısı" onun alternatifi değildir. İlk fırsatta veya mümkün olan her durumda aile grup toplantısı uygulanır.
- *"Aile Toplantısı",* çocukla ilgili bir karar almak ve hatta bazen aile planı yapmak için çekirdek aile üyelerinin, akraba, arkadaş vb. destek üyeleri olmadan toplanmasıdır. Aile grubunun toplanmasının beklenemeyeceği, mesela çocuğun güvenlik ve esenliği ile ilgili eli kulağında bir riskin varlığının söz konusu olması vb. acil durumlarda, ÇEK görevlisi ve profesyoneller sadece çekirdek aile üyeleri ile toplanır (Ealing, 2021).
- Aile toplantısı, grup toplantısından farklı görüldüğü için, toplantıyı ÇEK çalışanı idare edebilir. Şayet aile öyle isterse, ailenin yararına olduğu ve bu arada konunun hakkının da daha iyi verileceği düşünülürse, toplantı koordinatöre havale edilir (Hall, 2004).

- Acil olmamakla beraber, aile grubunu toplamaya veya sonraki toplantıyı beklemeye uygun görülmeyen durumlarda, 'Aile Toplantısı'na müracaat edilebilir.
- Aile ve diğer destek grubu üyeleri arasında ilişkinin ve iletişimin iyi olduğunun bilindiği durumlarda, her konunun kararı için grubun toplanması beklenmez, aile toplantısı yeter.
- Grup üyelerinin dörtten fazla olamadığı durumlarda, aile toplantısına müracaat edilebilir (Ealing, 2021). Bazen de aile, grup fikrine karşı direnir; toplantının sadece aileyle yapılması kaçınılmaz olur.
- Çocuğun kendi ebeveyninin ÇEK'le veya grup üyeleri ile iş birliği yapmadığı, her türlü toplantıyı reddettiği ama akrabaların çocuğa sahip çıkmak istediği durumlarda, bu sefer aile grubu, konuyu konuşmak ve bir plana bağlamak için, yani ebeveynler olmadan toplanabilir. Ealing (2021) bunu, 'aile toplantısı' kategorisinde sayar.

Çocuğun kendi ebeveynlerinin, ölüm, hastalık, tutuklanma vb. sebeplerle toplantıya katılabilmelerinin mümkün olmadığı durumlarda da grup üyeleri çocuğun geleceğini bir plana bağlayabilmek için çekirdek aile üyeleri olamadan toplanabilir.

Beşli Sosyal İlişkiler Modeli: Giriş ve Bulgular

"Beşli Sosyal İlişkiler Modeli", bu çalışmanın getirdiği bulgular olarak ve/veya o bulguların rehberliğinde bu tezin yazarı tarafından geliştirilmiştir. Modelin dayandığı temel ilkeler, bireylerin her türlü sosyal ilişkilerinde kullanabileceği tutum ve davranışlarla felsefe ve değerleri ihtiva eder. Bu sebeple model, öncelikle, benimseyenlerin kendi kazanımları içindir. Kişi kazandığı kadar yardım edebilir. Modeldeki tutum ve değerler kazanılmadan yapılan yardımın kalitesi yeğlenmez. Modelin daha geniş anlamda ve alanlarda kullanılma durumlarında da çalışma alanının, ilişkinin profesyonel olması gerekmez, her alana ve her ilişkiye uygulanabilir. Bu modeldeki bütün kavramlar ve süreçler, sıradan, normal ve rutin ilişkilerde olduğu gibi profesyonel ilişkilerde de iyi hissettirici ve iyileştiricidir, hepsi terapötiktir. Model hem ÇE hem de ruh sağlığı alanlarına uygulanabilir. "Beşli Sosyal İlişkiler Modeli", hem beş boyutlu hem beş değerli hem de beş safhalı bir süreçtir. Modelin boyutları ve değerleri, bireysel gelişim ve sosyal ilişkiler ilkeleri olarak da ele alınabilir. Birey ve onun ilişkide bulunduğu çevresi de bu modelin beş safhasını oluşturur veya birey bu modelde kendisinden başlamak üzere beş safhada ele alınır. Model için öngörülen temel ilkeler onun boyutları ve değerleridir.

Süreç Odaklı ve Saygı: Sosyal İlişkilerde, Süreç Merkezli Kalmak ve Saygılı Davranmak İlişkiyi Anlamlı ve Verimli Yapar, İlişkinin Kalitesini Artırır

'Beşli Sosyal İlişkiler Modeli'nin en önemli hem ön şartı hem de özelliği, sonuca değil de sürece odaklanmayı öngörmesidir. En önemli şahıs, kişinin an itibariyle muhatap olduğu şahıs; en önemli iş de eldeki işin usulüne uygun olarak yapılmasıdır. Birincisi saygılı kalmayı, ikincisi de sürece odaklanabilmeyi mümkün kılar.

Sürece odaklı ve saygılı kalmak, çalışmalarda, ilişkilerde, ilişkide olunanı kendinden daha önemli ve öncelikli görerek, sonuçtan ziyade sürecin, ilişkinin kalitesine önem vermektir. "Süreç odaklı ve saygı" ilkesi, sosyal ilişkilerde, sosyal hizmetlerde, psikolojik danışmada, kültürel farklılığı tanımayı, bireylerin değerini, haysiyetini, potansiyelini ve benzersizliğini, yine onların tarihsel, kültürel, ekonomik, politik ve psikososyal bağlamlarında desteklemeyi, bireyleri, aileleri ve grupları kültürleriyle beraber sürecin merkezinde tutmayı, ruh sağlığı, esenlik, iyi hissetme, eğitim, kariyer vb. alanlarda, hedeflerini gerçekleştirmeleri için güçlendirmeyi önceleyen bir ilişki biçimidir.

Bu konuda tartışmaya anlam kazandıracak bir araştırmayı Spielfogel, Leathers ve Christian (2016) aktarır. Araştırmalarına göre ÇE görevlileri, rollerini ve alanlarındaki mevzuatı çok iyi bilmektedirler. Bu sonuç, bu tez yazarının gözlemleri ile beraber değerlendirildiğinde şöyle bir durum teklif edilebilir. Rollerini ve ÇE mevzuatını çok iyi bilen ama sosyal adalet kavramları, anlayışları zayıf ÇE görevlileri, kuralları uygulayınca, ortaya sosyal adaletsizlik çıkıyor veya geriye o kalıyor. Bu da çocuk esirgeme alanındaki problemlerden sorumlu olanın, doğrudan ve bizzat ÇE mevzuatı olduğu sonucunu doğuruyor.

Sosyal İlişkinin, İlişkide Olanlarla Sınırlı Kalmadığı, Dolaylı veya Dolaysız, Bireyden İnsanlığa Kadar Uzanan Süreçte ve Süreçteki Her Safhayı ve Boyutu da Etkileyerek Geliştiği Bilinci, İlişkiye Anlamlandırır ve Kalitesini Artırır

"Beşli Sosyal İlişkiler Modeli", beş temel değerli, beş boyutlu ve beş safhalı bir süreçtir. Daha detaylı bir ifadeyle model (1) Bireyden, (2) ailesine, (3) ait olabileceği gruplardan, (4) ait olduğu daha büyük topluma (5) ve nihayetinde insanlığa kadar uzanan bir süreci ve süreçteki her türlü sosyal ilişkiyi kapsar. Daha değişik bir boyutu ve fonksiyonuyla, sürecin neresinde oluşursa oluşsun, sosyal ilişki, önceki ve sonraki safhalarıyla bütün süreci etkiler. Çünkü modelin, boyutları ve değerleri arasında bir hiyerarşi olmadığı gibi, safhaları arasında da yoktur. Ailenin gelişimi, önce içindeki bireylerin gelişimlerini tamamlamalarına bağlı değildir. Bu modelin boyutları ve değerleri çerçevesinde ilerleyecek toplumsal gelişme önce onu oluşturan grupların gelişim süreçlerini tamamlamış olmalarını gerektirmez. Modeldeki

sosyal ilişkiler gelişiminde mesafe kaydetmiş bir gruptaki aile ve onun bireysel üyeleri, içinde bulundukları grubun gelişiminden, onun ilerlemiş olmasından yararlanır. Hatta sosyal ilişkiler gelişimi ileri olan bir gruptan onun daha üstündeki toplum istifade eder.

Bu bağlamda, iki kişi arasında oluşan sosyal ilişkinin, bazen dolaylı bazen de dolaysız olarak, (a) aslen bireyden bütün insanlığa kadar uzanan bir süreçte geliştiği, (b) süreçteki her safha ve boyutu da etkileyebildiği bilinci, ilişkiye daha bir anlam verir, onu güzelleştirir ve kalitesini artırır. Bireylerin kazanımına açık ilke ve değerler, her seviyede kazanıldığında, ailesel, grupsal ve toplumsal değerler olduğu oranda insanlık ilke ve değerleri olurlar. Böyle bir durum ÇE ve ruh sağlığı uzmanlarına daha az işin düştüğü bir durumdur.

ÇHGM'nin Faaliyetlerini ve Uygulamalarını Sosyal İlişkiler İlkeleriyle Yürütmesi, Kurumun Başarısına Katkı Sağlayacak, Hizmetlerini da daha Anlamlı Yapacaktır

ÇHGM kapsamındaki faaliyetler, niteliği itibariyle, hak ve ihtiyaç sahiplerine yönelik bir sosyal hizmet faaliyetidir. İhtiyaç oluştuğunda, öylesi onun daha yararına olduğu için, korunma hakkı çocuğa, ailesi ortamında sağlanır, yani çocuğa ailesiyle beraber hizmet edilir. İşte bu anlayış ve uygulama ile ÇHGM faaliyetleri sosyal ilişkiler olarak ele alınır. Benzer bir şekilde bu tez hem aile-içi ilişkileri hem ailenin etrafıyla ilişkilerini hem de aile-ÇEK ilişkilerini sosyal ilişkiler bağlamında görür. Bir ÇHGM faaliyeti olarak yukarıda protokolü ve formatı teklif edilen Aile Grup Toplantısı da aslen bir sosyal ilişkiler platformu, ortaya çıkacak 'Aile Planı' da sosyal ilişkiler ürünüdür. Bu sebeple aile grup toplantısı ve aile planı geliştirme süreci, bu tezde ortaya çıkan ''Beşli Sosyal İlişkiler Modeli'' bağlamında sosyal ilişkiler süreci olarak da çalışılmaktadır.

Safhaları, boyutları ve değerleriyle beraber ÇHGM faaliyetlerine uygulandığında model hem orada çalışan birey hem de kurum safhasında devreye girer. Kurum çalışanı, modelin ilke ve değerleri doğrultusunda bireysel gelişim kazanırken, ÇHGM de kurumsal gelişim kazanır. Kurum çalışanı, çocukla ve onun ailesi ile çalışırken, aile grubu toplantısına hazırlanırken, onu yönetirken, aile planı oluşmasına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine yardım ederken, sosyal ilişkiler modeli ilke ve prensipleri ile hareket eder. Bu da onun hem ailelerle hem aile grubuyla hem diğer hizmet kuruluşlarıyla ilişkisini daha anlamlı yapar, onu daha güzelleştirir, grup toplantısını daha üretken, ortaya çıkacak olan aile planını da daha etkili yapar. Kurum seviyesinde ise ÇHGM, çalışanlarına yaklaşırken, hizmet ettiği ailelerle ilgili talimatname, yönetmelik ve yeni uygulamalar üretirken hem aileleri hem de uygulamaları

değerlendirirken, başka kurumlarla ilişkilerinde sosyal ilişkiler modelinin ilke ve prensipleri ile hareket eder. Model için öngörülen bazı temel ilkeler vardır.

Sosyal İlişkilerin Temel İlkelerini Yakalamak, İlişkiyi Daha Anlamlı ve Verimli Kılar

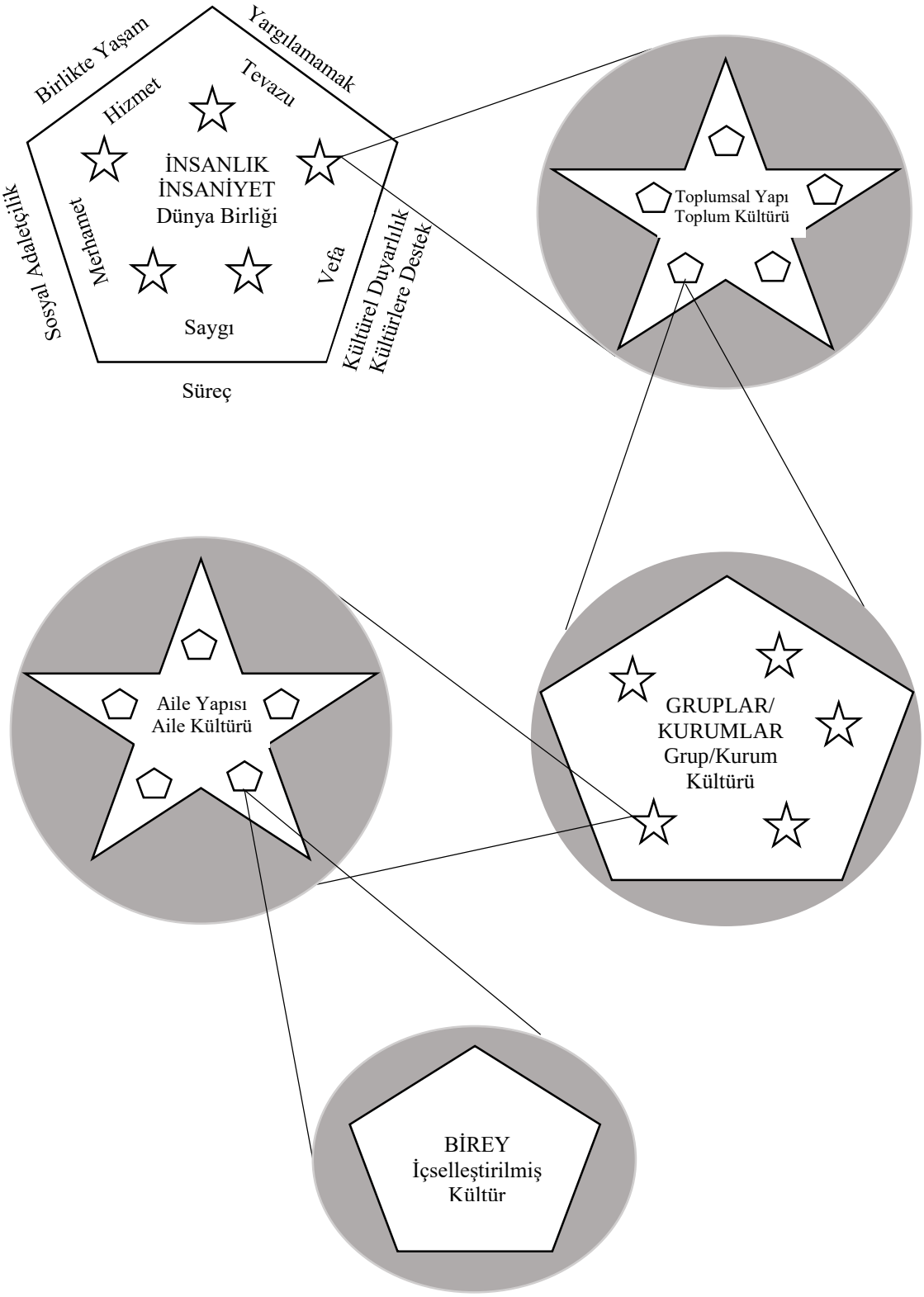
Model için öngörülen ilkelerin geliştirilmesinde, Amerika Psikolojik Danışmanlar Birliği'nin (The American Counseling Association-ACA) çok kültürlülük/kültürel çeşitlilik modelindeki danışmanlık sürecinden yararlanılmıştır (ACA, 2014).

1. *Süreç odaklı olmak:* Süreci, ilişkide olunan açısından zamana, zemine ve mekâna uygun bir şekilde işletmektir. ÇE alanında doğru veya yanlış olan, sonunda verilen kararın kendisinden daha çok, karara nasıl ulaşıldığıdır. Sürece, tevazu eşlik etmiş midir? Tevazunun eksikliği, sürece, kişilere ve süreçteki işlere yeterli ihtimam ve saygının gösterilmediği anlamına gelir. Sürece saygının göstergesi tevazudur. Hatta bir üretim hattında bile kaliteyi sağlayan, ne kadar üretildiği değil, üretim sürecine gösterilen saygıdır. Benzer bir şekilde, danışmanlığın kalitesini de bizzat süreç tayin eder.
2. *"Birlikte yaşama" anlamında "uyum" (Harmoni) ve hizmet:* İnsanın, çevresindeki insan, hayvan, canlı, cansız bütün varlıklarla, kendisini kendi, onları da onlar kabul ederek uyum içinde beraber yaşamaya hazır olmasıdır. "Uyum", var olanla girilen ilişkide kendisini kendi kültürü ile takdim edebilmekle başlar. İlişki sürecine olan saygı ve ilişkide yaşanılması gereken tevazunun gerekliliği, diğerlerini de kendi kültürleriyle beraber kabul etmek, onlara uyum imkânı vermek, dahasında, onlara bizzat hizmet etmektir. Birlikte yaşama anlamında "uyum", ilişkiye geçilen bireylerin ve grupların, kendi varlıklarına, sosyal ve kültürel çıkarlarına izin veren faaliyetlerin oluşabildiği bir sosyal ilişki biçimidir (Crethar & Ratts, 2008). Bireyin varlığı, çevresindekiler sebebiyle olduğu için, onlara hizmet de bir gerekliliktir. Hizmet, bireysel ilişkilerde kalitenin sebebi ve göstergesi olduğu kadar sosyal adaletin ve toplumsal sağlığın da kaynağıdır.
3. *Kültürel Duyarlılık/Kültüre Destek ve Vefa:* Kültüre saygının gerekliliği onun tanımından yani ne olduğundan, onu desteklemenin gerekliliği ise hem bireylere saygı ve tevazudan hem de desteğin terapötik olmasından kaynaklanır. Sürece odaklanmak, sosyal ilişkilerin kalitesine ve bireylere eşlik eden kültüre önem vermenin de bir gerekliliğidir. Bu modelde kültür şöyle tanımlanır. 'Biyolojik, psikososyal, tarihsel, psikolojik vb. bütün ilgili faktörler bağlamında, ortak değerleri, inançları, normları, sınırları ve yaşam tarzlarını bir araya getiren, sosyal olarak oluşturulmuş bir yaşam

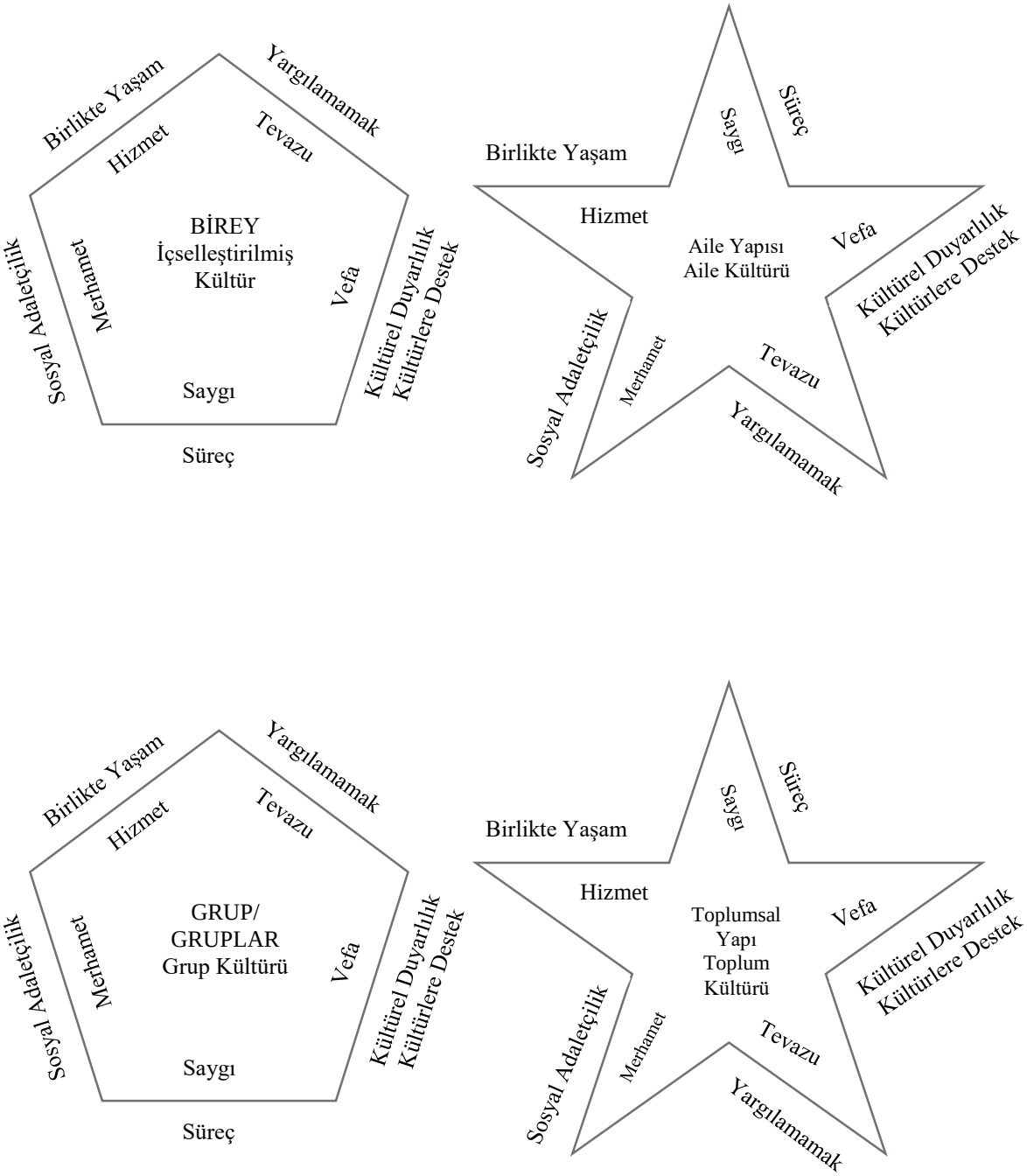
tarzına, bireylerin, ailelerin, grupların kendilerini üye olarak görmeleridir' (ACA, 2014). İnsan, kültürü ile var olduğu ve kendini genelde öyle tanımladığı için, insana saygı, insan ilişkilerinde yaşanması gereken tevazu, onun kültürüne de gösterilir. Saygı, öğrenilebilen bir tutum ve davranıştır ve kişinin kendine saygı duymayı öğrenmesiyle başlar.

4. *Sosyal adaletçilik ve merhamet:* Sosyal hizmeti, "herhangi bir şekilde aynı grubun üyesi hisseden kişinin, diğerine yardım etme yükümlülüğü" çerçevesinde gören Hall'a (1998) atfen "Sosyal İlişki Modeli", diğerine yardımı, sadece kişinin kendisine olan bir yükümlülüğü olarak değil, onu, kişinin kendisine olan bir iyiliği olarak da görür. Birlikte yaşam arzusunun ve tevazunun bir uzantısı olarak adalet ve merhamet, aslen bir teşekkür anlamındadır ve insanın çevresindeki her varlığa yansıtması gereken değerlerdir. Sosyal yardımlaşma, öncelikle kişinin kendisi için iyi hissettirici ve iyileştiricidir, terapötiktir. Sosyal adaletçilik ve merhamet, sosyal ilişkinin gereklilikleri ve kalite kontrol kriterleridir. Bu tezde de kullanılan Crethar ve Ratts'ın (2008) sosyal adaletçilik modeli eşitlik, erişim, katılım ve uyum üzerine kurulmuştur.
5. *Yargılayıcı olmayan tutum ve davranış ve tevazu***:** Kültürel yeterliliği olan danışmanlar, bireylerin, ailelerin ve grupların dünya görüşlerinin farkındadırlar, kendi görüş, inanç ve tutumlarını, kültürel açıdan farklı olanlarla karşılaştırırken yargılayıcı bir tutum ve davranış sergilemezler (Arredondo, Toporek, Brown, Jones, Lock, Sanchez & Stadler, 1996). Saygının eksikliğinde, tevazunun karşıtı kibir devreye girer. Yetkisi olmadan yargılamak kibirdendir, ilişkiyi zedeler ve sonucu olumsuzlaştırır. İnsanı değerli yapan, ilişki sürecinde kaliteye ne kadar önem verdiği, başkaları için ne yaptığı, çevresindekilere nasıl hizmet ettiğidir. Kişinin yargılayıcı olduğu durumlar, bu modeldeki süreçten saptığı, tevazu, birlikte yaşama, vefa, saygı, sosyal adaletçilik ve merhamet uygulamalarını süreçten çıkardığı ve kendisinin hizmet için var olduğunu unuttuğu durumlardır.

Şekil 12'de görüldüğü üzere, "Beşli Sosyal İlişkiler Modeli", yukarıda temel ilkeler olarak sunulan beşer boyut ve beşer değerle beraber yine beş safhalı bir süreçtir. Daha detaylı bir ifadeyle model (1) Bireyden, (2) ailesine, (3) ait olabileceği gruplardan, (4) ait olduğu daha büyük topluma (5) ve nihayetinde insanlığa kadar uzanan bir süreci ve süreçteki her türlü sosyal ilişkiyi kapsar. Bireylerin kazanımına açık ilke ve değerler, her seviyede kazanıldığında, ailesel, grupsal ve toplumsal değerler olduğu oranda insanlık ilke ve değerleri olurlar. Böyle bir durum ÇE ve ruh sağlığı uzmanlarına daha az işin düştüğü bir durumdur.

Şekil 12. Beşli sosyal ilişkiler modeli

Şekil 13. Beşli sosyal ilişkiler modelinde diğer safhalar
(NOT: İnsanlık/İnsaniyet/Dünya Birliği safhası, detaylarıyla *Şekil 12*'de gösterilmiştir. Burada da diğer dört safha detayları ile verilmektedir.

Kültürlerarası Karşılaştırma (Çocuk Esirgeme Bağlamında)

Bölümün başında da belirtildiği gibi "ABD Çocuk Esirgemesi", Federal kanunlar, Federal hükûmetin yerel ÇEK'lere yüklediği uygulamalar, uzman görüşleri, araştırmalar, akademik yazılar ve gözlemlerden elde edilen bilgi, bulgu, tartışma ve yorumlardan oluşan ABD'nin genelindeki çocuk esirgeme disiplinini ifade eder. Yani kastedilen, ne 750 küsur ÇEK'lerden sadece bir tanesidir ne de bir tanesi hakkında elde edilen bilgi ve bulguların genellemesidir.

ABD ve Türkiye çocuk esirgeme hizmetlerinin genel bir karşılaştırmasında ortaya çıkan bulgular, aşağıda beş alt başlık altında verilmekte, tartışılması ve yorumlanması ise "Tartışma, Sonuç ve Öneriler" bölümünde yapılmaktadır.

Kurumlaşma, Felsefe ve Yapısal Farklılıklar

Kültürlerarası karşılaştırmada öne çıkan ABD ve Türkiye çocuk esirgemelerinin felsefe, kurumlaşma ve yapısal farklılıklarına ilişkin bulgular, aşağıda tablolarla gösterilmektedir.

Tablo 6

Kurumlaşma, Felsefe ve Yapısal Farklılıklarına İlişkin Bulgular

	ABD'DE ÇOCUK ESİRGEMESİ	TÜRKİYE ÇOCUK ESİRGEMESİ
YEREL KURUMLAŞMA	• ABD'de ÇEK'ler yereldir. • 750 den fazla yerel ÇEK mevcuttur.	• ULUSAL ve merkezi tek bir ÇEK: ÇHGM
OLUMSUZ TARİHİ TECRÜBE	• ABD'nin çocuk esirgeme anlayış ve uygulamalarında tarihî, hukuki, toplumsal, sosyal ve kültürel çarpıklıklar mevcuttur. • ÇEK felsefe ve uygulamaları, ülkenin tarihi tecrübelerinden kaynaklanmakta ve günümüz uygulamalarını hala etkilemektedir.	• Çocuk Esirgeme bağlamında olumsuz tarihi tecrübe yoktur.
ÇOCUĞUN HAKKI	• Hareket noktası daha çok: "Ailesine karşı çocuğun hakkı"	• 'Çocuğun Hakkı' ve 'Çocuğun En Yüksek Yararı' ilkeleri: Türkiye Çocuk Esirgemesinin Çıkış Noktası ve Temel Felsefesidir. • Hareket noktası: Çocuk-ve-Aile merkezlidir; çocuğun en öncelikli hakkı ailesi yanında olmasıdır.
PROBLEM-MERKEZLİ	• Yapısı ve yasal protokol sebebi ile ancak ihmal veya suistimal problemi oluştuktan sonra aileye gider; yetki ve sınırlılıkları problemle tayin edilmiştir.	• Çocuk ve aile ile çalışabilmesi için ihmal veya suistimal oluşması gerekmez. • Problem durumunda müdahil olması ise yasal görevidir.

İHBAR VE ŞİKÂYET ŞART	• Harekete geçebilmek için, yasa gereği, çocuğa kötü muamele ihbarının kendisine ulaşmasını beklemek zorundadır. • Çocuğa hizmet götürmeye yönelik önleyici olarak değil, ancak bir ihbar ve şikâyet sonrasında problemi tespit için harekete geçebilir.	• Henüz oluşmadan önce problemi kaynağında çözmek üzere, çocuğa ve aileye hizmet götüren yasak bir yapıya sahiptir • Göreve başlaması için bir problemin oluşmuş olması gerekmez. • İhbar ve şikâyet sonrasında harekete geçmesi ise zaten yasal görevidir.
PROBLEM ARAR VE BULUR	• En başında, ÇEK çalışanı aileye araştırma ve soruşturma için gider. • Ailede bir problem arayıp bulmaya psikolojik bir hazırlığı vardır. • ÇEK kurumsal kültürünün aileye karşı peşin hükümlü olduğuna dair bir eleştiri: *"Ebeveynler, tamamen suç işliyor olmasalar bile ebeveynlik işlevlerini kaybetmiş, kötü niyetli ve potansiyel sapkın davranış gösterebilen kişiler olabilirler."*	• Bu konuda bir veriye rastlanmamıştır.
KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK	• Hem federal ve eyalet yasalarında hem de Allegheny County ÇEK protokolünde mevcuttur. Farklı kültürlerin varlığının tanınması, yaygın bir uygulamadır ve resmi bir zorunluluktur.	• Ulusal yasalara yansıdığına dair bir bilgiye ulaşılamadı. • ÇHGM'nin gündeminde olduğuna dair bir kayda rastlanmadı. • Türkiye'nin Dış İşleri Bakanlığı marifetiyle, sadece imza atmakla kalmayıp, kaleme alınmasına önemli kavramsal katkılarda bulunduğu 'Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap" adlı Avrupa Konseyince (2009) hazırlanmış dokümanda, kültürel çeşitlilik ve çok kültürlülük ile ilgili bir tanımlama mevcut: "Farklı kültürlerin mevcut olduğunu ve belirli bir mekânda ve sosyal organizasyon içerisinde etkileşim kurabilecekleri deneysel gerçeğini ortaya koymaktadır."

Önetkin ve Önleyici Uygulamalar ve Çocuk Esirgemenin Alanı ile İlgili Farklılıklar

Tablo 7

Önetkin ve Önleyici Uygulamalar ve Farklılıklara İlişkin Bulgular

	ABD'DE ÇOCUK ESİRGEMESİ	TÜRKİYE ÇOCUK ESİRGEMESİ
ÇOCUK ESİRGEMENİN ALANI	• Yasal olarak çocuk esirgemenin misyonu, çocuğu, ebeveyninin ihmal ve suistimalinden korumaktır. • "Çocuk esirgeme' ve 'çocuk refahı', ABD'de birbirinin yerine kullanılıyor olsa da hem kavramsal ve tanımsal hem yasal ve fonksiyonel hem de pratikte ve uygulamada, çocuk esirgeme, çocuk refahı değildir. • Çocuk esirgemenin alanı gayet özel ve belirgindir, bu sebeple de dardır.	• Yasal anlamda da uygulama ve faaliyet olarak da Türkiye'de de çocuk esirgemenin ve/veya ÇHGM'nin alanı çocuk refahı değildir. • Türkiye çocuk esirgemesinin örnek teşkil eden önetkin ve önleyici uygulamaları bile çocuk refahına yönelik değil hala çocuğu çocuk esirgeme alanına girmekten korumak içindir, yani çocuk esirgeme çıkışlıdır.
ÖNETKİN VE ÖNLEYİCİ	• Önetkin ve önleyici değil. • Aileye yönelik destek hizmetlerini ailede bir problem çıkmadan önce başlatamaz. • Problem odaklı tanımlama ve görevlendirme gereği, birincil önleyici uygulamaları olamaz.	• "Önetkin ve Önleyici" felsefesi ve karakteriyle, alanında örnek bir kuruluştur • Bir açıdan bakıldığında, uygulama ve faaliyetleri %85 oranında önetkin ve önleyicidir.

Psikolojik Danışma ve Akademik Alandaki Farklılıklar

Tablo 8

Psikolojik Danışma ve Akademik Alandaki Farklılıklara İlişkin Bulgular

	ABD'DE ÇOCUK ESİRGEMESİ	TÜRKİYE ÇOCUK ESİRGEMESİ
ÇOCUK ESİRGEME ve PSİKOLOJİK DANIŞMA İHTİYACI	• ÇEK kapsamındaki bir çocuğun ruh sağlığı ihtiyacının niye ve nasıl oluştuğu: • ÇEK, çocuğun dünyasına aileden kaynaklanan ihmal ve suistimal iddiasıyla girer, sonrasında çocuk, yerel, eyalet ve federal hükümetlerin muhatabı olur, hatta konu mahkemeye intikal edince, kendisine tayin edilen avukatla beraber hâkimin önüne çıkar. • Evden uzaklaştırılma durumunda, sadece uyuduğu mekân değil, oynadığı alanlar, park, sokak, okul, hemen bütün çevresi değişir.	
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE ÇOCUK ESİRGEME ETKİLEŞİMİ	• Çocuk esirgeme bünyesinde psikolojik danışma çalışmaları ABD'de yaygın ve kuvvetlidir. • Daha 1950'lerde, aile terapisi alanını, çocuk esirgemeye uyarlama çalışmaları da başlamıştır (Kerig, 2011; Minuchin & Fishman, 1981). • 1990'lı yıllar ABD'sinde "Çocuk Esirgemede Psikolojik Değerlendirme Rehberi" kullanımdaydı. • Günümüz itibariyle, ABD'de 'Çocuk Esirgeme Terapisi' diye ayrı bir uzmanlık alanı ve onun literatürü oluşmuştur.	• Özellikle çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçlarını konu ve hedef alan yazı ve araştırmalara rastlanmamıştır. • Alana özel bir ilgi göze çarpmamaktadır. • Türkiye'deki psikolojik danışma alanında, çocuk esirgeme konusuna ilginin az olduğu bulgusu ortaya çıkmaktadır. • "Çocuk esirgeme terapisi' şeklinde bir olgu görünmemektedir.
AKADEMİK ÇALIŞMALAR	• Çocuk Esirgeme Alanındaki Akademik Çalışmalar dikkat çekecek kadar büyük ve yoğundur.	• Çocuk Esirgeme Alanına Akademik İlginin Az Olduğu Görülmüştür • Bu çalışma sırasında, Türkiye'de özellikle çocuk esirgeme kapsamındaki çocukların psikolojik danışma ihtiyaçlarını konu ve hedef alan yazı ve araştırmalara rastlanmamıştır. • Türkiye'deki psikolojik danışma alanında, çocuk esirgeme konusuna özel bir ilginin oluşmadığı bulgusu ortaya çıkmıştır. Bu bulgu ile ilgili bir yorum, böyle özel bir ilgiyi doğuracak ortamın Türkiye'de mevcut olmadığı şeklinde yapılır.

‘Aile Planı’ ve ‘Aile Grup Toplantısı’ Uygulama Farklılıkları

Tablo 9

“Aile Planı” ve “Aile Grup Toplantısı” Uygulama Farklılıklara İlişkin Bulgular

	ABD’DE ÇOCUK ESİRGEMESİ	TÜRKİYE ÇOCUK ESİRGEMESİ
AİLE PLANI	• Rutin bir uygulamadır, yaygındır. • Protokolü, ‘Kültüre Duyarlı’dır, ‘Güç Temelli’ dir, ‘Babaların Katılımı’na izin verir ve ‘Aile Grup Toplantısı’nda geliştirilir.	• Uygulaması yoktur. ÇHGM yayınlarında bahsi geçen fakat tanımları yapılmamış “hizmet planı” ve “uygulama planı”, bu tezin konusu olan ‘aile planı’ kavram ve uygulaması değildir.
AİLE GRUP TOPLANTISI	• Rutin bir uygulama olarak yaygındır.	• Resmi bir protokolü yoktur.
BABALARIN KATILIMI	• Çocuğun yüksek yararına kabul edilir ve babaların katılımı teşvik edilir.	• Türkiye’de hem tek ebeveynli aileleri, sosyolojik, demografik ekonomik açılardan ele alan yaklaşımların hem de “baba” konusunda yapılan ve geliştirilen araştırma veya programların olmadığı veya yetersiz kaldığı, bu çalışmanın ilk başlangıç bulgusudur.

Sivil Toplum Kurumları, İstatistikler, Uygulama ve Faaliyetlerden Doğan Farlılıklar

Tablo 10

Sivil Toplum Kurumları, İstatistikler, Uygulama ve Faaliyetlerden Doğan Farlılıklara İlişkin Bulgular

	ABD’DE ÇOCUK ESİRGEMESİ	TÜRKİYE ÇOCUK ESİRGEMESİ
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (STK’lar)	• Çocuk esirgeme alanında araştırma ve geliştirme açılarından liderlik, üniversite bünyesinde veya dışında araştırma merkezleri olarak faaliyet gösteren STK’lara aittir. • Children’s Bureau’nun (2021), ulusal veri tabanı sadece	• Çocuklarla ilgili STK'ların hemen çoğu, daha çok genel çocuk hakları konusuna odaklanmış olup, çocuk esirgeme bağlamında değildir. • Fikir edinmek için yapılan bir internet taraması, Ankara’da 8 (sekiz) adet çocuk esirgeme

	Pennsylvania'da 90 adet özel Koruyucu Aile ve Evlat Edindirme kuruluşu göstermektedir. • Cause IQ (2021) veri tabanı, ABD'de, çocuk istismarını önlemeye yönelik olarak faaliyet gösteren 1.508 özel kuruluş sıralamaktadır.	bağlamlı sivil toplum kuruluşu göstermektedir.
AZINLIKLARA KARŞI TUTUM	• Siyahlara ve Kızılderililere karşı ayırımcıdır. • İstatistikler, Siyahların ve Kızılderililerin aleyhine dengesiz ve orantısızdır • 2019 Pennsylvania verilerine göre, siyah çocuk ve melezlerin evden uzaklaştırılma oranı, onların toplumdaki nüfus yüzdelerinden iki kat daha fazla; beyaz çocuklarla karşılaştırıldıklarında da siyah çocukların ikinci kez evden uzaklaştırılma oranı beş kat fazladır.	• Azınlıklara karşı ayırımcı bir veriye veya bulguya rastlanmamıştır. • Konuyla ilgili eleştiri, şikâyet veya istatistik göze çarpmamaktadır.
ÇOCUĞU YETİŞKİN HAYATINA HAZIRLAMA	• Normal şartlarda kurum bakımı 18 yaşla beraber sonlandırılırken, henüz liseyi bitirmeyenler için bir yıl ek süre verilir. • Federal hükûmetin özel bir fonuyla, gerektiğinde yerel ÇEK'lerin, kurumsal bakımı 21 yaşına kadar uzatabilme yetkisi vardır. • Uzatmanın başlaması ve devam etmesi için, gencin liseyi bitirmesi, lise sonrası akademik veya mesleki bir okula veya bir işe hazırlama ve yerleştirme programına kayıtlı olması ve bu arada herhangi bir işte ayda en az 80 saat resmi olarak çalışıyor olması gerekmektedir. • Kurum bakımı ile yetişen gençleri, işe yerleştirme uygulaması yoktur. • 18 yaşına koruma altında ulaşmış veya ÇEK bakımından evlatlık edinilmiş gençlere lise sonrasında mesleki programlara yerleştirilme önceliği verilebilmekte ve vergi iadelerinde bazı kolaylıklar sağlanabilmektedir.	• Çocuğu yetişkin hayatına hazırlama konusunda, çok ileri uygulamalara sahiptir. • Korunmaya ihtiyacı olan çocukla neredeyse hayat-boyu bir ilişkidedir. • Koruma altında yetişen ve 18 yaşını dolduran gençlere kamu işlerinde kontenjan ayrılır. • Kamu kurum ve kuruluşları, dolmayan kontenjanları, o kanaldan gelenler için boş tutmak zorundadırlar. • Bu programla işe yerleştirilen genç sayısı 53 binden daha fazladır. • Kamuyu tercih etmeyen gençlerin, özel sektörde istihdam edilebilmeleri için "Özel Sektör Prim Teşvik Uygulaması" vardır. • Koruma altında yetişen ve 18 yaşını dolduran gençler, üniversite eğitimleri boyunca 25 yaşına kadar Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun (KYK) yurtlarında ücretsiz olarak kalabilir. • Koruma altında 18 yaşını doldurup üniversite kazanamamış gençler, iki sene daha devlet kurumlarında kalmaya devam edebilir.
BAĞIMSIZ YAŞAM VEYA HAYATA	• Bu grup kurum bakımındaki çocukların %2'sini oluşturur.	

ERKEN BAŞLAMA (Independent Living)	• Kurumsal bakıma 14 yaş veya sonrasında alınan bir çocuk, 16-24 yaş arasında, 'Bağımsız Yaşam' programından yararlanabilir. Bu program gence, kendi başına bir eve çıkmasına ve geçici olarak onun kira, yiyecek, kamu hizmetleri, çocuk bakımı, giyim, ulaşım ve eğitim gibi masraflarına yardım eder. Bundan amaç, gencin, bağımsızlık kazanmasına, yaşam becerisi geliştirmesine, gelecek planını hayatın gerçeklerine göre yapmasına, topyekûn yetişkinliğe hazırlanmasına yardım etmektir.	
KURUM BAKIMI	• Koruma Altında Olan Çocukların %10'u (Koruyucu Aile Yanında Değil), grup evlerinde veya diğer enstitülerde, kurum bakımındadır. • Koruyucu aile, grup evi, diğer enstitüler vb. bakım tedbiri uygulamalarından kaçmış çocuklar, %1 civarındadır ki bu her yıl böyle devam eder.	• Koruma Altındaki Çocukların %65'i (Koruyucu Aile Yanında Değil), Kurum Bakımı Altındadır. • Türkiye'de kurum bakımı altındaki çocukların 2019'daki sayısı 13.867 idi. Aynı yıl, koruyucu aile yanındaki çocukların sayısı da 7.259 idi. • Koruma altındaki bütün çocukların (21.106) bir aile ortamında yaşayabilmeleri için ya kendi ailelerine veya akrabalarına döndürülmeleri (ki birçok durumda mümkün değildir) veya 11.000'den daha fazla yeni koruyucu aile bulunması gerekmektedir.
EVLATLIK VE EVLAT EDİNME İSTATİSTİKLERİ	• 2001 yılında evlatlık edinilen çocuk: 127.000 • 2007 yılında evlatlık edinilen çocuk: 133.000 • 2014 yılında evlatlık edinilen çocuk: 110.000 • Çocuklu evlerin %4'ünde evlatlık çocuk var. • 18 yaşını doldurup çocukluktan çıkanlar ve yeni evlatlık edinilenler hesaba katılarak: ABD'de 1.5 ila 2 milyon arasında evlat edinilmiş çocuk var. O da çocuk nüfusunun %2'si veya her elli (50) çocuktan biri anlamına gelir. (Menozzi, & Mirkin, 2007; United Nations, 2009).	• 2003-2019 arasında ÇHGM toplam 17.403 çocuğun evlatlık edinilmesine vesile olmuştur. • Türkiye'de evlat edinilen çocuk sayısı yılda ortalama 640 olarak çıkmıştır.
KORUYUCU AİLE	• Koruyucu aile sayısı yeterli değildir. • Toplam koruyucu aile sayısı (2019 itibariyle) 218.927'dir • ABD'de her on bin (10.000) aileden sadece 17'si (on yedisi) koruyucu aile olmaktadır.	• Koruyucu aile sayısı yeterli değildir. • Toplam koruyucu aile sayısı (2019 itibariyle) 5.967'dir. • Türkiye'de her 10.000 (on bin) aileden sadece 3'ü (üçü)

		koruyucu aile olarak öne çıkmaktadır.
ÇOCUĞU EVDEN/AİLEDEN UZAKLAŞTIRMAK	• Rutin bir işlem olup, kararı, kolay ve hızlı verilir. • Araştırma ve soruşturmayı ÇEK çalışanı yapar, kararı ÇEK verir ve hâkim onaylar. • Hâkim onayı şart olduğu için, evden uzaklaştırma, teknik olarak, hâkim kararıyla yapılmış olur.	• Araştırmayı savcı ÇEK çalışanı ile beraber yapar, hâkim onaylar. • (Not: Türkiye'de çocuk esirgeme önleyici özelliğe sahip olduğu için, evden uzaklaştırma son çare olarak yapılır; yani evden uzaklaştırma kolay ve hızlı verilen bir karar değildir.)
HBÇ -x (Toplumdaki Her Bin Çocukta-x)	• ABD'de çocuk esirgeme alanında her yıl: • Hakkında ihbar veya şikâyet olan: HBÇ= 60 • Araştırma ve soruşturmaya tabi tutulan: HBÇ= 47 • Ebeveyne yapılan ihmal, suistimal ve istismar suçlamasıyla, ÇEK kapsamına alınan: HBÇ= 10 • Evden uzaklaştırılan: HBÇ= 6	• Evinde yaşamayan çocuklar: HBÇ= .9≈ 1 • Evinde kalması için maddi destek alan: 5.56≈ 6

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, ABD ve Türkiye çocuk esirgeme kuruluşlarına, felsefelerine, tarihsel ve kültürel arka planlarına, kuruluş yasalarına ve süreçlerine, mevcut kurumsal yapı, protokol ve politikalarına, günümüzdeki aktif faaliyetlerine ve uygulamalarına, tanımlayıcı istatistiklerine ve özellikle ABD ÇEK'lerinin bütçe kaynaklarına bakıldı. ABD protokolündeki "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" model ve uygulamaları, Türkiye çocuk esirgemesinde karşılıkları var mıdır diye daha dikkatli bir incelemeye tabi tutuldu.

Bahsedilen çocuk esirgeme konu ve soruları, ikinci bölümde hem genel anlamda hem de kurumların perspektif ve uygulamalarını yansıtacak şekilde, kavramsal olarak açıklandı ve tartışıldı. Elde edilen bulgular ve ulaşılan diğer bilgiler, 'Bulgular ve Yorum' bölümünde, araştırmanın problemi, amacı ve alt problemleri çerçevesinde dokuz ayrı başlık altında aktarıldı, tartışıldı ve yorumlandı. ABD ve Türkiye çocuk esirgemelerinin belli noktalardan karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan bulgular, okuma ve algılama kolaylığı sağlaması için birkaç açıdan tablolaştırıldı.

Bu bölümde, önce, kültürlerarası karşılaştırma tablosundaki bazı bulgular, şekil ve grafikler tekrar sunularak kısaca tartışılmaktadır. Tezin amacının ve alt problemlerinin öne çıkardığı bazı bulgular, burada sonuçlar halinde tartışılmadan sunulmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

ABD ve Türkiye çocuk esirgemeleri açık ve net olarak çok farklı tarihi, toplumsal ve kültürel arka planlara sahiptirler. Sahip oldukları arka planlar onları felsefi olarak da, yasal olarak da farklılaştırmaktadır. Önce onların kurumlaşmalarını, görev alanlarını ve müdahale tekniklerini farklılaştıran olgular, bugün de uygulamalardaki farklılıklar ve onların

oluşturduğu farklı istatistikler olarak önümüze çıkmaktadır. Tarihi, toplumsal ve kültürel arka planlarla beraber felsefi ve yasal farklılıkları nicel olarak açıklamak nispeten zordur. Farklılıkları istatistikler üzerinden tartışmak ve yorumlamak daha açıklayıcıdır.

ABD Çocuk Esirgemesinin Temel Misyonu Çocuğu Ebeveyninin İhmal ve Suistimalinden Korumaktır. ABD'de ÇEK'lerin Kuruluş Amacı ve Mevcut Yasal Zorunluluğu Budur

İki kültür veya iki çocuk esirgeme kurumu arasındaki farklılıkların en altında yatan ve belki de diğer bütün farklılıklara sebep olan ana faktör şöyle bir mantıki süreçle gelişir.

*Çocuğun hakkı "ebeveynine karşı" bağlamında görülmeye çalışılır.

**Çocuğun korunmaya başlanması, ancak oluşmuş bir problem bağlamında mümkün olur.

***ABD ÇEK'leri, çocuğa zarar, ancak kendi ebeveyninden geldiği zaman harekete geçer.

ABD çocuk esirgemesinin temel misyonunu, "çocuğu ebeveyninin ihmal ve suistimalinden korumak" formatına sokan da yukarıdaki mantıki zincirdir. İşte bu sebepledir ki ABD çocuk esirgemesi daha en başında, müfettiş görevi üstlenerek (Gilbert, 1997 & 2012), bir 'kolluk kuvveti' edası ve cezalandırıcı bir tavırla (Antler & Antler, 1979) aileye yaklaşır.

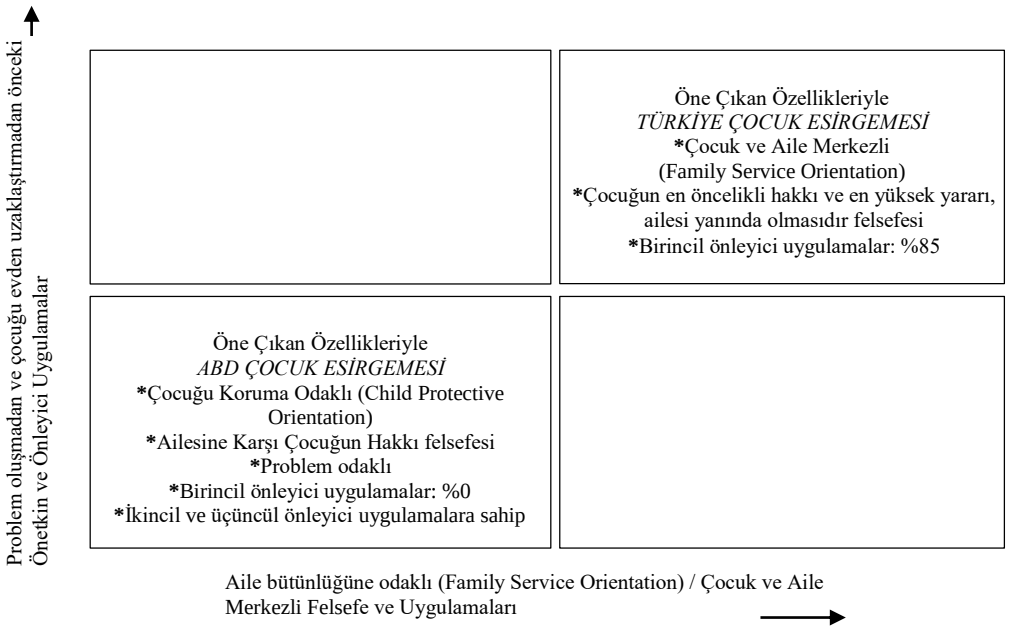
Türkiye Çocuk Esirgemesi ABD'ninkinden Çok Daha Önetkin ve Önleyicidir

Bu olguyu nicel olarak ifade edebilmek için, uygulamalara ve uygulamaların ne kadarının birincil, ikincil ve üçüncül (tertiary) önetkin ve önleyici karaktere sahip olduğuna bakılır.

- ABD ÇEK'lerinin yasal, yapısal ve finansal durumları, onların birincil önleyici uygulamalar yapmalarına müsaade etmez. Mesela Allegheny County'nin, henüz oluşmadan önce problemi kaynağında çözmek üzere çocuğa ve aileye hizmet götüren hiçbir birincil önleyici uygulaması yoktur. ABD ÇEK'leri, problem oluştuktan sonra devreye girdikleri için, onların önleyici uygulamaları, 'daha kötüsü oluşmasın' veya 'tekrar oluşmasın' şeklinde ancak ikincil ve üçüncül önleyici karakterdedir.
- Önetkin faaliyetler ancak birincil önleyici uygulamalar olabilir ve bu sebeple ABD ÇEK'lerinin ve onların uygulamalarının önetkin karakteri yoktur.
- ABD ÇEK'lerinin, mesela Allegheny County'deki ÇEK'in hizmet ettiği çocukların hepsi zaten haklarında bir çeşit tedbir kararı alınmış bakım kapsamı altındaki

çocuklardır. Bu şu demektir ki Allegheny County'nin kapsamı altındaki çocukların hiçbiri birincil önleyici uygulama altında değildir.

- Öte yandan Türkiye örneğinde, bakım tedbiri altındaki çocuklar, ÇHGM'nin ilgilendiği çocukların ancak %15'idir. Diğer %85, birincil önleyici uygulama altındaki çocuklardır.
- Gilbert'in (1997& 2012) tartıştığı ÇEK gruplarından, Çocuk-ve-Aile merkezli (Family Service Orientation) çeşidi ve onların önetkin ve önleyici uygulamaları *Şekil 14*'de gösterilmiştir:

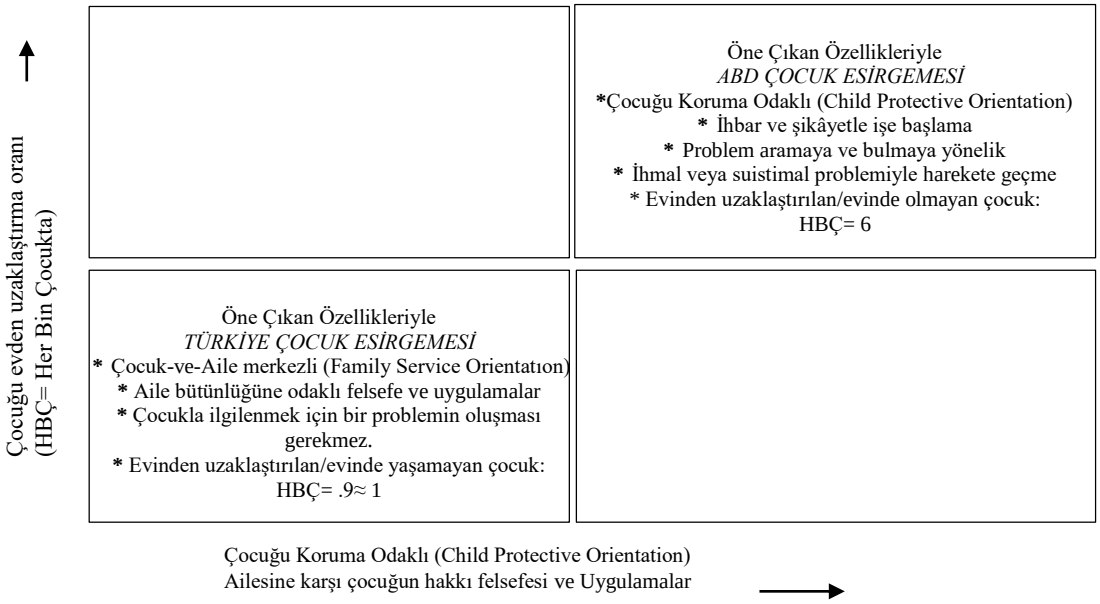
Şekil 14. Kurumların birincil-seviye önleyici uygulamalara sahip ve 'aileye hizmet' eğilimli olması.

SED (Sosyal Ekonomik Destek) Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır

Bu çalışmada, ÇHGM'nin, koruma altına alınmadan SED ile desteklenen çocukları, ÇHGM kapsamında mütalaa etmediği tespit edilmiştir. Haklarında alınmış bir mahkeme kararı olmaması, sayısal ve istatistiksel olarak onların çocuk esirgeme kapsamına alınmalarına mani değildir. Bu sebeple de olsa ÇHGM'nin onları kendi kapsamında saymaması, ilgili yasalara, ÇHGM'nin kendi protokolüne ve alanın standartlarına aykırıdır. Mesela 2019 verilerine göre, "*Koruyucu Aile Yanında: 7.259"*, *"Bakım Altında: 13.867"*, ve *"SED ile Aile Yanında: 128.047"* çocuk, hepsi toplanmalı ve 2019 yılında çocuk esirgeme kapsamında toplam 149 küsur bin çocuk vardı şeklinde ilan edilmelidir.

ABD ÇEK'leri Kapsamlarındaki Her Bin Çocuktan Altısına Evinin Dışında Bakıyor. Türkiye'de Her 1000 Çocuktan Altısına Evinde Bakılması İçin Yardım Ediliyor

- ABD'de çocuğu evden uzaklaştırmak rutin bir çocuk esirgeme uygulamasıdır, uzaklaştırma kararı kolay ve hızlı verilir.
- ABD'de, evden uzaklaştırmanın yaygın bir çocuk esirgeme uygulaması olmasından ve kararının da kolay ve hızlı verilebilmesinden sorumlu olan:
  - ✓ Onun tarihi, toplumsal ve kültürel arka planıdır.
  - ✓ Önetkin ve birincil önleyici uygulamalarının olmamasıdır.
- Birincil önleyici uygulamalarla, çocuğun bakım altına girmemesi için harcanmayan her bir dolara karşı, ABD ÇEK'leri, aynı çocuğa evinin dışında bakmak için 9 dolar harcar.
- ABD çocuk esirgemesi, her bin çocuktan altısını, evinin dışında tutmak için 9 birim harcarken, çocuğun ailesi yanında korunmasına ve aile bütünlüğünün muhafaza edilmesine azami gayret gösteren Türkiye çocuk esirgemesi, her bin çocuktan (5.56≈ 6) altısının bakımının kendi evinde yapılması için bir birim harcamaktadır. Birincil önleyici uygulamalar arasında, daha bir öne çıkan Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) uygulamasının hangi çocukları kapsadığı konuya ışık tutan bir bilgidir.
  a) Ekonomik yoksulluk içinde ve desteklenmediği takdirde korunmaya muhtaç duruma düşeceği riski tespit edilen, bu sebeple de hakkında bakım tedbiri kararı alınmaksızın SED hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılan çocuklar.
  b) Haklarında verilen tedbir kararı ile bakımı hizmet kuruluşlarında yapılan ve sonra SED desteği ile ailesi veya yakınları yanına döndürülen çocuklar (ÇHGM, 2016).
- Gilbert'in (1997 & 2012) ÇEK gruplarından, 'çocuğu koruma odaklı (Child protective orientation)' olanını ve 'çocuğu evden uzaklaştırma (HBÇ)' istatistikleri *Şekil 15*'de gösterilmiştir:

Şekil 15. Kurumların çocuğu evden uzaklaştırma oranı ve çocuğu koruma odaklı olması.

Bu vesile ile ilgili bir not: Gilbert'in sınıflamasında, ABD ile beraber 'çocuğu koruma odaklı (Child protective orientation)' grubunda olan İngiltere çocuk esirgemesinin HBÇ puanı günümüz itibari ile '6.7' (GOV.UK., 2021; Home for Good, 2021), Kanada çocuk esirgemesininki ise, 2007 istatistikleriyle, '9.7'dir (Gilbert, 2012).

- ABD ve Türkiye çocuk esirgemeleri arasında görünen HBÇ= 6 vs. HBÇ= .9≈ 1 farkının nicel olduğu kadar bazı nitel boyutları da vardır.

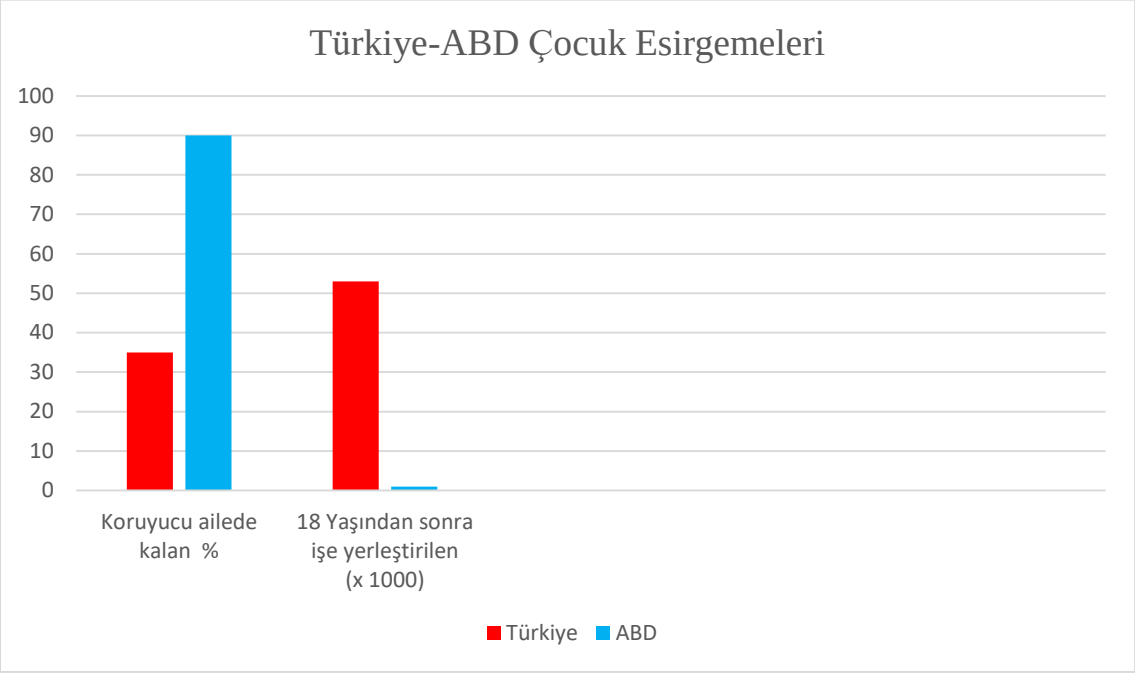
(i) Zikredilmesi gereken ilk ve en önemli nitel fark şudur ki Türkiye örneğinde, çoğu zaman yoksulluk veya bazı diğer ailevi sebeplerle, ebeveynler, çocuklarını, gönüllü olarak ÇEK'e vermektedirler (ÇHGM, 2020b; Karatay, 2007; Şenocak, 2005;). ABD'de böyle bir uygulama modern zamanlarda yasal olarak mümkün değildir. 1960 ve 70'lerde yerel olarak teşkilatlanan modern ABD çocuk esirgemesinin temel amacı, misyonu ve fonksiyonu, çocuğu ebeveyninin ihmal ve suistimalinden korumaktır. Çocuğa karşı bir ihmal veya suistimal oluşmadığı veya eli kulağında bir risk görülmediği, yani çocuğun güvenliğinin an itibariyle tehdit altında olmadığı böylesi durumlarda da, çocuk evden uzaklaştırılamaz:

*ABD ÇEK'lerinin uhdesinde, çocuğu aileden alabilecek bir vasıta veya strateji yoktur; **Türkiye'deki SED gibi uzun dönem birincil önleyici uygulamalara da (mevcut olmadığı için) müracaat edilemez.

(ii) Sonra bir grafikle de ifade edilecek olan diğer bir nitel fark da çocuk esirgeme bakım tedbiri altındaki çocukların, ABD'de %90'ının koruyucu ailede, yani bir aile ortamında bakıldığıdır. Türkiye çocuk esirgemesinde bu oran, %35'tir.

Türkiye Çocuk Esirgemesi, Koruma Altındaki Çocuğu Hayata Hazırlama Konusunda ABD'ye Göre Çok Daha İleri Uygulamalara Sahiptir

- Türkiye'de çocuk esirgemenin, korunma ihtiyacı olan çocukla ilişkisi neredeyse hayat-boyudur.
- Türkiye'de koruma altında yetişen ve 18 yaşını dolduran gençlere kamu işlerinde kontenjan ayrılır. ABD'de henüz böyle bir uygulama yoktur.
- Türkiye çocuk esirgemesi, takibini yaptığı bu programla şimdiye kadar 53 binden daha fazla 18 yaşını doldurmuş genci ise yerleştirmiş oldu.
- Kamuyu tercih etmeyen gençlerin, özel sektörde istihdam edilebilmeleri için "Özel Sektör Prim Teşvik Uygulaması" vardır. ABD'de böyle bir uygulama henüz yoktur.
- Koruma altında yetişen ve 18 yaşını dolduran gençler, üniversite eğitimleri boyunca 25 yaşına kadar Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun (KYK) yurtlarında ücretsiz olarak kalabilir.
- Koruma altındayken 18 yaşını doldurup da üniversite veya mesleki eğitim vb. gibi herhangi bir mazereti olmayan gençlerin bakımları iki yıl daha uzatılır. Bu arada meslek edinmeleri, iş bulmaları veya kamu sektöründe ayrılmış iş kontenjanını kullanmaları için teşvik edilir. ABD'de şayet mazereti varsa, yıllık uzatmalarla 21 yaşına kadar uzatılabilir. Mazeretli kabul edilebilmesi için gencin, mesleki bir okula veya bir işe hazırlama kursuna kayıtlı olması ve bu arada herhangi bir işte ayda en az 80 saat resmi olarak çalışıyor olması gerekmektedir.

Şekil 16. ABD ve Türkiye Çocuk Esirgemelerinin iki uygulama açışından karşılaştırılması.

"Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" Model ve Uygulamaları:

- ✓ ÇHGM bünyesinde kullanılmamaktadır; protokolünde yoktur.
- ✓ ÇHGM faaliyetlerinde, onlara müracaat edilmesi uygun ve elverişlidir.
- ✓ Türkiye'ye ve onun şartlarına uygun 'aile planı' ve 'aile grup toplantısı' modellerinin geliştirilebilmesi mümkündür ve hatta gerekli görülmektedir.
- *Herhangi bir sebeple bir ailenin çocuğunu gönüllü olarak ÇHGM'ye teslim etmek istemesi durumunda, konunun, bir "Aile Grup Toplantısı"nda masaya yatırılması ve orada bir aile planı geliştirilmesi, çocuğun ÇHGM'ye devrini engeller.*

Haklarında bakım tedbiri kararı alınmış veya alınmamış olsun, ilgili çocuklar ve onların aileleri ile beraber çalışılırken, "Aile Planı" uygulaması, ÇHGM uygulama ve faaliyetlerini hem daha fonksiyonel yapar hem de onu daha etkin ve etkili kılar. Bu nokta, bir soru bağlamında daha etkili anlatılabilir. Mesela, bir çocuğun, gönüllü olarak ÇHGM'ye teslim edilmek istenmesi durumunda konu, bir "Aile Grup Toplantısı"nda masaya yatırılır ve orada bir aile planı geliştirilirse, çocukla ilgili nasıl bir kararın alınacağı tahmin edilmektedir? Çocuğun büyük anne babalarının, amca, teyze, hala, dayı, komşu, arkadaş ve hatta çocuğun

öğretmeninin katıldığı bir "Aile Grup Toplantısı"nda çocuğun ÇHGM'ye devri kararı çıkabilir mi?

- *Türkiye'nin şartlarına uygun olarak geliştirilen, 'aile planı' ve 'aile grup toplantısı' modellerinin, 'Balık Kılçığı Modeli' ve 'Sosyal İlişkiler Modeli' eşliğinde ÇHGM faaliyetlerinde kullanılması da elverişli, kullanışlı ve faydalı görünmektedir.*

ÇHGM faaliyetleri için elverişli ve fonksiyonel olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye çocuk esirgemesinde, "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" uygulamalarının, ÇHGM faaliyetleri için elverişli ve fonksiyonel olacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Genelde Çocuk Esirgeme Konusu Daha Özelde de Psikolojik Danışma ve Çocuk Esirgeme Etkileşimi, ABD Üniversitelerinde Çok Köklü ve Yaygındır

- ABD'de psikolojik danışma alanının çocuk esirgeme ile etkileşiminden ayrı bir uzmanlık alanı daha doğmuş ve "çocuk esirgeme terapisi" şeklinde bir ihtisaslaşma gelişmiştir.
- Öte yandan ABD akademisinde ve hatta üniversite dışında, çocuk esirgeme ile ilgili her türlü akademik çalışmalar dikkat çekecek kadar büyük ve yoğundur.

Öneriler

Bu başlık altında, "Araştırma Sonuçlarıyla İlgili Öneriler", ÇHGM'ye yönelik olarak yapılmaktadır. Genel anlamda, 'çocuk esirgeme alanına', 'akademik camiaya' ve 'araştırıcılara' yönelik olarak gruplar halinde teklif edilmektedir. İlgili öneriler, öneri konusuna müdahil diğer şahısların, mesela kanun koyucuların da dikkatine sunulmaktadır.

Araştırma Sonuçlarıyla İlgili Öneriler: ÇHGM'ye Yönelik

ÇHGM'ye yönelik önerilerin en başında, belli kavram ve olguların resmi olarak tanınması, tanımlanması, kullanılması ve yaygınlaştırılması gelmektedir.

- ÇHGM yayınlarında, Çocuk esirgeme alan, kavramsal tanım, sınırlar, yasaların ona yüklediği/ yüklemediği görevlerin açık ve net olarak ifadesi, ÇHGM'den beklentilerin ve ona karşı yapılacak eleştirilerin doğru bir bağlamda geliştirilmesini sağlar.
- *Çocuk Esirgemenin Alanı Çocuk Refahı Değildir.* Alanla ilgili kavram ve olguların kullanılmasında ortak bir dil oluşmasına yönelik olarak, ÇHGM, yayınlarında, çocuk esirgeme ve çocuk refahı terimlerini birbirini ikame edermişçesine kullanmamalıdır. Zira

çocuk esirgemenin alanı gayet özel ve belirgindir. Kavramsal, tanımsal, fonksiyonel ve yasal olarak hem pratikte hem de uygulamada, çocuk esirgeme, çocuk refahı değildir.

- SED (Sosyal Ekonomik Destek) *Uygulamasındaki Çocuklar ÇEK Kapsamındadır.* ÇHGM'nin, koruma altına alınmadan SED ile desteklenen çocukları, sayısal ve istatistiksel olarak ülkenin çocuk esirgeme kapsamında göstermesi önerilir.
- MEB, Sağlık Bakanlığı vb. ÇHGM dışındaki başka kurumlar tarafından yürütülen çocuk esirgeme amaçlı uygulamalar ve ilgili çocuklar, çocuk esirgeme kayıt ve istatistiklerine, yine 'ülkenin çocuk esirgeme kapsamında' olarak zikredilmelidir. Bunu da ülkede alanın liderliği kendisine verilmiş olan ÇHGM'nin yapması önerilir.
- ÇHGM, 'İhmal' ve 'İstismar' kavramlarını kendi açısından tanımlamalıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımlarını kullanmak masum görünebilir ama o tanımlamalar, 'problem odaklı' / 'Ailesine Karşı Çocuğun Hakkı' felsefesi ile hareket eden ve "Çocuğu Koruma Odaklı (Child Protective Orientation)" kurumlar tarafından geliştirilmişlerdir. (a) Tanımlar öyle kaldıkça, ÇHGM'nin felsefesinin ve uygulamalarının da o tarafa kayma ihtimali vardır. (b) ÇHGM'de kurumsal bir gevşeme veya yozlaşma olması durumunda da o tanımların ailelerin aleyhine kullanılma ve çocukların sudan bahanelerle evden uzaklaştırılma ihtimali büyüktür.
- Benzer bir şekilde ÇHGM, Türk kültüründen kaynaklanmayan 'evlatlık' tanımını masaya yatırmalı, toplumun kültürel değerlerine göre yeni bir yorumla yeni bir tanıma geçmelidir. Yeni tanımlamaların yasa yapıcıların dikkatine sunulması da gerekmektedir.
- 'Koruyucu Aile' uygulama modellerinin Türk toplumunun kültürüne uygunluğunun gözden geçirilmesi ve kültüre uygun yeni modellerin geliştirilmesi de bu çalışmanın önerileri arasındadır. Yeni koruyucu aile tanımlama ve uygulaması, akrabaların devreye girebilmesini çok kolaylaştıracak bir şekilde geliştirilmelidir.
- 'Kültürel çeşitlilik', 'çok kültürlülük' tartışmaları çok masum olgular olmayabilir veya ideolojik boyutları da bulunabilir. Bu bağlamda ÇHGM'ye önerilecek olan, bu konuda bir seçim yapması değil, (a) kültürel çeşitliliğin ve toplumun çok kültürlü olduğunun (b) uygulamada ise kurumun ve çalışanlarının kültüre duyarlı tutum ve davranış içinde bulunduklarının ve resmi bir dille ifade edilmesidir. Bu arada çalışanlar kültüre duyarlı eğitime de tabi tutulmalıdırlar.
- Her bin çocuktan (HBÇ) "x" miktarını belirten değer, birçok alanla beraber çocuk esirgemede de kullanılan, betimsel bir ifade biçimidir ve işlerin nasıl gittiğine dair bir gösterge olarak kullanılır. Yasal tanımlamaya göre çocuk olan ülkenin 18 yaş altı nüfusu

içinde ne kadarının çocuk esirgeme bakımı altında olduğu, HBÇ puanıyla bildirilir. İyi bir tanımlayıcı istatistik oluşturduğu için ÇHGM, faaliyetlerini ve uygulamalarını açıklamada bu değeri profesyonel bir şekilde daha sıklıkla kullanmalıdır. Akademik camianın da çocuk esirgeme bağlamında ilgili terminolojiyi benimsenmesi ve kullanılması önerilir.

- Çocuk esirgeme bağlamında, çocukların bakımlarının, kendi ailelerinin yanında yapılmasını, aileden uzaklaştırılmaları durumunda, aile sıcaklığına en yakın bir ortamda tutulabilmelerini ve bir an evvel ailelerine geri dönebilmelerini kolaylaştıracak bir katalizör işlevi olan "Aile Planı"nın, ÇHGM protokolüne girmesi yüksek bir öneme haizdir.
- ÇHGM hizmet sürecinde, yüksek öneme haiz 'Aile Planı'nı geliştirilmesine zemin hazırlayan ve alanın en iyi çocuk esirgeme standartlarına dayalı "aile grup toplantısı" uygulamasının da ÇHGM protokolüne girmesi önem arz etmektedir.
- Boşanma, ebeveynlerin ayrı yaşaması vb. problemli durumlarda, babanın çocuklarla irtibatına, aile planı geliştirme sürecine katılmasına, anne tarafından engeller konulabildiği bilinmektedir. Annelerin süreci tıkama ihtimali her zaman orada olduğu için, önetkin ve önleyici bir anlayışla, henüz problem oluşmadan ve hatta problem oluşmuş olsa bile, annelere, konuyla alakalı ayrı bir farkındalık eğitimi sunulmalıdır.
- Aile Grup Toplantılarının koordinatörlüğünü yapabilmek, göreceli de olsa nispeten uzmanlık gerektirmektedir. Bu sebeple, Aile Grup Toplantısı modelinin ÇHGM protokolüne girmesi durumunda, uygulamada karşılaşılabilecek zor ve karmaşık yapı nedeniyle model, eş-koordinatörlü olarak planlanmalıdır. İstihdam ve eğitim konuları da yeteri kadar öncesinden planlanmalıdır.
- Bakım tedbiri altındaki çocukların, gerçek aile ortamında yani koruyucu ailede kalma yüzdesinin %35'ten daha yukarılara çekilebilmesi için daha özel gayretler gösterilmelidir.
- Daha önce tartışılan noktalardan biri de önetkin ve önleyici bir anlayışla, problem durumlarında ihtiyaç olacak ve devreye girecek uygulama ve faaliyetlerin, herhangi bir ihtiyaç oluşmadan halka sunulması idi. Bu stratejiye göre, özellikle evlatlık edinme, koruyucu aile, ebeveynlik, çocuk yetiştirme vb. konular, halk eğitimi, hayat boyu eğitim veya daha değişik bağlamlarda yıl boyu halka sunulur. Bu tez yazarının tecrübelerine göre, konuyu direkt hedef alan başka programların varlığı kabul edilerek, yıl boyu halk eğitimi programları evlat edinecek veya koruyucu aile bulmak olmamalı; sadece

farkındalık yaratmak ve informel eğitim olmalıdır. Katılanlar başkalarına anlatırken "bu işi yapacak adam arıyorlar" şeklinde değil, böyle bir olgu ve eksiklik varmış diye aktarmalılar. Asıl hedef toplumsal farkındalık yaratmak. Bu halk eğitimi uygulaması, başka bir kulvarda da bir sonraki öneri yürütülürken devam eder gider.

- Ulusal seviyede yürütülecek kurumlar arası bir kampanyada, diyanet ve ilahiyat camiaları, özellikle görünür olmalıdır.

Araştırmacılar İçin Öneriler: Üniversitelere, Psikolojik Danışma Alanına, Sosyal Hizmet Alanı ve Diğer Araştırmacılara Yönelik

ÇHGM'ye ve alana yönelik yapılan önerilerin önemli bir kısmı, belli bazı araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir ve bu sebeple onlar aynı zamanda araştırmacılara da yöneliktir.

- Türkiye'de çocuk esirgeme alanında ayrı bir psikolojik danışma ihtisaslaşmasına veya psikolojik danışma içinde çocuk esirgemenin ihtiyaçlarına göre yeni bir uzmanlaşmaya ihtiyaç olup olmadığı araştırılmalı ve ona göre uygun adımlar atılmalıdır.
- Türkiye'de akademinin çocuk esirgeme alanına daha fazla yönelmesi önerilmektedir. Üniversitelerin çocuk esirgeme alanındaki çalışmalarının akademik gelişime katkı sağlayacağı muhakkaktır ve alanın gelişimine yardım edecektir. Ancak buradaki öneri daha çok, akademik çalışmaların, çocuk esirgeme alanına yardım etmesine yöneliktir. Alanla ilgili akademik çalışmalar, bir yandan alandaki uygulamalara ve eksiklere dikkat çeker, düzelmelere ve iyileşmelere yardım ederken diğer yandan da uzun vadede halka ulaşır ve kamuda konuyla ilgili farkındalık yaratır.
- Türkiye'de 'çocuk esirgemenin' tanımının ve alanının kavramsal seviyede tartışılması araştırılması gerekmektedir. Aynı paralelde, ÇHGM'nin de kurum olarak, alanı, görevi, sınırlılıkları konuyu netleştirecek şekilde tartışılmalı ve araştırmalarla desteklenmelidir.
- Hem konunun netleşmesine hem de ortak bir akıl yürütülebilmesine yardım edecek şekilde, çocuk esirgeme ve çocuk refahı konuları birbirleri bağlamında araştırılmalıdır. Bu kavram veya terimler hala birbirlerini ikame edecek şekilde mi kullanılacaklar?
- Araştırmacılar, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımlarını kullanmak yerine, Türkiye'nin kendi 'İhmal' ve 'İstismar' tanımlamalarını üretmelerinin gerekli olup olmadığına bakmalıdırlar. Araştırmalara dayalı olarak yeni tanımlar teklif etmelidirler.
- "Evlatlık", "evlat edinme" konusunda yeni yorumlara ve özellikle toplumun kültürünü göz önünde tutan yeni tanımlamalara ihtiyaç olup olmadığı, yeni tanımın nasıl olması gerektiği, bir araştırma konusudur.

- Koruyucu aile konusu, mesela koruyucu aile olarak, akrabaların daha hızlı ve daha çok nasıl devreye sokulabileceği, önemli bir araştırma konusudur.
- Araştırmacıların sağlayabileceği önemli bir katkı, 'kültürel çeşitlilik', 'çok kültürlülük' bağlamlarında, çocuk esirgeme kurumunun nasıl bir tutum ve davranış geliştirmesi gerektiğini tavsiye etmektir. Bu tavsiyeleri de ilgili araştırmalar ortaya çıkaracaktır.
- Bu çalışmada ÇHGM'ye teklif edilen "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" modellerinin uygulamaya nasıl geçirileceği, ayrı araştırma konuları olabilir.
- "Aile Planı" ve "Aile Grup Toplantısı" modellerinin çocuk esirgeme dışında Türkiye'de hangi alanlara uyarlanabileceği de ayrı birer araştırma konusudur.
- Türkiye'de doğrudan babaları hedef alan programlar pek görünmemektedir. Bunun araştırılması, ailesiyle yaşayan ve çocuklarının başında olan babalar için iyileştirici ve kuvvetlendirici programlar geliştirilmesi, bir araştırma konusudur.
- Aynı noktada ailesi ile irtibatı zayıf, çocukları ile ilgilenmeyen babalar konusunun araştırılması ve onlar için programlar geliştirilmesi de ayrı bir araştırma konusudur.
- "Aile Grup Toplantısı" modelinde 'koordinatörlerin seçimi ve onlar için eğitim modelleri geliştirilmesi' de bir araştırma konusudur.
- Koruyucu aile olmak için daha fazla ailenin nasıl öne çıkacağı, nasıl bir modelle veya hangi stratejilerle bunun başarılabileceği, çok önemli bir araştırma konusudur.
- Benzer bir biçimde, mevcut Türk toplumunda daha fazla evlat edinilmesinin nasıl başarılacağı, yeni modellerin nasıl geliştirileceği bir araştırma konusudur.
- Türkiye çocuk esirgemesinin, onu örnek kurum yapan %85 önetkin ve önleyici özelliğini nasıl muhafaza edeceği ve %85 karakterini daha yukarı nasıl çekilebileceği belki de göründüğünden daha fazla etki doğuracak bir araştırma konusudur.
- Türkiye'de çocuk esirgeme alanının ihtiyaçları açısından, mesela koruyucu aile ve evlat edinme konusunda, aydınlatıcı, bilgilendirici ve farkındalık yaratıcı halk eğitimi şeklindeki devamlı ve hayat boyu eğitim modelleri geliştirmek bir araştırma konusudur.
- Bu çalışmanın bir önerisi de ÇHGM'nin ihtiyaçları için ulusal seviyede kurumlar arası bir kampanya yürütmek, bu süreçte diyanet ve ilahiyat camialarını, özellikle görünür yapmaktır. Bunun için gerekli stratejilerin ve etkin modellerin geliştirilebilmesi yapılacak araştırmalarla mümkün olacaktır.
- Hangi belirgin konunun seçileceği, araştırmacıya bırakılmak üzere, çocuk esirgeme hizmetlerinin etkinleştirilmesine, iyileştirilmesine zenginleştirilmesine ve konuyla ilgili farklı model önerilerinin geliştirilmesine yönelik araştırmalar çoğalmalıdır.

KAYNAKÇA

AAP. (2020). *Mental and Behavioral Health.* American Academy of Pediatrics: Healthy Foster Care America. https://www.aap.org/en-us/advocacy-and-policy/aap-health-initiatives/healthy-foster-care-america/Pages/Mental-and-Behavioral-Health.aspx adresinden alındı

ACA. (2014). *ACA Code of Ethics As approved by the ACA Governing Council.* The American Counseling Association. https://www.counseling.org/docs/default-source/ethics/2014-code-of-ethics.pdf?sfvrsn=2d58522c_4 adresinden alındı

Acar, H., & Acar, Y. B. (1992). 1979'dan günümüze Türkiye'de çocuk koruma hizmetleri. *Çalışma Ortamı Dergisi*. https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/1979dan-gunumuze-turkiyede-cocuk-koruma-hizmetleri/ adresinden alındı

Ackerman, F., Colapinto, J., Sharf, C., Weinshel, M., & Winauer, H. (1991). The involuntary client: Avoiding "pretend therapy". *Family Systems Medicine, 9*(3), 261-266. https://www.minuchincenter.org/publications/ adresinden alındı

Adoption Network. (2021). *Brief History of Adoption in the United States.* History of Adoption. https://adoptionnetwork.com/history-of-adoption/?nonitro=1# adresinden alındı

Ahzâb Suresi-4&5. (2020). Ayet Tefsiri. içinde Diyanet işleri başkanlığı. *Kur'an yolu Türkçe meal ve tefsiri (gözden geçirilmiş baskı), 4*, 365-366. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ahz%C3%A2b-suresi/3537/4-5-ayet-tefsiri adresinden alındı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T.C. Resmi Gazete*. 27958 (Mükerrer), 08 Haziran 2011. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf adresinden alındı

Akbaş, H., & Bozkurt, S. (2018). Osmanlı devletinde lonca teşkilatı yapısı ve yönetim düşüncesi ile karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi. Özel Sayı.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/507425 adresinden alındı

Akgündüz, M. (2014). Ticarî hayatta kardeşliği esas alan ahîlik teşkilatı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19*(31), 9-18.

Akhavi, S. (1998). Social institutions. *Iranian Studies, 31*(3/4), 691-701.

Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması* (Genişletilmiş 2. b.). Ankara: Pegem.

Alio, A. P., Mbah, A. K., Kornosky, J. L., Wathington, D., Marty, P. J., & Salihu, H. M. (2011). Assessing the impact of paternal involvement on racial/ethnic disparities in infant mortality rates. *Journal of community health, 36*(1), 63-68. https://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=US201301926644 adresinden alındı

Allegheny County. (2006). *Realizing a community Vision: A decade of progress 1997-2007.* DHS: Community Relations Publications.

Allegheny County. (2011a). *A Parent's handbook.* DHS: OCYF Brochure.

Allegheny County. (2011b). *Prevention Programs Across the Department of Human Services* . DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2016/07/Prevention-Programs-Across-the-DHS.pdf adresinden alındı

Allegheny County. (2013a). *From almshouses to excellence: a history of Child Welfare in Allegheny County.* DHS: Allegheny County. https://www.alleghenycountyanalytics.us/index.php/2013/01/01/from-almshouses-to-excellence-a-history-of-child-welfare-in-allegheny-county/ adresinden alındı

Allegheny County. (2013b). *Improving Educational Outcomes for Child Welfare–Involved Youth.* Education and child development. https://www.fostercareandeducation.org/DesktopModules/Bring2mind/DMX/Download.aspx?EntryId=1915&Command=Core_Download&method=inline&PortalId=0&TabId=124 adresinden alındı

Allegheny County. (2015). *Conferencing and Teaming in CYF.* DHS: https://www.alleghenycounty.us/Human-Services/News-Events/Accomplishments/Conferencing-and-Teaming.aspx adresinden alındı

Allegheny County. (2016). *Conferencing and Teaming in Allegheny County: Participants' Perspectives and Satisfaction.* DHS: OCYF Brochure.

Allegheny County. (2019a). *Child Welfare Placement Dynamics, 2008 through 2017: Long-Term Trends in Allegheny County's Child Welfare System.* DHS: Research Report. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2019/12/19-ACDHS-11-ChlidPlacementDynamics_12.11.2019-final.pdf adresinden alındı

Allegheny County. (2019b). *Allegheny County Child Welfare Placement Information. Analytics: Interactive Dashboard.* Analytics: DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/index.php/2019/12/05/child-welfare-placement-interactive-dashboard/ adresinden alındı

Allegheny County. (2019c). *Impact Evaluation Summary of the Allegheny Family Screening Tool.* DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2019/05/Impact-Evaluation-Summary-from-16-ACDHS-26_PredictiveRisk_Package_050119_FINAL-5.pdf adresinden alındı

Allegheny County. (2019d). *Father Engagement Specialists Working with dads to strengthen families.* DHS: OCYF Brochure.

Allegheny County. (2020a). *DHS Vision Statement and Values and Principles for Integrated Practice.* DHS: OCYF Brochure.

Allegheny County. (2020b). *A Parent's handbook: information about rights & responsibilities.* DHS: OCYF Brochure.

Allegheny County. (2020c). *Mission.* Office of Children, Youth, and Families: DHS.

Allegheny County. (2020d). *How CYF Responds to an Abuse or Neglect Report.* DHS: OCYF. https://www.alleghenycounty.us/Human-Services/Programs-Services/Children-Families/When-a-Report-is-Made.aspx adresinden alındı

Allegheny County. (2021a). *Office of Children, Youth and Families.* DHS. https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2020/08/Office-Profiles-CYF-2020.pdf adresinden alındı

Allegheny County. (2021b). *What do children and families in your community need most?* . DHS. https://neighborland.com/alleghenycounty-cyf-funding adresinden alındı

Allegheny County. (2021c). *The Future of Prevention Services in Allegheny County: A Proposed Program Approach & Action Plan.* DHS. adresinden alındı

Altman, J. C. (2008). A study of engagement in neighborhoodbased child welfare services. *Research on Social Work Practice, 18*(6), 555-564. https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.999.8413&rep=rep1&type=pdf adresinden alındı

American Psychiatric Association. (2000). *DSM-IV: Diagnostic and statistical manual of mental disorders* . (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association (APA). https://www.scribd.com/document/234935907/DSM-IV adresinden alındı

An Act to provide for the Adoption of Children. (1851). *Chap.* 0324: State Library of Massachusetts. https://archives.lib.state.ma.us/handle/2452/95599?show=full adresinden alındı

Anadolu AÖF. (2016). *AÖF Ders Notları: Sosyal Hizmet Mevzuatı Kapsamlı Ders Notu.* Alonot.com. https://alonot.com/sosyal-hizmet-mevzuati-kapsamli-ders-notu/ adresinden alındı

Anderson , G., & Pennell, J. (2005). Reshaping child welfare. J. Pennell, & G. Anderson içinde, *Widening the circle: the practice and evaluation of family group conferencing with children, youths, and their families* (s. 61-159). Washington: Nasw Press.

Andersson, G. (2002). *Child and family welfare in Sweden.* Paper presented at the Positive Systems of Child Welfare Conference, Waterloo, ON.

ANLC. (2020). *US Adoption Statistics.* Adoption Network Law Center. https://adoptionnetwork.com/adoption-statistics adresinden alındı

Antler, J., & Antler, S. (1979). From child rescue to family protection: The evolution of the child protective movement in the United States. *Children and Youth Services Review, 1*(2), 177-204. https://doi.org/10.1016/0190-7409(79)90003-3 adresinden alındı

APA (American Psychological Association). (1999). Guidelines for psychological evaluation in child protection matters. *American Psychologist, 54*, 586-593.

Arredondo, P., Toporek, M. S., Brown, S., Jones, J., Locke, D. C., Sanchez, J., & Stadler, H. (1996). *Operationalization of the Multicultural Counseling Competencies.* The Association for Multicultural Counseling and Development (AMCD). https://www.counseling.org/resources/competencies/multcultural_competencies.pdf adresinden alındı

As, İ. (2020). *Bir sosyal hizmet kurumu olarak darüleytam. .* Doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ASAGM. (2011). *Tek ebeveynli aileler.* Ankara: Aile ve Sos. Araştırma Gn. Md.lüğü Yay. https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tek-ebeveynli-aileler.pdf adresinden alındı

Aslan, Y. (2019). Türkiye'de mağdur çocuk kapsamında yapılan çalışmaların bibliyografik analizi. *Sosyal Çalışma Dergisi, 3*(1), 92-107. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/751691 adresinden alındı

ASPE. (2009). *Adoption USA. A chartbook based on the 2007 national survey of adoptive parents. Part 1: The population.* Washington, D.C.: U.S. DHSS.

https://aspe.hhs.gov/report/adoption-usa-chartbook-based-2007-national-survey-adoptive-parents/part-1-population. adresinden alındı

ASPE. (2011). *ASPE research brief: Children Adopted from Foster Care: Child and Family Characteristics, Adoption Motivation, and Well-Being.* Washington, D.C.: U.S. DHSS. https://aspe.hhs.gov/basic-report/children-adopted-foster-care-child-and-family-characteristics-adopting-motivation-and-well-being adresinden alındı

ASPE. (2013). *Information on poverty and income statistics: A summary of 2013 current population survey data.* U.S. DHHS. https://aspe.hhs.gov/system/files/pdf/76951/ib_poverty2013.pdf adresinden alındı

Aspers, P., & Corte, U. (2019). What is qualitative in qualitative research. *Qualitative Sociology, 42*, 139-160.

AstridBeeMom. (2015). *A Comparison in Adoption – The United States Vs. Europe.* Musings of a Birthmom: The Honest Ramblings of a First Mother. https://musingsofabirthmom.com/2015/04/16/a-comparison-in-adoption-the-united-states-vs-europe/ adresinden alındı

Australian Government. (2020). *Broşür: Aile Anlaşmazlık Çözümü.* https://www.familyrelationships.gov.au/sites/default/files/documents/06_2017/family-dispute-resolution-turkish.pdf adresinden alındı

Avrupa Konseyi. (2009). *Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap: Eşit Bireyler Olarak Onurlu Biçimde Bir Arada Yaşamak.* Dışişleri Bakanları 118. Bakanlar Komitesi (Türkçe Tercüme). https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_Turkish.pdf adresinden alındı

Axinn, J., & Levin, H. (1997). *Social welfare: a history of the American response to need.* New York: Longman.

Aybars, A. İ. (2014a). Anne baba ile çocuklar arasındaki ilişkiler. M. Turğut, & S. Feyzioğlu (Dü) içinde, *Türkiye'de aile yapısı 2013- araştırması tespitler, öneriler* (s. 32-209). İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Aybars, A. İ. (2014b). Ailede sosyal faaliyetler. M. Turğut, & S. Feyzioğlu (Dü) içinde, *Türkiye'de aile yapısı 2013-araştırması tespitler, öneriler* (s. 281-319). İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Aydın, M. (1995). Evlat Edinme. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 11*, 527-529.

Ayhan, H., & Maviş, H. (1994). *Darüşşafaka.* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/darussafaka adresinden alındı

Bağlı, M., & Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat. *Aile ve Toplum, 2*(9).

Bakılcı, A. (2019). *Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik çocuk evleri modelinin tarihsel süreci ve mutlu yuva derneği örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Baltacı , A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED), 5*(2), 368-388.

Bardakoğlu, A. (1998). Hidâne: Küçük çocukların bakımı, gözetimi ve terbiyesi anlamında bir fıkıh terimi. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 17*, 467-471.

Barker, R. L. (2003). *The social work dictionary.* . Washington, DC: NASW.

Barlow, R. (2014). *BU scholars assess research suggesting whites fear minority status.* Boston University. http://www.bu.edu/articles/2014/does-diversity-breed-intolerance/ adresinden alındı

Barn, R., & Das, C. (2016). Family Group Conferences and Cultural Competence in Social Work. *British Journal of Social Work, 46*, 942-959. https://academic.oup.com/bjsw/article/46/4/942/2472186 adresinden alındı

Barnsdale, L., & Walker, M. (2007). *Examining the use and impact of family group conferencing.* Edinburgh: The Scottish Executive: Education Dept. https://www.iirp.edu/images/pdf/2007_FGC_Scotland_Research.pdf adresinden alındı

Barsh, R. (1980). The Indian Child Welfare Act of 1978: A Critical Analysis.(1980). *31 Hastings Law Journal, 1287*. https://repository.uchastings.edu/hastings_law_journal/vol31/iss6/2L adresinden alındı

Bartholet, E. (2009). The racial disproportionality movement in child welfare: false facts and dangerous directions. *The Arizona Law Rev, 51*(4), 871-932. https://arizonalawreview.org/pdf/51-4/51arizlrev871.pdf adresinden alındı

Bay, A. (2017). Osmanlı'da kısa ömürlü bir hayır kurumu: Dulhane (1884-1896). *Türkiyat Mecmuası, 27*(1), 47-64.

Bay, A. (2018). Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması. B. Yimaz içinde, *Koruyucu Aile Olmak: Hz. Peygamber'den Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi* (s. 67-87). Ankara: Diyanet Vakfı. http://isamveri.org/pdfdrg/D227759/2018/2018_BAYA.pdf adresinden alındı

Baysal, A. E. (2017). *Koruyucu aile uygulamaları ve sonuçları: İstanbul örneği.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://istanbulkoruyucuaile.org.tr/storage/app/media/uploaded-files/461405.pdf adresinden alındı

Bellamy, J. L., Gopalan, G., & Traube, D. E. (2010). A national study of the impact of outpatient mental health services for children in long-term foster care. *Clinical child psychology and psychiatry, 15*(4), 467-479. doi:https://doi.org/10.1177/1359104510377720

Benbenishty, R., Davidson-Arad, B., Lopez, M., Devaney, J., Spratt, T., Koopmans, C., . . . Hayes, D. (2015). Decision making in child protection: An international comparative study on maltreatment substantiation, risk assessment and interventions recommendations, and the role of professionals' child welfare attitudes. *Child abuse & neglect, 49 (Special issue),* 63-75. https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/16262590/Decision_Making_in_Child_Protection_Accepted_Manuscript.pdf adresinden alındı

Berger, L. M., & Font, S. A. (2015). The Role of the Family and Family-Centered Programs and Policies. *The Future of children, 25*(1), 155-176. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6342196/ adresinden alındı

Besharov, D. J., Lowry, M. R., Pelton, L. H., & Weber, M. W. (1998). How We Can Better Protect Children from Abuse and Neglect. *The Future of Children, 8*(1), 120. https://doi.org/10.2307/1602632 adresinden alındı

Bester, J., & Kodish, E. (2017). Children Are Not the Property of Their Parents: The Need for a Clear Statement of Ethical Obligations and Boundaries. *The American Journal of Bioethics*, 17-11. doi:10.1080/15265161.2017.1378768

Beşer , F. (1987). *İslam'da sosyal güvenlik.* Ankara: DİB Yay.

Beşpınar, F. U. (2014). Türkiye'de evlilik. M. Turğut, & S. Feyzioğlu (Dü) içinde, *Türkiye aile yapısı 2013-araştırması tespitler, öneriler* (s. 70-111).

Bezer, E. (2002). Kökböri. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 26*, 234-235.

Bilgin, Ö. (2020). Çocuk koruma hizmetlerinde çocuk ihbar ve bildirimlerinin değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 26-37. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tushad/issue/55040/741914 adresinden alındı

Birleşik Krallık. (2014). *Birleşik Krallık'ın sözleşmenin 44. maddesi kapsamında beşinci periyodik raporu.* https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/46093/birlesik-krallik.pdf adresinden alındı

Bıyıklı, B. L. (1995). Korunmaya muhtaç çocuklar ve S.O.S. çocuk köyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 2*(1), 3-10. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/44/365.pdf adresinden alındı

Bortz, A. (2021). Mother's aid. Social Welfare. *History Project*. http://socialwelfare.library.vcu.edu/programs/mothers-aid/ adresinden alındı

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40. doi:https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Boyer, P. (1992). *Urban masses and moral order in America: 1820–1920.* Cambridge: Harvard University .

Bozic, A. (2017). *Famıly group conference-innovatıve model of support for children, youth and families at risk in Bosnia and Herzegovina.* Five years report.

Braithwaite, J. (2000). Family Group Conferencing: New Directions in Community-Centered Child and Family Practice . G. Burford, & J. Hudson (Dü) içinde, *Democracy, Community, and Problem Solving* (s. 9-31). New York: Aldine De Gruyter.

Brendler, C., & Brendler, J. (2007). *From Estrangement to Engagement Helping fathers and daughters connect.* Psychotherapy networker. https://www.minuchincenter.org/wp-content/uploads/2020/10/Estrangement-Engagement.7165002.pdf adresinden alındı

Brokenleg, M. (2012). Transforming cultural trauma into resilience. *Reclaiming Children and Youth, 21*(2), 43-47.

Bronte-Tinkew, J., & Horowitz, A. (2010). Factors associated with unmarried, nonresident fathers' perceptions of their coparenting. *Journal of Family Issues, 31*(1), 31-65.

Bronte-Tinkew, J., Ryan, S., Carrano, J., & Moore, K. (2007). Resident Fathers' Pregnancy Intentions, Prenatal Behaviors, and Links to Involvement with Infants. *J. of Marriage & Fam, 69*(4), 977-990. https://www.jstor.org/stable/4622502?seq=1 adresinden alındı

Brown v. Board of Education, 347 U.S. 483 . (1954).

Bulut, Y. (2020). *Toplumsal Kurum.* Sosyolojiye Giriş II: https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/sosyolojiye_giris_2/1/index.html adresinden alındı

Burford, G., & Pennell, J. (1995). *Family Group Decision Making: New Roles for 'Old' Partners in Resolving Family Violence. Implementation report (Vol. 1).* St. John's: Canada. http://www.justiciarestaurativa.org/www.restorativejustice.org/articlesdb/articles/866 adresinden alındı

Burrows, E. G., & Wallece, M. (2000). *Gotham: a history of New York city to 1898.* New York: Oxford University.

Bursa Vakıf Kültürü Müzesi. (2020). *Vakıf.* Bursa Büyükşehir Belediyesi: https://vakifkulturumuzesi.com/index.php/muze/ adresinden alındı

Canan, İ. (1981). *Çocuk hakları beyannamesi ışığında islamda çocuk hakları.* İstanbul: Yeni Asya.

Canan, İ. (1991). Vakıfların Çocuğun Korunmasına Yönelik Fonksiyonel Yapıları. *Aile ve Toplum, 1*(2).

Carlson, M. J., VanOrman, A. G., & Pilkauskas, N. V. (2013). Examining the antecedents of U.S. nonmarital fatherhood. *Demography, 50*(4), 1421-1447. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4128004/ adresinden alındı

Carter, L. (2003). *Famıly team conferences in domestic violence cases: Guidelines for Practice. 2nd Edition.* San Fransisco: The famıly vıolence preventıon fund. http://www.childwelfaregroup.org/documents/FTCinDVCasesFVPF.pdf adresinden alındı

Caselli, I. (2019). *Switzerland's 'Contract Children' - Abused, Exploited, Forgotten.* Worldcrunch: https://worldcrunch.com/culture-society/switzerland39s-39contract-children39-abused-exploited-forgotten adresinden alındı

Cause IQ. (2021). *Child abuse prevention organizations.* Directory of nonprofits. https://www.causeiq.com/directory/child-abuse-organizations-list/ adresinden alındı

Census Bureau. (2003). *Adopted Children and Stepchildren: 2000.* Census 2000 Special Reports. https://www.census.gov/prod/2003pubs/censr-6.pdf adresinden alındı

Census Bureau. (2017). *American Indian and Alaska native heritage month.* https://www.census.gov/newsroom/facts-for-features/2017/aian-month.html# adresinden alındı

Census Bureau. (2018). Report of the Superintendent (Part 1) of the ninth Census. *1870 Census: Volume 1. The Statistics of the Population of the United States*. https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1870/population/1870a-02.pdf?# adresinden alındı

Census Bureau. (2020a). *Censuses of American Indians.* https://www.census.gov/history/www/genealogy/decennial_census_records/censuses_of_american_indians.html adresinden alındı

Census Bureau. (2020b). *Jamestown – Factors affecting population change, 1630–1700.* Teacher version: https://www2.census.gov/programs-surveys/sis/activities/history/eh-4_teacher.pdf adresinden alındı

Census Bureau. (2020c). *Living arrangements of children under 18 years old: 1960 to present.* Washington, D.C.: U.S. Census Bureau. https://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/families/children.html adresinden alındı

Chambers, C. (2000). Introduction: Historical Highlights . E. Wattenberg içinde, *A Social Justice Framework For Child Welfare: The Agenda for a New Century* (s. 21-26). Saint Paul: Publication of the Center for Urban and Regional Affairs. https://cascw.umn.edu/wp-content/uploads/2014/07/SocialJusticeProceedings.pdf adresinden alındı

Champagne, F. A. (2011). Interview. G. Lenzer içinde, *Social Justice for Children: To End Child Abuse and Violence Against Children.* Brooklyn College: CUNY. National Consultation on Social Justice for Children: November 4th, 2011. https://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_centers_children/ConsultationpublicationFINAL.pdf adresinden alındı

Chetty, R., Hendren, N., & Katz, L. F. (2016). The Effects of Exposure to Better Neighborhoods on Children: New Evidence from the Moving to Opportunity Experiment. *The American economic review, 106*(4), 855-902. https://scholar.harvard.edu/files/hendren/files/mto_paper.pdf adresinden alındı

Child Trends Databank. (2019). *Foster care.* https://www.childtrends.org/?indicators=foster-care adresinden alındı

Child Welfare Group. (2021). *Family Team Conferencing.* Policy and Practice. http://www.childwelfaregroup.org/documents/FTC_History.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2016a). *Racial disproportionality and disparity in child welfare.* Washington, D.C.: U.S. DHSS: https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/racial_disproportionality.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2016b). *Family engagement: Partnering with families to improve child welfare outcomes.* Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/f_fam_engagement.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2017). *Child maltreatment prevention: Past, present, and future.* Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/cm_prevention.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2018a). *Family-centered case planning and case management.* Washington, D.C.: U.S. DHSS: https://www.childwelfare.gov/topics/famcentered/caseworkpractice/caseplanningmgmt/ adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2018b). *State vs. county administration of child welfare services. Children's Bureau.* Washington, DC: U.S. DHSS: https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/services.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2018c). *Concurrent planning for timely permanence* . Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/concurrent_planning.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2020a). *Foster care statistics 2018.* Washington, DC: U.S. DHHS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/foster.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2020b). *Service Agreement.* Glossary-S. Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/glossary/glossarys/ adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2020c). *Philosophy and Key Elements of Family-Centered Practice.* Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/topics/famcentered/philosophy/ adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2020d). *Child maltreatment 2018: Summary of key findings.* Washington: DHHS. https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/cb/cm2018.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2021a). *Child protective services (CPS).* Glossary-C. Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/glossary/glossaryc/ adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2021b). *Child maltreatment 2019: Summary of key findings.* Washington: DHHS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/canstats.pdf adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2021c). *Case plan.* Glossary-C. Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/glossary/glossaryc/#case_plan/ adresinden alındı

Child Welfare Information Gateway. (2021d). *Framework for Prevention of Child Maltreatment.* Washington, DC: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/topics/preventing/overview/framework/#top adresinden alındı

Children's Aid Society. (2020). Records. 1836–2006. New-York Historical Society. New York, NY. (Based on the restrictions on the collection, names have been changed.): http://nychomelesshistory.org/era/nineteenth/#james-hallahans-story adresinden alındı

Children's Bureau. (2016). *Child Welfare Information Gateway-2014.* Washington, D.C.: U.S. DHSS: https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb/cm2014.pdf adresinden alındı

Children's Bureau. (2017). *TheAFCARSReport.* Children's Bureau: U.S. DHHS. http://www.centerforchildwelfare.org/kb/natres/afcarsreport23.pdf adresinden alındı

Children's Bureau. (2020a). *Children's Bureau Timeline.* Washington, D.C.: U.S. DHSS: https://www.childwelfare.gov/more-tools-resources/resources-from-childrens-bureau/timeline1/ adresinden alındı

Children's Bureau. (2020b). *TheAFCARSReport.* Washington, D.C.: U.S. DHSS: https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb/afcarsreport27.pdf adresinden alındı adresinden alındı

Children's Bureau. (2021). *National Foster Care & Adoption Directory Search.* U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/nfcad/ adresinden alındı

Children's Bureau, Chibnall, S., Dutch, N., Jones-Harden, B., Brown, A., Gourdine, R., & Snyder, S. (2003). *Children of color in the child welfare system: perspectives from*

the child welfare community. Washington, D.C.: U.S. DHSS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/children.pdf adresinden alındı

Childtrends. (2018). *Child Welfare Agency Spending in Pennsylvania.* Pennsylvania. https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2018/12/Pennsylvania_SFY2016-CWFS_12.13.2018.pdf adresinden alındı

Chupein, S. (2018). *Social Work Communication with Native American Families.* Graduate Student Papers. https://scholarworks.umt.edu/grad_portfolios/211 adresinden alındı

Churchill, W. (2004). "Genocide by Any Other Name. American Indian Residential Schools in Context". A. Jones içinde, *Genocide, War Crimes and the West: History and Complicity* (s. 75-115). London: Zed Pub.

Cline, C. (2020). The Application of a Social Justice Theory to the Well-being of Substance-Exposed Infants. *Int. Journal on Child Malt, 3*, 45-62. doi:https://doi.org/10.1007/s42448-019-00037-2

Coakley, T. M. (2008). Examining African American fathers' involvement in permanency planning: An effort to reduce racial disproportionality in the child welfare system. *Child and Youth Services Review, 30*, 408-417. http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/T_Coakley_Examining_2008.pdf adresinden alındı

Cohen, A. (2001). *The Guilds of Ottoman Jerusalem.* Leiden: Brill.

Colapinto, J. (1995). Dilution of Family Process in Social Services: Implications for Treatment of Neglectful Families. *Family Process, 34*, 59-74.

Colapinto, J. (2007). *Back to the Future: Reflections on Minuchin's "Families of the Slums".* Context, December.

Colapinto, J. (2018). Development in Structural Family Therapy. J. Lebow, A. Chambers, & D. Breunlin içinde, *Encyclopedia of Couple and Family Therapy.* Springer, Cham. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-319-15877-8_965-1

Collins, J. P. (2006). Native Americans in the Census, 1860-1890: Genealogy Notes. *Prologue Magazine, 38*(2). https://www.archives.gov/publications/prologue/2006/summer/indian-census.html adresinden alındı

Colvin, M. L., & Thompson, H. M. (2020). Exploring the Experiences of Child Welfare-Focused Therapeutic Service Providers. *The journal of behavioral health services & research, 47*(1), 86-101. https://doi.org/10.1007/s11414-019-09654-8 adresinden alındı

Copeland, C. (2002). Private Pathologies and Public Policies: Race, Class, and the Failure of Child Welfare. *Yale Law & Policy Review, 20*(2), 513-527.

Courtney, M., Flynn, R., & Beaupre, J. (2013). Overview of out of home care in the USA and Canada. *Psychosocial Intervention, 22*, 163-173.

Cozzola, R., & Shevell, L. (2016). *Advocacy for Parents at Family Team Meetings.* American Bar Association: August 01, 2016. https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/ adresinden alındı

Craig, M. A., & Richeson, J. A. (2014). More Diverse Yet Less Tolerant? How the Increasingly Diverse Racial Landscape Affects White Americans' Racial Attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin,, 40*(6), 750-761. https://groups.psych.northwestern.edu/spcl/documents/PSPB_Craig__Richeson_Demographic_shift_racial_attitudes_accepted.pdf adresinden alındı

Crenson, M. (1998). *"Building the Invisible Orphanage: a Prehistory of the American Welfare System."*. Cambridge: Harvard University.

Crethar, H. C., & Ratts, M. J. (2008). Why social justice is a counseling concern. *Journal Counseling Today, 50*(12), 24-25. https://www.counseling.org/docs/default-source/Government-Affairs/why_social_justice_is_a_counseling_concern-1.pdf?sfvrsn=2 adresinden alındı

Crosson-Tower, C. (1999). *Understanding child abuse and neglect (4th ed.).* Boston: Allyn and Bacon.

Curtis, C., & Denby, R. (2011). African American children in the child welfare system: requiem or reform. *Journal of Public Child Welfare, 5*, 111-137.

Çavlin, A. (2014). Türkiye'de Boşanma. M. Turğut , & S. Feyzioğlu (Dü) içinde, *Türkiye aile yapısı 2013-araştırması tespit ve öneriler* (s. 196-208). İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Çavuşoğlu, T. (1999). Türkiye çocuk esirgeme kurumu ve çocuk: 1921-1983. B. Onur içinde, *Cumhuriyet ve çocuk: ii. ulusal çocuk kültürü kongresi bildirileri (4-6 Kasım 1998).* Ankara: A. Ü. Çocuk kültürü araştırma ve uygulama merkezi yayınları no: 2.

Çelik, R. (2020). *Sosyal hizmet tarihi.* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/sosyal_hizmet_tarihi/5/index.html adresinden alındı

Çelik, Y. (2017). Velid b. Abdülmelik döneminde sosyal hizmet uygulamaları. *İstem*(30), 355-369.

ÇHGM. (2016). *Sosyal ve ekonomik destek hizmeti (SED): İdarecilere ve meslek elemanlarına yönelik el kitabı.* ASPB. https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yayinlar/sed-hizmetini-yuruten-idarecilere-ve-meslek-elemanlarina-yonelik-el-kitabi-yeni.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2017). *Türkiye'de çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici politikaları değerlendirme çalıştayı raporu.* ÇHGM Yayın No: 05. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/13308/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-ve-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2018). *Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar İle Mücadele Rehber Kitapçığı (Yayın No 7).* Ankara: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM). https://www.aile.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2019). *Çocuk hizmetleri genel müdürlüğü 2019 yılı faaliyetleri.* Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/46052/c-ocuk-hizmetleri-genel-mu-du-rlu-g-u-2019-yili-faaliyetleri.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2020a). *Kurum hakkında: tarihçemiz.* Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/ adresinden alındı

ÇHGM. (2020b). *23 Nisan ulusal egemenlik ve çocuk bayramı: 100. yıl özel çocuk bülteni.* Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/44228/23nisan-cocuk-bulteni.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2020c). *Temel Faaliyetlerimiz.* Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/37195/chgm-faaliyetler-ve-hedefler.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2020d). *Koruyucu aile temelli çocuk koruma sistemi çalıştayı sonuç raporu.* AÇ ve SH Bakanlığı. https://www.istanbulkoruyucuaile.org.tr/storage/app/media/uploaded-files/koruyucu-aile-calistay-raporu.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2020e). *2019 Yıl Sonu Verileri.* AÇ ve SH Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf adresinden alındı

ÇHGM. (2021a). *Devlet Korumasındaki 890 Gencin Kamu Kurum Ve Kuruluşlarına Ataması Yapıldı.* Haberler. https://www.aile.gov.tr/chgm/haberler/devlet-korumasindaki-890-gencin-kamu-kurum-ve-kuruluslarina-atamasi-yapildi/ adresinden alındı

ÇHGM. (2021b). *Evlat Edinme Hizmeti*. ASHB. https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/ adresinden alındı

ÇHGM. (2021c). *Teşkilat Şeması.* ASHB. https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/teskilat-semasi/ adresinden alındı

Çocuk Koruma Kanunu. (2005). *T.C. Resmi Gazete.* 25876, 15 Temmuz 2005.

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik. (2006). *T.C. Resmi Gazete*. 26386, 24 Aralık 2006.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun. (1979). *T. C. Resmi Gazete.* 16816, 21 Kasım 1979.

Çoğan, O. (2006). *Çocuk Suçluluğunun Nedenleri ve Edirne Ceza Mahkemelerinde Açılan Davaların Bu Yönden İncelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). https://silo.tips/download/ocuk-sululuunun-nedenler-ve-edrne-ceza-mahkemelernde-ailan-davalarin-bu-ynden-nc adresinden alındı

Dalkesen, N. (2007). *Gender roles and women's status in central Asia and Anatolia between the thirteenth and sixteenth centuries.* Ankara: Middle East Technical University.

Dalton, E. (2019). *Hello Baby, Ethical Review.* https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2020/09/Ethic-Memo-Hello-Baby_Daro_81620-edits_dd-changes.pdf adresinden alındı

D'Andrade, A. C. (2017). Does fathers' involvement affect mothers' likelihood of unification with children placed in foster care? *Children and Youth Services Review, 81*, 5-9.

Danışmanlık Tedbiri Kararlarının Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ. (2008). *T. C. Resmi Gazete.* 27035, 25 Ekim 2008.

Darüşşafaka. (2020). *Hakkımızda.* Darüşşafaka (1863) Eğitim Kurumları: https://www.darussafaka.k12.tr/hakkimizda/ adresinden alındı

De Francis, V. (1956). *Child protective services in the United States: Reporting a nationwide survey.* Denver: Children's Division, the American Humane Association.

Decker, K. M., Manis, A. A., & Paylo, M. J. (2016). Infusing Social Justice Advocacy into Counselor Education: Strategies and Recommendations. *The Journal of Counselor Preparation and Supervision, 8*(3). doi:http://dx.doi.org/10.7729/83.1092

Del, V. J., & Bravo, A. (2013). Current trends, figures and challenges in out of home child care: An international comparative analysis. *Psychosocial Intervention, 22*(3), 251-257. https://cyberleninka.org/article/n/196578/viewer adresinden alındı

Delinder, J. V. (2004). A Landmark Case Unresolved Fifty Years Later. *Brown v. Board of Education of Topeka, 36*(1). https://www.archives.gov/publications/prologue/2004/spring/brown-v-board-1.html adresinden alındı

Deniz, B. (2019). *Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyetleri.* (Yüksek lisans tezi). http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11857/1245/574427.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

DePanfilis, D. (2018). *Child protective services: a guide for caseworkers.* Children's Bureau. Washington, DC: DHSS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/cps2018.pdf adresinden alındı

Deutch, G. (2019, 02 21). *A Court Battle Over a Dallas Toddler Could Decide the Future of Native American Law.* The Atlantic: https://www.theatlantic.com/family/archive/2019/02/indian-child-welfare-acts-uncertain-future/582628/ adresinden alındı

DeVooght, K., & Cooper, H. (2012). *Child Welfare Financing in the United States.* St. Pol. Adv. & Ref. Center. https://childwelfaresparc.files.wordpress.com/2013/02/child-welfare-financing-in-the-united-states-final.pdf adresinden alındı

DHHS. (2001). *Mental Health: Culture, Race, and Ethnicity—A Report of the Surgeon General.* Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services (DHHS). https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK44246/ adresinden alındı

Dimez, S. (2015). Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sosyo Kültürel Hayat Ve Tokat'a Etkisi. 14(4), 797-827. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 14*(4), 797-827.

Doğan, R. (2013). Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği. *Ankara Barosu Dergisi, 2*, 146-170. https://dergipark.org.tr/en/pub/abd/issue/33846/374789 adresinden alındı

Doolan, M. (1999). *The Family Group Conference-10 Years On. "Building Strong Partnerships for Restorative Practices Conference".* August 5-7, Burlington: Vermont. https://www.iirp.edu/news/the-family-group-conference-10-years-on adresinden alındı

Doolan, M. (2011). The FGC: Changing the face of Child Welfare. *Ontario Association of Children's Aid Societies, 56*(4), 15-23.

dosReis, S., Zito, J. M., Safer, D. J., & Soeken, K. L. (2001). Mental health services for youths in foster care and disabled youths. *American journal of public health, 91*(7), 1094-1099. doi:https://doi.org/10.2105/ajph.91.7.1094

Doucher, S. (2011). *A View of American Orphanages Through A Study of the History of The Ohio Pythian Home.* Master thesis, Wright State University.

Dönmez, İ. (1986). Yetim. *(M.E.B.) İslâm Ansiklopedisi XIII*, 401-403.

Duan, C., & Brown, C. (2016). *Becoming a Multiculturally Competent Counselor*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc. https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/70428_book_item_70428.pdf adresinden alındı

Ealing. (2021). *Family Group Conferences and Family Meetings.* Procedures/Manual. https://ealing.proceduresonline.com/p_fam_grp_conf_fam_mtg.html?printMe.x=0&printMe.y=0&printMe.x=0&printMe.y=0 adresinden alındı

Edleson, J. L., Gassman-Pines, J., & Hill, M. B. (2006). Defining child exposure to domestic violence as neglect: Minnesota's difficult experience. *Social work, 51*(2), 167-174. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16858922/ adresinden alındı

Edwards, F. (2019). Family Surveillance: Police and the Reporting of Child Abuse and Neglect. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 5*(1), 50-70. https://www.rsfjournal.org/content/rsfjss/5/1/50.full.pdf adresinden alındı

Egonsdotter, G., Bengtsson, S., Israelsson, M., & Borell, K. (2020). Child protection and cultural awareness: Simulation-based learning. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 29*(5), 362-376. doi:https://doi.org/10.1080/15313204.2018.1493013

Ellett, A. J., & Leighninger, L. (2006). "What happened? An historical perspective of the de-professionalization of child welfare practice with implications for policy and practice". *Journal of Public Child Walfare, 1*(1), 3-34.

Elvin, A., Evans, K., Feuchtwang, A., Jones, R., Thoburn, J., & Willowet, C. (2019). *The Children Act 1989: 30 years on.* Children & Young People Now: https://www.cypnow.co.uk/features/article/the-children-act-1989-30-years-on adresinden alındı

Encyclopedia. (2020). *Native American Children.* Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society: https://www.encyclopedia.com/children/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/native-american-children adresinden alındı

Erdem, H. Y. (1996). *Slavery in the Ottoman Empire and its Demise, 1800-1909.* London: Macmillan.

Erkan, G. (2001). Bursa'da bir dullarevi. V. Duyan, & A. Aktaş içinde, *Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Erkan, S. (2015). Kendini gerçekleştirme kavramı üzerine tartışmalar ve bir rehberlik tanımı önerisi. F. Korkut-Owen, R. Özyürek, & D. W. Owen içinde, *Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik: Meslekleşme sürecindeki ilerlemeler* (s. 3-33). Ankara: Nobel.

Erkan, S. (2020). *Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma.* Ankara: Pegem Akademi.

Erol, S. I. (2019). *Türk sosyal güvenlik sisteminde sosyal hizmetler: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları Kapsamında.* Ankara: Iksad Publications.

Ertem, A. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. *Vakıflar Dergisi, 36*, 25-66.

Erükçü, G., & Akbaş, E. (2012). Türkiye'de çocuk mahkemeleri uygulamalarına eleştirel bir bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1*(3), 135-153.

Eski, N. (2007). *Hak ve sorumlulukları bakımından islam hukukunda yetimler.* Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.

European Network. (2012). *Family Group Conferencing.* www.fgcnetwork.eu/en/fgc/ adresinden alındı

Falicov, C. J. (2003). Culture in Family Therapy: New Variations on a Fundamental Theme. T. Sexton, G. Weeks, & M. Robbins içinde, *Handbook of Family Therapy: Theory, Research and Practice.* New York: Brunner-Routledge.

Ferrara, P., Corsello, G., Sbordone, A., Nigri, L., Ehrich, J., & Pettoello-Manto, M. (2016). Foster Care: A Fragile Reality Needing Social Attention, and Economic Investments. *The Journal of pediatrics, 173*, 270-271. www.jpeds.com/article/S0022-3476(16)00200-6/pdf adresinden alındı

Fikriyat. (2018). *Tarihimizin ilk cocuk hastanesi: Hamidiye Etfal.* https://www.fikriyat.com/tarih/2018/04/23/tarihimizin-ilk-cocuk-hastanesi-hamidiye-etfl adresinden alındı

Fisher, L. (2017). "Why shall wee have peace to bee made slaves": Indian surrenderers during and after king philip's war. *Ethnohistory, 64*(1), 91–114.

Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research.* London: Sage Publications.

Fluke, J., Harden, B., Jenkins, M., & Ruehrdanz, A. (2011). *Disparities and Disproportionality in Child Welfare: Analysis of the Research.* Center for the Study of Social Policy: https://casala.org/wp-content/uploads/2015/12/Disparities-and-Disproportionality-in-Child-Welfare_An-Analysis-of-the-Research-December-2011-1.pdf adresinden alındı

Foner, P. S. (1975). *"History of Black Americans: From Africa to the Emergence of the Cotton Kingdom"*. Westport, CT: Greenwood Press. https://web.archive.org/web/20131014135617/http://testaae.greenwood.com/doc adresinden alındı

Font, S. A., & Maguire-Jack, K. (2015). Decision-making in child protective services: Influences at multiple levels of the social ecology. *Child abuse & neglect, 47*, 70-82. doi: https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.02.005

Foronda, C. L., Baptiste, D.-L., Reinholdt, M. M., & Ousman, K. (2015). Cultural Humility: A Concept Analysis. *Journal of Transcultural Nursing, 27*. doi:https://doi.org/10.1177/1043659615592677

Fusco, R. A. (2019). Perceptions of strengths-based child welfare practices among mothers with drug use histories . *Journal of Family, 40*(17), 2478-2498.

Gainsbury, S. (2016). *Cultural competence in the treatment of addictions: Theory, practice and evidence.* Clinical Psychology & Psychotherapy: http://dx.doi.org/10.1002/cpp.2062 adresinden alındı

GAO. (2011). *Foster children: HHS Guidance Could Help States Improve Oversight of Psychotropic Prescriptions.* US Government Accountability Office: Report to

Congressional Requesters. https://www.gao.gov/assets/590/586906.pdf adresinden alındı

Gelles, R. J., & Perlman, S. (2012). *Estimated Annual Cost of Child Abuse and Neglect.* Chicago: Prevent Child Abuse America. http://preventchildabuse.org/images/research/pcaa_cost_report_2012_gelles_perlman.pdf adresinden alındı

Getis, V. L. (1995). From father's property to children's rights: the history of child custody in the United States. *Journal of Social History*, 899-900.

Gibbons, J., & Gray, M. (2005). Teaching social work students about social policy. *Australian Social Work, 58*(1), 58-62.

Gilbert, N. (1997). Introduction. N. Gilbert içinde, *Combatting child abuse: International perspectives and trends* (s. xvi-xx). New York: Oxford University. https://play.google.com/books/reader?id=B0Ce7pvdf0oC&hl=en&pg=GBS.PA4.w.1.3.0 adresinden alındı

Gilbert, N. (2012). A comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. *Children and Youth Services Review, 34*(3), 532-536.

Gilbert, N. (2019). *The 6 Social Work Theories That Inform Social Work Practice.* https://www.noodle.com/articles/the-6-social-work-theories-that-inform-social-work-practice adresinden alındı

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (2006). *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research* . New Brunswick: Aldine.

Godwin, S. (2015). Against Parental Rights. *Columbia Human Rights Law Review, 47*(1), 1. https://ssrn.com/abstract=2702919 adresinden alındı

Goemans, A., van Geel, M., & Vedder, P. (2015). Over three decades of longitudinal research on the development of foster children: a meta-analysis. *Child abuse & neglect, 42*, 121-134. doi:10.1016/j.chiabu.2015.02.003

Goldsworthy, K. (2015). *CFCA Resource Sheet.* The Australian Institute of Family Studies: Australian Government.: https://aifs.gov.au/cfca/publications/history-child-protection-services adresinden alındı

Goodman, V. D. (2011). A brief overview of qualitative research. *Qualitative research and the modern Library* (s. 7-31). içinde Oxford: Chandos. https://www.elsevier.com/books/qualitative-research-and-the-modern-library/goodman/978-1-84334-644-9 adresinden alındı

Gordon, L. (2011). *Çocuk refahı: Kısa bir tarihçe.* Sosyal Refah Tarihi Projesi: https://socialwelfare.library.vcu.edu/programs/child-welfare-overview/ adresinden alındı

GOV.UK. (2021). *Children looked after in England including adoptions.* . Headline facts and figures-2020. https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/children-looked-after-in-england-including-adoptions adresinden alındı

Government of India. (2020). *2011 Census Data.* Office of the Registrar General & Census Commissioner. https://censusindia.gov.in/census_and_you/gender_composition.aspx adresinden alındı

Government of Western Australia. (2011). *The signs of safety child protection practice framework* . The Department for Child Protection .

Göçümlü, B. Ç. (2020). *Mobil ekipler 21 bini aşkın çocuğu sokaktan kurtardı.* Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mobil-ekipler-21-bini-askin-cocugu-sokaktan-kurtardi/2009532 adresinden alındı

Gökçe , B. (1996). Kimsesiz çocuklar konusunda karşılaştırmalı bir sosyal araştırma. *Hacettepe Sosyal ve Beseri Bilimler Dergisi, 1*(2). https://www.academia.edu/19495110/Kimsesiz_%C3%87ocuklar_Konusunda_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rmal%C4%B1_Bir_Sosyal_Ara%C5%9Ft%C4B1rma adresinden alındı

Gökçe, B. (1983). *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar.* Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı.

Gray, M. (2011). Back to Basics: A Critique of the Strengths Perspective in Social Work. *Families in Society, 92*(1), 5-11.

Griner, D., & Smith, T. B. (2006). Culturally adapted mental health interventions: A meta-analytic review. Psychotherapy. *Theory, Research, Practice & Training, 43*, 531-548. doi:DOI: 10.1037/0033-3204.43.4.531

Guggenheim, M. (2020). *Let's Root Out Racism in Child Welfare, Too.* The Imprint: Youth and Family News: https://imprintnews.org/child-welfare-2/lets-root-out-racism-child-welfare-too/44327 adresinden alındı

Gündüz, K. (2017). *Yayımlanmamış Gözlem Notları.* Children, Youth and Family Services, Allegheny County, PA USA.

Gündüz, K., & Kısaç, İ. (2021). İngiliz yoksul yasalarına giriş: 1349-1531 dönemi: bir çocuk esirgeme perspektifİ. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 56*(2), 781-805.

Güngörer, F. (2020). Covid-19'un toplumsal kurumlara etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 393-428.

Güven, M., Kısaç, İ., Ercan, L., & Yalçın, İ. (2009). Türk psikolojik danışma ve rehberlik dergisinde yayınlanan makalelerin çeşitli özellikler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(31), 80-87. http://turkpdrdergisi.com/index.php/pdr/article/view/220/150 adresinden alındı

Güven, M., Özhan, M., Kaynak, S., & Kurt-Demirbaş, N. (2018). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi ile Journal of Counselling Psychology'deki Araştırma Eğilimleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8*(49), 193-208. https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/40627/487350 adresinden alındı

Hage, S. M., Ring, E. E., & Lantz, M. M. (2011). Social justice theory. R. J. Levesque içinde, *Encyclopedia of adolescence* (s. 2794-2801). New York, NY: Springer. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-1-4419-1695-2_62 adresinden alındı

Hale. (2012). *Çocuk Esirgeme Kurumu – Himaye-i Etfal Cemiyeti.* Eğitim Kütüphanesi: Yakın Dönem Türkiye Tarihi: http://www.egitimkutuphanesi.com/cocuk-esirgeme-kurumu-himaye-i-etfal-cemiyeti-30-haziran-1921-cocuk-esirgeme-kurumu-himaye-i-etfal-cemiyetinin-kurulusu-istanbul-cocuk-esirgeme-kurumunda-tarihsel-gelisim-yonetim-yapisi-tuzugu-ana-kuc/ adresinden alındı

Haley, M., Nate, R. D., Golden, S. H., & Zazzarino, A. (2019). History and Development of Family Therapy. B. Flamez, & J. Hicks içinde, *Marriage, Couple, and Family Therapy: Theory, Skills, Assessment, and Application* (s. 22-51). San Diego, CA: Cognella Inc. https://cognella-titles-sneakpreviews.s3-us-west-2.amazonaws.com/81835-1B-URT/81835-1B_SP.pdf adresinden alındı

Hall, A. (2004). *Family teaming: A family engagement strategy for improved child welfare practice.* Milwaukee: The Milwaukee Child Welfare Philanthropy Group. https://www.wafca.org/assets/docs/Family%20Teaming.pdf adresinden alındı

Hall, J. N. (2013). Pragmatism, evidence, and mixed methods evaluation. D. M. Mertens, & S. Hesse-Biber içinde, *Mixed methods and credibility of evidence in evaluation* (s. 15-26). New Directions for Evaluation.

Hall, M. P. (1998). *Social services of modern England.* London: Routledge & Kegan Paul.

Hambrick, E. P., Oppenheim-Waller, S., N'zi, A. M., & Taussig, H. N. (2016). Mental Health Interventions for Children in Foster Care: A Systematic Review. *Children and youth services review, 70*, 65-77. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5421550/ adresinden alındı

Hammond, W. (2010). *Principles of Strength-Based Practice.* Resiliency Initiatives: https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/attachments/PrinciplesOfStrength-BasedPractice.pdf adresinden alındı

Hansan , J. (2011b). *English poor laws: Historical precedents of tax-supported relief for the poor.* Social Welfare History Project: http://socialwelfare.library.vcu.edu/programs/poor-laws/ adresinden alındı

Hansan, J. (2011a). *Poor relief in early America.* Social Welfare history project: Programs: https://socialwelfare.library.vcu.edu/programs/poor-relief-early-amer/ adresinden alındı

Haskins, R. (2007). Moynihan was right: now what? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 621*, 281-314.

Hawk, D. (2012). *The hidden gulag second edition the lives and voices of "those who are sent to the mountains": exposing north korea's vast system of lawless imprisonment, (2nd ed).* A Report by the Committee for Human Rights in North Korea.

hayatsende.org. (2021). *İslam Ülkelerinde Koruyucu Aile Uygulamaları Paneli.* Müslüman Ülkelerde Koruyucu Aile Çalıştayı: https://www.hayatsende.org/calistaylar/ adresinden alındı

Hessle, S. (1999). *Child Welfare in Sweden: an overview.* Stockholm University. https://www.academia.edu/703624/Child_Welfare_in_Sweden_an_overview adresinden alındı

Hirschfelder, A., & Molin, P. (2018). *I is for Ignoble: Stereotyping Native Americans.* https://www.ferris.edu/HTMLS/news/jimcrow/native/homepage.htm adresinden alındı

History. (2019). *Native American Cultures.* HISTORY. A&E Television Networks: https://www.history.com/topics/native-american-history/native-american-cultures adresinden alındı

History. (2020). *Congress enacts the Indian Citizenship Act.* HISTORY: https://www.history.com/this-day-in-history/the-indian-citizenship-act Access Date August 21, 2020 adresinden alındı

Ho, D. Y. (1995). Internalized culture, culturocentrism, and transcendence. *Counseling Psychologist, 23*(1), 4-24.

Hofstede Insights. (2021). *Turkey.* https://www.hofstede-insights.com/country/turkey/ adresinden alındı

Hollinshead, D., Corwin, T., Maher, E., Merkel-Holguin, L., Allan, H., & Fluke, J. (2017). Effectiveness of family group conferencing in preventing repeat referrals to child protective services and out-of-home placements. *Child Abuse & Neglect, 69*, 285-294. doi:https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.04.022

Holmgren, J. (1986). Observatıons on marrıage and ınherıtances practıces ın early Mongol and Yüan socıety, wıth partıcular reference to the levırate. *Journal of Asian History, 20*(2), 127-192.

Holtan, A., Handegard, B. H., Thornblad, R., & Vis, S. A. (2013). Placement disruption in long-term kinship and nonkinship foster care. *Children and Youth Services Review-Elsevier, 35*(7), 1087-1094. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S019074091300145X adresinden alındı

Home for Good. (2021). *Statistics.* National statistics for fostering and adoption. https://homeforgood.org.uk/statistics adresinden alındı

Hope, N. (2017). *Native America: The Untold Story, Part 1.* https://blog.nativehope.org/native-america-the-untold-story-part-1-0 adresinden alındı

Högnäs, R. S., & Carlson, M. J. (2012). "Like Parent, Like Child?": The intergenerational transmission of nonmarital childbearing. *Social science research, 41*(6), 1480-1494. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3461182/ adresinden alındı

Huntington, C. (2006). Rights Myopia in Child Welfare. *UCLA Law Review, 53*, 637-99. http://ir.lawnet.fordham.edu/faculty_scholarship/177 adresinden alındı

Hunwick, J. (2003). *Arab views of black Africans and slavery.* Paper Presented at the Fifth Annual Gilder Lehrman Center International Conference at Yale University. https://glc.yale.edu/sites/default/files/files/events/race/Hunwick.pdf adresinden alındı

Hunwick, J. (2005). A region of the mind: medieval Arab views of African geography and ethnography and their legacy. *Sudanic Africa, 16*, 103-136. https://org.uib.no/smi/sa/16/16Hunwick.pdf adresinden alındı

Idaho Department of Health & Welfare. (2009). The untold story: https://healthandwelfare.idaho.gov/Portals/0/Children/ICWA/UNTOLD_STORY.pdf adresinden alındı

IOM (Institute of Medicine) and NRC (National Research Council). (2014). *New directions in child abuse and neglect research.* Washington, DC: The National Academies Press. https://www.nap.edu/read/18331/chapter/1#ii adresinden alındı

Jimmerson, J. (1990). Female infanticide in China: an examination of cultural and legal norms. *Pacific Basin Law Journal, 8*(1).

Johansson, S. (1982). The demographic history of the native peoples of north America. *A Selective Bibliography Yearbook of Physical Anthropology, 25*, 133-152.

Johansson, S. (2010). *Medics, Monarchs and Mortality, 1600-1800: Origins of the Knowledge-Driven Health Transition in Europe.* Economic History eJournal: https://www.nuff.ox.ac.uk/economics/history/Paper85/johansson85.pdf adresinden alındı

Jones, J. (2021). *The two problems with the strengths-based approach.* Dr. Jason Jones. http://drjasonjones.com/characterstrengthsapproach/ adresinden alındı

Kahn, N. E. (2018). Male-female disparities in the relationship between child maltreatment and labor market outcomes: A case study of Texas. *Children and Youth Services Review, 100*, 384-392. doi:https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.03.013

Karataş, Z. (2020). Evlat edinme sürecinde biyolojik annenin hak arama mücadelesi: vaka sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(3), 1394-1414. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/928860 adresinden alındı

Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu.* (Doktora Tezi). http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/07/cumhuriyet-donemi-korunmaya-muhtac-cocuklara-iliskin-politikanin-olusumu.pdf adresinden alındı

Karatay, A. (2017). Türkiye'de koruyucu aile: kökenleri, gelişimi ve bugünü . *Üsküdar University Journal of Social Sciences, 5*, 389-427.

Karim, Z. (2018). *Islamic Guidance on the Contemporary Practice of adoption and fostering in the UK.* Islamic Guidance Document on Adoption and Fostering. Wakefield: Pennyappeal.

Kaynarca, T. (2012). *Meclis tutanagi: Çocuk esirgeme kurumunun kuruluşuna ilişkin.* Yasama Yılı: 2, Birleşim: 125 (27/06/2012):

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=4066 adresinden alındı

Keçeci Kurt, S. (2012). Bir eğitim öncüsü: darüşşafaka. *Bir Eğitimin Öncüsü Darüşşafaka*, 159-174.

Kemp, S. P., Marcenko, M. O., Hoagwood, K., & Vesneski, W. (2009). Engaging parents in child welfare services: Bridging family needs and child welfare mandates. *Child Welfare, 88*(1), 101-126.

Kerig, P. K. (2011). Psychopathology, Models of. Bradford Brown, B. Prinstein, & J. Mitchell içinde, *Encyclopedia of Adolescence* (s. 237-243). Academic Press.

Khdour, M. (2015). *Re: What do we mean by Structured, Semi-structured and Unstructured questionnaire?*
https://www.researchgate.net/post/What_do_we_mean_by_Structured_Semi-structured_and_Unstructured_questionnaire/54a68996d5a3f2637f8b458d/citation/download. adresinden alındı

Kılıçoğlu, A. M. (2016). Medeni kanunumuzu nasıl değiştirdik. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22*(3), 1717-1757.

Kim, H., Wildeman, C., Jonson-Reid, M., & Drake, B. (2017). Lifetime Prevalence of Investigating Child Maltreatment Among US Children. *American journal of public health, 107*(2), 274-280. doi:https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303545

Kim, J. S., & Bolton, K. W. (2013). *Clinical and direct practice, race, ethnicity, and culture, social justice and human rights encyclopedia of social work online publication.* Oxford University .

Kim, J., Pierce, B., Jaggers, J. W., Imburgia, T. M., & Hall, J. (2016). Improving child welfare services with family team meetings: A mixed methods analysis of caseworkers' perceived challenges. *Children and Youth Services Review, 70*, 261-8. https://daneshyari.com/article/preview/4936641.pdf adresinden alındı

Kizir, M. (2009). Türk hukukunda evlât edinme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17*(1), 151-184. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262718 adresinden alındı

Koç, B. (2007). Osmanlı ıslahhanelerinin işlevlerine ilişkin bazı görüşler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(2), 36-50.

Koç, I. (2014). Türkiye'de aile yapısının değişimi: 1968-2011. M. Turğut, & S. Feyzioğlu (Dü) içinde, *Türkiye'de aile yapısı 2013-araştırması tespitler, öneriler* (s. 31-208).

İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Koç, Y. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 47*, 480-495. doi:10.16992/ASOS.12368

Koruyucu Aile Yönetmeliği. (2012). *T. C. Resmi Gazete.* 28497, 14 Aralık 2012. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm adresinden alındı

Köppe, C. (2005). *Irish immigrants in New York city 1850* . Term Seminar Paper, University of Erfurt.

Köse, A. (2020). *Eğitim izleme raporu 2020: Eğitim ortamları.* Eğitim Reformu Girişimi (ERG). https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2020/11/EIR20_Egitim-Ortamlari.pdf adresinden alındı

Kral, R. (1989). *Strategies that work: Techniques for solutions in schools.* Milwaukee, WI: Brieg family Therapy Center.

Kulis, S., Ayers, S., Harthun, M., & Jager, J. (2016). Parenting in 2 worlds: effects of a culturally adapted intervention for urban American Indians on parenting skills and family functioning. *Prevention science : the official journal of the Society for Prevention Research, 17*(6), 721-731.

Kupcho, R. B. (2015). Love Is Not Enough. *CW360° Feature Issue: Culturally Responsive Child Welfare Practice* (s. 30). içinde https://cascw.umn.edu/wp-content/uploads/2015/03/CW360-Winter2015.pdf adresinden alındı

Kuter, M. (2020). *Osmanlı'da İlk Şehit Dulhanesi.* Bursa.com : Bursa'nın yaşayan ansiklopedisi: https://www.bursa.com/wiki/Osmanlida_Ilk_Sehit_Dulhanesi adresinden alındı

Küffer, A. L., Thoma, M. V., & Maercker, A. (2016). Transgenerational aspects of former Swiss child laborers: do second generations suffer from their parents' adverse early-life experiences? *European journal of psychotraumatology, 7*.

Lang, D. L., Rieckmann, T., Diclemente, R. J., Crosby, R. A., Brown, L. K., & Donenberg, G. R. (2013). Multi-level factors associated with pregnancy among urban adolescent women seeking psychological services. *Journal of urban health : bulletin of the New York Academy of Medicine, 90*(2), 212-223. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3675714/ adresinden alındı

Lee, S. J. (2017). *A child's voice vs. A parent's control: Resolving a tension between the convention on the rights of the child and U.S. Law.* Columbia Law Review. 117. 687-

728. https://columbialawreview.org/content/a-childs-voice-vs-a-parents-control-resolving-a-tension-between-the-convention-on-the-child-and-u-s-law/ adresinden alındı

Legislative Service Commission. (2006). *Reports of child abuse and neglect: Am. Sub. S.B. 238.* Ohio 126th General Assembly. http://archives.legislature.state.oh.us/analysis.cfm?ID=126_SB_238&ACT=As%20Passed%20by%20House&hf=analyses126/06-sb238-126.htm adresinden alındı

Leslie, L. K., Hurlburt, M. S., James, S., Landsverk, J., Slymen, D. J., & Zhang, J. (2005). Relationship between entry into child welfare and mental health service use. *Psychiatric services (Washington, D.C.), 56*(8), 981-987. doi:https://doi.org/10.1176/appi.ps.56.8.981

Leventhal, T., & Brooks-Gunn, J. (2003). Moving to opportunity: an experimental study of neighborhood effects on mental health. *American journal of public health, 93*(9), 1576-1582. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1448013/ adresinden alındı

Levinger, B., & Gilette, N. (2020). *Changing Lives in Our lifetime: Global Childhood Report 2019.* Childtrends: https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/report/global_childhood_report_2019_ENGLISH.pdf' adresinden alındı

Levitt, K. L., & Wharf, B. (1985). *Challenge of child welfare.* Vancouver: UBC.

Lewis, C. (2011). Providing Therapy to Children and Families in Foster Care: A Systemic-Relational Approach. *Family Process, 50*(4), 436-452. https://www.kean.edu/~psych/doc/Providing%20Therapy%20to%20children%20and%20families.pdf adresinden alındı

Li, D., Chng, G. S., & Chu, C. M. (2019). Comparing Long-Term Placement Outcomes of Residential and Family Foster Care: A Meta-Analysis. *Trauma, violence & abuse, 20*(5), 653-664. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6732825/ adresinden alındı

Libal, K. (2000). The children's protection society: nationalizing child welfare in early republican Turkey. *New Perspectives on Turkey, 23*, 53-78.

Libal, K. (2016). Child Poverty and Emerging Children's Rights Discourse in Early Republican Turkey. B. Fortna içinde, *Childhood in the Late Ottoman Empire and*

After (s. 48-72). Boston: Brill. https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h1jx.7 adresinden alındı

Light, H., & Martin, R. (1986). American indian families. *Journal of American Indian Education, 26*(1), 1-5.

Lincroft, Y., & Resher, J. (2006). *"Undercounted and Underserved: Immigrant and refugee families in the child welfare system".* Baltimore: The Annie E. Casey Foundation.

Lindberg, L. D., Kost, K., & Maddow-Zimet, I. (2016). The Role of Men's Childbearing Intentions in Father Involvement. *Journal of Marriage and Family, 79*(1), 44-59. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jomf.12377 adresinden alındı

Little, B. (2018). *How Boarding Schools Tried to 'Kill the Indian' Through Assimilation: Native American tribes are still seeking the return of their children.* HISTORY Stories: https://www.history.com/news/how-boarding-schools-tried-to-kill-the-indian-through-assimilation adresinden alındı

Little, M. (2000). A Comparative View of Child Welfare: Britain and the United States. E. Wattenberg içinde, *A Social Justice Framework For Child Welfare: The Agenda for a New Century* (s. 31-34). St. Paul: Center Urb. & Reg. Affairs. https://cascw.umn.edu/wp-content/uploads/2014/07/SocialJusticeProceedings.pdf adresinden alındı

Lovejoy, P. (2011). *Transformations in Slavery: A History of Slavery in Africa (African Studies).* Cambridge: University Press. https://www.cambridge.org/core/books/transformations-in-slavery/97658D86435B0A9D2D2AB9126404CADA adresinden alındı

Machamer, A., & Gruber, E. (1998). Secondary school, family, and educational risk: comparing American indian adolescents and their peers. *The Journal of Educational Research, 91*(6), 357-369.

Maillard, K. N. (2012). *Rethinking Children as Property.* College of Law Faculty - Scholarship. 75: https://surface.syr.edu/lawpub/75 adresinden alındı

Maksudyan, N. (2011). Orphans, Cities, and the State: Vocational Orphanages (Islahhanes) and Reform in the Late Ottoman Urban Space in in International. *Journal of Middle East Studies, 43*, 493-511.

Maksudyan, N. (2012). Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan? Osmanlı Kent Reformu ve Şehirlerde İstenmeyen Çocuklar. *Kebikeç, 34*, 159-184.

Malm, K. E., & Zielewski, E. H. (2009). Nonresident father support and reunification outcomes for children in foster care. *Children and Youth Services Review, 31*(9), 1010-1018. www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740909001133 adresinden alındı

Manchanda, S., Saikia, B., Gupta, N., Chowdhary, S., & Puliyel, J. M. (2011). Sex ratio at birth in India, its relation to birth order, sex of previous children and use of indigenous medicine. *PloS one, 6*(6), e20097. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21697990/ adresinden alındı

Manning, W. D., Smock, P. J., Dorius, C., & Cooksey, E. (2014). Cohabitation Expectations among Young Adults in the United States: Do They Match Behavior? *Population research and policy review, 33*(2), 287-305. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4136526/ adresinden alındı

Marsh, S., & Walker, A. (2019). *Revealed: thousands of children in care placed in unregulated homes. The Guardian.* Child protection: 25 Dec 2019. https://www.theguardian.com/society/2019/dec/25/revealed-thousands-children-care-unregulated-homes adresinden alındı

Marshall, C., & Rossman, G. B. (1995). *Designing qualitative research. 2nd.* Thousand Oaks, CA: Sage. Chapter: Framing the research question. https://www.uio.no/studier/emner/sv/sai/SOSANT4110/h17/pensumliste/marshall_substance-of-the-study-framing-the-research-question.pdf adresinden alındı

Masten, A. (2018). Resilience Theory and Research on Children and Families: Past, Present, and Promise. *Journal of Family Theory & Review*. 10. 10.1111/jftr.12255. https://www.scribd.com/document/431682390/Masten-A-S-2018-Resilience-Theory-and-Research-on-Children-and-Families-Past-Present-And-Promise adresinden alındı

Maxwell, G., & Morris, A. (1993). *Family, Victims and Culture: Youth Justice in New Zealand.* Wellington: Social Policy Agency. https://www.msd.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/publications-resources/archive/1993-family-victims-and-culture.pdf adresinden alındı

McCrae, J. S., Barth, R. P., & Guo, S. (2010). Changes in maltreated children's emotional-behavioral problems following typically provided mental health services. *The American journal of orthopsychiatry, 80*(3), 350-361. https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01039.x adresinden alındı

McGowan, B. G. (2005). Historical evolution of child welfare services. G. P. Mallon, & P. M. Hess (Dü) içinde, *Child welfare for the 21st century: a handbook for practices, policies, and programs* (s. 10-46). New York: Columbia Universty.

McLanahan, S., Tach, L., & Schneider, D. (2013). The Causal Effects of Father Absence. *Annual review of sociology, 39*, 399-427. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3904543/ adresinden alındı

McLoughlin, W. (1974). Red indians, black slavery and white racism: America's slaveholding indians. *American Quarterly, 26*(4), 367-385.

McMillen, J. C., Morris, L., & Sherraden, M. (2004). Ending Social Work's Grudge Match: Problems versus Strengths. *Families in Society, 85*(3), 317-325. https://digitalcommons.usm.maine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=muskie&httpsredir=1&referer= adresinden alındı

McPhatter, A. R., & Wilson, D. B. (2015). Cultural Competence: Is it Still Important? How Culturally Competent Social Workers Could Transform Child Welfare. *CW360° Feature Issue: Culturally Responsive Child Welfare Practice* (s. 10). içinde https://cascw.umn.edu/wp-content/uploads/2015/03/CW360-Winter2015.pdf adresinden alındı

MDSS. (2020). *Child welfare manual. Manuals and memos: Missouri Department of Social Services (MDSS).* https://dssmanuals.mo.gov/child-welfare-manual/10-11-12/ adresinden alındı

Melonson, C. M. (2015). *Mental health clinical managers and their multicultural leadership practices.* Ph.D. Dissertation: University of the Incarnate Word.

Menozzi, C., & Mirkin, B. (2007). *Child Adoption: A Path to Parenthood?* United Nations Population Division. https://paa2007.princeton.edu/papers/70610 adresinden alındı

Merkel-Holguin, L. (2004). Diversions and Departures in the Implementation of Family Group _Conferencing in the United States. G. Burford, & J. Hudson içinde, *Family Group Conferencing: New Directions in Community-Centered Child and Family Practice* (s. 224-231). New York: Aldine de Gruyter.

Merkel-Holguin, L. A., Nixon, P., & Burford, G. (2003). Learning with families: a synopsis of FGDM research and evaluation in child welfare. (A. Jakober, Dü.) *Protecting Children, 18*, 2-11.

Merkel-Holguin, L., & Wilmot, L. (2005). Analyzing family involvement approaches. J. Pennell, & G. Anderson içinde, *Widening the circle: the practice and evaluation of*

family group conferencing with children, youths, and their families (s. 183-201). Washington: Nasw Press.

Merriam-Webster. (2020). *Patria potestas.* Merriam-Webster.com dictionary: https://www.merriam-webster.com/dictionary/patria%20potestas adresinden alındı

Miller, A. F. (2012). *The Evolution of U.S. Child-Protective Services, with Emphasis on the Experience of New York and Texas.* Ph.D Dissertation, Baylor University, Teksas. https://baylor-ir.tdl.org/bitstream/handle/2104/8323/Thesis.pdf;sequence=1 adresinden alındı

Milletlerarası Sözleşme "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme". (1995). *T. C. Resmi Gazete.* 22184, 27 Ocak 1995.

Minnesota Department of Human Services. (1995). *Orphanages: An Historical Overview-A Discussion of the Role of Orphanages in Child Welfare Policy.* https://www.leg.state.mn.us/docs/pre2003/other/950265.pdf adresinden alındı

Minuchin, S., & Fishman, H. C. (1981). *Family therapy techniques.* Cambridge, Mass: Harvard University Press. https://www.scribd.com/read/451533169/Family-Therapy-Techniques adresinden alındı

Mirsky, L. (2005). *Carl, Gina and Gino: Family Group Decision Making Reunites a Family.* PA FGDM Leadership Team. (2008). Pennsylvania Family Group Decision Making Toolkit: A Resource to Guide and Support Best Practice Implementation. http://www.pacwrc.pitt.edu/FGDM_Resources.htm adresinden alındı

Moehling, C. M. (2002). *Mothers' Pensions and Female Headship.* https://economics.yale.edu/sites/default/files/files/Workshops-Seminars/Labor-Public/moehling-021004.pdf adresinden alındı

Montgomery, J. (1988). Children as property? *The Modern Law Review, 51*(3), 323-342.

Moore, A. M. (2008). *The Effects of Ambiguous Loss on Behavioral Problems in Children Placed in Out-of-Home Care.* Doctoral dissertation. Philadelphia, PA: Drexel University. https://core.ac.uk/download/pdf/190333845.pdf adresinden alındı

Morgaine, K. (2014). Conceptualizing social work in social justice: Are social workers too bogged down in the trees? *Journal for Social Justice, 4*, 1-18. http://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Conceptualizing-Social-Justice-in-Social-Work.pdf adresinden alındı

Morgan, E. (1975). *American slavery American freedom: the ordeal of colonial virginia.* New York: W.W. Norton & Company.

Morris, A., & Maxwell, G. (1998). Restorative justice in New Zealand: Family group conferences as a case study. *Western Criminology Review, 1*(1). http://www.westerncriminology.org/documents/WCR/v01n1/Morris/Morris.html adresinden alındı

Morris, K., & Connoly, M. (2012). Family decision making in child welfare: challenges in developing a knowledge base for practice. *Child Abuse Review, 21*, 41-52.

Motulsky, S. L., Gere, S. H., Saleem, R., & Trantham, S. M. (2014). Teaching Social Justice in Counseling Psychology. *The Counseling Psychologist. Non-Traditional Teaching Special Issue, 42*(8), 1058-1083. https://www.apa.org/education/ce/teaching-social-justice.pdf adresinden alındı

Moynihan, D. (1965). *The Negro Family: The Case for National Action.* Office of Policy Planning and Research, U.S. Department of Labor: https://www.dol.gov/general/aboutdol/history/webid-moynihan adresinden alındı

Mundorff, K. (2009). Other Peoples Children: A Textual and Contextual Interpretation of the Genocide Convention. *Harvard International Law Journal, 50*, 61-127.

Murray, K., & Gesiriech, S. (2004). *A Brief Legislative History of the Child Welfare System. Pew Charitable Trusts: 2004.* https://www.pewtrusts.org/-/media/legacy/uploadedfiles/wwwpewtrustsorg/reports/foster_care_reform/legislativehistory2004pdf.pdf adresinden alındı

Myers, J. E. (2006). *The history of child protection in America: past, present, and future.* Oxford: Oxford UP.

Myers, J. E. (2008). A short history of child protection in America. *Family Law Quarterly, 42*(3), 449-463.

Myers, S. (2011). Response to A Research Synthesis on Child Welfare Disproportionality and Disparities. *Disparities and Disproportionality in Child Welfare: Analysis of the Research.* (s. 107-112). içinde

Namdar, A. (2019). *Çocuk refahı alanında sosyal hizmetin bir bileşeni olarak gönüllülük.* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

NAMI. (2016). *An Overview of Multicultural Issues in Children's Mental Health.* National Alliance on Mental Illness: Multicultural Action Center. https://fredla.org/wp-content/uploads/2016/01/cmh_multicultural.pdf adresinden alındı

Nassaji, H. (2015). Qualitative and descriptive research: data type versus data analysis. *Language Teaching Research, 19*, 129-132.

NASW. (2017). *NASW Code of Ethics (Guide to the Everyday Professional Conduct of Social Workers): Ethical Principles.* The National Association of Social Workers (NASW): https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English adresinden alındı

National Child Abuse and Neglect. (2014). *The Child Abuse Prevention and Treatment Act: safeguarding America's children.* Washington, DC: U.S. DHHS. https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/cb/capta_40yrs.pdf adresinden alındı

National Criminal Justice Reference Service. (1997). *The Indian Child Welfare Act: A Cultural and Legal Education Program.* https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/173731NCJRS.pdf adresinden alındı

National Fatherhood Initiative. (2015). *Father Facts 7th Edition.* Gaithersburg: NFI. https://www.fatherhood.gov/sites/default/files/resource_files/e000003662.pdf adresinden alındı

National Native American Boarding School Healing . (2020). *Us Indian Boarding School History.* https://boardingschoolhealing.org/education/us-indian-boarding-school-history/ adresinden alındı

National Technical Assistance & Evaluation Center for Systems of Care. (2008). *A Closer look: An Individualized, Strengths-Based Approach in Public Child Welfare Driven Systems of Care.* https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/strengthsbased.pdf adresinden alındı

NCSL. (2019a). *Mental Health and Foster Care.* National Conference of State Legislatures. https://www.ncsl.org/research/human-services/mental-health-and-foster-care.aspx adresinden alındı

NCSL. (2019b). *Child Welfare Financing.* National Conference of State Legislatures. https://www.ncsl.org/research/human-services/child-welfare-financing-101.aspx adresinden alındı

NCSL. (2020a). *Disproportionality and Disparity in Child Welfare.* National Conference of State Legislatures: OurAmerican States: https://www.ncsl.org/research/human-services/disproportionality-and-disparity-in-child-welfare.aspx adresinden alındı

NCSL. (2020b). *Congregate Care, Residential Treatment and Group Home State Legislative Enactments 2014-2019.* National Conference of State Legislatures.

https://www.ncsl.org/research/human-services/congregate-care-and-group-home-state-legislative-enactments.aspx adresinden alındı

Neff, R. (2004). Achieving Justice in Child Protection. *The Journal of Sociology & Social Welfare, 31*(1), 137-154. https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol31/iss1/9/ adresinden alındı

Nelson, B. (1984). *Making an Issue of Child Abuse: Political Agenda-Setting for Social Problems.* Chicago: The University of Chicago Press.

Neubeck, K., & Cazanave, N. (2001). *Welfare Racism: Playing the Race Card Against American's Poor.* https://www.racialequitytools.org/resourcefiles/brief.pdf adresinden alındı

New York Public Library. (2020). *Almshouse and Bridewell Commissioners Records, 1791–1855.* http://nychomelesshistory.org/ adresinden alındı

NIH. (2020). *Substance Use and Mental Health.* The National Institute of Mental Health: Drugs and Alcohol. https://www.nimh.nih.gov/health/topics/substance-use-and-mental-health/index.shtml adresinden alındı

Noble, L. S. (1997). The Face of Foster Care. Educational Leadership. *The Changing Lives of Children, 54*(7), 26-28. http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/apr97/vol54/num07/The-Face-of-Foster-Care.aspx#:~: adresinden alındı

Norman, D. K., & Yvonna, L. S. (2018). The discipline and practice of qualitative research . D. K. Norman, & S. L. Yvonna (Dü) içinde, *The Sage handbook of qualitative research* (s. 1-32). Thousand Oaks: SAGE.

NRC. (1993). *Understanding Child Abuse and Neglect. Two Identification and definitions: National Research Council-NRC.* Washington, DC: The National Academies Press. https://www.nap.edu/read/2117/chapter/4 adresinden alındı

Nutku, Ö. (2002). Kirve. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 26*, 68-69.

Nwankwo, I. (2015). *Social institutions: meaning, characteristics, process of emergence and theoretical perspectives on their role in society.* Course note: Moi University: https://www.coursehero.com/file/43535669/Socialinstitutions2docx/ adresinden alındı

Oberman, M. (2002). Understanding infanticide in context: mothers who kill, 1870-1930 and today. *The Journal of Criminal Law and Criminology (1973-), 92*(3/4), 707-738.

Ocwtp. (2008). *Caseworker Core Module I: Family-Centered Approach to Child Protective Services.* Handout #1: Ohio Child Welfare Training Program (Ocwtp).

http://www.ocwtp.net/PDFs/Trainee%20Resources/CW%20Core/CW%20Core%20Module%201%20All%20Handouts.pdf adresinden alındı

O'Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project.* 3rd London: Sage. https://www.scribd.com/document/419952199/SAGE-The-Essential-Guide-to-Doing-Your-Research-Project-3rd-Edition-B01MYCNM9M-pdf adresinden alındı

Oliver, C. (2014). *Making strengths-based practice work in child protection: frontline perspectives.* Ph.D. Thesis, The University of British Columbi, Vancouver.

Olson, K. B. (2009). Family group conferencing and child protection mediation: Essentialtools for prioritizing family engagement in child welfare cases. *Family Court Review, 47*(1), 53-68. https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.461.3645&rep=rep1&type=pdf adresinden alındı

Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı toplumunda aile.* İstanbul: Kronik.

Özbay, F. (1999). *Turkish Female Child Labor in Domestic Work: Past and Present.* Project Report prepared for ILO/IPEC: http://www.artsrn.ualberta.ca/amcdouga/Hist494_2014/readings/TURKISH%20FEMALE%20CHILD%20LABOR%20IN%20DOMESTIC%20WORK.pdf adresinden alındı

Özbay, F. (2014). Akrabalık ve komşuluk ilişkileri. M. Turğut, & S. Feyzioğlu (Dü) içinde, *Türkiye aile yapısı 2013 araştırması tespitler, öneriler* (s. 45-87). İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Özbeşler, C. (2018). Koruyucu aile bakımı ve korunmaya muhtaç çocuklar. B. Yılmaz içinde, *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak* (s. 89-110). Ankara: TDV. https://tdvkagem.org.tr/wp-content/uploads/2019/11/Diyanet_Koruyucu-Aile-Olmak_kapakli.pdf adresinden alındı

Özbirecikli, M. (2010). The institutions forming the socioeconomic structure of Turkish private enterprises between the 13th and the 19th centuries: Akhism, the Lonca system and the Gedik system. *Pecvnia, núm. 11 (julio-diciembre 2010)* (s. 135-152). içinde

Özcan, T. (2006). Osmanlı toplumunda yetimlerin himayesi ve eytâm sandıkları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14*, 103-121.

Özden, A. A. (2020). *23 Nisan 91 yıldır çocuk bayramı olarak kutlanıyor.* https://www.aa.com.tr/tr/politika/23-nisan-91-yildir-cocuk-bayrami-olarak-kutlaniyor/1814195 adresinden alındı

Öztürk, C. (1999). *Islahhâne.* TDV İslam Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/islahhane adresinden alındı

Öztürk, N. (1991). Aile Vakıfları. *Türk Aile Ansiklopedisi. Cilt III* (s. 1032-1042). içinde Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Öztürk, N. (1995). XIX. Asır Osmanlı yönetiminde yaşanan batılılaşma hareketlerinin vakıflar üzerindeki etkileri. *İslamî Araştırmalar, 8*(1), 13-33.

PA FGDM Leadership Team. (2008). *Pennsylvania Family Group Decision Making Toolkit: A Resource to Guide and Support Best Practice Implementation.* http://www.pacwrc.pitt.edu/FGDM_Resources.htm adresinden alındı

Pac, J., Waldfogel, J., & Wimer, C. (2017). Poverty among Foster Children: Estimates Using the Supplemental Poverty Measure. *Social Service Review, 91*, 8-40. doi:10.1086/691148

Pahman, D. (2019). *Are Children Their Parents' Property?* Acton Institute Powerblog: https://blog.acton.org/archives/109372-are-children-their-parents-property.html adresinden alındı

Palmer, A., & Parish, J. (2008). Social justice and counselling psychology situating the role of graduate student research, education, and training. *Canadian Journal of Counselling, 42*(4), 278-292. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ832708.pdf adresinden alındı

Parton, N. (1985). Poverty, Social Structure and Child Abuse. *The Politics of Child Abuse*, 152-173. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-349-17830-8_7

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods. 3rd edition.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications. https://www.scribd.com/document/354968344/Qualitative-research-and-evaluation-methods-pdf adresinden alındı

Patton, W. W., & Pellman, H. M. (2005). The reality of concurrent planning: juggling multiple family plans expeditiously without sufficient resources. *UC Davis Journal of Juvenile Law & Policy, 9*, 171-194.

Pavlu, G. (2018). *Recalling Africa's harrowing tale of its first slavers – The Arabs – as UK Slave Trade Abolition is commemorated.* New African Magazine. https://newafricanmagazine.com/16616/ adresinden alındı

Pecora, P. J., Whittaker, J. K., Maluccio, A. N., Barth, R. P., & Plotnick, R. D. (1992). *The child welfare challenge: policy, practice, and research.* New York: Aldine de Gruyter.

Peebles-Wilkins, W. (2020). *Hıstorıcal perspectıves on socıal welfare ın the black communıty (1886-1939) based on updated accreditation standards.* Boston university. Hıstorıcal perspectıves on socıal welfare ın the black communıty (1886-1939) based on updated accreditation standards. Boston university. http://people.bu.edu/wpeebles/hpswbc/ adresinden alındı

Pelton, L. (2010). Introduction: Race, class, and the child welfare system. *Journal of Health and Human Services Administration, 33*(3), 270-276. http://www.jstor.org/stable/25790781 adresinden alındı

Pelton, L. H. (1978). Child abuse and neglect: The myth of classlessness. *American Journal of Orthopsychiatry, 48*(4), 608-617. www.academia.edu/20235612/Child_abuse_and_neglect_The_myth adresinden alındı

Pennell, J. (2003). Are we following key FCC practices? views of conference participants. A. Jakober (Dü.) içinde, *Protecting children* (Cilt 18, s. 16-21). Englewood, CO, USA: American Humane PAGE.

Pennell, J., & Burford, G. (2000). Family group conferences: New directions in community-centered child and family practice. G. Burford, & J. Hudson içinde, *Family Group Decison making & Family Viplence* (s. 171-192). Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.

Pennsylvania Partnerships for Children. (2020). *Report: 2020 State of Child Welfare.* The PA Kids Count Data Center. https://www.papartnerships.org/report/report-2020-state-of-child-welfare/ adresinden alındı

Peterson, M. S., & Urquiza, A. J. (1993). *The Role of Mental Health Professionals in the Prevention and Treatment of Child Abuse and Neglect.* DHSS. McLean, VA: The Circle, Inc. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/mentlhlth.pdf adresinden alındı

Petr, C. G. (1998). *Social work with children and their families: pragmatic foundations.* New York: Oxford University .

PHMC. (2018). *Diversity, Equity, Inclusion, & Access Policy.* Pennsylvania Historical & Museum Commission: An Official Government Website: https://www.phmc.pa.gov/About/Pages/Diversity-Policy-.aspx adresinden alındı

Pickover, S., & Brown, H. (2017). *Through the child welfare kaleidoscope: Therapeutic Interventions for Families and Children in the Child Welfare System.* American Counseling Association: Counselıng today, knowledge share. https://ct.counseling.org/2017/06/child-welfare-kaleidoscope/ adresinden alındı

Pittsburgh Post-Gazette. (2008). *Mayview State Hospital: Last reminder of a lost era closes.* https://old.post-gazette.com/local/2008/12/28/mayview/ adresinden alındı

Plessy v. Ferguson. (1986). *Supreme Court of the United States: May 18, 1896.* https://www.ourdocuments.gov/document_data/pdf/doc_052.pdf adresinden alındı

Powers, M., & Faden, R. (2006). *Social justice: the moral foundations of public health and health policy.* New York: Oxford University.

Puhlman, D., & Pasley, K. (2013). Rethinking maternal gatekeeping. *Journal of Family Theory & Review, 5*, 176-193. https://www.scribd.com/document/214426451/Rethinking-Maternal-Gatekeeping-Puhlman-Pasley adresinden alındı

Pulla, V. (2017). Strengths-based approach in social work: a distinct ethical advantage. *International Journal of Innovation, Creativity and Change, 3*(2), 97-114.

Queensland Government. (2013). *Engaging with families: Practice paper*. Department of commuities, Child safety and Disability Services. https://www.communities.qld.gov.au/resources/childsafety/practice-manual/pp-engaging-with-families.pdf adresinden alındı

Quigley, W. (1997b). Five Hundred Years of English Poor Laws, 1349-1834: Regulating the Working and Nonworking Poor. *Akron Law Review, 30*(1).

Quigley, W. P. (1997a). Rumblings of reform: northern poor relief legislation in antebellum America. *Loyola University New Orleans College of Law Research Paper*, 1820-1860.

Rapp, C., Saleebey, D., & Sullivian, P. W. (2008). The future of strengths-based social work practice . D. Saleebey (Dü.) içinde, *The strengths perspective in social work practice.* Boston: Pearson Education.

RedHorse, J. G., Lewis, R., Feit, M., & Decker, J. (1978). Family behavior of urban American Indians. *Social Casework, 59*(2), 67-72.

https://www.michigan.gov/documents/dhs/Urban-Am-Indians-Fam-Behavior_316206_7.pdf adresinden alındı

Reiter, M. (2010). Hope and expectancy in solution-focused brief therapy. *Journal of Family Psychotherapy, 21*(2), 132-148.

Renick, C. (2018, 1 9). *The Nation's First Family Separation Policy.* The Chronicle of Social Change: https://chronicleofsocialchange.org/child-welfare-2/nations-first-family-separation-policy-indian-child-welfare-act/32431 adresinden alındı

Robbins, S. P., Chatterjee, P., & Canda, E. R. (2012). *Contemporary human behavior theory: A critical perspective for social work (3rd ed.). Upper Saddle River.* NJ: Allyn & Bacon.

Roberts, D. (2002). Shattered Bonds: The Color of Child Welfare. *Children and Youth Services Review, 24*, 877-880.

Roberts, D. (2003). "Child Welfare and Civil Rights". *Faculty Scholarship at Penn Law. 585*. https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/585 adresinden alındı

Rosenberg, J., & Wilcox, W. B. (2006). *The Importance of Fathers in the Healthy Development of Children.* Washington, DC: U.S. DHHS. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/fatherhood.pdf adresinden alındı

Rosenberg, R., & Abbott, S. (2019). *Supporting Older Youth Beyond Age 18: Examining Data and Trends in Extended Foster Care.* Child Trends: Extension of Foster Care. http://centerforchildwelfare.fmhi.usf.edu/kb/ilpub/Supporting%20Older%20Youth%20Beyond%2018.pdf adresinden alındı

Rush, L. (2006). *Family group decision making: My steps in the journey.* The Eighth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices, Bethlehem, PA, USA. https://www.iirp.edu/pdf/beth06_rush.pdf adresinden alındı

Sahni, M., Verma, N., Narula, D., Varghese, R. M., Sreenivas, V., & Puliyel, J. M. (2008). Missing girls in India: infanticide, feticide and made-to-order pregnancies? Insights from hospital-based sex-ratio-at-birth over the last century. *PloS one, 3*(5), e2224. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18493614/ adresinden alındı

Saleebey, D. (1996). The strengths perspective in social work practice: extensions and cautions. *Social Work, 41*(3), 296-305.

Saleebey, D. (2000). Power in the people: Strengths and hope. *Advances in Social Work, 1*(2), 127-136.

Saleebey, D. (2008). Commentary on the strengths perspective and potential applications in school counseling. *Professional School Counseling, 12*(2), 68-75. https://www.jstor.org/stable/23801055 adresinden alındı

Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye'de çocuk koruma politikaları ve sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu.* Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü, Isparta.

SAMHSA. (2014). *Improving Cultural Competence.* Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK248431/ adresinden alındı

Sanders, M., Higgins, D., & Prinz, R. (2018). A population approach to the prevention of child maltreatment: Rationale and implications for research, policy and practice. *Family Matters, 100,* 62-70. https://aifs.gov.au/publications/family-matters/issue-100/population-approach-prevention-child-maltreatment adresinden alındı

Schene, P. (1998). Past, present, and future roles of child protective services. *The Future of children, 8*(1), 23-32. http://thesociologycenter.com/GeneralBibliography/vol8no1ART2.pdf adresinden alındı

Scheuer, J. (1985). *Legacy of light: University Settlement's first century. New York, NY: University Settlement Society of New York.* https://socialwelfare.library.vcu.edu/settlement-houses/origins-of-the-settlement-house-movement/ adresinden alındı

Schneider, D. M., & Deutsch, A. (1969). *The history of public welfare in New York state, 1867–1940.* Montclair, New Jersey: Patterson Smith.

Scott, S. K., & Teufel-Prida, L. A. (2019). Family Therapy: Concepts, Context, and Criteria Marriage, Couple, and Family Therapy: Theory, Skills, Assessment, and Application. B. Flamez, & J. Hicks içinde, *Marriage, Couple, and Family Therapy: Theory, Skills, Assessment, and Application* (s. 2-21). San Diego, CA: Cognella Inc. https://cognella-titles-sneakpreviews.s3-us-west-2.amazonaws.com/81835-1B-URT/81835-1B_SP.pdf adresinden alındı

Sedlak, A. J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A., & Li, S. (2010). *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect.* (NIS–4): Report to congress. https://cap.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2015/07/sedlaknis.pdf adresinden alındı

Semega, J. L., Fontenot, K. R., & Kollar, M. A. (2017). *Income and Poverty in the United States: 2016 Current Population Reports.* U.S. Census Bureau. http://www.arhungeralliance.org/wp-content/uploads/2012/12/Income-and-Poverty-in-the-United-States-2016.pdf adresinden alındı

Sen, M., Aksular, A. D., & Samur, Z. O. (2009). FBOs and Social Exclusion in Turkey. D. Dierckx, J. Vranken, & W. Krestens içinde, *Faith-based organisations and social exclusion in European cities national context reports* (s. 247-282). Leuven: Uitgeverij Acco.

Sen, R. N., Morris, K., Burford, G., Featherstone, B., & Webb, C. (2018). When you're sitting in the room with two people one of whom… has bashed the hell out of the other: Possibilities and challenges in the use of FGCs and restorative approaches following domestic violence. *Children and Youth Services Review, 88*, 441-449. www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740917310514 adresinden alındı

Sepulveda, K., & Williams, S. C. (2019). *One in three children entered foster care in 2017 because of parental drug abuse.* Child Trends: Child Welfare. https://www.childtrends.org/blog/one-in-three-children-entered-foster-care-in-fy-2017-because-of-parental-drug-abuse adresinden alındı

Serdar, İ. (2000). Koruyucu aile. A. Z. Gören içinde, *Prof. Dr. Seyfullah Edis'e armağan* (s. 476-509). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/I.Serdar4.pdf adresinden alındı

Sethi, A. (2019). *A Brief History of Foster Care in the United States.* CASA: The National Court Appointed Special Advocate (CASA): https://www.casatravis.org/a_brief_history_of_foster_care_in_the_united_states adresinden alındı

Shaw, A., Egan, J., & Gillespie, M. (2007). *Drugs and poverty: A literature review.* Scottish Drugs Forum (SDF): http://www.sdf.org.uk/wp-content/uploads/2017/03/Drugs__Poverty_Literature_Review_2007.pdf adresinden alındı

Simmons, D. E. (2014). *Improving the Well-being of American Indian and Alaska Native Children and Families through State-Level Efforts to Improve Indian Child Welfare Act Compliance, National Indian Child Welfare Association.* https://www.nicwa.org/wp-content/uploads/2016/11/Improving-the-Well-being-of-American-Indian-and-Alaska-Native-Children-and-Families.pdf adresinden alındı

Singer, S. (2002). *Child and Family Team Meetings: A Workshop for DFS Case Managers.* Nevada Case Planning and Assessment Policies: Clark County Dept. of Family Services. https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/NV_CaseManagementTrainingFacilitator.pdf adresinden alındı

Sis, A. (2019). *Fıkhi açıdan çocuklara yönelik sosyal içerikli koruyucu tedbirler.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET001592.pdf adresinden alındı

Sites, E. W., & O'toole, C. H. (2014). *The Next Page: Bold ideas behind Pittsburgh's first child-welfare system: Meet the heroines.* Pittsburgh Post-Gazette: https://www.post-gazette.com/opinion/Op-Ed/2014/01/05/The-Next-Page-profiles-heroines-Pittsburghs-first-child-welfare-system/stories/201401050058 adresinden alındı

Skivenes, M., & Thoburn, J. (2016). Pathways to permanence in England and Norway: A critical analysis of documents and data. *Children and Youth Services Review, 67,* 152-160. doi: https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.05.020

Sloan, T., & Toporek, R. L. (2007). On Social Action in Counseling and Psychology: Visions for the Journal. *Journal for Social Action in Counseling & Psychology, 1*(1). doi:https://doi.org/10.33043/JSACP.1.1.i-ii

Smith, D. (2017). *Counting the Dead: Estimating the Loss of Life in the Indigenous Holocaust, 1492-Present.* 2017 Native American Symposium: https://www.se.edu/native-american/wp-content/uploads/sites/49/2019/09/A-NAS-2017-Proceedings-Smith.pdf adresinden alındı

Smith-Stover, C., Easton, C., & McMahon, T. J. (2015). Parenting of men with co-occurring intimate partner violence and substance abuse. *Journal of Interpersonal Violence, 28,* 2290-2314. www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3691327/ adresinden alındı

Smull, E., Wachtel, J., & Wachtel, T. (2012). *Family Power: Engaging and Collaborating with Families.* Kindle Ed: The Intern. Inst. for Restorative Practices (IIRP) publications.

Sonenstein, F., Malm, K., & Billing, A. (2002). *Study of fathers' involvement in permanency planning and child welfare casework.* The assist. Secr. for planning and evaluation: DHHS. https://aspe.hhs.gov/report/study-fathers%E2%80%99-involvement-permanency-planning-and-child-welfare-casework adresinden alındı

Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). *T.C. Resmi Gazete.* 18059, 27 Mayıs 1983.

Speight, S. L., & Vera, E. M. (2004). A social justice agenda: Ready, or not? *The Counseling Psychologist, 32*(1), 109-118. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ832708.pdf adresinden alındı

Spielfogel, J. E., Leathers, S. J., & Christian, E. (2016). Agency culture and climate in child welfare: Do perceptions vary by exposure to the child welfare system? *Human service organizations, management, leadership & governance, 40*(4), 382-396. https://doi.org/10.1080/23303131.2016.1156041 adresinden alındı

Spratt, T., Nett, J., Bromfield, L., Hieramaki, J., Kindler, H., & Ponnert, L. (2015). Child protection in Europe: development of an international cross-comparison model to inform national policies and practices. *The British Journal of Social Work, 45*(5), 1508-1525.

Staudt, M., & Cherry, D. (2015). Mental Health and Substance Use Problems of Parents Involved with Child Welfare: Are Services Offered and Provided? American Psychiatric Association. *Psychiatry Online*. doi:https://doi.org/10.1176/ps.2009.60.1.56

Steinberg, L., Catalano, R., & Dooley, D. (1981). Economic Antecedents of Child Abuse and Neglect. *Child Development, 52*(3), 975-985. doi:doi:10.2307/1129102

Stevens, M. (2003). Reconstruction works? Constructing family perspectives of the outcomes of family group conferences. A. Jacober (Dü.) içinde, *Protecting children* (Cilt 18, s. 30-41). Englewood, CO, USA: American Humane.

Stevenson, M. M., Fabricius, W. V., Cookston, J. T., Parke, R. D., Coltrane, S., Braver, S. L., & Saenz, D. S. (2014). Marital problems, maternal gatekeeping attitudes, and father-child relationships in adolescence. *Developmental psychology, 50*(4), 1208-1218. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3981925/ adresinden alındı

Stoltzfus, E. (2019). *Child Welfare: Purposes, Federal Programs, and Funding.* Congressional Research Service. https://fas.org/sgp/crs/misc/IF10590.pdf adresinden alındı

Sue, D. W. (2001). Multidimensional Facets of Cultural Competence. *The Counseling Psychologist, 29*(6), 790-821. https://doi.org/10.1177/0011000001296002 adresinden alındı

Sue, D. W., & Sue, D. (2008). *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice.* Fifth Edition. pp: 6-16. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Sue, D. W., Sue, D., Neville, H., & Smith, L. (2019). *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice (8th edition).* John Wiley & Sons.

Sue, S., Zane, N., Levant, R. F., Silverstein, L. B., Brown, L. S., Olkin, R., & Taliaferro, G. (2006). How Well Do Both Evidence-Based Practices and Treatment as Usual Satisfactorily Address the Various Dimensions of Diversity? *Evidence-Based Practices in Mental Health: Debate and Dialogue on the Fundamental Questions*, 329-374. doi:https://doi.org/10.1037/11265-008

Sue, S., Zane, N., Nagayama Hall, G. C., & Berger, L. K. (2009). The case for cultural competency in psychotherapeutic interventions. *Annual review of psychology, 60*, 525-548. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2793275/ adresinden alındı

Şafak, N. (2013). Dârüleytamda Çocuk Olmak: On Çocuk On Portre. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(2), 261-284.

Şahan, B., & Akbaş, T. (2018). Kültürel Olarak Farklı Ailelerle Psikolojik Danışma ve Türk Aile Yapısında Kültürün Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*(46), 217-239. https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/41774/448374 adresinden alındı

Şahin, A., & Demirbaş, I. (2017). Opinions of candidate teachers about the values of akhism of the tradesmen (kirsehir sample). *International Congress Of Eurasian Social Sciences (ICOESS), 8*(28).

Şahin, F. (2001). Sosyal hizmette güçler perspektifi ve çözüm odaklı mülakat. *Aile ve Toplum, 1*(4), 59-72.

Şenocak, H. (2005). *Korunmaya muhtaç çocuklar: istanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması.* Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/41168.pdf adresinden alındı

Şenocak, H. (2010). Sosyal güvenlik sistemini oluşturan bileşenlerin tarihi süreç ışığında değerlendirilmesi. *Journal of Social Conferences*(56), 409-468.

Şirin, M. R. (2019). *Çocuk hakları: Aynı okyanusta yüzmek için.* Çocuk Vakfı'nın sunuşu Çocuk ve Medeniyet.

Taşdöğen, C. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Nelerdir?* Enstitü: Herkes İçin Eğitim. https://www.iienstitu.com/blog/bilimsel-arastirma-yontemleri-nelerdir adresinden alındı

Taylor, J. (2015). *The genealogy factor: Tracing Orphans in Your Ancestry Modern-day DNA research is beginning to unlock longstanding mysteries regarding orphans.* JSTOR Daily: https://daily.jstor.org/tracing-orphans-in-your-ancestry/ adresinden alındı

TDV. (2019, 05 13). *Kagem'in "Baba Olmak" projesi büyüyor.* Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Kadın Aile ve Gençlik Merkezi: https://www.diyanethaber.com.tr/tdv/tdv-kagemin-baba-olmak-projesi-buyuyor-h5458.html adresinden alındı

Teague, M. A., & Hollis, N. A. (2021). *Public Perception and Influential Sources Toward Child Welfare Services.* Master's Thesis, California State University, San Bernardino. https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/1219 adresinden alındı

Tekin, S. (2018). Osmanlı'nın son dönemlerinde azınlıkların yetimlerle ilgili çalışmalarından bazı örnekler ve devletin bu konuya yaklaşımı. *Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIII*, 183-203.

Tekin, Z., & Göksal, E. (2017). II. Abdülhamit İstanbul'unda Yabancı Okullara Genel Bakış. *Journal of History Culture and Art Research, 6*(3), 318-336.

Tennessee Center for Child Welfare. (2009). *Introduction to child welfare.* Pre-service Core Training: Child-Welfare-Overview-Online-Narrative. https://tnchildren.org/wp-content/uploads/2014/11/Child-Welfare-Overview-Online-Narrative.pdf adresinden alındı

Tetek, R. (2010). *Relations between English Settlers and Indians in 17thCentury New England.* Diploma Thesis, Masaryk University BRNO.

TexProtects. (2018). *Parental substance use ın chıld welfare system.* Research Brief. https://www.texprotects.org/media/uploads/texprotects_written_testimony_on_parental_substance_use_in_child_welfare.pdf adresinden alındı

The Adoption and Safe Families Act. (1997). ASFA- P.L. 105-89.

The Adoption Assistance and Child Welfare Act . (1980). AACWA- P. L. 96-272.

The CAPTA Reauthorization Act. (2010). P.L. 111-320.

The Child Abuse Prevention and Treatment Act . (1974). CAPTA- P.L. 93–247.

The Child Welfare Policy and Practice Group. (2021). *Family Team Conferencing.* FTC Definition and History. http://childwelfaregroup.org/?page_id=542 adresinden alındı

The Civil Rights Act. (1964). P. L. 88-352.

The Consolidated Omnibus Budget Reconciliation Act. (1986). P. L. 99-272.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2019). *Encomienda: Spanish Policy.* Encyclopædia Britannica : https://www.britannica.com/topic/encomienda adresinden alındı

The Family Preservation and Support Services Program Act. (1993). P. L. 66-103.

The Foster Care Independence Act of. (1999). P.L. 106-169.

The Historical Society of Pennsylvania. (2013). *Children's Aid Society of Philadelphia Records: Collection 3026.* https://hsp.org/sites/default/files/legacy_files/migrated/findingaid3026childrensaid.pdf adresinden alındı

The Indian Child Welfare Act . (1978). ICWA- P. L. 95-608.

The Indian Citizenship Act . (1924). The Snyder Act-43 Stat. 253- P. L. 68-176.

The Public Welfare Amendments Act . (1962). P. L. 87-543.

The Social Security Act. (1935). SSA-H. R. 7260.

The Social Security Amendments . (1946). P.L. 79-719.

The Thomasina E. Jordan Indian Tribes of Virginia Federal Recognition Act. (2017). P. L. 115-121.

Thomas, K. L., Cohen, E., & Berrick, J. D. (2003). California's waiver evaluation of FGDM: A unique opportunity. *Protecting Children, 18*(1-2), 6-52.

Thomas, V. (2020). *Wake Up, Talking Therapists! Critical Social Justice Theory Poses An Existential Threat To Your Professions.* New Discourses: https://newdiscourses.com/2020/07/talking-therapists-critical-social-justice-theory-existential-threat/ adresinden alındı

Thompson, H., & Colvin, M. (2017). *Needs-based Curriculum for Child Welfare Therapists.* Research Report: Florida Institute for Child Welfare. https://ficw.fsu.edu/sites/g/files/upcbnu1106/files/Final%20Reports/FR-Building%20a%20Needs-based%20Curriculum%20for%20Child%20Welfare%20Therapists%20021418.pdf adresinden alındı

Thompson, R. G., Jr. Wall, M. M., Greenstein, E., Grant, B. F., & Hasin, D. S. (2013). Substance-use disorders and poverty as prospective predictors of first-time homelessness in the United States. *American journal of public health, 103*(2), 282-288. doi:https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301302

Timsit, A. (2018). *Dark Past: The US has a shameful history of orphaning children.* Quartz: https://qz.com/1310306/tender-age-shelters-are-part-of-the-shameful-us-history-of-orphaning-children/# adresinden alındı

Tippeconnic, J. (2000). III. Reflecting on the past: some important aspects of indian education to consider as we look toward the future. *Journal of American Indian Education, 39*(3).

Tiryakioğlu, Ö. (2014). Content Analysis of the Articles Published in the Ankara University Special Education Journal within the Years 2004–2013. *Social and Behavioral Sciences, 143*, 1164-1170. doi:https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.572.

TOCEV. (2019). *Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu.* İstanbul: Tüvana Okuma İstekli Çocuk Egitim Vakfı (TOCEV). https://www.tocev.org.tr/Uploads/Documents/TOCEV%20Rapor%5B2%5D.pdf?fp=2608929755 adresinden alındı

Toledano, E. (1998). *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East.* Seattle; London: University of Washington Press. https://telaviv.academia.edu/EhudRToledano adresinden alındı

Toledano, E. R. (1982). *The ottoman slave trade and its suppression:1840-1890.* Princeton: Princeton University Press. https://telaviv.academia.edu/EhudRToledano adresinden alındı

Toledano, E. R. (2007). *As If Silent and Absent: Bonds of Enslavement in the Islamic Middle East.* London: Yale University Press. https://telaviv.academia.edu/EhudRToledano adresinden alındı

Tollestrup, J. (2018). *Fatherhood Initiatives: Connecting Fathers to Their Children.* Congressional Research Service. https://fas.org/sgp/crs/misc/RL31025.pdf adresinden alındı

Tomar, D. (2019). *12 Common Social Work Theories.* The best schools: https://thebestschools.org/magazine/common-social-work-theories-and-practice-models/ adresinden alındı

Trivedi, S. (2019). The Harm of Child Removal. *43 New York University Review of Law & Social Change*, 523. doi:http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3341033

Trump, D. J. (2020). *Proclamation on National Adoption Month, 2020.* Law & Justice. Issued on: October 30, 2020. https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/proclamation-national-adoption-month-2020/ adresinden alındı

Turesson, A. B. (2019). Conceptions, Norms, and Values in the Work of Child Protective Services with families at risk : An analysis of social workers' diaries. *Clinical Social Work Journal, 48,* 369-379. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10615-019-00720-4.pdf adresinden alındı

Turğut, M. (Dü.). (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması TAYA 2011.* Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Turkpdristanbul. (2012). *Bir psikolojik danışmana 250 yerine 941 öğrenci düşüyor.* Haberler: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği İstanbul Şubesi. http://www.turkpdristanbul.com/bir-rehber-ogretmene-250-yerine-941-ogrencidusuyor/ adresinden alındı

Tuttle, C. (2001). Child Labor during the British Industrial Revolution. R. Whaples içinde, *EH. Net Encyclopedia.* http://eh.net/encyclopedia/child-labor-during-the-british-industrial-revolution/ adresinden alındı

TÜİK. (2021). *Istatisitklerle Aile, 2020.* Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251 adresinden alındı

Türk Dil Kurumu. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri.* https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Türkeri, S. S. (2018). *Çocukların korunmasında bir hukuk abidesi: 1593 - Çocuk Hıfzıssıhhası.* http://www.sosyalhizmetuzmanlari.com/makale/oku/96/cocuk-hifzissihhasi adresinden alındı

U. S. Department of Justice. (2001). *Law Enforcement Response to Child Abuse.* Washington, D.C.: Juvenile Justice & Delinquency Prevention. https://www.ojp.gov/pdffiles/162425.pdf adresinden alındı

U.S. Commission on Civil Rights. (2018). *Police Use of Force: An Examination of Modern Policing Practices Briefing Before The United States Commission on Civil Rights. Washington, DC* . https://www.usccr.gov/pubs/2018/11-15-Police-Force.pdf adresinden alındı

U.S. History. (2020). *American Political Culture.* American Government Online Textbook: www.ushistory.org/gov/4a.asp adresinden alındı

Ubbesen, M.-B., Gilbert, R., & Thoburn, J. (2015). Cumulative incidence of entry into out-of-home care: Changes over time in Denmark and England. *Child Abuse & Neglect, 42*, 63-71. doi:https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.10.006

Uğur, Ç. S. (2018). *Türkiye'de çocuk koruma politikaları: Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin rolü.* Uzmanlık Tezi, Aile, Çalişma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/43195/turkiye-de-cocuk-koruma-politikalari-sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmetinin-rolu.pdf adresinden alındı

Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı: 2013-2017. (2013). *T. C. Resmi Gazete.* 28851, 14 Aralik 2013. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131214-15-1.pdf adresinden alındı

Umumî Hıfzıssıhha Kanunu. (1930). *T. C. Resmi Gazete.* 1489, 6 Mayıs 1930.

UNICEF. (2013). *Çocuk refahi belgesi.* Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF–Türkiye Temsilciliği: https://www.unicef.org/turkey/media/4131/file adresinden alındı

United Nations. (2009). *Child adoption: Trends and policies.* New York: United Nations. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/child-adoption.pdf adresinden alındı

University of Pittsburgh. (2002). *Child and family services rewiew Statewide self-assessment Pennsylvania.* Child Welfare Resource Center: http://www.pacwrc.pitt.edu/Organizational%20Effectiveness/AdmnsHndbk/RsrcMtrls/CFSR/CFSRSelfAssessment2002.pdf adresinden alındı

UsLegal. (2020). *Parental-Presumption Rule Law and Legal Definition.* Legal Information. https://definitions.uslegal.com/p/parental-presumption-rule/# adresinden alındı

Ünal, V. (2012). Osmanlının son dönemlerinde korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan sosyal hizmet kuruluşları. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 36*(2), 1-27.

Van Ijzendoorn, M. V., Luijk, M. H., & Juffer, M. H. (2008). IQ of children growing up in children's homes: A meta-analysis on IQ delays in orphanages. *Merrill-Palmer Quarterly, 54*(3), 341-366. https://www.jstor.org/stable/23096249 adresinden alındı

van Zyl, M., Barbee, A., Cunningham, M., Antle, B., Christensen, D., & Boamah, D. (2014). Components of the Solution-Based Casework Child Welfare Practice Model That Predict Positive Child Outcomes. *Journal of Public Child Welfare, 8*(4), 433-465. http://www.solutionbasedcasework.com/wp-content/uploads/2014/10/Components-of-SBC-CW-Practice-Model-that-Redict-Positive-Child-Outcomes.pdf adresinden alındı

Varghese, M., Kirpekar, V., & Loganathan, S. (2020). Family Interventions: Basic Principles and Techniques. *Indian journal of psychiatry, 62*(2), 192-200. https://doi.org/10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_770_19 adresinden alındı

Veale, M. (2019). *Draft Ethical Report Concerning Predictive Modelling in the Allegheny Babies and Families Project.* https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2020/09/DraftEthicsReport_MVeale.pdf adresinden alındı

Ventrell, M. (2005). The Practice of Law for Children. *Montana Law Review, 66*, 1. https://scholarship.law.umt.edu/mlr/vol66/iss1/1 adresinden alındı

Vera, E. M., & Speight, S. L. (2003). Multicultural Competence, Social Justice, and Counseling Psychology: Expanding Our Roles. *The Counseling Psychologist, 31*(3), 253-272. doi:https://doi.org/10.1177/0011000003031003001

Villagrana, M. (2010). Mental Health Services for Children and Youth in the Child Welfare System: A Focus on Caregivers as Gatekeepers. *Children and youth services review, 32*(5), 691-697. doi:https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.01.005

Virginia & Hening, W. (1823). *The statutes at large: being a collection of all the laws of Virginia, from the first session of the legislature, in the year 1619.* Richmond: Samuel Pleasants: https://catalog.hathitrust.org/Record/009714930 adresinden alındı

Wahowaiak, L. (2015). Addressing stigma, disparities in minority mental health: Access to care among barriers. *The Nation's Health, 45*(1), 1-20. https://www.thenationshealth.org/content/45/1/1.3 adresinden alındı

Wahowiak, L. (2015). Addressing stigma, disparities in minority mental health: Access to care among barriers. *The Nation's Health, 45*(1), 1-20. https://www.thenationshealth.org/content/45/1/1.3 adresinden alındı

Waites, C., Macgowan, M. J., Pennell, J., Carlton-LaNey, I., & Weil, M. (2004). Insreasing the cultural responsiveness of family group conferencing. *Social Work, 49*(2), 291-300.

Walker, S. (1995). *Chapter 3: Contemporary methods and models of family therapy.* içinde, Family Therapy: concepts, models and applications. https://www.researchgate.net/publication/332182058_Family_Therapy_concepts_models_and_applications adresinden alındı

Ward, J. H. (2012). *Managing Data: Content Analysis Methodology*. Unpublished manuscript, University of North Carolina at Chapel Hill.

https://www.impactzone.co/portfolio/content-analysis-methodology/ adresinden alındı

Wasti, A., & Erdil, S. E. (2007). Bireycilik Ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7*(1-2), 39-66. http://yad.baskent.edu.tr/files/2007_cilt_7_2.pdf adresinden alındı

Wattenberg, E. (2000a). Introduction: Historical Highlights. E. Wattenberg içinde, *A Social Justice Framework For Child Welfare: The Agenda for a New Century* (s. 2-5). St. Paul: Center Urb. & Reg. Affairs. https://cascw.umn.edu/wp-content/uploads/2014/07/SocialJusticeProceedings.pdf adresinden alındı

Wattenberg, E. (2000b). Concluding Remarks. E. Wattenberg içinde, *A Social Justice Framework For Child Welfare: The Agenda for a New Century* (s. 45-46). St. Paul: Center Urb. & Reg. Affairs. https://cascw.umn.edu/wp-content/uploads/2014/07/SocialJusticeProceedings.pdf adresinden alındı

Weale, S. (2019). *Thousands of children in care over 100 miles away from family: The Guardian.* Child protection: 24 Dec 2019. https://www.theguardian.com/society/2019/dec/24/thousands-children-in-care-over-100-miles-away-from-family-england adresinden alındı

Weaver, J. (2008). The African-American Child Welfare Act: A Legal Redress for African-American disproportionality in child protection cases berkeley. *Journal of African-American Law & Policy, 10*(2), 109.

Weick, A., Rapp, C., Sullivan, P. W., & Kisthardt, W. (1989). A strengths perspective for work practice in social work. *Oxford University, 34*(4), 350-354.

Welch, A. (2004). Law and the Making of Slavery in Colonial Virginia. *Ethnic Studies Review, 27*(1), 1-22.

Wexler, R. (2016). *To Prevent Child Abuse: Replace the "Public Health Approach" with a Social Justice Approach.* The Imprint: Youth and Family News: https://imprintnews.org/finance-reform/prevent-child-abuse-replace-public-health-approach-social-justice-approach/18675 adresinden alındı

Wexler, R. (2018). *CAPTA Law Codifies Everything Wrong With How We 'Fight' Child Abuse.* Youth Today: https://youthtoday.org/2018/08/capta-law-codifies-everything-wrong-with-how-we-fight-child-abuse/ adresinden alındı

Whetten, K., Ostermann, J., Pence, B. W., Whetten, R. A., Messer, L. C., Ariely, S., . . . Positive Outcomes for Orphans (POFP) Research Team. (2014). Three-year change in the wellbeing of orphaned and separated children in institutional and family-based care settings in five low- and middle-income countries. *PloS one, 9*(8). https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4146542/ adresinden alındı

Whetten, K., Ostermann, J., Whetten, R. A., Pence, B. W., O'Donnell, K., Messer, L. C., & Thielman, N. M. (2009). A comparison of the wellbeing of orphans and abandoned children ages 6–12 in institutional and community-based care settings in 5 less wealthy nations. *Institutionalised Children Explorations and Beyond, 1*, 78-101. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2790618 adresinden alındı

White, C. (2006). *Federally Mandated Destruction of the Black Family: The Adoption and Safe Families, Nw. J. L. & Soc. Pol'y. p. 303.* https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njlsp/vol1/iss1/12 adresinden alındı

White, M. (2009). *Poverty in Georgian Britain.* British Library: UK.: https://www.bl.uk/georgian-britain/articles/poverty-in-georgian-britain adresinden alındı

White, V. (2017). *Disproportionality of American Indian Children in Foster Care. Retrieved from Sophia.* the St. Catherine University repository website:: https://sophia.stkate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1808&context=msw_papers adresinden alındı

WHO. (2012). *European Action Plan for Strengthening Public Health Capacities and Services.* Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. https://www.euro.who.int/en/health-topics/ adresinden alındı

Wick, E. (2014). *Family Group Decision Making: From Research to Application.* Supreme Court of Pennsylvania. http://www.ocfcpacourts.us/assets/upload/1D%20From%20Research%20to%20Application%281%29.pdf adresinden alındı

Williams, D. R., & Mohammed, S. A. (2009). Discrimination and racial disparities in health: evidence and needed research. *Journal of behavioral medicine, 32*(1), 20-47. doi:https://doi.org/10.1007/s10865-008-9185-0

Williams, G. (2019). *Applied qualitative research design.* Essex: Ed-Tech.

Wilson, V. A. (1998). Qualitative Research: An Introduction. Purposes, Methodology, Criteria for Judgment, and a Rationale for Mixed Methodology . *Qualitative*

Research: An Introduction, 1-15. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED423285.pdf adresinden alındı

Woods, R. (2006). Mortality in eighteenth-century London: A new look at the bills. *Local Population Studies, 77*, 12-23.

Woolcock, M. (2017). Social institutions and the development process: Using cross-disciplinary insights to build an alternative aid architecture. *Polymath: An Interdisciplinary Arts and Sciences Journal, 7*(2), 5-30.

World Heritage Encyclopedia. (2020). *Slavery in Sudan, History of Nigeria (1500–1800).* Trans-Saharan slave trade. http://self.gutenberg.org/articles/Trans-Saharan_slave_trade#cite_note-4 adresinden alındı

World Population Review . (2020). *Police Killings By Country 2020.* World Population Review : https://worldpopulationreview.com/country-rankings/police-killings-by-country adresinden alındı

Wulczyn, F., & Lery, B. (2013). *Assessing Allegheny County's System of Care Initiative: A Quantitative Evaluation of SOCI's Impact on Out-of-Home Placement.* Allegheny County: Research Report: https://www.alleghenycountyanalytics.us/wp-content/uploads/2015/12/Assessing-Allegheny-County_s-System-of-Care-Initiative.pdf adresinden alındı

Yang, J., & Ortega, D. (2016). Bureaucratic Neglect and Oppression in Child Welfare: Historical Precedent and Implications for Current Practice. *Child and Adolescent Social Work Journal, 33*, 513-521. doi:https://doi.org/10.1007/s10560-016-0446-4

Yarrow, A. L., & Agenda, P. (2009). History of U.S. children's policy, 1900-present. *First Focus making children & families the priority*, 1-30.

Yazıcı, N. (2007a). Osmanlilarda Yetimlerin Korunmasi Üzerine Bazi Deðerlendirmeler. *AÜIFD, XLVIII*(1), 1-46.

Yazıcı, N. (2007b). Osmanlılar Döneminde Yoksullukla Mücadele Yolunda Yapılan Çalışmalar. I. Ateş içinde, *Tanzimat Döneminde Yetim Çocuklara Yönelik Koruma Çalışmaları* (s. 1-46). Ankara: Yayov.

Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye'de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi., 8*(1), 92-110. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497722 adresinden alındı

Yediyıldız, B. (2019). Vakif: tarih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 42*, 479-486.

Yeni Haber. (2020, Haziran 30). *Bakan duyurdu: 38 bine yakın atama gerçekleşti.* Yeni Haber: Haberler-Güncel: https://www.yenihaberden.com/bakan-duyurdu-38-bine-yakin-atama-gerceklesti-1565440h.htm adresinden alındı

Yeşilay, M. (2020). *Sosyolojik açıdan kurum.* Marifet Divanı Akademi.

Yıldırım, N. (1996). *İstanbul darülaceze müessesesi tarihi.* İstanbul: Darülaceze Vakfı.

Yıldırım, N. (2010). *Hamidiye Etfal Hastanesi. Hastane tarihimizde bir kutup yıldızı.* İstanbul: Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi.

Yıldırım, O. (2008). Ottoman Guilds in the Early Modern Era. *IRSH: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, 53*, 73-93.

Yörük, D. (2016). Osmanlıdan günümüze Türk toplumunda çevre anlayışının gelişmesinde vakıflar ve dernekler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(40), 361-372.

Yüksel, G. (2009). Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik. *Türk Yurdu, Yıl 98*(216). https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2268 adresinden alındı

Zeegers, M., & Barron, D. (2015). Milestone 6: method. *Milestone moments in getting your PhD in qualitative research* (s. 75-85). içinde 1st Edition Chandos .

Zietlow, R. (2018). Slavery, liberty, and the right to contract. *Nevada Law Journal, 19*(2).

Zumach, A. (2009). *Çocuk dünyanın her yerinde "çocuk" değil!* Deutsche Welle Türkçe: https://p.dw.com/p/JyW9 adresinden alındı

EKLER

EK 1. Görüşme Soruları

Dear colleague,

I am writing a piece in Turkish introducing (a) “Family-Centered Family Plan” approach and (b) “Family Conferencing and Teaming” model using “Strengths-Based” principles and Father Engagement application. More specifically, I am explaining the employments of these concepts and applications in the development of family plans in child welfare practices.

There is enough literature and materials to identify, explain, and introduce those concepts and applications. However, I would like to enrich my piece by gathering some expert opinions on the same subjects.

If you accept taking a part in this interview, neither you are doing it in your official capacity nor representing any agency. There will be no mention of any names, positions, and even places in any records or writings. I will be interviewing less than 10 people; therefore, it cannot even be used in any writing statistically.

Thank you for participating in this interview.

1. **“Family Plan”:** Creating a “Family Plan” employing the “Family Centered” approach.
    1.1 In child welfare, what best describes the “Family Centered-Family Plan”?
    1.2 What would you like to share about the problems, obstacles, weak or strong points, if you see, in the development of a "Family Plan" especially in relation to the "Family Centered" approach? For example, is the “Family-Centered” approach a practical model that is easily applicable to the creation of a “Family Plan”?
    1.3 Do you have any thoughts or proposals towards improvement of the development of a "Family Plan" especially within the framework of the "Family Centered" approach? For example, if you think that there are some obstacles and weaknesses regarding the “Family-Centered” approach, what suggestions could you offer to make the “Family Plan” more efficient and more practical?
2. Employing **Family Conferencing and Teaming (FTC)** in the creation of a “Family Plan”:
    2.1 How would you briefly explain the “Family Conferencing and Teaming” model in the context of creation of a “Family Plan”?
    2.2 What is the purpose of using the FTC model?
    2.3 Who decides to name the prospective team members who will attend a “Family Conference”?

2.4 Who facilitates Family Conference & Teaming meetings? Would you have any thoughts, reservations regarding this point?

2.5 Would you share your thoughts and observations regarding “Strength-Based” principles in the FTC meetings and the family plan development? Do you observe “Strength-Based” principles adding value to family plan development? Do you observe “Strength-Based” principles taking something out of family plan development?

2.6 How does “Father Involvement” affect the FTC meetings and “Family Plan” processes? Based on your observations and evaluations, could you share your positive or negative thoughts on this subject?

2.7 Regarding family plan decisions taken in the FTC meetings, who follows and monitors those action items/steps?

2.8 What happens if the responsibilities in the plan are not fulfilled?

2.9 In the process of developing a "Family Plan", what would you like to say about the problems, obstacles, weak or strong points regarding the FTC model? For example, is the FTC a practical model that can be easily implemented in the creation of a “Family Plan”?

2.10 Do you have any thoughts or proposals to improve the FTC model? For example, if you think there are some obstacles and weaknesses regarding the FTC model, what suggestions could you offer to make this approach more efficient and more practical?

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR…